مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيا نېمىلەرنى يوقاتتى

ئەبۇلھەسەن ئەننەدەۋي

تەرجىمە قىلغۇچى: سابىرجان

كومپيوتېردا يازغۇچى: ئا. روزى توختى

ئۇيغۇر تەرجىمە مەركىزى

www.abulhasanalinadwi.org

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز 8
تۆتىنچى بېسىلىشىنىڭ كىرىش سۆزى 11
مۇقەددىمە 14
مۇقەددىمە 24
دوستۇم نەدەۋىي 32
مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيا نېمىلەرنى يوقاتتى؟ 40
بىرىنچى بۆلۈم 44
جاھىلىيەت دەۋرى 44
بىرىنچى قىسىم 44
ئىنسانىيەت ئۆلۈم گىرداۋىدا 44
دىنلار ۋە مىللەتلەرگە بىر نەزەر 45
مىلادىي 6 ـ ئەسىردىكى خىرىستىئانلىق 45
رىم ئىمپېراتورلۇقىدا مەزھەپ كۆرەشلىرى 46
ئىجتىمائىي چۈشكۈنلۈك ۋە ئىقتىسادىي ۋەيرانچىلىق 49
رىم ئىمپېراتورلۇقى دەۋرىدىكى مىسىرنىڭ ئىقتىسادىي ۋە دىنىي ئەھۋالى 50
ھەبەشىستان (ئېفىئوپىيە) 52
غەربىي شىمالىي ياۋروپا دۆلەتلىرى 53
يەھۇدىيلار 54
يەھۇدىي ـ خىرىستىئان توقۇنۇشى 55
ئىران ۋە ئىراندىكى بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلەر 58
خىسراۋلارنىڭ مۇقەددەسلەشتۈرۈلۈشى 61
تەبىقىلەر ئارىسىدىكى تەڭسىزلىك 62
ئىرانلىقلارنىڭ ئۈستۈنلۈك ئارزۇلىرى 64
ئاتەشپەرەسلىك ۋە ئۇنىڭ تۇرمۇشتىكى تەسىرى 64
جۇڭگو 66
دىنلار ۋە تۈزۈملەر 66
بۇددىزم 67
گۈللىنىشى ۋە زاۋاللىققا يۈزلىنىشى 67
ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مىللەتلەر 69
ھىندىستان 69
ئازغۇن بۇتپەرەسلىك 70
شەھۋەت ئازغۇنلۇقى 72

www.abulhasanalinadwi.org

زالىملارچە تەبىقە تۈزۈمى ... 73
براخمانلارنىڭ ئۈستۈنلۈكى ... 75
خار كۆرۈلگەن بىچارىلەر ... 75
ھىندى جەمئىيىتىدىكى ئاياللارنىڭ ئورنى ... 76
ئەرەبلەر ... 77
ئالاھىدىلىكلىرى ۋە قابىلىيەتلىرى ... 77
جاھىلىيەت بۇتپەرەسلىكى ... 78
ئەرەبلەرنىڭ جاھىلىيەت دەۋردىكى بۇتلىرى ... 79
ئىككىنچى بۆلۈم ... 82
جاھىلىيەتتىن ئىسلامىيەتكە ... 82
بىرىنچى قىسىم ... 82
پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىسلاھ ۋە ئىنقىلاب مېتودلىرى ... 82
بۇزۇلغان ھاياتتىن مەنزىرىلەر ... 85
مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەقەت بىر رايوننىڭ ئادىمى ياكى بىر دۆلەتنىڭ رەھبىرى ئەمەس ... 86
مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام باتىللىقنى باتىللىق بىلەن تۈگىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلمىدى ... 87
ئىنسان تەبىئىتىنىڭ قۇلۇپ ۋە ئاچقۇچلىرى ... 89
ئىككىنچى بۆلۈم ... 90
مۇسۇلمانلارنىڭ جاھىلىيەتتىن ئىسلامىيەتكە ئۆتۈشى ... 90
بىرىنچى قىسىم ... 90
جاھىلىيەتنىڭ مۇداپىئەسى ... 90
يېڭى دىن يولىدا ... 91
دىنىي تەربىيە ... 93
پەيغەمبەر شەھىرى مەدىنىدىكى ئەھۋال ... 95
مۇھىم تۈگۈن يېشىلدى ... 96
ئىنسانىيەت تارىخىدا تەڭدىشى كۆرۈلمىگەن زور ئىنقىلاب ... 98
ھەقىقىي ئىمانىنىڭ ھەر خىل ئارزۇ ـ ئىستەك ۋە ئەخلاقىقا بولغان تەسىرى ... 98
ۋىجدان ئازابى ... 101
ھەرخىل ھەۋەس ۋە قارانىيەتلەر قارشىسىدىكى غەيرەت ... 103
ئىززەت ـ نەپس ۋە ئىغىر ـ بېسىقلىق ... 104
دۇنيا بايلىقىغا ۋە سۆيۈملۈك نەرسىلەرگە ئېتىبار قىلماسلىق ... 105
تەڭدىشى يوق يىگىتلىك مىسالى ... 106
مەنمەنلىكتىن بويسۇنۇشقا ... 109
ئىلاھىيەت ساھەسىدىكى دەلىللەر ... 111
ئۈچىنچى قىسىم ... 113
ئىسلام جەمئىيىتى بىر دەستە گۈل ... 113
ئىرقچىلىققا سەۋەبچى قىلغان بولغانلار بىزدىن ئەمەس ... 114
ھەممىگىلار (مالچىغا ئوخشاش) ئۆز مىلىگىلارنىڭ مەسئۇلى ... 115

www.abulhasanalinadwi.org

ﷲ نىڭ ئەمرىگە بويسۇنمىغانغا ئىتائەت قىلىنمايدۇ 116
رەسۇلۇللاھ جەمئىيەتنىڭ روھى ۋە قەلبىدە تەخت قۇرغان ئىدى 117
تەڭداشسىز سۆيگۈ ۋە پىداكارلىقلار 119
دادىسى، قېرىنداشى ۋە يولدىشى ئۇھۇد جېڭىدا 120
ئىتائەت ۋە بويسۇنۇشنىڭ ئاجايىپ شەكىللىرى 122
تۆتىنچى قىسىم 127
ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام جاھىلىيەت ئىنسانلىرىنى ئۇستۇن ئىنسانلىق سەۋىيىسىگە قانداق يۈكسەلتتى؟ 127
خالىد ئىبنى ۋەلىد 128
ئەبۇئۇبەيدە 129
ئامىر ئىبنى ئاس 129
سەئد ئىبنى ئەبۇۋاققاس 130
سەلمان فارسى 130
بىلال ھەبەشى 130
ئەبۇھوزەيفەدىن ئازاد قىلىنغان سالىم 131
مۇۋاپىق بىر ئىنسانىيەت جەمئىيىتى 131
ئۈچىنچى بۆلۈم 134
ئىسلام دەۋرى 134
بىرىنچى قىسىم 134
ئىسلامنىڭ ھۆكۈمرانلىق دەۋرى 134
مۇسۇلمان مىللەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى 134
تۆت خەلىپە دەۋرى ـ ھەقىقىي مەدەنىيەتنىڭ ئەڭ پارلاق مىسالىدۇر 142
ئىسلام خەلىپىلىرىنىڭ ئومۇمىي ھاياتقا كۆرسەتكەن تەسىرلىرى 144
ئىسلام مەدەنىيىتى ۋە ئۇنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى تەسىرى 151
ئىككىنچى قىسىم 161
ئىسلامىي ھاياتتىكى چۆكۈش 161
چۆكۈش ۋە يۈكسىلىشنى ئايرىغان روشەن سىزىق 161
مۇسۇلمانلارنىڭ يۈكسىلىش سەۋەبلىرىگە بىر نەزەر 161
ئىسلام رەھبەرلىكىگە قويۇلغان شەرتلەر 163
خەلىپىلىكنىڭ نا ئەھلىلەر قولىغا چۈشۈپ كېتىشى 167
ئىسلامى ھاياتنىڭ بۇزۇلۇشى 168
دىنىنىڭ سىياسەتتىن ئايرىلىشى 168
رەھبەرلىك (ھۆكۈمەت) قۇرۇلمىسىدىكى جاھىلىيەتكە يۈزلىنىش 169
ھۆكۈمدارلارنىڭ ئىسلامغا يامان يوللاردىن ۋەكىللىك قىلىشى 170
پايدىلىق ۋە ئەمەلىي ئىلىملەرگە يېتەرلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىلمەسلىكى 171
ئازغۇنلۇق ۋە بىدئەتلەر 173
ئىسلام مۇسۇلمانلارنى خۇراپىيلىقتىن يىراقلاشتۇرۇپ ھەقىقەتكە ئۈندەيدۇ 174

ئالتىنچى ئەسىردە ئىسلام دۇنياسىنى تىترەتكەن قورقۇنچ پالاكەت 176
سالاھىددىن ئەييۇبىدىن كېيىن ئىسلام دۇنياسىدا ھۆكۈمرانلىق يوقالماقتا 182
چىڭگىزنىڭ دەۋرىنىڭ نەتىجىلىرى 182
مۇسۇلمانلارنىڭ قۇۋۋەت تومۇرلىرى بارغانسېرى ئاجىزلاشماقتا 183
ئۈچىنچى قىسىم 184
ئوسمان ئىمپېراتورلۇقى تارىخ سەھنىسىدە 184
فاتىھ سۇلتان مەھمەتنىڭ جەڭ تېخنىكىسىدىكى ئۈستۈنلىكى 185
تۈرك مىللىتىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى 186
تۈركلەردە ئەخلاقى چۈشكۈنلۈك، ئىلىم ۋە جەڭ سەنئىتىدىكى تۇرغۇنلۇق 189
تۈركىيەدە ئىلىمنىڭ توڭلىتىلىشى 190
مۇسۇلمان دۆلەتلەردىكى پىكرىي ۋە ئىلمىي چېكىنىش 193
ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ شەرقتىكى زاماندا شلىرى 194
جاھالەت ئىچىدە ئۈزۈۋاتقان ياۋروپانىڭ تەرەققىي قىلىشى، تەبىئى پەن ۋە تېخنىكا ساھەلىرىدىكى ئىلگىرىلەشلىرى
.... 196
مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتى ئېھتىياجلىرىدىكى چېكىنىش 197
مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇرۇش تېخنىكىسىدىكى كەمچىلىكلىرى 197
تۆتىنچى بۆلۈم 200
ياۋروپا دەۋرى 200
ماتېرىيالىست ياۋروپا 200
ياۋروپا مەدەنىيىتى ۋە تارىخى 200
يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى 202
رىم مەدەنىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى 208
رىم ئىمپېراتورلۇقىدىكى ئەخلاقىي چۈشكۈنلۈك 212
رىملار خرىستىئانلاشماقتا 214
خرىستىئانلىقنىڭ رىم ئىمپېراتورلۇقىدىن تارتقان زىيانلىرى 214
تەلۋە روھانىيلىق 216
روھانىيلارنىڭ ئاجايىپ ـ غارايىپ پائالىيەتلىرى 217
روھانىيلىقنىڭ ياۋروپا ئەخلاقىغا بولغان تەسىرى 218
روھانىيلىقنىڭ ئازغۇن ماددىچىلىق ئالدىدىكى تالاپىتى 219
ئازغۇن ماتېرىيالىزم ۋە تەلۋە روھانىيلىق 222
دىنىي مەركەزلەردىكى بۇزۇقلۇق 223
ئىمپېراتورلۇق ۋە پاپالىق جېدەلى 224
ياۋروپانىڭ دىن ئادەملىرىدىن تارتقان ئازابلىرى 225
دىنىي زاتلارنىڭ دىنىي كىتابلارغا قارشى ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرى 226
چىركاۋنىڭ ئىلىمگە قارشى يۈرگۈزگەن ۋەھشىيلىكلىرى 227
ئىسلاھاتچىلارنىڭ ئىنقىلابى 229
ئىسلاھاتچىلار ئۆتكۈزگەن خاتالىقلار ۋە ئورۇنسىز ھەرىكەتلەر 230

غەربنىڭ ماتېرىيالىزمغا يۈزلىنىشى 231
ماتېرىيالىزمنىڭ يېقىنقى دەۋردىكى رەزىللىكى 233
ماتېرىيالىزمنىڭ جارچىلىرى ۋە رەھبەرلىرى 233
يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمە نۇسخىسى 235
بۈگۈنكى ياۋروپانىڭ دىنى خرىستىئان ئەمەس، بەلكى ماتېرىيالىزم 236
ياۋروپادا ماتېرىيالىزمدىن كۆرۈنۈشلەر 241
ئىلمىي پائالىيەتلەرنىڭ ماددىي غايىلىرى 247
ماتېرىيالىست غەرب ئىدىيىسى ئىقتىسادقا تايانغان پانتېئىزم 249
دارۋىنىزمنىڭ مەدەنىيەت ۋە ئىدىيەلەرگە بولغان تەسىرى 251
خەلق تەردىجى تەرەققىيات نەزەرىيىسىگە قۇچاق ئاچتى 254
ماتېرىيالىزمنىڭ جىنايەتلىرى 255
ئىككىنچى قىسىم 257
ياۋروپادا مىللەتچىلىك ھەرىكەتلىرى 257
لاتىن چېركاۋىنىڭ نوپۇزىنى يوقىتىپ قويۇشى بىلەن ئۇلغايغان مىللەتچىلىك ھەرىكەتلىرى 257
ياۋروپادا ئىرقچىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرى 259
ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى ئىرقچىلىق تاجاۋۇزى 261
ياۋروپانىڭ مىللىي دىنى ۋە تايالغان ئاساسلىرى 264
ئۇرۇش مەسىلىلىرى ۋە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دە ـ تالاشلاردا ئىسلام دىنى ئوتتۇرىغا قويغان ھەل قىلىش يوللىرى 267
ئىرقچىلار ئېلىپ بارغان تەشۋىقاتلار ۋە ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ تارتقان زىيانلىرى 272
چوڭ دۆلەتلەرنىڭ قارانىيەتلىرى 273
مىللەتلەرنىڭ ئىشغال قىلىش ۋە بازار قورۇش يولىدا بەسلىشىشى 275
ئىسلام بىلەن كاپىتالىزم ئوتتۇرىسىدىكى پەرق 278
ئۈچىنچى قىسىم 281
ياۋروپا ئۆلۈۋالماقچى بولىۋاتىدۇ 281
ئىجاد ۋە كەشپىياتلار ئەسىرى 281
كەشپىلەرنىڭ غايىلىرى ۋە ئىسلامنىڭ كۆز قارىشى 282
بەختسىزلىك ئۆزەڭگىلارنىڭ شورى 286
غايە ۋە ۋاسىتىلارنى ئايرىش 287
ياۋروپادا قۇۋۋەت ۋە ئەخلاق تەڭپۇڭسىزلىكى 289
ئىلاھىي قۇۋۋەت ۋە نادانلىق 290
ئۇلار ئۆزلىرىگە زىيىنى بار، پايدىسى يوق نەرسىنى ئۆگىنەتتى 292
ياۋروپا ئۆلۈۋالماقچى بولۇۋاتىدۇ 296
ئاتوم بومبىسى ۋە ئۇنىڭ دەھشىتى 297
يامانلىق پەقەت يامانلاردىن چىقىدۇ 299
ياۋروپانىڭ ئىشغالىيەتچى دەۋردە ئىنسانىيەت دۇچ كەلگەن مەنىۋىي پالاكەتلەر 303
دىنىي ھېيسلارنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى 304

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”ئۆلۈككە ھېچقانداق يارا ئازاب بەرمەيدۇ“ 306

دىن سۆيگۈسىنىڭ يوقىلىشى 311

ماتېرىيالىزم ۋە نەپسانىيەتچىلىكنىڭ ئازغۇنلۇقى 322

ئەخلاق ۋە جەمئىيەتتىكى چۈشكۈنلۈك 327

بەشىنچى بۆلۈم 344

ئىسلامنىڭ دۇنياغا رەھبەرلىك قىلىشى 344

بىرىنچى قىسىم 344

ئىسلام دۇنياسىنىڭ تەرەققىي قىلىشى 344

پۈتۈن دۇنيانىڭ جاھىلىيەتكە يۈزلىنىشى 344

ياۋروپا پەلسەپەسىنىڭ دۇنياغا تارقىلىشى 345

ئاسىيا مىللەتلىرى ۋە دۆلەتلىرى 347

دۇنيادىكى بوھرانلارنىڭ بىردىنبىر چىقىش يولى 350

ئىسلام دۇنياسى ياۋروپانىڭ ئىزىدا 351

ئىسلام ئىنسانىيەتنىڭ بىردىنبىر پاناھگاھىدۇر 352

ئىسلام نىزامى 357

روھىي تەييارلىق 361

تېخنىك ۋە جەڭ تەييارلىقى 365

ئىلىم ۋە تەتقىقاتتا ئەڭ ئالدىدا تۇرۇش 366

زامانىۋى ئىلىمگە يېتەكچىلىك قىلىش 369

ئىككىنچى قىسىم 372

ئەرەب دۇنياسىنىڭ رەھبەرلىكى 372

ئەرەب دۇنياسىنىڭ ئەھمىيىتى 372

ئەرەب دۇنياسىنىڭ قۇۋۋىتى ئىماندۇر. 375

ئەرەب ياشلىرىنىڭ پىداكارلىقى ئىنسانىيەت سائادىتىنىڭ كۆۋرۈكىدۇر. 376

ھەربىي كۈچكە يېتەرلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك 385

باي ۋە يوقسۇل تەبىقە ئارىسىدىكى قورقۇنچلۇق پەرق 387

ھەر تۈرلۈك دېكتاتورلۇقتىن قۇتۇلۇش 388

مىللەتتە ئاڭ پەيدا قىلىش 393

ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ تىجارەت ۋە مالىيە مۇستەقىللىقى 395

مىسىرنىڭ تىجارەت، تېخنىكا ۋە ئىلمىي ساھەدە قولغا كەلتۈرگەن تەرەققىياتلىرى 397

ئىسلام ئالەمىنىڭ ئەرەب دۇنياسىدىن كۈتكەنلىرى 397

جاھانشۇمۇل قىبلىنىڭ چوققىسىغا 398

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كىرىش سۆز

دەۋرىمىزگە ئاتوم دەۋرى، راكېتا دەۋرى ۋە زامانىۋى دەۋر دېگەندىن كۆرە بۇرۇختۇملۇق دەۋرى دېيىش تېخىمۇ ئورۇنلۇقتۇر. دەۋرىمىز كىشىلىرى جەمئىيەتنىڭ ھەممە تەرىپىنى قاپلىغان قورقۇنچ بوھران (ۋابا) نىڭ قىسمىقىدا تولغانماقتا. ھۇزۇر، خۇشاللىق، سائادەت قاتارلىق ئاتالغۇلار زامانىۋى ئىنساننىڭ لۇغىتىدىن چىقىرىۋېتىلدى. ئىشلەپچىقىرىشنى تېزلاشتۇرغان چوڭ ماشىنىلار، ھەرئان ئىنسان نەسلىنى بىئارام قىلىدىغان قورقۇنچ قوراللار، ئاسمان ـ پەلەك بىنالار، يورۇقلۇق بىلەن سۈرئەت تالاشقان ئايروپىلانلار، يېڭىنچاقلىغاندا زامانىۋى تېخنىكا ئوتتۇرىغا چىقارغان ئىمكانلار ئەمدى ئىنسانلارغا خۇشاللىق بەرمەيۋاتىدۇ. ماددىنىڭ قۇترىغان، قۇترىغانچە ئازغۇنلاشقان خەتەرلىك دولقۇنلىرى ئاستىدا ئېزىلىۋاتقان ئىنسان روھى بۇيۇك خەۋپكە دۇچ كەلمەكتە. ئۇ، ياكى تار ماددا قېلىپلىرىنى يىرتىپ تاشلاپ ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىسپاتلىشى ۋە ياكى ئۆز ئىچىدىن تۈگىشىپ بۇ دۇنيادىن يوقىلىپ كېتىشى مۇمكىن.

بارلىق مەسىلە مەۋجۇتلۇق ياكى يوقىلىش نوقتىسىغا مەركەزلەشمەكتە. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ ئىنسانلارنىڭ ماددا بىلەن ھېسابلىشىشىدۇر. شەخستە باشلانغان ماددا ـ روھ مۇنازىرىسى ئاستا ـ ئاستا جەمئىيەتكە قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە. جەمئىيەتنىڭمۇ ئىنسانغا ئوخشاشلا ئىچكى قۇرۇلمىدىن تەشكىل تاپىدىغانلىقى جەمئىيەت شۇناسلار تەرىپىدىن تىلغا ئېلىنغان بىر ھەقىقەتتۇر. ئىنسانلارنىڭ بارغانسېرى يار لېۋىگە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن زامانىمىز جەمئىيەت شۇناسلىرى، پىسخولوگلار، سوتسىيال (جەمئىيەت) پىسخولوگلىرى كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ئىنسانلارنى قۇتقۇزۇشنىڭ يولىنى ئىزدىمەكتە. ئىنسانلارغا بىر بەخت يولى تېپىشقا تىرىشماقتا، ھەقىقەتنى كۆرەلىگەنلەر، پىسخولوگىيىلىك ۋە سوتسىيال رېئاللىقلارغا بويسۇنالىغانلار (ماسلىشالىغانلار)، قىسقىسى ئىنسانلارنىڭ روھىدىكى چۈشكۈنلۈكنى ھېس قىلالىغانلار ئاھ ئۇرماقتا.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

گېزىت ـ ژورنال، رادىئو ـ تېلېۋىزور، كىتاب ۋە ھەر خىل مەتبەئە ئورگانلىرىدا بۇ ھەقىقەتنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويماقتا. بارلىق ھۆكۈم بىر نوقتىدا بىرلىشىۋاتىدۇ: ”دەۋرىمىز ئىنسانلىرى قورقۇنچ بىر بوھراننىڭ سانجىقىدا تولغانماقتا“.

قويۇلغان دىئاگنوز توغرىدۇر. ئەمما مۇھىمى ھەل قىلىش يولى، داۋالاشتۇر. يەنى ھەممىدىن بۇرۇن مەسىلىنىڭ مەنبەسىنى تېپىش كېرەك. ئىنسان نېمە؟ قانداق بىر مەخلۇق؟ ئىنسان ئورگانىزمى قانداق خىزمەت قىلىدۇ؟ ئىنسان بىلەن ھايۋان ئارىسىدا فىزىئولوگىيىلىك پەرقتىن باشقا بىر پەرق بارمۇ؟... دېگەندەك سوئاللارغا جاۋاب تېپىش كېرەك.

بۇ سوئاللارغا ئاساسلىق، ھېس قىلارلىق شەكىلدە جاۋاب بەرمەي تۇرۇپ قىلىنغان ئىشلار، مەسىلىگە يېڭى بىر مەسىلە قېتىش، تېخىمۇ توغرىسى، تۇيۇق يولغا كىرىپ قېلىشتىن باشقا بىر ئىشقا يارىمايدۇ.

ئىنسان ئورگانىزمى باشقا ئورگانىزملاردىن مۇرەككەپ، چىگىش ۋە قالايمىقان بىر مەۋجۇدىيەت ھېسابلىنىدۇ. تومتاق قىلىپ ئېيتقاندا، ئىنسان پسىخولوگىيىلىك ۋە فىزىئولوگىيىلىك جەھەتتىن ئىبارەت ئىككى قىسىمدىن تەركىب تاپىدۇ. بۇنى روھ ۋە بەدەن دېيىشكىمۇ بولىدۇ. ئۇ ھالدا ئىنساننىڭ بەخت ـ سائادەتكە ئېرىشىشى بۇ ئىككى قىسىمنىڭ تەكشۈك ھالەتتە تۇتۇلۇشىغا باغلىقتۇر. ئىنساننىڭ تەركىبى قىسمىغا (فىزىئولوگىيىلىك تۈزۈلۈشىگە) ھۆرمەت قىلمىغان ۋە ياكى پەقەت بىر تەرىپىنى كۆرەلمىگەن سىستېما ۋە تەلىمات ئىنسانغا راھەتسىزلىكتىن باشقا بىر نەرسە بېرەلمەيدۇ. دەۋرىمىز ئىنسانلىرى ياشاۋاتقان بۇ بوھران، كىرىزىس ۋە سانجىقلارنىڭ تېگى ـ تەكتىدە مانا مۇشۇنداق غەلىتە دىئاگنوز ۋە چۈشەنچە ياتماقتا. دەۋرىمىز ئىنسانلىرى ئىنسان رېئاللىقىنى بىر پۈتۈن ھالدا كۆرەلمەيدىغان ياكى كۆرۈش كۈچى زەئىپ بولغان كاپىتالىزم، كوممۇنىزم، سوتسىيالىزم قاتارلىق بۇزۇق سىستېمىلارنىڭ ئاستىدا ئىزىلماقتا. دەۋرىمىز ئىنسانلىرى ئۆزىنى ھۆرمەتلىمەيدىغان، ئىنسانىيەتنى ھۆرمەت قىلمىدىغان، يارىتىلىش ھېكمەتلىرىنىڭ سىرلىرىغا ئېرىشكەن، رېئاللىقنى بىر پۈتۈن ھالدا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كۆرەلەيدىغان جاھانشۇمۇل بىر نىزامغا موھتاجدۇر. بۇ نىزام بولسا ئىسلامدۇر.

20 ـ ئەسىر ئىنسانى، بۇ تەڭداشسىز نىزامنىڭ ئارماندا ياشىماقتا قولىڭىزدىكى بۇ كىتاب، بۇ ھەقىقەتنى تىلغا كەلتۈرمەكتە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيانىڭ نېمىلەرنى يوقاتقانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويماقتا. ئىسلامنىڭ پەقەت نۇپۇس دەپتىرىدە يېزىقلىق قېلىشى دۇنياغا قانداق زىيانلارنى ئېلىپ كەلدى دېگەندەك ئېغىر مەسىلىلەرنى قولغا ئالماقتا.

يازغۇچى ئوقۇرمەنلەرگە يات ئەمەس بولۇپ. ئەسەرلىرى پۈتۈن دۇنيانى زىلزىلىگە سالغان كۈچلۈك بىر تەتقىقاتچىدۇر. زامانىمىز ئىنسانلىرىنىڭ رېئال مەسىلىلىرىگە قويغان دىئاگنوزلىرى، كۆرسەتكەن ھەل قىلىش يوللىرى ۋە قولغا ئالغان تېمىلىرى رېئال بىر كۆز بىلەن ئېتىبارغا ئېلىنسا يازغۇچىنىڭ نەقەدەر ئالىم ئىكەنلىكىنى ئۆزلىكىدىن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

دەۋاسى ئۈچۈن ھاياتىنى قۇربان قىلغان ئىسلام مۇجاھىدى ۋە مۇتەپەككۇرى پروفېسسور سەيىد قۇتۇب ”يازغۇچىنىڭ موي قەلىمىدىن چىققان بۇ رامكا، پۈتۈن دۇنيانى ئالقىنىمىزغا سىغقۇدەك قىلىپ كىچىكلىتىپ بەرگەن بىر ئەسەردۇر“ دەپ تەسۋىرلىگەن، پروفېسسور يۈسۈف مۇسا ”ئىسلامنىڭ شان ـ شەرىپىنى ھاكىملىق ئورنىغا قايتا چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشقان ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ بۇ كىتابنى ئوقۇشى شەرت“ دېگەن بۇ ئەسەر ھەققىدە ئارتۇق گەپ قىلىش ھاجەتسىز دەپ ئويلايمىز. شەرق ۋە غەربتە قىممەتلىك تەتقىقاتلىرى، ئەسەرلىرى ۋە ئىزدىنىشلىرى بىلەن نام چىقارغان ئەلى ئەلھەسەن ئەننەدەۋىينىڭ بۇنىڭدىن باشقا ”تۆت تۈۋرۈك“، ”شەرق ـ غەرب جېدىلى“، ”ئىقبالدىن نۇرلار“، ”يېڭىدىن ئىسلامغا“، ”ئىسلامدا پىكىر ۋە دەۋا ئادەملىرى“ قاتارلىق مۇھىم تەتقىقات ئەسەرلىرى بار.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۆتىنچى بېسىلىشىنىڭ كىرىش سۆزى*

”مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيا نېمىلەرنى يوقاتتى“ ناملىق بۇ كىتاب **1950** ـ يىلى بېسىلدى. كىتاب يازغۇچىنىڭ كۈتكىنىدىن ۋە ئارزۇ قىلغىنىدىنمۇ بەكرەك تەسىر قوزغىدى. چۈنكى كىتاب، قولغا ئېلىنغان جەلب قىلارلىق ئىملا ۋە ئىچىدىكى ماددى ۋە مەنىۋى قىممىتى بىلەن ئوقۇرمەنلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارقاتقان ئىدى. بۇ ئارزۇنىڭ ئارقىسىدا يازغۇچىنىڭ شەخسىيىتى ياكى شۆھرىتى مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. ئەرەب دۇنياسىدا يازغۇچىنىڭ بۇ كىتابتىن بۇرۇن نەشىر قىلىنغان ئەسىرىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ مەملىكەتلەردە يازغۇچىنى تونۇيدىغان تۈزۈك ئادەممۇ يوق ئىدى. بۇ ئەسەرگە كۆرسىتىلگەن قىزغىن مۇئامىلە پەقەت ئەسەرنىڭ ئەھمىيىتى ۋە تېمىلىرىنىڭ جەزىبىسىدىن ئىبارەت ئىدى. بۇنىڭدا يازغۇچىنىڭ شەخسىيىتى ۋە شۆھرىتىنىڭ قىلچىلىك ئورنى يوق ئىدى.

كىتابقا كۆرسىتىلگەن بۇ بۈيۈك ئارزۇ ۋە ھەۋەس الله تائالانىڭ ئىنايەت ۋە لۇتفىدىن باشقا بىر نەرسە بىلەن شەرھىيلەنمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ كىتاب دەل زاماندا نەشىر قىلىنغان ئىدى. شۇڭا يۈرەكلەرگە يوشۇرۇنغان ئارزۇ ۋە ئىستەكلەر بىلەن تېپىشقان ئىدى. چۈنكى، بۇ كىتاب، ئەرەب دۇنياسىدىكى نۇرغۇنلىغان ئەدىبلەر ۋە مۇتەپەككۇرلارنىڭ بېشىنى قاتۇرۇۋەتكەن مەسىلىلەرگە جاۋاب بېرىپ ئۇلارنىڭ كۆز قارىشى، چۈشەنچىسى ۋە تەتقىقاتلىرى بىلەن بىرلەشكەن ئىدى.

بۇ يەردە سۆزلەشكە تېگىشلىك يەنە بىر نوقتا بار. بۇ كىتاب ئەرەب مەملىكەتلىرىنىڭ چوڭ شەھەرلىرىدە ۋە ئىلىم ساھەسىدە ئەڭ كۆپ نەشىر قىلىندى. خەلقنىڭ كۆپچىلىكى، ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بەزى ئابرۇيلۇق شەخسلەر بۇ ئەسەرنى قولغا ئېلىپ ئىنچىكىلىدى. مائارىپچىلار ۋە پروفېسسورلار ئوقۇغۇچىلىرىغا بۇ كىتابنى

* ئاپتورى تۆتىنچى بېسىلىشىدىن كېيىنكى بېسىلىشلارغا كىرىش سۆز يازمىغان.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇقۇشنى تەۋسىيە قىلدى. سەممىيەت ۋە ئىخلاس بىلەن قىلىنغان ئەمەللەرنى ئىززەت ۋە ئابرۇي بىلەن تاماملىغان الله تائالاغا ھەمدۇسانالار بولسۇن!

بۇ كىتابنىڭ تۇنجى نەشرى قاھىرەدىكى ”تەئلىف تەرجىمە نەشىر ھەيئىتى“ تەرىپىدىن قىلىندى. شۈبھىسىزكى، بۇ ئەسەرنىڭ لايىق بىر شەكىلدە، نۇقسانسىز بېسىلىپ تارقىتىلىشىدا، ئىلىم ۋە ئەدەبىيات ساھەسىگە كىرگۈزۈلىشىدە بۇ ھەيئەتنىڭ رولى چوڭدۇر. ئارىسىدا دوست ـ بۇرادەرلىرى بولغان ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ”نەشىر ۋە تەئلىف ھەيئىتى“ كىتابنىڭ يېڭىدىن نەشىر قىلىنىشى ئۈچۈن تەشۋىق قىلدى ۋە چىڭ تۇردى. ئەھۋالنى ”تەئلىف تەرجىمە ۋە نەشىر ھەيئىتى“ گە ئۇقتۇردۇم. ھەيئەت رەئىسى مەرھۇم پروفېسسور ئەھمەد ئەمىن ئەپەندى مەمنۇنىيەت بىلەن قوبۇل قىلدى. نىھايەت كىتاب، پروفېسسور، دوكتور مۇھەممەد يۇسۇف مۇسا، بۈيۈك ئىسلام مۇجاھىدى پروفېسسور، دوكتور سەيىد قۇتۇب ۋە دوستۇم ئەھمەد شەرباسىنىڭ ئەسىرىنىڭ قىممىتىنى بىر ھەسسە ئاشۇرغان قىممەتلىك مۇقەددىمىسى بىلەن 1951 ـ يىلىدا تەكرار بېسىلدى. ئەسەر 2 ـ قېتىم بېسىلغان ۋاقىتتا مەن ئوتتۇرا شەرق ساياھىتىدە ئىدىم ۋە كىتابقا قېتىشىم كېرەك دەپ ئويلىغان بەزى ئىلاۋىلەرنى قېتىشقا ئىمكانسىز قالدىم. الله تائالا كىتابنىڭ 3 ـ نەشىر پۇرسىتىنى بەردى. ئالغىچە قولۇمغا يېڭى مەنبەلەر كەلدى. بەزى چۈشەنچە ۋە كۆزقاراشلىرىمنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر ئىدىم. ئالدىمدا يېڭى ـ يېڭى ئۇپۇقلار ئېچىلدى. ھەممىسىنى كىتابقا كىرگۈزدۈم. ئەمما كىتابنىڭ بۇ نەشرى بەزى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن 1959 ـ يىلىغىچە كېچىكتى.

ھەممىسى قىسقا بىر ۋاقىت ئىچىدە سېتىلىپ بولدى. مانا سىزگە يېڭىدىن كۆزدىن كەچۈرۈلگەن ئىلاۋەلىك 5 ـ نەشرىنى سۇنۇۋاتىمەن.

بۇ ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى نەشىرلىرىنىڭ تۇنجى نەشرىدىكىدەك پايدىلىق بولۇشىنى، بۇ كىتابنىڭ ئىسلام ئالەمىنىڭ قىزغىن ئېھتىياج تۇيغان يېڭى بىر ئىمانىنىڭ، يېڭى بىر ئەقىل ـ ئىدراكنىڭ بىخ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چىقىرىشــىغا ۋەســىلە بولۇشــىنى ئۇلۇغــلار ئۇلۇغــى اللە تائــالادىن تىلەيمــەن. چۈنكى ئۇ ھەممىگە قادىردۇر.

ئەبۇلھەسەن ئەننەدەۋىي

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇقەددىمە

پروفېسسور، دوكتور مۇھەممەد يۇسۇف مۇسا

كامىل سۈپەتى بىلەن ماھىيەتلىك، نۇقسان سۈپەتلىرىدىن پاك، بۈيۈكلۈك ۋە ئۇلۇغلۇقتا تەڭدىشى بولمىغان اللّٰه تائالانىڭ ئەلچىلىكىنى ھىدايەت ۋە توغرا يولغا موھتاج قۇللىرىغا بىلدۈرۈشى ئۈچۈن يەر بىلەن ئاسماننىڭ ئالاقە قۇرۇپ بىرلىششى بۈيۈك بىر ھادىسىدۇر. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا بەلگىلەنگەن يولنى پەقەت ناھايىتى جىددىي ئېھتىياجلىق ۋاقىتلاردا، ئەزىز ۋە ئالىم بولغان اللّٰه كۆرسەتكەن مەقسەت ـ مۇددىئالار ئۈچۈن ئالماشتۇرغان تەبىئەت قانۇنلىرىنىڭ بىر مۆجىزەسىدۇر.

كائىناتقا كەلگەن ۋە كەلمەكچى بولغان ھەر نەرسە، ئۆزىنى مەيدانغا كەلتۈرۈپ مەۋجۇدىيەت ئالەمگە قويغان بىر سەۋەبكە ۋە ئارزۇ قىلىنغان بىر غايىگە باغلىقتۇر.

ئىسلامنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى دۇنيادا كۆرۈنگەن ھادىسىلەرنىڭ ئەڭ بۈيۈكىدۇر. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا كېرەكلىك بىر مۇنچە سەۋەبلىرى، ئۆزى ئۈچۈن ھازىرلانغان يەرلىرى ۋە كۈتۈلگەن غايىلىرى بولۇشى كېرەك.

بىز بۇ يەردە ئىسلامنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى ھازىرلىغان بۇ سەۋەب ۋە شەرتلەرنى ھېچ سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. چۈنكى، ئۇ دەۋردىكى دۇنيانىڭ پاكىزە بىر جەمئىيەت ۋە ساغلام بىر دىندىن يىراق قالغانلىقى ھەممىزگە ئاياندۇر. ئاندىن دۇنياغا كېلىش غايىسى، پەيغەمبەرلەر ۋە ئىسلام كۆرسەتكەن نىشانغا يېتىش ئۈچۈن جىھاد قىلغان تۇنجى مۇسۇلمانلاردىنمۇ سۆزلىمەكچى ئەمەسمىز. دۇنيا ئۇزۇن مۇددەت ئىسلامنىڭ سايىسىدە بەختلىك بىر ھايات ياشىدى. بۇ ھەممىزگە ئايان بىر ھەقىقەتتۇر. شۇڭا بۇ تېمىلارغا كىرىش سۆزلەنگەنلەرنى تەكرارلاشتىن ئىبارەتتۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بۇ ئەسىردە ئىسلامنىڭ تۇنجى دەۋرلىرىدىكى دەۋەت مېتودىنى قوللانغان زامانىمىزنىڭ ئىسلام دەۋەتچىلىرىدىن قىممەتلىك دوستۇم، بۈيۈك ئىنسان ئەبۇلهەسەن ئەلى ئەلهەسەنى ئەننەدەۋىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن بۇ كىتابنىڭ مۇقەددىمىسىنى يېزىشتەك مېنى هاياجانلاندۇرىدىغان بۇ تۆر تېمىلارغا كىرىشىنى لازىمسىز دەپ قارايمەن. شۇنى بىلىش لازىمكى، بۇ كىتابنىڭ مۇقەددىمىگە هەقىقەتەن ئېهتىياجى يوقتۇر. ئەسەر ئوقۇرمەنلەر تەرىپىدىن بۈيۈك بىر ئىشتىياق ۋە كۆرۈلمىگەن بىر هېسداشلىقىغا دۇچ كەلدى. كۆنىمىزدىكى ئىسلامي ئەسەرلەردىن هېچ بىرىگە نېسىپ بولمىغان قىزغىن بىر سۆيگۈ ۋە تەقدىرگە ئېرىشتى. هەر تۈرلۈك تەقدىر ۋە تەبرىكلەرگە ئېرىشۋاتقان بۇنداق بىر ئەسەرگە شەخسەن يازغۇچى تەرىپىدىن كەلگەن مۇقەددىمە تەكلىپ، سەممىي بىر مۇسۇلمان ۋە ئىمانلىق بىر ئىسلام مۇجاهىدى بولغان يازغۇچىنىڭ كەمتەرلىكى ۋە پەزىلىتىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

شۇنى ئېتىراپ قىلىمەنكى، كىتابنىڭ تۇنجى نەشرى چىققاندىن كېيىن، قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئوقۇدۇپ بولدۇم ۋە كىتابنى ناهايىتى ياقتۇردۇم. كۆزلىرىمنى كىتابتىن هېچ ئالالمىدىم. ئوقۇغانچە ئوقۇغۇم كېلەتتى. هەتتا كىتابنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئاخىرىغا: ”ئىسلامنىڭ شان ۋە شەرىپىنى هاكىملىق ئورنىغا قايتا چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتقان هەر بىر مۇسۇلماننىڭ بۇ كىتابنى ئوقۇشى شەرتتۇر“ دەپ يازدىم. بۇلارنىڭ هەممىسى مۆھتەرەم يازغۇچى بىلەن تونۇشۇشتىن بۇرۇن بولغان ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇش شەرىپىگە نائىل بولۇپ تۈرلۈك ۋەسىلىلەر بىلەن سۆھبەتلىشىش ئىمكانىغا ئېرىشكەندىن كېيىن، كىتابقا نېمە ئۈچۈن هەيران قالغانلىقىمنى چۈشەندىم.

بۇلارنىڭ هەممىسى پۈتمەس، تۈگىمەس تەتقىقات هېرىسى، هەر زامان ۋە هەر يەردە هەقنى سۆزلەش پرىنسىپلىرىنىڭ مېۋىلىرىدىنمۇ بەكرەك، يازغۇچىنىڭ ئىسلامنى هەقىقىتى بىلەن چۈشىنىشىگە، ئۆزىنى بۇ يولغا ئاتىشىغا ۋە هەق دەپ بىلگەن دەۋىتىدىكى ئىخلاسىغا باغلىقتۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پەزىلەتلىك دوستۇم نەدەۋي، مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ يېقىنقى زامانلاردا غەرب دۇنياسىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ ئۇنىڭغا قۇيرۇق بولۇشىنى قوبۇل قىلغانلىقىدىن تۇيغان پۈتۈن ئەلەم ۋە ئازابلىرىمغا، قايغۇ ۋە ئەندىشىلىرىمگە ئورتاق بولماقتا. ھەسرەت بىلەن ئېيتىش كېرەككى، ياۋرۇپاغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۈگۈنكى ئىسلام دۇنياسى، ئىز قوغلاش قالايمىقانچىلىقى ئىچىدىدۇر. ياۋرۇپا قايسى تەرەپكە يۈزلەنسە، ئۇ شۇ تەرەپكە يۈزلىنىشكە تىرىشماقتا. مۇسۇلمانلار ئۆز مەنپەئەتىگە زىت بولغان ياۋرۇپانىڭ قىممەت ۋە ئېتىبارىغا ئېرىشىلىۋالماقتا. ئۇنىڭ ھاكىمىيەت ۋە ھۆكۈمرانلىقىغا باش ئېگىۋاتىدۇ. غەربنىڭ ئىللەت ۋە روھىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۆلچەملىرىنى ھېچ ئىككىلەنمەي قوبۇل قىلىۋاتىدۇ. مانا بۇ خاتا ھەرىكەتلەر نەتىجىسىدە ئەرەبلەر ۋە پۈتۈن مۇسۇلمانلار، بوۋىلىرىنىڭ ۋە شەرەپلىك ئاتىلىرىنىڭ ھۆرمەت بىلەن ئېگىلىپ، قەلبلىرىدە تەلمۈرۈپ قارىغۇدەك تەگداشسىز بىر يەر بەرگەن بۈيۈك ئىناۋەتلىرىنى، غۇرۇرلىرىنى، دىنلىرىنى ۋە قائىدە ـ يوسۇنلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. مانا بۇ بىزنىڭ دەرھال داۋالىشىمىز كېرەك بولغان كېسىلىمىزدۇر. دىنىمىزنىڭ، تارىخىمىزنىڭ، ئەدەبىيات سەھىپىلىرىگە تىزىلغان ئەقلىي ۋە روھىي مىراسلىرىمىزنىڭ سايىسىدە مۇۋاپىقىيەتلىك بىر چارىسىنى تېپىشىمىز كېرەك بولغان مەسىلىلىرىمىزنىڭ مۇھىم تۈگۈنى بۇ نوقتىغا مەركەزلەشمەكتە. شۇڭا يازغۇچى: "مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيا نېمىلەرنى يوقاتتى" ناملىق ئەسىرىدە بۇ نوقتىلارغا ئەھمىيەت بەرمەكتە. قەلىمىنى ۋە كۈچىنى بۇ نىشانغا توغرىلىماقتا.

بۈگۈنكى ئىسلام دۇنياسى دۇچ كەلگەن مەسىلە، غەيرى مۇسۇلمان (كۇففارلار) ئارىسىدا ئىسلامنى يېيىش ئەمەس، يېڭى مۇسۇلمانلارغا ئېرىشىشمۇ ئەمەس، بۇلارنىڭ ھېچبىرى ئىسلام دۇنياسى ئۈچۈن مۇھىم مەسىلە ئەمەستۇر. ئاساسىي مەسىلە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامدىن يۈزىنى شەرقتىن غەربكە ئۆرۈشى، ياۋرۇپادا بايراقدارلىق قىلغان ئاتالمىش مەدەنىيەت كارۋىنىغا قېتىلىشى، ياۋرۇپالىقلارنىڭ ساختا قىممەت قارىشىغا بېقىندى بولۇشلىرى ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۆلارنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشىلىرىدۇر. شۇڭا بىز بۇگۈن پەقەت "جۇغراپىيىلىك ئورنى، تۇغۇلغان يېرى ۋە ئىسمى مۇسۇلمان" بولۇپ قالدۇق.

مۇسۇلمانلىقىمىز نوپۇس دەپتەرلىرىمىزنىڭ ۋاراقلىرى ئارىسىدا سىقىشىپ قالدى. ئىسلام روھىدىن پۈتۈنلەي يىراقلاشتۇق. ھەتتا بۇگۈنكى ھاياتىمىزنى بەلگىلەيدىغان ئۆرپ - ئادەت ۋە قانۇنلىرىمىزنى تونۇيالمىغۇدەك ھالدا ياتلاشتۇق. بۇ ھەقتە بىر كۈن شەرق ۋە غەرب مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرىدىن، دۆلەت ئاپپاراتلىرىدىكى باشلىقلاردىن، مەيلى مىسىردا ۋەيا باشقا يەردە دىنىي ئورۇنلاردا پائالىيەت كۆرسىتىشى سەۋەبى بىلەن باشقىلارغا ياخشى ئۈلگە بولۇشى كېرەك بولغان كىشىلەردىن ھېس قىلغان ۋە ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن جەلب قىلارلىق مىساللار بەرمەكچى ئەمەسمەن. بۇنى كېرەكلىك دەپمۇ ئويلىمايمەن. ئىلگىرى ۋە ئاخىر ھەر زامان ھۆكۈم الله نىڭدۇر. الله تائالا ئىنسانلارغا ئەۋەتىلىدىغان تەلىماتلارنى ئىسلام نىزامى بىلەن تاماملاپ مۆھۈرلىگەندۇر. ئەمدى شېرىك، ئازغۇنلۇق ۋە بۇزغۇنچىلىق ئاپىتى تەرىپىدىن پۈتۈنلەي يۇتۇۋېلىش ئالدىدا تۇرغان يەر يۈزىنى تازىلاش ئۈچۈن ئاسمان ۋە زېمىنىنىڭ قايتا پەيدا بولۇشىنى، ئىسلام پەيغەمبىرى ھەزرىتى مۇھەممەدتىن كېيىن يېڭى بىر ئەلچىلىك بىلەن دۇنيانى قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا چىقىرىدىغان يېڭى بىر پەيغەمبەرنىڭ كېلىشىنى، ھۇزۇر ۋە سائادەت بۇلىقىنىڭ ھەسرىتىدىن يېنىپ كۆيۈۋاتقان ئىنسانلىققا رەھبەرلىك قىلىدىغان يېڭى قۇرئاننىڭ ئەۋەتىلىشىنى ساقلىماقچى ئەمەسمىز.

چۈنكى، رەھمان ۋە رەھىم سۈپەتلىك الله ، پۈتۈن بۇلاردىن كېيىن ياكى بۇ سەۋەب تۈپەيلىدىن بىزگە ھەقىقەتەن چىن قەلبى بىلەن يېقىنلاشقانلار ھېچ ئازمايدىغان بىر كىتاب، كىشىلىك ھاياتتا تەتبىق قىلغانلار كىرزگە دۇچ كەلمەيدىغان بىر تەلىمات سىستېمىسى بەرگەندۇر.

ئەتراپىمىزنى قورقۇنچ ۋابادەك قاپلىغان جاھىلىيەتنىڭ بۇ قاراڭغۇلۇقىدىن چىقىپ، پۈتۈن دۇنياغا نۇر چېچىشىمىز ئۈچۈن ھەممىدىن بۇرۇن دىنىمىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىزنى ھاياتىمىزنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پۇتۇن ئۆتكەللىرىگە ئاساس بولىدىغان شەكىلدە يېڭىدىن قۇرۇپ ساغلاملاشتۇرۇشىمىز كېرەك. شۇنىسى ھەقىقەتكى، ئۆزىمىز ئىمان ئېيتماي تۇرۇپ ھېچكىمنىڭ بۇ دىنغا ئىمان ئېيتىشىنى تەلەپ قىلالمايمىز. بۇ ئىمانىمۇ بىز ئىنسانلارغا ھەدىيە قىلالايدىغان توغرا ۋە ياخشى ئۈلگە ئارقىلىقلا بولالىشى مۇمكىن.

بۈگۈن غەرب دۇنياسى مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي ساھەلەردە ئارقىدا قېلىشىنى ئىسلامنىڭ ـ دۇنيا ئۈياقتا تۇرسۇن، ئىسلام ئالەمگىمۇ رەھبەرلىك قىلالمايدىغانلىقىنىڭ كەسكىن بىر دەلىلى دەپ قارىماقتا. بۇ ياۋروپادا ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ، ئۆز قۇلىقىمىز بىلەن ئاڭلىغان ھەقىقەتتۇر. مۇسۇلمانلار ئىمان ۋە ئەمەل جەھەتتىن ئىسلام تەلەپ قىلغان ئاساسقا يەتكەن ۋاقىتتا، يېڭىنچاقلىغاندا، مۇسۇلمانلار ھەقىقىي مۇسۇلمان بولغان ۋاقىتتا، خرىستىئان ئالەمنىڭ ئېتىقادلىرى تۈپ يىلتىزىدىن قومۇرۇلىدۇ. خرىستىئان ياۋروپالىقلار مۇسۇلمانلار تارىختا ئالتۇن سەھىپىلەر ئاچقان، تەڭدىشى ۋە ئوخشىشى كۆرۈلمىگەن زەپەرلەر قۇچقان ۋاقىتتا، مۇسۇلمانلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى (ئۇلارنىڭ) دىنىنىڭ توغرىلىقىنى كۆرسىتىدىغان كەسكىن بىر دەلىل ئىكەنلىكىنى، الله تائالانىڭ زەپەرلىرىنى پەقەت تاللانغان قۇللىرىغا بەرگەنلىكىنى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن قوبۇل قىلىدۇ.

مېنىڭ بۇ سۆزلىرىم، پەقەت ئىسلامغا دەۋەت قىلىش مەقسىتىدە تېمىغا رەڭ بېرىش ئۈچۈن مۇنداقلا دەپ قويغان سۆزلەر ئەمەس. بەلكى ھەقىقىي تارىخ ئوتتۇرىغا قويغان دەلىل ۋە بەلگىلەرگە تايانغان سۆزلەردۇر. ”ئىسلامغا دەۋەت“ ناملىق ئەسەرنىڭ ئاپتورى T. W. Arnelt مۇنداق دەيدۇ: ”سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ ئەخلاق ۋە قەھرىمانلىق بىلەن تولغان ھاياتىنىڭ ئۆز زامانىنىڭ خرىستىئانلىرىغا بۈيۈك تەسىر كۆرسەتكىنى ئېنىقتۇر. ھەتتا خرىستىئان رىتسارلىرىدىن[1] بىرى سالاھىددىن ئەييۇبىدىن سۆيۈنۈپ ئۇنىڭ سېپىگە قېتىلىشى بىلەن باشقا پۈتۈن خرىستىئانلارمۇ ئۆز دىنىدىن

[1] رىتسار: ـ ئەھلى سەلىب قوشۇنىنىڭ سەركەردىلىرى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چىقىپ مۇسۇلمانلارغا قېتىلدى، ئىسلامنى ئۆزلىرىنىڭ دىنى قىلىپ تاللىدى ۋە يەنە ئېسىلزادە ‘Robert of St. Albars’ دېگەن ئىبادەتخانىنىڭ لەشكەرلىرىدىن بىر ئىنگىلىز 1185 ـ يىلى خرىستىئانلىقنى تەرك ئېتىپ مۇسۇلمان بولغان ئىدى. كېيىن بۇ ئېسىلزادە سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ بىر نەۋرىسى بىلەن ئۆيلەندى. بۇندىن 2 يىل كېيىن سالاھىددىن ئەييۇبى پەلەستىندە خرىستىئانلار بىلەن جەڭ قىلىپ ”ھىتتىن“ دېگەن يەردە خرىستىئان لەشكەرلىرىنى بەك ئېغىر تالاپەتكە ئۇچراتقان ۋاقىتتا ئەسىرلەر ئارىسىدا قۇددۇس شاھى ”گاي“ مۇ بار ئىدى. جەڭ ئاخشىمى بۈيۈك بىر ھادىسە مەيدانغا كەلدى. ”گاي“ نىڭ ئالتە رىتسارى ئۇنى تەرك ئېتىپ، ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ جەڭچىلىرىگە قېتىلدى“.

بۇ، كونا ـ يېڭى پۈتۈن تارىخ كىتابلىرىنى بېزىگەن سانسىز مىساللاردىن پەقەت بىرىدۇر. ئىسلامنىڭ كۆڭۈللەردە ۋە ھەتتا بىزگە دۈشمەن ۋە رەقىب دەپ بىلگەن غەيرى مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبلىرىدە قالدۇرغان تەڭداشسىز مىساللىرىنىڭ تەسىرىنى كۆز قاماشتۇرىدىغان بۇ رامكىلاردىن تېخىمۇ ياخشى كۆرۈۋالالايمىز. ئەينى ۋاقىتتا، مۇسۇلمانلارنىڭ الله ئىلتىپات قىلغان غازاتلاردا ۋە ئارقا ـ ئارقىدىن زەپەر قۇچقان شان ـ شەرەپلەردە بۈيۈك رول ئوينىغان سەۋەبلىرىنى تېخىمۇ ياخشى بىلەلەيمىز. بۈگۈن بۇ دىن، تۈنۈگۈنكى پارلاق دەۋرگە پەقەت تۈنۈگۈنكى شەرتلەر ئاستىدا ئېرىشەلىشى مۇمكىن. مۆئمىنىنىڭ قەلب زارىنى ئۇرغۇتۇپ پارتلاش ئالدىدا تۇرغان يانار تاغنى ئەسلىتىدىغان مۇستەھكەم ئىمان بىلەن، بىر مۇسۇلماننىڭ يېگانە تايانچى بولغان مىللىنى ۋە جېنىنى قىلچە ئىككىلەنمەي ئىسلام يولىغا سەرپ قىلالىغۇدەك ھالغا كېلىشى بىلەن، دۇنيانىڭ تەرەققىي قىلىپ سائادەتلىك كۈنلەرگە يېتىشى ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئوتتۇرىغا قويغان قانۇن نىزاملارغا ۋە تەڭداشسىز ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە ساھىب چىقىش بىلەن، پۈتۈن ئىنسانىي ياخشى ئەمەل ۋە ئىجابىي مېتودلار ئارقىلىق ئىسلامغا چاقىرىش بىلەن، ئىسلام نىزامىنى كۈنلۈك ھاياتتا ئۇيغۇنلاش ۋە ھاياتنىڭ پۈتۈن ساھەلىرىنى ئىسلام نەزىرىيىسىنىڭ تەرك ئەتكىلى بولمايدىغان ئاساسلىرىغا تەتبىقلاش بىلەن ئېرىشىش مۇمكىن.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەگەر بىز ئىنسانلارنىڭ رەھبەرلىك ماقامىغا قايتا ساھىب بولۇشىنى ئارزۇ قىلساق، ھەممىدىن ئاۋۋال پۈتۈن تەسىرى سۆز ۋە ھەرىكەتلىرىمىزدە كۆرۈلگىدەك ھەقىقىي بىر ئىمانغا ساھىب بولۇشىمىز كېرەك. ئىسلام شائىرى. دوكتور - مۇھەممەد ئىقبال:

"مۇسۇلمان - دولقۇنلارنىڭ ئالدىدا سۈرۈلۈش ۋە ئىنسانىيەت كارۋىنىنىڭ ئارقىسىدا قۇيرۇق بولۇش ئۈچۈن يارىتىلمىدى، بەلكى جەمئىيەتكە، مەدەنىيەتكە ۋە ئالەمگە يول كۆرسىتىش ئۈچۈن دۇنياغا كەلدى. ئىنسانلارغا يول كۆرسەتكەن، كۈچ بەرگەن ئۇدۇر. چۈنكى ئۇ، چوڭ بىر دەۋرانىڭ ئىگىسى ۋە ھەقىقىي ئىلىمنىڭ ساھىبىدۇر. دۇنيانىڭ ھالى ۋە ھەرىكىتىگە ئۇ مەسئۇلدۇر. باشقىلارغا قىزىقىش ۋە باشقىلارنى دوراش ئۇنىڭغا ياراشمايدۇ. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى رەھبەرلىك قىلىش، قوماندانلىق قىلىش، باشلىق بولۇش، توغرا يولغا باشلاش، ياخشىلىققا بۇيرۇش ۋە يامانلىقنى توسۇشتىن ئىبارەت. ئەگەر دەۋر پۈتۈنلەي بۇزۇلۇپ، جەمئىيەت ئىسيان چىقارغۇدەك ھالغا كەلسە ۋە توغرا يولدىن ئېزىپ كەتسە، مۇسۇلماننىڭ ۋەزىپىسى قولىدىكى قورالنى تاشلاپ دەۋرگە تەسلىم بولۇش، زامانغا ماسلىشىش ئەمەس، بەلكى بۇ ئەھۋالدا مۇسۇلماننىڭ ۋەزىپىسى اللّٰه نىڭ ھۆكمى تەختكە چىققۇچە ھېچ نەۋرەنمەي يامانلىققا قارشى مۇجادىلىگە ئېلىپ بېرىشتۇر. تەرىپلىگۈسىز دەرىجىدە ئېغىرچىلىق ۋە زورلۇق قارشىسىدا تەۋرىنىش، تەقدىرگە تەن بېرىش بولسا، زەئىپ ۋە ناچار تەبىئەتلىك كىشىلەرنىڭ ئىشىدۇر. ھەقىقىي مۇسۇلمان اللّٰه نىڭ ئۈستۈن ئىشى ۋە ئۆزگەرمەس قىسمىتىدۇر (كۈچ - قۇۋۋىتىدۇر)".

بىر ئاز بۇرۇن ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئۆزى ۋە يازغۇچىسى بىلەن ھېچبىر ماختاش ۋە تونۇشتۇرۇش ئېھتىياجى بولمىغان بۇ كىتاب ھەققىدە يەنە نېمىلەر سۆزلىيەلەيمەن؟ شۇنداق ئويلايمەنكى، (مۇقەددىمىنى بىر ئاز ئۇزارتتىم) مەن ئوقۇغان كونا - يېڭى كىتابلار ئارىسىدا مۇھىم مەسىلىلەر ھەققىدە ئېغىز ئاچقان، بىزنى قىسمىقىدا تولغىنىۋاتقان بوھران ۋە كېسەللىكلەرنىڭ دورىسىنى بىزگە بۇ كىتابچىلىك كۆرسىتىپ بەرگەن باشقا بىر كىتاب ۋە ئىسلام روھىنى ئۆزگە بۇ ئەسەرنىڭ يازغۇچىسىچىلىك سىڭدۈرگەن، ئىسلام دەۋىتىگە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سەممىيەتلىك بىلەن خىزمەت قىلغان، بار ـ يوقىنى بۇ يولغا ئاتىغان بىر يازغۇچىنى الله بىلىدۇ، ئەمما مەن ئېسىمگە ئالالمىدىم...
ئۇنداقتا بىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنيادا ياكى ئاخىرەتتە تەلەپ قىلىنغان سەۋىيىگە يېتىش، شان ـ شەرەپكە ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلساق، بۇ كىتابتىن ياكى قىممەتلىك يازغۇچى تەۋسىيە قىلغان مېتودلاردىن پايدىلىنىشىمىز كېرەك، بۇلارغا ئېرىشىش ئۈچۈنمۇ بۈگۈنكى مائارىپ سىستېمىسىنىڭ پروگرام ۋە نىشانىنى تۈپ يىلتىزىدىن ئۆزگەرتىپ، پۈتۈن كۈچىمىزنى يېڭى نەسىللەرنىڭ ئىسلامىي ئاساسلار ئۈستىدە يېتىشىشىگە سەرپ قىلىشىمىز لازىم. ئەينى ۋاقىتتا بۈگۈن قوللىنىۋاتقان مائارىپ (ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش) سىستېمىمىزنىڭ بىردىنبىر غايىسى ئىسلام ئالەمىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ بۇ دۇنيادا لايىق بولغان شەرەپلىك ئورنىغا كەلتۈرۈش بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ بۇ ھەقتە ئىشقا يارىغۇدەك يول ۋە مېتودلارنى سىنىغاچ ھەرىكەتلىنىشىمىز كېرەك.

ئەگەر بۇ شەرت ـ شارائىت تولۇقلىنىپ، الله تائالا ئىسلام مەملىكەتلىرىگە غەرق بولۇپ كەتكەن ئويقۇلىرىدىن سىلكىنىپ ئويغىنىشنى ۋە پېتىپ قالغان خورلۇق ئازگىلىدىن قۇتۇلۇپ چىقىشنى نېسىپ قىلسا، بۈگۈننىڭ ياش نەسىللىرى ئەتىنىڭ ئىمانلىق، ۋاپادار، پائالىيەتچان ئادەملىرى بولىدۇ، مەملىكەتلىرىنىڭ رەھبىرى ئورۇنلىرىغا قويۇلغان ۋاقىتتا الله كۆرسەتكەن يولنى بويلاپ ھەرىكەت قىلىدۇ. ئادالەت بىلەن ئىش قىلىدۇ، زۇلۇم، زورلۇقلا يول قويمايدۇ. پۈتۈن مەسىلەرنى الله نىڭ كىتابى ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ سۈننىتى بويىچە بىر تەرەپ قىلىدۇ. بەزلىرى دىن ۋە مىللەتلىرى ئۈچۈن ناھايىتى ھوشيارلىق بىلەن ئىش قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ ھالىتى يىرتقۇچ شىرنىڭ ھالىتىگە ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىسلامنىڭ ۋە ئىسلام ئالەمىنىڭ شەرىپىنى قوغداشتىن باشقا بىر مەقسەتلىرى يوقتۇر. ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش (مائارىپ) تىكى بۇ شەرەپلىك غايىگە يېتىش ئۈچۈن ئۇرغۇنلىغان ياخشى مېتودلار بار. بىز قاچان قوللىنىشنى خالىساق، دەرھال قولىمىزغا چىقىدۇ. سۆزلىرىمنى ئۇستاز نەدەۋىينىڭ سۆزلىرىدىن ئالغان بىر بۆلۈم بىلەن ئاخىرلاشتۇرۇشنى ئويلىدىم:

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”قۇرئان كەرىم ۋە ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى ئىسلام ئالەمدە قەھرىمانلىق ۋە ئىمان مەشئەلىنى ياقالايدىغان، جاھىلىيەت دەۋرىدە بۇيۈك بىر ئىنقىلاب قوزغىيالايدىغان؛ پۈتۈنلەي تەسلىم بولغان، خورلۇق ۋە پېقىرلىق بۇلۇتلىرى خۇنۇكلەشتۈرۈۋەتكەن پالەچ ھالەتتىن بىر مىللەتتىن بۈگۈنكى جاھىلىيەتكە مەيدان ئوقۇيدىغان، يىگىتلىك ۋە مەردلىك تۇيغۇلىرى ئۇرغۇپ تاشقان، مودىسى ئۆتكەن، سۇنئىي، ساختا نىزاملارنى يەر بىلەن يەكسان قىلىدىغان روھلۇق بىر مىللەتكە ئايلاندۇرالايدىغان ئىككى قۇدرەتلىك كۈچتۇر. بۈگۈنكى ئىسلام دۇنياسىنى تۈگەشتۈرۈۋاتقان ئەڭ خەتەرلىك كېسەللىك دۇنيا ھاياتىغا ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ، ھەر نەرسىگە بۇ يەردە ئېرىشىش، ھەر زامان ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقان، ئىنسان كۆڭلىنى ئېلىشتۇرىدىغان ۋەقەلەرگە سەل قاراش ۋە ھاياتقا بەك بېرىلىپ كېتىش قاتارلىقلاردۇر.

بۈگۈن ئىسلام ئالەمنىڭ ھېچبىر ھادىسىگە قارىتا ھەرىكەتلەنمەسلىكى، قىزىقماسلىقى، ھېچبىر ئازغۇنلۇققا ھەيران قالماسلىقى، ھەتتا ھېچبىر يامانلىققمۇ قارشى چىقماسلىقى، يەپ - ئىچىش ۋە ئۆزىنى چوڭ كۆرسىتىشتىن باشقىنى ئويلىماسلىقى بەكمۇ ئېچىنارلىق ئەھۋالدۇر. پەقەت قۇرئان كەرىم ۋە ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىنىڭ تەسىرى بىلەن ئەگەر بۇ ئىككى ئاساس قەلبكە يول ئاچالىسا، ئىمان بىلەن گۇمان، ئىشەنچ بىلەن شۈبھە، دۇنيا مەنپەئەتى بىلەن ئاخىرەت يۇرتى، بەدەن راھىتى بىلەن قەلب نېمەتلىرى، غەمكىن ھايات بىلەن شېھىتلىك شەربىتى ئارىسىدا قورقۇنچلۇق ئىنقىلاب باشلىنىدۇ. بۇ بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ ئۆز دەۋرلىرىدە باشلاتقان ئىنقىلابقا ئوخشايدۇ. دۇنيا پەقەت مانا بۇ ئىنقىلاب نەتىجىسىدە ئۆز يولىغا چۈشىدۇ، ھۇزۇر تاپىدۇ. مانا بۇ ۋاقىتتا، ئىسلام ئالەمنىڭ ھەر تەرىپىدە ۋە بارلىق مۇسۇلمان ئائىلىلەردە ”ھەقىقەت ئۇلار پەرۋەردىگارىغا ئىمان ئېيتقان ياشلاردىن بىر قانچىسىدۇر. بىز ئۇلارغا ھىدايەت بەرگەن ئىدۇق. ئۇلار: بىزنىڭ رەببىمىز ئاسمان ۋە زېمىننىڭ رەببىدۇر، ئەسلا ئۇنىڭدىن باشقىغا ئىبادەت قىلمايمىز؛ بولمىسا مۇ ھەققەق ئازغۇچلاردىن

www.munber.org

ھېسابلىنىمىز“ ئايىتىدە ئېيتىلغانىدەك، بېشىدىن ئايىغىچە ساپ
ئىمانلىق ياش نەسىللەر يېتىشىپ چىقىدۇ. ئەنە شۇ ۋاقىتتا،
جەننەتنىڭ خۇش ھىدى ئەتراپقا يېيىلىدۇ. سائادەت ئەسىرى نىڭ
مەيىن شامىلى يۈزلىرىنى سىيپايدۇ ۋە ھېچ نەرسىسى كونا دۇنياغا
ئوخشىمايدىغان يېڭى بىر ئىسلام دۇنياسى مەيدانغا كېلىدۇ.

”مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيا نېمىلەرنى
يوقاتتى“ ناملىق بۇ كىتابنىڭ مۇقەددىمىسىنى يېزىش جەريانىدا
ئەسەردىن ئېلىنغان بۇ سەترلەردىن، يازغۇچىنىڭ بۇ ئەسەرگە قەلەم
تەۋرىتىشكە قايسى بۈيۈك روھنىڭ تۈرتكە بولغانلىقىنى تېخىمۇ ياخشى
چۈشەندىم. الله يازغۇچىنىڭ بۇ ۋە باشقا بارلىق ئەسەرلىرىنى
ئىنسانلارغا پايدىلىق قىلىپ بەرسۇن!... ئىسلامغا قىلغان
خىزمەتلىرى ئۈچۈن مۇكاپاتلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى، ئەڭ گۈزەلى بىلەن
مۇكاپاتلاندۇرسۇن!

پروفېسسور، دوكتور. يۈسۈف مۇسا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇقەددىمە

مۆھتەرەم ئىسلام مۇتەپەككۇرى پروفېسسور. سەييىد قۇتۇبنىڭ قەلىمىدىن

بۈگۈن مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىگە بۇرۇنقى ئىمانىنى، ئۆتمۈشى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ۋە كېلەچەكتىكى ئۈمىدلىرىنى تەكرار قايتۇرۇپ كېلەلەيدىغان بىرسىگە بەكمۇ موھتاجدۇر. شۇنداق، ئىسمى بار جىسمى يوق، ماھىيىتىنى بىلىپ ئەمەس، بەلكى ئاتا ـ بوۋىسىدىن مىراس سۈپىتىدە ئۆتكۈزۈۋالغان دىنىگە تەۋرەنمەس ئىمان بىلەن باغلىيالايدىغان بىر رەھبەرگە بەكمۇ موھتاجدۇر. ئەبۇلھەسەن ئەننەدەۋىينىڭ قولۇمدىكى ”مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيا نېمىلەرنى يوقاتتى“ ناملىق بۇ ئەسىرى بۇ ساھەدە مەن ئوقۇغان كونا ـ يېڭى بارلىق ئەسەرلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىدىن بىرىدۇر.

ئىسلام بىر ئۈستۈنلۈك ئەقىدىسىدۇر. ئۆزىگە باغلانغانلارنىڭ قەلبىگە كىبىردىن ئۇزاق بۈيۈكلۈك ھېسسىياتىنى، مەغرۇرلۇقتىن پاكلانغان ئىشەنچ روھىنى ۋە مەنمەنلىكتىن تازىلانغان خاتىرجەملىك ئېڭىنى سىڭدۈرۈش ئىسلامنىڭ ئەڭ خاراكتېرلىك ئالاھىدىلىكىدۇر. ئىسلام نىزامى مۇسۇلمانلارغا ئىنسانىيەت مىقياسىدىكى مەسئۇلىيەتنى ئەسلىتىش ئارقىلىق ئۇلارنى دائىم ھوشيار بولۇشقا چاقىرىدۇ. شۇنداق، يەرشارىنىڭ شەرقىدىن غەربىگىچە بولغان ئارىلىقتىكى بارلىق ئىنسانىنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش، قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش مەسئۇلىيىتى... دۇنيا ھاياتىدا يولىدىن ئېزىققان مىللەتلەرگە يول باشلاپ ئۇلارنى ھەقىقىي دىنغا ۋە توغرا يولغا ئېرىشتۈرۈش ۋەزىپىسى... الله ئەۋەتكەن ھىدايەت ۋە تەۋپىقنىڭ نۇرى بىلەن قاراڭغۇ دىللارنى ئايدىڭلىتىش ۋەزىپىسى... ﴿(ئى مۇھەممەد ئۈممىتى) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان الله غا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾ ﴿شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلغانىدەك) كىشىلەرگە (يەنى ئۆتكەنكى ئۇممەتلەرگە) شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن، بىز سىلەرنى ياخشى ئۇممەت قىلدۇق﴾[1].

مانا قولۇمدىكى بۇ كىتاب ئوقۇرمەنلەرنىڭ قەلبىگە بۇ باھانىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېرىتىپ تۆكمەكتە. روھىغا بۇ ئالاھىدىلىكلەرنى سىڭدۇرمەكتە. شۇنىسى ئېنىقكى، ئەسەر بۇ ساھەدە يالغۇز بىر ۋىجدان ئازابىغا ياكى دىنى بىر مۇتەئەسسىپلىككە تايانغان ئەمەس. ئوتتۇرىغا قويغان ھەقىقەتلەرنى بىۋاستە دەپ قارىماقتا. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەسەر بۇ ھەقىقەتلەرنى پىكىر، ھېسسىيات، ئەقىل ۋە ۋىجدان تارازىسىدا ئۆلچىمەكتە. ئەينى ۋاقىتتا، تارىخىي ۋەقەلەرنى ئوچۇق، كۈندىلىك ھادىسىلەر ئارقىلىق ناھايىتى مۇۋاپىق ۋە ئوچۇق بىر شەكىلدە چۈشەندۈرمەكتە. بىر ھۆكۈمنى ئاۋۋال ھەق، ھەقىقەت، مەنتىق ۋە ۋىجدان ئۆلچەملىرىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن مۇھاكىمە قىلماقتا. بۇلارنىڭ ھەممىسى مەيلى ئۆز سېپىدا ياكى ھۆكۈم كاتېگورىيىسىدە بولسۇن، بىر ـ بىرىگە تايانماقتا. مۇقەددىمە ۋە نەتىجىلەردە ھېچ مۇتەئەسسىپلىك ياكى مۇبالىغە يوقتۇر. بىتەرەپلىك پرىنسىپىدە چىڭ تۇرۇشنى ئەڭ بۈيۈك شۇئار دەپ بىلگەن. مانا بۇ، بۇ كىتابنىڭ بىرىنچى ئۈستۈنلۈكىدۇر. كىتاب، بىز ياشاۋاتقان دۇنيانىڭ ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى مەنزىرىسىنى ناھايىتى تېز، ئەمما ناھايىتى ئوچۇق ۋە قىسقا سىزىقلار بىلەن كۆرسىتىپ بېرىش بىلەن باشلانماقتا. دۇنيانىڭ شەرقتىن غەربكە، شىمالدىن جەنۇبقا، ھىندىستاندىن چىن (جۇڭگو) غىچە، ئىراندىن رۇمغىچە بولغان تۇپراقلىرىنىڭ رامكىسىنى سىزماقتا. سوزۇلۇپ ياتقان دۇنيانىڭ قۇچىقىدىن يەر ئالغان جەمئىيەت ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ ئىسخىمىسىنى سىزماقتا...

يەھۇدىيلىك، خرىستىيانلىقتەك ساماۋىي دىنلار ھاكىم بولغان جەمئىيەتلەرنىڭ: ھىندى دىنى، بۇددىزم، زەردۇشت (ئاتەشپەرەسلىك) ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش باشقا بۇتپەرەست دىنلار

[1] سۈرە بەقەرە 143 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مەۋجۇت بولغان جەمئىيەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنزىرىسىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرمەكتە.

يازغۇچىنىڭ بۇ ئەسىرى دۇنيانى ئالقىنىمىزغا سىغقۇدەك دەرىجىدە كىچىكلىتىپ بەرگەن تەڭدىشى يوق بىر ئەسەردۇر. يازغۇچى مەسىلىلەرنى ناھايىتى ئەستايىدىل ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن، ھەقىقەتلەرنى بولسا ناھايىتى ئوچۇق بىر شەكىلدە ئوتتۇرىغا قويماقتا. بىتەرەپلىك پرىنسىپىنى يادىدىن ھېچ چىقارمىغان ھالدا ۋە مۇتەئەسسىپلىكتىن يىراق ئوبيېكتىپ بىر مەيداندا تۇرۇپ ھەرىكەت قىلماقتا. بۇنىڭدىن باشقا كونا - يېڭى، مۇسۇلمان ياكى غەيرى مۇسۇلمان تارىخچى ۋە تەتقىقاتچىلارغىمۇ كىتابتا كۆپلەپ يەر بەرمەكتە. ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ ئىسلام دىنىغا ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئۇ دەۋرلەر ئوينىغان رولىغا قارشى ئىكەنلىكى ھەممىگە ئاياندۇر. نەتىجىدە يازغۇچى ۋەقە - ھادىسىلەرگە ھەر دائىم ئوبيېكتىپ كۆز بىلەن قارىماقتا.

يازغۇچى ئىچى چۈرىگەن، چۈشكۈنلەشكەن، قەلبلەردىكى ھاكىمىيىتىنى يوقاتقان، قېتىپ قالغان، جانسىز، روھسىز ھالەتتىكى خرىستىئانلىق قاتارلىق ساماۋىي دىنلارنىڭ بولۇشىغا قارىماي دۇنيانىڭ ئۇپۇقلىرىنى قاپقارا جاھىلىيەت بۇلۇتلىرى قاپلىغانلىقىنى، قەلب ۋە ۋىجدانىنىڭ قالمىغانلىقىنى، روھلارنىڭ ئۆلگەنلىكىنى، قەدىر - قىممىتىنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىنغانلىقىنى، قۇللۇق ۋە زۇلۇمنىڭ تەكرار مەيدانغا چىققانلىقىنى، ھەشەمەت ۋە ئەيش - ئىشرەتنىڭ ئەۋج ئالغانلىقىنى، ئەسكىلىك يۇقىرى پەللىگە چىقىپ، ئىنسانىيەت ئالەمىنىڭ نانكورلۇق، ئازغۇنلۇق ۋە قاراڭغۇلۇق پەردىسىنىڭ قاتمۇقات مۇھاسىرىسىگە ئېلىنغانلىقىنى يارقىن تىل بىلەن بايان قىلماقتا.

يازغۇچى پۈتۈن دۇنيانى قاپلىغان جاھىلىيەت قاراڭغۇلۇقىنىڭ يۈرەك ئېچىشتۇرغۇچى بۇ مەنزىرىسىنى كۆرسىتىپ بەرگەندىن كېيىن، ئىسلامنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ بۇلاردىن قۇتۇلۇش يولىدىكى رولىنى كۆرسىتىشكە تىرىشماقتا. شۇنداق، ئىنسانىيەت روھىنى ۋەھىم ۋە خۇراپىيلىقتىن، قۇللۇق ۋە پەسكەشلىكتىن، بۇزغۇنچىلىق ۋە يامانلىقتىن، چۈشكۈنلۈك ۋە پەرىشانلىقتىن قۇتۇلۇش يولىدىكى رولىنى؛

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىنسانلار جەمئىيىتىنى زۇلۇم ۋە ئازغۇنلۇقتىن، پارچىلىنىش ۋە تارقىتىشتىن، سىنىپ ئايرىمچىلىقىدىن، ئۆزىدىن يۇقىرىدىكىلەرنىڭ بېسىمىدىن ۋە پوپلارنىڭ پەسكەشلىكلىرىدىن قۇتۇلۇش يولىدىكى رولىنى؛ ئىپپەت، پاكلىق، ئىتائەت، ئىجابىيلىق (ئاكتىپلىق)، يېڭىلىق، ھۆررىيەت، ساغلام ئىلىم، ئىشەنچ، ئىمان، ئادالەت ۋە شەرەپ، ھاياتنىڭ تەرەققىي قىلىپ ئىلگىرىلىشى ئۈچۈن مۇقىم بىر ئىش ۋە ھاياتتا ھەركىمنىڭ ھەققىنى بېرىش... ئاساسلار ئۈستىگە قۇرۇلغان يېپيېڭى بىر دۇنيانىڭ شەكىللىنىشىدىكى رولىنى كۆرسەتمەكتە. مانا بۇلار قۇرئان رەھبەرلىك ئورنىغا چىققان دەۋرلەردە ۋە ئىسلام ئۆزى ئىدارە قىلغان مەزگىل ۋە دۆلەتلەردە رېئاللىققا ئايلانغان ئىدى. ئىسلام رەھبەرلىك ئورنىنى قولىغا ئالمىغۇچە ھەرىكەتكە ئۆتەلمەيدۇ. چۈنكى ئىسلام بىر ئۈستۈنلۈك ئەقىدىسى، رەھبەرلىك نىزامى، دوراش ئەمەس، بەلكى ئىجاد قىلىش يولىدۇر.

لېكىن كېيىنچە، مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى ئۆزلىرى ئېتىقاد قىلىۋاتقان دىنىنىڭ ئۇلارغا پەرز قىلغان رەھبەرلىك ئورنىدىن يىراقلاپ كېتىشى، ئىسلام بۇيرىغان ئىنسانىيەتنى قوغداش مەجبۇرىيىتىدىن قېچىشى ۋە ھەر ساھەدە دىنىنىڭ ئاساسلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشى سەۋەبىدىن، ئىسلامنىڭ رەھبەرلىك تىزگىنىنى قولىدىن كەتكۈزۈپ قويغان دەۋر كەلمەكتە. يازغۇچى مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشىدىكى ماددى ۋە مەنىۋى سەۋەبلەرنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرمەكتە. مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىنىڭ ئاساسلىرىدىن يىراقلىشىپ زىممىسىدىكى مەسئۇلىيەتتىن قاچقان ۋاقىتتا قەلبلىرىنىڭ قايسى ھالغان كەلگەنلىكىنى، دۇنيانىڭ يول باشلىغۇچى ئۇ تەڭداشسىز رەھبىرىنى يوقىتىپ، جاھىلىيەت قاراڭغۇلۇقىغا شۇڭغۇشى بىلەن نېمىلەرنى يوقاتقانلىقىنى بىر - بىرلەپ چۈشەندۈرمەكتە.

ئىلىمنىڭ كۆز قاماشتۇرغۇچى ئۇتۇقلىرى ئېچىلغان دەۋر ئىنسانىيەتنىڭ بوھران (كىرىز) دىن بوھرانغا سۈرۈلۈشتەك قورقۇنچلۇق چۈكۈش سىزىقىنى سىزىپ بەرمەكتە. ئەمما بۇ سىزىقنى يالقۇنلۇق جۈملىلەر ۋە قىزىقارلىق تەدبىرلەر بىلەن ئەمەس، بەلكى تەتقىقاتلارغا ئاساسلانغان چوڭقۇر چۈشەنچە يولى بىلەن سىزىپ بەرمەكتە،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يازغۇچىنىڭمۇ ئۇقتۇرۇپ ئۆتكىنىدەك، ئەسەردە ئوتتۇرىغا قويۇلغان ھەقىقەتلەر مۇتەئەسسىپلىكتىن ياكى ئەدەبىياتتىكى ھەرخىل ياساالمىلىقتىن خالىيدۇر. رېئاللىق ھېچبىر سىنىپنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان ھالدا ئەسلىدىكىدەك ئەكس ئەتتۈرۈلمەكتە.

كۆز ئالدىمىزدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن بۇ ھەقىقەتلەر قارشىسىدا ئوقۇرمەنلەر ئىنسانىيەتنىڭ رەھبەرلىك ئورنىنى ئالماشتۇرۇشقا ۋە ئۇنىڭ ئىنسانلار جەمئىيىتىنى قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا، جاھىلىيەتتىن ئىلىمگە چىقىرىش ئۈچۈن تىپىچەكلەۋاتقان ھىدايەت بۇلىقىغا تاپشۇرۇشقا نەقەدەر موھتاج ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ. ئەينى ۋاقىتتا، بۇ رەھبەرلىكنىڭ يەر يۈزىدە مەۋجۇتلۇقىنى سۈردۈرۈشىنىڭ قىممىتىنى بىلەلەيدۇ. ئۇنى يوقىتىپ قويسا، پەقەت ئۆتمۈشتىكى ۋە بۈگۈنكى، يىراق ۋە يېقىن كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ نېمىلەرنى يوقىتىدىغانلىقىنى ئاڭقىرالايدۇ.

بولۇپمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدە قولىدىن تارتقۇزۇپ قويغان شان-شەرىپىنىڭ ئارقىسىدىن پۇشايمان تۇيغۇسى، تەرك ئېتىلگەن قەدىر قىممىتىنىڭ كەينىدىن ساھىب چىقىش ھېسسىياتى ۋە يوقىتىپ قويغان رەھبەرلىك ئورنىنى قايتۇرۇۋېلىش ئارزۇسى ئويغىنىدۇ. بۇ ئارزۇ قەلبلىرىدە ئوكياندەك دولقۇنلىنىپ تاشىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ رەھبەرلىك قىلالماسلىق ھالىغا چۈشۈپ قالغىنىدىن بېرى پۈتۈن ئىنسانىيەتنى قاپلىغان پالاكەتلەرنى يازغۇچىنىڭ "جاھىلىيەت" سۆزى بىلەن ئىپادىلىشى جەلب قىلارلىقتۇر. بۇ، يازغۇچىنىڭ ئىسلامىيەتتىن بۇرۇن ۋە بۈگۈن رەھبەرلىك ئورنىدىن چېكىنگەندىن كېيىنكى ئىسلام روھىي بىلەن پۈتۈن دۇنيانى قورقۇنچ ۋابادەك قاپلىغان ماتېرىيالىزم روھى ئارىسىدىكى ئاساسىي پەرقلەرنى ناھايىتى ياخشى بىلگەنلىكىنىڭ كىچىككىنە بىر ئىشارىتىدۇر. يازغۇچى بۇ سۆزنى دەل جايىدا قوللانغان ئىدى. جاھىلىيەت ئەسلىدىلا يازغۇچىنىڭ ئەكس ئەتتۈرگىنىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس. ئۇ، جاھىلىيەت چەك-چېگراسى ئېنىق ئايرىلغان بىر دەۋر ئەمەس. سۆزنىڭ ئەسلى مەنىسى بىلەن ئېلىپ ئېيتقاندا، بىر روھى خاراكتېر ۋە مۇئەييەن بىر چۈشەنچە سەۋىيەسىدۇر. جاھىلىيەت، خۇددى الله خالىغاندەك، ئىنسانىي ھاياتنىڭ ۋاز

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كېچىلمەس گۈزەللىكلىرىنى ئاياغ ئاستى قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئورنىغا شەھۋەتپەرەسلىكنى ئاساس قىلغان ياسالما گۈزەللىكلەرنى دەسسىتىش ئارقىلىق ئۆزىنى كۆرسەتتى. ئىنسانىيەت ئىلگىرى مەدەنىيەتسىزلىكنىڭ دەردىنى تارتقان بولسا، بۈگۈنكى تەرەققىيات زاماندىمۇ ئەينى ئازابتا قىينالماقتا.

ئىسلام ئالەمنىڭ ۋەزىپىسى پۈتۈن ئىنسانىيەتنى الله تائالاغا، پەيغەمبىرگە ۋە ئاخىرەت كۈنگە ئىمان ئېيتىشقا چاقىرىشتۇر. ئىنسانىيەتنى قاراڭغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا، قۇلغا قۇللۇق قىلىشتىن بىر اللهغا قۇللۇق قىلىشقا، دۇنيانىڭ تار چەمبىرىدىن كەڭ ئۇپۇقلارغا ۋە دىنلارنىڭ زۇلمىدىن ئىسلامنىڭ ئادالىتىگە دەۋەت قىلىشتۇر. بىز ياشاۋاتقان بۇ ئەسىردە، بۇ دەۋرنىڭ قىممىتى پۈتۈن ئېغىرلىقى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە ئۇنى پەرق ئېتىش ئۆتمۈش ئەسىرلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ قولاي ھالغا كەلدى. چۈنكى جاھىلىيەتنىڭ ئىنسانىيەتكە كەلتۈرگەن رەزىللىك ۋە ئەسكىلىكلىرى ھەممىگە ئاشكارىلاندى ۋە دۇنيانىڭ غەزەپ نەپرىتىگە ئۇچرىدى. مانا بۇ دۇنيانىڭ جاھىلىيەت قوماندانلىقىدىن ئىسلام قوماندانلىقىغا ئۆتۈش ۋاقتىدىكى دىققەتنى جەلب قىلىدىغان مەنىلىك بىر ھەرىكەتتۇر. ئەگەر ئىسلام دۇنياسى ھەرىكەتلىنىپ، بۇ ۋەزىپىنى تولۇق سەممىي، جاسارەت، پىداكارلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ھۆرمەتلىك يازغۇچى نەدەۋىينىڭ كىتابىنىڭ ئاخىرقى قىسىملىرىدا بايان قىلىنغىنىدەك، ئۇنىڭغا «دۇنيانىڭ پارچىلىنىپ يوق بولۇش خەتىرىدىن قۇتۇلدۇرىدىغان يېگانە نىزام» سۈپىتىدە مەھكەم ئېسىلسا، اللهنىڭ ئىزنى بىلەن ئاشقىلى بولمايدىغان ھېچ بىر توسالغۇ يوق.

ئاخىرىدا، ئىسلام روھىنىڭ چەك چېگرىسىز ئوكيانلارنى ئەسلىتىدىغان ئۇ كەڭ ئاساسلىرىغىچە ئېچكىرىلەپ چۈشەندۈرۈلۈشى بولسا، بۇ كىتابتا كۆزگە كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە مەيدانغا كەلگەن ئەڭ ئۇچۇق ئالاھىدىلىكتۇر. شۇڭا بۇ كىتاب پەقەت دىنىي ۋە ئىجتىمائىي ساھەلەردىكى تەتقىقاتلارغا ئۈرنەك بولۇش بىلەنلا قالماي ئەكسىچە ئىسلام نۇقتىسىدىن قارىغاندىمۇ يېزىلىشى لازىم بولغان بىر تارىخقا ئەڭ ياخشى مىسال بولالايدۇ.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ياۋرۇپالىقلار دۇنيا تارىخىنى مەيلى بىلىپ ياكى بىلمەي ئۆزلىرىنىڭ ئاتېئىزم مەدەنىيتى، ھەر نەرسىنى ماددا بىلەن ئۆلچەيدىغان پەلسەپەسى، دىنى مۇتەئەسسىپلىك ۋە ئىرقچىلىقىنىڭ تەسىرىدە دۇنيا تارىخىنى ”غەرب“ نۇقتىئىنەزىرى بىلەن يېزىپ قالدۇرغان ئىدى.

ياۋرۇپالىقلارنىڭ بۇ دۇنيادا ھايات تارىخىنىڭ توغرا يول ئالالمايدىغانلىقى، تارىخ ۋە ۋەقەلەرنى ئۇلاردىن باشقىسىنىڭ بايان قىلالمايدىغان بىر مۇنچە ئارتۇقچىلىقلاردىن خەۋەرسىز، ئۆز كۆڭۈللىرىدە غەربنى ھەردائىم دۇنيانىڭ مەركىزى نۇقتىسى دەپ قارايدىغان ئىرقچىلىقى، ئىنسانىيەت تارىخىغا تەسىر قىلغان باشقا ئامىللارنى ھېسابقا ئالماسلىقى ۋە ياكى پايدىلىنىدىغان مەنبەلەرنىڭ ياۋرۇپاغا ئائىت بولمىغانلىقى ئۈچۈن كەمستىشلىرى تۇپەيلىدىن يازغان تارىخلىرى خاتا ۋە ساختىلىق بىلەن تولغاندۇر.

بىز بولساق، ھەر ساھەدىكىگە ئوخشاش، تارىخىمىزنىمۇ ياۋرۇپالىقلاردىن كۆچۈرۈپ ئېلىپ ئۆگىنىشنى ئۆزىمىزگە ئادەت قىلىۋالدۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، پۈتۈنلەي ساختا ۋە خاتالىقلىرى بىلەن ئېلىپ ئۆزلەشتۈردۇق. ھېچبىر ئامىل قىممىتى بولمىغان پروگراممىلىرىنى، ئىنسانىيەتكە ئوخشاش مۇئامىلە قىلمايدىغان چالا نەزەرىيىلىرىنى، خاتالىققا تولغان مېتود ۋە پىكىرلىرىنى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ساختا نەتىجىلىرىنى، يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، بىز، ياۋرۇپانى رەقىبسىز بىر كۈچ شەكلىدە قوبۇل قىلىۋاتىمىز ۋە بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆزىمىزنى يۇمۇۋېلىپ تۇرۇپ ئېلىۋاتىمىز، شۇنى ئۇنۇتماسلىق كېرەككى، ئەگەشكەن يول خاتا بولسا، ئۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان نەتىجىمۇ خاتا بولىدۇ ـ ئەلۋەتتە! قولۇمىزدىكى بۇ كىتاب، پۈتۈن ۋەقەلەرنى، ئامىللارنى ۋە ھەر تۈرلۈك باھالارنى كۆزدىن كەچۈرگەن تارىخ مىسالىدۇر. بەلكى ئوقۇرمەنلىرىمۇ ئىسلام روھىغا تەۋرەنمەس كۈچ بىلەن باغلانغان، دۇنيا رەھبەرلىكىنى ئىسلام نىزامىغا چېتىش ئۈچۈن قەلبى يېنىۋاتقان بىر زاتنىڭ رەھبەرلىك ماقامىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى بايان قىلىپ بېرىشىغا روھى ھازىرلىق بىلەن بىللە ئىقتىساد ۋە جىھاد ھازىرلىقىنى، يېڭى ئىلمىي خىزمەتلەرنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇنۇتماسلىقىغا، شۇنداقلا مالىيە ۋە تىجارەت ئەركىنلىكىدىن سۆز ئېچىشقا كۆڭۈل بۆلمەكتە.

يازغۇچى ئىنسانىيەت ھاياتىنىڭ پۈتۈن ئاساسلىرىنى ماس بىر شەكىلدە تىلغا ئالماقتا. تارىخ سەھىپىلىرىنى ۋاراقلىغاندا ۋە مۇسۇلمانلارغا يول كۆرسىتىپ بەرگەندىمۇ بۇ مېتودنى قوللانماقتا. شۇڭلاشقا بۇ ئەسەر ئۆلگىلىك بىر تارىخ كىتابى سۈپىتىگە ئىگىدۇر. ئەينى ۋاقىتتا، مۇسۇلمانلارنىڭ ياۋروپا سىزىپ بەرگەن يولغا تايانماي تۇرۇپ قوللىرىغا ئېلىپ ئوقۇشى كېرەك بولغان يېگانە مەنبەدۇر. چۈنكى، ياۋروپالىقلار قوللانغان مېتود بۇ ئەسەردىكى ماسلىق، ئادالەت ۋە تەتقىقات روھىدىن بەكمۇ يىراقتۇر.

بۇ خىل ھېسسىيات بىلەن بۇنداق بىر ئەسەر ھەققىدە سۆز قىلىش ۋە بۇ ھەققەتنى تىلغا ئېلىش مېنى بەكمۇ ھاياجانلاندۇرماقتا. ئەسەرنى ئەرەب تىلىدا ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشكەنلىكىم ئۈچۈن بەكمۇ سۆيۈندۈم. يازغۇچى ئەسىرنى ئەرەب تىلىدا يېزىشنى ئەۋزەل بىلدى ۋە مىسىردا ئىككىنچى قېتىم بېسىلىشىنى قوبۇل قىلدى. ﴿بۇنىڭدا (ھەققەتەن ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزىدىغان) قەلبىگە ئىگە ئادەم ياكى (ۋەزنەسىھەتكە) ھۇزۇرىي قەلب بىلەن قۇلاق سالىدىغان ئادەم ئۈچۈن ئەلۋەتتە ۋەز ـ نەسىھەت بار[1]﴾.

[1] سۈرە كەھف 37 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دوستۇم نەدەۋىي

دوستۇم نەدەۋىي بىلەن **1951** ـ يىلىنىڭ بېشىدا ”سەيشەنبە دوكلاتلىرى“ نىڭ بىرىدە، قاھىرەدىكى ”مۇسۇلمان ياشلار جەمئىيىتى“ دە تۇنجى قېتىم ئۇچراشتىم. ھېچ كۆرۈلمىگەن ئەدەب ۋە ناھايىتى كەمتەرلىك بىلەن يېقىنلىشىپ: ”يوللارنىڭ ئايرىلىش نوقتىسىدا دۇنيا“ ناملىق بىر دوكلات بېرىش ئۈچۈن ”سەيشەنبە كەچلىرى“ دىن بىرنى تەلەپ قىلدى... ئۆزى بەكمۇ ئورۇق ، قارا ساقاللىق بىر ئادەم ئىدى. ئۈچىسىدىكى كىيىملىرى ناھايىتى ئاددى ـ ساددا، قاراشلىرى مەنىلىك ۋە كەسكىن، ئاۋازىنى ئىنچىكە ۋە سىلىق ئىدى. كېيىنچە چۈشەندىمكى، ھاياتى مىڭبىر ئازاب ۋە مۇشەققەتتە ئۆتكەن نەدەۋىيدەك مۆھتەرەم كىشىلەر ئۈچۈن مۇشۇنداق بىر ئاۋاز كېرەك ئىدى. تۇنجى كۆرۈششىمىزدىن كېيىن ئارىمىزدا دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى قۇرۇلدى. مانا بۇ قۇرلارنى ئۇ ھېسسىيات بىلەن يېزىۋاتىمەن.

الله نىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقان بۇ مۇسۇلمان ئالىمى ۋە دەۋەتچى سەيىد ئەبۇلھەسەن ئەلھىندى ئەننەدەۋىي ھەزرىتى ھەسەن ئىبنى ئەلى نىڭ نەسەبىدىندۇر. دادىسى بۈيۈك ئالىم فەخرۇددىن ئىبنى ئابدۇلئەلدۇر. نەسەبى ئابدۇللاھ ئەلئەشئەرى ئىبنى مۇھەممەن زىننەفسىز زەكىيە ئىبنى ئابدۇللاھ ئەلماھس ئىبنى ئەلھەسەن ئەلمۇسەتتا ئىبنى ئەلھەسەن ئەسسەبت ئىبنى ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىبقا تۇتۇشىدۇ. نەدەۋىنىڭ دادىسىنىڭ نۇرغۇنلىغان قولىيازما ۋە باسما ئەسەرلىرى بار. ئەڭ مەشھۇرى سەككىز توملۇق ”نۇزھەتۇل خەۋاتىر“ ناملىق ئەسىرىدۇر. ئۇ ھىجرىيە **1341** ـ يىلى ۋاپات قىلدى.

نەدەۋىي ھىجرىيە **1332** ـ يىلى مۇھەررەم ئېيىدا، ھىندىستاننىڭ بارەللى ۋىلايىتىگە قاراشلىق ”تەكيە“ يېزىسىدا دۇنياغا كەلدى. بارەللى لوكنوۋغا تەخمىنەن **70** كىلو مېتىر كېلىدۇ. الله

www.munber.org

ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن، ئىسلامغا ۋە مۇسۇلمانلارغا قىلىۋاتقان خىزمىتىنى ئۇتۇقلۇق قىلغاي!

نەدۋىينىڭ ئائىلىسى ئەرەب نەسىلدۇر. كۈنىمىزگىچە ئۆزلىرىنىڭ ئەرەبلىكىنى ساقلاپتۇ ۋە ھازىرمۇ ساقلاپ كەلمەكتە. ئەسىرلەردىن بېرى ھىندىستاندا ياشاپ، ھىندىچە سۆزلەشسىمۇ، ئەسلى ئەجدادلىرى بىلەن بولغان مۇناسىتىنى داۋاملاشتۇرماقتا. نەدۋىينىڭ ئائىلىسى تەۋھىد ۋە سۈننەتنى قوغداش، بىدئەتلەردىن يىراق تۇرۇش، ئىنسانلارنى اللہ يولىغا چاقىرىش ۋە اللہ يولىدا جىھاد قىلىش بىلەن تونۇلغان ئائىلىدۇر.

تىببى دوكتور ئابدۇلئەلى ئابدۇلھەيي نەدۋىنىڭ ئاكىسى ئىدى. لوكنوۋ ئۇنىۋېرسىتېتىنى مەكتەپ بويىچە بىرىنچىلىك بىلەن پۈتتۈردى ۋە دىيوبەند ئىنستىتۇتى ۋە دارۇلئۇلۇمانى تاماملىغان ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ زامانىۋى ئىلىم بىلەن دىنىي ئىلىمنى بىرلا ۋاقىتتا ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ئىدى. نەدۋىينىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە ئۇنىڭ رولى چوڭ بولدى. دادىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، نەدۋەتۇلئۇلەماغا مۇدىر بولدى. نەدۋىي بۇندىن **10** يىل بۇرۇن ئۆز ئائىلىسىدىن ئۆيلەنگەن ئىدى. بۇ، ھىندىستانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان بىر ئادەت بولۇپ قارشى چىققانلار ئەيىبلىنىدۇ.

نەدۋىينىڭ ئىلىم تەھسىل قىلىش ھاياتى ئائىلىسىدە ئانىسىنىڭ ياردىمىدە قۇرئان كەرىم يادلاش بىلەن باشلاندى. ئانىسى پەزىلەتلىك، ئۇستۇن قابىلىيەتلىك، تەقۋادار ئايال ئىدى. قۇرئان كەرىمنى يادقا بىلەتتى. ھەرخىل گېزىت ۋە ژورناللاردا ماقالە ۋە ئىجادىي ئەسەرلەر ئېلان قىلغان ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن نەدۋىي ئوردۇچە ۋە پارسچە ئۆگەندى. **12** ياشلىرىدا ئىنگلىزچە ۋە ئەرەبچە ئۆگىنىشكە باشلىدى. ئەرەبچە دەرسلىرىنى شەيخ خەلىل ئىبنى مۇھەممەد ئەلىيەمەنى بەردى. توپتوغرا ئىككى يىل ئەرەب ئەدەبىياتى ھەققىدە تەتقىقات بىلەن شۇغۇللاندى. نۇرغۇنلىغان كىلاسسىك ئەدەبىيات ئەسەرلىرىنى ئوقۇدى. نەدۋىينىڭ ئەرەب ئەدەبىياتىغا بولغان ھەۋىسى ئۇ دەۋردىكى ھىندىستان ئۆرپ ـ ئادىتىگە زىت

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كىلەتتى. چۈنكى ھىندىستانلىق مۇسۇلمانلار ئەرەب ئەدەبىياتىغا بەك ھەۋەسلەنمەيتتى. نەدەۋىي ”نەھجۇلبەلاغە، دەلائىلۇل ئىجاز، ۋەلھەماسە“ ناملىق ئۈچ ئەدەبىي ئەسەرگە ئالاھىدە قىزىقاتتى. كېيىن لوكنوۋ ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كىردى. بۇ يەردە ئىنگىلىز تىلى ۋە تەبىئىي پەن ئىلىملىرى ئوقۇتۇلاتتى. نەدەۋىي ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ”ئەرەب تىلى ۋە ئەدەبىياتى“ فاكولتېتىدا ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى. ئۇ ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ يېشى ئەڭ كىچىك ئوقۇغۇچىسى ئىدى. دەسلەپكى كۈنلەردە گراماتىكا دەرسلىرىدىن ئىچى سىقىلدى ۋە بۇ دەرسنى كېيىنگە قالدۇردى. ئوقۇشنى بۈيۈك بىر مۇۋەپپەقىيەت ۋە ئۇستۇنلۇك بىلەن داۋاملاشتۇردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەدەبىيات دەرسىنى نەدۋەتۇلئۇلەمانىڭ ئەرەب ئەدەبىياتى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى دوكتور شەيخ تەقىيۇددىن ئەلخىلىل ئەلماراكەشىدە تاماملىدى.

نەدۋەتۇل دارۇلئۇلەمادا دارۇلئۇلۇمنىڭ ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدىغان بىر جەمئىيەت ئىدى. كېيىن نەدۋەتۇلئۇلەماغا كىردى ۋە بۇ يەردە ئىككى يىل ھەدىس ئىلىملىرى ئۆگەندى. ھەدىس بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ھەيدەر ھەسەنخاندىن كۆپ پايدىلاندى. دىيوبەندتىكى دارۇلئۇلۇمدا بىر قانچە ئاي تۇردى ۋە بۈيۈك ئالىم ۋە مۇجاھىد شەيخ ھۈسەيىن ئەھمەد ئەل مەدەنىينىڭ ھەدىس دەرسلىرىگە قېتىلدى.

ئاندىن لاھورغا بېرىپ داڭلىق مۇپەسسىر (تەپسىرشۇناس) شەيخ ئەھمەد ئەلىدىن تەپسىر ئۆگەندى. نەدەۋىي دىپلوم ياكى كۇرسەتكۈچ ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى پەقەت ئەركىن بىر شەكىلدە ئىلىم - ئىرپان ئۆگىنىش ئۈچۈن توختىماي ئوقۇدى.

ئوقۇشنى تاماملاپ دەرھال لوكنوۋغا قايتتى ۋە ئۇ يەردىكى دارۇلئۇلۇمغا ئوقۇتقۇچى بولۇپ تەيىنلەندى. دارۇلئۇلۇمدا **10** يىل تۇردى ۋە ھەرخىل ئىلىملەرنى ئۆگەتتى. بۇ ئارىلىقتا نەدۋەتۇلئۇلەما تەرىپىدىن چىقىرىلغان ۋە مەسئۇد نەدەۋىي باش يازغۇچىلىق قىلغان ئەرەبچە ”زىيائۇر“ ژورنىلىدا ئەسەر ئېلان قىلىشقا باشلىدى. ئۇندىن باشقا، ئوردۇچە ئىجادىيەت ئەسەرلىرىنى يازدى. ”شەيخ سەيىد ئەھمەدنىڭ ھاياتى“ ناملىق ئەسىرىنى نەشىر قىلدۇردى. بۇ ئەسەر جەمئىيەتتە ئالقىشقا ئېرىشتى ۋە ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ قېتىم بېسىلدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئاندىن كېيىن، نەدۋىي دېھلىگە بېرىپ بۈيۈك ئىسلام دەۋەتچىسى شەيخ مۇھەممەد ئىلياس بىلەن كۆرۈشتى. بۇ كۆرۈشۈش نەدۋىينىڭ ھاياتىدا بىر بۇرۇلۇش نوقتىسى بولدى. چۈنكى شەيخ مۇھەممەد ئىلياس بۈيۈك بىر مۇرشىد (رەھبەر) ئىدى. ئۇ الله يولىغا دەۋەت قىلىشتا سەممىي بولغانلىقى ئۈچۈن خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن بولسىمۇ. ئەمما بۇندىن بۇرۇن خەلق بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى قويۇق ئەمەس ئىدى.

چۈنكى، تەتقىقات ۋە ئىجادىيەت ئىشلىرىغا بېرىلىپ كەتكەن ئىدى. كېيىنچە ئاستا ـ ئاستا يېزا ـ بازار خەلقلىرى بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشقا باشلىدى. ئىسلامىيەتنى ھىندىستاننىڭ شەھەر ـ يېزىلىرىغا يېيىش ئۈچۈن سەپەرگە چىقىشقا باشلىدى ۋە بۇ سەپەرلەرنىڭ بەزىلىرى بىرەر ئايغىچە سوزۇلاتتى.

نەدۋىينىڭ نەزىرىدە شەيخ مۇھەممەد ئىلياس چوڭقۇر دىنى ئىلىمگە ۋە كۈچلۈك ئىمانغا ساھىب كىشى ئىدى. دوستۇم نەدۋىينىڭ ئېيتقىنىدەك شەيخ مۇھەممەد ئىلياس بىر تەقۋا سەلەپى نەمۇنىسى بولۇپ، ئىخلاسمەن، جاسارەتلىك كىشى ئىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ ھالىغا ئېچىناتتى، ئۇلار ئۈچۈن ئىشلەيتتى، لاۋۇلداپ تۇرغان ۋۇلقاندەك كۈچلۈك روھى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ دەرتلىرىگە دەرمان بولۇش ئۈچۈن قەلبى يېنىپ تۇراتتى.

نەدۋىي روھى تەربىيەسىنى ئارىف جېلىل شەيخ ئابدۇلقادىر ئەررەئيورىدىن ئالدى. ئۇنىڭ مەجلىس سۆھبەتلىرىدىن كۆپ پايدىلاندى.

نەدۋىي ئوردۇچە بېسىلىدىغان نەدۋەتۇلئۆلەمانىڭ نەشىر ئورگىنى بولغان ”نەدۋە“ ئىسىملىك ئىلمىي ژورنالنىڭ باش يازغۇچىلىقىغا تەيىنلەندى. ئالەيگەر ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇنىڭغا ”تەييارلىق“ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ دىنى ئوقۇتۇش پروگراممىسىنى ھازىرلاش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. بۇ ئارىلىقتا ئۇ ”ئىسلامىيەت“ ناملىق بىر ئەسەر يازدى. ئۇنىۋېرسىتېت بۇ كىتابنى قىزغىنلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ يازغۇچىنى مۇكاپاتلاندۇردى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خەلقئارا ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتىدە سۆزلىگەن لېكسىيىسى بۈيۈك ئالقىشقا ئېرىشتى. كىتاب قىلىپ چىقىرىلدى ۋە بۇ ئەسەر بۈيۈك ئىنكاس قوزغىدى.

ئەينى ۋاقىتتا، نەدەۋىي ھىندىستاندا ئەرەب تىلى ئوقۇتىدىغان مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن بەزى كىتابلارنى ھازىرلىدى. ”ئەرەب ئەدەبىياتىدىن تاللانمىلار“ ناملىق ئەسىرى بۇلاردىن بىرىدۇر. ھىندىستاندىكى دارۇلئۇلۇم ۋە بەزى ئۇنىۋېرسىتېتلار بۇ ئەسەرنى ئۆزلىرىنىڭ دەرسلىك كىتابى قىلىپ تاللىدى. بۇندىن باشقا ”پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى“ ناملىق ئۈچ قىسىملىق ئەسىرى ۋە باشقىلىرىمۇ بۇ كىتابلارنىڭ ئارىسىدا ئىدى.

نەدەۋىي ئوردۇ تىلىدا ئايدا ئىككى سان بېسىلىدىغان ”تامىر“ ژورنىلىنى چىقاردى. ھىندىلار ئارىسىدا ئىسلامىيەتنى تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن بىر جەمئىيەت قۇردى. ئىسلامنى تەشۋىق قىلىش غايىسىدە قۇرۇلغان بۇ جەمئىيەت ئىسلام دىنى ھەققىدە ئۈيەردە كەڭ قوللىنىلىدىغان ئىنگلىز تىلىدا كۆپلىگەن تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات ئەسەرلىرى نەشر قىلدى.

نەدەۋىي **1960** - يىلى لوكنوۋدا ”ئىلىم ۋە ئىسلام جەمئىيتى“ نى قۇردى. بۇ جەمئىيەتنىڭ ئىنگلىز، ئەرەب، ھىندى ۋە ئوردۇ تىللىرىدا ئېلىپ بارغان كۆپلىگەن تەتقىقات ۋە ئىلمىي خىزمەتلىرىدىن باشقا نەشر قىلىنغان قىممەتلىك ئەسەرلىرىمۇ بار.

مۆھتەرەم دوستۇم نەدەۋىينىڭ ئوقۇشقا، كىچىلىرى سۆھبەت يىغىلىشلىرىغا قېتىلىشقا، كىتابلاردىن سۆز ئېچىشقا كۈچلۈك ۋە چوڭقۇر سۆيگۈسى بار. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك ھەدىيە بولسا، ئۇ ياخشى كۆرگەن ۋە پايدىلىنالايدىغان بىر كىتابتۇر. نەدەۋىي كىتابلارنى ئۆيىنى بېزەش ئۈچۈن ئەمەس، ئوقۇش، تەتقىق قىلىش ئۈچۈن ئالىدۇ. نەشر قىلىنغان ئەسەرلىرى بۇنىڭ ئەڭ ئۈچۈق دەلىللىرىدۇر. كېچىلىك سۆھبەت يىغىلىشلىرى ۋە قىلغان تەتقىقاتلىرى ئۇنىڭ قابىلىيىتى بىلەن بىرلىشىپ، ئۇنىڭغا ئەرەبچىنى راۋان سۆزلەش كۈچىنى بەردى. ئۇ ئىنساننىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان گۈزەل ئىپادىلەر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ۋە بەدىئى ماھارەتكە تولغان جۈملىلىرى بىلەن پاساھەت ۋە بالاغەتنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ سۆزلىيەلەيدۇ. لېكسىيەلىرىگە دائىما تەييارلىق قىلىپ بارىدۇ. كۆپىنچە ۋاقىتلاردا يازىدۇ. سۆزلەشكە باشلىغان ۋاقىتتا ئەڭ گۈزەل، ئەڭ ياخشى ۋە قايىل قىلارلىق شەكىلدە سۆزلەشكە باشلايدۇ.

ئۇسلۇبىدا ھېسسىيات ۋە تەسىر ئۇستۇنلۇكنى ئىگەللەيدۇ. بۇنىڭدىن بۇرۇن ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك ۋە ئۆزىدىنمۇ ئاڭلىغىنىمدەك، نەدەۋىي بىر تېمىنى تەتقىق قىلىپ تەييارلانماي تۇرۇپ ئۇ تېما ھەققىدە سۆز قىلمايدۇ. بۇ، ئىلمىي سەرمايىسىنىڭ يېتەرسىزلىكىدىن ئەمەس، بەلكى مەسىلىنى ئوچۇقچە ئوتتۇرىغا قويۇپ ئىسپاتلاشنى ئويلىغان ئالىمنىڭ ئېھتىياتچانلىقىدىندۇر. نەدەۋىينىڭ كۆپىنچە ئەسەرلىرى نەسرى شەكىلدە بولۇپ، ھازىرغىچە شېئىرى ئەسەر يېزىپ باقمىدى.

ئۇستاز نەدەۋىي پۇتبول، سۇ ئۈزۈش، ئوۋ ئوۋلاش، چويلا توپ ۋە ئات بەيگىسى قاتارلىق تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بىلەنمۇ شۇغۇللانغان ئىدى. ئەمما يېقىنقى زامانلاردا بۇلارنى تەرك ئەتتى. چۈنكى ئۇزۇندىن بېرى كېسەلدىن قۇتۇلمايۋاتاتتى. بولۇپمۇ كۆكرەك قىسمىدا بىر راھەتسىزلىك بار ئىدى. الله ئۇنى بۇ راھەتسىزلىكتىن قۇتۇلدۇردى. پەقەت ئاندا ـ ساندا كېلىدىغان يۆتەل قالدى، خالاس!

نەدەۋىي ھەر تۈرلۈك رەسىملەرگە قارشى چىقىدۇ. رەسىمنىڭ تارتىلىشىنى خالىمايدۇ. بىر قېتىم بىرلىكتە قاھىرەدىكى چوڭ نەشرىيات ئورگانلىرىدىن بىرىنى زىيارەت قىلغىلى بارغان ئىدۇق. نەشرىياتنىڭ رەسىمچىسى بىر خاتىرە رەسىمنى تارتىۋېلىشنى تەكلىپ قىلدى. نەدەۋىي بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلمىدى. نەقەدەر يالۋۇرغان بولسىمۇ، رازىلىق بىلدۈرمىدى. ھىندىستانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ (رەسىم) ھارام دېگەن كۆز قاراشتا ئورتاق ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

يەنە بىر قېتىم نەدەۋىدىن ئۆتمۈشتىكىلەردىن كىمنىڭ تەسىرىگە ئەڭ كۆپ ئۇچرىغانلىقىنى سورىدىم. نەدەۋىي: ”ھەرخىل ئازاب ۋە قىيىن ـ قىستاقلا ئېلىنغان ئەھمەد ھەنبەل، بىدئەتلەرگە قارشى تۇرۇش، شەرىئەت، ھەققەت ۋە ئىسلاھات تېمىلىرىدا بەكمۇ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىممەتلىك ئەسەرلەر يازغان شەيخ ئەھمەد سەرھەندى (ھىجرىيە **1024** - يىلى ۋاپات بولغان) "ھۆججەتۇللاھى ئەلبالىغە" ناملىق ئەسەرنىڭ ئاپتورى، بۈيۈك ئىسلام ئالىمى شەيخ ۋەلىيۇللاھ دەھلەۋي (ھىجرىيە **1176** - يىلى ۋاپات بولغان) ۋە ھىجرىيەنىڭ **13** - ئەسىردە ھىندىستاندا تۇنجى شەرىئەت دۆلىتىنىڭ قۇرغۇچىسى شېھىت سەييىد ئەھمەد قاتارلىقلار" دەپ جاۋاب بەردى. بۇ دۆلەت بىر ئاي ھۆكۈم سۈرەلىدى. كېيىنچە ئىنگلىزلەر ھەر خىل سۇيىقەستلەر پىلانلاپ بۇ ئىسلام دۆلىتىنى يوقىتىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدىدى ۋە ئاخىرى مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

يەر يۈزىدە ئىسلام ھاكىمىيىتى بايرىقىنىڭ لەپىلدىگىنىنى، ئىشغالىيەتچى جاھانگىر دۆلەتلەرنىڭ يەر بىلەن يەكسەن بولۇشىنى، ئىسلامغا قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلغان، مۇسۇلمانلارغا زورلۇق - زومبۇلۇقنى راۋا كۆرىدىغانلاردىن اللە نىڭ قانداق ئىنتىقام ئالغىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈش نەدەۋىينىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسىدۇر. پەقەت شۇندىلا ئۇنىڭ كۆڭلى ئارام تېپىپ ھۇزۇرلىنىدۇ ۋە ئۇ ئىسلامىي ئويغىنىشنىڭ تۇنجى ئۇچقۇنىنىڭ پەقەت تۈركىيە ۋە پاكىستاندىن تۇتىشىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. ئۇندىن باشقا ھىندىستان مۇسۇلمانلىرىغا بولغان ئۈمىدىمۇ بۈيۈكتۇر.

نەدەۋي **1947** — **1950** - يىللىرى ئارىسىدا ھىجازغا ۋە **1951** - يىلى مىسىرغا باردى. كۆپلىگەن ئىسلام دۆلىتىنى ئايلاندى، كۆردى، ياشىدى، دەرس ۋە دوكلاتلار بەردى، خەلق ئاممىسىغا خىتاب قىلدى. ھەر ئاياق باسقان يېرىدە ئۇنىڭ ئەجرى - مېھنىتى ۋە كۆز يېشى بار ئىدى.

1957 - يىلى "ئەرەب ئىلىم جەمئىيىتى" گە مۇخبىر بولۇپ تاللاندى. **1956** - يىلى دەمەشىق ئۇنىۋېرسىتېتىدە تەكلىپلىك پروفېسسور سۈپىتىدە دوكلات بېرىش ئۈچۈن سۈرىيەگە دەۋەت قىلىنغان ئىدى.

مىسىردىكى چاغلىرىدا ئۇنىڭدىن مىسىرنىڭ ياخشى تەرەپلىرى ھەققىدىكى تەسىراتىنى سورىغىنىمدا: "اللە غا ئىمان ئېيتىش ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئېتىقادتا چىڭ تۇرۇش، مۇسۇلمانلارغا، بولۇپمۇ چەتئەللەرگە بولغان ھۆرمەت ۋە مۇھەببەت، كەمتەرلىك، كەڭ قورساقلىق ۋە ئىشلەپچىقىرىش پائالىيىتىنىڭ زىچلىقى“؛ ئاندىن ئۇ ياقتۇرمىغان تەرەپلەرنىڭ نېمىلەر ئىكەنلىكىنى سورىغىنىمدا بولسا، بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن: «يالىڭاچلىق، گېزىت ـ ژۇرناللاردا يەر ئالغان يالىڭاچ رەسىملەر، بەزى زىيالىيلارنىڭ دىنىمىز ھارام قىلغان بەزى قائىدە ـ نىزاملارغا چېقىلىشى، مەسجىد جامائەلەرگە لىق تولىدىغان جامائەتنىڭ تارقىلىپ ئازىيىپ كېتىشى ۋە ياۋروپا ئېقىمىغا قارىغۇلارچە ئەگىشىش“ دەپ جاۋاب بەردى. پۈتۈن بۇلاردىن باشقا، دوستۇم نەدەۋىي ساختا قىلىقلارنى ھېچ ياقتۇرمايدۇ. يەپ ـ ئىچىش، كىيىنىشتە بەكمۇ ئاددى ـ ساددا بولۇپ. خىيال پەرەسلىك ۋە دورامچىلىقىنىمۇ ياقتۇرمايدۇ. پۇل ـ مالغا ھېچ ئېتىبار بەرمەيدۇ. رەببىگە بولغان تەۋەككۇلچىلىكنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدۇ.

ئۇنىڭ ئۆزى ئويلىغان مەقسەتكە يېتىش يولىدىكى پىداكارلىقى تىللاردا داستاندۇر. باشقىلار مەغلۇبىيەتكە ئۇچراۋاتسىمۇ، ئۇنىڭ ھەر ساھەدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭ بىردىن بىر سىرى بولسا، ئۇنىڭ چەكسىز ئىخلاسىدۇر. سۆزۈمنى ئۇزاتتىم، ئەمما بۇ سۆزلىرىم بىلەن قېرىندىشىم نەدەۋىي ھەققىدە بىر نەرسە سۆزلىيەلمىدىم دەپ ئېيتالمايمەن.

پروفېسسور، دوكتور، ئەھمەد شىرباسى

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇتقۇچىسى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى بىلەن دۇنيا نىمىلەرنى يوقاتتى؟

مۇسۇلمانلارنىڭ ئاۋۋال چېكىنىپ، ئاندىن دۇنيا رەھبەرلىكىدىن يىراقلىشىشى ۋە ئەڭ ئاخىرى ھايات ۋە پائالىيەت ساھەسىدىن چېكىنىپ چىقىشلىرى، تارىختا دائىم كۆرۈلۈپ تۇرىدىغان باشقا قەۋم ۋە مىللەتلەرنىڭ چېكىنىشلىرى، دۆلەت ۋە ھۆكۈمەتلەرنىڭ يىقىلىشى، پادىشاھ ۋە ئىستىلاچىلارنىڭ مەغلۇب بولۇشلىرى، زەپەر قۇچقان غازىلارنىڭ مەغلۇبىيەتكە ئۇچراشلىرى، مەدەنىيەتنىڭ ۋەيران بولۇشى ۋە سىياسىي ھاياتنىڭ چۆكۈشى قاتارلىق ۋەقەلەرگە ئوخشاش ئاددىي بىر ھادىسە ئەمەس. ھەر مىللەتنىڭ تارىخى بۇنىڭغا ئوخشاش ھادىسىلەر بىلەن تولغاندۇر. ئىنسانىيەت تارىخىدا بۇنىڭ مىساللىرى بەكمۇ كۆپ. ئەمما تارىختىكى ھەر ھادىسىنىڭ ئوخشىشى تېپىلمىسىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ ھايات... ساھەسىدىن چېكىنىشى تارىختا كۆرۈلۈپ باقمىغان ئاجايىپ بىر ھادىسىدۇر.

بۇ ھادىسە، ھۆكۈمەت ۋە دۆلەتتىن ئايرىلىپ قالغان قەبىلە ۋە ئائىلىلەر بۇياقتا تۇرسۇن، پەقەت ئەرەبلەرگە ۋەيا ئىسلامنى قوبۇل قىلغان قەۋم ۋە مىللەتلەرگە خاس ئەمەستۇر. چۈنكى بۇ تارىختا بۇنىڭدىنمۇ كەڭ ۋە بۇنىڭدىنمۇ بەترى (يامىنى) ئۇچرىمايدىغان تەسىر دائىرىسى كەڭ ئىنسانىي بىر پالاكەتتۇر. ئەگەر دۇنيا بۇ مۇسىبەتنىڭ ئۈستىدىكى مۇتەئەسسىپچىلىك پەردىسىنى قايرىپ تاشلاپ، خاراب بولۇش كۈچىنى ھېسابلاپ كۆرۈپ ھەقىقەتنى چۈشەنگەن بولسا ئىدى، بۇگۈننى كۆز يېشى، ئازاب، ئەلەم، ماتەم كۈنى دەپ ئېلان قىلاتتى. مىللەتلەر بىر - بىرىگە تەزىيە بىلدۈرەتتى ۋە دۇنيانى ماتەم ھاۋاسى قاپلىغان بولاتتى. ئەمما بۇ ھادىسە بىر كۈنىنىڭ ئىشى ئەمەس، بەلكى ئۇزۇن يىللاردىن بېرى تەدرىجى مەيدانغا كەلگەن ئىدى. دۇنيا بۇگۈنگىچە بۇ ھادىسىنى مۇۋاپىق بىر شەكىلدە ئېتىبارغا ئېلىپ توغرا دىئاگنوز قويمىدى. چۈنكى، دۇنيا بۇ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پالاكەت مەيدانغا كەلتۈرگەن زىيان ۋە چىقىمنى ھېسابلىيالىغۇدەك ئۆلچەمدىن مەھرۇمدۇر.

دۇنيا زەئىپ ۋە ئاجىز مىللەتلەرنىڭ كۆز يېشى ۋە قان ـ تەر بەدىلىگە ھۇزۇر سۈرگەن، نۇرغۇن كىشىنى قۇل قىلىۋالغان، كۆپلىگەن دۆلەت ۋە قىتئەلەرنى ئۆزىگە بويسۇندۇرغان ۋە بىر زامان جاھانغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان بىر دۆلەتنىڭ چۆكىشى بىلەن ھېچبىر نەرسىسىنى يوقىتىپ قويمايدۇ. سەلتەنەت ۋە ھۆكۈمرانلىقنىڭ باياشاتلىق ۋە سائادەتنىڭ ئىنسانلارنى بىر ـ بىرىگە قۇل قىلغان مۇسىبەتلىك ۋە زۇلۇمدا بىر يولدا ماڭغان بىر گۇرۇھتىن باشقا بىر گۇرۇھقا ئۆتۈش ياكى بىر شەخستىن باشقا بىر شەخسكە ئايلىنىش بىلەن ئىنسانىيەت بەختسىز بولۇپ كەتمەيدۇ. ئاساسىنى يوقاتقان، ئېنېرگىيە مەنبەسى ئۈزۈلگەن بىر دۆلەتنىڭ چۆكۈشى، ياشلانغان ۋە كۈندىن كۈنگە زەئىپلىگەن بىر دۆلەتنىڭ چېكىنىشى بىلەن دۇنيا ئەسلا مەيۈسلەنمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كائىنات قانۇنلىرى بۇنىڭغا مەجبۇرلايدۇ. ئىنسانلارنىڭ ھەر كۈن تۆككەن كۆز يېشى ئۆلۈپ كەتكەن بىر رەھبەردىن ۋە ئايرىلغان بىر ھۆكۈمداردىن تېخىمۇ قىممەتلىكتۇر. ئۆز سائادەت ۋە باياشاتلىقى ئۈچۈن بىر كۈن بولسىمۇ ئەمگەك قىلمىغان، ئۆز تىنچلىق ۋە ھۇزۇرى يولىدا بىر سائەت خىزمەت قىلىشتىن قاچقان بىرىگە ئىنسانىيەت قىلچىلىك ئىچ ئاغرىتمايدۇ. يەر ۋە كۆك ھەر كۈن يۈز بېرىۋاتقان ۋە تارىختا مىڭلارچە قېتىم تەكرارلانغان بۇ خىل ھادىسىلەرگە قارىتا بەكمۇ تاش يۈرەكتۇر، رەھىمسىزدۇر.

﴿ئۇلار (غەرق بولۇپ) نۇرغۇن باغلارنى، بۇلاقلارنى، زىرائەتلەرنى، چىرايلىق جايلارنى قالدۇردى. ئۇلار بەھرىمەن بولۇۋاتقان نېمەتلەرنى قالدۇردى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلارنى باشقىلارغا (بەنى ئىسرائىلغا) مىراس قىلىپ بەردۇق، ئۇلارغا ئاسمانمۇ، زېمىنمۇ يىغلىمىدى، ئۇلارغا مۆھلەتمۇ بېرىلمىدى﴾[1] شۇنىسى ھەقىقەتكى، نۇرغۇن ھۆكۈمدار ۋە مىللەتلەر يەر يۈزىنىڭ ئېغىر يۈكى،

[1] سۈرە دۇخان 25 ــ 29 ـ ئايەتلەر.

www.abulhasanalinadwi.org

www.munber.org

ئىنسانىيەتنىڭ باش بالاسى، كىچىك ۋە ئاجىز مىللەتلەرنىڭ ئازاب ئوقۇبىتى ۋە خەلق ئاممىسى ئۈچۈن بىر پىتنە ـ پاساد ۋە مەكروب مەنبەسى بولۇپ پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ تومۇر ۋە ئورگانلىرىنى زەھەرلەپ، ساپ ـ ساغلام ۋۇجۇدلارنىڭ كېسەل يۇقتۇرۇۋېلىشىغا يول ئاچتى. مانا بۇ ئەھۋالدا ئۇنى جىددىي داۋالاپ، كېسەل يۇققان ئەزانى كېسىپ ئېلىپ ساغلام ۋۇجۇتتىن يىراقلاشتۇرۇلۇشى، ئالەملەرنىڭ رەببى بولغان اللە نىڭ رەھمەت ۋە ئىلاھىي سۈپىتىنىڭ ئىپادىسىدۇر. پۈتۈن ئىنسانىيەت ئائىلىسى، ھەتتا دۇنيادىكى بارلىق شەخس بۇنىڭغا شۈكرى قىلىشى ۋە مىننەتدارلىق تۇيغۇلىرىنى ئىپادىلىشى كېرەك.

﴿زۇلۇم قىلغان قەۋمنىڭ يىلتىزى قۇرۇتۇلدى (يەنى ئۇلار پۈتۈنلەي ھالاك قىلىندى) جىمى ھەمدۇسانا (پەيغەمبەرلەرگە ياردەم بېرىپ، كۇففارلارنى ھالاك قىلغانلىقى ئۈچۈن) ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە غا خاستۇر!﴾[1]

پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋەزىپىسىنى مىراس ئالغان ۋە ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئادەم بەدىنىدىكى ھاياتلىق تومۇرى دەرىجىسىدە مۇھىم بولغان مۇسۇلمانلارنىڭ چېكىنىشى، دۆلەتلەرنىڭ يوقىلىشى، شاماللىرىنىڭ توختاپ قېلىشى؛ زەئىپ، ئىقتىدارسىز، ئادەتتىكى بىر مىللەتنىڭ ياكى بىر ئۇنسۇرنىڭ ۋە ياكى بىر جەمئىيەتنىڭ چېكىلىشىگە ئوخشىمايدۇ. چۈنكى، ئىنسانىيەتنىڭ روھىنى تەشكىل قىلغان ئەخلاقلىق دەۋاسىنىڭ چېكىنىشى ۋە دۇنيا نىزامىنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان ئاساسىنىڭ يىقىلىشى دېگەنلىكتۇر.

ئاردىن بىر نەچچە ئەسىر ئۆتكەن بولسىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ شەرق ۋە غەربتىكى چېكىنىشلىرى ۋە رەھبەرلىك ئورنىدىن چۈشۈرۈلۈشى ھەقىقەتەن ئىنساننى قورقىتىدىغان بىر ھادىسىمىدۇر؟

ھەرخىل مىللەتلەرۋە ئىنسانلار جەمئىيتى بىلەن تولغان دۇنيا، بۇ ئىدىئال نەسلىنىڭ چېكىنىشى بىلەن ھەقىقەتەن بىر نېمە يوقاتقانمىدۇ؟ ئەگەر يوقاتقان بولسا، پالاكەت ۋە خارابە قايسى دەرىجىدىدۇر؟

---

[1] سۈرە ئەنئام 45 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ خارابە داۋىسى ئۈستىگە بۈيۈك بىر دۆلەت قۇرغان ۋە ھەتتا جاھان ھاكىمىيىتىنى مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدىن (تارتىۋالغان) ياۋرۇپا مىللەتلىرىنىڭ رەھبەرلىك ئورنىغا چىقىشى بىلەن دۇنيانىڭ ۋە مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالى قانداق بولدى؟ مىللەتلەرنىڭ قوماندانلىقىدا، دۇنيا رەھبەرلىكىدە، دىندا، ئەخلاقتا، سىياسىي ھاياتتا ۋە ئىنسانىيەتنىڭ كېلەچىكىدە بۇ چوڭ ئۆزگىرىشنىڭ تەسىرى نېمە؟

ئەگەر ئىسلام دۇنياسى دۇملاپ كېتىۋاتقان يار لېۋىدىن قايتىپ، غەرق بولغان ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ، ھايات تىزگىنىنى قولىغا ئالغۇدەك بولسا ئەھۋال قانداق بولاتتى؟

ئالدىمىزدىكى بۆلۈملەردە مانا بۇ سوئاللارغا جاۋاب بېرىشكە تىرىشىمىز.

ئەبۇلھەسەن ئەلى ئەننەدەۋىي

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىرىنچى بۆلۈم

جاھىلىيەت دەۋرى

بىرىنچى قىسىم

ئىنسانىيەت ئۆلۈم گىرداۋىدا

شۈبھىسىز، مىلادىي 6 ــ 7 ـ ئەسىر ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ ئەڭ قالاق دەۋرلىرىدىن بىرى ئىدى. ئىنسانىيەت ئەسىرلەردىن بىرى كەينىگە چېكىنىپ، يوقۇلۇشقا يۈزلىنىۋاتاتتى. يەر يۈزىدە ئىنسانىيەتنىڭ چېكىنىشى توختىتاتقۇ بىر كۈچ يوق ئىدى. كۈننىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ چېكىنىش تېخىمۇ تېزلىشىۋاتاتتى ۋە دەھشەتلىك تۈسكە كىرىۋاتاتتى. بۇ ئەسىردە ئىنسانلار ياراتقۇچىسىنى، ئۆزىنى ۋە (قايتىدىغان) جايىنى ئۇنۇتقان، ياخشى بىلەن يامان، گۈزەللىك بىلەن پەسلىكنى ئايرىش قابىلىيىتىنى يوقاتقان، پەيغەمبەرلەرنىڭ دەۋەتلىرى ئۇزۇندىن بېرى ئۇزۇلگەن، ئۇلارنىڭ توغرا يول كۆرسەتكۈچى مەشئەللىرى ئۆزلىرىدىن كېيىن چىققان ياكى توختىماستىن داۋاملاشقان بوران ـ چاپقۇندا ئۆچكەن ۋە ئۆچمەي يېنىپ تۇرغانلىرى بولسا، ئائىلە ۋە شەھەرلەرنى ئەمەس، بەلكى بەزى قەلبلەرنى يورىتالىغۇدەك ھالەتتە قالغان ئىدى. ئەھلى دىنلار ياكى پىتنە ـ پاساتلار ئالدىدا پەقەت ئۆزلىرىنىڭ شەخسىي دىنىي ئېتىقادىنى ساقلاپ قېلىش ياكى ھۇزۇر ۋە ماددىي تەرەپتىن ئۇچرىغان زەربىلەرنى قورقۇنچاق ۋە ئاجىز كەلگەنلىكتىن جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىستىقامەتگاھلارغا يوشۇرۇنغان ئىدى. ھايات سەھنىسىدە قالغانلار بولسا، ھۆكۈمدارلار ۋە بايلار بىلەن كېلىشىپ ئۇلارنىڭ جىنايەتلىرىگە زوراۋانلىقلىرىغا ۋە خەلقنىڭ مال - مۈلۈكلىرىنى ھەقسىزلەرچە يېغىۋېلىشىغا ياردەمچى بولغان ئىدى.

دىنلار ۋە مىللەتلەرگە بىر نەزەر

بۇ ئەسىردە چوڭ دىنلار بىر ئۇچۇم ھىيلىگەر ۋە ئۇيپۇزلۇق كىشىلەرنىڭ تىجارەت دەسمايىسىغا دىنىنى بۇرمىلىغۇچى ۋە مۇناپىقلارنىڭ ئويۇنچىقىغا ئايلىنىپ ئۆز روھىنى ۋە شەكلىنى يوقاتقان ئىدى. ئەگەر بۇ دىنلارنىڭ تۇنجى ئىگىلىرى (دىنلارنى ئېلىپ كەلگۈچىلەر) قايتىدىن تىرىلگەن بولسا، تارقاتقان دىنلىرىنى تونۇيالمايتتى. مەدەنىيەت، رەھبەرلىك ۋە سىياسەت بۆشۈكى بولغان يەرلەرنىڭ باش - باشتاق، ھۆكۈمەتسىز ۋە ئىسيانلار ماكانى ھالىغا كەلگەنلىكىنى كۆرەتتى. ھۆكۈمدارلار بولسا، ئۆز خاھىشى ۋە ئارزۇلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ، خەلققە زۇلۇم قىلىشتىن قولىنى تارتمايۋاتاتتى. نە دۇنياغا يورۇقلۇق بېغىشلىغۇچى كۆز قاراشلار، نە مىللەتنى قاراڭغۇلۇقتىن قۇتقۇزىدىغان بىر داۋالار بار ئىدى. مەنىۋىيەتلىرى (روھى دۇنياسى) نى ۋەيران قىلغان ۋە ھايات مەنبەسىنى يوقاتقان ئىدى. ئىنسانىيەت يا ساماۋىي دىنلارنىڭ ساپ بىر مەنبەسىگە ياكى مۇقىم بىر ئىنسانىي تۈزۈمگە ئىگە ئەمەس ئىدى.

مىلادىي 6 - ئەسىردىكى خرىستىئانلىق

خرىستىئانلىق ھېچبىر زامان بىر مەدەنىيەتكە ئاساس بولغىدەك ياكى بىر دۆلەتكە يورۇقلۇق بېغىشلىغۇچى شەكىلدە ئىنسانىيەتنىڭ ھەر تۈرلۈك مەسىلىلىرىنى ھەل قىلالىغۇدەك دەرىجىدىكى ئالەمشۇمۇل دىن ئەمەس ئىدى. پەقەت ھەزرىتى ئىسا تەلىماتلىرىدىن ۋە دىنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەۋھىدتىن بىر قىسىم ئىزنالارنى يەتكۈزەتتى. كېيىن پائۇل كېلىپ خرىستىئانلىقنىڭ چىرىقىنى ئۆچۈردى. خرىستىئانلىقنى ئۆزگە سىڭدۈرگەن بۇتپەرەسلىك ۋە ئۆزىدە يوقاتمىغان نادانلىق، خۇراپاتلىق بىلەن بىرلەشتۈردى بىرلەشتۈردى. قالاق، ئارقىدا قالغانلار كۇستانتىيننى سۇپۇرۇپ تاشلىدى. شۇنداق قىلىپ، خرىستىئانلىق يۇنان ئەپسانىلىرى، رىم بۇتپەرەستلىكى، مىسىر ئەپلاتۇنچىلىقى ۋە رۇھبانلىقى (راھىبچىلىقى) بىلەن يۇغۇرۇلغان بىرلەشمە دىن ھالىغا كەلدى. بۇ جەرياندا ھەزرىتى ئىسانىڭ تەلىماتى بىر تامچە سۇنىڭ دېڭىزدا غايىب بولغىنىدەك ئېرىپ يوقالدى. نەتىجىدە خرىستىئانلىق مەنىۋى ئوزۇق بېرەلمەيدىغان، ھېسسىياتنى قوزغىتالمايدىغان، ھاياتى مەسىلىلەرنى ھەل قىلالمايدىغان، توغرا يولنى كۆرسىتىپ بېرەلمەيدىغان ۋە ئەقىلنى تەرەققىي قىلدۇرالمايدىغان بىر ئېتىقاد ۋە ئەنئەنىگە ئايلىنىپ قالدى. ھەتتا دىننى بۇرمىلىغۇچىلارنىڭ مەقسەتلىك پائالىيەتلىرى ۋە جاھىللارنىڭ ئاغدۇرمىچىلىقى بىلەن ئىلىم ۋە تەپەككۇر ئىنسانلار ئارىسىغا تارتىلغان بىر پەدەر ھالىغا كەلدى. كېيىنكى، مەزگىللەردە بۇتپەرەس دىنىغا ئۆزگىرىپ كەتتى. قۇرئان كەرىمنى ئىنگلىز تىلىغا تەرجىمە قىلغان سالە مىلادىيې 6 ـ ئەسىر خرىستىئانلىقى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ”خرىستىئانلار پوپلارغا ۋە خرىستىئان ئېزىزلىرىنىڭ رەسىملىرىگە ئىبادەت قىلىشتا ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن ئىدى. ھەتتا بۇ ئەسىردە ئەڭ يۇقىرى ئورۇننى كاتولىكلار ئالغان ئىدى.“

رىم ئىمپېراتورلۇقىدا مەزھەپ كۈرەشلىرى

كېيىنكى دەۋرلەردە دىنلار ئارىسىدا ۋە دىنلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئىچكى مەسىلىلىرى ھەققىدە ھەرخىل پەلسەپىۋى كۈرەشلەر باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. سەپسەتىلەر بىلەن تولغان تۈگىمەس سۈركۈلۈشلەر خەلقنىڭ زېھنىنى مەشغۇل قىلىپ، ئەقىل ـ پاراستىنى يوق قىلدى. ھەرىكەت كۈچىنى تۈگەتتى ۋە نۇرغۇن قانلىق ئۇرۇشلارغا،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قـەتلىئاملارغا، جاپـا ـ مۇشەققەتلەرگـە، بىـر ـ بىرلـىرىنىڭ مـال ـ مۈلكـىنى تـالان ـ تـاراج قىلىشـقا ۋە ئۆلۈملەرگـە سـەۋەب بولـدى. مەدرىسـىلەر، چىركـاۋلار ۋە ئۆيلـەر بىـر ـ بىـرى بىلـەن مۇسابىقىگـە چۈشـكەن ھـەربىي لاگېرلارغا ئايلاندى، شەھەرلەر ئىچكى ئۇرۇشلارغا سۆرەپ كىرىلدى.

بـۇ دىنىـي ئىختىلاپـلارنىڭ ئـەڭ كۆزگـە كۆرنـەرلىكى شـام خرىسـتىئانلىرى ۋە رىـم دۆلـىتى بىلـەن مىسـىر خرىسـتىئانلىرى يـاكى تـېخىمۇ توغرىسـى، مەلەكانىيـە بىلـەن مۇنۇفىسـتلەر ئارىسـىدا يـۈز بەرگـەن ئـىدى. مەلەكانىيلـەر ھـەزرىتى ئىسـانىڭ مـەۋجۇدلۇقىنىڭ ئىككىلىكىگـە ئىشـىنەتتى. مۇنۇفىسـتلەر بولسـا، خـۇددى چوڭقـۇر بىـر دېڭـىزنىڭ بىپـايانلىقىغا چۈشـكەن سـىركە تامچىسـىغا ئوخشـاش ھـەزرىتى ئىسـانى مـەۋجۇتلۇق ئىچـىدە يوقالغـان ئىلاھـىي مـەۋجۇتلۇق ئىكەنلىكىگـە ئىشـىنەتتى. بـۇ ئىككـى تـەرەپ ئارىسـىدىكى توقۇنـۇش **6** ـــــ، **7** ـ ئەسـىرلەردە ئۆتكۈرلىشـىپ، رىقابەتكـە چۈشـكەن ئىككـى دىـن ئارىسـىدىكى قـانلىق ھەرىكەتكـە ئـايلاندى. بـۇ خـۇددى يـەھۇدىيلار بىلـەن خرىسـتىئانلار ئارىسـىدىكى توقۇنـۇش ئـىدى. تەرەپـلەر بىـر ـ بىـرىنى يولسىزلۇق ۋە ئاساسسىزلىق بىلەن ئەيىبلەيتتى.

دوكـتور بۇتلـەر **(Butler)** مۇنـداق دەيـدۇ: ”بـۇ ئىككـى ئەسـىر يـەنى **6** ـ ۋە **7** ـ ئەسـىر مىسـىرلىقلار بىلـەن رىملىقلارنىـڭ بىـر ـ بىـرى بىلـەن توختىماسـتىن داۋاملىشـىپ تۇرغـان توقۇنـۇش دەۋرى بولـۇپ، دىـن ۋە ئىـرق ئـايرىمچىلىقى بـۇ كېلىشمەسـلىكنى تـېخىمۇ كۈچەيتكـەن ئـىدى. دىـن ئـايرىمچىلىقى ئىـرق ئـايرىمچىلىقىدىن تـېخىمۇ ئۈسـتۈن كەلگـەن ئـىدى. ئـۇ ۋاقىـتلار مەلەكانىيـە بىلـەن مۇنۇفىسـتلەر ئارىسـىدىكى بـۇ دۈشـمەنلىك بىردىنبىـر سـەۋەبچى دەپ قـارىلاتتى. بىـرىنچى گـۇرۇھ ئىسـمىدىن چىقىـپ تۇرغىـنىدەك، ئىمپـېراتورلۇق، شـەھەر ۋە مـال ـ مۈلـۈك ئىگىـلىرىنىڭ گـۇرۇھى بولـۇپ، ئـەجدادلىرىدىن ئۆزلىرىگـە مىراس قالغـان مەسـىھ مـەۋجۇتلۇقىنىڭ ئىككىلىكىگـە ئىشـىنەتتى. مىسـىر خـەلقىنى ئاسـاس قىلغـان مۇنۇفىسـت قىبـتىلار گـۇرۇھى بولسـا، بـۇ خىـل ئېتىقادقـا قـاتتىق قارشـى چىقـاتتى. قىياسـقا ھۇجـۇم قىلاتـتى. ئىنجىلغـا ئېتىقـاد قىلغـان بىـر مىللـەت ئۇياقتـا تۇرسـۇن. بىـر ئـاز ئـەقىل ئىگىسـى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بولغان بىر قەۋم ئۇچۇن ئەقلىمىزدىن ئۆتمەيۋاتقان ئەخمىقانە سۈركۈلۈشلەرگە ۋە قانلىق ئۇرۇشلارغا كىرگەن ئىدى.

ئىمپېراتور ھېراكلىيۇس (610 ــــ 641) مىلادى 638 ـ يىلى پارسلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، ئۆز ئىمپېراتورلۇقى ئىچىدە بىر ـ بىرى بىلەن توقۇنۇشقان مەزھەبلىرى بىرلەشتۈرۈپ بىر مەركەزگە باغلاشقا ئۇرۇندى. ھەزرىتى ئىسا مەۋجۇتلۇقنىڭ ئەسلى ماھىيىتى، سۈپەتلىرىنىڭ بىر ياكى ئىككى ئىكەنلىكى توغرىسىدا خەلقنىڭ مۇنازىرىگە كىرىشىنى مەنئىي قىلىپ، ئۇلارنى بىر تەك مەركەز ۋە رەھبەرلىك قىلغۇچى الله غا ئېتىقاد قىلىشقا چاقىرغان بىر قانۇن لايىھەسى ھازىرلىدى. مىلادىي 641 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا بۇ پىكىر بىردەك قوبۇل قىلىندى. شۇنداق قىلىپ، مۇنۇشلى مەزھىبى دۆلەتنىڭ ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق بولغان خرىستىئان چىركاۋلىرىنىڭ رەسمىي مەزھىبىگە ئايلاندى. ھېراكلىيۇس بۇ يېڭى مەزھەبنى تارقىتىش ۋە مۇستەھكەملەش ئۇچۇن ئۇنىڭغا قارشى بولغان باشقا بارلىق مەزھەبلەرگە قارشى تۈرلۈك ئۇسۇل ـ چارىلەرنى قوللاندى.

پەقەت قىبتىلار كېلىشىمنى بۇزۇپ ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ، ئۆزلىرىنى بۇ ئويدۇرما ۋە بۇرمىلاشلاردىن قوغدىدى. ھەر تۈرلۈك خەتەرلەرگە قارىماستىن، ئەسلى ئېتىقادى يولىدا ئۆلۈشتىن قەتئىي چېكىنمىدى. ئىمپېراتور ھېراكلىيۇس مەزھەبلەرنى بىرلەشتۈرۈپ، ئاردىكى ئىختىلاپلارغا خاتىمە بېرىش ئۇچۇن الله نىڭ بىرلا ئىرادىسى بارلىقنى يەنە بىر قېتىم ئېلان قىلىشنى قارار قىلدى. ھېراكلىيۇس بۇ ئىرادىنىڭ يولغا قويىسا بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقى ھەققىدە خەلقنىڭ تالاش ـ تارتىش قىلىشىنى قەتئىي مەنئىي قىلدى. ئۇيارلىق بۇ بۇيرۇقنى رەسمىي ئارقىلىق شەرق ئۆلكىلىرىگە ئەۋەتتى. لېكىن بۇ مىسىردىكى يېرىك مۇناسىۋەتنى يۇمشىتالمىدى. كېيىن كۆرۈۋسىنىڭ 10 يىللىق ھاكىمىيىتى دەۋرىگە زېمىن بولغان مىسىردا ئىنسان خىيالىغا كەلمەيدىغان ئاچچىق ۋەقەلەر يۈز بەردى.

نۇرغۇنلىغان كىشىلەر چىدىغۇسىز ئازابلاردىن كېيىن بوغۇپ ئۆلتۈرۈلدى. مەھكۇملارنىڭ بەدىنىدىكى ياغلار ئېرىپ يەرگە ئاققىچە ئوت ئىچىدە قالدۇرۇلدى. كىشىلەر قۇم توشقۇزۇلغان تاغارلارغا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سېلىنىپ دېڭىزلارغا تاشلاندى ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان زۇلۇملار يۈرگۈزۈلدى.

ئىجتىمائىي چۈشكۈنلۈك ۋە ئىقتىسادىي ۋەيرانچىلىق

بۇ ئەسىردە، مەيلى رىم ئىمپېراتورلۇقىدا بولسۇن، مەيلى شەرقتە بولسۇن، ئىجتىمائىي چۈشكۈنلۈك ئاخىرقى چەككە يەتكەن ئىدى. خەلققە كەلگەن بالايى ـ ئاپەتلەر يەتمىگەندەك، باج ۋە مال باھاسىنىڭ توختىماي ئۆرلىشى ئۈست ـ ئۈستىگە كەلگەن ئىدى. خەلق ھۆكۈمەتتىن قاتتىق نەپرەتلىنەتتى ۋە دۈشمەنلىك نەزىرىدە قارايتتى. باشقا بارلىق چەت دۆلەتلەر ئۇنىڭدىن ئۆزىنى ئۈستۈن تۇتاتتى. كۈندىن ـ كۈنگە كۆپەيگەن باج ۋە تۆلەملەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى. بۇ سەۋەبتىن چوڭ قوزغىلاڭلار ۋە ئىسيانلار چىقتى. مىلادىي **532** ـ يىلى پايتەختتە چىققان ئىسياندا **30** مىڭ كىشى ھاياتىدىن ئايرىلدى. كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادچىل بولۇشى زۆرۈر بولغان پەيتتىمۇ خامان سورىغاندەك بۇزۇپ چېچىش ۋە ئىسراپچىلىق چېكىدىن ئاشقان ئىدى. بىردىنبىر ئارزۇلىرى قانداق قىلىپ بولمىسۇن، مال ـ دۇنيا تېپىش ۋە ئاخىرىدا ئۆز ھەۋىسى كۆڭۈل خۇشلۇقى ۋە شەھۋانىي ئارمانلىرىنىڭ قاندۇرۇلۇشى ئۈچۈن سەرپ قىلىش ئىدى.

ئېسىل خىسلەتلەرنىڭ ئۇلى تەۋرىنىپ، ئەخلاقى ئاساسلار يوقالغان ئىدى. ھەتتا كىشىلەر ئارزۇ ۋە كۆڭۈل ـ خاھىشلىرىنى ئەركىن ھالەتتە ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن بويتاقلىقنى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولۇشتىن ئەۋزەل كۆرەتتى. سالەنىڭ دېگىنىدەك: ”ئادالەت سېتىلىدىغان تاۋارغا ئوخشاش بازارغا سېلىنغان بولۇپ. كىشىلەر ھەددىن زىيادە پارىخورلۇق قىلاتتى. ھىيلە ـ سۇيىقەست يامراپ كەتكەن ئىدى“. ئەدۋارد گىببون مۇنداق دەيدۇ: ”رىم ئىمپېراتورلۇقى مىلادىي **6** ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا چۈشكۈنلىشىش ۋە چېكىنىشنىڭ ئاخىرقى نوقتىسىغا كەلگەن ئىدى. گويا بىر زامانلاردا پۈتۈن دۇنيا مىللەتلىرى سايىسىگە سىغىنغان بىر ئۇلۇغ دەرەخنىڭ كېيىن كۈندىن ـ

www.munber.org

كۆڭگە سارغىيىپ سولغان قۇرۇق قاقشال بىر شاخقا ئايلانغىنىغا ئوخشاش "دۇنيا تارىخچىلىرى تارىخى" نىڭ تارىخىي يازغۇچىلىرى مۇنداق دەيدۇ: چوڭ شەھەرلەرنىڭ بۇرۇنقى ھەشەمەتتى ۋە ھەيۋىتىنى قولدىن چىقىرىپ قويۇش سەۋەبتىن خاراب بولۇپ يېقىلىشى شۇ دەۋردىكى بىزانس ئىمپېراتورلۇقىنىڭ[1] ئېغىر سېلىقلىرىغا، تىجارەتنىڭ ئاجىزلىشىشىغا، دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىقا ئەھمىيەت بەرمەسلىكى ۋە مەملىكەتنىڭ تەرەققىيات ئىشلىرىنىڭ توختىتىلىشىغا سەۋەب بولغان قورقۇنچلۇق چېكىنىشنىڭ ئەڭ چوڭ دەلىلىدۇر.

رىم ئىمپېراتورلۇقى دەۋردىكى مىسىرنىڭ ئىقتىسادىي ۋە دىنىي ئەھۋالى

نىل دەرياسىدىن ئىبارەت ھايات مەنبەسىگە ۋە باي تۇپراققا ئىگە بولغان مىسىر 7 ـ ئەسىردە رىم ئىمپېراتورلۇقى ۋە خرىستىئانلىق سەۋەبىدىن الله نىڭ بەختسىز بىر ئۆلكىسىگە ئايلاندى. مىسىر بىرىنچىسىدىن يەنى خرىستىئانلىقتىن مېتافىزىك، ئىلاھىيەت پەلسەپىسى ۋە ھەزرىتى ئىسانىڭ مەۋجۇتلۇقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك تالاش ـ تارتىش ۋە ئىختىلاپلاردىن باشقا ۋەقەلەرگە ساھىب بولمىدى. ئاخىرى بۇ زىددىيەتلەر مىلادىي 7 ـ ئەسىردە پۈتۈنلەي ئەسلى يولدىن چىقىپ خەلقنىڭ تەپەككۇر كۈچىنى تۈگىتىپ، ھەرىكەت ئىقتىدارىنى ئاجىزلاتتى. مىسىر، رىم ئىمپېراتورلۇقىدا ئېغىر دىنىي زۇلۇم ۋە دەھشەتلىك سىياسىي تېروردىن باشقا نەرسىگە ئىگە بولالمىدى ۋە رىم ئىمپېراتورلۇقى ۋە خرىستىئانلىقنىڭ 10 يىللىق ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا بىر مەزگىللەردە ياۋرۇپانىڭ دىنىي تېروردىن تارتقان ئىزدىرابىنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. مىسىرنىڭ يىلىكلىرىگە ئۈرۈلغان بۇ قارا بوران پۈتۈن ھايات قانۇنلىرىنى ئۇنۇتتۇرغان ئىدى. ھەرخىل روھى ۋە دىنى

[1] بىزانس ئىمپېراتورلۇقى: شەرقى رىم ئىمپېرىيىسى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەسىرلەرنى ئۆچۈرۈپ تاشلىغان ئىدى. رىم ئىمپېراتورلۇقىنىڭ ئىشغالىيىتى ئاستىدا بولغانلىقى ئۈچۈن سىياسىي ئەركىنلىكتىن، خىرىستىيانلىقنىڭ دىنىي بېسىمى ئاستىدا بولغانلىقتىن ئەقىل ۋە دىنىي ئەركىنلىكتىن مەھرۇم ئىدى.

دوكتور گۇستاۋلەبۇن "ئەرەب مەدەنىيىتى" ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:

"مىسىر خىرىستىيان بولۇشقا مەجبۇرلاندى. شۇنىڭ بىلەن تېگى يوق قالاقلىق ھېڭىغا ئىتتىرىلدى. بۇ ۋەزىيەتتىن پەقەت ئەرەب ئىستىلاسى ئارقىلىق قۇتۇلدى. ئۇ مەزگىلدە بىر قانچىلىغان دىنىي ئىختىلاپلارغا سەھنە بولغان مىسىر ھەر تۈرلۈك ئىزدىراپ ۋە تولغاق دەستىدىن قان يىغلاۋاتاتتى. بۇ ئايرىمچىلىق تۈپەيلى مىسىرلىقلار ئۆلتۈرۈلۈۋاتاتتى، قەغشىلەرگە ئۇچرىۋاتاتتى. دىنىي ئىختىلاپلار قانسىراتقان، تەدبىرلىك ھۆكۈمدارلار ئەبجەقىنى چىقىرىۋەتكەن مىسىر رىملىقلارغا قارشى ئۆچمەنلىك ساقلاۋاتاتتى ۋە زالىم بىزانىس قەيسەرلىرىنىڭ ئالقىنىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پۇرسەت كۈتۈۋاتاتتى".

دوكتور ئەل فەرد بۇتلەر "ئەرەبلەرنىڭ مىسىرنى فەتھى قىلىشى" ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:

"ھەقىقەتەن 7 ـ ئەسىردە دىنىي مەسىلىلەر مىسىر خەلقىنىڭ چۈشەنچىسىدە سىياسىي ئىشلاردىنمۇ خەتەرلىك ئىدى. گۇرۇھلىنىش باشقۇرۇش ئىشلىرىدىن ياكى گۇرۇھلار ئارىسىدا چىققان ئىختىلاپلاردىن ۋۇجۇتقا كەلمەيتتى، ئەكسىچە پۈتۈن ئۇقۇشماسلىقلار دىنىي ۋە ئېتىقاد مەسىلىلىرىدىن مەيدانغا كېلەتتى. كىشىلەر دىنغا بېشىغا كۈن چۈشكەندە چىقىش يولى تېپىشتا ئۆزلىرىگە يول كۆرسەتكەن ۋاپادار ياردەمچى كۆزىدە قارىمايتتى. ئۇلارچە دىن مۇئەييەن شەكىلدە قېلىپلاشقان ئابستراكت چۈشەنچىلەردىن ئىبارەت ئىدى.

خەلق يۇقىرى پەللىگە چىقارغان ئىختىلاپ ۋە تالاش ـ تارتىشلار ئېتىقادىي چۈشەنچىلەر ئارىسىدىكى ئىنچىكە پەرقلەر ۋە خىيالى شەكىللەردىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. مېتافىزىك

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پەلسەپىسى ۋە دىننىڭ ئاساسلىرىدىكى پەرقلەرگە ئوخشاش ھېچبىر قىممەتكە ئىگە بولمىغان بىر تۈركۈم چۈشەنچە ۋە ئىدراكى مەسىلىلەر ئۈستىدە ھاياتلىرىنى خەتەرگە ئاتاتتى''.

يەنە بىر تەرەپتىن رىملىقلار مىسىرنى ئىنەكنى ساغقاندەك سېغىۋاتاتتى. كىرىم مەنبەلىرىنى تالان ـ تاراج قىلىۋاتاتتى ۋە قانلىرىنى سۈلۈككە ئوخشاش سۈمۈرىۋاتاتتى. دوكتور ئەلفەرد بۇتلەر:

''رىملىقلار مىسىر خەلقىگە باشتا سېلىق سۈپىتىدە بىر قانچىلىغان ئېغىر باجلارنى سالغان ئىدى... شۈبھىسىزكى، رىملىقلار سالغان باج ـ سېلىقلارخەلق كۆتۈرەلمىگۈدەك دەرىجىدە ئېغىر ئىدى. ھەمدە تەقسىماتتا ئادىللىق يوق ئىدى'' دەيدۇ.

''دۇنيا تارىخچىلىرى تارىخى'' نىڭ ئاپتورلىرى مۇنداق دەيدۇ:

''مىسىر مەھسۇلاتلىرىنىڭ زور بىر قىسمىنى بىزانس ئىمپېراتورلۇقى خەزىنىسىگە تاپشۇراتتى. مىسىر دېھقانلار سىنىپى ھەر تۈرلۈك سىياسىي ھوقۇق ۋە ئىمتىيازدىن مەھرۇم قىلىنغاندىن تاشقىرى رىم ئىپېراتورلۇقىغا باج ۋە يەر ئىجارىسىگە ئوخشاش ھەر تۈرلۈك چىقىملارنى تۆلەشكە مەجبۇر ئىدى. بۇ ئەسىردە مىسىر بايلىقى بارغانسىرى ئازايماقتا ئىدى.

پۈتۈن شەرەپ ۋە شۆھرەتلىرىنى ئۇنۇتتۇرغان ھاياتى مەقسەتلىرىنى ۋە غايىلىرىنى يوقاتقان، ئۆزلىرىدىن باشقىلارغا قارىغۇدەك ماغدۇرىنى يوق ھالغا كەلتۈرگەن دىنىي زۇلۇم، سىياسىي ئىستىبدات ۋە ئىقتىسادىي تالان ـ تاراجلارنىڭ مىسىرغا ئېلىپ كەلگىنى يۇقىرىقىلاردىن ئىبارەت ئىدى.

ھەبەشىستان (ئېفىئوپىيە)

مىسىرنىڭ خوشنىسى ھەبەشىستان مونافىزىست مەزھىبىدە ئىدى، ھەمدە ئىپتىدائىي جەمئىيەتتىن قالغان بىر قانچىلىغان بۇتلارغا

www.munber.org

ئىبادەت قىلاتتى. تەۋھىد ئەقىدىسى خرىستىئان ئىلىم ۋە ئىستىلاھلىرى مەيدانىغا كەلتۈرگەن بۇتپەرەسلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. دىندا روھ، دۇنيادا ئاشىق ۋە ھەرىكەت يوق ئىدى. نىقىيە ھەيئىتى دىنىي مەسىلىلەردە ھەبەشىستاننىڭ ئەركىن ئەمەسلىكىنى ۋە ئىسكەندىرىيە ھاكىمىيىتىگە قاراشلىق ئىكەنلىكىنى جاكارلىغان ئىدى.

غەربىي شىمالى ياۋرۇپا دۆلەتلىرى

ياۋرۇپانىڭ غەربىي شىمالىغا تارقالغان ياۋرۇپا مىللەتلىرىگە كەلسەك، ئۇلار تېپىك جاھالەتنىڭ، ساۋاتسىزلىقنىڭ ۋە قانلىق ئۇرۇشلارنىڭ تۇم قاراڭغۇلۇقى ئىچىدە ئىدى؛ ئىلىم ۋە مەدەنىيەتنىڭ شەپەق نۇرى بۇ جايلارغا يېتىپ بارمىغان ئىدى. ئەندۇلۇس (ھازىرقى ئىسپانىيە) مۇسۇلمان ئەرەبلىرىمۇ ئىلىم ۋە مەدەنىيەت ساھاسىدىكى ئىلگىرىلەشلىرىنى بۇ يەرلەرگە يەتكۈزۈشكە ئاجىزلىق قىلغان ئىدى. ھادىسىلەرگە نىسبەتەن بەك ئىمكانسىز بولۇپ، مەدەنىيەت كارۋانلىرى كېچىپ ئۆتكەن چوڭ يولدىن بەكمۇ يىراقتا ئىدى. دۇنيا ھەققىدە ھېچقانداق بىلىمگە ئىگە بولمىغىنىدەك، مەدەنىي دۇنيانىڭمۇ ئۇلار ھەققىدىكى خەۋىرى يوق دېيەرلىك ئىدى. شەرق ۋە غەربتە بېسىپ ئۆتۈلگەن ۋە يېڭى تارىخ بېتىنىڭ ئېچىلىشىغا سەۋەب بولغان ۋەقەلەر ھەققىدە قىلچىلىك خەۋىرى يوق ئىدى. تۇرمۇشتا باللىق دەۋردە ياشاۋاتقان خرىستىئانلىق بىلەن ئەڭ ئاخىرقى نەپەسلىرىنى ئېلىۋاتقان بۇتپەرەسلىك ھاكىملىق ئورنىدا ئىدى. نەتىجە ئېتىبارى بىلەن ئۇلار دىنىي رەھبەرلىك ۋە سىياسىي يېتەكچىلىكتىن مەھرۇم ئىدى.

ھ، ج، ۋېلىز مۇنداق دەيدۇ: ”بۇ دەۋر يەنى **6** — **7** ـ ئەسىر غەرب ياۋرۇپاسىدا، ئىتتىپاقلىق ۋە ئىنتىزامدىن ئەسەر يوق ئىدى“.

روبېرت برىففائۇلت بولسا مۇنداق دەيدۇ:

”**5** ـ ئەسىردىن **10** ـ ئەسىرگىچە ياۋرۇپانى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان ئىدى. بۇ قاراڭغۇلۇق بارغانسېرى قارا تۇس ئېلىۋاتاتتى ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئادەتتىكىدىن ئېغىرلىشىۋاتاتتى. بۇ دەۋرنىڭ مۇرەككەپلىكى ئىلگىرى دەۋرلەرنىڭ ياۋايىلىقى ۋە ئەخمىقانىلىقىدىن تېخىمۇ قورقۇنچلۇق ۋە دەھشەتلىك ئىدى. بۇ تۈرقى بىلەن پارلاق نۇرلىرى ئۆچۈپ يوقۇلۇشقا يۈزلەنگەن ئۇلۇغ مەدەنىيەتنىڭ پۇراقلىرىنى ئەسلەتتى. بۇ مەدەنىيەتنى ئۆزگە ئۆزلەشتۈرگەن چوڭ دۆلەتلەر، ئىتالىيە ۋە فرانسىيەگە ئوخشاش ئۆتمۈشتە يۈكسەك پەللىلەرگە چىققان ئىلغار مىللەتلەر يوقۇلۇشقا، باشسىزلىق (هۆكۈمەتسىزلىكتە) ۋە قورقۇنچلۇق چۈشكۈنلۈككە يۈزلەنگەن ئىدى.

يەھۇدىيلار

بۇ دەۋردە ياۋرۇپا، ئاسىيا ۋە ئافرىقىدا دىنىي پرىنسىپلار جەھەتتە يەر يۈزىدىكى مىللەتلەردىن باي، دىنىي ئۇقۇم ۋە ئاتالغۇلارنى چۈشىنىشتە بەكمۇ ماھىر بولغان بىر مىللەت بار ئىدى. بۇ، يەھۇدىي مىللىتى ئىدى. لېكىن مەدەنىي، سىياسىي ۋە دىنىي ساھەدە باشقىلارغا تەسىر كۆرسەتكۈدەك دەرىجىدە ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ئۇلار ئۇزۇن مەزگىل باشقىلارنىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا ياشىغان ئىدى. ھەمدە دائىم زۇلۇم، ئىشكەنچە، ئىستىبدات، بېسىم ۋە ئىزدىراپ ئىچىدە ئىدى. ئۇزۇن مەزگىللىك قۇللۇق ھايات، چىدىغۇسىز زۇلۇم ئاستىدىكى نالە ـ پەرياد، كۈچلۈك مىللەتچىلىك، مۇتەئەسسىپچىلىك، ئاچكۆزلۈك، مال ـ دۇنيا تاماسى، مۇئامىلىدىكى جازانىخورلۇقى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار بىلەن تولۇپ ـ تاشقان ئۆزگە خاس تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشى يەھۇدىيلارنى باشقا مىللەتلەردىن ئايرىپ تۇرىدىغان خاراكتېرلىك ئالاھىدىلىكى ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى باشقا مىللەتلەردە تېپىلمايدىغان قورقۇنچلۇق بىر ئىنسان تىپى ياراتقان ئىدى. شۇنداقلا، يەھۇدىيلار شۇ مەزگىلدە ئەسىرلەر ۋە نەسىللەر بويىچە ئاجىز ۋاقىتلىرىدىكى شەخسىيەتسىزلىكلىرى، غالىبىيەت زامانلىرىدىكى ئەدەبسىزلىكلىرى ۋە رەھىمسىزلىكلىرى ھەر ۋاقىت پىتنە ـ پاسادقا سەۋەب بولۇشلىرى ئىنساپسىز قوپاللىقلىرى، ئۆزلىرىنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بارلىق مىللەتلەردىن ئۈستۈن تۇتۇشلىرى، كىشىلەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى ناھەق ـ يېۋېلىشلىرى، اللە كۆرسەتكەن يولدىن چىقىشلىرى ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش ئۆزگە خاس ئەخلاقىي خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئۆزىنى تونۇتقان چاكىنا بىر مىللەت ئىدى. قۇرئان كەرىم يەھۇدىيلارنىڭ 6 ـــ ۋە 7 ـــ ئەسىر دۇنياسىنىڭ رەھبەرلىك ۋە يېتەكچىلىك ئورنىدىن ئايرىلىپ قېلىشىغا سەۋەب بولغان ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىق، روھىي چۈشكۈنلۈك ۋە ئىجتىمائىي بۇزۇقلۇقتا ئوخشاش ئىشلىرىنى تەپسىلىي ۋە چوڭقۇر بىر ئىپادە بىلەن كۆز ئالدىمىزدا گەۋدىلەندۈرىدۇ.

يەھۇدىي ـ خرىستىئان توقۇنۇشى

7 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا يەھۇدىيلارنى خرىستىئانلارغا، خرىستىئانلارنى يەھۇدىيلارغا قارشى قوزغايدىغان ۋەقەلەر يېڭىدىن مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. فوكاس دەۋرىنىڭ (مىلادىيە 610 ـ يىللىرى) ئاخىرقى يىللىرى ئانتاكىيادا[①] يەھۇدىيلار خرىستىئانلارغا قارشى قوزغالدى. ئىمپېراتور قوماندانى "ئابنوسوس" نى ئىسيانىنى باستۇرۇش ئۈچۈن ئانتاكىياغا ئەۋەتتى. "ئابنوسوس" ۋەزىپىسىنى مىسلى كۆرۈلمىگەن ۋەھشىيلىك بىلەن تامامىلىدى. پۈتۈن خەلقنى قىلىچتىن ئۆتكۈزدى. بەزىسىنى دارغا ئاستى، بەزىسىنى بوغۇپ ئۆلتۈردى، بەزىسىنى چىدىغۇسىز جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە قويدى. بەزىسىنى بولسا يىرتقۇچ ھايۋان قەپەسلىرىگە تاشلىدى.

يەھۇدىيلار بىلەن خرىستىئانلار ئارىسىدىكى بۇ ئۇرۇش تۈنجى قېتىملىق ئەمەس ئىدى. مەقرىزىي "ئەلھىكان" ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: "رىم ئىمپېراتورى فاكوس دەۋرىدە ئىران ھۆكۈمدارى خسراۋ، مىسىر ۋە شام تەرەپكە قوشۇن ئەۋەتتى. قوشۇن پەلەستىن ۋە قۇددۇستىكى چىركاۋلار بىلەن سۈرىيە شەھەرلىرىنى ۋەيران قىلىپ، پۈتۈن خرىستىئانلارنى ئۆلتۈردى. كېيىن ھەربىي يۈرۈش پىلانلىرىدا

[①] ئانتاكىيا ــ ھازىرقى تۈركىيەنىڭ جەنۇبىدىكى ئانتاكىيا شەھىرى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئورۇن ئالغان مىسىرغا ھۇجۇم قىلدى. خەلقنىڭ زور بىر قىسمىنى ئۆلتۈرۈپ، قالغانلىرىنى ئەسىر ئالدى. يەھۇدىيلار خرىستىئانلارغا ئۇرۇش ئېچىپ، چېركاۋلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلغان ئىرانلىقلارغا ياردەم قىلدى. ئۇلارنى تەبەرىيە، جەبەلۇلجېلىل، ناسېرىيە يېزىسى ۋە قۇددۇس شەھىرىدە مەرىكىلەر بىلەن كۇتۇۋالدى. خرىستىئانلارنى زور مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىپ ئىنسان خىيالىغا كەلمەيدىغان دەرىجىدە زۇلۇم قىلىشقا باشلىدى. قۇددۇستىكى چېركاۋلىرىنى بۇزۇپ، يۇرتلىرىغا ئوت قويۇپ بەردى. ياغاچتىن ياسالغان كرېستلارنى سۇندۇرۇپ پارچىلىدى، قۇددۇس پاترىگىنى (چېركاۋدىكى ئالىي روھانىي) ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى ئەسىر ئالدى.

مەقرىزىي ئىرانلىقلارنىڭ مىسىرنى ئىشغال قىلىشىنى بايان قىلغاندىن كېيىن سۆزلىرىنى مۇنداق داۋام قىلىدۇ:

”بۇ جەرياندا يەھۇدىيلار سۇر شەھىرىدە قوزغالدى ۋە ئارىلىرىدىن بىر گۇرۇھ يەھۇدىي دىنى خرىستىئانلارنى ئۆزئارا ئۇرۇشتۇرۇپ يوقىتىش ئۈچۈن يۇرتنىڭ ھەر تەرىپىگە ئەۋەتتى. **20** مىڭ كىشى قاتناشقان يەھۇدىي ـ خرىستىئان ئۇرۇشىدا يەھۇدىيلار سۇر شەھرىنىڭ سىرتىدىكى خرىستىئان چېركاۋىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىدى. ئەمما بىر مەزگىلدىن كېيىن، خرىستىئانلار زورىيىپ كۈچەيدى. شۇنىڭ بىلەن يەھۇدىيلار دەھشەتلىك بىر قىسمەتكە ئۇچرىدى ۋە نۇرغۇنلىرى ئۆلتۈرۈلدى. ھېراكلىيوس شەرقى رىم ھۆكۈمدارى بولغاندىن كېيىن بىر چارە تېپىپ ئىرانلىقلارنى زور تالاپەتكە ئۇچراتتى ۋە خىسراۋنى مەملىكىتىگە قايتىشقا مەجبۇرلىدى. كېيىن ھېراكلىيۇس ئىرانلىقلار ۋەيران قىلغان يەرلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، مىسىر ۋە شامنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن ئىستانبۇلدىن يولغا چىقتى. تەبەرىيە ۋە باشقا رايونلاردىكى يەھۇدىيلار ھېراكلىيۇسنى قارشى ئېلىپ قىممەتلىك سوۋغاتلىرىنى تەقدىم قىلدى ۋە ئۆزلىرىگە زىيانكەشلىك قىلماسلىققا دائىرى بىر كاپالەت بېرىشىنى ۋە بۇ توغرىدا قەسەم قىلىشىنى تەلەپ قىلدى. ھېراكلىيۇس تەلەپلىرىنى قوبۇل قىلىپ ئۇلارغا كاپالەت بەردى ۋە سۆزىدە تۇرىدىغانلىقى ھەققىدە قەسەم ئىچتى. ھېراكلىيۇس قۇددۇسقا كىرگىنىدە خرىستىئانلار ئىنجىل،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كرىست بەلگىلەر، ھەر تۈرلۈك ئەتىر ۋە يۇنان شاملىرى بىلەن قارشى ئالدى. شەھەر چىركاۋ ۋە كاتەدرال (باش چىركاۋ) لارنى خاراب ھالىتىدە كۆرگەن ھېراكلىيۇس كۆز ئالدىدىكى مەنزىرىنىڭ دەھشىتىدىن يىغلاپ تاشلىدى ۋە قاتتىق قايغۇردى. خرىستىئانلار يەھۇدىيلارنىڭ ئىرانلىقلار بىلەن بىرلىشىپ خرىستىئانلارغا قارشى رەھىمسىزلەرچە ھۇجۇمغا ئۆتكەنلىكىنى، چىركاۋلارغا ئوت قويۇپ خارابىلىققا ئايلاندۇرغانلىقىنى ھېراكلىيۇسقا بايان قىلدى. خرىستىئانلار ھېراكلىيۇسنى ئىنتىقاملىرىنى ئېلىشى ئۈچۈن كۈشكۈرتتى ۋە بۇنى نورمال بىر ئىش سۈپىتىدە كۆرسەتتى. ئەمما ھېراكلىيۇس يەھۇدىيلارغا كاپالەت بەرگەنلىكىنى ھەمدە ۋەدىسىدە تۇردىغانلىقى ھەققىدە قەسەم بەرگەنلىكىنى ئېيتىپ، ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن ئۆچ ئېلىش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشىنىڭ ئىمكانسىزلىقىنى ئېيتتى. خرىستىئان راھىب، پاترىك (چىركاۋدىكى ئالىي روۋھانىي) ۋە پوپلار يەھۇدىيلارغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنى قىلچىتىن ئۆتكۈزۈشنىڭ ناھايىتى نورمال بىر ئىش ئىكەنلىكىنى، چۈنكى يەھۇدىيلارنىڭ ھىيلىگەرلىك بىلەن كاپالەتنى خرىستىئانلارغا قارشى قىلغان ۋەھشىيلىكى بىلىنىشتىن بۇرۇن ئالغانلىقىنى ئېيتىپ، بۇ كاپالەتنىڭ قوبۇل قىلىشقا ئەرزىمەيدىغانلىقىنى بايان قىلدى. ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ۋە پۈتۈن خرىستىئانلارنىڭ قەسەمنىڭ كەففارەتى ئۈچۈن ھەر جۈمە كۈنى روزا تۇتىدىغانلىقىنى ۋە بۇنى ئەسىرلەر بويى داۋام قىلدۇرىدىغانلىقلىرىنى بايان قىلدى. ھېراكلىيۇس خرىستىئانلارنىڭ تەلەپلىرىنى قوبۇل قىلىپ، يەھۇدىيلارغا قارشى دەھشەتلىك قەتلىئاملىرىغا كىرىشتى. پۈتۈن يەھۇدىيلارنى قىلچىتىن ئۆتكۈزدى. شام ۋە مىسىرغا ئوخشاش رىم ئىمپېراتورلۇقى زېمىنلىرىدا قېچىپ ۋە يوشۇرۇنغانلاردىن باشقا ھېچقانداق يەھۇدىي قالمىدى.

بۇ بايانلار ھەر ئىككى تەرەپنىڭ يەنى خرىستىئان ۋە يەھۇدىيلارنىڭ ئىنسان قېنىغا نەقەدەر تەشنا بولغانلىقىنى، دۈشمەنلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىش ئۈچۈن قانداق چارە قوللانغانلىقىنى، ئۆز ۋەدىلىرىگە خىلاپ مۇئامىلىدە بولغانلىقلىرىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ. ھېچقانداق بىر قەۋم ياكى مىللەتنىڭ بۇ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قەدەر ناچار ئەخلاقى ۋە ئىنسان ھاياتىغا كۆرسەتكەن ھۆرمەتسىزلىكى بىلەن ئادالەت ۋە تىنچلىق بايرىقىنى لەپىلدىتىپ ئىنسانىيەتنى نۇر سايىسى ۋە ھاكىمىيىتى ئاستىدا خۇشال بىر ھاياتقا ئىگە قىلىشى مۇمكىن ئەمەس.

ئىران ۋە ئىراندىكى بۇزۇغۇنچىلىق ھەرىكەتلەر

مەدەنىي دۇنيانى رىملىقلار بىلەن بۆلۈشۈپ ئىدارە قىلغان ئىرانلىقلارغا كەلسەك، ئىران دۇنياغا تونۇلغان ئانارخىست (ھۆكۈمەتسىز) ئىدىيىسىدىكى كىشىلەرنىڭ پائالىيەت مەيدانى ئىدى. ئەخلاقى ئاساسلىرى، ئۇزۇن مەزگىلدىن بېرى ھەر تۈرلۈك جىسمانىي زەئىپلىشىش ۋە روھىي بۇزۇقلۇق ھەمدە پەرىشانلىق تەسىرى ئاستىدا ئېرىپ يوقالغان ئىدى. نورمال بىر ئەخلاق قۇرۇلمىسىغا ئىگە بولغان دۆلەتلەر ئۆزلىرى بىلەن توي قىلىش مەنئىي قىلىنغان كىشىلەر بىلەن توي قىلىشنىڭ رەزىللىك ئىكەنلىكىنى شەكسىز قوبۇل قىلغان ۋاقىتلاردا، ئىراندا بۇ مەسىلە تېخى تالاش ـ تارتىش ۋە ئىختىلاپ تېمىسى ئىدى.

ھەتتا مىلادىي 5 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا دۆلەت رەئىسلىكىگە ئوخشاش ئەڭ مۇھىم بىر ۋەزىپىنى ئۆتەۋاتقان ئىككىنچى يازدىگىر ئۆز قىزى بىلەن ئۆيلەنگەن ئىدى ۋە كېيىن ئۇنى ئۆلتۈرگۈزۈۋەتكەن ئىدى. يەنە مىلادىي 6 ـ ئەسىردە رەھبەرلىك ئورنىدا بولغان بەھرام جۇۋابىن ئۆز سىڭلىسى بىلەن ئۆيلەنگەن.

دانىيە كوبىنھاگىن ئۇنىۋېرسىتېتى شەرق تىللىرى پروفېسسورى ۋە ئىران تارىخى مۇتەخەسسىسى ئارتھەر كرىستىنسىن "ساسانلار دەۋرىدىكى ئىران" ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:

"جاتھىياس ساسانى دەۋرىنىڭ باشقا زاماندىكى تارىخچىلىرى ئىرانلىقلارنىڭ ئۆزلىرى بىلەن توي قىلىش مەنئىي قىلىنغان تۇغقانلىرى بىلەن ئۆيلىنىشكە ئوخشاش ئايەتلىرىنى ئىسپاتلاۋاتىدۇ. ساسانى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دەۋرى تارىخىدا بۇ خىل توي قىلىش ئادەتلىرىنى ئۆچۈرتىش مۇمكىن. شۇنداق، بەھرام خرىستىئان بولۇشتىن ئىلگىرى، چەشتەپس ئۆزلىرىگە ھارام بولغان تۇغقانلىرى بىلەن ئۆيلەنگەن ئىدى.

ئىرانلىقلارغا نىسبەتەن بۇ خىل نىكاھ گۇناھ ھېسابلانمايتتى. ئەكسىچە، اللّٰه غا يېقىنلىششقا ۋەسىلە بولىدىغان خەيرلىك بىر ئىش سۈپىتىدە ئۇلۇغلايتتى. جۇڭگولۇق سەيياھ شۇەنزاڭ: ”ئىرانلىقلار ئۆز مەيلىچە ھەرقانداق كىشى بىلەن ئۆيلىنىدۇ“ دېگىنىدە، بۇ نىكاھنى كۆزدە تۇتقان ئىدى.

مىلادى 3 ـ ئەسىردە مانى ئوتتۇرىغا چىقىپ ئىراننى پۈتۈنلەي قاپلىغان شەھۋەتپەرەسلىككە قارشى خىيالى بىر زۇلمەت ۋە نۇر كۆرىشىگە يول ئاچقان غەيرى تەبىئىي ۋە قورقۇنچ بىر تەلىماتنى ئوتتۇرىغا قويدى. يەر يۈزىدىكى يامانلىق ۋە بۇزۇقچىلىقنى يىلتىزىدىن تۈگىتىش ئۈچۈن بويتاقلىق ھاياتنى تەشەببۇس قىلدى. يورۇقلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇق بىلەن بىرلىششىنى قەتئىي ئالدىنى ئېلىش زۆرۈر بولغان بىر پالاكەت سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويدى. مانى بۇ دۇنيانىڭ يىلتىزىنى كۆيدۈرۈش ئارزۇسىدا ئىدى. بەھرام مىلادى 276 ـ يىلى ”مۇرادىغا يېتىشتىن ئىلگىرى يوقىتىش كېرەك“ دەپ ماننىنى ئۆلتۈردى. نېمىشقىكى، ئۆلۈمى بىلەن ئۇ، كۆز قاراشلىرى يوقالماي، ھەتتا ئىسلام پەتىھلىرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىغا قەدەر مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ئىدى. يوقلۇق ۋە نەسلنى قۇتقۇزۇش مەقسىتىدە يورۇقلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقتىن ئۈستۈنلىكىنى ساقلاش ئۈچۈن نىكاھنى مەنئى قىلغان ئىدى.

كېيىنكى مەزگىللەردە ئىرانلىقلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا ماننىڭ زىيانلىق كۆز ـ قاراشلىرىغا قارشىلىق تۈيغۇلىرى پەيدا بولۇپ، مىلادى 487 ـ يىلى تۇغۇلغان مازدەكنىڭ پىكىرلىرىنى قوبۇل قىلىشقا باشلىدى. مازدەك ئىنسانلارنىڭ تۇغۇلغاندىلا باراۋەر ئىكەنلىكىنى، ئارىلىرىدا ھېچقانداق پەرق يوقلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانلارنىڭ ئۆز ئارا كىبىر كۆرسەتمەي، باراۋەر ياشىشى كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مازدەكنىڭ قارىشىچە ئىنسانلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ھېسسىي ئېپادىلىرىنىڭ قوغدىلىشى ۋە بەختەرلىكى مەسىلىلىرىدە مال ـ مۈلۈك ۋە ئاياللارنىڭ تامامەن ئورتاق ۋە باراۋەر بولۇشى كېرەك ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

شەھرىستانى مۇنداق دەيدۇ: ”مازدەك، ئىنسانلارنىڭ خۇددى سۇ، ئوت ۋە يايلاقلارغا شېرىك بولغىنىغا ئوخشاش ئاياللار ۋە مال ـ مۈلكلەرنى ھالال قىلىپ ئىنسانلارنى بۇ مەسىلىدە ئورتاق قىلدى. بۇ كۆزقاراشلار، چۈشەنچىلەر ياشلارنىڭ، بايلارنىڭ، ھەۋەس ۋە ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلگەنلەرنىڭ ۋە قەلبلىرى ئېغىشقا باشلىغان كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە زور ئالقىشقا ھەمدە ئوردىنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولدى. ئىران ھۆكۈمدارى كۇبات بۇ چۈشەنچىلەرنىڭ تارقىلىشىغا ۋە قوللىغۇچىلىرىنى كۆپەيتىشكە ياردەم قىلدى. نەتىجىدە، ئىران مازدەكىزىمنىڭ تەسىرى ئاستىدا ئەخلاق كىرزىسى گىردابىغا ۋە غالجىرلاشقان شەھۋەت پاتقىقىغا پاتتى“. تەبەرى مۇنداق دەيدۇ. ”بەزى بىلىمسىز كىشىلەر بۇ ۋەزىيەتنى پۇرسەت ۋە غەنىمەت بىلىپ مازدەك ۋە دوستلىرىغا ياردەم قىلدى، ئۇلار بىلەن مۈرىنى ـ مۈرىگە تىرەپ خىزمەت قىلدى. بۇ سەۋەبتىن خەلق نۇرغۇنلىغان پالاكەتلەرگە گىرىپتار بولدى ۋە تۈيۈق يوللارغا كىرىپ كەتتى. ۋەزىيەت شۇ ھالەتكە يەتتىكى، مازدەكنىڭ قوللىغۇچىلىرى باشقىلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئۆيدىكىلىرىگە باسقۇنچىلىق قىلىپ، ماللىرىنى بۇلاپ ـ تالىسىمۇ، كىشىلەر قارشىلىق كۆرسىتەلمەيتتى. مازدەكنىڭ ئادەملىرى ئىران ھۆكۈمدارى كۇباتنىڭ بۇ ئىشلارنى ياقتۇرغانلىقىنى، بۇنىڭغا قارشى چىققانلارنىڭ يوق قىلىنىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. قىسقا بىر مۇددەت ئىچىدە دادا بالىسىنى، بالا دادىسىنى تونۇيالمايدىغان ھالەتكە كەلدى. باللار ئۆزىگە تەئەللۇق نەرسىلەرنىڭ ھېچقايسىسىغا ئېرىشەلمىدى“.

تەبەرى يەنە مۇنداق دەيدۇ: ”كۇبات مازدەكنىڭ چۈشەنچىلىرىنى قوبۇل قىلىشتىن ئىلگىرى ئىراننىڭ خەلق تەرىپىدىن قوللىشىغا ئېرىشكەن ھۆكۈمدارلىرىدىن بىرى ئىدى. لېكىن مازدەكنىڭ ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىنكى ئىدارى ئىشلىرى نەتىجىسىدە چوڭ شەھەرلەر پۈتۈنلەي ۋەيران بولدى“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خىسراۋلارنىڭ مۇقەددەسلەشتۈرۈلۈشى

ئىران ھۆكۈمدارلىرى خىسراۋلارنىڭ تومۇرىدا ئىلاھىي قاننىڭ ئاقىدىغانلىقىنى جاكارلاشتى. خەلق ئۇلارغا ئىلاھىي كۆزدە قارايتتى. ۋۇجۇدىدا ئىلاھىي ۋە مۇقەددەس بىر مەۋجۇداتنىڭ بارلىقىغا ئىشىنەتتى. چەكسىز مۇھەببەت كۆرسىتەتتى ۋە ئۇلۇغلۇقىنى مەدھىيىلىگەن قەسىدىلەرنى ئوقۇيتتى. قانۇنلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان، تەنقىد قىلغىلى بولمايدىغان مەۋجۇدىيەت سۈپىتىدە قارايتتى. ھەتتا ئىنسانلىقتىن تاشقىرى بىر يارىتىلغۇچى سۈپىتىدە چۈشىنەتتى. ئىسىملىرىنى تىلغا ئالمايتتى ۋە ھېچكىم مەجلىسلىرىگە قاتنىشالمايتتى. ھەربىر كىشىدە ھەققى بارلىقىغا، لېكىن ھېچكىمنىڭ ئۇلاردا ھەققي يوقلىقىغا ئىشىنەتتى. ئوشۇقچە ماللىرىدىن ۋە ئارتۇقچە نېمەتلىرىنى ھەرقانداق بىرىگە بېغىشلىشىنى مەجبۇرىيەت ئەمەس، بەلكى مەرھەمەت ۋە ئىلتىپاتنىڭ ئىپادىسى دەپ بىلەتتى. خەلقنىڭ ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشىدىن باشقا ھەققي يوق ئىدى. ھۆكۈمدارلىق ئۈچۈن مۇئەييەن بىر خاندانلىق تەسىس قىلىنغانىدى. بۇ "مەۋجۇدىيەت" خاندانى ئىدى. خەلق تاج كېيىش ۋە باج ئېلىشنىڭ پەقەت بۇ جەمەت شەخسلىرىگە خاس ئالاھىدىلىك ئىكەنلىكىگە ئىشىنەتتى. بۇ ھەق دادىدىن ئوغلىغا مىراس قالاتتى. بۇ ھەقتە بويۇنتاۋلىق قىلغانلار ياكى قارشى چىققانلارغا زالىم، نەسەبى گۇمانلىق ئاددى بىر كىشى نەزىرىدە قارىلاتتى. خەلق مال ـ مۈلۈكلىرىنى ۋە مىراسلىرىنى بۇ جەمەتكە ھېچبىر نەرسە تاما قىلماستىن سېخىيلىك بىلەن بېرىۋېتەتتى. بۇ جەمەتتىكىلەر ئىچىدە چوڭلار بولمىغاندا، جەمەتتىكى كىچىك باللارنى ھۆكۈمدارلىق ئورنىغا چىقىراتتى. ئەركەكلەر يوق بولسا، بىر ئايالنى ئۆزلىرىگە ھۆكۈمدار قىلىپ تاللايتتى. دەرۋەقە شىرۋەيھتىن كېيىن يەتتە ياشتىكى ئوغلى ئەزدەشىرنى، خىسراۋنىڭ ئوغلى خۇسرەۋنى كىچىك ۋاقتىدا ھۆكۈمدارلىق ئورنىغا چىقاردى. ھەتتا خىسراۋنىڭ قىزى بوران ۋە ئىككىنچى قىزى ئازەرمى دەختىنى ئۆزلىرىگە ھۆكۈمدار قىلىپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سايىلىدى. ئەمما، رۇستەم، جۇبىن ۋە باشقا چوڭ سەركەردىلىرىدىن بىرىنى ئۆزلىرىگە ھۆكۈمدار قىلىپ سايلاشنى خىياللىرىغىمۇ كەلتۈرمىدى. چۈنكى ئۇلار خان جەمەتىگە (ئىسىل زادىلەرگە) مەنسۇپ ئەمەس ئىدى.

تەبىقىلەر ئارىسىدىكى تەڭسىزلىك

خەلقنىڭ روھانىي ئائىلىلەرگە ۋە ئېسىلزادىلەرگە بولغان ئېتىقادلىرى خىسراۋلارغا بولغان ئېتىقادلىرىغا ئوخشايتتى. خىسراۋلارنىڭ يارىتىلىش ئېتىبارى بىلەن خەلقتىن يۇقىرى ئىكەنلىكىنى، ئەقىل ۋە شەخسىيەت جەھەتتە ئىنسانلاردىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلاتتى. ئۇمۇرۋايەتلىك ھەق ۋە شەكسىز قۇللۇق كۆرسىتەتتى. "ساسانىيلار دەۋرىدىكى ئىران" ناملىق تارىخى ئەسەرنىڭ ئاپتورى بولۇپ پورافېسور ئارتھەرسىن مۇنداق دەيدۇ:

"ئىران جەمئىيتى مەسىلەك ۋە نەسەب ئاساسىغا قۇرۇلغان بولۇپ. جەمئىيەتتىكى تەبىقىلەر ئارىسىدا قورقۇنچلۇق پەرق بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۇزەش ياكى بىر - بىرىگە باغلاش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھۆكۈمەت تۆۋەن تەبىقىدىن بىر پۇقرانىڭ ھەر قانداق بىر ئېسىلزادە ياكى ئۇلۇغنىڭ مۈلكىنى سېتىۋېلىشنى مەنئىي قىلاتتى".

"ھەر كىشىنىڭ نەسەبى تەرىپىدىن بەلگىلەنگەن دەرىجىسىگە رازى بولۇپ، ئۆزىدىن يۇقىرىدىكىلەرگە كۆز تىكمەسلىكى ساسانىي سىياسىتىنىڭ ئاساسلىرىدىن بىرى ئىدى. ھېچكىم الله نىڭ ئۆزىگە بەرگەن ھۈنەردىن باشقا ھۈنەرنى ئۆگىنەلمەيتتى. ئىران ھۆكۈمدارلىرى ئاددىي كىشىلەرگە ۋەزىپە بەرمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن خەلق بىر - بىرىدىن پۈتۈنلەي پەرقلىق بولغان سىنىپلارغا ئايرىلدى. ھەر بىر تەبىقىنىڭ جەمئىيەتتە مۇئەييەن ئورنى بار ئىدى.

خەلق ئارىسىدىكى تەبىقىلەرگە بۆلۈنگەن بۇ تەڭسىزلىك ئىنسانىيەت يۈزىگە سۈرتۈلگەن قارا ئىدى. ئارىستوكراتلارنىڭ ۋە

www.munber.org

يۇقىرى خىزمەت ئورۇنلىرىدىكى كىشىلەرنىڭ يىغىنلىرىدا مەسىلىلەر ئاشكارە ئوتتۇرىغا قويۇلاتتى. خەلق ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ ئالدىدا بۇتقا ئوخشاش ئىدى ۋە ئىتلىرىمۇ تورۇشنى خالىمايدىغان يەردە ئولتۇراتتى. پەقەت ئىسلام پەيغەمبىرى بۇنىڭغا قاتتىق قارشى چىقىپ تۇگەتتى. ئىرانلىقلارنىڭ ئۆز ئۆرپ ـ ئادىتىدىن چىقالماي خوجايىنلىرى ئالدىدا قالغان جەۋر ـ جاپانىڭ ئېغىر بويۇنتۇرۇقىدىن قانداق قۇتۇلغانلىقى تەبەرىنىڭ بايانلىرىدىن روشەن بىلىنىپ تۇرۇپتۇ. تەبەرى مۇنداق دەيدۇ:

”ئەبۇئوسمان ئەننەھدىدىن بايان قىلىنىشىچە، مۇغىيرە كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپلا ئىرانلىقلارنىڭ دۆلىتىگە كىرمەكچى بولدى. بىر يەردە ئولتۇرۇپ رۇستەمدىن كۆۋرۈكتىن ئۆتۈشكە رۇخسەت قىلىشنى تەلەپ قىلدى. ئەرەبلەرنى پەس كۆرىدىغانلىقنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ھېچقانداق بىر ئىلتىپات ئىپادىسى كۆرسەتمىدى. رۇستەم مۇغىيرە ئىبنى شۇئبەنى ئالتۇن سىم بىلەن توقۇلغان كىيىملەرنى كىيگەن مۇلازىملىرى بىلەن كۈتىۋالدى. ھەر يەرگە بىباھا گىلەملەر سېلىنغان ئىدى. سارايغا كىرىش ئۈچۈن ئۇزۇن بىر مۇساپىنى بېسىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. رۇستەم مۇغىيرەنى قارشى ئالغىنىدا تۆت تال ئۆرۈمە چېچى بار ئىدى. تەختكە بىرلىكتە ئولتۇردى. خەلق دەرھال غەلىيان قىلىپ مۇغىيرگە ئېتىلدى ۋە ئۇنى رۇستەمنىڭ تەختىدىن چۈشۈرۈپ ھاقارەتلىدى. مۇغىيرە خەلققە مۇنداق دېدى:

”سىلەرنى مۇلايىم، ۋاپادار كىشىلەر دەپ ئويلايتتىم. مۇنداق قىلغىچە ئىچىڭلاردىن بەزىلەرنىڭ ياراتقۇچى بولغىنىدىن خەۋەر بەرگەن بولساڭلار تېخىمۇ ياخشى بولاتتى. سىلەرنىڭ بۇ سەلتەنەتىڭلار ئۇزۇن سۈرمەيدۇ. بىز بۇنداق ئىشنى قەتئىي قىلمايمىز. مەن سىلەرگە ئۆز ئىختىيارىم بىلەن كەلمىدىم. مېنى تەكلىپ قىلدىڭلار، بۈگۈن سىلەرنىڭ زاۋاللىقىڭلار يۈز تۇتقانلىقىڭلارنى ۋە ئارقا ـ ئارقىدىن مەغلۇبىيەتكە دۇچار بولىدىغانلىقىڭلارنى بىلدىم. ھېچقانداق بىر دۆلەت بۇ ھالەتتە ۋە ئېتىقادى بىلەن مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ. ھەر ۋاقىت يوقۇلۇشقا مەھكۇمدۇر.

www.munber.org

ئىرانلىقلارنىڭ ئۇستۇنلۇك ئارزۇلىرى

ئىرانلىقلار كېيىنكى مەزگىللەردە ئۆزلىرىنى ئۇستۇن كۆرۈشكە، باشقا ئىرق ۋە مىللەتلەرگە قارىغاندا پەۋقۇلئاددە ئۇستۇن ئىكەنلىكىنى جاكارلاشقا باشلىدى. الله نىڭ ئۆزلىرىنى ھېچبىر مىللەتتىن تېپىلمايدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە قىلغانلىقىغا ئىشىنەتتى. بۇ سەۋەبتىن باشقا مىللەتلەرنى پەس كۆرۈپ خارلايتتى. ھەتتا ئۇلارغا ئۇلارنىڭ خارلىقنى ئىپادىلەيدىغان ۋە مەسخىرىلىك قىلغان لەقەملەرنى قويۋاتتى.

ئاتەشپەرەسلىك ۋە ئۇنىڭ تۇرمۇشتىكى تەسىرى

ئىرانلىقلار بۇرۇندىن تارتىپ يېگانە الله غا ئىبادەت قىلاتتى ۋە پەقەت ئۇنىڭغىلا سەجدە قىلاتتى. لېكىن كېيىنكى دەۋرلەردە ئىپتىدائى جەمئىيەتتىكىدەك قۇياش، ئاي، يۇلتۇزلار ۋە ئاسمان جىسىملىرىنى مۇقەددەسلەشتۈرۈشكە باشلىدى. ئاخىرى ئىران دىنلىرىنىڭ ئاساسىي زەردۇشت مەيدانغا كەلدى. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، زەردۇشت بۇتلارنى يوق قىلىپ، خەلقنى تەۋھىدكە چاقىرغان ۋە مۇنداق دېگەن: كائىناتنىڭ نۇرچاچقان ۋە ئوت يېنىپ تۇرغان ھەر يېرىدە الله نىڭ نۇرى پارلاپ تۇرىدۇ. شۇنداق قىلىپ، زەردۇشت خەلقنى ئىبادەت ۋاقىتلىرىدا قۇياش ۋە ئوتقا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرىدى. چۈنكى، زەردۇشتنىڭ قارىشىچە، ئوت ئىلاھنىڭ سىمۋولى ئىدى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە تۆت ئۇنسۇر (ئامىل) يەنى ئوت، ھاۋا، تۇپراق ۋە سۇنى بۇلغاشنى مەنئىي قىلدى. زەردۇشتتىن كېيىن دۇنياغا كەلگەن ئالىملار بىر يۈرۈش تۈزۈملەرنى تۈزۈپ، بۇ مەزھەبتىكىلەرنى بۇ تۈزۈملەرگە بويسۇنۇشقا مەجبۇرلىدى. ئوت ئارقىلىق ئىبلىپ بېرىلىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى مەنئىي قىلدى. شۇنىڭ بىلەن خەلق تىجارەت ۋە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا مەجبۇر بولدى. ئوتنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇقەددەسلەشتۈرۈلۈپ ئىبادەت قىلىنغۇچى سۈپىتىدە قوللىنىلىشىدىن كېيىن ئىنسانلار بىۋاستە ئوتقا چوقۇنۇشقا باشلىدى. ھەتتا ئوت ئۈچۈن ھەيكەل ۋە ئىبادەتخانىلار ياسىدى. نەتىجىدە، ئاتەشپەرەسلىكنىڭ سىرتىدىكى پۈتۈن ئەقىدە ۋە دىنلار يوقالدى. ھەقىقەتلەر بىر بۇلۇڭغا تاشلىنىپ، تارىخ ئۇنتۇلدى.

ئوت ـ ئۆزگە ئىبادەت قىلىنغانلارغا تۈزۈم بەلگىلەپ پەيغەمبەر ئەۋەتىلمىگەچكە، ھاياتنىڭ داۋام قىلىشىغا ئارىلىشىپ، قارشى چىققۇچىلار ۋە گۇناھكارلارنى جازالاندۇرمىغۇچە مەجۇسىيلەرنىڭ نەزىرىدە دىن مۇئەييەن زامان ۋە ماكانلاردا قېلىپلاشتۇرۇلغان بىر يۈرۈش ئىبادەت شەكىللىرى ۋە ئەنئەنىلەردىن ئىبارەت ئىدى. لېكىن يەنە بىر جەھەتتە ئۆيلىرىدە ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا ۋە ھۆكۈمرانلىق دائىرىلىرىدە سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي ھاياتتا ئەركىن پائالىيەت قىلاتتى. خالىغان شەكىلدە پوزىتسىيە بىلدۈرەتتى. ئۆزلىرى خالىغان شەكىلدە پائالىيەت قىلاتتى. مەنپەئەت ۋە پايدا قەيەردە بولسا، شۇ تەرەپكە قارايتتى. ئەلۋەتتە ھەر دائىم ھەر قانداق يەردە مۇشرىكلارنىڭ ئەھۋالى شۇنداق ئىدى.

ئىرانلىقلارنىڭ قەلبلىرىنى ئىسلاھ قىلىدىغان، ئەخلاقلىرىنى گۈزەللەشتۈرىدىغان، شەھۋەتلىرىنى باسىدىغان، تەقۋالىققا، خەيرلىك، ياخشى ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ئائىلە ھاياتىنى رەتكە سېلىپ ئۆيىنى تۈزۈملۈك قىلىدىغان، دۆلەتنىڭ سىياسىي ھاياتىغا نىشان كۆرسىتىپ مىللەتكە ھايات مەنبەسى بولىدىغان، خەلق بىلەن زالىم ھۆكۈمدارلار ۋە شەپقەتسىز باشقۇرغۇچىلارنىڭ ئارىسىدا پەردە رولىنى ئوينايدىغان زالىمنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ، مەزلۇمنىڭ قولىنى تۇتىدىغان، ئالەمشۇمۇل ۋە ئاساسى بولغان دىنىدىن مەھرۇم قالدى. شۇنىڭ بىلەن مەجۇسىلەر بىلەن ھەر نەرسىنى نورمال، ئادەتتىكىدەك چۈشىنىدىغان دىنسىزلار ۋە ماتېرىيالىستلار ئارىسىدا ھېچقانداق پەرق قالمىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

جۇڭگو

دىنلار ۋە تۈزۈملەر

6 — 7 — ئەسىرلەردە جۇڭگوغا ئۈچ خىل ئىدىيە ھاكىم ئىدى:

1 - لاۋزىي (ئىدىيىسى)

2 - كۇڭ فۇزى (ئىدىيىسى)

3 - بۇددىزم

لاۋزى ئىدىيەسى قىسقا مۇددەت ئىچىدە بۇتپەرەسلىككە ئايلىنىش بىلەن بىرگە ئەمەلىيەتتىن زىيادە نەزەرىيىگە تايىناتتى. لاۋزىي ئىدىيەسىنىڭ قوللىغۇچىلىرى ئەمەلىي ھاياتتىن ئۆزىنى چەتكە تارتىپ، چەت ياقىلاردا ياشايدىغان زاھىدلار بولۇپ. توي قىلمايتتى، ئاياللارغا قارىمايتتى ۋە ئۇلار بىلەن ھەر قانداق ئالاقىدە بولمايتتى. بۇ سەۋەبتىن لاۋزىي ئىدىيىسى ساغلام بىر ھاياتقا ياكى غايىۋى بىر دۆلەتكە ئاساس بولمايتتى. ھەتتا بۇ ئىدىيىۋى ئېقىمنىڭ قۇرغۇچىسىدىن كېيىن دۇنياغا كەلگەنلەر ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ، باشقا دىنلارغا كىرىشكە باشلىدى.

كۇڭ فۇزىغا كەلسەك، كۇڭ فۇزى نەزەرىيىدىن كۆپرەك ئەمەلىيەتكە ئەھمىيەت بېرەتتى. لېكىن ئوتتۇرىغا قويغان كۆز قاراشلىرى ئەمەلىي ھايات ئىشلىرىدا ماددىي، سىياسىي ۋە ئىدارىي (باشقۇرۇش) مەسىلىلەرنىڭ تەرتىپكە سېلىنىشىدا كونتروللۇق رولىنى ئويناتتى. ئەمما بۇ ئىدىيە مەنسۇبلىرى (قوللىغۇچىلىرى) بەزىدە مۇئەييەن بىر ئىلاھقا ئىبادەت قىلىشنى تاشلاپ دەرەخ ۋە دەرياغا ئوخشاش كۆڭلى خالىغان نەرسىلەرگە ئىبادەت قىلاتتى. كۇڭ فۇزى چۈشەنچىلىرىدە ھەقىقىي نۇر، ئىمان ۋە قانۇن يوق ئىدى. پەقەت

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كىشىلەرنىڭ خالىغان ۋاقىتتا پايدىلىنىپ، خالىغىنىدا تاشلاپ قويىدىغان ھېكمەتلىك سۆزلەر ۋە بىلىملىك كىشىلەرنىڭ تەجرىبىلىرى بار ئىدى.

بۇددىزىم

گۈللىنىشى ۋە زاۋاللىقا يۈزلىنىشى

بۇددىزمغا كەلسەك، **6** ـــ **7** ـــ ئەسىرلەردە بۇددىزم ئەسلى ساپلىقى ۋە قىممىتىنى يوقاتقان ئىدى. ئارقىسىدىن مەيدانغا كەلگەن ئازغۇن براخمانىزم ئۇنى بىر لوقما گۆشنى يۇتقاندەك يۇتۇپ، يېتىپ بارغانلا يېرىدە بۇت ـ ھەيكەللەرنى تىكلەيدىغان قورقۇنچلۇق بۇتپەرەسلىككە ئايلاندۇردى. بۇددىستلەر يېتىپ بارغان ۋە ماكانلاشقان يېرىدە بۇددالارنىڭ ھەيكىلىنى تىكلەيتتى. ئاخىردا بۇ ھەيكەللەر بۇددىزمنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدە پارلىغان دىنىي ۋە مەدەنىي ھاياتىنى پۈتۈنلەي يوقاتتى.

ھىندىستان ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىرىسىدە ”ھىندى مەدەنىيىتى تارىخى“ پروفېسسورى ئىشۇراتوبا مۇنداق دەيدۇ:

”بۇددىزمنىڭ سايىسىدا ئىلاھلارنىڭ تاشقى كۆرۈنىشىگە ۋە ھەيكەللىرىگە ئىبادەت قىلىشقا ئېتىبار بېرىدىغان بىر دۆلەت قۇرۇلغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن، بۇددىزم ئوتتۇرىغا قويغان قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتىنىڭ مەزمۇنى پۈتۈنلەي ئۆزگەرگەن ئىدى. بۇددىزمدا دەسلەپكى مەزگىللىرىدە بولمىغان ئىشلار مەيدانغا كەلدى“. زاماندىش يازغۇچىلاردىن ۋە ھىندىستان چوڭ سىياسىي ئەربابلىرىدىن بىرسىنىمۇ ئوخشاش كۆز قاراشتا بولۇپ ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: براخمانىزم بۇددىزمنى ئىلاھىيلاشتۇرۇۋەتتى، بۇددىزممۇ براخمانىزمغا تامامەن بويسۇندى. شۇنىڭ بىلەن بۇددىزم ئوتتۇرىغا قويغان قېرىنداشلىق

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇناسىۋىتى قورقۇنچلۇق مال ـ مۈلۈك مەنبەسى ھالىتىگە كەلدى. ئەڭ ئاخىرىدا، مۇئەييەن بىر تەبىقىنىڭ مەنپەئەت مەركىزىگە ئايلاندى. بۇددىزىم ئوتتۇرىغا قويغان بەلگىلىمىلەر نىزاملار يوقالدى. سېھىر ۋە ۋەھىمىلەر ئىبادەت ئاساسلىرىغا سىڭىپ كىردى. نەتىجىدە، ھىندىستاندا مىڭ يىلدىن ئارتۇق ھاكىم ئورۇندا تۇرۇپ، تەرەققىي قىلغان دىنلار چېكىنىشكە ۋە زاۋاللىققا يۈز تۇتتى“ رھېس راۋىدىس خانىم بۇددىزىم گىرىپتار بولغان چۈشكۈنلۈكى ۋە كېسەللىكلىرىنى سىرادھا گورىسىنىنىڭ ”ھىندى پەلسەپىسى“ ناملىق ئەسىرىدە نەقىل كەلتۈرۈپ مۇنداق بايان قىلىدۇ:

”بۇددىزىمنىڭ ئەخلاق ئاساسلىرىغا ساغلام بولمىغان چۈشەنچىلەر ھاكىم بولدى. ھەتتا بۇددىزىم بۇ ئاساسسىز خىياللار نەتىجىسىدە يېمىرىلىپ يوقالدى. يېڭى ـ يېڭى مەزھەبلەر ئوتتۇرىغا چىقتى. بارغانسېرى تەرەققىي قىلغان بۇ مەزھەبلەر كىشىلەرنىڭ قەلبلىرىگە ھاكىم بولدى. كېيىنچە بۇلارمۇ كۈندىن ـ كۈنگە زەئىپلىشىپ ئورنىنى يېڭى ـ يېڭى مەزھەبلەرگە بوشاتتى. تارىخ بۇ شەكىلدە داۋام قىلدى. ئەڭ ئاخىرىدا بۇ خام ـ خىياللار ئۈست ـ ئۈستىگە جۇغلىنىپ بوشلۇقنى ئورىدى ۋە ئەتراپىنى قاراڭغۇلۇق قاپلىدى. ئاسان ۋە قىممەتلىك بىر دىنىنىڭ قۇرغۇچىسى بولغان بۇددانىڭ نەسىھەتلىرى پەلسەپىۋى تەتقىقاتلار ۋە مۇنازىرە نەتىجىسىدە غايىب بولدى.

براخمانىزم ۋە بۇددىزىم زاۋاللىققا يۈز تۇتتى. بۇددىزىمغا بىر يۈرۈش ناچار ئادەتلەر سىڭىپ كىردى. ھەتتا بۇددىزىم بىلەن براخمانىزمنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىش قىيىنلاشتى. نەتىجىدە، بۇددىزىم براخمانىزم ئوچىقىدا ئېرىپ يوقالدى.

دىنلار تارىخى مۇتەخەسسىسلىرى ۋە بۇ دىنلارنى مەيدانغا كەلتۈرگۈچىلەرنىڭ تەرجىمىھالى بىلەن شۇغۇللانغۇچى تەتقىقاتچىلارغا كۆرە، بۇددىزىمدىكى ئىلاھ ۋە ئېتىقاد چۈشەنچىسى ئىختىلاپ ۋە مۇنازىرە تېمىسى سۈپىتىدە مەۋجۇتلۇقىنى داۋام قىلدۇرغان ئىدى. ھەتتا نۇرغۇنلىرى ھەيرانلىق ئىلكىدە: «بۇ چوڭ دىن الله ئىشەنچىسىدىن يىراق بولغان ئەخلاقىي ئاساسلار ئۈستىدە قانداق

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۇرىــــدۇ؟» دەپ سورىشــــىدۇ. بۇددىـــزم نەپسىـــي تەربىيــــە، شــــەھۋەتنى تىزگىنلەشــتى، ئېسىـل ئـەخلاقلار بىلــەن بېـزىلىش، ئــازاب ـ ئوقۇبــەتتىن قۇتۇلـۇش ۋە ئىلىـم هاسىـل قىلىــش يولىدىــن باشــقا بىــر نەرســە ئەمــەس ئىدى.

شـۇڭا جۇڭگـولۇقلاردا مەسـىلىلەرنى هـەل قىلالىغـۇدەك ئالەمشـۇمۇل بىــر دىنىــي سىســتېما يــوق ئــدى. يــراق شــەرق مىللەتلــەر ئارىســدىكى جۇڭگــولۇقلار دىنىــي ۋە ئىلمىــي مىراســلىرنى مۇهاپىــزە قىلاتــتى. لېكىــن مــەيلى ئــۆز مەدەنىيىتىگــە بولسـۇن يــاكى باشــقىلارغا بولسـۇن كىچىككىنــە بىر نەرسە تەقدىم قىلغۇدەك هالى يوق ئىدى.

ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مىللەتلەر

تۈركلــەر، موڭغۇلــلار ۋە ياپــۇنلارغا ئوخشــاش ئوتــتۇرا ئاســىيا ۋە شــەرق ئـۆلكىلىرىدە ياشـىغان باشـقا مىللەتلــەر ئەسـلىنى يوقاتقـان بۇددىــزم بىلـــەن ئەخمىقانـــە بۇتپەرەســـلىكنىڭ ئارىســـدا ئـــدى. ئىلمىـــي ئەمگــەكلىرى ۋە ئىلغــار سىياســىي نىزاملىــرى يــوق ئــدى. تېخىچــە بــالىلىق دەۋرىنــى بېشــىدىن ئـۆتكۈزۈپ بولمىغــان بولـۇپ. تەپــەككۇرى ئېــگى بــەكمۇ قالاق ئىدى.

هىندىستان

دىنىي ئىجتىمائىي ۋە ئەخلاقىي ۋەزىيىتى

هىندىســـتانغا كەلســـەك، هـــىندى تـــارىخچىلىرى هىندىســـتاننىڭ دىنىــي، ئىجتىمــائىي ۋە ئــەخلاقى جەهەتتــە باشــتىن كەچۈرگــەن دەۋرلــرى ئىچىـــدە مـــىلادى 6 ـ ئەســـىرنىڭ باشـــلىرىدىكى دەۋرنـــىڭ ئـــەڭ ئـــارقىدا قالغــان بىــر دەۋر ئىكــەنلىكى هــەققىدە ئورتــاق پــىكىرنى ئوتتۇرىغــا قويــدى. هىندىســتان بــۇ دەۋردە خوشــنا ۋە دوســت دۆلــەتلىرى بىلــەن بىللــە پــۈتۈن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دۇنياغا ۋابا كېسەللىدەك يامرىغان ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي بوھرانىنى بېشىدىن ئۆتكۈزىۋاتاتتى. تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەرگىچە سوزۇلغان بۇ قاراڭغۇلۇق ھىندىستانغا خېلىلا چوڭقۇر تەسىر قىلغان ئىدى. ئەمما بېشىدىن ھىندىستان بەزى نوقتىلاردا باشقا مىللەتلەردىن پەرقلىنەتتى. بۇلارنى تۆۋەندىكى ئۈچ نوقتىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ:

1 ـ ئىلاھ ۋە ئىبادەتخانىلارنىڭ كۆپلىكى

2 ـ جىنسىي ھەۋەسلەرنىڭ ئازغۇنلۇقى

3 ـ سىنىپلار ئارىسىدىكى تەڭسىزلىك ۋە ئىنساپسىزلارچە ئەمەلىيلەشتۈرۈلگەن ئىجتىمائىي ئىمتىيازلار.

ئازغۇن بۇتپەرەسلىك

6 ـ ئەسىردە بۇتپەرەسلىك ئەڭ يۇقىرى پەللىگە چىققان ئىدى. ۋەدا دەۋرىدىكى ئىلاھلارنىڭ سانى **33** بولغان بولسا، بۇ ئەسىردە **330** مىليونغا يەتتى. پارلاق، يېقىملىق ۋە ياخشى دەپ قارالغان ھەر نەرسىگە ئىلاھ سۈپىتىدە چوقۇنىلاتتى. شۇنداق قىلىپ ھەيكەللەر، بۇتلار ۋە ئىلاھلار ساناپ بولغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە كۆپەيگەن بولۇپ. ئىلاھ دېگىلى بولمايدىغان ئىلاھلار بار ئىدى. بۇ ئىلاھلاردىن بەزىلىرى تارىخىي شەخسلەر، مۇئەييەن زامان ۋە ھادىسىلەردە الله نىڭ ئۆز شەخسىيىتىگە ئوخشايدىغانلىقىنى ئېيتىپ جار سالغان قەھرىمانلار، بەزىلىرى ئىلاھلار كۆرۈنگەن تاغلار بولسا ئوخشاش، يەنە بەزىلىرى ئىلاھلار تەجەللى قىلغان ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ئىدى.

بىر قىسمى بولسا، ماھادىيا ئىلاھىنىڭ بېشىدىن چىققانلىقى ئېتىراپ قىلىنغان گانگا دەرياسى، ھەرپ، يېزىق ۋە تاناسىل ئەزالىرى، ھايۋانلار، بولۇپمۇ ئەڭ چوڭقى كالا، ئاسمان جىسىملىرى ۋە بۇنىڭغا ئوخشايدىغان نەرسىلەر ئىدى. شۇنداق قىلىپ، دىن ئەقىل ئۇنىڭ توغرىلىقىنى ھېچقاچان قوبۇل قىلمايدىغان، الله تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەنلىكىگە دائىر ئەڭ كىچىك بىر بېشارىتى بولمىغان،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خۇراپات، ئەپسانە، شېئىر، ئىبادەت ۋە ئېتىقادلار بىلەن پەردىلەنگەن بىر دىنغا ئايلانغان ئىدى.

ھەيكەلتاراشلىق سەنئىتى بۇ دەۋردە تەرەققىي قىلىپ **6** ـ ۋە **7** ـ ئەسىرلەردە ئەڭ يۇكسەك پەللىگە چىققان ئىدى. ھەتتا بۇ ئەسىر ھەيكەل ياساشتا ئۆتكەن ئەسىرلەرگە قارىغاندا شانلىق بىر نەتىجە ياراتقان ئىدى. ھۆكۈمدارىدىن يوقسۇل خەلققە قەدەر بارلىق تەبىقىلەر يەنى پۈتۈن خەلق بۇتلارغا سىغىناتتى. ھەتتا بۇددىزىم ۋە جۇڭگو دىنلىرى بۇ پالاكەتتىن قۇتۇلالمىغان ئىدى. بۇ ئىككى دىن ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ، ئۆز ماكانلىرىدا ئۆز مەيلىچە داۋام قىلىش ئۈچۈن بۇتپەرەسلىكنى ئۆزلىرىگە قالقان قىلىۋالغان ئىدى.

ھەيكەلتاراشلىق ۋە بۇتپەرەسلىكنىڭ بۇ ئەسىردىكى سەۋىيەسىنى (**647** ـ **606** ـ يىللاردا) ھىندىستاندا ھۆكۈم سۈرگەن ھارىشنىڭ چاقىرىغان ھەشەمەتلىك يىغىنىغا قاتناشقان ۋە **644** ــ **630** ـ يىللىرى ئارىسىدا ھىندىستاندا زىيارەتتە بولغان جۇڭگولۇق مەشھۇر سەيياھ شۈۋەنزاڭدىن بىلەلەيمىز:

”ھۆكۈمدار كىننەۋچىتە ھىندىستاندا تارقالغان دىنلارنىڭ ئالىملىرىدىن تەشكىل قىلىنغان، نۇرغۇنلىغان كىشىلەر ئىشتىراك قىلغان ھەشەمەتلىك بىر خاتىرە مۇراسىمى ئورۇنلاشتۇردى ۋە بۇ مۇراسىمدا ھۆكۈمدار بۇددھا ئۈچۈن تەييارلىغان **50** گەز ئېگىزلىكتىكى ئالتۇن ھەيكەلنى ئىبادەتخانىغا تىكلىدى ۋە بۇددھانىڭ باشقا كىچىك بىر ھەيكىلىنى قولىغا ئېلىپ خاتىرە يۈرۈشىگە چىقتى. ھۆكۈمدار ھارىشنىڭ قولىدا كۈنلۈككە ئوخشايدىغان بىر نەرسە بار ئىدى. بىر ياندىن ھۆكۈمدار كامىروپ ھەيكەلنىڭ ئۈستىدىكى چىۋىنلەرنى قورۇيتتى“.

بۇ سەيياھ ھۆكۈمدار ئائىلىسى ۋە ساراي ئادەملىرى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:

”بەزىلىرى ”سۇ“ غا، بەزىلىرى ”بۇددھا“ غا بەزىلىرى قۇياشقا، بەزىلىرى بولسا ”ۋەشنۇ“ غا ئىبادەت قىلاتتى. بىر قىسمى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بۇلاردىن پەقەت بىرسىگىلا ئىبادەت قىلسا، باشقا پىرقىسى بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئالدىدا سەجدە قىلاتتى.

شەھۋەت ئازغۇنلۇقى

ھىندى خەلقى ۋە دىنلىرى تا بۇرۇنقى زامانلىرىدىن تارتىپ شەھۋەتپەرەسلىكى بىلەن مەشھۇر ئىدى. بەلكى جىنسىي ھېسسىياتلىرىنى ئازدۇرۇپ، شەھۋەت ئارزۇلىرىنى ئۇرغۇتىدىغان ۋاستىلار ھېچبىر مىللەتنىڭ دىنىدا ھىندىستاندىكىدەك سىڭمىگەن ئىدى. ھىندى كىتابلىرى ۋە دىنىي ئەپسانىلىرىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، كۆپتۈرۈپ بايان قىلغان ئىلاھلارنىڭ كۆرۈنۈشى، چوڭ ۋەقەلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشى، ھاياتلىق دۇنياسىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى سەۋەبلىرى ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش ئەركەك ۋە ئايال ئىلاھلارنىڭ تۆشەكلىرى ۋە بەزىلىرىنىڭ ئىپپەتلىك ئائىلىلەرگە تاجاۋۇزلۇق قىلىشىغا ئوخشاش رىۋايەت ۋە ھېكايىلەر قۇلاقلارنى پاك قىلىپ، يۈزلەرنى قىزارتقۇدەك پەسكەش ۋە يىرگىنچ ئىدى. بۇلارنى دىنىي جاسارەت ۋە كۈچلۈك ئېتىقاد بىلەن رەت قىلغان مۇخلىس دىنلاردىنمۇ بۇ ھېكايىلەرنىڭ تەسىرىنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

ھەتتا زېھىنلەردە ۋە سەزگۈرلەردە ئوينىغان رولى ئاپئاشكارا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇلارغا چوڭ ئىلاھلىرى مەھادىيونىڭ جىنسىي ئەزاسىغا ئىبادەت قىلىشى ۋە چاكىنا بىر شەكىلدە ئەركەكلەرنىڭ ۋە ئاياللارنىڭ، ئوغۇل ۋە قىزلارنىڭ بىر كەلىمە بىلەن يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقا قەدەر پۈتۈن خەلقنىڭ بۇ يىرگىنچ رەسىمگە ئىبادەت قىلىشى، شۇنداقلا بەزى تارىخچىلار مىسال قىلىپ كەلتۈرگەندەك، بەزى دىنىي گۇرۇھلارغا تەۋە ئەركەكلەرنىڭ يالىڭاچ ئاياللارغا، ئاياللارنىڭ يالىڭاچ ئەركەكلەرگە ئىبادەت قىلىشى قوشۇلسا، ئەھۋالنىڭ نەقەدەر ئېغىر دەرىجىدە ئىكەنلىكى مانا مەن دەپ ئوتتۇرىغا چىقىدۇ.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىبادەتخانىلار راھىب ۋە زىيارەتچىلەرنىڭ ئىپپىتىگە كۆز تىككەن ئازغۇن ۋە يولدىن چىققانلار بىلەن تولغان ئىدى. نۇرغۇنلىغان ئىبادەتخانىلار يولدىن چىققان ئازغۇنلارنىڭ ئاشنىلىرىنى يوشۇرىدىغان ۋە ئەخلاقسىز كىشىلەرنىڭ شەھۋەتلىرىنى قاندۇرىدىغان پاھىشىخانىغا ئايلاندى. دىن ۋە ئىبادەت ئۈچۈن ئايرىلغان يەرنىڭ ئەھۋالى بۇ بولسا، خان جەمەتىنىڭ ئورۇنلاشقان سارايلىرى ۋە بايلارنىڭ ئۆيلىرىنى ئۆزىڭىز پەرەز قىلىڭ!... ئىبادەتخانىلاردىكى كىشىلەر ھەرقانداق يامانلىق ۋە زىنا قىلىشتا بىر ـ بىرى بىلەن بەسلىشەتتى. ئىبادەتخانىلاردا ئەر ـ ئاياللار پائالىيەتلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلاتتى. كەيىپ (مەس) بولدىمۇ، ئار ـ نۇمۇس ۋە ھايا پەردىلىرىنى يىرتىپ، قەدىر ـ قىممىتىنى، شان ـ شەرىپىنى يەرگە ئۇراتتى. ھايا قىلىشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. مۇشۇنداق جىنسىي ھەۋەسلەرنىڭ ۋە يالىڭاچلىقنىڭ ئازغۇن قايناملىرى پۈتۈن دۆلەتنى قاپلاپ، خەلقنىڭ ئەخلاق قۇرۇلمىسىنى تېگىدىن يوق قىلاتتى.

زالىملارچە تەبىقە تۈزۈمى

سىنىپلار ئارىسىدىكى نىزامغا كەلسەك:

ھېچقانداق بىر مىللەتنىڭ تارىخىدا ھىندى دىنى ۋە مەدەنىيىتى ئوتتۇرىغا چىقارغان تۈزۈمگە ئوخشاش ئىنسان ئابرۇيىنى دەپسەندە قىلىدىغان، تەبىقىلەر ئارىسىدا قورقۇنچلۇق ھاڭ پەيدا قىلغان، يا ئىنساپ ھۆكۈمران تەبىقىسى كۆرۈلمىگەن ئىدى. نېمە سەۋەب باركى، ھىندىستان بۇ تۈزۈمگە ئۇزۇن زامان بويۇن ئەگىدى ۋە ھازىرغىچە ئېگىۋاتماقتا.

"ۋەدا" دەۋرىنىڭ ئاخىرلىرىدا ھەر خىل كەسىپلەرنىڭ قولدىن قولغا ئۆتۈشى نەتىجىسىدە ئوتتۇرىغا چىققان تەرتىپسىزلىكنى سەزگەن كىشىلەر ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى ۋە ئابرۇيىنى قوغداش باھانىسى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى. ھەزرىتى ئىنساننىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۇغۇلۇشىدىن ئۈچ ئەسىر بۇرۇن ھىندىستاندا براخمانىزم مەدەنىيىتى دۇنيا كەلدى. ھىندى خەلقى ئۈچۈن بىر ئاساسىي قانۇن ھازىرلاندى. پۈتۈن دۆلەتنىڭ ئاۋاز بىرىشى بىلەن قوبۇل قىلىنغان سىياسىي ۋە مەدەنىي بىر قانۇن ئوتتۇرىغا چىقتى ھەمدە بۇ قانۇن دۆلەتنىڭ كۈندىلىك ھاياتىدا دىنى مۇراجەت ۋە رەسمىي قانۇن سۈپىتىدە يەر ئالدى. بۇ قانۇن ھازىرمۇ "مۇنۇئاستىر" نامى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

بۇ قانۇن دۆلەت پۇقرالىرىنى تۆت پەرقلىق سىنىپقا ئايرىيدۇ.

1 ـ براخمانلار: كاھىنلار ۋە دىن ئادەملىرى

2 ـ كىشاترىيالار: ئەسكەرلەر

3 ـ ۋائىچىيلار: دېھقانچىلىق ۋە تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار

4 ـ چۇدرالار: چاكار ۋە قۇللار

بۇ قانۇننى ئوتتۇرىغا قويغان "مونو" مۇنداق دەيدۇ:

مۇتلەق قۇدرەت ئىگىسى دۇنيانىڭ مەنپەئەتى ۋە تىنچلىقى ئۈچۈن براخمانلارنى ئېغىزدىن، كىشاترىيالارنى قوللىرىدىن، ۋائىچىيالارنى پاچاقلىرىدىن چۇدرالارنى بولسا پۇتلىرىدىن يارىتىپ، دۇنيانىڭ پايدىسى ئۈچۈن ھەر بىرىگە ئايرىم ـ ئايرىم ۋەزىپە ۋە مەسئۇلىيەت يۈكلىدى. براخمانلارنىڭ ۋەزىپىسى "ۋەدا" دەپ ئاتالغان مۇبارەك تېكىستلەرنى ئۆگىتىش ياكى بىرىلگەن قۇربانلىقلارنى ئىلاھلارغا تەقدىم قىلىپ ساداقەت بىلدۈرۈش. كىشاترىيالارنىڭ ۋەزىپىلىرى بولسا، ئىنسانلارغا قول ـ پۇت بولۇپ سەدىقە بېرىش، قۇربانلىق تەقدىم قىلىش، "ۋەدا" لارنى ئۆگىتىش ۋە شەھۋانى ھەۋەسلىرىنى تىزگىنلەش، ۋائىچيالارنىڭ ۋەزىپىلىرى پادىلارنى ئوتلىتىش، "ۋەدا" لارنى ئوقۇش، تىجارەت ۋە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىش چۇدرالارنىڭ ۋەزىپىسى پەقەت بۇ ئۈچ تەبىقىگە خىزمەت قىلىش[1]".

[1] مونوئاستىر. 1 ـ باب.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

براخمانلارنىڭ ئۈستۈنلۈكى

بۇ قانۇن براخمانلارنى ”ئىلاھ“ دەرىجىسىگە چىقىرىپ، ھەق ۋە ئىمتىيازلىرىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدى. ”مونۇ“ مۇنداق دەيدۇ: ”براخمانلار اللہ نىڭ تاللانغان قۇللىرى ۋە يولباشلىغۇچىلىرى بولۇپ، ئۇلار قۇللىرى چۇدرالارنىڭ ماللىرىدىن خالىغانلىرىنى كۈچ ئىشلەتمەي ئالالايدۇ. چۈنكى قۇللارنىڭ ھېچقانداق نەرسىسى يوق بولۇپ، قولىدىكى بارلىق مال ـ مۈلۈك خوجايىنىنىڭدۇر. مۇقەددەس كىتاب ”رىگ ۋەدا“ نى قوغدىغۇچى بىر براخمان ھەرىكەت ۋە گۇناھلىرى بىلەن باشقا ئۈچ تەبىقىنى ئاياغ ئاستى قىلىسىمۇ، يەنە مەغپىرەت قىلىنغان بولىدۇ. جىددىي ئېھتىياج ۋە زۆرۈرىيەت ۋاقىتلىرىدىمۇ ھۆكۈمدارنىڭ براخمانلاردىن باج ياكى پۇل ـ مال ئېلىشى توغرا ئەمەس. براخماننىڭ ئۆز يۇرتىدا ئاچلىقتىن ئۆلۈشى ھېچبىر ۋاقىت توغرا ئەمەس. ئەگەر بىر براخمان ئۆلۈم جازاسىغا خاس بىر جىنايەت سادىر قىلسا، ھاكىم پەقەت ئۇنىڭ جىنايەتلىرىنى توختىتالايدۇ. لېكىن ئوخشاش جىنايەتنى باشقا تەبىقىلەر سادىر قىلسا، ئۆلۈم بىلەن نەتىجىلىنىدۇ.

كىشاترىيالار بولسا، ۋائىچيا ۋە چۇدرالاردىن ئۈستۈن ئەمما براخمانلارنىڭ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىلىرىدىن تەركىب تېپىلاتتى. ”مونۇ“ مۇنداق دەيدۇ: ”**10** ياشتىكى براخمان **100** ياشتىكى كىشاترىيادىن خۇددى دادىنىڭ بالىسىدىن ئۈستۈن بولغىنىدەك ئۈستۈندۇر“.

خار كۆرۈلگەن بىچارىلەر

پەس كۆرۈلگەن چۇدرالارغا كەلسەك...

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھېــــندى جـــەمئىيىتىدە بـــۇلار مـــەدەنىي ۋە دىنىـــي قـــانۇنلارنىڭ ھـۆكۈملىرىدە ھـايۋانلاردىنمۇ بەتـەر پـەس، ئىشـتىنمۇ ئۆتـە ناچـار ئـەھۋالدا ياشايتتى. چۈنكى قانۇنلاردا ناھايىتى ئوچۇق بەلگىلەندى.

چۈدرالارنىــڭ براخمــانلار غــا خىزمــەت قىلىــش چــوڭ ســائادەت بولــۇپ، ئۇلارنىــڭ قىلغــان خىزمــەتلىرى ئۈچــۈن ھــەق يــاكى مۇكاپــات تەلەپ قىلىشقا ھېچقانداق ھوقۇقى يوق ئىدى.

شـــۇنىڭدەك يەنـــە مـــال ـ مۈلـــۈك ۋە پـــۇل يىغىـــش جەھەتتـــە ھېچقـانداق ئىگـدارچىلىق ھوقۇقـى يـوق ئـدى. چۈنكـى، بـۇ براخمانلارغـا زەرەر يـــەتكۈزەتتى. ئەگـــەر خـــزمىتىدىن ھەيدەلگـــەن چۈدرالاردىـــن بـــرى براخمانغــا قولــنى ئۇزاتســا، قولــى كېســىلەتتى. ئــاچچىقىدا ئىتتىرگــەن بولسا، پۇتى كېسىلەتتى.

ئەگــەر خارلانغــان چۈدرالاردىــن بــرى بــر براخمــاننىڭ يېــنىدا ئولتۇرمــاقچى بولســا، ھــۆكۈمدار دەرھــال چۈدرانىــڭ پــاچىقىنى داغــلاپ، يۇرتىدىـــن سۈرگـــۈن قىلاتـــتى. ئەگـــەر قولـــى بىلـــەن تۇتســا يــاكى باشــقا ھەرىكەتتـــە بولغـــان بولســـا، تىلىـــنى كېســـەتتى. ئەگـــەر ئـــاچچىقلىنىپ ئۆچمەنلىك قىلسا، قاينىتىلغان زەيتۇن يېغى ئىچۈرۈلەتتى.

ئــــت، مۈشــۈك، پــاقا، تىمســاق ۋە قارغــا ئــۆلۈكلىرى ئۈچــۈن بېرىلگـــەن كـــەففارەت بىلـــەن بـــۇ خارلانغـــان تـــەبىقىدىن بـــرى ئۈچـــۈن بېرىلگەن كەففارەت ئارىسىدا پەرق يوق ئىدى.

ھېندى جەمئىيىتىدىكى ئاياللارنىڭ ئورنى

ھېــــندى جــــەمئىيىتىدە ئايــــاللار قــــۇل ئورنىغــــا چۈشــــكەن ئىــــدى. ئەرلــەر بــەزىدە ئايــالىنى تاۋكــادا ئۇتتۇراتــتى. بــەزىدە بــر ئايــالنىڭ بــر قانچـــە ئېـــرى بولاتـــتى. ئېـــرى ئـــۆلۈپ كەتســـە، ئۇنىـــڭ بىلـــەن تـــرىك كۆمۈۋېتىشـــكە بولاتـــتى، قايتـــا تـــوي قىلالمـــايتتى. ئېغىزغـــا ئالغۇســـز ھاقـــارەت ســـۆزلىرى ۋە ھەرىكەتلەرگـــە ئۇچـــرايتتى. ئۆلگـــەن ئېـــرىنىڭ ئـــۆيىدە قـــۇل سۈپىـــتىدە قـــالاتتى ۋە ئـــۇ يـــەردە ئـــش قىلاتـــتى. بـــەزىدە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئېرىنىڭ ئۆلۈمدىن ھېس قىلغان قايغۇ سەۋەبى بىلەن تۇرمۇش ۋە دۇنيا مۇشەققەتلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن ئۆزىنى ئۇتقا تاشلايتتى. مۇشۇنداق مال ـ مۈلۈك ۋە پىكىر جەھەتتىن باي بولغان بۇ دۆلەت، بەزى تارىخچىلارنىڭ ھېكمەت بۇلىقى، سىياسەت ۋە ئادالەت مەنبەسى، ئىدىيالىستلار ۋە مۇتەپەككۇرلارنىڭ ماكانى سۈپىتىدە خاراكتېرلەندۈرۈلگەن بۇ مىللەت، ھەق دىندىن ۋە ئۇنىڭ ئاساسلىرىدىن يىراقلىشىشى، دىن ئادەملەرنىڭ يولدىن چىقىشى، ئىنسانلارنىڭ قىياس ۋە پەرەزدە ئالدىغا كېتىشى ھەمدە نەپسلىرىنىڭ تۇزاقلىرىغا چۈشۈپ، شەھۋانىي ئارزۇلارغا قۇل بولۇشى سەۋەبى بىلەن... شۇنداق، بۇ مىللەت بۇ سەۋەبتىن ھېچبىر جەمئىيەتتە ئوخشىشى كۆرۈلمىگەن، تارىختا تەگدىشى ئۇچرىمايدىغان جاھالەتكە، كۆلكىلىك بۇتپەرەسلىكى، يىرگىنچلىك شەھۋەت ۋە ئىجتىمائىي زۇلۇمغا زېمىن بولدى.

ئەرەبلەر

ئالاھىدىلىكلىرى ۋە قابىلىيەتلىرى

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەر دۇنيا مىللەتلىرى ئارىسىدا پاساھەتتە، ئىپادىلەش كۈچىدە، ھۆرىيەتتە، ئىززەت ـ نەپس چەۋەندازلىق، شىجائەت ۋە جەسۇرلۇقتا، توغرا دەپ قارىغان يولدا دادىل مېڭىشتا، ئاشكارا پاراڭلاردا، ئەستە تۇتۇش كۈچىدە، زېرەكلىكتە، ئوغۇل ـ قىز مۇھەببىتىدە، خاتىرجەملىكتە، ئىدارە قىلىشتا ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن مەسىلىلەردە، تۇرلۇك ئىستىبدات ۋە قابىلىيەتلەردە ئۆزىنى تونۇتۇپ، يۇقىرى پەللىگە يەتكەن ئىدى. لېكىن كېيىنكى مەزگىللەردە ئەرەبلەر ئەلچى ۋە پەيغەمبەردىن ئايرىلىپ قېلىشى، پەقەت ئۆز زېمىنى بولغان ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ چېگرىسى ئىچىدە تىقىلىپ قېلىشى، ئەجدادلىرىنىڭ دىنلىرىغا ۋە ئۆز

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەنئەنىلىرىگە ھەددىدىن تاشقىرى باغلىنىپ قېلىشى نەتىجىسىدە دەۋرداش مىللەتلەر ئىچىدە ئاز كۆرۈلىدىغان كۈچلۈك بۇتپەرەسلىككە ۋە قورقۇنچلۇق دىنى چۈشكۈنلۈككە مۇبتىلا بولدى. نەتىجىدە ئەخلاقى ۋە ئىجتىمائىي كېسەللىكلەر ئەرەبلەرنى ئەخلاقى، ئىجتىمائىي تۇرمۇش بۇزۇلغان، چۈشكۈنلەشكەن، مەۋجۇتلۇق ئاساسى تەۋرىنىپ قالغان، جاھىلىيەت ھاياتىنىڭ پاتقىقىغا پاتقان، دىنلىرىنىڭ گۈزەل خىسلەتلىرىدىن ئۇزاقلاشقان قورقۇنچ بىر جەمئىيەت ھالىغا كەلتۈرۈپ قويغان ئىدى.

جاھىلىيەت بۇتپەرەسلىكى

اللە غا شېرىك كەلتۈرۈش پۈتۈن ئەرەبلەرنىڭ ئورتاق دىنى ۋە ئومۇملاشقان ئېتىقادى ئىدى. اللە نىڭ كائىناتنى يوقتىن بارلىققا كەلتۈرۈپ يەرنى، ئاسماننى ئىدارە قىلغىنىغا ۋە ھەرشەيئىنىڭ اللە نىڭ تەسەررۇپى ئاستىدا ئىكەنلىكىگە ئىشىنەتتى. ئەگەر ئۇلاردىن ”يەر ۋە ئاسماننى كىم ياراتتى؟“ دەپ سورالسا، دەرھال ”ئېزىز ۋە ئالىم بولغان اللە“ دەپ جاۋاب بېرەتتى. ئەمما پەيغەمبەرلەرنىڭ ساپ، پاك ۋە ئۇلۇغ ئەلچىلىكلىرىنى جاھالىيەت ئېتىقادى بىلەن تولغان كاللىسى قوبۇل قىلمايتتى.

يەنە بىر تەرەپتىن دىنى چۈشەنچىلەردىن، پەيغەمبەرلىك ۋە ئەلچىلىكتىن يىراقلاشقان زېھىنلىرى يېتەرسىز دۇنيا ئەنئەنىلىرىگە، چىرىك ئىگىدارچىلىق تۈزۈملىرىگە ۋە ھادىسىلىرىنىڭ بۇ ھاياتتىكى تەرەققىياتىغا قىياس قىلىپ، ھەر قانداق بىر شەخسنىڭ دۇئاسىنى ئاسماننىڭ ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋەتكە ئۆرلەپ، ئۇ جايدا ھېچقانداق ۋاستە ۋە ۋەسىيلە بولغۇچىسىز، توغرىدىن توغرا (بىۋاستە) اللە ھۇزۇرىدا قوبۇل قىلىنىشىغا ئىشەنمەيتتى. شۇڭا ئۇلار دۇئا ۋە ئىبادەتلىرىنى اللە غا يەتكۈزگۈچى ۋاستە ئىزلىدى. ئۇلارنى دۇئالىرىغا ۋاستە قىلىپ اللە غا يۈزلەندۈردى. بەزى ۋاقىتلاردا ۋاستە قىلغان نەرسىلەرنى ئالدىغا قويۇپ ئىبادەت قىلدى. شۇنداق قىلىپ، شاپائەت

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چۈشەنچىسى زېھنىلىرىدا چوڭقۇر يەر ئالدى. نەتىجىدە، بۇ چۈشەنچە شاپائەت قىلغۇچىلارنىڭ پايدا ۋە زىيان يەتكۈزەلەيدىغان كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىگە ئۈزگەردى. كېيىن ئاللاھ غا شېرىك كەلتۈرۈشتە ھەددىدىن ئېشىپ، ئاللاھ تائالادىن باشقا نۇرغۇنلىغان ئىلاھلارنى پەيدا قىلدى. ھەتتا ئۇلارنىڭ كائىناتنىڭ ئىدارە قىلىنىشىدا شېرىك ئىكەنلىكىگە، پايدا ۋە زىيان ياخشىلىق ۋە يامانلىق، بېرىش ۋە ئېلىش جەھەتلەردە ئۆز ئالدىغا كۈچكە ئىگە ئالاھىدە مەئبۇد ئىكەنلىكىگە ئىشەندى. دەسلەپتە ئاللاھ نىڭ ئۇلۇغلۇقىنى ۋە تەڭداشسىز قۇدرىتىنى قوبۇل قىلىپ ئەۋلىيا ۋە شاپائەتچىلەر بىلەن قانائەتلىنەتتى. لېكىن كېيىنكىلەر ياسىۋالغان بۇتلىرى بىلەن ئاللاھ غا شېرىك كەلتۈرۈشكە ۋە ئۇلارنىڭ ياخشىلىق، يامانلىق، پايدا ـ زىيان، ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ۋە يوق قىلىشقا ئوخشاش تەرەپلەردە مۇستەقىل ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشكە باشلىدى. بۇ جەرياندا ئاللاھ نىڭ ئىلاھلارنىڭ ئىلاھى ۋە ئەڭ چوڭى ئىكەنلىكى ھەققىدىكى ئىشەنچلىرىنىڭ ئېنىقلىقى ئىپادىلەنمىدى.

ئەرەبلەرنىڭ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بۇتلىرى

جاھىلىيەت دەۋرىدە بۇتلار بارغانسېرى ئومۇملىشىپ، خەلق چۈشەنچىسىدە چوڭقۇر يەر ئېلىۋاتاتتى. ھەتتا بۇتپەرەسلىك ئارزۇسىنى كۆز بىلەن كۆرگىلى، قول بىلەن تۇتقىلى بولىدىغان ھالغا كەلگەن ئىدى. كېيىن يېتەرسىز، ئاجىز بىلىملەر بىلەن بىرلەشكەن بۇ ئارزۇ كەڭ ـ كۆلەملىك تارقالغان ئېتىقادقا ئايلاندى. ۋاستىلەر بىلەن ئىلاھلارنى ئايرىيالايدىغانلار جەمئىيەتنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكى بىر قانچە كىشى ئىدى. نەتىجىدە ئەرەب جەمئىيىتى بۇتپەرەسلىك پاتقىقىغا پېتىپ قالدى. ھەربىر شەھەرلەرنىڭ، يېزا، ناھىيەلەرنىڭ ۋە ھەتتا شەخسلەرنىڭ ئالاھىدە بۇتلىرى بولۇپ، ھەر بىر ئۆيدە بۇت بار ئىدى.

كەلبى مۇنداق دەيدۇ:

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”مەككىدە ھەر ئۆينىڭ چوقۇنىدىغان بۇتلىرى بار ئىدى. بىرەرسى سەپەرگە چىقماقچى بولسا، قىلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى تەييارلىقى يۈز - كۆزىنى بۇتلارغا سۈرۈش ئىدى. سەپەردىن قايتىپ كەلگەندە قىلىدىغان تۇنجى ئىشى يەنە بۇتلارغا يۈز - كۆزىنى سۈرۈش ئىدى“.

ئەرەب بۇتپەرەسلىكى شۇ قەدەر تەرەققىي قىلغان ئىدىكى، بەزىسى بىر ئۆينى ۋە بەزىلىرى بولسا بىر بۇتنى ئۆزىگە ئىلاھ قىلىپ تاللايتتى ۋە ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلاتتى. بۇنىڭغا كۈچى يەتمىگەنلەر ياكى ئۆي سېلىشقا قادىر بولالمىغانلار كەبىنىڭ ئالدىغا ياكى باشقا بىر يەرگە ئۆزى ياقتۇرغان بىر تاشنى تىكلەيتتى ۋە كەبىنى تاۋاپ قىلغاندەك تاش ئەتراپىنى ئايلىناتتى. بۇ خىل بۇتلارغا ”ئانساب“ دېيىشەتتى[1].

پەقەت اللە غا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن ياسالغان كەبىنىڭ ئىچ ۋە سىرتىدىلا **360** بۇت تىكلەنگەن ئىدى[2]. شۇنداق قىلىپ (نەتىجىدە)، ئەرەبلەردە بۇتلار ۋە ھەيكەللەرگە ئىبادەت قىلىشتىن تارتىپ تاش پارچىلىرىغا قەدەر چوقۇنىدىغان ھالەت شەكىللەندى.

بۇخارى ئەبۇرەجائىل ئۇتارىدىن مۇنداق نەقىل كەلتۈرىدۇ: بىز تاشلارغا چوقۇناتتۇق. ئۆزىمىز چوقۇنىۋاتقان تاشتىن تېخىمۇ چىرايلىق تاش تاپساق، كۇنىنى تاشلاپ، يېڭىسىغا چوقۇناتتۇق. تاش تاپالمىغاندا، بىر چاڭگال تۇپا ئالاتتۇق ۋە ئەتراپىدا تاۋاپ قىلاتتۇق[3].

كەلبى مۇنداق دەيدۇ:

”بىر ئادەم سەپەرگە چىقىپ ھەرقانداق بىر يەردە قونغاندا، تۆت تال تاش ئېلىپ، ئەڭ چىرايلىقىنى ئىلاھ قىلاتتى. قالغان ئۈچىنى قازاننىڭ ئاستىغا قوياتتى. كېتىدىغان ۋاقتىدا شۇ پېتى تاشلاپ قويۇپ يولىغا داۋام قىلاتتى[4].

[1] كىتابۇل ئەسنام، 33 ـ بەت.
[2] سەھىھۇل بۇخارى، كىتابۇل مەغازى مەككىنىڭ ئىستىلاسى.
[3] سەھىھۇل بۇخارى، كىتابۇل ئەسنام.
[4] سەھىھۇل بۇخارى، كىتابۇل ئەسنام، 44 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىككىنچى بۆلۈم

جاھىلىيەتتىن ئىسلامىيەتكە

بىرىنچى قىسىم

پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىسلاھ ۋە ئىنقىلاب مېتودلىرى

ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ كۆزى ئالدىدىكى دۇنيا:

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلگەن ۋاقىتلاردا دۇنيا شىددەتلىك زىلزىلىگە سەھنە بولغان ۋە مۇدھىش تىترەك ئىچىدە قالغان ئىدى. ھەممە نەرسە ئۆز ئورنىدىن قوزغىلىپ ئەتراپقا چېچىلغان، باھا پېچىلمەس ئابىدەلەرنىڭ بىر قىسمى يىلتىزىدىن قومۇرۇلۇپ تاشلانغان، بىر قىسمى ماكچىيىپ كاردىن چىققان، بەزىلىرى ئۆز ئورنىدىن ئېلىنىپ باشقا يەرگە ئېتىلغان ۋە بەزىلىرى بولسا دەسسەپ - چەيلىنىپ مۇردىغا ئايلاندۇرۇلغان ئىدى.

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دۇنيانى بىر پەيغەمبەر كۆزى بىلەن كۆزەتتى ۋە ھالسىرىغان (كونىراپ كەتكەن) بىر ئىنسانىيەت مەنزىرىسىگە دۇچ كەلدى. بۇ ئىنسانىيەت ياغاچقا، تاشقا، دەرياغا ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش ئۆزلىرىگە ھېچ پايدا - زىيىنى يەتمەيدىغان مەۋجۇداتلارغا سەجدە قىلىۋاتاتتى.

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەقلى كۈچى بۇزۇلۇپ، پىكىر دۇنياسى قالايمىقانلاشقان بىر ئىنسانىيەت كۆردى. قۇياش

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

(كۈن) دەك ئوچۇق ھەقىقەتلەر ۋە ھېچ يوشۇرۇن تەرىپى بولمىغان ھادىسىلەرمۇ ئەقىلگە سىغمايۋاتاتتى. ئوي - پىكىر مىخانىزمى تارمار بولغان، ھەممە نەرسىسى تۈگەشكەن ئىدى. ئوپئوچۇق نەرسىلەر نەزەربى، نەزەربى نەپسىلەر ئاشكارا ئىدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە، ئىشىنىشى كېرەك بولغان نەرسىلەرگە دەل ئەكسىچە ئىشىنەتتى، ھۇزۇرى قاچقان ئىدى. ئاچچىق نەرسىلەرنى تاتلىق دەپ بىلەتتى ۋە مەينەتچىلىكنى چىرايلىق دەپ قوبۇل قىلاتتى. خەتەرلىك، ئېغىر تائاملارنى ئىشتىھا بىلەن يەيتتى. ھېسسىياتلىرى ئۆچكەن ئىدى. رەزىل دۈشمەندىن قاچمايتتى، سادىق دوستىغا يېقىنلاشمايتتى، غەيرى بىر ھېسسىيات ئىچىدە تولغىنىۋاتاتتى.

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دۇنيانىڭ كىچىك بىر پارچىسىنى تەمسىل قىلىدىغان بىر جەمئىيەتكە دۇچ كەلدى ۋە ئۇ يەردە ھەر نەرسە ئەسلى سالاھىيىتى ۋە ئۆز ئورنىدىن يىراقلاشتۇرۇلغان ئىدى. ئۇ يەرگە ئاچ بۆرىلەر، زالىم دۈشمەنلەر ھاكىم بولغان ئىدى. قاتىللار كوچا - كوچا ئايلىنىپ داۋراڭ سالاتتى. ئەخلاقلىق، دۇرۇس كىشىلەر ھەممە نەرسىدىن مەھرۇم، بەختسىز ئىدى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇ جەمئىيەتنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى ئىنكار قىلمىغىنىدەك، يامان تەرەپلىرىنىمۇ قوبۇل قىلمىدى. ئۇيەردە ئادىمىزاتنى تېز سۈرئەتتە يوقلۇق ئالەمگە كۆتۈرىدىغان ۋە ئىنسانىيەتنى ئۆلۈم ئازگىلىغا ئىتتىرىدىغان بۇزۇق قوراللار (ۋاستىلار) نى كۆرگەن ئىدى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىچىملىكنىڭ قورقۇنچ بىر ئادەت ھالىتىگە كەلگەنلىكىنى، يالغانچىلىق ۋە ئالدامچىلىقنىڭ ئەۋج ئالغانلىقىنى، ئۆسۈم بېرىپ ئېلىش ۋە جازانخورلۇقنىڭ يۇقىرى پەللىگە چىققانلىقىنى كۆردى. تاماخورلۇق ۋە ئاچكۆزلۈكنىڭ، چۈشكۈنلۈك ۋە قارانىيەتلىك دەرىجىسىگە چىققانلىقىنى، زورلۇق ۋە زۇلۇمنىڭ باللارنى تۇپراققا تىرىك كۆمۈۋېتىدىغان ۋە بوۋاقلارنى قەبىھلەرچە ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى كۆردى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام اللە نىڭ زېمىننى قولدىن قولغا مىراس سۈپىتىدە ئۆتكۈزۈۋالغان قوماندانلارنى، اللە نىڭ قۇللىرىنى ئۆزلىرىگە قۇل قىلىۋالغان پادىشاھلارنى كۆردى. ئۆزلىرىنى اللە دىن باشقا ئىلاھ ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىپ خەلقنىڭ ماللىرىنى ھەقسىز يەپ ـ ئىچكەن ۋە اللە كۆرسەتكەن يولدىن قەدەممۇقەدەم يىراقلاشقان ئەربابلار ۋە راھىبلارنى كۆردى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئادىمىزات ئۇرنىنىڭ پايدىلىنىلمىغۇدەك دەرىجىدە زەئىپلەشكەنلىكىنى ياكى ئەسلى مۇددىئاسىدىن بۇرۇۋېتىلگەنلىكىنى، توغرا بىر يەر بېرىلمىگەنلىكتىن ئۆز ساھىبىغا ۋە ئىنسانىيەتكە يۈك بولغانلىقىنى كۆردى. يىگىتنىڭ باشباشتاقلىق ۋە يولسۇزلۇقتا، مەرتلىكنىڭ ھىيلە ۋە ئىسراپچىلىقتا، يوللۇق مۇداپىئەنىڭ جاھىلىيەت مۇتەئەسسىپلىكىگە، زېھنىنىڭ ئاچكۆزلۈك ۋە ئالدامچىلىقتا، ئەقلىنىڭ يېڭى ـ يېڭى جىنايەتلەرگە، نەپسى شەھۋەتنىڭ ئەقىل ئالمىغۇدەك يوللارغا يۈزلەندۈرۈلگەنلىكىنى كۆردى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانىيەت، يىغىنچاقلىغاندا كائىناتنىڭ مەدەنىيەت ئابىدىسىنى تىكلىگۈدەك ماھىر بىر سەنئەتكاردىن مەھرۇم، ئىشلەنمىگەن خام ماددا ئىكەنلىكىنى كۆردى. خۇددى ھايات دېڭىزىنى يېرىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان بىر كېمىنىڭ مەيدانغا كېلىشى ئۈچۈن ئۇستا ياغاچچىنىڭ قولىدىن ئۆتمىگەن تاختا پارچىلىرىغا ئوخشاش، (مانا مۇشۇنداق) مەنزىرىگە دۇچ كەلدى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام خەلقنىڭ پادىچىسىز مال توپىغا ئوخشاش ئىگە ـ چاقىسىز تاشلىۋېتىلگەنلىكىنى، سىياسەتچىلەرنىڭ بېشى قويۇۋېتىلگەن بىر ئاۋارە تۆگىنىڭ ھالىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى، ھۆكۈمدارلىقنىڭ ئۆزىنى، بالىلىرىنى ۋە قېرىنداشلىرىنى جاراھەتلەندۈرگەن مەستىنىڭ قولىدىكى قىلىچىنىڭ ئورنىغا چۈشۈرۈلگەنلىكىنى كۆردى.

www.munber.org

بۇزۇلغان ھاياتتىن مەنزىرىلەر

بۇزۇلغان بۇ ھاياتنىڭ ھەر سېپى بىر ئىسلاھاتچىنىڭ پائالىيىتى ۋە غەمخورلۇقىنى كۈتمەكتە، بولار ـ بولماس ئىسلاھاتچىلار بۇنداق ھاياتنىڭ پەقەت بىر تەرىپىنى تۈزىتەلىشى، ھەتتا ئۇنىمۇ قىلالماسلىقى مۇمكىن. ئەمما ئىسلاھاتچىنىڭ پۈتۈن ئۆمرى جەمئىيەتنىڭ بىر خاتاسىنى تۈزىتىش بىلەن ئۆتىدۇ. ھاياتنى بىر نۇقتىدا ئۇستىگە سەرپ قىلىدۇ. ھالبۇكى، ئىنسان پسىخولوگىيىسى كۆپ ھۇجەيرىلىك (كۆپ تەرەپلىك) مۇرەككەپ بىر مەنزىرە شەكىللەندۈرىدۇ. قىلدام تومۇرلىرى بەكمۇ ئىنچىكە، كىرىش ئېغىزلىرى ۋە ئىشكىلىرى بەكمۇ كۆپ، قۇتۇلۇشى ۋە تەسەللىي نۇقتىلىرى بەكمۇ مەخپىيدۇر. ئەگەر يولدىن چىقىپ كېتىپ قالسا (ئېزىپ كەتسە)، خاتالىقلىرىدىن پەقەت بىرىنى تۈزىتىش ياكى ئادەتلىرىدىن بىر قانچىسىنى ئۆزگەرتىش بىلەن ئۇنى توسۇپ قالغىلى بولمايدۇ. ھەممە نەرسىنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. شۇڭا ئىنسان قەلبىنى يامانلىقتىن ياخشىلىققا، بۇزۇلۇشتىن تۈزىلىشكە قاراپ ئۆزگەرتىش، خۇددى مۇنبەت تۇپراقتا ئۆسكەن پايدىسىز ئوت ـ چۆپنى يۇلۇپ تازىلىغانغا ئوخشايدۇ. تەربىيىلەشنىڭ بۇزۇلۇشى نەتىجىسىدە ئادىمزاتنىڭ روھىدا بىخلانغان جىنايەت ئۇرۇقلىرىنى يۇلۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئەخلاق ـ پەزىلەت ۋە ياخشىلىقنى سۆيۈش، الله دىن قورقۇش ئىدىيىسىنى تىكلەش ئەڭ توغرا يولدۇر.

ئىنسانلار جەمئىيەتتە كۆرۈلگەن كېسەللىكنى داۋالاش ۋە يېڭى يېتىشۋاتقان نەسىللەردە كۆرۈلگەن خاتالىقلارنى پۈتۈن ئۆمۈر كېتىدۇ، بەزىدە ئىسلاھ قىلىشقا ئىسلاھاتچىلارنىڭ پۈتۈن ئۆمرى كەتكەن تەقدىردىمۇ ھېچبىر نەرسە ئۆزگەرمەيدۇ (تۈزەلمەيدۇ)، ئىسلاھاتچىدىن بىرى كەيىپ ـ ساپا ۋە ئويۇن ـ تاماشانى ئۆزگە كەسىپ قىلىۋالغان باشباشتاق، ئىنتىزامسىز بىر جەمئىيەتتە ئىچىملىكنى چەكلىسە، مۇۋەپپەقىيەت قازىنالمايدۇ.

ئەمگىكى بىكارغا كېتىدۇ. چۈنكى، ئىچىملىك گەرچە زەھەر بولسىمۇ، ئىنسان نەپسىنىڭ غىزاسى بولغاچقا، ئىنسان نەپسى گۇناھ

www.munber.org

بولۇشقا قارىماي كەيىپ سۈرۈشنى خالايدۇ. تەشۋىقاتلار، مەتبۇئات ۋاستىلىرى، كىتابلار، لېكسىيە ـ دوكلاتلار، تىببىي ۋە ئەخلاقىي زىيىننى چۈشەندۈرىدىغان كىچىك قوللانمىلار، كەسكىن قانۇنلار ۋە ئېغىر جازالار ھېچقاچان بۇنى توسىيالمايدۇ. بۇ پەقەت چوڭقۇر روھىي ئىسلاھات بىلەن ھەل قىلىنىشى مۇمكىن. ئەگەر بۇ يولدىن باشقا بىر يول بىلەن ھەل قىلىشقا ئۇرۇنۇلسا، يېڭى ـ يېڭى جىنايەتلەرنىڭ تۇغۇلۇشىغا ياكى ئىسمىنى ۋە شەكلىنى ئۆزگەرتىشتەك ھەرخىل تۇيۇق يوللارغا كىرىپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەقەت بىر رايوننىڭ ئادىمى ياكى بىر دۆلەتنىڭ رەھبىرى ئەمەس

ئەگەر ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىر رايوننىڭ ئادىمى بولۇش، مىللىتىنىڭ داھىي (رەھبەر) لىرى ۋە سىياسىي رەھبەرلىرىنىڭ يولىدا مېڭىشنى خالىغان بولسا ئىدى، ئەرەبىستان ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ مۇۋاپىق يەر ئىدى. پائالىيەت سەھنىسى بەكمۇ كەڭ ئىدى. ئەگەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇ خىيالدا بولغان بولسا ئىدى، قۇرەيش ۋە باشقا ئەرەب قەبىلىلىرىنى بىر بايراق ئاستىغا توپلاپ قۇۋەتلىك ئەرەب بىرلىكى قۇرالايتتى ۋە بۇ بىرلىكنىڭ قوماندانلىق ئورنىغا ئولتۇرالايتتى. شۈبھىسىزكى، بۇ بايراقنىڭ ئاستىغا تۇنجى بولۇپ ھىشامنىڭ ئوغلى ئەبۇجەھل، رەبىيانىنىڭ ئوغلى ئۇتبە ۋە باشقىلىرى توپلىناتتى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۆزلىرىنىڭ قوماندانى قىلىپ، ئۇنىڭ قوماندانلىقىدا جەڭ قىلاتتى، ئۇنىڭ دۇرۇست ۋە راستچىل ئىكەنلىكىنى كۆرمىگەنمىدى؟ مەككىدىكى ۋاقتىدا ھاياتلىرىدىكى ئەڭ چوڭ ۋەقەدە ئۇنى ئۆزلىرىگە ھاكىم قىلىپ شەرەپنىڭ ئەڭ بۈيۈكىنى ئۇنىڭغا بەرمىگەنمىدى؟ ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ كەبىدىكى يېرىگە قويۇلۇشىدا ئۇنى ھاكىم قىلمىغانمىدى؟ ئۇتبە ئىبنى رەبىيئەنىڭ ۋاستىسى بىلەن ـ چۈنكى ئۇلارنىڭ سىياسىي كۈچى ئاجىز ئىدى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ـ : ”ئەگەر رەئىسلىك قىلىشنى خالىساڭ، پۈتۈن بايراقلىرىمىزنى ساڭا تاپشۇرايلى، سەن ئۆلگىچە بىزنىڭ رەئىس بولغىن“ دېمىگەنمىدى؟

ئەگەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلغان بولسا ئىدى، ئەرەب يىگىتلىرى ۋە ئاتاقلىق قوشۇنى بىلەن ئىران دۆلىتىنى ئۆرۈپ مەزلۇم ئەرەب مىللىتىنى زەپەرگە ئېرىشتۈرۈش ئارقىلىق مىللىي شەرەپ ۋە ئەرەب ئىستىلاسىنىڭ ئۆلىنى رۇم ۋە ئىران قەلئەسىنىڭ ئۈستىگە قۇرغان بولاتتى.

سىياسىي ئەھۋال ئىككى ئىمپېراتورلۇق بىلەن ئۇرۇشۇشقا ئىمكان بەرمىگەن تەقدىردىمۇ، ھەبەشىستان (ئېفىئوپىيە)، يەمەن ياكى باشقا خوشنىلىرىغا ئۇرۇش ئېچىپ ئۇلارنى يېڭى بەرپا قىلىنغان ئەرەب بىرلىكىگە قوشۇۋالالايتتى.

ئەرەبلەرنىڭ ئۆز ھاياتلىرىدا سىياسىي قوماندانغا، ياخشى باشقۇرغۇچىغا، تەجرىبىلىك بىر رەئىس ۋە ئالدىن كۆرەر رەھبەرگە موھتاج كۆپلىگەن سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي مەسىلىلىرى بار ئىدى. ئەگەر بۇ مەسىلىلەر بۇ سۈپەتلەرگە ئىگە بىر ئادەمنىڭ قولىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلسە ئىدى، ئەرەبلەرنىڭ بۈيۈك ئورنى ۋە يېڭى بىر تارىخى بولغان بولاتتى.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام باتىللىقنى باتىللىق بىلەن تۈگىتىش ئۇچۇن ئەۋەتىلمىدى

شۈبھىسىز ھەقىقەتكى، ھەزرىتى مۇھەممەد باتىللىقنى باتىللىق بىلەن تۈگىتىش، بىر دۈشمەننى باشقا بىر دۈشمەننىڭ ئورنىغا ئالماشتۇرۇش، بىر نەرسىنى بىر يەردە ھارام باشقا بىر يەردە ھالال قىلىش، بىر مىللەتنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتىنى باشقا مىللەتنىڭكىگە ئۆزگەرتىش ئۇچۇن ئۆچۈپ قالاي دېگەن چوغنى پۈۋلەپ ئۇلغايتىدىغان، پىچاقنى سۆڭەككە تىقىدىغان (سەۋر ـ تاقەتنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تاشۇرىدىغان) سىياسىي قوماندان ياكى زىيادە مىللەتچىلىك قىلىدىغان رەھبەر سۈپىتىدە ئەۋەتىلمىگەن ئىدى. (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام شۇنداقلا) ئىنسانلارنى ئىران ۋە رۇملارنىڭ زومىگەرلىكىدىن قۇتۇلدۇرۇپ ئادنان ۋە كاھتانلىقلارنىڭ ھاكىمىيىتىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن ئەۋەتىلمىگەن ئىدى. بەلكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پۈتۈن ئىنسانلارغا ئاگاھلاندۇرغۇچى ۋە خۇش خەۋەر يەتكۈزگۈچى سۈپىتىدە ئەۋەتىلگەن ئىدى. يېغىنچاقلىغاندا، ئىنسانىيەتنى رەببىنىڭ (پەرۋەردىگارىنىڭ) ئىزنى بىلەن اللە دەۋەت قىلىدىغان يورۇتقۇچى بىر مەشئەل سۈپىتىدە ئەۋەتىلگەن ئىدى. شۇنداقلا، اللە نىڭ بارلىق قۇللىرىنى قۇلغا قۇللۇق قىلىشتىن قۇتۇلدۇرۇپ بىر اللە غا يۈزلەندۈرۈش، ئىنسانىيەت ئالەمنى دۇنيا ئازابىدىن تارتىپ چىقىرىپ دۇنيا ۋە ئاخىرەت سائادىتىگە چىقىرىش، ھەرخىل دىنلارنىڭ چەدىغۇسىز زۇلۇملىرىدىن ئىسلام نىزامىغا، ئۇ بۈيۈك ئۈچۈقلارغا قاراپ قاناتلاندۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئىدى ۋە پۈتۈن ئىنسانىيەتنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقلاردىن توسۇش، ياخشى (گۈزەل) نەرسىلەرنى ھالال قىلىپ، ئەسكىلىكلەرنى چەكلەش، ئۈستىدىكى ئېغىر يۈكلەرنى ئېتىپ، پۇت - قوللىرىدىكى كىشەنلەرنى پارچىلاپ تاشلاش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئىدى.

شۇنى ئەسلىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ خىتابى پەقەت بىر مىللەت ياكى رايونلارغا خاس بولماستىن، بەلكى پۈتۈن ئىنسانىيەت روھىغا ۋە ئادىمىزات قەلبىگە ئورتاقتۇر.

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مىللىتى بولغان ئەرەبلەر، ئۆزلىرى ئۈچرىغان ئەخلاقى بوھران، قالاقلىق ۋە بۇزۇقچىلىق تۈپەيلىدىن ئىسلاھ قىلىنىشقا ۋە قاتتىق جەڭ قىلىشقا ئەڭ موھتاج ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مەككە شەھرى ۋە ئەرەب يېرىم ئارىلى جۇغراپىيىلىك ئورنى ۋە سىياسىي ئەركىنلىك جەھەتتىن ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن مۇھىم ستراتېگىيىلىك بىر نوقتا ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا، ئەرەب مىللىتىمۇ روھى ئالاھىدىلىكلىرى ۋە ئەدەبىي ئۈستۈنلىكى بىلەن ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ دەۋىتى ئۈچۈن ئەڭ ئۇيغۇن

بىر مەيدان ۋە ئەلچىلىكنى قانائەت بىلدۈرۈشنىڭ ئەڭ ياخشى زېمىنى ئىدى.

ئىنسان تەبىئىتىنىڭ قۇلۇپ ۋە ئاچقۇچلىرى

ھەزرىتى مۇھەممەد ئۆيلەرگە كەينى تەرەپتىن كىرىدىغان ۋە ياكى دېرىزىلەردىن شوڭغۇيدىغان، ئىجتىمائىي كېسەل ۋە ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىقنىڭ پەقەت بەزىلىرى بىلەن مەشغۇل بولىدىغان، ئۇنداق ئادەتتىكى ئىسلاھاتچىلاردىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى بۇ ئىسلاھاتچىلارنىڭ بىر قىسمى دۆلەتنىڭ بەزى يەرلىرىدە كۆرۈلگەن كېسەللىكلەرنى ۋاقىتلىق داۋالاپ قويماقتا، بىر قىسمى بولسا، ھېچبىر ئىش قىلماي تۇرۇپ ئۆلۈپ كېتىۋاتماقتا.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىسلاھات ۋە دەۋەت سارىيىغا داغدام ئىشىكتىن مېڭىپ كىردى ۋە ئىنسان تەبىئىتىنىڭ قۇلۇپىنى ئاچقۇچى بىلەن ئاچتى. بۇ قۇلۇپ پەيغەمبىرىمىزدىن بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى ئىسلاھاتچىلار پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئاچقۇچىدىن باشقا ئاچقۇچتا ئاچالمىغان، ئېچىلىش قىيىن بىر قۇلۇپ ئىدى. ھەزرىتى مۇھەممەد ئىنسانلارنى پەقەت ئاللاھ غا ئىمان ئېيتىشقا چاقىردى. بۇتپەرەسلىكنى، جاھىلىيەتنى ۋە پۈتۈن ساختا ئىلاھلارنى ئوتتۇرىدىن يوق قىلدى. تەڭ كەلمە بىلەن ئاللاھ نىڭ بىرلىكىنى ئېلان قىلدى. قەۋمىنى ئەتراپىغا توپلاپ: «ئى ئىنسانلار! ئاللاھ دىن باشقا ئىلاھ يوق، دەڭلار! نىجاتلىق تېپىڭلار!...» دەپ خىتاب قىلدى ۋە ئۇلارنى پەيغەمبەرلىككە ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىشقا چاقىردى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىككىنچى بۆلۈم

مۇسۇلمانلارنىڭ جاھىلىيەتتىن ئىسلامىيەتكە ئۆتۈشى

بىرىنچى قىسىم

جاھىلىيەتنىڭ مۇداپىئەسى

جاھىلىيەت ئىنسانلىرى بۇ تەڭداشسىز دەۋەتنىڭ ماھىيىتىنى، يۆنىلىش ۋە مەقسىتىنى تېزلا چۈشەندى. چۈنكى، بۇ دەۋەتنىڭ جاھىلىيەت ئىنسانلىرى قارشىسىدا ھېچقانداق يوشۇرۇن مەخپىي بىر تەرىپى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ قۇلاق پەردىلىرى ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ بوم ئاۋازلىرى بىلەن تىترىگەن چاغدا، بۇ دەۋەتنىڭ جاھىلىيەتنىڭ يۈرىكىگە قارىتىلغان ئوق، بىر ئۆلۈم پەرمانى ۋە اللە غا ئىمان ئېيتىشقا چاقىرىدىغان چاقىرىق ئىكەنلىكىنى دەرھال چۈشەندى ۋە جاھىلىيەت ئىنسانلىرى ئارىسىدا قىيامەت قوپتى. ئەنئەنە ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى قوغداش يولىدا ئاخىرقى قېتىم ھايات ـ ماماتلىق ئۇرۇشقا ئاتلاندى. يېگانە دەۋەتچى ھەزرىتى مۇھەممەدكە قارشى ئاتلىق قوشۇن ۋە خەر خىل گۇرۇپپىلار شەكلىدە ھۇجۇم قىلدى. ئەھۋال بەكمۇ يامانلاشتى، پىچاق سۆڭەككە يەتكەن ئىدى. ئىچىدىن بىر گۇرۇپ كىشى چىقىپ: «ئىلاھىڭلارنى مۇداپىئە قىلىڭلار، سىلەردىن تەلەپ قىلىنغان نەرسە بۇ» دەۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇلار جاھىلىيەت ئۈستىگە قۇرۇلغان پۈتۈن ئاساسلىرىنىڭ ۋە تايانچ نۇقتىلىرىنىڭ تەھدىت ئاستىدا قالغانلىقىنى ۋە ھاياتلىرىنىڭ خەتەردە ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئىدى. مانا بۇ پەيتتە تارىخ يوقىتىپ قويغان قورقۇنچلۇق ئازاب ـ ئوقۇبەت ۋە زۇلۇملار باشلانغان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەمما بۇلارنىڭ ھەممىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ زەپەر قۇچىشىنىڭ ئىشارىتى ئىدى. چۈنكى، ئۇ مەقسىتىگە يەتكەن ئىدى. يايىنى تولۇق كېرىپ ئۇقنى جاھىلىيەتنىڭ جان يېرىگە ئۇرغان ئىدى.

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دەۋىتى يولىدا تاغلارمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان چىدىغۇسىز دەرىجىدىكى ئېغىر چىلىقلارغا كۆكسىنى كېرىپ تاقابىل تۇردى. ئۇنىڭغا تۇغدۇرۇلغان قىيىنچىلىق، قورۇلغان توزاقلار ئۇنى بۇ يولدىن قايتۇرالمىدى. ھېچقاچان مۇشرىكلارنىڭ يالغان ۋەدىلىرىگە ئالدانمىدى. ھەتتا تاغىسىغا مۇنداق دېگەن ئىدى: «ئى تاغا! ئوڭ قولۇمغا قۇياشنى، سول قولۇمغا ئاينى بەرسىمۇ مەن بۇ يولۇمدىن قايتمايمەن، يا اللە بۇ دەۋىتىمگە زەپەر قازاندۇرىدۇ ياكى مەن بۇ يولدا ئۆلىمەن».

يېڭى دىن يولىدا

رەسۇلۇللاھ ئون ئۈچ يىل ئوچۇقتىن ئوچۇق خەلقنى اللە نىڭ بىرلىكىگە، پەيغەمبىرىگە ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىشقا چاقىردى. دەۋىتىنىڭ يوشۇرۇن، مەخپىي تەرىپى يوق بولۇپ. ھەر نەرسە ئوتتۇرىدا ئوچۇق ـ ئاشكارا ئىدى. بۇلارنى بىرەرسىگە ياراپ قىلىش ئۈچۈن قىلمىغان ئىدى. ھېچكىمگە خۇشامەتچىلىك قىلمايتتى. پۈتۈن كىشىلەرنىڭ شىپاسىنى ئۆز دەۋىتىدىن ئىزدەپ تاپاتتى. بۇنىڭغا چىدىمىغان قۇرەيشلەر پەرياد كۆتۈرۈپ، رەسۇلۇللاھقا تەرەپ ـ تەرەپتىن ھۇجۇم قىلدى. ئۇقلىرىنىڭ ئۇچىنى رەسۇلۇللاھقا قاراتتى. رەسۇلۇللاھ ئۇلارنىڭ قارشىسىدىكى يالغۇز نىشان ئىدى.

بالا ـ چاقا ۋە قېرىنداشلىرى بىلەن رەسۇلۇللاھنىڭ ئارىسىغا بىر توساق پەيدا قىلىش ئۈچۈن شەھەرنى قىزىل قىيامەتكە ئايلاندۇردى. بۇنىڭ بىلەن ئىشلار تېخىمۇ قىيىنلاشقانلىقى ئۈچۈن، رەسۇلۇللاھقا ئىشىنىش، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىش ھەممە ئادەمنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. پەقەت كاللىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ ماڭالايدىغان (تەۋەككۇلچى) باتۇر، تىكەنلىك بولسىمۇ ئۆزى ئىشەنگەن يولدا مېڭىشتىن يانمايدىغان سەممىي كىشىلەر جاسارەت قىلالايتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قۇرەيشتىن بىر توپ ياش ئوتتۇرىغا چىقىپ، ھېچنېمىگە قارىماي بۇ يولدا ھەرىكەتلىنىۋاتاتتى. چۈنكى، ياشلىقى ئۇرغۇپ تۇراتتى ۋە ئۇلار ئۈچۈن دۇنيانىڭ ھېچ نەرسىسى مۇھىم ئەمەس ئىدى. ئاخىرەت ھاياتىنى، جەننەتنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇلار ئىمان ئېيتىشقا چاقىرغان بىر دەۋەتچىنىڭ ”رەببىڭلارغا ئىمان ئېيتىڭلار“ دېگىنىنى ئاڭلىدى. ھۆر - ئەركىن بولۇشقا قارىماي جاھىلىيەت ھاياتى ئۇلارغا تار كېلىشكە باشلىغاچقا ئىچىدە بىر بۆرۈختۇملۇق بار ئىدى. خۇددى روھىي ھالىتى بارغانسېرى تارىيىپ بوغۇلۇۋاتقاندەك ھەمشە تىكەن ئۈستىدە ئولتۇرۇۋاتقاندەك، قورقۇنچ تىكەنلەرنىڭ ئۈستىدە تولغىنىۋاتقاندەك ئازابلىناتتى، نىھايەت بۇ ھاياتتىن، اللّٰه ۋە رەسۇلىغا ئىمان ئېيتىش ئارقىلىق قۇتۇلالايدىغانلىقىنى چۈشەنگەن ئىدى.

شۇڭا ئۇلار ئۆز يۇرتلىرىدا تۇرۇۋاتقان رەسۇلۇللاھنىڭ ھايات يولىنى ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشتى. قۇرەيشلەرنىڭ پەيغەمبەر بىلەن قەۋمى ئارىسىغا تور تارتىۋېتىشى بىلەن جاپا - مۇشەققەتلەرگە تولغان ئۇزۇن مۇدەتلىك كۆچۈش باشلاندى. ياشلار قوللىرىنى پەيغەمبەرگە ئۇزاتتى. جانلىرىنى ۋە پۈتۈن ماللىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى. ھالبۇكى، ئۇلار ھاياتلىرىنىڭ جىددى خەۋپلەرگە دۇچ كېلىدىغانلىقىنى، ھەر زامان خەتەر ۋە پالاكەتنىڭ ئاستىدا قالىدىغانلىقىنى ناھايىتى ياخشى بىلەتتى. ئۇلار قۇرئاندىن باشقىسىغا - قۇلاق سالمايتتى.

﴿ئىنسانلار «ئىمان ئېيتتۇق» دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلمەمىز دەپ ئويلامدۇ؟﴾[1] ﴿سىلەر تېخى ئىلگىرىكىلەر ئۇچرىغان كۈلپەتلەرگە ئۇچرىماي تۇرۇپ جەننەتكە كىرىشنى ئويلامسىلەر؟ سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن (مۆمىن) لەر ئېغىرچىلىقلارغا، كۈلپەتلەرگە ئۇچرىغان ۋە چۆچۈتۈۋېتىلگەن ئىدى، ھەتتا پەيغەمبەر ۋە مۆمىنلەر: «اللّٰه نىڭ(بىزگە ۋەدە قىلغان) ياردىمى

---

[1] سۈرە ئەنكەبۇت 1 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قاچــان كــېلىدۇ؟» دېگــەن ئــىدى. بىلىــڭلاركى، الله نىــڭ يــاردىمى ھەقىقەتەن يېقىندۇر﴾①

ئــەڭ ئــاخىرى قۇرەيشــلەر ئــارزۇ قىلغــان نەرسىلەرگــە ئېرىشــتى. پــۈتۈن كۈچــى بىلــەن رەســۇلۇللاھ ۋە ئەتراپــىدىكى ئىمــان ئېيتىدىغــان ئازغىنــە كىشىگــە ھۇجــۇم قىلــدى. قوللــىرىدىكى پــۈتۈن ئوقــنى ئۇلارنىــڭ ئۈستىگــە يــاغدۇردى. ئــەمما بۇلارنىــڭ ھەممىســى ئۇلارنىــڭ ئىمــانلىرىنى تــېخىمۇ قۇۋۋەتلەندۈرمەكتــە ۋە ئــالغىلى بولمايدىغــان قەلئــە ھالىتىگــە كەلتۈرمەكتــە ئــىدى ۋە ئــۇلار: ﴿بــۇ (يــەنى قىيىــن ئــەھۋالدا قالغــاندا دۈشــمەن ئۈســتىدىن غەلىبــە قىلىــش) الله ۋە ئۇنىــڭ پــەيغەمبىرى بىزگــە ۋەدە قىلغــان ئىشــتۇر. الله ۋە ئۇنىــڭ پــەيغەمبىرى راســت ئېيتــتى، دېيىشــتى. (بــۇ ئىــش) ئۇلارنىــڭ (الله بولغــان) ئىمــانىنى ۋە (الله نىــڭ بۇيرۇقلىرىغا بولغان) بويسۇنۇشىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى﴾②

دىنىــي دەۋا يولــدا تارتقــان بــۇ ئــازاب ـ ئوقۇبــەتلىرى بىــر تەرەپــتىن ئۇلارنىــڭ ئەقىدىلىرىگــە بولغــان ئىشــەنچلىرىنى، دىــن يولىدىكــى جــان پــىدالىقىنى، كۈيــۈرلۈق ۋە كاپــىرلارغا بولغــان نەپــرەتلىرىنى ئاشــۇرۇپ تــېخىمۇ كۈچەيتىۋەتســە، يەنــە بىــر تەرەپــتىن ھــېس ـ تۇيغــۇ، پــىكىر ـ چۈشەنچىلىرىگــە ئــوت تۇتاشــتۇرۇپ، روھلــىرىنى تازىلىغــان ئــىدى. بۇنىــڭ بىلــەن، ئــۇلار خــۇددى ســۈزۈپ ئېلىنغۇچىلىنىغــان ســاپ ئــالتۇن ھالىغــا كــەلدى، ھــەر تۈرلــۈك تۇســالغۇلاردىن ۋە بــالا ـ قــازالاردىن يېــڭى بىلــەپ پــارقىرىتىلغان قىلىچتــەك (يــەنى ھــېچ ئىــش بولمىغــاندەك ســاق ـ سالامەت) چىقتى.

دىنىي تەربىيە

رەســــۇلۇللاھ مۇســــۇلمانلارنىڭ روھــــنى قۇرئــــان بىلــــەن ئوزۇقلانــــدۇرۇپ، قەلبلىرىگــــە ئىمــــان تەربىيســــنى ســــىڭدۈرەتتى ئاللەمىلــەرنىڭ پەرۋەردىگــارى بولغــان الله نىــڭ ھۇزۇرىــدا پــاك ـ پــاكىزە

---

① سۈرە بەقەرە 214 ـ ئايەت.

② سۈرە ئەھزاب 22 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بەدەن، پۈتۈنلەي تەسلىم بولغان قەلب، ئىتائەتكار ۋۇجۇد ۋە كۈچلۈك تەپەككۇر سۈزگۈچى ئىچىدە كۈندە بەش قېتىم سەجدە قىلىشنى بۇيرۇغان ئىدى. ماددىي قىيىنچىلىق ۋە شەھۋەت دولقۇنلىرىنىڭ بېسىمىنى يېڭىپ، ئاسمان ۋە زېمىننىڭ رەببى بولغان اللە غا يېقىنلىشىش سۈرىتىدە روھلىرىنىڭ ئۇلۇغلۇقى، قەلبلىرىنىڭ پاكلىقى ۋە ئەخلاقلىرىنىڭ ئۈستۈنلۈكى كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتاتتى. رەسۇلۇللاھ مۇسۇلمانلارغا زۇلۇم ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەت قارشىسىدا سەۋر قىلىش، بىر ـ بىرىگە ياخشى مۇئامىلە قىلىش، نەپسلىرىنىڭ تېزگىنىنى ھەر دائىم قولىدا تۇتۇشى قاتارلىق نەسىھەتلەرنى قىلاتتى.

مۇسۇلمانلار خۇددى قولىدا قىلىچ تۇتۇپ تۇغۇلغاندەك جەڭ قىلىشقا بەكمۇ ھېرىسمەن ئىدى. چۈنكى، ئۇلار بىرسۇس، داھىس ۋە غەبرا جەڭلىرىنى قىلغان مىللەتنىڭ نەسىللىرى ئىدى. پىجار جېڭى بولغىلىمۇ تېخى ئۇزۇن بولمىغان ئىدى. (لېكىن) رەسۇلۇللاھ پەقەت ئۇلارنىڭ جەڭچىلىك روھىنى تەربىيىلەپ، بەدىۋىي ھاياتتىن ئالغان قوپال تەبىئەتلىرىنى تورمۇزلاشقا تىرىشاتتى. ئۇلارغا: ”پۈت ـ قوللۇڭلارنى يىغىشتۇرۇپ ناماز ئوقۇڭلار“ دەيتتى. ئۇلارمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمرىگە بويسۇناتتى. قۇرەيشتىن كەلگەن ھەر خىل ئازاب ۋە بېسىمغا قىلچە بوش كەلمەي كۆكرەك كېرىپ چىقاتتى. پالاكەت كۈنلىرى چىشىنى چىشلەپ سەۋر قىلاتتى. قىلىچ قوللىنىشقا ھەقلىق نۇرغۇنلىغان سەۋەبلەر بولسىمۇ، ھېچبىر مۇسۇلماننىڭ ئۆزىنى مەككىدە قىلىچ ياكى كۈچ بىلەن قوغدىغانلىقى تارىخ بېتىگە يېزىلمىغان ئىدى. مانا بۇ ئىتائەت ۋە بويسۇنۇشنىڭ ئەڭ ئوچۇق مىسالى ئىدى. نىھايەت قۇرەيشلەر تېخىمۇ رەزىللىشىپ، بۇزغۇنچىلىق ۋە ئازغۇنلۇقتا چېكىگە چىققانلىقتىن، اللە رەسۇلىنىڭ ۋە ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرنىڭ ھىجرەت قىلىشىنى بۇيرۇدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يەسرىب يەنى مەدىنىگە ھىجرەت قىلدى. ئەسلىدە بۇ يەرگە ئۇلار كېلىشتىن بۇرۇنلا ئىسلام نۇرى چېچىلغان ئىدى.

www.munber.org

پەيغەمبەر شەھرى مەدىنىدىكى ئەھۋال

مەدىنىلىكلەر مەككىلىك مۇسۇلمانلارنى قىزغىن قارشى ئالدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يېڭى دىندىن باشقا بىر مۇھەببەت يوق بولۇپ، بۇ، تارىخ شاھىت بولغان دىنىي ھاكىمىيەتنىڭ ئەڭ پارلاق مەنزىرىسى ئىدى.

ئەۋس ۋە خەزرەج قەبىلىلىرى ئارىسىدا چىققان بىئاس جېڭىنىڭ چاڭ - توزىڭى تېخى بېسىقمىغان بولۇپ، ئىككى تەرەپنىڭ قىلىچلىرىدىن قان تامچىلاپ تۇراتتى. ئىسلام بۇلارنىڭمۇ قەلبلىرىنى بىرلەشتۈردى. ئەگەر بىرەرسى يەر يۈزىدىكى پۈتۈن بايلىقنى دىن يولىدا سەرپ قىلغان تەقدىردىمۇ يەنە ئۇلارنى ياراشتۇرالمايتتى، قەلبلىرىنى بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرالمايتتى. رەسۇلۇللاھ مەدىنىلىكلەر بىلەن مۇھاجىرلار ئارىسىدا قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى ئورناتتى. بۇ ئۆز قېرىندىشىنىمۇ قىزغاندۇرىدىغان ۋە ھېچ كۆرۈلۈپ باقمىغان قېرىنداشلىق ئىدى. تارىختا خاتىرىلەنگەن سۆيگۈ ۋە دوستلۇقلار بۇ قېرىنداشلىق يېنىدا كۆمۈلۈپ قالاتتى.

مەككىلىك مۇھاجىرلار بىلەن مەدىنىلىك ئەنسارىلار مەيدانغا كەلتۈرگەن تەڭداشسىز جەمئىيەت، ئىنسانلارنىڭ خاتىرجەملىكى ئۈچۈن چىقىرىلغان بۈيۈك ئىسلام ئۈممەتلىرىنىڭ جەۋھىرىگە ۋە ئىسلامنىڭ نەق ئۆزىگە ۋەكىللىك قىلاتتى. بۇنداق خەتەرلىك بىر دەۋردە بۇنداق بىر جەمئىيەتنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىرىلىشى پىتنە ۋە خەتەر چەمبىرى ئىچىدە تولغىنىۋاتقان ئىنسانىيەتكە دالدا، ھەر تۈرلۈك بوھران تەھدىتى ئاستىدا ئىڭرىۋاتقان دۇنياغا قالقان بولغان ئىدى. شۇڭا رەسۇلۇللاھ ئەنسارىلار بىلەن مۇھاجىرلارنى قېرىنداش بولۇشقا چاقىرغان ۋاقىتتا: «ئەگەر بۇ ھۆكۈمگە ئەمەل قىلمىساڭلار، يەر يۈزىدە پىتنە ۋە چوڭ قالايمىقانچىلىق تۇغۇلىدۇ» دېگەن ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇھىم تۈگۈن يېشىلدى

رەسۇلۇللاھ مۇسۇلمانلارنى چوڭقۇر ۋە كۈچلۈك تەربىيىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى، قۇرئان كەرىم ئۇلارنىڭ روھلىرىنى يۈكسەلتىپ، قەلب جەۋھەرلىرىنى تازىلايتتى. رەسۇلۇللاھنىڭ سۆھبەت ـ يىغىلىشلىرى مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي ساھەدىكى ئىلىملىرىنى ئاشۇرۇپ، ئۇلارنى شەھۋەت ئارزۇلىرىنىڭ تۇزاقلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، اللە نىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىپ، بىر ئاز ئاۋۋال جەننەت ۋىسالىغا يېتىش ئارزۇسى، ئىلىم ئىشتىياقى، دىنى مەسىلىلەرنى ئۆگىنىش ۋە ئۆز نەپسىنى سوتلاش قاتارلىق جەھەتلەردە تېخىمۇ ئۈستۈن بىر ئورۇننى قولغا ئېلىشقا تۈرتكە بولاتتى. خۇشال ۋە قايغۇلۇق ۋاقىتلىرىدا رەسۇلۇللاھقا ئىتائەت قىلاتتى. مولچىلىق ياكى قىيىنچىلىق ۋاقىتلىرىدا اللە يولىدا جەڭ قىلاتتى. **10** يىل ئىچىدە رەسۇلۇللاھ بىلەن بىللە **27** قېتىم جەڭ (جىھاد) قاتناشتى. رەسۇلۇللاھنىڭ ئەمرى بىلەن دۈشمەنگە قارشى جەڭ قىلىش ئۈچۈن **100** قېتىمدىن كۆپ سەپەرگە ئاتلاندى. قۇرۇق قېلىشى دۇنيا نېمەتلىرىدىن ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى. بالىلىرى ۋە ئائىلىسىنىڭ سۆيگۈسى ئۇلارنىڭ قەلبىدە باھا پىچىلمەيدىغان نەرسە ئىدى. ئۇلار تېخى ئادەتلەنمىگەن، كۆنەلمىگەن ھۆكۈملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان نۇرغۇن ئايەتلەر نازىل بولغان بولۇپ، بۇ ئايەتلەر مال، جان، پەرزەنت ۋە قەبىلىلىرى ھەققىدە ئىجرا قىلىنىشى قىيىن بولغان بىرمۇنچە مەسئۇلىيەت يۈكلەنگەن ئىدى.

ئەمما مۇسۇلمانلار اللە نىڭ ئەمرلىرىنى ئۈستۈن پىداكارلىق روھى بىلەن ئىچ ـ ئىچىدىن سۆيۈنۈپ تۇرۇپ ئورۇندايتتى. شۇنىڭ بىلەن مۇھىم تۈگۈن يەنى شېرىك ۋە كۇپۇرلۇق تۈگۈنى يېشىلدى... ئاندىن قالغانلىرى ئۆزلىكىدىن ھەل بولدى. رەسۇلۇللاھ تۇنجى جىھاد بايرىقىنى لەپىلدەتتى. ھەر ئەمر ـ پەرمان ئۈچۈن يېڭى بىر جىھاد ئۇسۇلى ئىزلەشكە ئېھتىياج قالمىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلام جاھىلىيەت بىلەن قىلغان تۇنجى جەڭدە زەپەر قۇچتى، ئەسلىدىمۇ ھەر توقۇنۇشتىكى زەپەر ئىسلامنىڭ ئىدى. يىغىنچاقلىغاندا، پۈتۈن مۇسۇلمانلار قەلبى، پىكرى ۋە جانلىرى بىلەن ھۇزۇر ئىچىدە ياشاۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ قەلبى ھىدايەت نۇرى بىلەن يورۇتۇلغاندىن كېيىن رەسۇلۇللاھقا ئېتىراز بىلدۈرمەيتتى ۋە كەلگەن ئەمرلەرنىڭ ئىجرا قىلىنىش يولىدا قەلبلىرىدە ھېچقانداق ئېغىرلىق ھېسياتى يوق ئىدى. ھۆكۈملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەمر - پەرماننىڭ سىرتىدا بىر يول ئىزدەشكە ئۇرۇنمايتتى.

قىلغان ھەر بىر ئىش - ھەرىكەتنى رەسۇلۇللاھقا بىلدۈرۈپ تۇراتتى ۋە سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويغان ۋاقىتلىرىدا ۋۇجۇدلىرىنى قاتتىق ئازاب - ئوقۇبەتكە دۇچ كېلىشتىن قاچۇرمايتتى. ئىچىملىكنى چەكلىگەن ئايەت نازىل قىلىنغان ۋاقىتتا قوللىرىدا شارابتىن باشقا نەرسە يوق ئىدى. الله نىڭ ئۇلۇغ پەرمانى يېتىشۋاتقان يۈرەك بىلەن چاڭقىغان لەۋ ئارىسىغا توساق بولدى. كۈبلار چېقىلدى، شارابلار مەدىنە كوچىلىرىدا سەل بولۇپ ئاقتى.

شۇنداق قىلىپ، شەيتان ۋەسۋەسىسى قەلبلىرىدىن قوغلاپ چىقىرىلدى. تېخىمۇ توغرىسى، نەپسىنىڭ ئازغۇن تامالىرى سۆكۈپ تاشلاندى. باشقىلاردىن كۈتكەن ئىنساپنى ئاۋۋال ئۆز نەپسلىرىدە كۆرسەتتى. دۇنيا ئاخىرەتنى ۋە ئۆزلىرى ياشاۋاتقان شۇ كۈننىڭ ئەتىسىنى ئويلايدىغان كىشىلەر ھالىغا كەلدى. ئۇلارنى ھېچبىر پالاكەت قورقۇتالمايتتى، ھېچبىر نېمەت ۋە بايلىق ئازدۇرۇپ كېتەلمەيتتى. پېقىرلىقتا ئېزىقمايتتى، بايلىقتا نانكورلۇق قىلمايتتى. ھېچقانداق تىجارەت ئۇلارنى يولدىن چىقىرالمايتتى، ھېچقانداق كۈچ بىلەكلىرىنى قايرىيالمايتتى. ئۇلار يەر يۈزىدە ھاكاۋۇرلۇق قىلىش، پىتنە - پاساد ۋە بۇزغۇنچىلىق چىقىرىشنى خالىمايتتى. ئىنسانلار ئۈچۈن توپتوغرا بىر ئۆلچەم بولغان ئىدى. ھەر دائىم ھەق ۋە ئادالەتنى كۆزلەيتتى. ئۆزلىرىنىڭ، ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ياكى ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ مەنپەئەتىگە زىت بولسىمۇ، الله ئۈچۈن گۇۋاھچى بولۇشتىن چېكىنمەيتتى. پۈتۈن يەر يۈزى ئۇلارنىڭ قوماندانلىقىغا تاپشۇرۇلغان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇلار ئىنسانلارغا قارىتىلغان خېيىم ـ خەتەرلەر قارشىسىدىكى قالغان، دۇنيانى قوغدايدىغان پولات قەلئە ۋە ئىنسانىيەتنى الله نىڭ دىنىغا چاقىرىدىغان دەۋەتچى ئىدى. ئۇلار رەسۇلۇللاھنىڭ ئەخلاقىنى ئۆزلىرىگە سىڭدۈرگەچكە، ئىدى رەسۇلۇللاھ پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى ھەققى بىلەن ئادا قىلىش ۋە تەگداشسىز بىر ئۈممەت يېتىشتۈرۈش مەمنۇنىيتى ئىچىدە رەببىنىڭ دەرگاھىغا قاراپ يول ئالدى.

ئىنسانىيەت تارىخىدا تەگدىشى كۆرۈلمىگەن زور ئىنقىلاب

رەسۇلۇللاھنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ روھىدا ۋە ئۇلارنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق پۈتۈن ئىنسانىيەت بىلەن قىلغان بۇ ئىنقىلابى ئىنسانىيەت تارىخىدا تەگدىشى كۆرۈلمىگەن بىر زور ئىنقىلاب ئىدى. بۇ ئىنقىلابىنىڭ ھەر جەھەتتىن يەنى شەكىلدە، چوڭقۇرلۇقتا، قۇۋۋەتتە، كېڭىيىشتە، ئۇچۇقلۇقىدا، ئەقىلگە مۇۋاپىقلىقىدا تەگدىشى يوقتۇر. شۇنداق ھەر ساھەدە تەگداشسىز بىر كىملىككە (سالاھىيەتكە) ساھىب ئىدى. ئەمما قەدىمدىن بۇيانقى پەۋقۇلئاددە ھادىسىلەرگە ئوخشاش مەخپىي، سىرلىق ئەمەس ئىدى. ئۇنداق ئىكەن، بۇ ئىنقىلابىنى رەسمىي تۈردە تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭ ئىنسانىيەت تارىخىدىكى تەسىر دائىرىسىنىڭ زادى قايسى دەرىجىدە ئىكەنلىكىنى بىلىشىمىز لازىم.

ھەقىقىي ئىمانىنىڭ ھەر خىل ئارزۇ ـ ئىستەك ۋە ئەخلاقىقا بولغان تەسىرى

مەيلى ئەرەبلەر ياكى پۈتۈن ئىنسانىيەت بولسۇن، نەق بىر جاھىلىيەت ھاياتى ياشاۋاتتى. ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكى نەرسىلەرگە قۇل ـ چۆرە بولۇۋاتاتتى، پايدىلىنىشى ئۈچۈن يارىتىلغان جانلىق ـ جانسىز ھەممە مەجۇداتقا سەجدە قىلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ چوقۇنغان

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نەرسىلىرى ئىتائەت قىلغاننى مۇكاپاتلاندۇرۇپ، گۇناھ ئۆتكۈزگەننى جازالاندۇرغۇدەك ئەھۋالدا ئەمەس ئىدى. بىر ئىشقا بۇيرۇمايتتى ياكى بىر ئىشتىن توسمايتتى. دىنلىرى ناھايىتى ئاددى بولۇپ، ھاياتنىڭ چەك - چېگرىسىدىن نېرىسىغا ئۆتەلمەيتتى، ئىنسانلارنىڭ قەلبى، روھى ۋە ئىچ دۇنياسىدا ھاكىمىيەت ئورنى ھەتتا ئەخلاق ۋە ئىجتىمائىي ھاياتلىرىدىمۇ ھېچقانداق - تەسىرى يوق ئىدى. الله غا، ئىشىنى تۈگىتىپ ئايرىلغان (كەتكەن)، سەلتەنەت ماقامىنى ئۆزىنىڭ شاھ تونىنى. كىيگۈزگەن كىشىلەرگە قالدۇرۇپ كەتكەن بىر سەنئەتكار سۈپىتىدە قارايتتى. شۇڭلاشقا ئۇلار ھۆكۈمرانلىق ئاپپاراتنى قولغا ئېلىۋېلىپ، مەملىكەتنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى، ئىشلارنىڭ باشقۇرۇلۇشىنى، ئورۇق - تۇلۇكنىڭ تارقىتىلىشىغا ئوخشاش دۆلەتنىڭ ھەرخىل مۇئەسسەسەلەرنى خالىغانچە قوللىنىپ پايدىلىنىشقا باشلىدى. الله غا بولغان ئېتىقاد ئۇلار ئۈچۈن پەقەت تارىخي بىلىم ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا الله غا بولغان ئېتىقادلىرى، ئاسمان ۋە زېمىننىڭ الله تەرىپىدىن يارىتىلغانلىقى ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرى، سەنئەت تارىخى سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بېرىدىغان جاۋابتىن پەرق قىلمايتتى. بىر ئوقۇغۇچىدىن ”شۇ كونا تەختىنى كىم ياسىدى؟“ دەپ سورالسا، ئۇ ھېچ ئىككىلەنمەيلا: ”بۇرۇنقى ھۆكۈمدارلاردىن بىرى!“ دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ دىنلىرى الله غا قىلىنغان دۇئا ۋە ئىلتىجادىن يىراق ئىدى. قانداق قىلىپ الله نىڭ رازىلىقىغا ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. يىغىنچاقلىغاندا، ئىلىملىرى يوق دېگۈدەك دەرىجىدە ئاز ۋە چەكلىك، قەلبلىرىگە ھەيۋەت ۋە مۇھەببەت بېرىشتىن يىراق ئىدى.

يۇنان پەلسەپىسى ”ۋاجىبۇل ۋۇجۇد“ بولغان الله نى قۇدرەتسىز دەپ تەرىپلەيتتى. قۇدرەت، ھاكىمىيەت، چەكلەش ۋە رەھىم - شەپقەت قىلىش قاتارلىق سۈپەتلىرىنىڭ يوقلۇقىنى، الله نىڭ پەقەت «تۈنجى ئىللەت» ئىكەنلىكىنى بايان قىلاتتى. ئۇندىن باشقا، الله نىڭ ئىلىم، ئىرادە ۋە تاللاش قۇدرىتىنى يوققا چىقىراتتى. نەتىجىدە يۇنان پەلسەپىسى الله نىڭ ھەممە سۈپىتىنى ئىنكار قىلىپ، ياراتقۇچىنىڭ شان - شەرىپىنى تۆكىدىغان ۋە ئۇنى يارىتىلغانلار سەۋىيىسىگە چۈشۈرىدىغان بىر مۇنچە پرىنسىپلىرىنى ئىلگىرى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سۇرەتتى. ھالبۇكى، ياراتقۇچىنىڭ سۈپەتلىرى يوقىقا چىقىرىلغان ۋاقىتتا، "ۋاجىبۇل ۋۇجۇد" دېگەن بىر نەرسىنى ئويلاش مۇمكىن ئەمەس، ئەمما ھېچبىر شەھەر، جەمئىيەت، نىزام، ئىش ۋە ھېچبىر بىنانىڭ كۈچ سەرپ قىلىنماي تۇرۇپ ئۆزلىكىدىن پۈتۈپ قېلىشى ھېچ كۆرۈلگەن ئەمەس. قىسقىسى، گىرىك پەلسەپىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان بارلىق دىن اللە غا ئىتائەت قىلىش، پالاكەت باسقان ۋاقىتتا اللە غا يالۋۇرۇش ۋە ئۇنىڭغا چىن قەلبىدىن باغلىنىش ئالاھىدىلىكلىرىنى يوقاتقان ئىدى. دۇنيادا مەۋجۇت بولغان باشقا دىنلارمۇ ئۆز جەھرىنى يوقىتىپ، ھەممىسى قۇرۇق شەكىل ۋە ئەنئەنە ھالىغا كېلىپ قالغان بولۇپ، ئۇلار خۇددى ئىماننىڭ كۆلەڭگىسىگە ئايلىنىپ قالغان ئىدى.

ئەرەبلەر ۋە مۇسۇلمان مىللەتلەر بۇ ئۆلۈك، يۈزەكى ۋە ئەھمىيەتسىز ئىلىملەردىن قۇتۇلۇپ، روھ، قەلب، سالاھىيەت (شەخسىيەت) ۋە ئورگانلار ئۈستىگە ھاكىمىيەت قۇرىدىغان، ئەخلاق ۋە ئىجتىمائىي ھاياتقا تەسىر قىلىدىغان، ھايات بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىلىملەرنى ئۆزلەشتۈردى. گۈزەل ئىسىملەرگە ۋە ئۇلۇغ سۈپەتلەرگە ئىگە بولغان اللە غا ئىمان ئېيتتى. شۇنداق، پۈتۈن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى (رەببى)، ناھايىتى مېھرىبان ۋە شەپقەتلىك، ئاخىرەت كۈنىنىڭ ئىگىسى، ھۆكۈمدارلار ھۆكۈمدارى، پۈتۈن نۇقسانلاردىن خالىي، ھەر نەرسىنى كۆزىتىپ قوغدايدىغان، ھەممىدىن ئۈستۈن، قۇللىرىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ۋە ئەھۋاللىرىنى كۆزىتىدىغان، ھەر نەرسىنى يوقتىن بار قىلغان، ھەر تۈرلۈك ئاپەت ۋە غەم ـ قايغۇدىن خالىي، ئۇلۇغلۇق ئىگىسى (ساھىبى)، مەۋجۇداتلارغا شەكىل بەرگەن، ئەزىز، ھاكىم، گۇناھلارنى كەچۈرىدىغان، مەرھەمەت ئىگىسى، مەۋجۇدات ئالەمنىڭ يېگانە ئىگىسى (ساھىبى)، ھەر نەرسىنى قوغداپ كۆزىتىدىغان، ھېچكىم تەرىپىدىن نازارەت قىلىنمايدىغان ۋە قۇرئان كەرىمدە بايان قىلىنغان بۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن سۈپەتلەرگە ئىگە اللە غا ئىمان ئېيتتى. ياخشى قۇللىرىنى جەننەت بىلەن مۇكاپاتلاندۇرىدىغان، خالىغىنىغا مول رىزىق ئاتا قىلىدىغان، ئاسمان ـ زېمىندىكى پۈتۈن (بارلىق) سىرلىق كۆزلەرنىڭ يوشۇرۇن بېقىشلىرىنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ۋە قەلبلەرنىڭ مەخپىيىتىنى بىلىدىغان، قۇرئان كەرىمدە بايان قىلىنغان باشقا تەسەررۇپ، قۇدرەت ۋە ئىلىم سۈپەتلىرىنىڭ ئىگىسى بولغان الله غا... بۇ كەڭ قۇۋۋەتلىك ۋە جۇشقۇن ئىمان بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدە بۈيۈك بىر ئىنقىلاب مەيدانغا كەلدى. الله غا ئىمان ئېيتقان ۋە الله دىن باشقا ئىلاھ يوق دېگەنلەرنىڭ ھاياتى بىردىنلا باشقىچە تۈسكە كىرەتتى. پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىغان ئىمان، قان تومۇرلىرى ۋە ھېس ـ تۇيغۇلىرىغىچە سىڭگەن ئىدى. خۇددى روھى ۋە قېنىدەك ۋۇجۇدىدا ئايلىناتتى. جاھىلىيەتنىڭ ھەممە يىلتىزىنى قومۇرۇپ تاشلاپ، قەلبىنى ۋە ئەقلىنى پۈتۈنلەي ئەسىر قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇتتۇرىغا باشقىچە بىر ئىنسان چىقاتتى. بۇ ئىنساندا شەكىللەنگەن ھەقىقىي ئىمان، سەزگۈرلۈك (ھۇشيارلىق)، سەبىر ـ تاقەت، جاسارەت ۋە غەيرەت ئەقلىنى، پەلسەپەنى ۋە ئەخلاق تارىخىنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى ۋە بۇ مەڭگۈلۈك داۋاملىشىدۇ. مانا پۈتۈن بۇلارغا مۇكەممەل ئىلىم ۋە ھەقىقىي ئىماندىن باشقىچە بىر سەۋەب كۆرسىتەلمىگەن ئىدى.

ۋىجدان ئازابى

بۇ ئىمان بىر ئەخلاق ئىنتىزامى ۋە روھ تەربىيەسى ئىدى. ئىگىسىنىڭ قەلبىگە ئەخلاقىي دەرس، كۈچلۈك ئىرادە، روھىي كۈچ، نەپس كونتىرولى ۋە ئىنساپ قاتارلىق يۈكسەك ئىلھام بەخش ئېتەتتى. بۇ ئىمان ھازىرغىچە ئەخلاق تارىخى ۋە پسىخولوگىيە ئىسپاتلىغان، ئەخلاقىي ھەرىكەتلەرنى ۋە ئىنسانىي چۈشكۈنلۈكنى تورمۇزلايدىغان يېگانە قۇۋۋەت ئىدى. ھەتتا ئىنساننىڭ ھاۋايى ـ ھەۋىسى ئۇرغۇپ، ئىنسان دېگەن مەۋجۇدات پاتقاققا پېتىپ قالغان ۋە ئۆزىنى نازارەت قىلىدىغان كۆز، ئۇ پاتقان پاتقاقتىن تارتىپ چىقىرىدىغان قول تېپىلمىغاندا ۋاقىتلاردا بۇ ئىمان ئۇنى ئەيىبلىگۈچى نەپس، كۈچلۈك ۋىجدان ئازابى ۋە مەنىلىك خىيال بولاتتى. مانا بۇ ئىمانغا ساھىب بولغان كىشى قانۇن ئالدىدا گۇناھىنى ئېتىراپ قىلىشتىن قاچمايتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

الله نىــڭ غەزىپــى ۋە ئــاخىرەت ئــازابىدىن قورقۇلــۇش ئۇچــۇن ئــۆزلىرىنى چىدىغۇسىز دەرىجىدىكى ئېغىر ئازاب ـ ئوقۇبەتتىن تارتمايتتى.

ئىشــەنچلىك تــارىخچىلار بــۇ ھەقتــە بىزگــە ئىســلام تــارىخىدىن باشــقا ھېچقــانداق تارىختــا كۆرۈلمىگــەن مىســاللار ســۇنماقتا. بۇلاردىــن بىرنى ”سەھىھ مۇسلىم“ نىڭ رىۋايىتىدىن نەقىل كەلتۈرىمىز:

«مــائىز ئىبــنى مــالىك ئەلئەســلەمى ھــەزرىتى پــەيغەمبەرنىڭ ئالدىغــا كــېلىپ: ئــى الله نىــڭ رەســۇلى! نەپسىمگــە زۇلــۇم قىلىــپ زىنــا قىلدىــم، مېــنى بــۇ گــۇناھتىن پاكلىشــىڭنى ئۈمىــد قىلىمــەن، ـ دېــدى. رەسۇلۇللاھ رەت قىلــدى. ئەتىســى يەنــە كــېلىپ: ئــى الله نىــڭ رەســۇلى! مــەن زىنــا قىلدىــم، ـ دېــدى. ھــەزرىتى پــەيغەمبەر ئەلەيھىســسالام بــۇ قېتىم يەنــە رەت قىلــدى ۋە قــەۋمىدىن: بــۇ ئــادەمنىڭ قــەلبىدە بىــر چاتــاق بــارمۇ يــاكى نورمــال بولمىغــان بىــر ھــەرىكىتىنى كــۆردىڭلارمۇ دەپ ســورىدى. قــەۋمى ئۇنىڭغــا: ئۇنــى ئــەقىللىق، دۇرۇســت ئــادەم دەپ بىلىمىــز، ـ دەپ جــاۋاب بــەردى. ئۈچىــنچى قېتىم كەلگــىنىدە، ھــەزرىتى پــەيغەمبەر ئەلەيھىســسالام يەنــە قەۋمىگــە ئــادەم ئــەۋەتىپ ئۇنىــڭ ھــەققىدە مــەلۇمات تەلــەپ قىلــدى. جــاۋاب ئوخشاشــلا: ئــەقلىدە ۋە ھەرىكــەتلىرىدە ھــېچ نورمالســىزلىق يــوق، ئــىدى. تــۆتىنچى قېتىم ئىلتىجــا قىلغــىنىدا بىــر ئازگــال قېــزىلدى ۋە پــەيغەمبەرنىڭ ئــەمرى بىلــەن چالمــا ـ كېســەك قىلىندى».

ئىمام مۇسلىم رىۋايىتىدە مۇنداق بىر ھەدىس بار:

«غامىدىيــە ئىســىملىك بىــر ئايــال ھــەزرىتى پــەيغەمبەر ئەلەيھىســسالامنىڭ ئالدىغــا كــېلىپ: ئــى الله نىــڭ رەســۇلى! مــەن زىنــا قىلدىــم، مېــنى گــۇناھىمدىن پــاكلىغىن! ـ دېــدى. ھــەزرىتى پــەيغەمبەر ئەلەيھىســسالام رەت قىلــدى. ئەتىســى يەنــە كــېلىپ: ئــى الله نىــڭ رەســۇلى! مېــنى نېمىشــقا ياندۇرۇۋېتىســەن؟ مائىزغــا ئوخشــاش مېــنىمۇ رەت قىلمىغىــن. الله نــامىدا قەســەم قىلىمــەنكى، مــەن ھــەتتا ھامىلــە بولــدۇم، ــــ دېــدى. پــەيغەمبەر ئەلەيھىسســالام: راســت شــۇنداق بولســا، ھازىرچــە كېتىــپ بــالىنى تۇغقــاندىن كېيىــن كــەل! ـ دېــدى. ئــۇ ئايــال تۇغۇلتــتــن كېيىـــن بالىســـــنى يۆگــــەككە يۆگــــەپ مۇھەممــــەد

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىپ: مانا، بالىنى تۇغدۇم، - دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ھازىر كېتىپ، بالاڭ تاماق يېيەلىگۈدەك بولغىچە ئېمىتقىن! دېدى. بالا تاماق يېيەلىگۈدەك بولغاندا ئۇنى ھەزرىتى پەيغەمبەرنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. بالىنىڭ قولىدا بىر پارچە نان بار ئىدى. ئايال: ئى اللە نىڭ رەسۇلى! بالىنى سۈتتىن توختاتتىم، تاماق يېيەلىگۈدەك ياشقا كىردى، - دېدى. رەسۇلۇللاھ بالىنى بىر مۇسۇلمانغا بەردى. ئاندىن ئايالنىڭ كۆكسىگە كەلگۈدەك چوڭقۇرلۇقتا ئازگال كولىغۇزدى. پەيغەمبەرنىڭ ئەمرى بىلەن خەلق ئۇ ئايالنى چالما - كېسەك قىلدى. خالىد ئىبنى ۋەلىد ئايالغا بىر تاش ئېتىپ بېشىنى ياردى. ئېتىلىپ چىققان قان ئۇنىڭ يۈزىگە چاچرىدى. خالىد ئىبنى ۋەلىد ئايالغا ھاقارەت ياغدۇردى. ھەزرىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ئاڭلاپ: ئېغىر - بېسىق بول خالىد! نەپسىم يەتتە قۇدرىتىدە بولغان اللە بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بۇ ئايال شۇنداق بىر تەۋبە قىلدىكى، ئەگەر زورلۇق بىلەن باشقىلارنىڭ مېلىنى ئېلىۋالغان بىرى بۇنداق تەۋبە قىلسا گۇناھلىرى كەچۈرۈم قىلىناتتى، — دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايالنى ئازگالدىن چىقىرىشنى بۇيرۇدى ۋە نامىزىنى چۈشۈرۈپ دەپنە قىلىندى»[1].

ھەرخىل ھەۋەس ۋە قارانىيەتلەر قارشىسىدىكى غەيرەت

بۇ ئىمان ئىنساننىڭ تىنچلىقى، ئىپپەت ۋە شەرىپىنىڭ بىردىنبىر قاراۋۇلى ئىدى. ھېچكىم كۆرمەيدىغان يالغۇز ۋە ئادەمسىز يەرلەردە قۇترىغان شەھۋەت ئارزۇسى ۋە قارانىيەتتىن ئۇنى خۇددى پولات قالغاندەك توسۇيتتى. ئىماننىڭ ھاكىمىيىتى ۋە قوماندانلىقىدا ياشىغان ئىنسان ھېچنېمىدىن قورقمايتتى. ئىسلام زەپىرى تارىخىدا، غەنىمەتلەرنىڭ تارقىتىلىشى، ئامانەتلەرنىڭ ئىگىسىگە قايتۇرۇلۇشى ۋە ھەر ئىشنىڭ اللە رازىلىقى ئۈچۈن قىلىنىشى توغرىسىدا ئىنسانلىق تارىخىدا ئۇخشىشىنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. مانا بۇ،

[1] سەھىھ مۇسلىم، كىتابۇل ھۇدۇد.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇســـۇلمانلارنىڭ ئىمـــانىنىڭ قۇۋۋەتلەنگـــەنلىكى، اللە نـــىڭ نـــازارىتى ئاســـتىدا ياشـــايدىغانلىقى ۋە اللە نـــىڭ هـــەر زامـــان ۋە هەريـــەردە نـــازىر ئىكەنلىكىنى بىلگەنلىكلىرىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

تەبـــەرى مۇنـــداق دەيـــدۇ: «مۇســـۇلمانلار مـــەدائىن شـــەھىرىنى ئالغـــاندىن كېيـــىن پـــۇتۇن غەنىمـــەتنى توپـــلىدى. ئـــاندىن بىـــر ئـــادەم يېقىنلاشتى، قولىدا بىر كۈپەچ بار ئىدى. كۈپەچنى غەنىمەت توپلىغان خادىمغـــا بـــەردى. خـــادىمنىڭ ئەتراپـــىدىكىلەر: هازىرغىچـــە بۇنـــىڭ ئوخشىشـــىنى كـــۆرمىدۇق، قولىمـــىزدىكى غەنىمـــەت بۇنـــىڭ قىممىتىدىـــن ئاشـــالمايدۇ، هـــەتتا يېتەلمـــەيدۇ... دېيىشـــتى ۋە بۇنىڭدىـــن بىـــر نەرســـە ئـــالدىڭمۇ؟ دەپ سوراشـــتى. كۈپـــەچنى كەلتۈرگـــەن ئـــادەم: اللە نـــامى بىلـــەن قەســـەم قىلىمـــەنكى، اللە قورقۇســـى بولمىغـــان بولســـا بـــۇ كۈپـــەچنى سىزگـــە كەلتۈرمىگـــەن بولاتـــتىم، ـ دېـــدى. بـــۇ ئـــادەمنىڭ ياخشـــى بىـــر ئىنســـان ئىكـــەنلىكىنى چۈشـــەندى ۋە ســـەن كىـــم بولىســـەن؟ دەپ سوراشـــتى. ئـــۇ ئـــادەم: اللە بىلـــەن قەســـەم قىلىمـــەنكى، ســـىلەر ۋە باشـــقىلار ماختىســـۇن دەپ كىـــم ئىكـــەنلىكىمنى ئېيتمايمـــەن. ئـــەمما شـــۇنى ئېيـــتىپ قويـــايكى، مـــەن اللە غـــا هەمدۇسانا ئوقۇيدىغـــان ۋە ئۇنـــىڭ مۇكاپاتىنى كۈتىدىغـــان بىـــر قۇلمـــەن، دەپ جـــاۋاب بـــەردى. بىـــر ئـــادەم ئۇنـــىڭ بىلـــەن بىللـــە دوســـتلىرىنىڭ قېشـــىغا بـــاردى. هـــەمراھ بولغـــان كىشـــى ئـــۇ يەردىكىلـــەردىن بـــۇ ئـــادەمنىڭ كىـــم ئىكـــەنلىكىنى سورىدى ۋە ئۇلارنـــىڭ ئۇنـــىڭ ئـــامىر ئىبنـــى ئابدىقەيس ئىكەنلىكىنى ئېيتتى»[1].

ئىززەت ـ نەپس ۋە ئېغىر ـ بېسىقلىق

اللە غـــا بولغـــان ئىمـــانلىرى مۇســـۇلمانلارنىڭ باشـــلىرىنى بـــەكمۇ ئۇســـتۈن كۆتۈرگـــەن ئىـــدى. بويۇنلىـــرىنى اللە دىـــن ـ باشـــقا هېچقـــانداق ئـــىلاھ، هېچقـــانداق ئـــازغۇن پادىشـــاھ، ئـــالىم، دىنـــي يـــاكى دۇنيـــاۋىي رەئىســـــنىڭ ئـــالدىدا ئېگىلمىگـــۇدەك دەرىجىـــدە تىـــك تۇراتـــتى. مۇســـۇلمانلارنىڭ قـــەلب ۋە كـــۆزلىرى اللە نـــىڭ ئۇلۇغۋارلىقـــى ۋە بۈيۈكلۈكـــى

---

[1] تارىخى تەبەرى، 4 ـ جىلد 16 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىلەن تولغان ئىدى. تاشقى گۈزەللىك، دۇنيانىڭ ساختا ۋال ـ ۋۇللىرى، ئەنتەنە ۋە سەلتەنەت سىزىقلىرى ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى. پادىشاھلارنىڭ ھەشەمەتلىكى ۋە دەبدەبىسىگە، راھەت ـ پاراغىتىگە، ئۈنچە ـ مارجان ۋە زىبۇزىننىتىگە، ئىنسان كىيىمى كىيدۈرۈلگەن ھەيكەلگە كۆز قىرىنى سېلىپمۇ قويمايتتى.

ئەبۇمۇسا رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «نەجاشىنىڭ قېشىغا باردۇق، نەجاشى مەجلىستە ئولتۇراتتى. ئوڭ تەرىپىدە ئامر ئىبنى ئاس، سول تەرىپىدە ئىمارە ئەتراپىدا باشقا كىشىلەر ئولتۇراتتى، ئامر ۋە ئىمارە نەجاشىغا: مۇسۇلمانلار ساڭا سەجدە قىلمايدۇ! دېدى. دەل قارشىسىغا كەلگىنىمىزدە پوپ ۋە راھىبلارنىڭ: پادىشاھقا سەجدە قىلىڭلار! دېگىنىنى ئاڭلىدۇق، بۇنىڭغا قارشى جەئفەر: بىز الله دىن باشقىسىغا سەجدە قىلمايمىز، دەپ جاۋاب بەردى»[1]. **(127)**.

دۇنيا بايلىقىغا ۋە سۆيۈملۈك نەرسىلەرگە ئېتىبار قىلماسلىق

قوماندان شاد قادىسىيە جېڭىدىن بۇرۇن، ئىران باش قوماندانى رۇستەمگە رەبىئ ئىبنى ئامىرنى ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى. رۇستەمنىڭ چېدىرى يىپەك گىلەملەرگە تولغان ۋە باھا پېچىلمەس ئۈنچە ـ مەرۋايىت ۋە ياقۇتلار بىلەن بېزەلگەن ئىدى. بېشىدا تاجى ۋە ئۈچىسىدا بەكمۇ قىممەتلىك كىيىملەر بار ئىدى. رۇستەم ئالتۇن تەخت ئۈستىدە ئولتۇراتتى، رەبىئ ئاددى كىيىملىرى، قالقان ۋە ئورۇق ئېتى بىلەن گىلەملەرنى دەسسەپ ئىلگىرىلىدى ۋە ئېتىنى ئۇ يەرگە باغلىدى. دۇبۇلغا، قورال ۋە تۆمۈر قالپىقى بىلەن رۇستەمنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىشىگە تەمشەلگىنىدە، مۇھاپىزلار: قوراللىڭنى قوي! دېدى. رەبىئ ئۇلارغا: مەن ئۆزلىكىمدىن ئەمەس، بەلكى دەۋەتىڭلارغا بىنائەن كەلدىم، بولمىسا قايتىپ كېتىمەن، دەپ جاۋاب بەردى. رۇستەم: توسماڭلار! كىرسۇن، ـ دېدى. رەبىئ گىلەملەر ئۈستىگە نەيزىسىنى سانچىپ ـ سانچىپ كىرىپ كېلىدۇ ۋە پۈتۈن گىلەم ئۆتمە ـ تۆشۈك

[1] ئەلبىدايە ۋەننىھايە 3 ـ جىلد.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بولۇپ كېتىدۇ. چېدىردىكىلەر: نېمە ئۈچۈن بۇ يەرلەرگە قەدەر كەلدىڭلار؟ دەپ سورىغىنىدا، رەبىئ: اﷲ بىزنى خالىغاننى قۇلغا قۇل بولۇشتىن اﷲ غا ئىبادەت قىلىشقا، دۇنيانىڭ قىسىلچىلىقىدىن كەڭچىلىككە، دىنلارنىڭ زۇلمىدىن اﷲ نىڭ ئادالىتىگە دەۋەت قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتتى دەپ جاۋاب بەردى.[1]

تەڭدىشى يوق يىگىتلىك مىسالى

ئاخىرەت ئىمانى مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبلىرىگە تەڭداشسىز جاسارەت، جەننەتكە بولغان يالقۇنلۇق ھەسرەت ۋە ھاياتقا قارشى كەم ئۇچرايدىغان كەمسىتىش تۇيغۇسى بەخش ئەتكەن ئىدى. مۇسۇلمانلار ئاخىرەت ھاياتىنىڭ سائادىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن قوللىرىدىن كەلگىنىنى قىلىشقا تىرىشاتتى. جەننەت ئۇلارغا پۈتۈنلەي قىسمەت قىلىنغان ئىدى. كۆزلىرى خۇددى جەننەتنى كۆرۈپ تۇراتتى. نىھايەت ئۇ كەپتەرلىرىدەك جەننەتكە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى، ھېچنەرسە ئۇلارغا توسقۇنلۇق قىلالمىدى.

ئەنەس ئىبنى نەزىر ئۇھۇد جېڭىدا مۇسۇلمانلار تالاپەتكە ئۇچراۋاتقان ئەسنادا ئالدىغا ئېتىلىپ چىقىپ، سەئەد ئىبنى مۇئازنىڭ قارشىسىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭغا: ئى سەئەد ئىبنى مۇئاز! كەبىنىڭ رەببى بولغان اﷲ غا قەسەم قىلىمەنكى! كۆزلىرىم جەننەتنى كۆرۈۋاتىدۇ ۋە بۇرنۇمغا ھېدى كېلىۋاتىدۇ، ـ دېدى. ئەنەس يەنە: ئىبنى نەزىرنىڭ بەدىنىدە 80 دىن ئوشۇق نەيزە، قىلىچ ۋە ئوق يارىسى كۆردۇق. ئۇنى مۇشرىكلار ئۆلتۈرۈپ پارچىلىۋەتكەن ئىدى. سىڭلىسى بارماق ئۇچلىرىدىن تونىيالىدى، ـ دېدى[2].

رەسۇلۇللاھ بەدىر غازىتىدا: «كەڭلىكى ئاسمان ـ زېمىندەك بولغان جەننەتكە قاراپ يۈگۈرۈڭلار! ـ دېگەن ئىدى. ئەنسارىلاردىن

[1] ئەلبىدايە ۋەننىھايە ئىبنى كەسىر.
[2] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۆمەير ئىبنى ھامما دەرھال ئالدىغا چىقىپ: ئاسمان ـ زېمىن كەڭلىكىدىكى جەننەتكىمۇ يا رەسۇلۇللاھ؟ ـ دەپ سورىدى ۋە رەسۇلۇللاھ: ھەئە، شۇنداق، ـ دېدى. ئۆمەير ئىبنى ھاممام: ۋاھ نېمىدېگەن ياخشى، نېمىدېگەن ياخشى! ـ دېيىشكە باشلىدى. رەسۇلۇللاھ ئۆمەيرگە: سېنىڭ بۇ سۆزلىرىڭگە نېمە تۈرتكە بولدى؟ دەپ خىتاب قىلدى. ئۆمەير: ئى رەسۇلۇللاھ! اللە غا قەسەم قىلىمەنكى، باشقا بىر نەرسە ئەمەس، پەقەت جەننەت ئەھلىدىن بىرى بولۇش ئۈچۈن بۇ سۆزنى قىلدىم، ـ دەپ جاۋاب بەردى. رەسۇلۇللاھ: مانا سىلەر جەننەت ئەھلىدۇر، ـ دېدى. ئۆمەير دەرھال سەللىسىدىن خورما چىقىرىپ يېيىشكە باشلىدى ۋە ئەگەر بۇ خورمىلارنى يەپ تۈگەتكىچە ياشىسام، ئۇزۇن ھايات سۈرگەن بولىمەن، ـ دېدى ۋە قولىدىكى خورمىلارنى تاشلىۋېتىپ دۈشمەنگە قاراپ ئېتىلدى ۋە شېھىت بولدى»[1].

ئەبۇبەكرى ئىبنى مۇسا ئەلئەشئەرى رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «دادام دۈشمەننىڭ قارشىسىدا تۇراتتى، مەن رەسۇلۇللاھنىڭ: «جەننەتنىڭ ئىشىكى قىلىچنىڭ سايىسى ئاستىدا» دېگەن ھەدىسىنى نەقىل كەلتۈرۈۋاتقىنىنى ئاڭلىدىم. ئۇ يەردىكىلەردىن ئۈستى ـ بېشى پەرىشان بىرسى ئالدىغا چىقىپ: ئى ئەبۇمۇسا! رەسۇلۇللاھنىڭ قىلغان بۇ سۆزنى ئاڭلىغان سەنمۇ؟ ـ دەپ سورىدى. ئەبۇمۇسا (دادام): شۇنداق، دەپ جاۋاب بەردى. ئۇ ئادەم باشقىلارغا بۇرۇلۇپ: اللە سىلەرگە سالامەتلىك بەرسۇن! دېدى، ئاندىن قىلىچىنىڭ غىلىپىنى سۇندۇرۇپ تاشلاپ، دۈشمەن ئۈستىگە يېلىڭ قىلىچ بىلەن ئېتىلدى ۋە شېھىت بولغىچە جەڭ قىلدى»[2].

ئامىر ئىبنى جۇمۇھنىڭ تۆت ئوغلى غازات كۈنلىرى رەسۇلۇللاھ بىلەن بىرلىكتە جەڭگە چىقاتتى. رەسۇلۇللاھ ئۇھۇد جېڭىگە ئاتلىنىش ئالدىدا ئۇمۇ كېلىشنى تەلەپ قىلدى. ئەمما ئوغۇللىرى: «اللە ساڭا رۇخسەت قىلدى، سەن قالغىن، بىز سېنىڭ ۋەزىپەڭنى ئورۇنلايمىز. ھەم اللە سېنىڭ جىھاد چىقماسلىقىڭغا رۇخسەت قىلدى دېيىشتى.

---

[1] ئىمام مۇسلىم.
[2] ئىمام مۇسلىم.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئامىر ئىبنى جۇمۇھ رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! ئوغۇللىرىم سىلەر بىلەن جىھادقا چىقىشىمغا توسقۇنلۇق قىلىۋاتىدۇ. اللە غا قەسەم قىلىمەنكى، مەن شېھىت بولۇپ جەننەتكە ئاقساپ - ئاقساپ مېڭىپ كىرىشنى ئارزۇ قىلىمەن، - دېدى. رەسۇلۇللاھ: اللە سېنىڭ جىھادقا چىقماسلىقىڭغا رۇخسەت قىلدى، - دېدى ۋە ئوغۇللىرىغا: داداڭلارغا نېمە ئۈچۈن توسقۇنلۇق قىلدىڭلار؟ بەلكى اللە ئۇنى شېھىتلىك بىلەن مۇكاپاتلىشى مۇمكىن، - دېدى. ئامىر ئىبنى جۇمۇھ رەسۇلۇللاھ بىلەن بىرلىكتە جەڭگە كىردى ۋە ئۇھۇد غازىتىدا شېھىت بولدى»①.

شەداد ئىبنى ئەلھاد رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: بىر بەدەۋىي رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىغا كېلىپ ئىمان ئېيتتى ۋە ئۇنىڭغا تەۋە بولدى. كېيىن: ئى رەسۇلۇللاھ! مەنمۇ سىلەر بىلەن ھىجرەت قىلسام، - دېدى. رەسۇلۇللاھ ئۇنى بەزى ساھابىلەرگە تاپشۇردى. رەسۇلۇللاھ خەيبەر غازىتىدا قولغا كىرگۈزۈلگەن غەنىمەتلەرنى تەقسىم قىلغاندا بەدەۋىينىڭ نېسىۋىسىنى بېرىش ئۈچۈن بىر ساھابىسىگە تاپىلىدى. بەدەۋىي ساھابىلەرنىڭ ئاتلىرىنى ئوتلىتىۋاتاتتى. ساھابە كېلىپ ئۇنىڭ نېسىۋىسىنى بەردى. بەدەۋى: بۇ نېمە؟ دەپ سورىدى. ساھابە: رەسۇلۇللاھ ساڭا ئايرىغان نېسىۋە، - دېدى. بەدەۋىي نېسىۋىنى ئېلىپ ئۇدۇل رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئى اللە نىڭ رەسۇلى! بۇ نېمە؟ دەپ سورىدى. رەسۇلۇللاھ: نېسىۋەڭ جاۋابىنى بەردى. بەدەۋىي: مەن ساڭا بۇنىڭ ئۈچۈن ئەمەس، (گېلىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ) بۇ يەرگە بىر ئوق سانچىلىپ ئۆلۈش ۋە ئۇ پېتى جەننەتكە كىرىش ئۈچۈن ئەگەشتىم، - دېدى. رەسۇلۇللاھ: ئەگەر اللە نىڭ ۋەدىسىگە ئىشەنسەڭ، اللە سېنى ۋەدە قىلغان نەرسىسى بىلەن مۇكاپاتلاندۇرىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. ئاندىن ئۇلار دۈشمەن بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن جەڭ مەيدانىغا قاراپ ئىلگىرىلىدى ئۇزۇن ئۆتمەي بەدەۋىي رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا شېھىت بولغان ھالدا كەلتۈرۈلدى. رەسۇلۇللاھ: ئۇ اللە غا راست سۆزلىدى، اللە مۇ ئۇنى مۇرادىغا يەتكۈزدى» دېدى②.

① زادۇلمەئاد 3 - جىلد 135 - بەت.

② زادۇلمەئاد. 3 - جىلد 190 - بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مەنمەنلىكتىن بويسۇنۇشقا

بۇ ئىمانغا ساھىب بولۇشتىن ئىلگىرى ئىنسانلارنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرى، مۇئامىلىسى، ئەخلاقى قۇرۇلمىلىرى، سودا ـ سېتىقى، سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلىرى پۈتۈنلەي ئۆز بېشىمچىلىق ۋە مەنمەنلىك ئىچىدە ئىدى. ھېچبىر باشقۇرغۇچىنى قوبۇل قىلمايتتى، ھېچبىر نىزامغا رىئايە قىلمايتتى ياكى بەلگىلىك بىر يولدا ماڭمايتتى. ھەر دائىم ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنىڭ پېشىدىن ماڭاتتى، ھەر تەرەپكە قارىغۇلارچە يول ئالاتتى. ھاياتلىرى تاسادىپ ئىشلار بىلەن تولغان ئىدى. ئەمما ئۇلار ھازىر ئىمان ۋە قۇللۇق باغچىسىغا شۇڭغۇدى ۋە ئۇ يەردىن چىقىشنى خالىمايتتى. مال ـ مۈلۈك، ھاكىمىيەت، بۇيرۇق ۋە قوماندانلىقنىڭ پەقەت الله غىلا ئائىت ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلدى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە ئىبادەت، قۇللۇق ۋە مۇتلەق ئىتائەتنىڭ ئۆزلىرىگە بېرىلگەن ۋازكېچىلمەس ۋەزىپىلەر ئىكەنلىكىنى شەك ـ شۈبھىسىز ئېتىراپ قىلدى. نەپسىدىكى پۈتۈن يامانلىقنى چىقىرىپ تاشلاپ، الله نىڭ ھۆكۈملىرىگە چىن قەلبلىرىدىن بويۇن ئەگدى. قانچىلىك گۇناھى بولسا، ئۇستىلىرىدىن ھەممىسىنى ئۆچۈرۈپ تاشلىدى. خېيىم ـ خەتەردىن، ناچار ئارزۇ ـ ھەۋەسلەرگە قۇل بولۇشتىن قۇتۇلدى. شۇنىڭ بىلەن الله رازىلىق بىلدۈرۈپ رۇخسەت قىلغان مال ـ مۈلۈك ۋە پۇل ـ پىچەكتىن باشقا ھېچ نەرسىسى بولمىغان تەقۋا بەندىلەر ھالىغا كەلدى. الله نىڭ رۇخسىتىسىز باشقىلار بىلەن ئۇرۇشمايتتى ياكى سۈلھ قىلىشمايتتى. الله نىڭ رۇخسىتىسىز ياكى ھۆكمىگە ئۇيغۇن كەلمىگىچە ھېچنېمىگە رازىلىق بەرمەيتتى، ھېچكىمگە يامانلىق قىلمايتتى، زىيان يەتكۈزمەيتتى، ھېچنەرسىنى چەكلىمەيتتى، دوستلۇق ئورناتمايتتى، باشقىلار بىلەن ئارىسىنى بۇزمايتتى. ئەرەبلەر قۇرئان كەرىم نازىل قىلىنغان تىلنى ئۆزلەشتۈرگەن ۋە رەسۇلۇللاھنىڭمۇ ئوخشاش بىر تىلنى قوللانغانلىقىنى كۆرگەن ۋاقىتتا، ئۆزلىرى ئۆسۈپ يېتىلگەن جاھىلىيەت ھاياتىنى تونۇپ يېتىپ ئىسلامنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى چۈشىنىپ يەتكەن ۋاقىتتا، شۇنداق مانا مۇشۇ ۋاقىتتا بۇ ھەرىكەتنىڭ بىر ھاياتتىن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

باشقا بىر ھاياتقا، بىر ھۆكۈمرانلىقتىن باشقا ھۆكۈمرانلىققا ئۆز بېشىمچىلىقتىن ئىنتىزامچانلىققا، جەڭ قىلىشتىن سۈلھى قىلىشقا، بىر ھاكىمىيەتتىن باشقا بىر ھاكىمىيەتكە مەنمەنلىك قىلىشتىن بويسۇنۇشقا ئۆتۈش ئىكەنلىكىنى چۈشەندى، ئىسلامغا كىرگەندىن كېيىن (مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن) نا توغرا يوللارغا مېڭىش، ئىلاھىي قانۇنغا مۇخالىپ (قارشى) چىقىش رەسۇلۇللاھ كۆرسەتكەن يولدىن باشقا يول تاللاش ياكى رەسۇلۇللاھقا قىيىنچىلىق تۇغدۇرۇش، اللە دىن باشقىسىنىڭ ھاكىمىيىتىگە كىرىش، بېرىلگەن بۇيرۇقلارغا بويۇن تولغاش، ئەنئەنە ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە خىلاپلىق قىلىش، نەپسىنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىگە قۇربان بولۇش دېگەندەك ئىشلار ئەقلىگە كىرىپ چىقمايتتى. مۇسۇلمان بولار ـ بولماس جاھىلىيەت ھاياتىدىكى ئۆرپ ـ ئادەت ۋە ئەنئەنىلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ ئىسلام ئەنئەنىسى، ئۆرپ ـ ئادىتى ۋە خۇسۇسىيەتلىرىگە ماسلاشتى. بۇ ئۇلۇغ ئىنقىلاب ئىسلامىيەتنىڭ رۇخستى ئاستىدا قىسقا ۋاقىتتا پۈتۈن مەۋجۇدلۇقى بىلەن ئۇلارنىڭ قەلب تۆرىدىن ئورۇن ئالدى.

فۇزالە ئىبنى ئۇمەير ئىبنى ئەلمەلۇھ رەسۇلۇللاھ بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىۋاتقان ۋاقىتتا ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە تەمشىلىۋاتاتتى. رەسۇلۇللاھ فۇزالىگە يېقىن كەلگەندە: فۇزالە سەنمۇ؟ دەپ سورىدى. شۇنداق! مەن بولىمەن، ـ دېدى. رەسۇلۇللاھ: بۇ يەردە يالغۇز نېمىنى خىيال قىلىۋاتىسەن؟ دەپ سورىدى، ھېچنېمە، پەقەت اللە نى زىكىر قىلىپ تۇردۇم، ـ دېدى. رەسۇلۇللاھ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: اللە دىن مەغپىرەت تىلىگىن! دېدى. ئاندىن قولىنى فۇزالىنىڭ كۆكسىگە قويۇپ ئۇنىڭ ھاياجىنىنى باستى. فۇزالە بۇ ۋەقەنى مۇنداق بايان قىلىپ بەردى: اللە غا قەسەم قىلىمەنكى، رەسۇلۇللاھ قولىنى كۆكسىمدىن ئالغان ھامان ئۇنىڭ اللە ياراتقان ئىنسانلار ئىچىدە مەن ئەڭ سۆيگەن كىشى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئۇ كۈنى ئۆيگە كېتىۋاتقىنىمدا مەن بۇرۇن ئۈلپەتداشلىق قىلغان بىر ئايالغا ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇ ئايال: كەل

www.munber.org

مۇگدىشايلى! ـ دېدى. مەن: الله ۋە ئىسلامىيەت مېنى بۇ ئىشتىن چەكلىدى، ـ دېدىم»[1].

ئىلاھىيەت ساھەسىدىكى دەلىللەر

پەيغەمبەرلەر ئىنسانلارغا الله نىڭ ماھىيىتى، سۈپەتلىرى ئىشلىرىدىن، بۇ ئالەمنىڭ باشلىنىش ۋە ئاخىرلىشىشىدىن، ئىنساننىڭ ئۆلگەندىن كېيىنكى ئەھۋالىدىن خەۋەر بەرگەن ئىدى. پۈتۈن ئىلىملەر ئىنسانىيەتكە قېيىنچىلىق تارتماي، ئاسان چۈشىنىپ ئۆزلەشتۈرۈش ئۈچۈن پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق ئەۋەتىلگەن ئىدى. ئەمما بۇنىڭ بىلەن بىللە، نامەلۇم شەخسلەرنىڭ دامىغا دەسسىمەسلىك ئۈچۈن، قىلغان تەتقىقات ۋە ئىزدىنىش ئىشلىرىدا بەكمۇ دىققەت قىلىشنى تەلەپ قىلغان ئىدى. چۈنكى پرىنسىپ ۋە ئاساسلىرى مۇقىم بولمىغان ئىلىملەرنى ئىنچكىلەپ تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭ سىرلىرىنى ئاچىمەن دەپ، بۇ ئىلىملەرنى قىلماقچى بولغان تەتقىقاتلارغا ئاساس قىلىۋېلىش ھېچقاچان توغرا ئەمەس. ھەممىدىن مۇھىمى بۇ ئىلىملەر ھېسسىيات ۋە ۋۇجۇدنىڭ نېرىسىدا بولغاچقا، ئۇ يەردە ھېس ـ تۇيغۇ ئورگانلىرى ئىشلىمەيدۇ. ھېچقاچان نەزەربەنت ئاستىغا ئېلىنمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قوللىرىدا بۇ ئىلىملەردىن دەسلەپكى مەلۇماتلارمۇ يوق.

ئەمما ئىنسانلار بۇ نېمەتلەرگە شۈكرى قىلماي، تەكرار كونا ھاياتلىرىغا قايتتى. يېڭىدىن مۇنازىرە قىلىشقا باشلىدى. رەھبىرى ۋە قوماندانى بولمىغان دۆلەتلەرگە قاراپ سەل بولۇپ ئاقتى. بۇ ھەقتە ئىنسانىيەت نەسىللەر بويىچە مىڭبىر مۇشەققەتتە ئېرىشكەن خەرىتە ئۈستىدىكى ئىسپاتلار ۋە جۇغراپىيە ئىلىملىرىگە قانائەت قىلماي، ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىنى بەدىنى، قىسقىغىنە ئۆمرى ۋە يېتەرسىز سايمانلىرى بىلەن تاغلارنىڭ ئېگىزلىكىنى، دېڭىزلارنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى، چۆللەرنىڭ ھەجمى (كۆلىمى) ۋە چەك ـ چېگرالىرىنى يېڭىدىن ئۆلچەپ بېقىشقا

[1] زادۇلمەئاد 2 ـ جىلد 332 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بېقىشقا ئورۇنغان بىر تەتقىقاتچىنىڭ ئەھۋالىدىن تېخىمۇ ناچار، تېخىمۇ ھارغىن ۋە تېخىمۇ ئېچىنارلىق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. شۇنىسى ھەقىقەتكى، بۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنى قىلىشقا ئورۇنغان ھەر كىم ئۈمىدسىزلىككە دۇچار بولىدۇ، بىر قانچە يەرگە قالايمىقان سىزىق ۋە ئىشارەت سىزىپ قويۇشتىن باشقا ھېچ ئىش قىلالمايدۇ. (رېئاللىقنى) يىراقنى كۆرەلمەيدىغان، ھىدايەتتىن قۇرۇق قالغان كىشىلەرنىڭ ئىلاھىي ئىلىملەرنى تەتقىق قىلىشىمۇ بۇنىڭدىن ھېچ پەرقلەنمەيدۇ. ئۆزىگە يات بولغان بىر ساھەدە تۇتامى يوق پىكىرلەر، چالا مەلۇماتلار، بىر - بىرىگە باغلاشمايدىغان چۈشەنچىلەر، ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن ئېلىنغان نەزەرىيىلەرنى ئىلگىرى سۈرۈپ ھەم ئۆزىنى ئالدايدۇ، ھەم باشقىلارنىڭ يولىدىن چىقىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ.

مانا بۇلاردىن بىلىۋالالايمىزكى، پەيغەمبەرلەر ئىنسانلارغا ھەر زامان، ھەر يەردە باياشات (راھەت) بىر ھاياتقا ۋە ئۈستۈن بىر مەدەنىيەتكە ئۇل بولالىغۇدەك نىزام ۋە ساغلام پرىنسىپلارنى ئۆگەتتى. ئەمما ئارىدىن ئەسىرلەر ئۆتۈپ، ئىنسانلارنىڭ بۇ نىزام - پرىنسىپلارنى ئۇنتۇپ، مەدەنىيەتلىرىنى چۈرۈش ئالدىدا تۇرغان ئاساسلار ئۈستىگە بەرپا قىلىشلىرى بەكمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولدى. نەتىجىدە، مەدەنىيەتلىرىنىڭ بۇ ئاساسلىرى يېمىرىلىپ، بىنا قورقۇنچلۇق ھالدا سىلكىندى ۋە ئەڭ ئاخىرى بىنا ئۆگزىسى باشلىرىغا ئۆرۈلۈپ چۈشتى.

ساھابىلەر ھاياتلىرىنى خاتىرجەملىك ۋە خۇشاللىق ئىچىدە سۈردۈردى. چۈنكى ئۇلار ھەر ئىشتا رەسۇلۇللاھقا بويسۇناتتى. ئورۇنسىز تالاش - تارتىشتىن قاچاتتى. ئىسلامىيەت كەلتۈرگەن تەڭداشسىز نېمەتلەر ئىچىدە ئەتىلىرىدىن خاتىرجەم، ھۇزۇر ئىچىدە ياشايتتى. زېھنىي - قۇۋۋىتى ۋە ئەجىر - مېھنەتلىرىنى باشقا ساھەلەرگە سەرپ قىلاتتى، ۋاقىتلىرىنى دىن ۋە دۇنيا تىرىكچىلىكىدە ئۆتكۈزەتتى. مۇستەھكەم بىر تۇتقۇچقا مەھكەم ئېسىلىپ ئىسلامىيەتنى ئۆزلىرىنىڭ ھايات مىزانى قىلىشقان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچىنچى قىسىم

ئىسلام جەمئىيىتى بىر دەستە گۈل

اللە غا، پەيغەمبىرىگە، ئاخىرەت كۈنىگە كەلتۈرگەن بۇ ئىمان، ئۆزىنى اللە غا ۋە دىنىگە تاپشۇرۇش روھىي ھاياتىنىڭ پۈتۈن خاتالىقلىرىنى تۈزىتىپ، جەمئىيەتنىڭ ھەر ساھەسىگە ۋە ھەر بىر شەخسنىڭ ئىدىيىسىگىچە سىڭگەچكە، پۈتۈن ئىنسانىيەت بىر دەستە تىكەنسىز گۈلگە، بىر ئائىلە ئەزالىرىغا ئايلانغان ئىدى. دادىلىرى ھەزرىتى ئادەم، ھەزرىتى ئادەم بولسا تۇپراقتىن يارىتىلغان ئىدى. ئەرەبلەرنىڭ باشقا مىللەتتىن، باشقا مىللەتنىڭ ئەرەبلەردىن تەقۋالىقىدىن باشقا ئۈستۈنلىكى يوق ئىدى. پۈتۈن ئۈستۈنلۈك تەقۋالىقتا ئىدى، اللە نىڭ رەسۇلى مۇنداق دېگەن ئىدى: «ھەممىڭىز ئادەم ئاتىنىڭ ئەۋلادى، ئادەم ئاتا بولسا، تۇپراقتىن يارىتىلدى، ئۆز ئاتىلىرى بىلەن مەغرۇرلانغانلار (ئۆزىنى ئۈستۈن چاغلىغانلار) بۇ قىلمىشىدىن ۋازكەچسۇن، ئەگەر ۋازكەچمىسە، اللە نىڭ نەزىرىدە يەر بېغىرلىغۇچى ھايۋانلاردىن بەكرەك يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدۇ»[1].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنسانلارغا يەنە مۇنداق دېدى:

«ئى ئىنسانلار! اللە سىلەرگە جاھىلىيەتنىڭ نىجاسەتلىرىنى ۋە ئاتىلىرى بىلەن مەغرۇرلىنىشىنى چەكلىدى. ئىنسانلار ئىككىگە بۆلۈندۇ، بىرىنچىسى، راستچىل، تەقۋا ۋە اللە غا ئىتائەتكار بولغانلار، ئىككىنچىسى، گۇناھكار، ئاسىي ۋە اللە غا قارشى چىققانلار»[2].

---

[1] ئىبنى كەسىر تەپسىرى ھۇجۇرات سۈرىسى.
[2] ئىبنى ئەبۇ ھاتەم رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

«سىلەرنىڭ نەسەبىڭلار سىلەرگە ھېچ ئۈستۈنلۈك ئېلىپ كېلەلمەيدۇ. ھەممىڭلار ئادەم ئاتىنىڭ ئەۋلادى. ھەممىڭلار باراۋەر بىر ـ بىرىڭلاردىن پەقەت دىن ۋە تەقۋالىقتىن باشقا ئۈستۈنلىكىڭلار يوق»[1].

ئەبۇزەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىدۇ:

رەسۇلۇللاھ ئەبۇزەرگە مۇنداق دېگەن ئىدى: «ماڭا قارا، ئەبۇزەر! سېنىڭ ھېچكىمدىن، ھېچبىر زەڭگىدىن تەقۋالىقتىن باشقا ھېچ ئۈستۈنلىكىڭ يوق». ساھابىلەر يېرىم كېچىدە رەسۇلۇللاھنىڭ اللهغا: «پۈتۈن بەندىلىرىڭنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن قېرىنداش بولغانلىقىغا گۇۋاھچىمەن يا رەببىم!»[2] دەپ مۇناجات قىلغانلىقىنى ئاڭلىغان ئىدى.

ئىرقچىلىقتا سەۋەبچى قىلغان بولغانلار بىزدىن ئەمەس

رەسۇلۇللاھ جاھىلىيەتنىڭ پۈتۈن ھاياتلىق تومۇرى ۋە يىلتىزىنى قومۇرۇپ تاشلىدى، ئاساسىنى قوزغىدى، قانچىلىك يوچۇقى، بولسا ھەممىسىنى تاقىدى. ۋە پۈتۈن كائىناتقا: «ئىرقچىلىققا چاقىرغان، ئىرقچىلىق ئۈچۈن جەڭ قىلغان ۋە ئىرقچىلىق يولىدا ئۆلگەن بىزدىن ئەمەس»[3] دەپ جاكارلىدى.

جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: بىز بىر جەڭدە ئىدۇق. مۇھاجىرلاردىن بىرى بىلەن ئەنسارىلاردىن بىر غەۋغا چىقاردى. ئەنسارى: ئى ئەنسارىلار! نەدە سىلەر؟ دەپ ۋارقىرىدى. مۇھاجىرمۇ: ئى مۇھاجىرلار! نەدە سىلەر؟ دەپ ۋارقىرىدى. بۇنى ئاڭلىغان

[1] ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.
[2] ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان.
[3] ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

رەسۇلۇللاھ: «بۇ ئادەتنى تاشلاڭلار، چۈنكى بۇ سۆز سەسكەندۈرگۈچى بىر پۇراق چاچماقتا»[1] دېدى. (140)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جاھىلىيەت مۇتەئەسسىپلىكىنى چەكلىدى. جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەر ئارىسىدا كەڭ يېيىلغان يارىدەملىشىش ئۇسۇلىغا چەك قويدى. ھەتتا: «زالىم ياكى مەزلۇم بولسۇن قېرىندىشىڭغا ياردەم قىل!» سۆزىمۇ جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ مەشھۇر ماقال ـ تەمسىلى ۋە ۋاز كېچەلمەس دەستۇرى ئىدى.

رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن ئىدى: «ھەقسىز بولسىمۇ، ئۆز قەۋمىگە ياردەم قىلغان كىشى تاقەتسىزلىنىپ قۇيرۇق پۇلاڭشىتقان تۆگىگە ئوخشايدۇ»[2].

شۇڭا ئەرەبلەرنىڭ ئىچ دۇنياسى ۋە زېھنىلىرى تامامەن ئۆزگەردى. ھەتتا مۇسۇلمان ئەرەبلەر ئىغىزىدىن چۈشمەيدىغان يۇقىرىقى ماقال ـ تەمسىلنى ھەزىم قىلالماس ھالغا كەلدى. بىر قېتىم رەسۇلۇللاھ: «زالىم ياكى مەزلۇم بولسۇن، ئۆز قەۋمىڭگە ياردەم قىل!» دېيىشى بىلەن بىر مۇسۇلمان ئەرەب ئۆزىنى تۇتالماي: «ئى رەسۇلۇللاھ! ماقۇل، مەزلۇمغا ياردەم قىلاي، ئەمما زالىمغا قانداق ياردەم قىلىمەن؟» دېدى. رەسۇلۇللاھقا ئۇنىڭغا: «ئۇنىڭ زۇلۇمغا قارشى چىق، بۇ زالىمغا قىلغان ياردىمىڭ ھېسابلىنىدۇ»[3] دېدى.

ھەممىڭلار (مالچىغا ئوخشاش) ئۆز مېلىڭلارنىڭ مەسئۇلى

ئىسلام جەمئىيىتىدىكى ھەر تۈرلۈك تەشكىلات ۋە گۇرۇھلار بىر ـ بىرىگە ياردەم قىلىدىغان، قوللايدىغان، بىرى يەنە بىرىگە زۇلۇم قىلمايدىغان ھالغا كەلدى. ئەركەكلەرگە (ئەرلەر) ئاياللارغا نىسبەتەن كۆپرەك ھەق بېرىلدى. چۈنكى، الله قۇرئاندا ئەرلەرنىڭ ئاياللاردىن

[1] ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىبنى كەسىرى تەپسىرى.
[3] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كۆپلىگەن نوقتىلاردا ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئەرلەر ئۆز مېلىدىن ئاياللارغا سەرپ قىلىدۇ. ياخشى ئاياللار اللە غا ئىتائەتكارلىرىدۇر. ئەرلىرى يانلىرىدا بولمىغان ۋاقىتلاردا ئىپپەت ـ نومۇسىنى ساقلايدۇ. چۈنكى، اللە شۇنداق قىلىشقا بۇيرىدى. ئاياللارنىڭمۇ ھەققى ۋە مەسئۇلىيەتلىرى بار. بۇ ئارقىلىق جەمئىيەت ئەزالىرى ئۆز مېلىغا مەسئۇل بىر پادىچى ھالىغا كەلدى.

دۆلەت رەئىسى بىر پادىچىدۇر، ئائىلە ئەزالىرى (خوتۇن، بالا ـ چاقىلىرى) دىن مەسئۇلدۇر. ئاياللار ئەرلىرىنىڭ ئائىلىسىنىڭ پادىچىسىدۇر. ئەرلىرىنىڭ ھوقۇقلىرىغا ۋە باللىرىغا مەسئۇلدۇر. خىزمەتچى خوجايىنىنىڭ مېلىنىڭ پادىچىسىدۇر ۋە ئۇلارغا مەسئۇلدۇر[1].

شۇنداق قىلىپ، ئىسلام جەمئىيتى ھەر تۈرلۈك پائالىيەت ـ ھەرىكەتلىرىگە مەسئۇل، ئەقىللىق، يېتىشكەن بىر جەمئىيەت بولۇپ شەكىللەندى.

اللە نىڭ ئەمرىگە بويسۇنمىغانغا ئىتائەت قىلىنمايدۇ

مۇسۇلمانلار ھەر دائىم ھەق تەرەپتە تۇردى. پۈتۈن مەسىلىلەرنى كېڭەش ئارقىلىق ھەل قىلدى. خەلىپىگە، ئۇ اللە غا ئىتائەت قىلغىچە ئىتائەت قىلاتتى. خەلىپە اللە نىڭ ئەمرىگە قارشى چىقىشى بىلەنلا خەلقنىڭ ئۇنىڭ ئىتائىتىدىن چىقاتتى. بۇ ھۆكۈمنىڭ ئاساسى "اللە نى ئىنكار قىلغان (اللە نىڭ ئەمرىگە بويسۇنمىغان) غا ئىتائەت قىلىنمايدۇ" پرىنسىپى ئىدى.[2]

پادىشاھ ۋە ھۆكۈمدارلارنىڭ باج ـ سېلىقى، بايلارنىڭ ۋاز كېچىلمەس سەرمايىسى بولغان خەزىنە ۋە ماللىرى اللە نىڭ ماللىرىغا ئايلاندى. بۇ ماللار پەقەت اللە ۋە اللە نىڭ رازىلىقى ئۈچۈن سەرپ

---

[1] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم.
[2] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلىناتتى. مۇسۇلمانلار بۇ خەزىنە ۋە ماللارنىڭ قوغدىغۇچىلىرى ئىدى. خەلىپە يېتىمنىڭ تەربىيىچىسىگە ئوخشايتتى. خەلىپىنىڭ قول - ئىلكىدە بولسا، يېتىمنىڭ بارلىق ئېھتىياجىنى قامدايتتى، ئەمما ئۇنىڭ مېلىدىن ھېچ نەرسە ئالالمايتتى. ئەگەر خەلىپە پېقىر بولسا، مالدىن پەقەت بەلگىلەنگەن مىقداردا ئالالايتتى. پادىشاھ ۋە ھۆكۈمرانلارنىڭ زورلۇق بىلەن بۇلاپ ئېلىۋېلىپ، خالىغىنىغا بەرگەن ۋە خالىغىنىدىن تارتىپ ئېلىۋالغان، كۆڭلى تارتقانلىرىغا رەخت پارچىسىدەك تارقىتىپ بەرگەن تۇپراقلىرى الله نىڭ مۈلكىگە ئايلاندى. الله نىڭ بىر غېرىچ تۇپرىقىغا تاجاۋۇز قىلغانلارنىڭ، يەتتە قات يەرنى بويىندا سۆرەپ يۈرىدىغانلىقى ئوچۇق بايان قىلىنغان ئىدى.

رەسۇلۇللاھ جەمئىيەتنىڭ روھى ۋە قەلبىدە تەخت قۇرغان ئىدى

ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى ئىنسانلار قىلغان - ئەتكەن ھەر ئىشىنىڭ ھۇزۇر ۋە راھىتىنى يوقىتىپ، ھەر تەرىپى چۇرىگەن، يوق بولۇش ئالدىدا تۇرغان بىر جەمئىيەت ھالىغا چۈشكەن ئىدى. قوماندانلىرىنىڭ پىكرى ئېلىنماي ياكى ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلەشمەي تۈزۈپ جەڭ مەيدانلىرىغا ئېلىپ كىرىلەتتى، جەڭدىن بىر نەتىجە چىقماي ياكى كۆزلەنگەن مەقسەتكە يەتمەي تۈزۈپ سۈلھ قىلىشقا زورلىناتتى. ئىنسانلار، مەرھەمەت ھېسسىياتى، ۋىجدانى ئازابى دېگەنلەرگە قارىماي ئىنساپسىزچە ئېزىلىپ، جان پىدا قىلىشقا، زورلۇقلارغا ۋە چىدىغۇسىز ئىشلارغا زورلىناتتى. ئۇلار قوماندانلىرىنى ۋە قوماندانلىرىمۇ ئۇلارنى ھېچ ياقتۇرمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزلىرى ياقتۇرمىغانلارغا ئىتائەت قىلىش، ئۆز دۈشمەنلىرى ئۈچۈن جان ۋە ماللىرىنى پىدا قىلىش مەجبۇرىيىتىدە ئىدى. ئىنسانلار قەلب يالقۇنى ئۆچكەن، ھېسسىياتى توڭلىغان ئىككى يۈزلىمچى ۋە يالغانچىلىق ئىدىيىسىدە يېتىشكەن بولۇپ، قەلبلىرى خورلۇق، زۇلۇم ۋە بېسىم ئاستىدا تەربىيىلەنگەن ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تارىختا نۇرغۇنلىغان ئۆلمەس ئەسەرلەر ۋە پەۋقۇلئاددە ھادىسىلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولغان، ئىنسانلار "سۆيگۈ" دەپ ئاتىغان بۇ كۈچلۈك ھېسسىيات، ئىسلامىيەتتىن بۇرۇن يەر يۈزىدىن غايىب بولغان ئىدى. ئەسىرلەردىن بېرى بۇ ھېسسىيات بىلەن مەشغۇل بولۇپ، ئۇنىڭ مېۋىلىرىنى توپلىيالىغۇدەك بىر ئىنسان چىقمىغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ كۈچلۈك ھېسسىيات كونا - يېڭى شائىرلار مەدھىيىلەپ كېلىۋاتقان پارلاق رەڭلەرنىڭ گۈزەللىكلىرى ۋە ئالدىغۇچى سىزىقلىرى ئارىسىدا يوقاپ كەتكەن ئىدى.

رەسۇلۇللاھ ئىشنى مانا مۇشۇنداق ئېزىلگەن ۋە گاڭگىراپ قالغان بىر جەمئىيەتتە باشلىغان ئىدى. ئىنسانلارنى ۋابا كېسىلىدەك چىرمىغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپ، ئۇلارنى ئاسارەتتىن قۇتۇلدۇردى. ئۇ خۇددى جەمئىيەتنىڭ يۈرىكى ۋە روھىغا ئايلانغان ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆز نۇرى، كامالىتى ۋە گۈزەللىك سۈپەتلىرىنى، ئېھسان ۋە ياخشىلىقنىڭ ئەڭ ئۈستۈن مەنىلىرىنى ئۆزىگە جۇغلىغان خۇش خەۋەرچى ئىدى. ئۇنى تۇيۇقسىز كۆرگەن كىشى ئۇنىڭ ھەيۋىتىگە ھەيران قالاتتى. ئۇنى ياخشى تونۇيدىغانلار ئۇنىڭ جەزبىسىدىن ئۆزلىرىنى ئالالمايتتى. ئۇنى سۈپەتلىگەنلەر مۇنداق دەيتتى:

"ئۇنىڭدىن ئىلگىرى ۋە كېيىن ئۇنىڭغا ئوخشاش ئادەم كۆرمىدىم، ھەقىقىي سۆيگۈ خۇددى سۇ يۇقىرىدىن پەسكە ئاققاندەك ئۇنىڭغا يۈزلىنەتتى. قەلبلەر ۋە كۆڭۈللەر خۇددى ماگنىت تۆمۈر پارچىلىرىنى ئۆزىگە تارقاتقاندەك ئۇنىڭ جەزبىسىگە باغلىناتتى، خۇددى ئۇ قەلب ۋە كۆڭۈللەرنىڭ ماكانى ئىدى. ئۇ ئۈممەتلىرى تەرىپىدىن ئۇ قەدەر ياخشى كۆرۈلەتتى ۋە ئۇ دەرىجىدە ئىتائەت قىلىناتتىكى، ئاشىق - مەشۇقلار تارىخىدا مۇنداق بىر سۆيگۈ كۆرۈلمىگەن ئىدى. ئۇنىڭغا ئۆز نەپسىلىرىدىن، ئائىلىسىدىن، ماللىرىدىن ۋە بالا - چاقىلىرىدىنمۇ ئۈستۈن كۆرۈشتەك تەڭداشسىز سۆيگۈ ۋە پىداكارلىق ئۈرنەكلىرى كۆرسىتىلگەن ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەڭداشسىز سۆيگۈ ۋە پىداكارلىقلار

ئەبۇبەكرى ئىبنى ئەبۇكۇھافە مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن، بىر كۈنى مەككىدە قاتتىق ئۇرۇلدى. ئۇتبە ئىبنى رەبىيئ ئەبۇبەكرى ئىبنى ئەبۇكۇھافىگە يېقىنلىشىپ، مىخ قېقىلغان ئاياقلىرى بىلەن ئۇنى تېپىپ، يۈزىنى ـ كۆزىنى قانغا بوياپ، قورسىقىغا دەسسەپ ـ چەيىنىگەن ئىدى. ھەتتا ئۇنىڭ (ئەبۇبەكرىنىڭ) بۇرنى تونۇمىغىدەك ھالغا كەلگەن ئىدى. بەنى تەيىم قەبىلىسى ئەبۇبەكرىنى بىر پارچە رەختكە يۆگەپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ باردى. باشقىلار ئۇنىڭ چوقۇم ئۆلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ئىدى. ئەبۇبەكرى ئۇ كۈنى كەچ بولمايلا گەپ قىلىشقا باشلىدى. تۇنجى سۆزى «رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى قانداق؟» ئىدى. بۇنى ئاڭلىغان تەيىم قەبىلىسى ئەزالىرىنىڭ تېخىمۇ غەزىپى تېشىپ، ئۇنىڭغا ھاقارەت ياغدۇردى. ئاندىن ئەبۇبەكرىنىڭ ئانىسى ئۇممۇلخەيرگە: «بۇنىڭغا ھەرگىز يېمەك ـ ئىچمەك بەرمىگىن» دەپ تەھدىت سېلىپ چىقىپ كېتىشتى. ئانىسى ئوغلى بىلەن يالغۇز قالغاندا، ئۇنى بىر نەرسە يېيىشكە زورلىدى. ئەبۇبەكرى تەكرار: «رەسۇلۇللاھ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟» دەپ سورىدى. ئانىسى: «اللّٰه بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، دوستۇڭدىن ھېچ خەۋىرىم يوق» جاۋابىنى بەردى. ئەبۇبەكرى ئانىسىغا: «خەتتابنىڭ قىزى ئۇممۇجەمىلەنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالىنى سورىغىن» دېدى. ئانىسى ئۇممۇجەمىلەنىڭ قېشىغا باردى. ئۇممۇجەمىلە ئۇنىڭغا: «مەن ئەبۇبەكرىنى ياكى ئابدۇللاھنىڭ ئوغلى مۇھەممەدنى تونۇمايمەن. ئەگەر ئوغلۇڭ خالىسا، مەن ئۇنىڭ يېنىغا باراي» دېدى. ئەبۇبەكرىنىڭ ئانىسى ئۇممۇلخەير «ماقۇل» دېدى ۋە ئىككىسى ئەبۇبەكرىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئەبۇبەكرى ئۆلۈم گىرداۋىدا ئىدى. ئۇممۇجەمىلە ئەبۇبەكرىگە يېقىنلاشتى ۋە: «اللّٰه بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، سىزنى بۇ ھالغا قويغان قەۋم پاسىق، كاپىردۇر. اللّٰه ئۇلاردىن ئىنتىقامىڭىزنى ئالىدۇ، ئىنشائاللاھ!» دەپ پەرياد قىلىشقا باشلىدى. ئەبۇبەكرى يەنە: «رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى قانداق؟» دەپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سورىدى. ئۇممۇجەمىلە: «ئانىڭىز يېنىمىزدا سۆزلىرىڭىزنى تۇيماسمۇ؟» دېدى. ئەبۇبەكرى: «ئۇنىڭدىن سىزگە ھېچ زەخمەت يەتمەيدۇ، قورقماڭ!» دېدى. ئۇممۇجەمىلە: «رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى ياخشى» دېدى. ئەبۇبەكرى: «ئۇ ھازىر نەدە؟» دەپ سورىدى. ئۇممۇجەمىلە: «ئىبنى ئەكرەمنىڭ ئۆيىدە» دەپ جاۋاب بەردى. ئەبۇبەكرى: «الله غا قەسەمم بار، رەسۇلۇللاھنى كۆرمىگىچە ھېچنەرسە يېمەيمەن، ئىچمەيمەن» دېدى. ئۇممۇلخەير ۋە ئۇممۇجەمىلە كەچ كىرىپ، ئەل ئايىغى بېسىققاندىن كېيىن ئەبۇبەكرىنى رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىغا ئېلىپ باردى[1].

دادىسى، قېرىندىشى ۋە يولدىشى ئۇھۇد جېڭىدا

رەسۇلۇللاھنىڭ سەپلىرىدە شېھىت بولغان مەدىنىلىك بىر ئايال كارۋاننىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ: ”رەسۇلۇللاھنىڭ ئەھۋالى قانداق؟“ دەپ سورىدى. ياخشى، الله غا شۈكرى! سىلەر ئارزۇ قىلغاندەك ئەھۋالدا“ دېگەن جاۋاب كەلدى. ئايال: ”ئۇنى ماڭا كۆرسىتىڭلار، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈشنى تەلەپ قىلىمەن“ دېدى ۋە رەسۇلۇللاھنى كۆرۈپ: ”ئى رەسۇلۇللاھ! نېمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ساڭا مۇسىبەت يەتمىسۇن، بىزگە يەتكىنى مۇھىم ئەمەس“ دېدى.[2]

مۇشرىكلەر خۇبەيبنى (رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ) دارنىڭ ئالدىغا ئەكەلدى ۋە قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ: ”ھازىر سېنىڭ ئورنۇڭدا مۇھەممەدنىڭ بولۇشىنى خالامسەن؟“ دەپ سوراشتى. خۇبەيب: «ياق، ئۇلۇغ الله بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مېنىڭ قۇتۇلۇشۇم ئۈچۈن، مۇھەممەدنىڭ ئايىقىغا تىكەن كىرىشىگىمۇ چىدىيالمايمەن» دەپ جاۋاب بەردى. مۇشرىكلەر بىر ـ بىرىگە قاراپ كۈلۈشتى.[3]

---

[1] ئەلبىدايە ۋەننىھايە 3 ـ جىلد 30 ـ بەت.
[2] مەغازى، ئىبنى ئىسھاق رىۋايەت قىلغان.
[3] ئەلبىدايە ۋەننىھايە 4 ـ جىلد 63 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

زەيد ئىبنى سابىت مۇنداق دەيدۇ: ”ئۇھۇد جېڭىدە رەسۇلۇللاھ مېنى سەئد ئىبنى دابىيانىڭ قېشىغا ئەۋەتتى ۋە «ئەگەر ئۇنى كۆرسەڭ، رەسۇلۇللاھ سېنىڭ ھال ـ ئەھۋالىڭنى سورىدى دەپ سالىمىنى يەتكۈزگىن!» دېدى. ئۆلۈكلەر ئارىسىدا ئايلىنىپ يۈرۈپ سەئد ئىبنى دابىيانىنى تاپتىم. يېنىغا بارغىنىمدا ئاخىرقى نەپەسلىرى قالغان ئىدى. پۈتۈن بەدىنى قىلىچ، نەيزە ۋە ئوقتىن ئۆتمە تۆشۈك ئىدى. «ئى سەئد! ساڭا رەسۇلۇللاھنىڭ سالىمى بار، سېنىڭ ئەھۋالىڭنى سوراش ئۈچۈن مېنى ئەۋەتتى» دېدىم. سەئد: «اللّٰه نىڭ رەسۇلىغا سالىمىنى ئېيتقىن. ئى رەسۇلۇللاھ! جەننەتنىڭ پۇرىقىنى ئېلىۋاتىمەن دېگەنلىكىمنى ئېيتقىن» دېدى. ئاندىن قەۋمىم ئەنسارىغا: «كۆزۈڭلارنى قىمىرلىتالىغۇدەكلا ئەھۋالىڭلار بولسا، رەسۇلۇللاھنى قوغداش يولىدا ھېچقانداق باھانەڭلار يوق» دېدى ۋە جان بەردى[1].

ئۇھۇد جېڭىدا دۈمبىسىنى رەسۇلۇللاھقا قالقان قىلغان ئەبۇدۇجانە كەلگەن پۈتۈن ئوقلار ۋۇجۇدىغا سانجىلغان ھالدا ھېچ مىدىرلىمىغان ئىدى[2].

مالىك ئەلخۇدرى رەسۇلۇللاھنىڭ يارىسىنى سۈمۈرۈپ يەرگە بىر تامچە قېنىنىمۇ ئېقىتمىغان ئىدى. يارا پاكىزلانغاندىن كېيىن رەسۇلۇللاھ: «ئاغزىڭدىكى قاننى تۈكۈرۈۋەت!» دېدى. مالىك ئەلخۇدرى: «اللّٰه بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بۇ قاننى ھەرگىز تۈكۈرمەيمەن» دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدى[3].

ئەبۇسۇفيان مەدىنىگە كەلگىنىدە قىزى ئۇممۇھەبىبەنىڭ ئۆيىگە باردى ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ تۆشەكىدە ئولتۇرماقچى بولغىنىدا، قىزى ئۇممۇھەبىبە دەرھال تۆشەكنى قاتلاپ ئېلىۋەتتى، ئەبۇسۇفيان: «قىزىم بىلەلمىدىم، ئەجەبا تۆشەك مەندىن قىممەتلىكمۇ ياكى مەن تۆشەكتىنمۇ؟» دەپ سورىدى. قىزى: «شۇنداق، تۆشەكنى سەندىن

[1] زادۇلمەئاد 2 ـ جىلد 134 ـ بەت.
[2] زادۇلمەئاد 2 ـ جىلد 130 ـ بەت.
[3] زادۇلمەئاد 2 ـ جىلد 136 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىممەتلىك كۆرىمەن. چۈنكى، ئۇ رەسۇلۇللاھنىڭ تۆشىكى، سەن بولساڭ بىر قېرى مۇشرىك»[①] دەپ جاۋاب بەردى.

سەقىف قەبىلىسىدىن ئۇرۋەر ئىبنى مەسئۇد، ھۇدەيبىيەدىن قايتقاندىن كېيىن دوست ـ بۇرادەرلىرىگە مۇنداق دەپ خىتاب قىلغان ئىدى: «ئى خالايىق! اللّٰه غا قەسەم قىلىمەنكى، قەيسەر، خىسراۋ ۋە نەجاشىغا ئوخشاش نۇرغۇن ھۆكۈمدارلارنىڭ ئالدىغا ئەلچى بولۇپ باردىم. قەسەم قىلىپ بىرىمەنكى، مۇھەممەدنىڭ ساھابىلىرىنىڭ مۇھەممەدكە كۆرسەتكەن ھۆرمەت ۋە مۇھەببەتنى ھېچبىر پادىشاھ ھۇزۇرىدا كۆرمىدىم. ۋەللاھى، ئۇ تۈكۈرگەن، ۋاقىتتا تۈكۈرۈكى ئادەملىرىنىڭ بىرىنىڭ ئالقىنىغا چۈشسە، ھېچ ئىككىلەنمەي ئۇنى يۈز ـ كۆزىگە سۈركەيتتى. ئۇ بەرگەن ئەمر ـ بۇيرۇقلارنى دەرھال ئورۇندايتتى. ئۇ تاھارەت ئالغان ۋاقىتتا، تاھارەت سۈيىنى تالىشىپ، ئۈرۈشۈپ كەتكىلى ئاز قالاتتى. ئۇ سۆزلىگەندە سۈكۈت قىلىپ ئاڭلايتتى، سۆيگۈ ۋە ھۆرمەتلىرىدىن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىيالمايتتى»[②].

ئىتائەت ۋە بويسۇنۇشنىڭ ئاجايىپ شەكىللىرى

مۇسۇلمانلار سۆيگۈ ـ مۇھەببەت بىلەن ھاياجانلىنىپ، قېنى قىزىغان ئەسكەرلەرگە ئوخشاش رەسۇلۇللاھقا شەرتسىز بويسۇناتتى ۋە ئىتائەت قىلاتتى. خەلق پۈتۈن قەلبى بىلەن ئۇنى ھۆرمەتلىگەچكە، ئۆزلىرىنى ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشتىن تارتالمىغان ئىدى. سەئد ئىبنى مۇئازنىڭ ئۆزى ۋە ئەنسارىلار ھەققىدە بەدرى غازىتىدىن بۇرۇن ئېيتقان سۆزلىرى بۇنىڭ ئەڭ تىپىك مىسالى بولالايدۇ. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: «مەن ئەنسارىلارنىڭ نامىدا ئېيتىمەن. سەن خالىغىنىڭچە تەپەككۇر قىلالايسەن. خالىغان كىشىنىڭ ئىشىنى ھەل قىلىپ، خالىمىغان كىشىنىڭكىنى قىلمىساڭمۇ بولىدۇ. ماللىرىمىزدىن

① ئىبنى ھىشامنىڭ تەرجىمىھالى مەككىگە بېرىشنىڭ ئەسلى سەۋەبلىرى.
② زادۇلمەئاد 13 ـ جىلد 125 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خالىغىنىڭچە ئېلىپ، خالىمىغىنىڭنى بىزگە قويساڭ بولىدۇ. بىزدىن ئالغان نەرسىلەر بىزگە قويغان نەرسىلەردىن تېخىمۇ سۆيۈملۈكتۇر. ھەر قانداق ئىشتا بۇيرۇق قىلساڭ مۇتلەق ئورۇندايمىز. الله غا قەسەم قىلىمەنكى، غەمداندىكى كۆلگىچە بارساڭ، ئارقاڭدىن بىزمۇ ماڭىمىز. ۋەللاھى، سەن شۇ دېڭىزنى كۆرسەتسەڭ، كۆزىمىزنى يۇمماي تۇرۇپ سېنىڭ بىلەن شۇڭغۇيمىز»[1].

مۇسۇلمانلارنىڭ رەسۇلۇللاھقا بولغان ئىتائەتلىرىنىڭ نەقەدەر كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدىغان ھادىسىلەردىن بىرى، تەبۇك غازىتىدىن قاچقان (چېكىنگەن) ئۈچ كىشى ھەققىدە رەسۇلۇللاھنىڭ مەدىنىلىكلەرگە قىلغان ئالاقە قىلماسلىق ئەمرى ئىدى. خەلق رەسۇلۇللاھنىڭ ئەمرىگە قەتئىي بويسۇندى. مەدىنە شەھىرى ئۇ ئۈچ كىشى ئۈچۈن خۇددى ئۆلۈكلەر شەھىرىگە ئايلانغان ئىدى. ھېچكىم ئۇلار بىلەن سۆزلەشمەيتتى. سۇئاللىرىغا جاۋاب بەرمەيتتى، پۈتۈن خەلق ئۇلاردىن مۇناسىۋەتنى ئۈزگەن ئىدى. كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ھەدىسنى مۇنداق بايان قىلغان ئىدى:

«رەسۇلۇللاھ خەلققە تەبۇك غازىتىدىن چېكىنگەن مەن ۋە يەنە ئىككى كىشى بىلەن سۆزلىشىشنى مەنئى قىلدى. خەلق بىزگە ئېغىز ئاچمىدى. خۇددى يات كىشىلەردەك كۆرەتتى. ھەتتا يەر يۈزىمۇ ئۆزگەرگەن ئىدى. ئۇيەرلەر مەن كۆرگەن، مەن تونۇيدىغان يەرلەر ئەمەس ئىدى. نىھايەت، مۇسۇلمانلارنىڭ مەندىن ئالاقە ئۈزۈشى مەن ئۈچۈن چىدىغۇسىز ئازاب بولدى. ھېچ چىدىغۇچىلىكىم قالمىغان ئىدى. ئەبۇقەتادەنىڭ تېمىدىن ئارتىلىپ ھويلىغا كىردىم. قەتادە تاغامنىڭ ئوغلى ئىدى. ئۇنى ئەڭ ياخشى كۆرەتتىم، ئۇنىڭغا سالام بەردىم. الله غا قەسەم قىلىمەنكى، سالىمىمنى ئالمىدى. ئۇنىڭغا: ئەبۇقەتادە ئۆتۈنۈپ قالاي، گەپ قىلغىن! سەن مېنىڭ الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى سۆيىدىغانلىقىمنى بىلمەمسەن؟ دېدىم. جاۋاب بەرمىدى. تەكرار سورىدىم. يەنە ئېغىز ئاچمىدى. قايتا ـ قايتا سورىدىم. ئاخىرى: «الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى تېخىمۇ ياخشى

[1] زادۇلمەئاد 3 ـ جىلد 130 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىلىدۇ» دېدى. كۆزلىرىم ياشقا تولدى. يەنە تامدىن ئارتىلىپ ئۆيگە چىقىپ كەتتىم[1].

كەئب ئىبنى مالىكنىڭ رەسۇلۇللاھقا بولغان ئىتائىتىنى كۆرسىتىدىغان ھادىسىلەردىن بىرى مۇنداق ئىدى. كەئبنىڭ غەم ـ قايغۇلۇق كۈنلىرىدىن بىرىدە رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ: «اللە نىڭ رەسۇلى سېنىڭ ئائىلەڭدىن ئايرىلىشىڭنى بۇيرىدى» دېدى. كەئب: «ئايالىمنى تالاق قىلامدىم؟» دەپ سورىدى. رەسۇلۇللاھ: «ياق، تالاق قىلما، پەقەت ئۇنىڭدىن ئايرىم ياشا ۋە ئۇنىڭغا يېقىنلاشما!» دېدى. بۇنى ئاڭلىغان كەئب ئايالىغا: «داداڭنىڭ يېنىغا بارغىن ۋە اللە نىڭ ھۆكمى كەلگىچە ئۇ يەردە تۇرغىن» دېدى[2].

كەئبنىڭ رەسۇلۇللاھقا بولغان سۆيگۈسى ۋە ئۇنى دۇنيادىكى پۈتۈن ئىنساندىن ئارتۇق كۆرىدىغىنىنى ئىسپاتلايدىغان تۆۋەندىكى ھادىسىمۇ ئەسلەپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇ. غەسسان پادىشاھى كەئبنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە يېقىندى بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ھالبۇكى بۇ تەكلىپ كەئبنىڭ غەم ـ قايغۇلۇق كۈنلىرىدە ئۇنىڭ ئۈچۈن ئېغىر ئازاب بولغان ئىدى. ئۇ تەكلىپنى دەرھال رەت قىلدى. كەئب بۇ ھادىسىنى مۇنداق بايان قىلغان ئىدى: «مەدىنە بازىرىدا ئايلىنىپ يۈرەتتىم. شام (سۈرىيە) دىن مەدىنىگە ئاشلىق ساتقىلى كەلگەنلەردىن بىرى تۇساتتىن: ماڭا كەئب ئىبنى مالىكنى كۆرسىتىپ بېرىدىغانلار بارمۇ؟ دەپ ۋاقىراشقا باشلىدى. ئۇ يەردىكى كىشىلەر مېنى ئىشارەتلىدى ھېلىقى ئادەم يېنىمغا كېلىپ، غەسسان پادىشاھىنىڭ مەكتۇبىنى ئۇزاتتى. ساۋادىم بولغاچقا مەكتۇبنى ئوقۇشقا باشلىدىم. مەكتۇبتا: "ئاڭلىشىمىزچە دوستۇڭ، مۇھەممەد ساڭا زۇلۇم قىلىۋېتىپتۇ، ھالبۇكى، اللە سېنى ئازاب ـ ئوقۇبەت ۋە قىيىنچىلىق تارتىش ئۈچۈن ياراتمىدى. بىزنىڭ قېشىمىزغا كەل، بىز سېنى قوغدايمىز" دەپ يېزىلغان ئىدى. مەكتۇبنى ئوقۇغاندىن كېيىن: بۇمۇ بېشىمغا بىر بالادۇر، ـ دېدىم ۋە ئۇنى كۆيدۈرۈۋەتتىم»[3].

---

[1] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم.
[2] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم.
[3] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇسۇلمانلارنىڭ رەسۇلۇللاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇش ۋە ئىتائەت قىلىشلىرىنى ئىپادىلەيدىغان جەلب قىلارلىق ھادىسىلەردىن بىرى. ئىچىملىكنى چەكلەيدىغان ۋاقىتتا ئىچىملىك ئىچىلىۋاتقان سورۇندا يۈز بەرگەن ھادىسىدۇر. ئەبۇبۇرەيدە دادىسىدىن نەقىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «توپلىشىپ ئولتۇرۇپ شاراب ئىچىۋاتاتتۇق، ئورنۇمدىن تۇرۇپ رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىغا باردىم ۋە سالام بەردىم، دەل ئۇ ۋاقىتتا ئىچىملىكنى چەكلەيدىغان شۇ ئايەتنى ئوقۇدى: ﴿ئى مۆمىنلەر! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلار (يەنى چوقۇنۇش ئۈچۈن تىكلەنگەن تاشلار) غا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر. بەختكە ئېرىشىش ئۈچۈن شەيتان ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار، شەيتان ھاراق، قىمار ئارقىلىق ئاراڭلاردا دۈشمەنلىك، ئاداۋەت تۇغدۇرماقچى، سىلەرنى نامازدىن ۋە اللە نى ياد ئېتىشتىن توسماقچى بولىدۇ. سىلەر ئەمدى (ھاراق، قىماردىن) يانمامسىلەر؟[1]﴾

مەن دوستلىرىمنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىپ بۇ ئايەتنى كەرىمنى "سىلەر ئەمدى ھاراق، قىماردىن يانمامسىلەر؟" دېگەن يەرگىچە ئوقۇدۇم. بەزىلىرى قوللىرىدا شاراب ئىچىۋاتاتتى. بىر قىسمىنى ئىچتى، بىر قىسمى قەدەھتە قالدى. قەدەھلەر ئۈستۈنكى لېۋىنىڭ ئاستىغا چاپلىشىپ قالغاندەك تۇراتتى. ئاندىن ئېغىزلىرىدا قالغان شارابنى تۆكۈرۈۋېتىپ: "ياندۇق، ياندۇق، ياندۇق، ئى رەببىمىز!" دېيىشتى[2].

رەسۇلۇللاھقا ئىتائەت قىلىش ۋە ئۇنى ئۆز نەپسىدىن، ئائىلىسىدىن ۋە نەسەبىدىن ئۈستۈن كۆرۈشنىڭ تىپىك مىساللىرىدىن بىرى بولغان ئىبنى جەرىرنىڭ ئىبنى زەيدتىن رىۋايەت قىلغان ھادىسىنى كۆزدىن كەچۈرەيلى! رەسۇلۇللاھ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيىنى چاقىرىپ: "كۆرمىدىڭمۇ، داداڭ نېمە دەۋاتىدۇ؟" دېدى. ئابدۇللاھ: ئاتا ـ ئانام ساڭا قۇربان بولسۇن، نېمە دەۋاتىدۇ؟ ئى رەسۇلۇللاھ! دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «داداڭ، مەدىنىگە قايتقىنىمىزدا

---

[1] سۈرە مائىدە 90 ــ 91 ـ ئايەتلەر.

[2] ئىبنى جەرىر بۇ ھەدىسنى يۇقىرىدىكى ئايەتنى تەپسىر قىلغاندا نەقىل قىلغان. تەپسىرى تەبەرى 28 ـ جىلد.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

شەرەپلىكلەر شەرەپسىزلەرنى ئۆيەردىن قوغلاپ چىقىرىدۇ، دەۋاتىدۇ» دېدى. ئابدۇللاھ: شۇنداق، توغرا دەيدۇ. ئى رەسۇلۇللاھ! اللّٰه غا قەسەم قىلىمەنكى، شەرەپلىك بولغانلار سىلەر، شەرەپسىز بولسا ئۇزىدۇر. ئەمما يەنە اللّٰه غا قەسەم قىلىمەنكى، مەدىنىگە قايتقىنىمىزدا مەدىنە خەلقى مېنىڭدىن بەكرەك ئىتائەتكار بىرىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىدۇ. اللّٰه ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى دادامنىڭ بېشىنى ئېلىشىمنى خالىسا، قىلچە ئىككىلەنمەي بېرىپ كاللىسىنى كەلتۈرىمەن ـ دېدى. رەسۇلۇللاھ: «ياق» دەپ جاۋاب بەردى. مەدىنىگە يېتىپ بارغاندا، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي دادىسىنى شەھەرگە كىرگۈزمەسلىك ئۈچۈن شەھەر دەرۋازىسىدا تۇردى ۋە قىلىچىنى چىقىرىپ دادىسىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ: «مەدىنىگە بارغاندا، شەرەپلىك ۋە شەرەپسىز ئېنىق ئايرىلىدۇ، دېگەن سەنمىدىڭ؟ اللّٰه غا قەسەم قىلىمەنكى، شەرەپنىڭ ساڭا ياكى رەسۇلۇللاھقا ئائىت ئىكەنلىكىنى كۆرىسەن. ۋەللاھى، اللّٰه ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىنىڭ رۇخسەتسىز شەھەر دەرۋازىسىدىن ئىچكىرىگە كىرەلمەيسەن!» دېدى. بۇنىڭ ئاڭلىغان ئابدۇللاھنىڭ دادىسى: ”ئى خەزرەجلىكلەر، نەدە سىلەر؟ ئوغلۇم مېنى ئۆز ئۆيۈمدىن قوغلاۋاتىدۇ! دەپ ۋاقىراشقا باشلىدى“. ئابدۇللاھ اللّٰه غا قەسەم قىلىمەنكى، رەسۇلۇللاھنىڭ رۇخسەتسىز ھېچكىم ئۇنى قوغدىيالمايدۇ، ـ دېدى. بىر نەچچە كىشىشى بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن خېلى كۆپ تىرىشقان بولسىمۇ، ئابدۇللاھ: اللّٰه غا قەسەم قىلىمەنكى، اللّٰه ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ رۇخسەتسىز ئۇنى ھېچكىم شەھەرگە ئەكىرەلمەيدۇ! دەپ تۇردى. نىھايەت رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ مەسىلىنى ئۇقتۇردى. رەسۇلۇللاھ: «بېرىپ ئابدۇللاھقا دادىسىنى ئۆيگە كىرىشكە رۇخسەت قىلىشىنى ئېيتىڭلار» دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئابدۇللاھ: رەسۇلۇللاھ ئەمرى قىلغان بولسا، مەيلى كىرسۇن! دېدى[1].

---

[1] تەپسىرى تەبەرى 28 ـ جىلد.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۆتىنچى قىسىم

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام جاھىلىيەت ئىنسانلىرىنى ئۇستۇن ئىنسانلىق سەۋىيىسىگە قانداق يۈكسەلتتى؟

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مانا بۇ چوڭقۇر يىلتىزى ۋە كۈچلۈك ئىمانى، تەگداشسىز ئىلاھى تەلىماتى، مۇكەممەل تەربىيە سىستېمى، ئۇستۇن شەخسىيىتى، شۇنداقلا مۆجىزىلىرى تۈگىمەيدىغان، يېڭىلىقلىرى كونىرىمايدىغان بۇ مۆجىزە كىتاب بىلەن ئىنسانىيەتكە يېپيېڭى بىر ھايات يولى تەييارلاپ بەردى.

ھەزرىتى مۇھەممەد جاھالەت ۋە كۇفرىنىڭ سەلتەنەت دەۋرىدە، تۇپراق ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغان، يېرى بىلىنمىگەن، ھېچكىم دىققەت ـ ئېتىبارىغا ئالمىغان خام ماددا يىغىندىسىنى يەنى ئىنسانىيەتنىڭ ئىستېداتى ۋە قابىلىيىتىنى راۋاجلاندۇرۇشقا تىرىشتى. الله نىڭ ياردىمى بىلەن ئىنسان قەلبىگە يوشۇرۇنغان ئىمان ۋە ئەقىدىنى تېپىپ چىقىپ، ئۇ يەرگە يېپيېڭى روھ سىڭدۈردى. مەخپىي خەزىنىلەرنى قازدى. الله بەرگەن ئىستېدات ۋە قابىلىيەتنى نۇرلۇق ـ مەشئەلگە ئوخشاش تۇتاشتۇردى. ئاندىن ھەممىسىنى يەر ـ يېرىگە ئورۇنلاشتۇردى. ئىنسانلار خۇددى ئۇيەرلەر ئۇچۇن يارىتىلغان ئىدى. خۇددى ئۇيەردە بوش ئىدى ـ دە، ھەممەيلەن ئۆز يېرىنى كۆزلەيتتى، بىر ئاز ئاۋۋال يەرلىرىگە يېتىشمەك ئۇچۇن جان پىدا قىلاتتى. جانسىز مەۋجۇداتتەك تۇرغان ئىنسانلار بىردىنلا ھەرىكەتچان ۋۇجۇد ۋە كونترول قىلغىلى بولمايدىغان مەۋجۇداتقا ئايلاندى. ھەرىكەتسىز جەسەتكە ئوخشايتتى، قىسقا ۋاقىتتا دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان بىر ھەرىكەت كۈچىگە ئىگە بولدى. ئۆزلىرى مېڭىۋاتقان يولنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كۆرەلمىگۈدەك دەرىجىدە ئىدى. ئەمما بىردىنلا باشقىلارغا يول كۆرسەتكۈچى ھۇشيار قوماندان سەۋىيىسىگە يۈكسەلدى. ”ئەسلىدە ئۆلۈك (يەنى كاپىر) بولۇپ، بىزنى ئۇنى (يەنى ئۇنىڭ قەلبىنى ئىمان بىلەن) تىرىلدۈرگەن، بىز ئۇنىڭغا كىشىلەر ئارىسىدا ھىدايەت تېپىشقا نۇر بەرگەن بىر ئادەم زۇلمەتتە (يەنى كۇفرىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدا) قالغان ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمىغان بىر ئادەم بىلەن ئوخشاشمۇ؟ كاپىرلارغا ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى ئەنە شۇنداق چىرايلىق كۆرسىتىلدى“.[1]

رەسۇلۇللاھ مەيلى ھەممە نەرسىدىن قۇرۇق قالغان ئەرەب بولسۇن ياكى باشقا مىللەتلەردىن بولسۇن، قىسقا ۋاقىتتا، تارىخنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر شەخسلىرىنى ۋە ئەڭ ئۇستۇن تالانت ئىگىلىرىنى يېتىشتۈردى. دادىسى خەتتابنىڭ تۆگىچىسى، جاسارەت ۋە غەيرەتتە قۇرەيشنىڭ ئادەتتىكى ئەزالىرىدىن بىرى، قەۋمى ۋە قېرىنداشلىرى ئىچىدە ھېچ مۇھىم ئورنى ۋە ئۇستۇنلۇكى بولمىغان ھەزرىتى ئۆمەر تالانتى ۋە دۇرۇستلىقى بىلەن بىردىنلا دۇنيانى ھەيران قالدۇردى. خىسراۋ ۋە قەيسەرنى تەختىدىن چۈشۈرۈپ، تۇپراقلىرىنى ئىسلام دۆلىتىنىڭ چېگراسى ئىچىگە ئالغان ئىدى.

رىۋايەت شەكلىدە تىللاردا داستان بولغان ئادالەت، تەقۋا ۋە ئىخلاسىدىن باشقا دۆلەت رەھبەرلىكى ۋە نىزامىدا خىسراۋ ۋە قەيسەرلەر ئۇنىڭ قولىغا سۇ قويۇپ بېرەلمەيتتى.

خالىد ئىبنى ۋەلىد

خالىد ئىبنى ۋەلىد قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ ئاتلىق جەڭچىلىرىدىن بىرى ئىدى. جەڭ ماھارىتى يوق، قىلىچۋاشقان يەرلىك جەڭ ئۇسۇلىدىن باشقىسىنى بىلمەيتتى. قۇرەيش چوڭلىرى ئۇنى قەبىلە جەڭلىرىدە ياردەمگە چاقىراتتى ۋە ئۇ بۇ پۇرسەتتە ئۇلارنىڭ ئىشەنچ ۋە ماختىشىغا ئېرىشەتتى. ئەينى ۋاقىتتا، ئەرەب يېرىم

[1] سۈرە ئەنئام 122 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئارىلىدا ھېچ شۆھرىتى يوق ئىدى. ئەمما خالىد ئىبنى ۋەلىد بىردىنلا بىر ئىلاھىي قىلىچتەك يالتىرىدى. قارشىسىغا چىققان ھەرخىل ھەرنەرسىنى پارچىلاپ تاشلايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ رىم ئىمپېراتورلۇقىنىڭ ئۇستىگە چاقماق چاققاندەك چۈشۈپ، تارىختا ئەبەدىي ئىز قالدۇردى.

ئەبۇئۇبەيدە

ئەبۇئۇبەيدە راستچىل، دۇرۇست، ئىشەنچلىك ۋە پاكىزە ئىنسان ئىدى. مۇسۇلمانلارنىڭ ھۇجۇمچى ئاتلىق قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلاتتى. ئەمما ئۇمۇ بىردىنلا مۇسۇلمانلارنىڭ باش قوماندانلىقىغا يۈكسەلدى. ھەرەقلىنى سۇرىيەنىڭ گۈزەل باغلىرىدىن ۋە يېشىل ۋادىلىرىدىن قوغلىدى ۋە ”ئەلۋىدا سۇرىيە، مەڭگۈلۈك ئەلۋىدا“ دېگۈزگەن ئىدى.

ئامىر ئىبنى ئاس

ئامىر ئىبنى ئاس قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ چوڭلىرىدىن ئىدى. ھەبەشىستان (ئېفئوپىيە) غا ھىجرەت قىلغان مۇسۇلمانلارنى قايتۇرۇپ كېلىش ئۈچۈن قۇرەيشلەر تەرىپىدىن ھەبەشىستانغا ئەلچى قىلىپ تەيىنلەندى، ئەمما ئۇ ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمەي قايتىپ كەلگەن ئىدى. مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن مىسىرنى ئىستىلا قىلدى. بىردىنلا يېڭىلمەس كۈچ ـ قۇۋۋەتكە ئايلاندى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سەئد ئىبنى ئەبۇۋاققاس

سەئد ئىبنى ئەبۇۋاققاس مۇسۇلمان بولۇشتىن بۇرۇن ئەرب تارىخىدا قوشۇن قوماندانى ياكى رەھبەر ئىكەنلىكى خاتىرىلەنمىگەن ئىدى. مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن مەدائىننىڭ ئاچقۇچلىرىنى قولغا ئالدى. ئىران ۋە ئىراقنىڭ ئىستىلاچىسى بولۇپ داڭق چىقاردى.

سەلمان فارسى

سەلمان فارسى ئىران يېزىلىرىنىڭ بىرىدىكى بىر پادىچىنىڭ ئوغلى بولۇپ، مۇسۇلمان بولۇشتىن بۇرۇن قۇللۇقتىن قۇللۇققا، پالاكەتتىن پالاكەتكە يۆتىلىپ يۈرگەن ئىدى. مۇسۇلمان بولغان كېيىن، تېخى تۇنۇگۇنلا ئاددى پۇقراسى بولغان ئىران ئىمپېراتورلۇقىنىڭ پايتەختىگە ۋالىي بولدى. سەلمان فارسى ۋالىيلىق ۋەزىپىسىنىڭ ئاخىرىغىچە زاھىد ۋە تەقۋالىقىدىن ھېچنەرسە يوقاتمىغان ئىدى. خەلق ئۇنى يەنىلا پېقىر كەپىسىدە ئولتۇرغان ياكى بېشىدا ئېغىر يۈك توشۇۋاتقان ھالەتتە كۆرەتتى.

بىلال ھەبەشى

بىلال ھەبەشى پەزىلەت ۋە ئىخلاسنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىققاچقا، مۆئمىنلەرنىڭ ئەمرى ھەزرىتى ئۆمەر تەرىپىدىن ”ئەسسەيد“ لەقىمى بېرىلگەن ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەبۇھۇزەيفەدىن ئازاد قىلىنغان سالىم.

ھەزرىتى ئۆمەر سالىمنى خەلىپىلىك تەختىگە لايىق كۆرەتتى ۋە ”ئەگەر سالامەت بولغان بولسا، ئۇنى خەلىپە قىلغان بولاتتىم“ دەيتتى.

مۇئتە جېڭىدا مۇسۇلمان قوشۇنىنىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان زەيد ئىبنى ھارىس... ۋە يەنە جەئفەر ئىبنى ئەبۇتالىب، خالىد ئىبنى ۋەلىدكە ئوخشاش قانچىلىغان قەھرىمانلار... ئەينى ۋاقىتتا زەيدنىڭ ئوغلى ئۇسامە ئەبۇبەكرى ۋە ھەزرىتى ئۆمەردەك قوشۇندا قوماندانلىق قىلىۋاتاتتى.

ئەبۇزەر، مىقداد، ئەبۇدەردا، ئەممار ئىبنى ياسىر، مۇئاز ئىبنى جەبەل ۋە ئۇبەيد ئىبنى كەئب... كۆكۈللىرىدىكى ئىسلام ھارارىتىنىڭ تەسىرىدە ساناقلىق (كۆزگە كۆرۈنگەن) زاھىد ۋە ئۇلۇغ ئالىم بولغان ئىدى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب، ھەزرىتى ئائىشە، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد، زەيد ئىبنى سابىت ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس... شۇنداق، ھەممىسى رەسۇلۇللاھنىڭ يېنىدا ھەر تەرىپىدىن ئىلىم چاقناپ تۇرغان، دىللىرىدىن ھېكمەتلەر ياغدىغان، نامى دۇنياغا پۇركەتكەن، ئۇلۇغ ئالىم بولغان ئىدى. قەلبلىرى بەكمۇ نازۇك ئىدى. ئۇلار سۆز قىلغاندا، كائىنات سۈكۈت قىلاتتى. ئۇلار خىتاب قىلغاندا، تارىخ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى خاتىرىلەيتتى.

مۇۋاپىق بىر ئىنسانىيەت جەمئىيىتى

مەدەنىي دۇنيا ۋە زامانىۋىي مىللەتلەر تەرىپىدىن كەمسىتىلگەن ۋە خوشنا دۆلەتلەر تەرىپىدىن خورلانغان، ئۇيەر ـ بۇيەرگە چېچىلىپ كەتكەن بۇ خام ئەشيالاردىن ئىنسانىيەت تارىخىدا ئوخشىشى ھېچ كۆرۈلمىگەن، ئۆلچەمدىن يۇقىرى بىر خەلق شەكىللەندى. بۇ خەلق باشلىنىش نوقتىسى نامەلۇم بىر يولغا ياكى قاچان باشلانغانلىقى ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قاچان توختايدىغانلىقى بىلىنمىگەن يامغۇرغا ئوخشايتتى. ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ ھەر ساھەسىدە ئىقتىدار ۋە سالاھىيەتكە ئىگە خەلق ئىدى. دۇنياغا ھېچ ئېھتىياجى بولمىغان، ئەمما ئۇنىڭسىز دۇنيا ياشىيالمايدىغان خەلق ئىدى. بۇ ئىلغار جەمئىيەت مەدەنىيەت ۋە دۆلەتنى شەخسەن ئۆزى قۇرغان بولۇپ دۆلەت رەھبەرلىكىدە ھېچبىر مىللەت ياكى ھۆكۈمەتتىن مەدەت تىلىمىدى. سۇلتانلىرى چەكسىز ياتقان ئىككى چوڭ قىتئەگە سوزۇلغان كۈچلۈك دۆلەت قۇردى. كۈچ - قۇۋۋەت، دىيانەت، سالاھىيەت ۋە ئامانەتكە ئوخشاش ئۇستۈن سۈپەتلەرنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرگەن ياخشى كىشىلەر ئارقىلىق يوقسۇللۇقنى تۈگەتتى ۋە بارلىق توسالغۇلارنى يېڭىپ ئۆتتى. شۇ ئارقىلىق پۈتۈن كائىناتقا مەيدان ئوقۇيالايدىغان دۆلەت قۇردى. جاھاندا تەڭدىشى يوق بۇ مىللەت قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ،تۆت تەرەپكە قول ئۇزاتالايدىغان بۇ جاھانگىر دۆلەتنىڭ ھىمايىسىدە ئادىل ھۆكۈمدار، ئىشەنچلىك خەزىنىچى، ئادىل ھاكىملار، الله دىن باشقىسىنىڭ ئالدىدا ئىگىلمەيدىغان قوماندان، تەقۋا ۋالىيلار ۋە ئىخلاسمەن قوشۇن يېتىشتۈردى. بۇلارنىڭ ھەممىسى مىللەتكە ھاكىملىق قىلىۋاتقان دىنىي تەربىيە ۋە توختىماي داۋاملىشىۋاتقان ئىسلام دەۋاسىنىڭ ئەسەرلىرى ئىدى. شۇنى ئېيتىپ ئۆتەيكى، بۇلار ھازىرغىچە قۇرۇمىغان ۋە كېسىلمىگەن ئىسلام بۇلىقىدۇر.

بۇ دەۋردە ھۆكۈمرانلىق قىلغانلار مال - بىساتتىن ھىدايەتنى ئۈستۈن كۆرەتتى. راستچىل ۋە تەقۋا بولۇشى بىلەن بىللە ئىقتىدارلىق كىشىلەر ئىدى. مانا بۇ نوقتىدا ئىسلام مەدەنىيتى بەكمۇ ئۈستۈنلۈككە (ئەۋزەللىككە) ساھىب ئىدى. دىنىي ھايات ئىنسانىيەت تارىخىنىڭ ھېچقايسى دەۋرىدە كۆرۈلمىگەن خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى.

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەرلىك ئاچقۇچى بىلەن ئىنسانىيەت تەبىئىتىنىڭ قۇلۇپىنى ئېچىپ، ئىنسان روھىدىكى خەزىنىلەر، مۆجىزىلەر، ئېنېرگىيە، ھەر تۈرلۈك قابىلىيەت ۋە ئىستېداتلارنى ئوتتۇرىغا چىقاردى. جاھىلىيەتنىڭ جان يېرىگە زەربە بېرىپ مەقسىتىگە يەتتى. كىرزىسلەرنىڭ ئىچىدە تولغىنىۋاتقان دۇنيانى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

اللە نىــڭ يــاردىمى بىلــەن يېــڭى بىــر نىشــانغا توغــرىلاپ، پــارلاق بىــر دەۋر ئــاچتى. مانــا بــۇ دەۋر تــارىخ بــەتلىرىدە مەرۋايىتتــەك پــارلىغان ئىســلام دەۋرى ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچىنچى بۆلۈم

ئىسلام دەۋرى

بىرىنچى قىسىم

ئىسلامنىڭ ھۆكۈمرانلىق دەۋرى

مۇسۇلمان مىللەتلەر ۋە ئۇلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى

مۇسۇلمانلار تارىخ سەھنىسىگە چىقىپلا دۇنيا رەھبەرلىكىنى قولىغا ئېلىپ، ئەڭ ئاۋۋال ئىنسانىيەت رەھبەرلىكىنى سۈيىئىستېمال قىلغان ۋە ئۇنى خاتا يوللارغا قوللانغان ناچار مىللەتلەرنى رەھبەرلىك تەختىدىن چۈشۈردى. باشقا ئىنسانلار بىلەن بىرلىكتە ئېغىر - بېسىق، سالماق، مۇۋاپىق ۋە ئادىل بولغان بىر يولغا قەدەم باستى. چۈنكى ئۇلارنى دۇنيانىڭ قوماندانلىق ئورنىغا يۈكسەلتىدىغان، باشقا مىللەتلەرنىڭ بەخت - سائادىتى ۋە خەۋپسىزلىكىنى پەقەت ئۇلارنىڭ سايىسىدە ۋە رەھبەرلىكىدە كاپالەتكە ئىگە قىلىدىغان سەۋەبلەر خېلى كۆپ ئىدى. تۆۋەندىكى بۇ سەۋەبلەردىن بىر نەچچىسىنى قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتىمىز.

1 - ھەممىدىن ئاۋۋال ئۇلار الله تەرىپىدىن نازىل قىلىنغان كىتابقا ۋە ئىلاھىي نىزامغا ئىشىنەتتى. ئۆز ئارزۇ - ئىستەكلىرىگە قاراپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قانۇن تۈزمەيتتى. چۈنكى بۇ زۇلۇم، خاتالىق ۋە جاھالەتنىڭ مەنبەسى ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىدە، مۇئامىلىدە ۋە سۆز ـ ھەرىكەتلىرىدە ناھايىتى دىققەت قىلاتتى. الله ئۇلارغا يورۇقىدا يۇرەلىگۇدەك نۇر، ئىنسانلارغا ھۆكۈم قىلالىغۇدەك نىزام بەرگەن ئىدى. ﴿ئەسلىدە ئۆلۈك (يەنى كاپىر) بولۇپ، بىز ئۇنى (يەنى ئۇنىڭ قەلبىنى ئىمان بىلەن) تىرىلدۈرگەن، بىز ئۇنىڭغا كىشىلەر ئارىسىدا ھىدايەت تېپىشقا نۇر بەرگەن بىر ئادەم زۇلمەتتە (يەنى كۇفرىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدا) قالغان ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمىغان بىر ئادەم بىلەن ئوخشاشمۇ؟﴾[1]

ئۇلۇغ الله مۇنداق دەيدۇ:

﴿ئى مۆمىنلەر! الله نىڭ ھەقلىرىنى ئادا قىلىشقا تىرىشىڭلار، ئادىللىق بىلەن گۇۋاھلىق بېرىڭلار، بىرەر قەۋمگە بولغان ئۆچمەنلىكىڭلار ئۇلارغا ئادىل بولماسلىقىڭلارغا سەۋەب بولمىسۇن، دۈشمىنىڭلارغا ئادىل بولۇڭلار، بۇ (يەنى ئۇلارغا ئۆچمەن تۇرۇپ ئادىل بولۇشۇڭلار) تەقۋادارلىققا ئەڭ يېقىندۇر، الله دىن قورقۇڭلار، الله ھەقىقەتەن قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر[2]﴾

2 ـ مۇسۇلمانلار رەھبەرلىك ۋە قوماندانلىق ئورنىنى بوگۇنكى ۋە ئۆتمۈش دەۋرلەردىكى بەزى مىللەت، شەخس ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ قىلغىنىدەك ئەخلاق ۋە روھى پاكىزلىقى بولماي تۇرۇپ قولغا ئالمايتتى چۈنكى، ئۇلار ئۇزۇن ۋاقىتقىچە ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ تەربىيىسى ۋە نازارىتى ئاستىدا ياشىغان ئىدى. ھەزرىتى مۇھەممەد ئۇلارنى تەگداشسىز تەلىم ـ تەربىيە سۈزگۈچىدىن ئۆتكۈزۈپ زاھىدلىق ۋە تەقۋادارلىق ئىپپەت، ئامانەت، ھۆزۈر ۋە الله دىن قورقۇشقا ئادەتلەندۈرگەن ئىدى ۋە ئەمەل مەنسەپ ئۈچۈن قارانىيەتلىك قىلىشنى ئۇلارنىڭ كاللىسىدىن چىقىرىپ تاشلىغان ئىدى. رەسۇلۇللاھ: «الله بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، بىز بۇ ئىشنى (ئەمەل ـ مەنسەپ) تەلەپ

---

[1] سۈرە مائىدە 122 ـ ئايەت.

[2] سۈرە مائىدە 8 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلغان ياكى قارانىيەتلىك قىلغان ئادەمگە ھەرگىز بەرمەيمىز» دېگەن ئىدى[1].

ئۇلارنىڭ قۇلاق تۇۋىدە: ﴿ئەنە شۇ ئاخىرەت يۇرتىنى يەر يۈزىدە چوڭچىلىق قىلىشنى ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشنى كۆزلىمەيدىغانلارغا خاس قىلدۇق، (ياخشى) ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەسۇپتۇر[2]﴾ ئايىتى ھەر دائىم جاراڭلاپ تۇراتتى. ئۇلار ئورۇن مەرتىۋىگە پەرۋانە ئۆزىنى لامپىغا ئۇرغاندەك ئۇرمايتتى. ئورۇنلىدىغان ۋەزىپىنىڭ ئېغىر - يېنىكلىكىنى ئۆلچەپ بېقىپ، چامى يەتمىگۈدەك ئورۇنغا ھەرگىز كۆز تىكمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۆزلىرىگە ئايرىلغان ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشقا تىرىشاتتى. ئۆز نەپسلىرىنى مەينەتچىلىكتىن (گۇناھتىن) پاكىزلايتتى ۋە ماللىرىنى بۇ يولغا سەرپ قىلىشتىن ھېچ چېكىنمەيتتى. خەلققە ھەل قىلىپ بەرگەن بىرەر ئىشىنى، ئۇ ئىش ئۈچۈن سەرپ قىلىنغان مال ۋە ئەمگىكى (ئەجىر - مېھنەت) ئۈچۈن ھېچ قاچان ئۇلارنىڭ ئىلتىپات قىلىشىنى، ھەدىيە بېرىشى ياكى بەدەل تۆلىشىنى تەلەپ قىلمايتتى. چۈنكى، ئۇ ۋەزىپىنى ئۇلارغا تاپشۇرۇلغان ئامانەت ۋە ئاللاھ تەرىپىدىن قىلىنغان سىناق دەپ بىلەتتى. شۇنداقلا، قىيامەت كۈنى رەببىنىڭ ھۇزۇرىدا ھازىر بولۇپ چوڭ - كىچىك بارلىق گۇناھلىرىنىڭ ھېسابىنى بېرىدىغانلىقىنى بىلەتتى ۋە ئاللاھ نىڭ شۇ ئايىتىنى ھەر دائىم يادىغا ئالاتتى. ﴿شۈبھىسىزكى، ئاللاھ سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلغاندا ئادىل ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئاللاھ سىلەرگە نەسىھەت قىلغان ئىشلار نېمىدېگەن ياخشى، ئاللاھ ھەقىقەتەن سۆزلىرىڭلارنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾[3]

﴿ئاللاھ سىلەرنى (ئۆتكەنكى ئۈممەتلىرىنىڭ) ئورۇنباسارلىرى قىلدى، ئاللاھ سىلەرنى بەرگەن نېمەتكە شۈكۈر قىلسۇن دەپ، بەزىڭلارنى بەزىڭلاردىن بىر قانچە دەرىجە يۇقىرى قىلدى، پەرۋەردىگارىڭ (ئاسىيلىق قىلغۇچىلاردىن) ئەلۋەتتە تېز ھېساب

---

[1] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم
[2] سۈرە قەسەس 83 ـ ئايەت.
[3] سۈرە نىسا 58 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئالغۇچىدۇر، (ئىتائەت قىلغۇچىلارنى) ئەلۋەتتە مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾[1]

3 ـ مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنى دۇنيادىكى پۈتۈن مىللەت ۋە رايونلاردىن ئۈستۈن ۋە ئەلا چاغلايدىغان، دۆلەت ياكى مىللەتنىڭ مەنپەئەت ۋە سائادىتى ئۈچۈن كەتمەن چاپىدىغان گۇرۇھ ۋە ياكى ھەرقانداق بىر ئىرق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان كىشىلەردىن ئەمەس ئىدى. ئۇلار پەقەت ۋە پەقەت ھۆكۈم قىلىشقا (ھۆكۈمرانلىق قىلىشقا)، باشقا بارلىق مەۋجۇدات بولسا، ئۇلارنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ياشاش ئۈچۈن يارىتىلدى. ئۇلار ھېچقاچان ئۆزلىرىنىڭ سايىسىدا ياشايدىغان ۋە ئۇلارنىڭ ھىمايىسىدە كۆرەڭلەپ تەكەببۇرلۇق قىلىدىغان ئەرەب ئىمپېراتورلۇقى قۇرۇش ئۈچۈن، ئىنسانلارنى رىم ۋە ئىران ھاكىمىيىتىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئەرەب ياكى ئۆز سەلتەنەتلىرىنىڭ بويۇنتۇرۇقى ئاستىغا ئېلىش ئۈچۈن ئەمەس بەلكى پەقەت پۈتۈن ئىنسانلارنى قۇلغا قۇل بولۇشتىن يېگانە الله غا قۇللۇق قىلىشقا يۈزلەندۈرۈش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ئىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق بولدى. مۇسۇلمانلارنىڭ ئەلچىسى رەبىئ ئىبنى ئامىر يەزدەجىرنىڭ سارىيىدا مۇنداق دېگەن ئىدى. ”الله بىز ئىنسانلارنى قۇلغا قۇللۇق قىلىشنى تاشلاپ يېگانە الله غا قۇللۇق قىلىشقا، تار ئالەمدىن كەڭ (چەكسىز) ئۇپۇقلارغا ۋە ھەرخىل دىنلارنىڭ زۇلمىدىن ئىسلامنىڭ ئادالىتىگە چىقىرىش ئۈچۈن ئەۋەتتى“.[2]

ئۇلارنىڭ نەزىرىدە پۈتۈن ئىنسان تەڭ باراۋەر ئىدى. پۈتۈن ئىنسان ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن كەلگەن، ئادەم ئەلەيھىسسالام بولسا، تۇپراقتىن يارىتىلغان ئىدى. ئەرەبنىڭ باشقىلاردىن ۋە باشقىلارنىڭ ئەرەبتىن تەقۋالىقدىن باشقا ھېچقانداق ئۈستۈنلۈكى يوق ئىدى.

«ئى ئەنسارىلار! بىز سىلەرنى بىر ئەر ۋە ئايالدىن ياراتتۇق، پەقەت بىر ـ بىرىڭلار بىلەن تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى چوڭ ـ

[1] سۈرە ئەنئام 165 ـ ئايەت.
[2] ئەلبىدايە ۋەننىھايە ـ ئىبنى كەسىر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چوڭ مىللەتلەرگە ۋە كىچىك - كىچىك قەۋملەرگە ئايرىدۇق. ئاراڭلاردىكى ئەڭ تەقۋا بولغىنى الله نەزىرىدە ئەڭ شەرەپلىكتۇر»①

مىسىر ۋالىيسى ئامىر ئىبنى ئاسنىڭ ئوغلى مىسىرلىق بىر قىبتىنى ئۇرىدۇ ۋە ”مانا شەرەپلىك ئائىلىنىڭ بالىسىدىن!“ دەپ ئەجدادلىرىدىن ماختىنىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان ھەزرىتى ئۆمەر قىساس تەلەپ قىلىدۇ ۋە مىسىر ۋالىيسى ئامىر ئىبنى ئاسقا مۇنداق دەيدۇ: «ئانىسىدىن ھۆر تۇغۇلغان كىشىلەرنى قاچاندىن بېرى ئۆزەڭلارغا قۇل قىلىۋالدىڭلار؟»②

مۇسۇلمانلار ئۈزلىرىدىكى، دىن ئەخلاق ۋە ئىلىمنى ھېچقاچان باشقىلاردىن ئايىمايتتى. رەھبەرلىك قۇرۇلمىسى ئورۇن ۋە مەنسەپكە تەيىنلەشتە ھېچبىر نەسەب، رەڭ ۋە دۆلەت تەۋەلىكى ئېتىبارىغا ئېلىنمايتتى. ئۇلار: خۇددى تاغ ۋە چاللەرنى يېشىل بوستانغا ئايلاندۇرىدىغان بەرىكەتلىك باھار يامغۇرىغا ئوخشايتتى. پۈتۈن مەملىكەت ۋە خەلق بۇ بەرىكەت ۋە رەھمەتتىن ئۆز نېسىۋىسىگە لايىق پايدىلىناتتى.③

مۇسۇلمانلارنىڭ ھاكىمىيتى ۋە ھىمايىسىدىكى باشقا مىللەت ۋە جەمئىيەتلەر - ھەتتا ئىسلامىيەتتىن بۇرۇن زۇلۇم دەستىدىن ئېچىنىشلىق ئىڭرىغانلاردىن، ئىلىم، ئەخلاق ۋە ئەمەلدىن ئۆز نېسىۋىلىرىنى ئېلىپ، ئەرەبلەر بىلەن بىللە قۇرۇلماقچى بولغان يېڭى دۇنيانىڭ ئىنشائاتىغا ئاكتىپ قاتناشتى. ھەتتا بۇ مىللەتلەردىن يېتىشىپ چىققان بەزى شەخسلەر بەزى ساھەلەردە ئەرەبلەردىنمۇ ئېشىپ كەتكەن ئىدى. ئەرەبلەر ئۆزلىرىگە باش تاجى قىلغان ۋە پۈتۈن

① ۋىدالىشىش خۇتبىسى، سۈرە ھۇجۇرات 13 - ئايەت.

② تولۇق قىسسە ئۈچۈن تارىخى ئىبنى جەۋزى: «ئۆمەر ئىبنى خەتتاب دەۋرى» گە قاراڭ.

③ ئىبنى مۇسادىن رىۋايەت قىلىنىشچە، رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن ئىدى: «الله مەن بىلەن ئەۋەتكەن ھىدايەت ۋە ئىلىم مول ياغقان يامغۇرغا ئوخشايدۇكى، ئۇ يامغۇر چۈشكەن يەرنىڭ بىر قىسمى سۇنى ئىچىپ مۇنبەتلىشىپ قويۇق - ئوت - چۆپ ئۆستۈردۇ. - يەنە بىر قىسمى سۇ ئىچمەيدىغان قاتتىق يەر بولۇپ، سۇ ئۇ يەردە توپلىنىدۇ ۋە پاكىزە ساقلىنىدۇ. الله تائالا ئۇ سۇ بىلەن ئىنسانلارنى پايدىلاندۇرىدۇ. ئىنسانلار ئۇنىڭدىن ئىچىدۇ، ماللىرىنى سۇغۇرىدۇ. يەر تېرىيدۇ ۋە ھوسۇل ئالىدۇ. يەنە ئۇ يامغۇر شۇنداق بىر يەرگە چۈشىدۇكى، ئۇ يەرگە توز ۋە قايغاق بولۇپ سۇ سىڭمەيدۇ. ئۆتمۇ ئۆسمەيدۇ، مانا بۇ الله نىڭ دىنىنى چۈشەنگەن ۋە الله تائالانىڭ مەن ئارقىلىق ئەۋەتكەن ھىدايەت ۋە ئىلىمدىن پايدىلانغان ۋە ئۇلارنى بىلىپ باشقىلارغا ئۆگەتكەن كىشى بىلەن بۇنىڭغا قۇلاق سالمىغان، مەن ئېلىپ كەلگەن ھىدايەتنى قوبۇل قىلمىغان كىشىنىڭ مىسالىدۇر. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم كىتابۇل فەزائىل بۆلۈمىدىن، ئىمام بۇخارى كىتابۇل ئىلىم بۆلۈمىدىن نەقىل قىلغان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان قوماندان، فىقھى ئالىملار ۋە ھەدىسشۇناسلار يۈزلەپ ئۇلاردىن چىققان ئىدى.

ئىبنى خەلدۇن مۇنداق دېگەن:

"شۇنىسى ئاجايىپ بىر ئىشكى، شەرئىي ۋە ئەقلى ئىلىملەردىن ئەسەر يازغانلار ئىچىدە بىر نەچچە ئەرەبتىن باشقا ھەممىسى باشقا مۇسۇلمان مىللەتلەردىن ئىدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى نەسەب جەھەتتىن ئەرەبلەرگە ھەرقانچە يېقىن بولسىمۇ، تىللىرى ۋە ئۇسۇپ يېتىلگەن مۇھىتلىرى ئەرەبلەر بىلەن پۈتۈنلەي مۇناسىۋەتسىز ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مىللىتىنىڭ مەركىزىنى ئەرەبلەر تەشكىل قىلاتتى ۋە شەرىئەتنىڭ ساھىبىمۇ ئەرەبلەر ئىدى"[1]

ئىسلامىيەت ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋرلەردە بۇ مىللەتلەردىن يەر يۈزىنىڭ يۇلتۇزلىرى، مەرۋايىتلىرى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ تەڭداشسىز شەخسلىرى، سانالغۇدەك قوماندانلار، ھۆكۈمرانلار، ۋەزىرلەر ۋە پەزىلەتلىك كىشىلەر يېتىشىپ چىققان ئىدى. بۇلار ئەخلاق - پەزىلەت، قابىلىيەت، دىن ۋە ئەمەل، ئىنسانلىق جەھەتتىن بەكمۇ ئۈستۈن ئىدى. ئۇلارنىڭ سانىنى پەقەت اللە بىلىدۇ.

4 - ئىنسان روھ ۋە بەدەندىن تەشكىل تاپقان بىر مەۋجۇدىيەتتۇر. ئەينى ۋاقىتتا ئىنساننىڭ ئەقلى، قەلبى، ھەرخىل تۇيغۇ ئەزالىرى ۋە ئورگانلىرى بار. ئىنسان پەقەت بۇ قۇۋۋەتلەرنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدا ئۇيغۇن ۋە ئۆلچەملىك ھالدا تەرەققى قىلىشى نەتىجىسىدە نورمال دەرىجىدە ئىلگىرىلەش ئارقىلىق ھوزۇر ۋە شاتلىققا ئېرىشەلەيدۇ، ھاياتتىن ھەقىقىي تۈردە ئوزۇقلىنالايدۇ ۋە ساغلام مەدەنىيەت پەقەت ئىنساننى ئاسان يوللار بىلەن كامالەتكە ئېرىشتۈرىدىغان دىنىي، ئەقلىي، ئەخلاقىي ۋە جىسمانىي شەرت - شارائىتلارغا ئەھمىيەت بەرگەندە، ئاندىن بەرپا بولىدۇ. تەجرىبە - ساۋاقلار شۇنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتىكى، بۇمۇ پەقەت ھايات تىزگىنى ۋە مەدەنىيەت كېمىسىنىڭ يول خەرىتىسىنى روھ ۋە ماددىغا ئىشىنىدىغان، ئەخلاقىي ۋە دىنىي ھاياتى ئۆرنەك قىلىنغۇدەك سەۋىيىسىگە يەتكەن، پايدىلىق ئىلىملەر بىلەن

[1] ئىبنى خەلدۇن "مۇقەددىمە" 499 - بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قوراللانغان، ئەقلى ساغلام ۋە پەزىلەتلىك كىشىلەرنىڭ قولىغا قۇتقۇزۇش بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. ئەگەر مۇھىم ۋەزىپىلەرگە قويۇلىدىغان بۇ شەخسلەرنىڭ ئېتىقاد ياكى تەربىيىسىدە بىرەر نۇقسان كۆرۈلسە، بۇ نۇقسان مۇتلەق ھالدا ئۇ مەدەنىيەتكىمۇ تەسىر قىلىدۇ ۋە بارغانسېرى كېڭىيىپ ھەرخىل مەسىلە ۋە ئېغىر ئەھۋاللارنىڭ كېلىپ چىقىشىغا يول ئاچىدۇ. ئەگەر بىر جەمئىيەت ماددا، زوق، مەنپەئەت ۋە ھېس ـ تۇيغۇ ئالەمىدىن باشقا نەرسىگە ئىشەنمىسە، ئۆزى ياشاۋاتقان ھاياتنىڭ سىرتىدىكى باشقا بىر ھاياتقا كۆڭۈل بۆلمىسە، مۇھەققەق بۇ جەمئىيەتنىڭ قۇرۇلمىسى، پرىنسىپ ۋە ئاساسلىرى مەدەنىيەتنىڭ شەكلى ۋە تەبىئىتىگە تەسىر قىلىدۇ ۋە ئۇنى ئۆزى قېلىپىغا سالىدۇ. بۇ ئارقىلىق ئىنسانىيەت بىر ساھەدە ئالغا ئىلگىرىلىسە، باشقا ساھەدە تۆۋەنلىشىدۇ. بۇ تۈر مەدەنىيەت ھاك تاش ۋە كاھىش، ياپراق ۋە رەخت، قوغۇشۇن ۋە تۆمۈر ئىچىدە، پارلاق جەڭ مەيدانلىرىدا، مۇنازىرە سورۇنلىرىدا، مەھكىمە زاللىرىدا، ئويۇن ـ تاماشا كۇلۇبلىرىدا ۋە ئەيش ـ ئىشرەت ئالەمىدە بۈيۈك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىللە قەلبلىرىنى ۋە روھىنى ئۆلتۈرىدۇ. ئايالنىڭ ئېرى بىلەن، بالىنىڭ ئاتىسى بىلەن، ئاتىنىڭ بالىسى بىلەن، قېرىنداشنىڭ قېرىندىشى بىلەن ۋە ئەرلەرنىڭ دوست ـ بۇرادەرلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئۈزىدۇ، نابۇت قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەدەنىيەت سىرتقى كۆرۈنۈشى ۋە ھەيۋىتى بىلەن كۆزلەرنى قاماشتۇرىدىغان، ئەمما يۈرىكى ئەلەم ۋە ئازابلار ئىچىدە مۇجۇلغان، تەن سالامەتلىكى بۇزۇلغان سېمىز بىر ۋۇجۇدقا ئايلىنىپ قالىدۇ.

ئەگەر بىر جەمئىيەت ماددىنى ئىنكار قىلسا ياكى ماددىي جەھەتكە بىپەرۋالىق قىلسا؛ روھ، مېتافىزىك ۋە ھېس ـ تۇيغۇ ئورگانلىرىنىڭ سېزىمىدىن باشقا ھېچنەرسىگە ئېتىبار بەرمىسە؛ ماددىي ھاياتنى چەكلىسە ياكى سەل قارىسا (خورلىسا)، مەدەنىيەت چېچەكلىرى سولىشىدۇ ۋە ئىنسان ئېنېرگىيىسى كېرەكسىز بولۇپ تۆگىشىدۇ. بۇ تۈر مەدەنىيەتنىڭ تورىغا چۈشۈپ قالغان كىشىلەر ئۆزىنى چەتكە تارتىپ، جەمئىيەتتىن ئالاقىسىنى ئۈزۈپ تاشلاشنى ياكى شەھەرنى تەرك ئېتىپ چاللارنى ئايلىنىپ يۈرۈشنى، ئۆي ـ ئوچاقلىق

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بولۇشتىن ئۆمۈر بويى بويتاق يۈرۈشنى ئەۋزەل كۆرۈشكە باشلايدۇ. ۋۇجۇدىنىڭ ھاكىمىيەت ۋە ھۆكۈمرانلىقىنى زەئىپلىتىش، روھلىرىنى پاكلاش ئۈچۈن ئۆز ۋۇجۇدلىرىغا چىدىغۇسىز ئازاب ـ ئوقۇبەت سالىدۇ. ماددا دىيارىدىن روھ ئىقلىمىغا ئۆتۈش ۋە ئۇ يەردە كامالەتكە يېتىش ئۈچۈن ھاياتتىن ئۆلۈمنى ئەۋزەل بىلىدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئېتىقادلىرىغا كۆرە كامالەتكە مەرتىۋىسىگە ماددىي ئالەمدە يەتكىلى بولمايدۇ. نەتىجىدە مەدەنىيەت سەكراتقا چۈشىدۇ، شەھەرلەر خارابلىشىدۇ، ھاياتلىق نىزامى بۇزۇلىدۇ. مەنتىققە توغرا كەلمەيدىغان بۇ چۈشەنچىنىڭ بىر كۈنى روھ ۋە ئەخلاقنى مۇھىم دەپ ھېسابلىمايدىغان، خەتەرلىك ماتېرىيالىزم تەرىپىدىن ئاغدۇرۇلۇپ تاشلىنىدىغانلىقى مۇتلەقتۇر.

شۇنىڭ بىلەن ئىنسانىيەت ئارقىغا چېكىنىپ، يېرىنى پەس ئارزۇ ـ ھەۋەس ئۈچۈن يىرتقۇچ ھايۋان ھالىغا كەلگەن كىشىلەرگە بوشىتىپ بېرىدۇ ياكى روھانىيلىققا بوغۇلغان بۇ جەمئىيەت قويۇق ماتېرىيالىست بىر جەمئىيەتنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرايدۇ. زەئىپ بولغاچقا قارشىلىق كۆرسىتەلمەيدۇ ۋە ئاق بايراق چىقىرىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ياكى بولمىسا، دۇنيا ئىشلىرىنىڭ ھەل قىلىنىشى يولىدا ئوتتۇرىغا چىققان بىر مۇنچە زورلۇقلارنى يېڭىش ئۈچۈن ماتېرىيالىزمغا ياكى رەھبەرلىكىگە قولىنى ئۇزارتىدۇ. سىياسىي مەسىلىلەردە ئۇلارغا تايىنىدۇ، ئۆزى ئىبادەت ۋە دىنىي ئەنئەنىلەر بىلەن كۈن ئۆتكۈزگىنىگە قانائەت ھاسىل قىلىدۇ. بۇ ئارقىلىق دىن بىلەن سىياسەت بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىدۇ، روھ ۋە ئەخلاقىي قىممەتلەر ئېرىپ ئەسلى فونكسىيىسىنى يوقىتىدۇ. بۇ پالاكەتنىڭ داۋامىدا ئىنسانلار جەمئىيىتىدىكى ۋە رېئال ھاياتتىكى ئىناۋىتىدىن ئايرىلىدۇ. بۇ ئارقىلىق ھاياتتا ھېچ بىر تەسىرى بولمىغان قۇرۇق نەزەرىيە ياكى قارانچۇق ھالىغا چۈشۈپ قالىدۇ. يىغىنچاقلىغاندا، ھايات پۈتۈنلەي ماتېرىيالىزمغا قايىدۇ. ئۇرنى تولدۇرۇلمىغان بۇنداق بىر بوشلۇقتا ئۆز ئىرقىنىڭ نەسىللىرىگە رەھبەرلىك قىلغان بىر مىللەت تارىختا بەك ئاز كۆرۈلدى. چۈنكى، مەدەنىيەت ئازغۇن ماتېرىيالىزم، ئىدىئالىزم ۋە روھانىيلىق ئارىسىدا سىقىشىپ قالىدۇ. بېشى دەرتلەردىن ھېچ قۇتۇلالمايدۇ.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ ساھابىلىرى ئىسىل كىشىلەردۇر. چۈنكى ئۇلار سىياسەت، كۈچ - قۇۋۋەت، ئەخلاق ۋە دىيانەتنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋەتمەي، بىر پۈتۈن ھالدا ئېتىبارغا ئالاتتى. دۇنيا رەھبەرلىكىنىڭ نامزاتلىرى بۇ يەردە ھەر جەھەتتىن يېتىشتۈرۈلۈپ ھازىرلىناتتى. بىر تەرەپتىن بەك ئاز كىشىگە نېسىپ بولغان ئەخلاقىي تەربىيە، ناھايىتى ئۈستۈن روھى قۇرۇلمىسى ۋە تاپ - تازا ھاياتتا يوللىرى بىلەن مەبۇدلاشسا، يەنە بىر تەرەپتىن روھى غىزاسى بىلەن بەدەن ئېھتىياجىنى، ئۈستۈن ماددى قابىلىيىتى بىلەن كەڭ چۈشەنچە ئۇپۇقلىرىنى ئايرىلماس بىر شەكىلدە بىرلەشتۈرۈپ مىللەتلەرنى ئەخلاقى، روھىي ۋە ماددىي تەرەققىياتنىڭ پەللىسىگە چىقىراتتى.

تۆت خەلىپە دەۋرى - ھەقىقىي مەدەنىيەتنىڭ ئەڭ پارلاق مىسالىدۇر.

بىر ئاز ئاۋۋال سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، بۇ ساھەدە تارىخى دەۋرلەر بويىچە تۆت چوڭ خەلىپە دەۋرىدىن تېخىمۇ مۇكەممەل، تېخىمۇ ياخشى ۋە تېخىمۇ پارلاق بىر دەۋر ھېچ كۆرۈلمىدى. تۆت چوڭ خەلىپە دەۋرى روھ، ئەخلاق، دىن، ئىلىم ۋە ماددىي ئۇنسۇرلار يېتىشكەن بىر ئىنسان تەربىيىلەش ۋە پارلاق بىر مەدەنىيەت قۇرۇش ئۈچۈن قولمۇقول ھەمكارلاشقان دەۋر ئىدى. بۇ دەۋردە ئىسلام ئىمپېراتورلۇقى دۇنيانىڭ ئەڭ بۈيۈك ئىمپېراتورلۇقى ئىدى. ماددى ۋە سىياسىي كۈچى بىلەن ئۆز دەۋرىنىڭ بارلىق قۇۋۋەتلىرىگە قارشى چىقالايتتى. ھەر تەرەپ ئەخلاق ئۆرنەكلىرى، پەزىلەتلىك كىشىلەر بىلەن تولغان ئىدى.

ئىنسانلارنىڭ ھاياتىغا ۋە ئىدارىي - ئورگانلارغا ئۈستۈن ئەخلاقىي ئۆلچەملەر ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى. ئۇ يەردە ئەخلاق ۋە پەزىلەت، تىجارەت ۋە ھۈنەر بىرلىكتە ئىلگىرىلەيتتى. ئىستىلا دائىرىسىنىڭ ئۇ قەدەر كەڭلىكى ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئۇ قەدەر چوڭقۇر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەرەققىي قىلغىنىغا باقماي ئەخلاقىي ۋە روھى ساھەدىكى ئىلگىرىلەش ھېچ توختىمايتتى، كۈندىن كۈنگە تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ئالغا باساتتى. مەملىكەت دائىرىسىنىڭ چوڭ، نوپۇسىنىڭ كۆپ بولۇشىغا قارىماي جىنايەت ۋە گۇناھ ئىشلار يوق دېيەرلىك ئىدى. شەخسنىڭ شەخس بىلەن، شەخسنىڭ جەمئىيەت بىلەن ۋە جەمئىيەتنىڭ شەخس بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرى بەكمۇ قويۇق (مۇكەممەل) ئىدى. مانا بۇ ئىنساننىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان، خىيال پەرەستلەر ئويلاپمۇ يېتەلمىگەن بىر كامالەت دەۋرى ئىدى.

بۇ دەۋر، پەقەت رەھبەرلىكنى ئۆز قولىدا تۇتقانلارنىڭ ۋە بۇ مەدەنىيەتنىڭ قۇرۇلۇشىدا ئۆچمەس تۆھپە قوشقانلارنىڭ ھايات يوللىرى، ئەخلاقلىرى، ئەقىدىلىرى، تەلىم ـ تەربىيىلىرى، رەھبەرلىك ۋە سىياسىي ساھەدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلگەن ئىدى. چۈنكى ئۇلار قەيەردە بولسا بولسۇن، دىندار ۋە ئەخلاقى ئۈستۈن كىشىلەر ئىدى. مەيلى ھاكىم ياكى ئاددى پۇقرا بولسۇن، ساقچى ياكى ئەسكەر بولسۇن، ھەممىسى راستچىل، ئىشەنچلىك، كەمتەر، ئۈستۈن ئەخلاقلىق كىشىلەر ئىدى. زېمىننىڭ دۆلەت ئەرباپلىرىدىن بىرى مۇسۇلمان ئەسكەرلەر ھەققىدە مۇنداق دېگەن ئىدى:

”ئۇلار كېچىلىرىنى ئىبادەت، كۈندۈزلىرىنى روزا تۇتۇش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ، ۋەزىپىسىنى چوقۇم ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسىدۇ. بىر ـ بىرىگە ناھايىتى مېھرىبان ۋە ئىنساپلىق مۇئامىلە قىلىشىدۇ“①

يەنە بىرى مۇنداق دەيدۇ:

”مۇسۇلمانلارنىڭ كۈندۈزى ئات ئۈستىدە، كېچىلىرى ئىبادەت بىلەن ئۆتىدۇ. بەدىلىنى تۆلىمەي تۇرۇپ ئۆزىگە تەۋە بولمىغان ھېچ نەرسىگە قول تەككۈزمەيدۇ. سالام ـ سائەتسىز ھېچ يەرگە كىرمەيدۇ. جەڭدە قارشىسىدىكى دۈشمەننى مەغلۇپ قىلغۇچە ئۇرۇشىدۇ“②

① ئەھمەد ئىبنى مەرۋان ئەل مالىكى ”مەجالىس“ ناملىق ئەسىرىدە نەقىل قىلىدۇ.
② ئەلبىدايە ۋەننىھايە 7 ـ جىلد 53 ـ بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچىنچى بىرى مۇنداق دەيدۇ:

”مۇسۇلمان كۈندۈزلىرىنى ئات ئۈستىدە، كېچىلىرىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەچكە، ھەردائىم ئوقلىرىنى ئۈچلاپ، نەيزىلىرىنى تۈزلەپ تۇراتتى. يېنىڭىزدا ئولتۇرغان بىرىگە سۆز قىلسىڭىزمۇ، قۇرئان ۋە زىكىر ئاۋازىدىن سۆزىڭىزنى تۈيمايتتى“.①

مۇسۇلمان ئەسكەرلىرى مەدائىندە خىسراۋنىڭ **100** مىڭ دىنار قىممەتتىكى تاج ۋە تەختىنى غەنىمەت ئالغاندىن كېيىن، ئۇلارغا ھېچ چېقىلماي ئۇدۇل قوماندانغا كەلتۈردى. قوماندانمۇ دەرھال مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىسىگە ئەۋەتكەن ئىدى. خەلىپە ھەيرانلىق بىلەن: ”بۇ ئىشنى قىلغانلار، مۇھەققەق ئەڭ ئىشەنچلىك كىشىلەردۇر“ دېگەن ئىدى.②

ئىسلام خەلىپىلىرىنىڭ ئومۇمىي ھاياتقا كۆرسەتكەن تەسىرلىرى

رەسۇلۇللاھقا ئەڭ يېقىن بولغان بىر قانچە كىشى ئىنسانىيەتنى ئۆز ھاكىمىيتى ئاستىغا توپلاش، پۈتكۈل ئادىمزاتقا رەھبەرلىك قىلىش، ئۇلارغا توغرا يولنى كۆرسىتىش، غايە ۋە نىشانلىرىنى بەلگىلەش، سەلتەنەت دەۋرىدە دۇنيانى گۈللەندۈرۈپ، ھۇزۇر ۋە باياشاتلىقتا ئېرىشتۈرۈش، يەر يۈزىنى بەرىكەتلەندۈرۈپ، ھەر تەرەپنى باغۇ - بوستانغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن يارىتىلغان ئىدى. بۇ بىر قانچە كىشى دۇنيانى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە گۈللەندۈرۈپ قوغدىغان كىشىلەر ئىدى. ئۇلار ھاياتنى تۆمۈر قەپەس ياكى بويۇنلىرىغا ئۆتكۈزۈلگەن تۆمۈر ھالقا دەپ قاراپ ئۇنىڭغا ئۈچمەنلىك قىلىشقا ياكى ئۇنى پارچىلاپ تاشلاشقا ئۇرۇنمايتتى. ئۇلار ئۆزلىرى ياشاۋاتقان دۇنيانى ئارزۇ - ھەۋەس، ئويۇن - تاماشا ۋە ئەيش - ئىشرەت ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم

① ئەلبىدايە ۋەننىھايە 7 - جىلد 53 - بەت.

② ئىبنى جەۋزى ”ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ ھاياتى“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كەلمەيدىغان پۈرسەت دەپ قاراپ ئۇنىڭدىن ھوزۇر ئالغاچ كۈن ئۆتكۈزۈشكە بېرىلمەيتتى.

ئەمما ھاياتنىڭ بىر سائىتىنىمۇ بوش ئۆتكۈزمىگىنىدەك، گۈزەل نېمەتلەردىنمۇ يۈز ئۆرۈمەيتتى. ئەينى ۋاقىتتا، دۇنيانى گۇناھكارلارنىڭ جازا ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەت تارتىدىغان يېرى دەپ قاراپ، ئۇنىڭدىن تېزراق قۇتۇلۇشقا تىرىشاتتى. دۇنيانى كەڭ سېلىنغان دەستىخانغا ئوخشىتىپ، ئۇنىڭغا ئاچ بۆرىلەردەك ئېتىلمايتتى. دۇنيانىڭ خەزىنىلىرىگە، كېلىش مەنبەلىرىگە ۋە ھەر تۈرلۈك نېمەتلىرىگە ئىگىسىز مال كۆزى بىلەن قاراپ، ئۇلار ئۈچۈن بىر ـ بىرى بىلەن دە ـ تالاش قىلمايتتى.

دۇنيادىكى زەئىپ، ئاجىز مىللەتلەرنى ئۆزلىرىنىڭ ئوۋ مېلى كۆرۈپ ئۇلارنى توزاقتا چۈشۈرۈش ئۈچۈن بىر ـ بىرى بىلەن بەسلەشمەيتتى... چۈنكى، ئۇلار دۇنيا ھاياتىنى ۋە اللە نىڭ نېمىتىنى ھەر تۈرلۈك ياخشىلىقنىڭ ئاساسى ۋە سەۋەبى دەپ بىلەتتى. دۇنيادا ئەمەللىرى بىلەن اللە غا يېقىنلىشاتتى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ كامالەت دەرىجىسىدە ئۆزلىرىگە ئايرىلغان سەۋىيىسىگە يېتىش ئۈچۈن تىرىشاتتى. ئەڭ ئۈستۈن ماقام بولغان سالىھ ئەمەل ۋە جىھادقا پۈتۈن كۈچى بىلەن ئاتلىنىپ چەكسىزلىك ئالەمگە قاراپ ئالغا ئىلگىرىلەيتتى. ﴿سىلەرنىڭ قايسىڭلارنىڭ ئەمەلى ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن، اللە ئۆلۈمنى ۋە تىرىكلىكنى ياراتتى (اللە غالىبتۇر، تەۋبە قىلغۇچىنى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر)﴾①

﴿ئىنسانلارنىڭ قايسىلىرىنىڭ ئەمەلى ئەڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى سىناش ئۈچۈن، بىز ھەقىقەتەن يەر يۈزىدىكى شەيئىلەرنىڭ ھەممىسىنى يەر يۈزىنىڭ زىننىتى قىلدۇق﴾②. ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا چىن قەلبىدىن ئىشەنگەن ئۇ كىشىلەر بۇ دۇنيانى اللە نىڭ مۈلكى دەپ قوبۇل قىلاتتى ۋە ئىككى سەۋەب تۈپەيلىدىن اللە نىڭ ئۆزلىرىنى يەر يۈزىگە خەلىپە قىلغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

① سۈرە مۈلك 2 ـ ئايەت.
② سۈرە كەھف 7 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىرىنچىسى، ئىنسان بولغانلىقى ئۈچۈن يەر يۈزىدە اللە نىڭ خەلىپىسى بولدى. ﴿اللە يەر يۈزىدىكى ھەممە نەرسىنى سىلەرنىڭ پايدىلىنىشىڭلار ئۈچۈن ياراتتى﴾[1] ﴿ئۆز ۋاقتىدا پەرۋەردىگارىڭ پەرىشتىلەرگە: «مەن يەر يۈزىدە خەلىپە (يەنى ئورۇنباسار) يارىتىمەن» دېدى﴾[2].

﴿شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق، ئۇلارنى قۇرۇقلۇقتا (ئۇلاغلارغا) مىندۇردۇق، دېڭىزدا (كېمىلەرگە) چىقاردۇق، ئۇلارنى شېرىن يېمەكلىكلەر بىلەن رىزىقلاندۇردۇق، ئۇلارنى مەخلۇقاتلىرىمىزنىڭ نۇرغۇنىدىن ئۈستۈن قىلدۇق﴾[3].

ئىككىنچىسى، مۇسۇلمان بولۇپ، اللە نىڭ ئەمر ۋە ھۆكۈملىرىگە ھەقىقي مەنىسى بىلەن بويسۇنغانلىقلىرى ئۈچۈن اللە ئۇلارنى يەر يۈزىنىڭ خەلىپىسى قىلىپ تاللىدى ۋە يەر يۈزىنىڭ پۈتۈن مال ـ مۈلكىنى ئۇلارغا تاپشۇرغان ئىدى.

﴿اللە ئىچىڭلاردىكى ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان كىشىلەرگە، ئۇلاردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنى زېمىندا ھۆكۈمران قىلغاندەك، ئۇلارنىمۇ چوقۇم ھۆكۈمران قىلىشنى، ئۇلار ئۈچۈن تاللىغان دىنىنى چوقۇم مۇستەھكەم قىلىپ بېرىشنى ۋەدە قىلدى. ئۇلار ماڭا ئىبادەت قىلىدۇ. ماڭا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەيدۇ. شۇ كېيىن كاپىرلارغا بولغانلار اللە نىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر﴾[4]

ئۇلۇغ اللە بۇ مۇسۇلمان خەلقنىڭ يەر يۈزىدىكى نېمەتلەردىن ئىسراپ قىلماي، بۇزۇپ ـ چاچماي پايدىلىنىشىنى تەلەپ قىلغان ئىدى.

﴿اللە يەر يۈزىدىكى ھەر شەيئىنى سىلەرنىڭ پايدىلىنىشىڭلار ئۈچۈن ياراتتى...﴾

---

[1] سۈرە بەقەرە 29 ـ ئايەت.
[2] سۈرە بەقەرە 30 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئىسرا 70 ـ ئايەت.
[4] سۈرە نۇر 55 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

﴿... يـەڭلار، ئىچـڭلار، ئىسـراپ قىلمـاڭلار، اللّٰه ئىسـراپ قىلغۇچىلارنى ھەقىقەتەن ياقتۇرمايدۇ﴾[①]

﴿ئېيتقىـنكى، «اللّٰه بـەندىلىرى ئۈچـۈن ياراتقـان لىباسـلارنى، شېرىن پاك رىـزىقلارنى كىـم ھـارام قىلـدى؟» ئېيتقـىنكى، «ئـۇلار بـۇ دۇنيـادا مۆئمىنلـەر ئۈچـۈن يارىتىلغـان، (گـەرچە ئۇلارغـا كۇففـارلار شېرىك بولسىمۇ) ئاخىرەتتە بولسا مۆئمىنلەرگە خاستۇر﴾[②]

اللّٰه تائـالا دۇنيـادىكى مىللەتلـەرنى ۋە ھــەر تۈرلـۈك ئىنسـانلار جەمئىيـەتلىرىنى بـۇ مۇسـۇلمان خـەلقىنىڭ ئامانىتىگـە تاپشـۇرغان ئـىدى. ئۇلارغـا (مۇسـۇلمان خەلقىـە) بـۇ دۇنيـادا مىللەتلـەرنىڭ شەكىللىنىشـى، ھايـاتى، ئـەخلاقى قۇرۇلمىلـىرى ۋە ئـاززۇ ـ ئىسـتەكلىرىنى نـازارەت قىلىش ۋەزىپىسى بېرىلگەن ئىدى.

ئازغـانلارنى توغـرا يولغـا سـالىدۇ، ھـەددىدىن ئاشـقانلارنى تىزگـىنلەيدۇ، يولدىـن چىققـانلارنى تەرتىپـكە سـالىدۇ، نۇقسـانلارنى تۈزەيـدۇ، جەمئىيەتتـە ياخشـى خىسـلەتلەرنى يـايىدۇ. ئـاجىزنىڭ ھـەققىنى كۈچلۈكتـىن، مـەزلۇمنىڭ ھـەققىنى زالىمدىـن ئـېلىپ بېـرىدۇ، قىسقىسـى، يـەر يۈزىـدە ئادالـەتنىڭ ئاساسـىنى قـۇرۇپ، ھـۇزۇر ۋە ئىشـەنچ قاناتلىرىنى پۈتۈن دۇنياغا ئاچىدۇ.

﴿(ئـى مۇھەمـمەد ئۈممـىتى!) سـىلەر ئىنسـانلار مەنپـەئەتى ئۈچـۈن ئوتتۇرىغـا چىقىرىلغـان ئـەڭ ياخشـى ئۈممەتسـىلەر، (چۈنكـى سىلەر اللّٰه غا ئېتىقاد قىلىسىلەر)﴾[③]

﴿ئـى مۆمىنلـەر! خۇدالـىق ئۈچـۈن گـۇۋاھلىق بېرىشـتە، ئـۆزەڭلارنىڭ يـاكى ئاتـا ـ ئانـاڭلارنىڭ يـاكى تۇغقـانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغـا (گـۇۋاھلىق بېرىشـكە) توغـرا كەلگـەن تـەقدىردىمۇ، ئادالـەتنى بەرپـا قىلىشـقا تىرىشـىڭلار، (گـۇۋاھلىق بېرىلگـۈچى) بـاي بولسـا (ئۇنىڭغـا رىئايـە قىلماسـتىن)، يـاكى پـېقىر بولسـا (ئۇنىڭغـا ئىـچ ئاغرىتماسـتىن) ھامـان ئـادىل گـۇۋاھ بولۇڭـلار، اللّٰه سـىلەردىن ئۇلارغـا يېقىـندۇر (يـەنى

[①] سۈرە ئەئراف 31 ـ ئايەت.
[②] سۈرە ئەئراف 32 ـ ئايەت.
[③] سۈرە ئال ئىمران 110 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۆلارنىــــڭ مەنپــەئىتىنىڭ نــېمىدە بولىدىغـــانلىقىنى ئوبـــدان بىلـــدۇ)،
نەپسـى خاھشــڭلارغا ئەگىشــپ (ھەقىقــەتتىن) بۇرۇلــۇپ كەتمــەڭلار.
ئەگـــەر تىلـــڭلارنى تولغۇســـاڭلار (يـــەنى گـــۇۋاھلىقتىكى پـــاكىتنى
بۇرمىلىســـاڭلار)، يـــاكى گـــۇۋاھلىقتىن بـــاش تارتســـاڭلار، مۇنداقتـــا الله
ھەقىقەتـــــەن ســـــىلەرنىڭ قىلمىشــــڭلاردىن خـــــەۋەردار بولـــــۇپ
تۇرغۇچىدۇر.﴾①

ئىســلامنى قوبــۇل قىلــىپ، مۇســۇلمان بولغــان ئاۋســترىيەلىك
لېئوپولد ۋېئـەس (مۇھەممـەد ئەسـەد) بىـر مۇسـۇلماننىڭ ياخشـى ـ يامـان
سۆپــەتلىرىنى ناھــايىتى ئوچــۇق شــەكىلدە مۇنــداق ئىپــادىلەپ بەرگــەن
ئىدى.

”ئىســلامىيەت خرىســتىئانلىقتا ئوخشــاش دۇنياغــا يامــان كــۆزى
بىلــەن قارىمــايدۇ. چۈنكــى، دۇنيــا ھاياتىغــا بىپــەرۋالىق قىلماســلىقىمىزنى
ۋە غـــەرب مەدەنىيىتىگـــە ئوخشـــاش ئـــۆزىمىزنى بـــەكمۇ ئـــورۇپ
كەتمەسلىكىمىزنى تەلــەپ قىلىــدۇ. بۈگــۈنكى غــەرب مــەدەنىيىتى بولسـا،
خرىســـتىئانلىقنىڭ دەل ئەكســـىچە، ئاچكـــۆز تاماقـــا ئىتىلغـــاندەك دۇنيـــا
ھاياتىغا بېرىلمەكتە.

ئىشــنىڭ غەلىتــە يېــرى شــۇكى، غــەرب مــەدەنىيىتى دۇنيــا ھايــاتىنى
بىـــر لوقمـــا ئاشـــتەك يۇتۇۋېـــتىش ئۈچـــۈن قارشـــى تەرەپـــنى ھـــېچ كۆزگـــە
ئىلمــايۋاتىدۇ. ئــەمما ئىســلام دەل ئەكســىچە، ھاياتقــا ھۆرمــەت ۋە سۆيگــۈ
بىلــەن قــارايدۇ. ئــۇ دۇنيــا ھاياتىغــا چوقۇنمــايدۇ. بــۇ باسقۇچ بــەكمۇ مۇھــم
بولغاچقــا، ئۇنــى ھېچكىمنىــڭ پــەس كۆرۈشــكە ۋە ئۇنىڭغــا ســەل قاراشــقا
ھــەققى يــوق. بىــزنىڭ بــۇ دۇنيــادىكى سەپــىرىمىز بەلگــىلىك ۋە چــەكلىكتۇر
ۋە بىـــر كۈنـــى مۇتلــەق ئاخىرلىشــىدۇ. چۈنكــى، الله نىــڭ ئورۇنلاشتۇرۇشــى
شــۇنداق. شــۇڭا ئىنســاننىڭ دۇنيــا ھايــاتى بــەكمۇ قىممــەتلىكتۇر. ئــەمما
دۇنيـــا ھايـــاتىنىڭ بىـــر بېكـــەت، بىـــر قـــورال، بىـــر ۋاســـىتە ئىكـــەنلىكىنى
ھېچقاچان يادىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز لازىم.

ئىســلام: ”بــۇ ئالــەم مېنىــڭ مــەملىكىتىم ئەمــەس“ دېگــەن كــۆز
قاراشـــنىمۇ قـــەتئىي رەت قىلىـــدۇ. ئىســـلام ئۆزىگـــە لايىـــق بىـــر يـــول

① سۈرە نىسا 13 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تاللىۋالدى. ئىسلامنىڭ يولى بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ. ئىسلام بىزنى مۇنداق دۇئا قىلىشقا ئۈندەيدۇ: ﴿ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە دۇنيادا ياخشىلىق ئاتا قىلغىن! ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغىن!﴾[1]

ئىسلامنىڭ نەزىرىدە مەيلى دۇنيا بولسۇن ياكى هاياتى پائالىيەتلەر بولسۇن، روهى جىهادىمىزغا هېچقانداق توسقۇن بولالمايدۇ، ماددى ئۈتۈقلار ئىسلامدا قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ. ئەمما هېچقاچان ماددى هاياتنى ياشاش غايىسى قىلىۋېلىشقا بولمايدۇ. ئىسلامغا كۆرە، پۈتۈن تىرىشچانلىقلارنىڭ غايىسى هەم شەخسىي هەم ئىجتىمائىي (ئەهۋالىمىزنى) تۈزىتىش ئۈچۈندۇر. ئەگەر بۇ پرىنسىپ داۋاملاشتۇرۇلسا، ئىنسانىنىڭ ئەخلاقى قابىلىيىتىمۇ بۇ دەستۇرغا ئۇيغۇن شەكىلدە ئىلگىرىلىيەلەيدۇ. چۈنكى ئىسلام ئىنسانىنى قىلغان چوڭ ـ كىچىك بارلىق ئىشلىرىدە ئەخلاقىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىغا ئۈندەيدۇ. ئىسلام نىزامى هېچقاچان ئىنجىلنىڭ: «قەيسەرنىڭ هەققىنى قەيسەرگە، الله نىڭ هەققىنى الله غا بېرىڭلار» ئەمرىگە كۆز يۇممايدۇ. چۈنكى ئىسلام هاياتى ئېهتىياج ۋە ۋەزىپىلىرىمىزنى ئەخلاقىي ۋە ئەمەلىي دەپ ئىككىگە بۆلۈشكە قەتئىي يول قويمايدۇ، ئىككىسىدىن بىرىنى تاللىشى شەرتتۇر: هەق ياكى باتىل! ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىدا بىر ئورۇن ياكى دەرىجە يوق. شۇڭا ئىسلام ئەمەل ۋە هەرىكەتكە بەكمۇ ئەهمىيەت بېرىدۇ. چۈنكى، ئەمەل ئەخلاقنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىدۇر. شۇڭا ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىشكە بولمايدۇ. هەر بىر مۇسۇلمان ئەتراپىدا بولۇۋاتقان ئىشلاردىن ئۆزىنى مەسئۇل تۇتۇشى، هەرزامان ۋە هەريەردە هەقنى قوغداش ۋە باتىللىقنى يوقىتىش ئۈچۈن جىهادنى ئۆزىنىڭ ئەڭ مۇهىم ۋەزىپىسى دەپ بىلىشى لازىم. الله تائالا بۇ هەقتە مۇنداق دەيدۇ:

---

[1] سۈرە بەقەرە 201 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

﴿(ئى مۇھەممەد ئۇممىتى!) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان، اللّٰه غا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر﴾[1]

تۆنجى جىھاد بايرىقى ۋە ئىسلام ئىستىلاسىنىڭ ئاساسىي مانا بۇ يەرگە تايانماقتا. ئەگەر ئىسلامىيەتنىڭ ئىستىلا ۋە ھاكىمىيىتىگە ئىمپېراتورلۇق دېيىشكە توغرا كەلسە، ئىسلامىيەت مانا بۇ مەنىدە ئىمپېراتوردۇر. ئەمما بۇ ئىمپېراتورلۇقتا ئىشغالىيەت ۋە زورلۇق ياكى مىللىي ئىقتىساد شەخسىيەتچىلىكنىڭ تەسىرى يوق. ئاندىن تۆنجى ئىسلام مۇجاھىدلىرى ھاياتى ۋە تىرىكچىلىكنى باشقىلارنىڭ قولىدىن تەمىنلەش غايىسى ۋە ئارزۇسىدا جىھاد مەيدانلىرىغا قاراپ ئېتىلمىغان ئىدى. ئۇلار بۇ جىھادقا ئىنسان روھىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئىمكان ياراتقۇدەك ئەڭ ياخشى ۋەزىيەتنى شەكىللەندۈرۈش ئۈچۈن چىققان ئىدى. ئىسلام تەلىماتىغا ئاساسلانغاندا، پەزىلەتلىك ئىلىم ئىنسانىنى ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا ئۈندەيدۇ.

ئىسلامىيەت ھېچقاچان ئەپلاتوننىڭ ”ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ئايرىما“ نەزەرىيىسىگە قېتىلمايدۇ. يەنى شۇنى دىمەكچىمەنكى، ياخشىلىقنىڭ كۆپىيىشى ۋە يامانلىقنىڭ ئازلاپ، يوقىلىشى ئۈچۈن جاپالىق كۈرەش قىلماي تۇرۇپ، پەقەت نەزەرىيە ۋە ئەپلاتونچىلىق بىلەن بۇلارنى بىر-بىرىدىن ئايرىش ئىسلامغا ماس كەلمەيدۇ. ھەقىقەتەن ئىسلامىيەتتە دېيىلگىنىدەك، ئەگەر ئىنسانلار ئەخلاق پەزىلىتىنى پۈتۈن دۇنياغا يېيىشقا تىرىشسا، ياخشىلىق گۈللەپ ياشنايدۇ. ياق، ئەگەر قۇرۇق گەپ سېتىپ، ئازراقمۇ ھەرىكەت كۆرسەتمىسە، شۇ پېتى ئۆلىدۇ، بۇ دۇنيادىن غايىب بولىدۇ“[2]

---

[1] سۈرە ئال ئىمران 110 ـ ئايەت.
[2] Muhammed Esad “Eopold Weiss” Islam at the Cross Road. Fifth Edition. P. 29

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلام مەدەنىيىتى ۋە ئۇنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى تەسىرى

ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ پۈتۈن روھ ۋە شەكىللىرى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىرىلىشى ھىجرىيەنىڭ بىرىنچى **100** يىلىدا ئىسلام دۆلىتىنىڭ پۈتۈن ھەيۋىتى بىلەن مەۋجۇتلۇقىنى جاكارلىشى، ئەخلاق ۋە دىنلار تارىخىدا يېڭى بىر دەۋر، سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي ساھەدىمۇ يېڭى بىر بارلىق بولغان ئىدى. بۇ يېڭى مەدەنىيەت بىلەن مەدەنىيەتنىڭ يۆنىلىشى ئۆزگەردى. دۇنيا ئۇنىڭ بىلەن يېڭى بىر ئورۇنغا ئېرىشتى. قەدىمدىن بېرى پەيغەمبەرلەر ئىسلام دەۋىتىنىڭ بايراقدارى بولۇپ، خەلقلىرىنى ئىسلام دەۋىتى بىلەن خەۋەرلەندۇرۇپ كەلگەن ئىدى. ۋە ئىخلاسمەن كىشىلەر بۇ يولدا جاپالىق كۈرەشلەر قىلغان ئىدى. ئەمما بۇ دەۋەت (دەۋا) لەرگە ئۆزىنى ئاتىغانلار ھىجرىيەنىڭ بىرىنچى ئەسىردە قۇرۇلغىنىدەك ئىسلامىي ئاساس ۋە نىزاملار ئۈستىگە قۇرۇلغان ۋە ئۇنىڭ ئەسلى ئاساسلىرىغا تايانغان بىر ھۆكۈمەت ياكى ئىسلام ئەھكاملىرىغا ئاساسلانغان، مۇھۇرى ئورۇلغان (يەنى ئۇ ھۆكۈمرانلىق قىلغان) بىر مەدەنىيەت قۇرالمىدى. نەتىجىدە، بۇ دەۋەت ۋە جىھادنىڭ غايىسى، ھەزرىتى مۇھەممەد ۋە تۆت چوڭ خەلىپىنىڭ قولىدا ئۈستۈنلۈك كۆرگىنىدەك، بۇ يولدا مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشەلمىگەن ئىدى. ئىسلامىيەتنىڭ بۇ چوڭ ئىستىلاسى جاھىلىيەت ئۈچۈن ئەڭ چوڭ پالاكەت ئىدى. چۈنكى جاھىلىيەت مۇنداق بولۇشىنى، ئۆز ئىچىدىن مۇنداق بىر پالاكەتنىڭ چىقىشىنى ھېچ كۈتمىگەن ئىدى.

لېكىن ئىسلامىيەتنىڭ جاھىلىيەت ھاياتىغا ئېلىپ بارغان دىنىي ۋە روھىي چاقىرىقلىرى بىردىنلا قۇتۇلۇش يولى، سائادەت، روھى، ماددا، ھايات، مەدەنىيەت، ئىجتىمائىي كۈچ، ھۆكۈمەت ۋە سىياسەتكە ئايلانغان ئىدى. ئىسلام دىنى قولاي ۋە ئەقىلگە ئۇيغۇن دىندۇر. ئىسلام دىنى ۋەھىمە، خۇراپىيلىق ۋە ئەپسانىلەردىن يىراق، ئىلىم ۋە ھېكمەتلەرگە تولغان تەڭداشسىز دىندۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلام دىنى ئادىمىزات تەجرىبىسىدىن، ئىنسانلار يولغا قويغان قانۇن ۋە ئۆلچەملەردىن يىراق، ساماۋىي ۋەھىي ۋە ئىلاھىي تەلىماتتۇر. ئىسلام دىنى قۇرۇلمىسى ساغلام، ئاساسىي مۇستەھكەم، ئۈستۈن بىر مەدەنىيەتتۇر. بۇ مەدەنىيەتتە تەقۋالىق، ئىپپەت ـ نومۇس ۋە ئىشەنچ روھى ھۆكۈم سۈرىدۇ. ئېسىل ئەخلاق، مال ۋە مەنسەپتىن يۇقىرى ئورۇنغا قويۇلىدۇ. ئىنسان روھى ئىچى قۇرۇق، شەكىلۋازلىققا پېدا قىلىنمايدۇ. بۇ مەدەنىيەتتە ئىنسانلار باراۋەردۇر. بىر ـ بىرىدىن تەقۋالىقتىن باشقا ئۈستۈنلۈكى يوقتۇر. ئىنسانلار ئاخىرەت ھاياتىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ. روھلار راھەتلىنىدۇ، ھۇزۇر تاپىدۇ. يۈرەكلەر ئىتائەتمەنلىك ئىچىدە مەستخۇش بولىدۇ. ھايات سەھنىسىدە جېدەل ـ ماجرا، جىنايەت، ئازغۇنلۇق ئازىيىدۇ. ئۆچمەنلىك ۋە دۈشمەنلىك ئۇرۇقلىرى. ئاستا ـ ئاستا چىرىپ كېتىدۇ. شۇنداق، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىچ ئورگانلىرى سىېسىغان، ئۆلى دەز كەتكەن، چوڭلار كىچىكلەرنى ئېزىپ، كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنى يۇتىدىغان، خەلق ئويۇن ـ تاماشا ۋە ئەيش ـ ئىشرەت يولىدا بىر ـ بىرى بىلەن مۇسابىقىگە چۈشكەن، مال ۋە مەنسەپكە كۆز قىزارتىش، ھەشەمەتچىلىك ۋە ئىسراپخورلۇقتا بىرى يەنە بىرىدىن ئېشىپ چۈشكەن، ئىزتىراب، خاپىلىق ۋە سانجىقلار ئىچىدە تولغانغان بىر مەدەنىيەتكە قارشى قويۇلغان ئىدى. چۈنكى، پۈتۈن دۇنيا قانغا بويالغان، مەدەنىيەت ئىنسانلار ئۈچۈن خۇددى قورقۇنچلۇق جەھەننەمگە ئايلانغان ئىدى.

﴿ئۇلارنىڭ تەۋبە قىلىشى ئۈچۈن بىز ئۇلارغا چوقۇم ئەڭ چوڭ ئازابتىن (يەنى ئاخىرەت ئازابىدىن) ئilgىرى ئەڭ يېقىنكى ئازاب (يەنى دۇنيا ئازابى) نى تېتىتىمىز﴾[1]

ئىسلام ھۆكۈمىتى شۇنداق بىر ھۆكۈمەتكى، ئۇنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى بارلىق ئىنسان باراۋەردۇر. ئىسلام ھۆكۈمىتى ئاجىزلارنىڭ ھەققىنى كۈچلۈكلەردىن ئېلىپ بېرىدۇ. خەلقنىڭ ئۆي ـ ماكان ۋە ماللىرىنى قوغدىغىنىدەك ئۇلارنىڭ ئەخلاقىنىمۇ قوغدايدۇ. ئۇ خەلقنىڭ جان، ئىپپەت ۋە نومۇسلىرىنىڭ كۆزەتچىسىدۇر. خەلقنىڭ

---

[1] سۈرە سەجدە 21 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

رەھبەرلىرى ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ سالىھ كىشىلەردۇر. تۇرمۇش سەۋىيىسى ئەڭ تۆۋەن، ئەمما قوللىرىدا يۇقىرى ئىمكانى بولغانلاردۇر. مانا بۇ ئىسلام نىزامى، زۇلۇم ۋە ۋەھشىيلىك قوللىنىپ خەلققە قان قۇستۇرىدىغان، ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدىكىلەرنى زۇلۇم ۋە خىيانەتكە مەجبۇرلايدىغان ھۆكۈمەتكە قارشى قويۇلغان ئىدى. چۈنكى، بۇ زالىم ھۆكۈمەتنىڭ خەلقى، باشقىلارنىڭ مېلىنى يېيىش، نومۇسىغا تېگىش ۋە قانلىرىنى تۆكۈشتە بىر بىرى بىلەن بەسلىشەتتى. ھۆكۈمەت ئەخلاق ئىسمى ئاستىدا نامۇۋاپىق ھەرىكەتلەر بىلەن ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقىنى بۇزاتتى. ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ناچارلىرى قوماندان ۋە ھۆكۈمرانلار ئىدى. ھايۋانلىرى ۋە ئىتلىرى توق. يۇرسە، خەلقى ئاچلىقتىن تولغىناتتى. سارايلىرى ئەڭ ئېسىل كىيىملەرگە تولغان، ئەمما خەلقى يېرىم ـ يالىڭاچ ھالەتتە قالغان ئىدى. شۇڭا ئىنسانلار ئىسلامىيەتكە ھەرقانداق توسقۇنغا پەرۋا قىلماي قۇچاق ئاچتى، ھېچقانداق زورلۇق تارتمايلا ئىسلامنى قوبۇل قىلدى. جاھىلىيەتنىڭ ھېچقايسى تەرىپىنى ئىسلامىيەتتىن ئۈتۈن ياكى ئەۋزەل كۆرمىگەن ئىدى. ئىسلامغا كىرگەنلەر ھېچنەرسىنى يوقىتىپ قويمىغان ئىدى. چۈنكى، ئۆلۈمنىڭ تەمىنى، ئىماننىڭ لەززىتىنى تېتىغا ۋە ئىسلامنىڭ بۈيۈكلۈكىنى بىلگەن ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا ئۆزلىرىدىن ئېتىخارلانغۇدەك كۈچلۈك بىر دۆلەتكە، جانلىرىنى ۋە پۈتۈن مېلىنى پىدا قىلغۇدەك بىر رەھبەرلىك ھەيئىتىگە، ھوزۇر تولغان كۆڭۈلگە ئىگە ئىدى ۋە ئۆلگەندىن كېيىنكى ھاياتتا تولۇق خاتىرجەملىككە ئېرىشەلەيتتى. كىشىلەر ئۆز ئارزۇسى بىلەن تۈركۈم ـ تۈركۈملەپ جاھىلىيەت مەيدانىدىن ئىسلامىيەت مەيدانىغا ئۆتۈۋاتاتتى. جاھىلىيەت چەمبىرى بارغانسېرى كىچىكلەپ، ئىسلام دەۋاسى كۈنسېرى ئۈپۈقلارغا قەدەر يۇكسىلىۋاتاتتى ۋە كۆلەڭگىسى پۈتكۈل جاھاننى قاپلاۋاتاتتى. نىھايەت پىتنە پاساتلار يەر يۈزىدىن سۆكۈپ تاشلاندى ۋە الله نىڭ دىنى ھاكىمىيەت بايرىقىنى لەپىلدەتتى.

بۇ ئىنقىلابنىڭ تەسىرى ھەقىقەتەن چوڭ بولدى. ئۈنىڭدىن بۇرۇن، يەنى جاھىلىيەت ۋاقتى ياكى ئىسلامنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدە دەۋەت يولى بەك قىيىن ۋە بەكمۇ خەتەرلىك ئىدى. بۇگۈن بولسا

www.munber.org

ناھــايىتى ئاســان ۋە خەتەرســىز ھالغــا كــەلدى. جاھىلىيــەت دەۋرىــدە ئىنســانلارنىڭ الله غــا ئىبــادەت قىلىشــى قىيــىن بولســا، ئىســلام دەۋرىــدە الله نــى ئىنكــار قىلىشــى قىيــىن ئــەھۋالغا چۈشــتى. تــېخى تۈنۈگــۈن ئــاپ - ئاشــكارا ۋە پەرۋاســىزلارچە جەھەننەمگــە دەۋەت قىلىنغــان بولســا، بۈگــۈن بــۇ چــاقىرىق بېســىقتۇرۇلغان ئــىدى. تۈنۈگــۈن الله غــا ئوچۇقتــىن - ئوچــۇق ۋە كۆپلــەپ تۆھمــەت قىلىــنىپ ئىســيان چىقىرىلغــان بولســا، بۈگــۈن بــۇلار ئاســتا - ئاســتا يــوق بولماقتــا. تــېخى تۈنۈگــۈن ئىنســانلارنى الله غــا دەۋەت قىلىــــش بىــــر جىنايــــەت ھېســــابلىنىپ، ئىلاھــــي دەۋەت مەخپــــي يەتكۈزۈلگــــەن بولســــا، مانــــا بۈگــــۈن ئوچۇقتــــىن - ئوچــــۇق، ۋار - ۋار ۋارقىــراپ، ئــەركىن ۋە خاتىرجــەم ھــالدا، ھېچبىــر قارشــىلىقتا ئۇچرىمــاي قىلىنماقتا.

مۇناســـۆۋەت ۋە ئـــەقىدىلىرى يولـــدا ھېچقـــانداق مۇشـــەققەتتىن، يېــڭى دىنلىــرى يولــدا ھېچقــانداق قىيىنچىلىقتــىن قورقمىغــان ھــالدا ئالغــا ئىلگىرىلىمەكتە.

﴿يــاد ئېتىــڭلاركى، ئــۆز ۋاقتــىدا ســىلەر (مەككــە) زېمىــنىدا ئازســانلىق بولــۇپ، بــوزەك قىلىنغــان ئىدىــڭلار، كىشــىلەر (يــەنى مۇشــرىكلار) نىــڭ تــالان - تــاراج قىلىشــىدىن قورقــاتتىڭلار، شــۈكۈر قىلىشــىڭلار ئۈچــۈن الله ســىلەرنى (مــەدىنىدە) يەرلەشــتۈردى. (بــەدرى ئۇرۇشــىدا) ئــۆز ياردىمى بىلــەن ســىلەرنى كۈچلــەندۈردى. سىلەرگــە ھــالال نەرسىلەر (يەنى غەنىمەتلەر) نى رىزىق قىلىپ بەردى﴾[1]

بــۇ دەۋەتنىــڭ پــەيدائىيلىرى ياخشــىلىقتا بۈيــرۈپ يامــانلىقتىن توسىــۋېتتى. شــۇنداق، نــەق گەپــنى قىلغــاندا، بۇيــرۇيتتى ۋە توسىــۋېتتى. بــۇ ئــارقىلىق ئىنســانلارنىڭ خــاراكتېرى ۋە كــۆز - قاراشــلىرى خـــالار - خالمــاس، ئاســتا - ئاســتا، خــۇددى ئىنســان ۋە ئۆســۈملۈكلەرنىڭ باھــار مەۋســۇمىنىڭ تەسىرىگــە ئۇچــرىغىنىدەك ئىســلامىيەتنىڭ تەســىرىدە ئۆزگىــرىپ باشــقىچە بولۇشــقا باشــلىدى. ئىســيانكار، تــاش يۈرەكلــەر يــۇتۇنلەي ئىــرىپ يۇمشــىدى. ئىســلامىيەتنىڭ پرىنســىپ ھەقىقــەتلىرى

[1] سۈرە ئەنفال 26 - ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يۇرەكلەرنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغىچە سىڭىپ كىرىپ، قان تومۇرلىرىدا دولقۇنلىنىشقا باشلىدى.

ئىنسانلارنىڭ كۆزىدە ھەر نەرسىنىڭ قىممىتى تامامەن ئۆزگەردى. كونا قىممەت ـ ئېتىبار قارىشى ئۆزگىرىپ، ئۇنىڭ ئورنىنى يېڭى ئۆلچەملەر ئالدى. جاھىلىيەت ھاياتىنى قوبۇل قىلىش ۋە ئۇنى قوغداش ئەقىلسىزلىق، مۇتەئەسسىپلىك دەپ سۈپەتلەندۈرۈلدى. ئىسلام بولسا، ئەرشنىڭ يېگانە ئىلغار غايىسى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىندى. ئىسلامنى ئۆزىنىڭ ھايات نىزامى دەپ قوبۇل قىلىش، ئۇنىڭ پۈتۈن دۇنيا ئاساسلىرىنى رېئال تۇرمۇشقا ئۇيغۇنلاش بولسا ئاقىل ھەرىكەت دەپ سۈپەتلەندۈرۈلدى. بارلىق مىللەتلەر، ھەتتا پۈتۈن ئىسلامىيەتكە قاراپ ئاستا ـ ئاستا يېقىنلىشىۋاتاتتى. لېكىن ئىنسانلار بۇ يېقىنلىشىشنى سەزمىگەن ئىدى. بۇ خۇددى يەرشارىدىكى ئىنسانلار سەييارىلەرنىڭ قۇياش ئەتراپىدا ئايلىنىۋاتقانلىقىنى سەزمىگەنگە ئوخشايتتى. ئىسلامىيەت كەلتۈرگەن روھ ئۇلارنىڭ پەلسەپىسىدە، دىنلىرىدا، ئەدەبىياتلىرىدا ۋە مەدەنىيەتلىرىدە ئوچۇق ئەكس ئېتىۋاتاتتى.

لېكىن ئۇلار بۇنى ھېس قىلمىغان ئىدى. يۇرەكلىرى ۋە روھلىرى بۇ ئۆزگىرىشلەردىن ئۆز نېسىۋىسىنى ئېلىۋاتاتتى. ھەتتا ئۆز ئارىسىدا كەڭ يېيىلغان ئىسلاھات ھەرىكەتلىرى مۇسۇلمانلار چېكىنگەندىن كېيىنمۇ داۋاملىشىۋەردى.

ئىسلامىيەت تەۋھىدى ئېتىقادىنى يېيىپ، بۇتپەرەستلىك ۋە مۇشرىكلىقنى ئوتتۇرىدىن يوقاتتى. ئۇ كۇندىن ئېتىبارەن، شېرىك ئەقىدە مۇشرىكلار تەرىپىدىنمۇ كەمسىتىلىشكە ۋە خورلىنىشقا باشلىدى. ھەتتا شېرىك ئەقىدىنىڭ زۇلمەت قۇدۇقىغا دۇملاپ كەتكەن مۇشرىكلار (ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى) بارلىقىنى ئۇنىڭغا ئاتىغان ۋە ئۇ يولدا ئۆلۈم كۆزىگە كۆرۈنمىگەن ھالدا ئىكەن، كېيىن ئۇنىڭدىن خىجىل بولۇشقا، ئۆزىنى تارتىشقا ۋە يىراقلىشىشقا باشلىدى. ھەتتا بارلىق دىنلارنىڭ مەنسۇبلىرى، ئۆزلىرىنىڭ دىنىي نىزاملىرىدىكى شېرىك ئەقىدىلىرىنى ياكى شېرىك ئالامەتلىرىنى، بۇتلىرىنى، رەسىملىرىنى ۋە تىللىرىنى ئۇنىڭ بىلەن بېزەشكە باشلىدى. دىنىي پرىنسىپ ۋە

www.munber.org

ئاساسلىرىنى ئىسلام تەۋھىدىگە ئوخشاش ۋە ماس شەكىلدە ئىزاھلاشقا ۋە ئېپادىلەشكە تىرىشتى.

پروفېسسور ئەھمەد ئەمىين مۇنداق دەيدۇ:

"خرىستىئانلار ئارىسىدا كۆپلەپ مەيدانغا كەلگەن ئايرىمچىلىق ۋە تالاش ـ تارتىشلاردا ئىسلامنىڭ تەسىرى ئوچۇق كۆرۈنمەكتە. تۆۋەندىكى ھادىسە بۇ ھەقىقەتنى ئوچۇق ئېپادىلەپ بېرىدۇ: مىلادى 8 ـ ئەسىردە يەنى ھىجرىيە 2 ـ، 3 ـ ئەسىردە سېپتىمانىيە[1] رايونىدا پوپنىڭ گۇناھ يۇيۇشىنى رەت قىلىش ۋەقەسى مەيدانغا كەلدى. بۇنداق قىلىشقا پوپنىڭ ھەققى يوق ئىكەنلىكىنى، ئىنسانلار ئۆتكۈزگەن گۇناھلارنىڭ ئەپۇ قىلىنىشى پەقەت الله غا خاس ئىكەنلىكى ئىلگىرى سۈرۈلگەن ئىدى. ھالبۇكى، ئىسلامدا روھانىيلىق يوقتۇر. ئۇ يەردە پاترىئارخ (روھانىي)، پوپ ياكى راھىب يوقتۇر. ئەسلىدىمۇ گۇناھنى ئېتىراپ قىلىش، گۇناھنى يۇيۇش دېگەندەك نەرسىلەرنىڭ ئىسلامدا يوق ئىكەنلىكى ھەممىگە ئاياندۇر".

مىلادى 8 ـ، 10 ـ ئەسىرلەر يەنە ھىجرىيە 3 ـ، 4 ـ ئەسىرلەردە، يەنى ئىسلامنىڭ تەسىرىدە رەسىم ۋە دىنىي ھەيكەللەرنى چېقىپ تاشلاشقا تەشۋىق قىلغان بىر ھەرىكەت مەيدانغا كەلگەن ئىدى. خرىستىئان مەزھەبلىرىدىن بىرى رەسىم ۋە ھەيكەللىرنى ئۇلۇغلاشنى (ئىلاھىيلاشتۇرۇشنى) چەكلىدى.

رىم ئىمپېراتورى 3 ـ لوئىس مىلادى 726 ـ يىلى رەسىم ۋە ھەيكەللەرنى ئىلاھىيلاشتۇرماسلىق (ئۇلۇغلىماسلىق) توغرىسىدا پەرمان چىقاردى.

730 ـ يىلى چىقىرىلغان ئىككىنچى پەرماندا بۇ ھەرىكەت (ئۇلۇغلاش) ھەرىكىتى بۇتپەرەستلىك دەپ ئېلان قىلىندى. V كونستانتىن ۋە IV لوئىس ئوخشاش پىكىردە بولسىمۇ، 2 ـ جورجى (گىئورگى)، ئىستانبۇل پاترىئارخى (روھانىسى) گېرمانىيۇس (جېرمانىيۇس) ۋە خانىش ئىرىنى ھەيكەللەرگە چوقۇنۇش توغرىسىدا

[1] سېپتىمانىيە ـ فرانسىيەنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، ئوتتۇرا ئاق دېڭىز تەرىپىدىكى كونا بىر رايون.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چىلىك تۇردى. بۇ ئىككى تەرەپ ئارىسىدا قانلىق ماجىرالار چىقتى. ئەمما بۇ يەردە بۇ ۋەقەنى تەپسىلى يېزىپ ئولتۇرمايمىز. بىز پەقەت بەزى تارىخچىلارنىڭ خرىستىئانلارنىڭ رەسىم ۋە ھەيكەللەرنى پۈتۈنلەي يوقىتىش ھەرىكەتلىرىنىڭ ئىسلامنىڭ تەسىرى ئاستىدا مەيدانغا كەلگەنلىكىنى ئەسلەتكەنلىكىنى ئۇقتۇرماقچىمىز. ئۇ تارىخچىلار مۇنداق دەپ يازغان ئىدى:

”ئۇز دەۋرىدە چىركاۋلاردىكى كرېست ۋە رەسىملەرنى كۆيدۈرۈپ، ئۇلارغا سەجدە قىلىشنى چەكلىگەن تورىن پوپى كلادىيۇس - تەخمىنەن ھىجرىيەنىڭ 213 - يىلى (مىلادى 828 - يىلى) پوپلۇققا تەيىنلەنگەن، - مۇسۇلمان ئەندۇلۇستا تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان ئىدى. ئىسلامنىڭ رەسىم ۋە ھەيكەللەردىن يىرگىنىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان ھەقىقەتتۇر.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق بىر ھەدىسنى رىۋايەت قىلىدۇ. ھەزرىتى ئائىشە مۇنداق دېگەن ئىدى: «بىر قېتىم رەسۇلۇللاھ سەپەردىن قايتقىنىدا دېرىزىگە رەسىملەر نەقىشلەنگەن پەردە ئاسقان ئىدىم، رەسۇلۇللاھ پەردىنى كۆرۈپلا ئۇنى يىغىپ ئالدى، ئۇنىڭ چىرايى ئۆزگۈرۈپ كەتكەن ئىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: ئى ئائىشە! يارىتىش خۇسۇسىيىتىدە اللّٰه غا ئوخشىشىشقا تىرىشقانلار، قىيامەت كۈنى ئەڭ شىددەتلىك ئازابقا دۇچار بولغۇچىلاردۇر. ھەزرىتى ئائىشە: ئۇ پەردىنى كېسىپ، ئۇنىڭدىن بىر - ئىككى ياستۇق تىكتۇق، - دېدى» بۇ ھەقتە كۆپلىگەن ھەدىسلەر بار.

يەنە بىر قىسىم خرىستىئانلار ئىسا پەيغەمبەرنىڭ تەڭرىلىك خۇسۇسىيىتىنى ئىنكار قىلىپ، ئۇچلەش ئەقىدىسىنى[1] تەۋھىدكە يېقىنلاشتۇرۇپ بايان قىلغان ئىدى.[2]

ياۋرۇپا دىنلىرى ۋە خرىستىئان چىركاۋلىرىنىڭ تارىخىنى تەتقىق قىلغانلار ئىسلام چۈشەنچىسىنىڭ پۈتۈن ياۋرۇپادا چىركاۋ

[1] Haine’s Christianty of Islam in Spain P. 116.
[2] زۇھال - ئىسلام 1 - جىلد 164 - 165 - بەتلەر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نىزاملىرىغا قارشى قوزغالغانلار ۋە ئىسلاھاتچىلارنىڭ زېھنلىرىگە قىلغان تەسىرىنى ئوچۇق كۆرەلەيدۇ. ئۇندىن باشقا، بۈيۈك ئىسلاھاتچى لوتېرنىڭ چاقىرىقى، تارىخچىلارنىڭ ئېتىراپ قىلغىنىدەك، ئىسلام ۋە ئۇنىڭ بەزى ئەقىدىلىرىنىڭ تەسىرىنىڭ ئەڭ ئوچۇق ئىپادىسىدۇر.

بۇنىڭغا ئوخشاش، ئىسلام قانۇنى ۋە ئىدىيىسىنىڭ ئىسلام ئىستىلالىرىدىن كېيىن خرىستىئان ياۋروپا ۋە بۇددىست ھېندىستاندىكىگە ئوخشاش، بارلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجتىمائىي ھاياتىغا، ئەخلاقىغا ۋە قانۇنلىرىغا تەسىر قىلغىنىمۇ بىر ھەقىقەتتۇر.① بۇ تەسىرلەر، تەۋھىد ئېتىقادىغا يۈزلىنىشتە، ئاياللارنى ھۆرمەتلەپ ئۇلارنىڭ ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلىشتا، ھەر قايسى تەشكىلات (گۇرۇھ) لار ئارىسىدىكى باراۋەرلىكنى ئېتىراپ قىلىشتا ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش ئىسلامىيەت ھەل قىلغان، شەرىئەت ۋە مەدەنىيەت ئۆزىنى كۆرسەتكەن كۆپلىگەن قانۇنلاردا ئوچۇقتىن - ئوچۇق كۆرۈلمەكتە.

ھېندىستاننىڭ مىسىردىكى سابىق ئەلچىسى ۋە داڭلىق تەتقىقاتچى ك، م. پانىكار ئىسلامنىڭ تەۋھىد ئەقىدىسىنىڭ ھېندىستان مىللىتىنىڭ ئىدىيىسى ۋە دىنىغا كۆرسەتكەن تەسىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

”ئىسلامىيەت ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋردە، ئىسلام دىنىنىڭ ھېندىستان دىنلىرىغا قىلغان چوڭقۇر تەسىرى ئېنىكار قىلىنمىغۇدەك دەرىجىدە ئوچۇقتۇر. ھىندى دىنلىرىدىكى اللە غا ئىبادەت قىلىش پىكرى ئىسلامنىڭ ئەسىرىدۇر. ئۇدەۋردىكى (ئەسىردىكى) دىن ۋە پىكىر داھىلىرى ئۆز ئىلاھلىرىغا ھەرخىل ئىسىملارنى بەرگەن بولسىمۇ، خەلقنى اللە غا ئىبادەت قىلىشقا چاقىرىشتىن چېكىنمىگەن ئىدى. ئىلاھنىڭ يالغۇز ئىكەنلىكىنى، قۇتۇلۇش ۋە سائادەتنىڭ پەقەت ئۇنىڭدىن كۈتۈلىدىغانلىقىنى ئوچۇق ئېلان قىلىدى. بۇ تەسىر ”باگتى“ دىنى ۋە ”كەبىر“ دەۋىتىگە ئوخشاش ئىسلام

① Inflnece of Islam on Indian Culture by “Doctor Tara Chad”.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋردە ھىندىستاندىكى بارلىق دىن ۋە دەۋەتلەردە ئۆزىنى ئوچۇق ئىپادە قىلغان ئىدى“.① (194)

ھىندىستان باش مىنىستىرى جەۋاھىرلال نەھرۇ ”ھىندىستاننىڭ بايقىلىشى“ ناملىق ئەسەردە مۇنداق دەپ يازغان ئىدى:

”ھىندىستاننىڭ غەربىي شىمالىدىن كىرگەن مۇجاھىدلارنىڭ ۋە ئىسلامنىڭ ھىندىستان تارىخىدىكى ئەھمىيىتى بەكمۇ چوڭ. چۈنكى، ئىسلام ھىندى جەمئىيىتىدە كەڭ يېيىلغان پىتنە ـ پاسادنى تۈگەتتى. سىنىپ ئايرىمچىلىقى ۋە پاريا (ھىندىستاندا ”قاست“ دەپ تونۇلمىغانلارغا بېرىلگەن نام) سىستېمىسىنى ئەمەلدىن قالدۇردى ۋە ھىندىلارنىڭ ئۆزلىرى ياشاۋاتقان دۇنيادىن ئۈمىد ئۈزۈش خىياللىرىنى تىنجىتقان ئىدى. مۇسۇلمانلار ئىشەنگەن ۋە تۇرمۇشىدا ئۇيغۇنلىغان ئىسلام قېرىنداشلىقى ۋە باراۋەرلىكى نەزەرىيىسى ھىندىلارنىڭ زېھنىلىرىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان ئىدى. بۇ تەسىر ھىندى جەمئىيىتى باراۋەرلىك ۋە ئىنسان ھەقلىرىدىن مەھرۇم قويغان بەزى كىشىلەردە تېخىمۇ كۆپ كۆرۈلگەن ئىدى. زامانىمىزنىڭ قىممەتلىك يازغۇچىسى ن. ج. مەتھا ”ھىندى مەدەنىيىتى ۋە ئىسلام“ ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:

”ئىسلامىيەت كونا مەدەنىيەتلەر زەئىپلىشىپ يوقىلىشقا يۈزلەنگەن بىر ئەسىردە ھىندىستانغا بىر نۇرلۇق مەشئەل كەلتۈردى ۋە ئۇنىڭ بىلەن قاراڭغۇلۇق قاپلىغان پۈتۈن جەمئىيەتنى قايتا يورۇتتى. بۇ ئارقىلىق ئۈستۈن ئىدىيە پىكرى ئېتىقادقا ئايلانغان ئىدى. ئىسلامنىڭ پىكرلەر ئالىمىدىكى ئىستىلاسى، باشقا دۆلەتلەرنىڭ سىياسەت مەيدانىدىكى ئۈستۈن ئىدىيەلىرىدىن تېخىمۇ ئۈنۈملۈك ۋە تېخىمۇ تەسىرلىك بولغان ئىدى. ئىسلام تارىخىنىڭ ھىندى دۆلىتىدە ھۆكۈمەت بىلەن ھۆكۈم سۈرۈشى ئېغىز پالاكەتكە ئۇچرىدى. چۈنكى ئىسلامنىڭ ئاساسى پرىنسىپلىرى ۋە ئەبەدىي ئاساسلىرى مەخپىي تونۇلغان ئىدى“.

① A Survey of Indian. History P. 132.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مەدەنىيى دۇنيادا ياشىغان ھېچبىر دىن، ھېچبىر مەدەنىيەت ئاز ياكى كۆپ بولسۇن، ئىسلامىيەتنىڭ ياكى مۇسۇلمانلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقىنى ئىنكار قىلالمايدۇ.

روبېرت برىفائۇلت ”ئىنساننىڭ يارىتىلىشى“ ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:

”ياۋرۇپادا تەرەققىي قىلغان ھەر ساھەدە ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ مۇتلەق چوڭ تۆھپىسى، بەلگىلىك بىر تەسىرى ۋە مۇھىم رولى بار ئىدى“.① يەنە بىر يېرىدە مۇنداق دەيدۇ:

”ياۋرۇپانى ھاياتلىققا ئېرىشتۈرگىنى ئەرەبلەرگە ئاتا قىلىنغان پايدىلىق ئىلىملەر ئەمەس. ئىسلام مەدەنىيىتى تۈنجى نۇرىنى چاچقاندىن ئېتىبارەن ياۋرۇپا ھاياتىدا چوڭ ۋە تۈپتىن ئۆزگىرىشلەر مەيدانغا كەلگەن ئىدى“②

ئەگەر ئىشلار بۇ شەكىلدە داۋاملىشىپ، مىللەتلەر ئۆز قوشۇنىغا ئەسكەر بولۇش ئۈچۈن يارىتىلغان ئۇ تەگداشسىز جەمئىيەتنىڭ رەھبەرلىكىدە ماڭغان، ئامانەتلەر ئۆز ئىگىسىگە تاپشۇرۇلۇپ، سۇلار ئۆز يۆلىنىشىدە ئاققان بولسا ئىدى. بۈگۈن بىز ئۇقۇۋاتقان روھى چۈشكۈنلۈك، يەر تەۋرەش، پاجىئە، زىلزىلە ۋە ئازاب-ئوقۇبەتلەرگە تولغان تارىخ ئورنىغا، پۈتۈن ئىنسانىيەت تەلمۈرۈپ، تەئەججۈپلىنىپ قارىغۇدەك پارلاق ۋە شەرەپلىك بىر تارىخ بولغان بولاتتى. ئەمما شۇنىسى ئېچىنارلىقكى، تەقدىر-قىسمەت باشقىچە چىقتى. مۇسۇلمانلار چېكىنىشكە باشلىدى.

---

① The Making of Humanity P. 190

② 202-بەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىككىنچى قىسىم

ئىسلامىي ھاياتتىكى چۆكۈش

چۆكۈش ۋە يۈكسىلىشنى ئايرىغان روشەن سىزىق

ئەدىبلەردىن بىرى مۇنداق دەيدۇ: ”دۇنيادا (ھاياتتا) ئىككى ئىشنىڭ ۋاقتى ئالدىن بىلىنمەيدۇ: شەخس ھاياتىدىكى ئۇيقۇ ۋە مىللەت ھاياتىدىكى چۆكۈش. بۇلارنىڭ ۋاقتى پەقەت بۇلار شەخس ۋە جەمئىيەت ئۈستىدىن غالىب كېلىپ، ئۇلارنى ئۆز چاڭگىلىغا ئالغاندا ئاندىن بىلىنىدۇ. بۇ خۇسۇسىيەت (ھادىسە) كۆپلىگەن مىللەتلەردە ئۇچۇق كۆرۈلۈۋاتىدۇ. ئەمما مۇسۇلمانلار ھاياتىدىكى چېكىنىش ۋە چۆكۈش باشقا مىللەتلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ ئېنىق (روشەن) ھالدا باشلاندى.

ئەگەر بارمىقىمىز بىلەن كامالەت ۋە زاۋاللىق دەۋرىنى ئايرىيدىغان سىزىقنى كۆرسەتمەكچى بولساق، تۆت چوڭ خەلىپە دەۋرى بىلەن ئەرەب ياكى ئىسلام ھۆكۈمدارلىقىنى باشلىقلىرىدىن ئايرىيدىغان تارىخىي سىزىقنى كۆرسىتىشىمىز لازىم.

مۇسۇلمانلارنىڭ يۈكسىلىش سەۋەبلىرىگە بىر نەزەر

يۈكسىلىش دەۋرىدە ئىسلامىيەت، ئىمان، ئەقىدە، ئەمەل، ئەخلاق، تەربىيە، روھىي پاكلىق، ئۈستۈن ھايات، كامالەت ۋە سوغۇققانلىق، بولۇپمۇ پۈتۈن دۇنيانىڭ رەھبەرلىكى جەھەتتە ھەرزىتى

www.munber.org

مۇھەممەدنىڭ بىر ـ بىر مۆجىزىسى بولغان ئىلغار (مۇنەۋۋەر) كىشىلەرنىڭ قولىدا ئىدى. چۈنكى ھەزرىتى مۇھەممەد ئۇلارنى خۇددى ئالتۇن زەرگەرىدەك تۇجۇپىلەپ ئەجىر سىڭدۈرۈپ ئىسلام ئۇچىقىدا ئېرىتتى. نەتىجىدە، شۇنداق بىر شەخسىيەت ھاسىل بولدىكى، پەقەت ۋۇجۇدى ئوخشاش، لېكىن ئارزۇ ـ ئىستەكلىرى ۋە ھاۋايى ـ ھەۋەسلىرى بۇرۇنقىغا قارىغاندا پۈتۈنلەي ئۆزگەرگەن ئىدى. ئەگەر بىر تەتقىقاتچى ئۇلارنىڭ ھاياتىنى تەتقىق قىلىپ قالسا (قىلىدىغان بولسا)، ئۇلارنىڭ ھاياتى پائالىيىتىدە ئىسلام ئاساسلىرى ۋە روھىغا خىلاپ بولغان جاھىلىيەت قالدۇقىدىن ھېچقانداق ئەسەر تاپالمايدۇ. ئەگەر ئىسلام، ئىنسانىيەتنىڭ يالغۇز بىر ئەزاسى بىلەن ئىپادە قىلىنسا، ئۇ شەخسنىڭ ھايات مۇھىتىدىن سىرتقا تاشمايتتى.

بىر ئاز ئاۋۋال سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ھەزرىتى مۇھەممەد ئۆزى يېتىشتۈرگەن كىشىلەر دىن بىلەن دۇنيانى بىر ـ بىرىگە باغلاشتا تېپىك مىسال ۋە تەڭدىشى يوق ئۆلچەملەر ئىدى. ھەر بىرى قوماندانلىق ۋە رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى قىلچە ئىككىلەنمەي ئۆز ئۈستىگە ئالالىغۇدەك سەۋىيىدە ئىدى. ئىنسانلارنىڭ ئالدىدا مېڭىپ ئۇلارغا يول باشلايتتى. ئۇلارغا ھاكىملىق قىلاتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادالەت ۋە ئىلىم بىلەن ھۆكۈم چىقىراتتى. مۇسۇلمانلارنىڭ مال ـ بىساتلىرىنى ساقلايدىغان كۆزەتچىلەر ئىدى. قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىغۇدەك ۋە جەڭ ۋەزىيىتىنى ناھايىتى ياخشى كونترول قىلالىغۇدەك قوماندانلار ئىدى. شۇنداقلا، ھەر بىرى بىردىن دۆلەت رەھبىرى ئىدى. ئۆز دۆلىتىنىڭ رەھبەرلىكىدە قولىدىن كېلىشىچە غەيرەت قىلاتتى. دۆلەت مەسىلىلىرى ھەققىدە ئىزدىنەتتى ۋە الله نىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ھەققى بىلەن يېرىگە كەلتۈرەتتى. ھەر بىرى ھەم تەقۋالىق ساھىبى بىر زاھىد، ھەم الله يولىدا جان پىدا قىلىدىغان قەھرىمان، ھەم بىر ئادىل ھاكىم، ھەم سالاھىيەتلىك فىقھشۇناس، ھەم ئىقتىدارلىق تەتقىقاتچى، ھەم ئالدىن كۆرەر ھۆكۈمدار، ھەم بىر تەجرىبىلىك دىپلومات ئىدى. دىن ۋە ئىدارى ئىشلارغا يالغۇز بىر ئادەم يەنى خەلىپە ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمرى ۋەكىللىك قىلاتتى. خەلىپىنىڭ ئەتراپىدا پەيغەمبەر مەدرىسىسى ياكى باشقىچە ئېيتقاندا، پەيغەمبەر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مەسجىدىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان، خەلىپە بىلەن ئوخشاش بىر ئوچاقتا ئېرىگەن، ئوخشاش روھقا ساھىب ۋە ئوخشاش تەربىيە ئالغان بىر رەھبەرلىك ھەيئىتى (بولاتتى).

خەلىپە ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشەتتى ۋە ئۇلارغا يادەم بېرەتتى. ئۇلارنىڭ مەسلىھەتسىز ھېچ ئىشنى باشلىمايتتى. ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ تەربىيىسىدىن ئۆتكەن بۇ كىشىلەرنىڭ روھى خاراكتېرلىرى مەدەنىيەتكە رەھبەرلىك قىلىش شەكلىدە ئىنسانلارنىڭ ئىجتىمائىي ۋە ئەخلاقى ئىش ـ پائالىيەتلىرىگە سىڭىپ كىرىپ، يېڭى بىر مەدەنىيەتنىڭ خېمىر تۇرۇچىنى ھازىرلىغان ئىدى. بۇ جەرياندا روھ بىلەن ماددا، دىن بىلەن رەھبەرلىك، دىن بىلەن دۇنيا، مەنپەئەت بىلەن پرىنسىپ، ئەخلاق بىلەن ئارزۇ ـ ئىستەك، مىللەت بىلەن مىللەت ئارىسىدا ھېچقانداق دۈشمەنلىك، ئايرىمچىلىق، جېدەل ـ ماجرا، بىر ـ بىرىگە ماسلاشماسلىق ياكى ھەددىن ئېشىش كۆرۈلمىگەن ئىدى.

ئىسلام رەھبەرلىكىگە قويۇلغان شەرتلەر

ئىسلام رەھبەرلىكى بەكمۇ جىددىي ۋە ئىلغار سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ ئۇنىڭ شەرتلىرىنى تۆۋەندىكىچە ئىككى ماددىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ.

1 ـ جىھاد

2 ـ ئىجتىهاد

بۇ ئىككى ماددا ئۇقەدەر قىسقا بولۇشىغا قارىماي مەنە جەھەتتىن تەسىر دائىرىسى بەكمۇ كەڭدۇر.

جىھاد:

جىھاد ـ ئەڭ بۈيۈك ئارزۇغا يېتىش ئۈچۈن قولدىكى بارلىق ئىمكانلارنى قوللىنىش (ئىمكانلاردىن پايدىلىنىش) ۋە بۇ يولدا پۈتۈن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كۆچى بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش دېمەكتۇر. بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسى اللە غا ئىبادەت قىلىش، ئۇنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش، ھۆكمىگە بويسۇن ئېگىش ۋە ئەمر ـ پەرمانىغا بويسۇنۇشتۇر. مانا بۇ غايە ئۇنىڭدىن ئۇنىڭغا ئېغىرچىلىق تارتقۇزىدىغان ئەقىدە، تەربىيە، ئەخلاق، ئارزۇ ئىستەكلەرگە؛ اللە نىڭ ھۆكمىگە بويسۇن ئېگىش ۋە ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلىدىغان ئىچكى سىرتقى دۈشمەن (ئىلاھلار) لەرگە قارشى ئۈزۈن مۇددەت غەيرەت كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

مۆمىن كىشى بۇنىڭدا مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندىن كېيىن، اللە نىڭ ھۆكمى ۋە ئەمر ـ پەرمانلىرىنىڭ پۈتۈن دۇنياغا ۋە ئىنسانىيەتكە يەتكۈزۈلۈشى ئۈچۈن جىھاد بايرىقىنى قولىغا ئېلىشى لازىم. چۈنكى، جىھاد اللە نىڭ ئەمرى ۋە شۇنداقلا قۇللىرىغا قىلغان (كۆرسەتكەن) شەپقىتىدۇر. چۈنكى يالغۇز (شەخسىي) قىلىنغان ئىبادەت ۋە ئىتائەت بەزىدە جىھاد قىلمىغۇچە كىشىگە قىيىنچىلىق تۇغدۇرىدۇ. مانا بۇ قۇرئان كەرىمدە ”پىتنە“ سۈپىتى بىلەن بايان قىلىنغان تېمىدۇر. پۈتۈن كائىناتتىكى جانلىق ـ جانسىز مەۋجۇدىيەتلەر، ئۆسۈملۈك، ھايۋانلار ۋە ئىنسانلارنىڭ اللە نىڭ ئىرادىسىگە، يارىتىش كۈچىگە ۋە تەبئى قانۇنلىرىغا شەرتسىز بويسۇنىدىغانلىقى ھەممىگە ئاياندۇر.

﴿ئۇلار (يەنى يەھۇدىي ۋە ناسارالار) اللە نىڭ دىنىدىن (يەنى ئىسلام دىنىدىن) باشقا دىننى تىلەمدۇ؟ ھالبۇكى ئاسمان ۋە زېمىندىكىلەر ئىختىيارى ۋە ئىختىيارسىز رەۋىشتە اللە غا بويسۇنغان تۇرسا، ئۇلار (قىيامەت كۈنى) اللە تەرىپىگە قايتۇرۇلىدۇ﴾[1]

﴿بىلەمسەنكى، ئاسماندىكىلەر (يەنى پەرىشتىلەر)، زېمىندىكىلەر (يەنى ئىنسانلار، جىنلار ۋە زېمىندا ياشايدىغان بارلىق مەخلۇقاتلار)، كۈن، ئاي، يۇلتۇزلار، تاغلار، دەرەخلەر، ھايۋانلار (اللە غا بويسۇنۇپ، اللە نىڭ تەسەررۇپ قىلىش بويىچە ھەرىكەت قىلىدۇ)

[1] سۈرە ئال ئىمران 83 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ۋە نۇرغۇن كىشىلەر الله غا سەجدە قىلىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر (كۇفرى سەۋەبلىك) ئازابقا دۇچار بولدى﴾[1]

بۇ ئايەتنى كەرىمدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، مۇسۇلماننىڭ جىھادى پەيغەمبەرلەرگە چۈشۈرۈلگەن ئىلاھىي نىزاملارنى رېئاللاشتۇرۇش، الله نىڭ كالامىنى ئۇلۇغلاش، الله نىڭ ھۆكۈملىرىنى تەتبىقلاش ۋە الله نىڭ ھۆكمىدىن باشقا بىر ھۆكۈم، ئۇنىڭ ئەمرىدىن باشقا بىر ئەمرنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلىشتۇر. جىھاد قىيامەتكىچە داۋاملىشىدۇ. جىھادنىڭ سان ـ ساناقسىز تۈرى ۋە قىسىملىرى بار بولۇپ، الله يولىدا جەڭ قىلىش ـ بۇلاردىن بىرى. بۇ جىھادنىڭ ئەڭ ئۈستۈنىدۇر ۋە بۇ جىھاد كىشىدىن يۈرىكى ۋە پەس ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنى چېكىنىشتە بىر ـ بىرى بىلەن بەسلىشىدىغان بۇ ئىككى قۇۋۋەتكە دۇنيادا ھايات ھەققى تونۇماسلىق غايىسىنى شەرت قىلىدۇ.

﴿پىتنە تۈگىگەن، دىن پۈتۈنلەي الله ئۈچۈن بولغانغا قەدەر ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇڭلار؛ ئەگەر ئۇلار (كۇفرىدىن) يانسا، الله ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى كۆرىدۇ﴾[2]

بۇ جىھادنىڭ يەنە بىر شەرتى شۇكى، جىھاد بايرىقىنى قولغا ئالغان كىشىنىڭ ئۆزى كۆرەشكە ئاتلىنىپ چىققان يولدىكى ئىسلامنى يوقىتىش ئۈچۈن تىرىشۋاتقان كۇفرى ۋە جاھىلىيەتنى ياخشى تونۇشى لازىم. جىھاد مەيدانىغا قاراپ ئېتىلغان مۇجاھىدنىڭ ئىسلامنى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن بىلىشى، جاھىلىيەت ۋە كۇفرىنى ياخشى تەتقىق قىلىشى، سىرتقى كۆرۈنۈش ۋە كۆز بويامچى شەكىللەرگە ئالدانماسلىقى كېرەك!

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن ئىدى:

"ئىسلام مۇھىتىدا يېتىلىپ جاھىلىيەتنى ھېچ تونۇمايدىغانلارنىڭ ئاستا ـ ئاستا ئىسلام دىنى بىلەن زىتلىشىپ، جاھىلىيەتنىڭ پۈتۈن شەكىللىرىنى، كۆرۈنۈشلىرى ۋە تۈرلىرىنى

[1] سۈرە ھەج 18 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەنفال 39 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىنچىكىلەپ تەتقىق قىلىش كېرەك ئەمەس. ئەمما مۇسۇلمانلارغا رەھبەرلىك قىلىدىغان، كۇفرى ۋە جاھىلىيەتكە قارشى ئىسلام قوشۇنلىرىغا قوماندانلىق قىلىدىغان بىر شەخسنىڭ جاھىلىيەت ۋە كۇفرى ھەققىدىكى مەلۇماتى پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭكىدىن چوقۇم ئۈستۈن بولۇشى كېرەك“.

شۇنىڭغا ئوخشاش ئىسلام بايرىقىنى قولغا ئالغان كىشىلەر يۈكسەك دەرىجىدە قابىلىيەتلىك ۋە قۇۋۋەتلىك بولۇشى لازىم. تۆمۈرگە تۆمۈر، ھەتتا تۆمۈردىنمۇ قاتتىق بىر نەرسە بىلەن، شامالغا بوران بىلەن جاۋاب قايتۇرۇلۇشى لازىم. كۇفرىغا ۋە كاپىرلار قوشۇنىغا قارشى كۈچى بىلەن، قوللىرىدىكى بارلىق ئىمكانلىرى بىلەن، ئادىمىزات كەشىپ قىلغان ۋە زامانىمىز تېخنىكىسى ئوتتۇرىغا چىقارغان ھەر تۈرلۈك قورال ـ ياراق، ئۈسكۈنە ۋە جەڭ تېخنىكىسى بىلەن قارشى چىقىشى، بۇ ساھەگە ھەرگىز سەل قارىماسلىقى ۋە ئارقىدا قالماسلىقى لازىم.

﴿دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى، جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار، بۇنىڭ بىلەن اللە نىڭ دۈشمىنىنى، ئۆزەڭلارنىڭ دۈشمەنلىرىڭلارنى ۋە ئۇلاردىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقىتىسىلەر، ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، اللە تونۇيدۇ، سىلەرنىڭ اللە يولىدا سەرپ قىلغىنىڭلار مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ، سىلەرگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ (يەنى بۇ ساۋابتىن ھېچنەرسە كېمەيتىلمەيدۇ)﴾[1].

ئىجتىھاد:

ئىجتىھادتىن سۆز ئېچىشىمىزدىكى مەقسەت مۇسۇلمانلارغا رەھبەرلىك قىلغان شەخسلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشلىرىدا ۋە ھۆكۈمەتكە قاراشلىق مىللەتلەردە يۈز بەرگەن ھادىسە ۋە پاكاكەتلەرنى نەشر قىلىنغان فىقھى كىتابلىرى، تۆت مەزھەبنىڭ ھېچقايسىسى ياكى ھېچقانداق پەتۋا كىتابىدا قولغا ئېلىنمىغان، يېڭى تۇغۇلغان مەسىلىلەرنى ئىسلام ئاساسلىرىغا ئۇيغۇن شەكىلدە ھەل قىلالىغۇدەك سەۋىيىگە ئىگە بولۇش كېرەك. ئەينى ۋاقىتتا، بۇ

[1] سۈرە ئەنفال 60 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

شەخسىنىڭ ئىسلام روھىنى چۈشىنىشى، شەرىئەت سىرلىرىدىن خەۋەردار بولۇشى، ئىسلام قانۇنلىرىنىڭ ئاساسلىرىنى پىششىق بىلىشى، بىر - بىرلەپ ياكى بىراقلا ئوتتۇرىغا چىققان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپ، ئىزتىراب ئىچىدە تولغىنىۋاتقان مىللەتنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرالىغۇدەك ئىجتىھاد كۈچىگە ساھىب بولۇشى كېرەك.

مۇسۇلمانلارغا باش بولغان شەخس الله نىڭ بۇ كائىناتتا ياراتقان تەبئىي ئېنېرگىيە، يەر ئاستى ۋە يەر ئۈستى بايلىقلىرىدىن پايدىلىنالىغۇدەك قابىلىيەت، كۈچ ۋە غەيرەتكە ئىگە بولۇش ۋە بۇ ئارقىلىق يەر يۈزىدىكى بۇنچە نېمەتنىڭ كاپىر تائىپەسىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ يامان غەرەزلىرى ئۈچۈن قوللىنىپ، دۇنيا يۈزىدە ۋەھىم يۈز بېرىشكە ۋاستە بولۇش ۋە شەيتاننىڭ غايىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق چىقىرىشىغا يول قويماسلىقى ۋە ئۇلارنى ئىسلام يولىدا سەرپ قىلىشى كېرەك.

خەلىپىلىكنىڭ نائەھلىلەر قولىغا چۈشۈپ كېتىشى

ئەمما بۇ مۇھىم ئورۇنغا نائەھلى، لاياقەتسىز، ھېچ تەييارلىقى يوق، ئۈستىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشقا بەكمۇ ئاجىز، بۇرۇنقى ھەتتا ئۆزى ياشاۋاتقان دەۋردىكى كۆپلىگەن نەسىللەرچىلىك دىنىي ۋە ئەخلاقىي تەربىيىسى بولمىغان، ئىسلام دىنىنىڭ تەلىماتى ۋە نىشانىنى قوماندانلىق مەرتىۋىسى ۋە رەھبەرلىك ماقامىغا لايىق بىر شەكىلدە ئاڭقىرالمىغان، قەلب ۋە روھلىرى تېخى جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ قالدۇقلىرىدىن تازىلانمىغان، ئىسلام يولىدا جىھاد قىلىش روھىدىن، دىن ۋە دۇنيا مەسىلىلىرىدە ئىسلام خەلىپىسىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى ھېس قىلدۇرالىغۇدەك ئىجتىھاد كۈچىدىن مەھرۇم كىشىلەرنىڭ چىقىشى ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئەڭ چوڭ بەختسىزلىكتۇر. بۇ ھۆكۈم يىراقنى كۆرەر خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز (مىلادى 1010 يىلى) سىرتىدا، ئۇمەۋى ۋە ئابباسىيلار

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خەلىپىلىكلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالالىغۇدەك دەرىجىدە تەسىر دائىرىسى كەڭ ھۆكۈمدۇر.

ئىسلامى ھاياتنىڭ بۇزۇلۇشى

خەلىپىلىكنىڭ لاياقەتسىز قوللارغا چۈشۈپ قېلىشى نەتىجىسىدە ئىسلامىيەتنىڭ بەزى ساھەلىرىدە ئېچىلغان يارا ئېغىزلىرى تېخى ساقىيىپ كېتەلمىگەچكە، ئىسلامي ھاياتتا پات ـ پات چۆكۈش، يىقىلىشلار بولۇپ تۇرماقتا.

دىنىنىڭ سىياسەتتىن ئايرىلىشى

دىن بىلەن سىياسەت ئەمەلي ھاياتتا بىر ـ بىرىدىن ئايرىلدى. رەھبەرلىكنى ئۆز قولىغا ئالغانلار دىن ۋە ئىلىم ساھەسىدە ئالىم ۋە ئۆلىمالارغا ئېھتىياجى چۈشمىگۈدەك ئەھۋالدا ئەمەس ئىدى. بۇ يۈزدىن رەھبەرلىك ۋە سىياسەت ساھەسىدە ھاكىممۇتلەقلىق باشلاندى. ئۆلىما ۋە فىقھشۇناسلارغا ئېھتىياجى چۈشكەن ھامان ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ خاس ۋەزىرلىرى قىلىۋېلىپ، ئۆز مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن قوللاندى. بەزىدە ئۇلارنى ئۆز ھالىغا قويۇۋەتتى ۋە بەزىدە ئېغىر ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە دۇچار قىلدى. بۇ ئارقىلىق رەھبەرلىك تۈزۈمى دىنىنىڭ نازارىتىدىن چىقىپ، خىسراۋ ۋە قەيسەرلەرنىڭ ھاكىممۇتلەقلىقىگە، زالىم شاھلارنىڭ زومىگەرلىك تۈزۈمىگە قايتتى. رەھبەرلىك قۇرۇلمىسى باغلاقتىن بوشانغان ئازغۇن تۆگىنىڭ ئەھۋالىغا چۈشتى. ئالىم ۋە ئۆلىمالار خەلىپىگە قارشى چىقىپ، ئۇنى ئوتتۇرىدىن يوق قىلىشنىڭ كويىغا چۈشتى. ئۇلار جەمئىيەتنىڭ ئىسلاھ قىلىنىشىدىن ئۈمىدلىرىنى ئۈزگەنلىكتىن ئەتراپىدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا قۇلاق يوپۇرۇپ ئۆز ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولدى ۋە جەمئىيەتتىن ئالاقىسىنى ئۈزدى. كۆرگەن ـ ئاڭلىغان ھادىسىلەرگە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پەرىشان بولاتتى. ئىچىلىرى قان يىغلايتتى، ئەمما قوللىرىدىن ھېچ ئىش كەلمەيتتى. ھەتتا بەزىلىرى دىنىي ياكى شەخسىي بىر مەنپەئەتى ئۈچۈن ھۆكۈمەتكە ياردەمچى بولاتتى. مانا بۇ دەۋردىن ۋە رەھبەرلىك بىر ـ بىرىدىن ئايرىلىپ، تۆت چوڭ خەلىپە دەۋرىدىن بۇرۇنقى ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. نەتىجىدە، دىنىنىڭ قاناتلىرى كېسىلىپ، قوللىرى قايرىلدى. ئەمما ھۆكۈمەتنىڭ پۇت ـ قولى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىلگەن ئىدى. ھەرتۈرلۈك ئورۇنلاشتۇرۇش، سۆز، ئەمر قىلىش ۋە چەكلەش ھەققى بېرىلدى. بۇ ئارقىلىق ئالىم ـ ئۆلىمالار بىر گۇرۇھقا، بۇ دۇنيالىقنى ئارزۇ قىلغانلار باشقا بىر گۇرۇھقا ئايرىلدى. ئارىلىرىدا ئايرىمچىلىق كۆرۈلۈشكە باشلىدى. ھەتتا بەزىدە بۇ ئايرىمچىلىق دۈشمەنلىك ۋە جېدەل ـ ماجرالارغا قەدەر يۈكسەلدى.

رەھبەرلىك (ھۆكۈمەت) قۇرۇلمىسىدىكى جاھىلىيەتكە يۈزلىنىش

ھۆكۈمەت ئەزالىرى ۋە ئۆلىمالار، ھەتتا خەلىپىلەر دىن ۋە ئەخلاق جەھەتتىن خەلققە تىپىك مىسال بولۇش سۈپىتىدىن يىراقلاشتى. بەزىلىرىدە تېخىچە جاھىلىيەت قالدۇقلىرى ۋە ئۇنىڭغا يۈزلىنىش تەسىرى بار ئىدى. جاھىلىيەت كىرلىرى مەيلى ئومۇمىي ياكى ئىجتىمائىي ھاياتتا بولسۇن، ئۇلارنىڭ قەلب ۋە روھلىرىغىچە سىڭگەن ئىدى. بۇ يۈزدىن ئەخلاقلىرى، كۆز ـ قاراشلىرىنى ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدە ئىنسانلارغا يامان تەسىر بەردى. دىن ۋە ئەخلاق نازارىتى ئەمەلدىن قېلىشى بىلەنلا كونترول مېخانىزىمىمۇ ئۆزلۈكىدىن يوقالدى ياخشىلىقلا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسۇش ھەرىكىتىمۇ ئۆز قۇدرىتىنى يوقاتتى. چۈنكى بۇ ھەرىكەت ئۆزىگە ئارقا تېرەك بولغۇدەك قۇۋۋەت ۋە ئۆزىنى ھىمايە قىلغۇدەك ھۆكۈمەتكە تايانمىغان ئىدى. پەقەت ئۆزلىرىنى الله يولىغا ئاتىغان، ئەمما قوللىرىدا ھېچقانداق قۇۋۋەت ۋە جازالاش ھوقۇقى بولمىغان بەزى كىشىلەر تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە، ئەسكىلىكنىڭ يېيىلىشى ئۈچۈن باشلامچىلىق قىلىدىغان يەر ۋە كىشىلەر كۆپ ئىدى. شۇڭا ئىسلام

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مەملىكەتلىرىدە جاھىلىيەت ھېيلىلىرى قايتا تىرىلىپ، خەلق بەتخەجلىك، ھەشەمەت، ئويۇن ـ تاماشا ۋە ئەيش ـ ئىشرەتكە يۈزلەندى ۋە ئاخىرى ئەيش ـ ئىشرەت، شەھۋەت پاتقىقىغا پېتىپ قالدى. ھەتتا بۇ يولدا ھەممە نەرسىنى پىدا قىلغۇدەك ھالغا كەلدى. جاھىزنىڭ: ”ئاغانىي، ھايۋان“ ناملىق ئەسەرلىرىنى بىر ۋاراقلاپ چىقىش ئۇ دەۋرنىڭ بەتخەجلىك ۋە ئويۇن ـ تاماشىغا بولغان ئازغۇنلۇقى،ئەيش ـ ئىشرەت ۋە شەھۋەتكە بولغان خۇمارى، دۇنيا ھاياتى ۋە مال ـ دۇنياغا بولغان ھېرىسمەنلىكىنى خاتىرىلەشكە يېتىدۇ. بۇ ھايات يولى بىلەن، بۇ ئەخلاقى چۈكۈش بىلەن، ئويۇن ـ تاماشا ۋە ئەيش ـ ئىشرەتكە بولغان ھېرىسمەنلىك بىلەن ھېچبىر مىللەت ھەم ئىسلام مەسئۇلىيىتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالالمايدۇ، ھەمدە پەيغەمبەرلەرنىڭ خەلىپىلىك ماقامىدا ئولتۇرالمايدۇ. شۇنداق، بۇ ھالغا چۈشكەن مىللەت الله ۋە ئاخىرەت كۈنىنى ئەسلەپ خەلقنى دىن ۋە تەقۋالىققا دەۋەت قىلالمايدۇ. ئادىمىزاتقا ئۆز ئەخلاقى بىلەن ئۈرنەك بولالمايدۇ. ھەتتا ئۈزۈنغىچە ھايات ۋە ھۆرىيەتتىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنالمايدۇ.

﴿بۇ (يەنى مۇناپىقلارغا الله نىڭ تۇتقان يولى) الله نىڭ ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرگە تۇتقان يولىدۇر، الله نىڭ تۇتقان يولىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش تاپالمايسەن﴾[1]

ھۆكۈمدارلارنىڭ ئىسلامغا يامان يوللاردىن ۋەكىللىك قىلىشى

ھۆكۈمەت ئەزالىرى قىلغان ياكى تەرك ئەتكەن ھەر ئىشىدا پەقەت ئۆزلىرىگە ۋە سىياسەتلىرىگە ۋەكىللىك قىلاتتى، ھېچقاچان ئىسلامغا ۋەكىللىك قىلمىغان ئىدى. پەقەت بەزى ۋاقىتلاردا ئىسلامنىڭ ئىدارى سىستېمىسىگە، جەڭ قانۇنىغا، مەدەنى نىزامىغا ۋە ئەخلاقىي ئاساسلىرىغا ۋەكىللىك قىلاتتى. شۇڭا نەزەرىيىسى غەيرى مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدىكى قۇۋۋەت ۋە تەسىرىنى يوقاتتى. ئۇلار بىلەن

[1] سۈرە ئەھزاب 62 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بولغان مۇناسىۋىتى يىرىكلەشتى. ياۋرۇپالىق بىر تارىخچىنىڭ سۆزلىرى بىلەن ئېيتقاندا، ئىسلام دىنى ئارقىدا قېلىشقا باشلىدى. چۈنكى، ئىنسانلار بۇ يېڭى دىنغا ۋەكىللىك قىلغۇچىلارنىڭ توغرا - دۇرۇستلىقىدىن شۈبھىلىنىشكە باشلىدى.

پايدىلىق ۋە ئەمەلىي ئىلىملەرگە يېتەرلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىلمەسلىكى

ئىلغار تەبىقىنى تەشكىل قىلغان ئەدىبلەر تەجرىبىدىن ئۆتكەن، پايدىلىق، ئەھمىيەتلىك ۋە ئەمەلىي ئىلىملەرگە رىملاردىن قوبۇل قىلغان مېتافىزىك ۋە دىنىي پەلسەپەگە كۆرسەتكەن قىزىقىشىنى كۆرسەتمىدى. يۇنان پەلسەپەسى ئەسلىدە يۇنان بۇتپەرەسلىكىنىڭ يۇنان مىللىتى تەرىپىدىن ئۆز پەلسەپەسى تىللىرىغا كۆچۈرۈپ ئىپادىلىنىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. يۇنانلار بۇ بۇتپەرەستلىكنىڭ بېشىغا ”سەنئەت“ تاجىدىن بىرنى تاقاپلا پەلسەپە دەپ ئاتىۋېلىشقان ئىدى. ھالبۇكى، بۇ پەلسەپە ھەقىقەتەن ئۇقۇم (نەزەرىيە) بىلەن ھېچ مۇناسىۋىتى بولمىغان قۇرۇق گەپ، بىر مۇنچە تەخمىن ۋە مۆلچەرلەردىن ئىبارەت ئىدى. ئەمما اللہ تائالا مۇسۇلمانلارنىڭ بۇخىل نەزەرىيەلەردىن يىراق تۇرۇشىنى بۇيرىدى ۋە ئۇلارغا يېتىپ ئاشقۇدەك ئىلىم - مەرىپەت بەرگەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، اللہ نىڭ زاتى، سۈپەتلىرى ۋە بۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك باشقا مەسىلىلەرنى ئۇلارغا نازىل قىلغان ئايەتلەر ئارقىلىق خۇددى خېمىيۋى ئانالىزغا ئوخشاش تەپسىلى بايان قىلىپ بەردى. بۇ ئارقىلىق ئۇلارنى رەببىنىڭ نۇرلۇق يولىغا يۈزلەندۈرگەن ئىدى. لېكىن مۇسۇلمانلار بۇ بۈيۈك نېمەتلەرگە شۈكۈر قىلمىدى. ئەسىرلەر بويى زېھىن كۈچلىرىنى بۇ ئىلىم ۋە مەسىلىلەرگە سەرپ قىلدى.

يىللارچە بۇ ئىلىملەردىن قۇرۇق قالدى. زېھىن ۋە قابىلىيەتلىرىنى ھېچقانداق مەنپەئەت بەرمەيدىغان، بەلگىلىك بىر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نەتىجىگە ئېرىشەلمىگەن، دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئۈچۈن زەررىچە پايدىسى بولمىغان بىر مۇنچە نەزەرىيە ۋە پەلسەپە مۇنازىرىلىرىدا تۈگەتتى. مۇسۇلمانلار تەبىئەت كۈچلىرىنى ئۆز ئىلكىگە ئېلىپ، ئۇلارنى ئىسلام مەنپەئەتى ئۈچۈن قوللىنىش ۋە بۇ ئارقىلىق ئىسلامنىڭ ماددى ۋە مەنىۋى ھاكىمىيىتىنى پۈتۈن جاھانغا يېيىش ئۈچۈن ياردىمى تەگكۈدەك ئىلىملەر بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ ئورنىغا، تايىنى يوق نەرسىلەر بىلەن مەشغۇل بولدى.

شۇنىڭغا ئوخشاش مۇسۇلمانلار روھ، ئىشراق پەلسەپەسى ۋە ۋاھدەتى ۋۇجۇد (ۋۇجۇد بىرلىكى) قا ئوخشاش مەسىلىلەر بىلەن ھەپىلىشىپ نۇرغۇن ۋاقىتلىرىنى بوشقا ئۆتكۈزدى. زېھىن ۋە قابىلىيەتلىرىنى تۈگەتتى.

بۇ دەۋردە مۇسۇلمانلارنىڭ پايدىلىق ئىلىملەردە قازانغان نەتىجىلىرى ئۆتمۈش ئەسىرلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ بولسىمۇ، بۇ مۇۋەپپەقىيەتلەر باشقا ئىلمىي ساھەلەردىكى كەڭ ئىستىلاغا ماس كەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇ تارىختىكى ئۇزۇن سەلتەنەت دەۋرلىرىگىمۇ ئۇيغۇن كەلمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، تەبىئىي پەن بىلىملىرىدە باشقا ساھەلەردە يېتىشكەنچىلىك مۇتەخەسسىس ۋە داھىي يېتىشمىگەن ئىدى.

ياۋروپا مۇسۇلمانلار يېزىپ قالدۇرغان فىزىكا ۋە ئاسترونومىيە (ئاسمان بىلىملىرى) گە ئوخشاش تەبىئىي پەن بىلىملىرىگە مۇناسىۋەتلىك كىتابلاردىن ئۆزلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ھەرقانچە كۆپ پايدىلىنىپ، قەدىر ـ قىممىتىگە يەتكەن بولسىمۇ، پۈتۈن بۇ كىتابلار ياۋروپادا 17 ـ، 18 ـ ئەسىرلەردە قۇرۇلغان ئۇ مۇھىم كۈتۈپخانىنىڭ ئالدىدا بەكمۇ ئاز ئىدى.

ئەندۇلۇس ئالىملىرى ۋە شەرق پەيلاسوپلىرىنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن ھەرقانچە غۇرۇرلانساقمۇ، ئۇلار غەربنىڭ ئىلىم، پەلسەپە، تەجرىبە ۋە تەبىئىي پەن ساھەلىرىدە قولغان كەلتۈرگەن قورقۇنچلۇق مۇۋەپپەقىيەتلەر ئالدىدا يوق دېيەرلىك ئىدى. بىز بۇ يەردە تېخى بايقاش ۋە ئىجادلارنى، سان ـ مىقدار ۋە خۇسۇسىيەتلەرنى، ئىلمىي

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەتقىقات ۋە تېخنىكا ساھەسىدىكى ئىش ـ پائالىيەتلەرنى ھېسابقا ئالمىدۇق. ئەگەر مۇسۇلمانلارنىڭ روھىي، ئىلمىي ۋە تەجرىبە ئىلىملىرى ساھەلىرىدىن قايسىسىغا تېخىمۇ كۆپ ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى ئوقۇشنى خالىسىڭىز، ئىبنى ئەرەبىينىڭ ”فۇتۇھاتۇل مەككىيە“ ناملىق كىتابى بىلەن، تەجرىبە ئىلىملىرى ۋە پەلسەپە ساھەسى ھەققىدە يېزىلغان كىتابنى ئوقۇپ سېلىشتۇرۇپ باقسىڭىز، تەبىئىي پەن بىلىملىرى بىلەن ئىجتىمائىي پەن ئىلىملىرى ئارىسىدىكى پەرقنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ئىكەنلىكى بىلەلەيسىز. شەرقنىڭ مەنىۋى ھېس ـ تۇيغۇسى بىلەن تونۇلۇشىمۇ مانا شۇنىڭ ئۈچۈندۇر.

ئازغۇنلۇق ۋە بىدئەتلەر

بۇ دەۋردە ئىسلامنىڭ ساپ تەۋھىد ئەقىدىسى شېرىك، جاھالەت ۋە ئازغۇنلۇق پەردىلىرى بىلەن توسۇلۇپ قېلىشقا ئاز قالدى. دىنىي نىزامدا ۋە مۇسۇلمانلار ھاياتىدا چوڭ ئورۇن ئىگىلىگەن ۋە ئۇلارنى ھەق دىنلىرى ۋە دۇنيا ئىشلىرىدىن ئۇزاقلاشتۇرىدىغان بىر مۇنچە بىدئەتلەر ئوتتۇرىغا چىقتى. ھالبۇكى، ھەزرىتى مۇھەممەد ئارقىلىق كەلتۈرۈلگەن ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنىڭ دۇنيا مىللەتلىرى ئارىسىدا خالىي بىر ئورۇن ئىگەللىشى ۋە ئۇستۇنلۈككە ئېرىشىشىنىڭ تۈپ نېگىزى ئىدى. بۇ دىنىنىڭ ئەڭ ئۇلغار تەرىپى ۋە تەڭداشسىزلىقى ئۇنىڭ ساغلاملىقى ۋە مەنتىققە ئۇيغۇن كېلىشى ئىدى. چۈنكى ئۇ اللە نىڭ ۋەھيىسى قانۇنى، تەڭداشسىز تەلىماتى ۋە يۈكسەك ماقامى ئىدى.

﴿ئۇ ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى، مەدھىيىگە لايىق اللە تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر﴾[1]

ئەگەر ئىسلام ئاساسلىرىغا ئىنسانلارنىڭ ئىدىيىسى، ئىش ـ ھەرىكىتى، ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرى قېتىلىپ قالسا، ئۇ ۋاقىتتا ئىسلام دىنى بىلەن ئۆز ئېتىقادچىلىرى تەرىپىدىن قالايمىقانلاشتۇرۇلغان دىنلار ۋە

[1] سۈرە فۇسسىلەت 42 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىنسانلار ئۆزلىرى ئۆيدۈرۈۋالغان نىزاملارنىڭ ھېچ پەرقى قالمايدۇ. ئىسلامنىڭ ئۇستۇنلىكى ئۇنىڭ ئۆز پېتى ساقلانغان ۋەھيي ۋە ئىلمىلىرى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. ئەگەر ئىسلام ئىنسانلار تەرىپىدىن بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىسا، دۇنيا ۋە ئاخىرەت سائادىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ. ھەرخىل ئىدىيە، نەزەرىيىلەرنى ئۆزگە بويسۇندۇرغان، كىشىلەرنى خۇددى ماگنىتتەك ئۆزگە تارتىدىغان ئۇ ھەقىقىي جەزبىدارلىقنى يوقىتىدۇ.

ئىسلام مۇسۇلمانلارنى خۇراپىيلىقتىن يىراقلاشتۇرۇپ ھەقىقەتكە ئۈندەيدۇ

شۇنى يادىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز لازىمكى، پۈتۈن چېكىنمە دەۋرى بويىچە ئىسلامىيەت ھەر تۈرلۈك ئۆزگەرتىش ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىش سۇيىقەستلىرىدىن يىراق تۇرۇپ ھاياتى كۈچىنى قوغدىدى ۋە مۇسۇلمانلارنى ھەرقاچان ھەقىقەتكە ئۈندەپ، ئۇلارنى ئۆزى كۆرسەتكەن يولدىن چىقىپ كېتىشتىن توسقان ئىدى. شۇنداقلا ئۇ يولغا ھەردائىم پارلاق نۇر چېچىپ تۇراتتى.

﴿الله شۇ كىتاب (يەنى قۇرئان) ئارقىلىق رازىلىقىنى تىلىگەنلەرنى سالامەتلىك يوللىرى (الله نىڭ شەرىئىتى ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى) غا يېتەكلەيدۇ، ئىرادىسى بويىچە ئۇلارنى (كۇفرى) قاراڭغۇلۇقىدىن (ئىماننىڭ نۇرىغا چىقىرىدۇ) ۋە ئۇلارنى توغرا يولغا ھىدايەت قىلىدۇ﴾[1].

قۇرئان كەرىم ۋە پەيغەمبەر سۈننەتلىرىنى ئوقۇغانلارنىڭ روھىدا شېرىك ۋە بىدئەتكە، جاھالەت ۋە زالالەتكە، جاھىلىيەت ئەخلاقى ۋە ئۇنىڭ قالدۇقلىرىغا، ئەقلىسىزلەرنىڭ ئازغۇنلۇقى ۋە شاھلارنىڭ ئىستىبداتلىرىغا قارشى ئىنقىلاب تۇيغۇسى ئويغىنىدۇ. تارىخنىڭ ھەر

[1] سۈرە مائىدە 16 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دەۋرىدە ۋە ئىسلام ئالەمىنىڭ ھەر يېرىدە قۇرئان ۋە سۈننەت نۇرىدا مۇسۇلمان خەلقلەرنى پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىغا باشلىغان، دىنىي پائالىيەتلەرنى جانلاندۇرغان، ئىنسانلارغا جىھاد روھىنى سىڭدۈرگەن ۋە ئىجتىھاد ئىشىكلىرىنى كەڭ ئاچقان غايىۋى شەخسلەر كۆپ ئۇچرايدۇ. ئەينى ۋاقىتتا بۇ غايىۋى شەخسلەر تۆت چوڭ خەلىپە يولغان قويغان نىزاملارغا ئۇيغۇن بىر ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىشقان ئىدى. ھەتتا بەزىلىرى بۇ يولدا شېھىت بولغان ئىدى ۋە بەزىلىرى تۆت چوڭ خەلىپە دەۋرىنى ئەسلىتىدىغان بىر دەۋرگە ۋەكىللىك قىلىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ئىدى.

﴿مۆمىنلەرنىڭ ئىچىدە (رەسۇلۇللاھ بىلەن غازاتقا چىققاندا ساباتلىق بولۇپ، شېھىت بولغانغا قەدەر دادىللىق بىلەن جەڭ قىلىش توغرىلىق) اللّٰه غا بەرگەن ئەھدىنى ئىشقا ئاشۇرغان نۇرغۇن كىشىلەر بار. ئۇلارنىڭ بەزىسى (ئەھدىگە ۋاپا قىلىپ) شېھىت بولدى. بەزىسى (شېھىت بولۇشىنى) كۈتمەكتە، ئۇلار (پەرۋەردىگارىغا بەرگەن ئەھدىنى) ھەرگىز ئۆزگەرتكىنى يوق﴾[1]

ئەنە ئۇلار بۇ ھەدىستە بايان قىلىنغان كىشىلەردۇر.

«ئۈممىتىمدىن بىر گۇرۇھ قىيامەتكە قەدەر ھەقنى قوغدايدۇ. ئۇلارغا قارشى چىققانلار، ئۇلاردىن ياردىمىنى ئۈزگەنلەر، ئۇلارغا ھېچقانداق زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ» بۇ ھەدىسنى ھاكىم رىۋايەت قىلغان.

ئىسلامدا جىھاد ۋە يېڭىلىق داۋاملىشىپ كەلگەن بولۇپ، ئۇنى ھېچقانداق كۈچ توختىتالمىدى. شۇنداقلا ئىسلاھات مەشئەللىرى بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى يېقىلدى ۋە بوران - چاپقۇنلارمۇ ئۇلارنى ئۆچۈرەلمىدى[2].

[1] سۈرە ئەھزاب 23 ـ ئايەت.
[2] ئەبۇلھەسەن ئەننەدەۋى. دەمەشىق ”ئىسلام پىكىر ۋە دەۋەت ئىگىلىرى“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئالتىنچى ئەسىردە ئىسلام دۇنياسىنى تىترەتكەن قورقۇنچ پالاكەت

ھىجرىيە **6** ـ ئەسىردە، سەلجۇق ئىمپېراتورلۇقىدىن كېيىن زەئىپ ۋە قېرىلىق ئالامەتلىرى كۆرۈلگەن، ھۆكۈمدار ۋە قوماندانلار تەرىپىدىن ھەرخىل بەلگىلىكلەرگە بۆلۈنگەن ئىسلام دۇنياسىنى اللّٰه تائالا ئىسلامنىڭ شەرەپ ۋە ئىززىتىنى ئۇلۇغلايدىغان، مۇقەددەس تۇپراقلاردا ھايات بۇلاقلىرى ئاچىدىغان بۈيۈك قوماندانلار بىلەن نېمەتلەندۈرگەن ئىدى. بۇ دەۋردە، ئاۋۋال مۇقەددەس تۇپراقلارنى ئىشغال (ئىستىلا) قىلىش مەقسىتىدە خرىستىئانلار تەرىپىدىن باشلىنىتلغان ئەھلى سەلىب يۈرۈشلىرى ئىسلامغا ۋە پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا قارشى مەيدان ئوقۇشقا، ئىسلامىيەت بۆشۈكى بولغان ئەرەب يېرىم ئارىلى ۋە سۈرىيەگە خوشنا بولغان دۆلەتلەرگە تەھدىت سېلىشقا باشلىدى. ياۋروپانىڭ بۇ ئەھلى سەلىب قوشۇنلىرى قۇددۇسنى ۋە سۈرىيەنىڭ ھەممە شەھىرىنى ئىشغال قىلدى. ھەتتا پەيغەمبەر شەھىرى بولغان مەدىنىگىمۇ ھۇجۇم قىلماقچى بولدى. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلامدىن ۋازكېچىشىدىن كېيىن قالسا، ئەھلى سەلىب قوشۇنلىرى ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئەڭ چوڭ خەتەر ھالىغا كەلگەن ئىدى. دەل بۇ خەتەرلىك پەيتتە، اللّٰه تائالا مۇسۇلمانلارنىڭ ھەقادىغا يېتىپ، ئۇلارغا ئىمادۇددىن ئاتابېك زەنگى (ھىجرىيە **541** ـ يىلى تۇغۇلغان) نى قوماندان قىلدى. ئەھلى سەلىب قوشۇنلىرى بىلەن قانلىق جەڭلەر ئېلىپ بارغان ۋە نۇرغۇن توقۇنۇشلاردا ئۇلارنى تالاپەتكە ئۇچراتقان ئىمادۇددىن ئاتابېك زەنگى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ”رەھا“ نى ئەھلى سەلىبتىن قايتۇرۇۋالدى ئاتابېك زەنگىدىن كېيىن ئۇنىڭ ئورنىغا چوڭ ئوغلى ئادىل ھۆكۈمران نۇرىددىن مەھمۇد زەنگى (ھىجرىيە **569** ـ يىلى تۇغۇلغان) چىقتى. نۇرىددىن مەھمۇد زەنگى ئەھلى سەلىب قوشۇنلىرىنى سۈرىيەدىن قوغلاپ چىقىرىپ، قۇددۇسنى تەكرار مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن قولىدىن كېلىشىچە غەيرەت قىلغان بولسىمۇ، غايىسىنى ئەمەلگە ئېشىشتىن بۇرۇن ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ ئورنىغا ۋەلى ئەھدى، مۇزەففەر

www.munber.org

سۇلتان، مىسىر ھۆكۈمرانى سالاھىددىن يۇسۇپ ئىبنى ئەييۇب چىقتى. الله تائالا نۇرىددىن مەھمۇد زەنگى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان ئۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى سالاھىددىن ئەييۇبغا نېسىپ قىلدى. الله تائالا يىراقنى كۆرۈش، غايىسى ئۈچۈن ھەرنەرسىنى پىدا قىلىش، قەلبى جىھاد ئىشقىدا لاۋۇلداپ يېنىش، الله يولىدا پۈتۈن كۈچى بىلەن خىزمەت قىلىش، ئازغۇن ۋە كۇففارلارنى تارمار قىلىپ، ئىسلامنى زەپەرگە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئاخىرقى تىنىقىغىچە ئۇرۇشۇش، ئۈستۈن رەھبەرلىك، بۈيۈكلۈك، سەممىيەت، تەقۋالىق، يۈكسەك پەتۋا كۈچى، كۈچلۈك ئىنسانلىق غۇرۇرى ۋە گۈزەل ئەخلاقتا ئوخشاش دۇنيادىكى ئىلغار شەخسلەردىن باشقا ھېچكىمدە بولمىغان يۈكسەك خۇسۇسىيەتلەرنى سالاھىددىن ئەييۇبنىڭ شەخسىيىتىگە توپلىغان ئىدى. سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ بۇ تەڭداشسىز سۈپەتلىرى ئىسلام مۆجىزىلىرىدىن بىرى ئىدى. شۇنداقلا، ئىسلامنىڭ تارىخ سەھنىسىدىكى رولىنىڭ ئاياغلاشمىغانلىقى ۋە پۈتۈن ھاياتى كۈچى بىلەن تېخى تۈرغانلىقىنىڭ جانلىق ئىسپاتى ئىدى. سالاھىددىن ئەييۇبى قىسقا مۇددەتتىن كېيىن، تۈنجى ئىشى سۈپىتىدە فىرات ۋە نىل دەريالىرى ئارىسىدا ياشاۋاتقان ئىسلام دۇنياسىنى، ۋەھىم ئۇرغۇپ تۇرغان قوشۇنلىرىنى، پادىشاھ، ھۆكۈمران ۋە بۈيۈك قوماندانلارنى، ئىسلام بايرىقىنى يەر يۈزىدىن يوقىتىش ئۈچۈن ھەرىكەتلىنىۋاتقان ياۋۇز ياۋروپالىقلارغا قارشى جەڭ قىلىش ئۈچۈن بىرلەشتۈرۈپ، ئۇلارنى يەكپارە كۈچ ھالىغا كەلتۈردى. ھەرخىل ئىرقلاردىن تەشكىللەنگەن نۇرغۇنلىغان مۇسۇلمان خەلق الله يولىدا جەڭ قىلىش ئۈچۈن سالاھىددىن ئەييۇبنىڭ بايرىقى ئاستىغا توپلاندى. ئۇنىڭدىن بۇرۇن تارىخ سەھنىسىدە بۇنداق بىر خەلق ھېچ مەيدانغا كەلمىگەن ئىدى. قىسقا مۇددەت ئىچىدە جىھاد مەشئىلى ۋە ئىسلام نەزرىيىسى بارغانسېرى كۈچىيىپ پۈتۈن جاھاننى قاپلىدى. سالاھىددىن ئەييۇبى جىھاد قىلىش ئۈچۈن ئۆز ۋاقتىدا ئىسلام دۇنياسىدىكى ئىلىم، ئىجاد، پەن ۋە پۈتۈن جەڭ تېخنىكىلىرى ۋە بۇلار بىلەن بىللە نەزەرىيە، سەبىر - تاقەت ۋە ئەقلىدىن پايدىلىنىپ، ئەھلى سەلىب قوشۇنلىرىنى (ھىجرىيە 583 - يىلى) "ھەتتىين" دېگەن يەردە ئېغىر تالاپەتكە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچراتتى. شۇ يىلى ئەھلى سەلىبلەرنىڭ ئۈمىدلىرىنى تېخىمۇ ئۈزگەن ھالدا قۇددۇسنى قايتۇرۇۋالدى.

ئاقىدىنلا پەلەستىن تۇپراقلىرىنى قۇتۇلدۇردى. ئەھلى سەلىبلەر ”سۇر“ شەھرىگە قېچىش مەجبۇرىيىتىدە قالدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ياۋروپا چىشىنى چىشلەپ پۈتۈن مال ـ بارلىقنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئەڭ ئىلغار قوشۇنلىرىنى ئەنگلىيە (بىرىتانىيە) ئىمپېراتورى مەشھۇر قوماندان رىچاردنىڭ قوماندانلىقى ئاستىغا توپلىدى. مۇسۇلمانلار بىلەن ئەھلى سەلىبلەر ئارىسىدا قانلىق جەڭلەر ئېلىپ بېرىلدى. نىھايەت **588** ـ يىلى (**1192** ـ يىل **9** ـ ئاينىڭ **2** ـ كۈنى) تېنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزۈلدى. ئەھلى سەلىبي قوشۇنىنىڭ كۆپى پەلەستىندىن چېكىندى، ئەنگلىيە ئىمپېراتورى رىچاردمۇ دۆلىتىگە قايتتى. بىر يىلدىن كېيىن سالاھىددىن ئەييۇبى ۋاپات قىلدى. بۇ يەردە ئىنگلىز تارىخچىسى ” **Stanly Lave** **Peole**“ نىڭ ”سالاھىددىن ئەييۇبى“ ناملىق كىتابىدا يەر ئالغان بۇ تېنچلىق سۆھبىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئىزاھاتىغا يەر بېرىشنى مۇۋاپىق كۆردۇم. بۇ ئارقىلىق سالاھىددىن ئەييۇبى قوماندانلىقىدىكى ئىسلام ئالەمىنىڭ بىرلىك ۋە كۈچىنى تېخىمۇ ياخشى بىلەلىشىمىز مۇمكىن.

”بەش يىل داۋاملاشقان مۇقەددەس جەڭلەر ئاياغلاشتى. مۇسۇلمانلار **1187** ـ يىلى **7** ـ ئايدا ”ھەتتىين“ دېگەن يەردە يۈز بەرگەن جەڭدە زەپەر قۇچۇشتىن بۇرۇن، ئۇلارنىڭ ئىئوردان دەرياسىنىڭ غەربىدە بىر غېرىچ تۇپرىقى يوق ئىدى. ئەمما مىلادى **1192** ـ يىلى **9** ـ ئايدا ”رەملەر“ دە قىلىنغان سۇلھىدىن كېيىن ”سۇر“ دىن ”ياپا“ غا قەدەر سوزۇلغان تاقىم تۇپراقلاردىن باشقا، خرىستىئان ئىگىدارچىلىقىدىكى پۈتۈن شەھەرلەرنى قولىغا ئالدى. بۇ تىنچلىق سالاھىددىن ئەييۇبنى خىجىل قىلىپ، قايغۇلاندۇرغۇدەك شەكىلدە ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئەھلى سەلىبلەر ئىشغال قىلغان تۇپراقلارنىڭ كۆپ قىسمى پەرەڭلەرنىڭ قولىدا قالغان ئىدى. ئەمما مال ۋە جان زىيىنىنىڭ ئۈستىگە جەڭ نەتىجىسى بەكمۇ ئېچىنارلىق ئىدى. پوپلارنىڭ تەشۋىقاتى ۋە قۇترىتىشى بىلەن قوزغالغان ياۋروپا پۈتۈن قۇۋۋەتلىرىنى مۇقەددەس تۇپراقلار ئۈچۈن سەپەرۋەر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلغان ئىدى. گېرمانىيە ئىمپېراتورى ”Friedrich Barbarossa“، ئاۋستىرىيە شاھى ”Leop Old“ قاتارلىقلار پۈتۈن كۈچلىرىنى قۇددۇسنى ئىشغال قىلىش ئۈچۈن سەرپ قىلغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا، ئۇلار يىقىلىش ئالدىدا تۇرغان خرىستىئان ھۆكۈمىتىنى ساغلام ئاساسلار ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ، قۇددۇسنى پايتەخت قىلىش خىيالىدا ئىدى. لېكىن بۇ تىرىشچانلىقلارنىڭ نەتىجىسى نېمە بولدى؟ قەيسەر فرەدىك (Fredik) بۇ مۇددەت ئىچىدە ئۆلدى. فرانسىيە ۋە ئەنگلىيە ئىمپېراتورلىرى ئۆز دۆلەتلىرىگە قايتتى. ئەھلى سەلىب قوشۇنلىرىنىڭ كۆپلىگەن رەھبەرلىرى، چوڭلىرى، قوماندانلىرى ”ئىلىيا“ دېگەن يەرگە دەپنە قىلىندى. قۇددۇس بۇرۇنقىدەكلا سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ چېگراسى ئىچىدە قالدى. خرىستىئان پەقەت كىچىك بىر ساھىل شەھرى ”ئاككا“ نى ئاللىدى.

پۈتۈن خرىستىئان دۇنياسى بىر جان بىر تەن بولۇپ مۇسۇلمانلارغا قارشى قوزغالدى. لېكىن سالاھىددىن ئەييۇبى تۇرغان يېرىدىن مىدىرلىتالمىدى، سالاھىددىنىڭ قوشۇنلىرى ئۇزۇن سۈرگەن جىھاد ۋە دۈچ كەلگەن ئېغىر چىلىقلار تۈپەيلىدىن ھارغىنلاشتى. يىللارچە مۇرىنى مۈرىگە تىرەپ سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ قوماندانلىقىدا پىداكارانە جەڭ قىلغان مۇجاھىدلارنىڭ ھېچ بىرىدە كىچىككىنە بولسىمۇ خۇشياقماسلىق ياكى شىكايەت كۆرۈلمىدى. ئۇلار سالاھىددىننىڭ يېنىدىن بىر كۈنمۇ ئايرىلمىدى. قوماندانلىرىنىڭ جىھاد پەرمانى ۋە جەڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىغان ھامان جان ۋە ماللىرىنى پىدا قىلىشقا تەييار ئىدى. سالاھىددىن ئەييۇبىغا سادىقلىقى بىلەن تونۇلغان قوماندانلاردىن بىرى دەجلە ۋادىسىدىكى ئۇزۇن سەپەر ئېغىر كەلگەنلىكتىن چىدىيالماي شىكايەت قىلدى. لېكىن يەنىلا قوشۇن ئىچىدە بۇزغۇنچىلىق چىقارمىدى. ھەرزامان سالاھىددىن ئەييۇبىينىڭ يېنىدا تۇردىغانلىقىنى، سۇلتاننىڭ زەپەرگە ئېرىشىشى ئۈچۈن ھەرقانداق پىداكارلىققا تەييار ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلدى. مۇسۇل قوشۇنى ئاجايىپ قەھرىمانلىقى ۋە يىگىتلىكى بىلەن ئەڭ ئاخىرقى ”ئەرسۇف“ جېڭىگە قاتناشتى. سالاھىددىن ئەييۇبى مىسىر ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىراق قوشۇنلىرىدىن، سۈرىيەنىڭ شىمالى ۋە مەركىزىدىكى قۇۋۋەتلەردىن ياردەم كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. تۈركمەنلەر، ئەرەبلەر ۋە مىسىرلىقلار ئۆزلىرىنى سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ ئەمرىگە ئاتىغان ئىدى. سۇلتان بۇيرۇغان ھەر ئىشنى جان پىدالىق بىلەن ئورۇنلاشقا قەسەم قىلغان ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر يەرگە توپلاپ، ئارىلىرىدىكى جىنس ۋە ئىرق ئايرىمچىلىقى، شەخسلەر ئارىسىدىكى ئىچكى ئىختىلاپ ۋە قەبىلىۋازلىقلارنىڭ بولۇشىغا قارىماي بىر ـ بىرىگە مەھكەم، باغلاپ ئۇلارنى خۇددى بىر جان بىر تەن ھالغا كەلتۈرگەن ئىدى. سالاھىددىن ئەييۇبى ئۇلارنى بۇ ھالغا كەلتۈرگىچە ھەرخىل ئېغىر چىلىقلارغا دۇچ كەلدى. ھەتتا بەزىدە بۆلۈنۈش خەۋپى كۆرۈلدى. بىر قېتىم قوشۇن "يافا" دا ئىسيان چىقاردى. ئەمما بۇ پالاكەتلەرنىڭ يۈز بېرىشىغا قارىماي ھەرخىل ئۇنسۇرلاردىن تەشكىللەنگەن بۇ مىللەتلەر سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ **1187** ـ يىلى جىھاد بايرىقىنى قولغا ئېلىشىدىن تارتىپ **1192** ـ يىلى كەچكۈزگىچە سۇلتانىنىڭ قوماندانلىقى ئاستىدا اللّٰه يولىدا بىللە جەڭ قىلدى. بۇ ئۇزۇن مۇددەت ئىچىدە، ھەرقانداق رايوننىڭ ئىسيان چىقارغانلىقى، ھامىيلىقىدىكى بىرەر دۆلەتنىڭ ئۇنىڭغا قارشى قوزغالغانلىقى ياكى بىرەر قوماندانىنىڭ ئۇنىڭغا قارشى باش كۆتۈرۈپ چىققانلىقى تارىخ سەھىپىلىرىدە خاتىرىلەنمىگەن ئىدى. قوماندانلىقى ئاستىدىكى مىللەتلەر ئۇنىڭغا مۇتلەق ئىتائەت قىلاتتى ۋە ئۇزلىرىنى بېغىشلايتتى.

سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ ئىراقتىكى تۇغقانلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا قارشى قوزغالغان ئىدى. ئەمما سۇلتان ئۇنى كەچۈردى. ئاخىرىدا ئۇ ئادەم بۇ يولىدىن قايتتى. مانا بۇلاردىن سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ دۆلەت ۋە مىللەت ئىچىدىكى نوپۇزىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى ناھايىتى ئوچۇق كۆرۈۋالالايمىز. بەش يىل سۈرگەن ئەھلى سەلىب يۈرۈشلىرىنىڭ بالا ـ قازا ۋە ئېغىرچىلىقلىرى ئاياغلاشتى. ئەمما سالاھىددىن ئەييۇبى يەنىلا جەزىرە تاغلىرىدىن نەۋبە چۆللىرىگىچە سوزۇلۇپ ياتقان تۇپراقلارنىڭ سۇلتانى ئىدى.

شۇنداق، ئۇ ئاناتولىيەنىڭ، كونيانىڭ، ئىستانبۇلنىڭ ۋە ئۆز چېگرىسى سىرتىدىكى دۆلەتلەرنىڭ يېڭىلمەس شاھى ئىدى. ھەممىسى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سالاھىددىن ئەييۇبىغا بولغان سادىقلىقى ۋە ساداقەتمەنلىكى يولىدا ناھايىتى ئېھتىياتچان ئىدى. سالاھىددىن ئەييۇبى ھېچقايسىدىن ھېچقانداق نەرسە كۈتمەيتتى. ئۇلار سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ ئالدىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئەمەس، ئۇنىڭ زەپەرلىرىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن كېلەتتى.

سالاھىددىن ئەييۇبى بۇ جەڭلەرنىڭ قەھرىمانى ۋە بۇ دائىرىنىڭ مەركىزى ئىدى. قېرىندى "ئادىل" مۇ جەڭ مەيدانلىرىدا كۆزگە كۆرۈنگەن ئىككىنچى بىر شەخس ئىدى. ھېچبىر قوماندان ياكى ھۆكۈمرانىنىڭ ئۇنى مەغلۇب قىلغىنىنى بىلەلمەيمىز. ئۇ ھەر دائىم يېنىدا جەڭ مەجلىسىنى ئېلىپ يۈرەتتى. جەڭنىڭ ھەركەت پىلانلىرى ھەققىدە ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشەتتى. بۇ مەجلىسنىڭ خاتا مەسلىھەتنىڭ سۇلتاننىڭ توغرا مەسلىھەتىدىن غالىب كەلگەن ۋاقتى بەكمۇ ئاز ئىدى، مەسىلەن "سۇر" ۋە "ئاككا" بولغانغا ئوخشاش. لېكىن بۇ مەجلىس ئەزالىرىنىڭ ھېچبىرىدە يامان غەرەز يوق ئىدى.

ئۆز قېرىنداشلىرى، ئوغۇللىرى، قېرىنداشلىرىنىڭ باللىرى، چوڭلار، غەيرەتلىك باشقۇرغۇچىلار، ئەدىبلەر، چىچەن (ئەقىللىق) ئاياللار، ۋاپادار كىشىلەر، مۇتەئەسسىپلەر، ۋەز ئېيتقۇچىلار ۋە پۈتۈن ئالىملار پۈتۈن كۈچى بىلەن جىھادقا ئاتلىنىپ، سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ بايرىقى ئاستىدا مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ جەڭ قىلاتتى، قولىدىن كېلىشىچە، كۈچلىرى، قابىلىيەتلىرى ۋە نەسىھەتلىرى بىلەن ئۇنىڭغا ياردەملەشكەن ئىدى. ھەممىسى سالاھىددىن ئەييۇبىنى ئۆزلىرىنىڭ بۈيۈكى ۋە قوماندانى دەپ تونۇيتتى. ئېغىر ۋەزىيەتلەردە، قايغۇلۇق ۋاقىتلاردا ۋە قانلىق جەڭلەردە ئۇلارغا يالغۇز بىر ئىرادە ۋە بىر قەلب ھاكىم بولاتتى... ئۇ بولسىمۇ سالاھىددىن ئەييۇبىنىڭ كۈچلۈك قەلبى ۋە پولاتتەك ئىرادىسى ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سالاھىددىن ئەييۇبىدىن كېيىن ئىسلام دۇنياسىدا ھۆكۈمرانلىق يوقالماقتا

سالاھىددىن ئەييۇبى ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلغاندىن كېيىن ۋاپات بولدى. ئىسلامنىڭ مەۋجۇدىيىتى ۋە مەركىزىگە تەھدىت قىلغان يېقىن خەتەرلەر يوقىتىلدى. ئەھلى سەلىبلەر دەرسىنى ئېلىپ، كەلگەن يەرلىرىگە قايتتى. ھەر ئىككى تەرەپ كۈچ ـ قۇۋۋەت جەھەتتىن بىر ـ بىرىنى سىناپ باققان ئىدى. ياۋروپالىقلار 19 ـ ئەسىردە يېڭىدىن ئەھلى سەلىب قوشۇنى ھازىرلاشقا باشلىدى. لېكىن مۇسۇلمانلار بۇرۇنقى ھاياتلىرىغا يەنى غەپلەت، تالاش ـ تارتىش، پارچىلىنىش ۋە ۋەيرانچىلىققا تولغان كۈنلىرىگە قايتقان ئىدى. شۇنىسى ئېچىنارلىقكى، ئىسلام دۇنياسى سالاھىددىن ئەييۇبىدىن كېيىن ئىسلامغا پۈتۈن سەممىيىتى بىلەن مەھكەم باغلانغان، ئىسلام مەنپەئەتىنى ئۆز مەنپەئەتىدىن ئۈستۈن كۆرىدىغان، قىلچە ئىككىلەنمەي جىھاد مەيدانىغا ئۆزىنى ئاتىدىغان، بىر قوماندانغا ئېرىشەلمىدى. شۇنداق، اللە نىڭ لۇتپى (مەرھەمىتى) قۇدرىتى ۋە تەڭداشسىز مۆجىزىلىرى بىلەن ياۋروپانىڭ ئەھلى سەلىب قوشۇنلىرى بويۇن ئەگدۈرۈپ، ئىسلامنىڭ مۈلۈك ۋە شەرىپىنى قوغدايدىغان سالاھىددىن ئەييۇبىدەك باھادىر ئىسلامىيەتكە قايتا نېسىپ بولمىدى. نەتىجىدە، ئىسلام ئالەمىدە ئارقىغا چېكىنىش باشلاندى ۋە خەۋپ كۈنسېرى ئېغىرلاشتى (چوڭايدى).

چېكىنمە دەۋرىنىڭ نەتىجىلىرى

ئىسلام دىنى چېكىنمە دەۋرىدىمۇ ھەرە كۆنىكىگە ئوخشاش ھەسەل ئىشلەپچىقىرىشنى داۋاملاشتۇردى. ھۆكۈمران ۋە ئىستىلاچىلار ئارىسىدىن ئەخلاق ۋە ھەرىكەتلىرىدە ساھابىلەر ۋە سەلەپى

www.munber.org

سالىھلارنىڭ ھاياتلىرىنى ئۈزلىرىگە ئۈرنەك قىلغان شەخسلەر چىقىۋاتاتتى. ئىسلام دۇنياسىدا تارىخ مىننەت بىلەن ئەسلىگۈدەك بۈيۈك كىشىلەر يېتىشىۋاتاتتى.

مۇسۇلمانلار ئىسلامنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىنكى تۇنجى ھاياتلىرى ۋە بىردىنبىر توغرا يوللىرىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز زامانىنىڭ جاھىل مىللەتلىرىگە قارىغاندا پەيغەمبەرلىرىنىڭ يولىغا تېخىمۇ يېقىن ۋە اللە غا بولغان ئېتىقادلىرى تېخىمۇ كۈچلۈك ئىدى. مال ـ مۈلۈك ۋە دۆلەتلىرى جاھىلىيەتنىڭ تېخىمۇ يېيىلىپ ئالغا بېسىشىغا ئەڭ چوڭ توساق ئىدى. ئۇ قەدەر خاتالىق ـ نۇقسانلىرى بولسىمۇ يەنىلا دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك دۆلەتلىرى ئىدى. باشقا دۆلەتلەر ئۇلارنىڭ ھەيۋىتىدىن لاغىلداپ تىترەيتتى. ھەر دائىم ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرەتتى.

مۇسۇلمانلارنىڭ قۇۋۋەت تومۇرلىرى بارغانسېرى ئاجىزلاشماقتا

ياتلارغا بىلىنمىگەن بۇ ئاجىزلىشىش ۋە چېكىنىش ئىسلامنىڭ ئاخىرقى قەلئەسى بولغان خارەزىمشاھ دۆلىتىنىڭ مۇڭغۇللار تەرىپىدىن (ھىجرىيە) 7 ـ ئەسىرد پارچىلىنىشى نەتىجىسىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئېتىبار ۋە كۈچلىرىنىڭ پۈتۈنلەي يوقىلىشىغىچە داۋام قىلدى. باغدات قوللىرىدىن كەتتى، ئەتراپىغا دەھشەت ۋە تەھدىت ياراتقان ھەيۋەتلىرى سۇندى. قارانچۇقلىرى يىقىلدى ۋە ئېتىزغا يىرتقۇچ قۇشلار ھۇجۇم قىلدى. نەتىجىدە، دۈشمەنلەردە مۇسۇلمانلارغا ھۇجۇم قىلىش جاسارىتى ئۇرغۇدى. تاتار ۋە موڭغۇللار مۇسۇلمانلارنىڭ مەدەنىيىتىنى ۋەيران قىلىپ، ئۇلارنىڭ خانلىقلىرىنى تارتىۋالدى. دۇنيانى خارابىلىققا ئايلاندۇردى، ئىنسانلارنى چىدىغۇسىز ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرگە مۇپتىلا قىلدى. چۈنكى تاتار ۋە موڭغۇللار دىن، ئىلىم، ئەنئەنە ۋە مەدەنىيەتلىرى بولمىغان نادان ۋە ۋەھشىي مىللەت ئىدى. دۇنيا مانا مۇشۇنداق بىر مىللەتنىڭ قولىغا ئۆتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچىنچى قىسىم

ئوسمان ئىمپىراتورلۇقى تارىخ سەھنىسىدە

مانا بۇ خەتەرلىك پەيتتە ئوسمان تۈركلىرى تارىخ سەھنىسىگە چىقتى. **2** ـ مۇرادنىڭ ئوغلى، **24** يېشىدىكى **2** ـ مەھمەت بىزانس (شەرقى رىم) ئىمپېراتورلۇقىنىڭ مۇستەھكەم پايتەختى، تەڭدىشى يوق شەھەر ئىستانبۇلنى **1453** ـ يىلى (ھىجرىيە **753**) ئىستىلا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈمدلىرى يېڭىلاندى. قەلبلىرىدە يېڭى ئويغۇقلار پەيدا بولدى. تۈركلەر ۋە ئۇلارنىڭ بېشىدىكى ئوسمان پادىشاھلىقى مۇسۇلمان مىللەتلەرنىڭ قوماندانلىقىنى قولىرىغا ئېلىپ، ئۇلارنى دۇنيادىكى بۇرۇنقى ھەشەمەت ۋە ماقاملىرىغا قايتا ئېرىشتۈرەلىگۈدەك قۇۋۋەتلىك ئىدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ **800** يىلغا يېقىن ۋاقىت سەرپ قىلىپ[1] (**206**) قولىغا ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىگەن ئىستانبۇلنىڭ ئىستىلاسى، تۈركلەرنىڭ لاياقەت ۋە قۇۋۋەتلىرى، جەڭ سەنئىتىدىكى ئۈستۈن قابىلىيىتى ۋە تالانتلىرى، قوشۇنلىرىنى ناھايىتى تەرتىپلىك ئىدارە قىلىش، جەڭ قوراللىرىنى تېخنىكا ۋە ھەرىكەت كۈچى بىلەن جاي ـ جايىدا قوللىنىش جەھەتتە ئۆز دەۋرىدىكى مىللەتلەردىن پەۋقۇلئاددە ئۈستۈن ئىكەنلىكىنىڭ ئەڭ چوڭ دەلىلىدۇر. ئەسلىدىمۇ بۇلارنىڭ ھەممىسى ھېچبىر مىللەت تەرك ئېتەلمەيدىغان مۇھىم ئىشلاردۇر.

[1] ئەرەب قوشۇنى ھىجرىيە 44 ـ يىلى مىلادى 644 بۇسىر ئىبنى ئەرتاد قوماندىلىقىدا ئىستانبۇلنى قورشىدى. يەزىد ئىبنى مۇئاۋىيە ھىجرىيە 52 ـ يىلى مىلادى 672 ـ يىلى مۇھاسىرگە ئالدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەرەبلەر ئەڭ ئاز تۆت قېتىم قورشىغان بولسىمۇ، ئىستانبۇلنى ئىستىلا قىلالمىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

فاتىھ سۇلتان مەھمەتنىڭ جەڭ تېخنىكىسىدىكى ئۇستۇنلىكى

دراپەر (Draper) ئېيتقاندەك، فاتىھ سۇلتان مەھمەت ماتېماتىكا بىلىملىرىنى ناھايىتى ياخشى بىلەتتى ۋە ئۇلارنى جەڭ تېخنىكىسىدا ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا قوللانغان ئىدى. شۇنداقلا، فاتىھ سۇلتان مەھمەت بۇ ئىستىلا ئۈچۈن تولۇق تەييارلانغان بولۇپ زامانىنىڭ ھەر تۈرلۈك جەڭ تېخنىكىلىرىدىن پايدىلانغان ئىدى.

بارۇن كارراده ۋاكىس (Baron CArra De Vaux) "ئىسلام مۇتەپەككۇرلىرى" ناملىق ئەسىرىنىڭ بىرىنچى جىلدىدا فاتىھ سۇلتان مەھمەد ھەققىدە مۇنداق يازغان ئىدى: "بۇ ئىستىلا فاتىھ سۇلتان مەھمەدكە تاسادىپى ياكى بىزانس ئىمپېراتورلۇقىنىڭ ئاجىزلىقى يۈزىسىدىن مۇيەسسەر بولمىغان ئىدى. چۈنكى فاتىھ سۇلتان مەھمەد بۇ جەڭگە كېرەكلىك پۈتۈن ھازىرلىقلارنى ئالدىن پۈتتۈرگەن ۋە زامانىدىكى ھەر تۈرلۈك ئىلمىي كۈچلەردىن پايدىلانغان ئىدى. ئۇ دەۋردە توپ تېخى يېڭىدىن ئىجاد قىلىنغان ئىدى. فاتىھ سۇلتان دەۋرىنىڭ ئىمكانلىرىغا يارىشا ئەڭ چوڭ توپلارنى قۇيدۇردى. ئۇ ئۆزىمۇ بىر مۇتەخەسسىس ئىدى. قۇيۇلغان توپ ئوقلىرىنىڭ ئېغىرلىقى 300 كىلوگرام بولۇپ، ئېتىش مۇساپىسى بىر مىلدىن ئۇزاق ئىدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، بۇ توپلارنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن 700 ئادەم كېرەك ئىدى. ئۇنى تولدۇرۇش ئۈچۈن ئىككى سائەت ۋاقىت كېتەتتى. فاتىھ سۇلتان مەھمەد ھەرىكەتلەنگەن ۋاقىتتا، ئۇنىڭ قوماندانلىقىدا 300,000 مۇجاھىد ۋە دۈشمەنگە ئەجەللىك زەربە بېرىدىغان مۇدھىش توپچىلىرى بار ئىدى. شەھەرنى دېڭىزدىن قورشاۋغا ئېلىش ئۈچۈن 120 دانە جەڭ كېمىسىدىن تەركىب تاپقان ئۇستۇن دېڭىز قۇۋۋىتى بار ئىدى. دېڭىز قۇۋۋىتىنىڭ بىر قىسمىنى قۇرۇقلۇقتىن دېڭىز قولتۇقىغا يۆتكەش ۋە 70 كېمىنى ياغلانغان

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تاختايلار ئۈستىدە تېيىلدۇرۇپ قاسىم پاشادىن دېڭىزغا چۈشۈرۈش پەقەت فاتىھ سۇلتان مەھمەدنىڭ ئۆزىگە خاس تالانتى ئىدى"[1].

تۈرك مىللىتىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى

ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ قوماندانلىقىدا ياشىغان مۇسۇلمان تۈرك مىللەتلىرى ئۆز دەۋرىنىڭ باشقا مۇسۇلمان مىللەتلىرى ئارىسىدا نۇرغۇنلىغان ئارتۇقچىلىقلارغا ئىگە ئىدى ۋە بۇ ئارتۇقچىلىقلىرى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ رەھبەرلىك ھەققىنى قولىغا ئالغان ئىدى.

1 - تۈركلەر ئالدىن كۆرەر، قەھرىمان، قەلبلىرىدە جىھاد ئوتى يالقۇندايدىغان، جەڭگىۋار مىللەت ئىدى. تۇرمۇشتىكى ئاددىي - ساددىلىقى ۋە تەبىئىتىدىكى پاكىزلىقى بىلەن شەرق دۇنياسىدىكى مۇسۇلمان مىللەتلەر جەڭ دەۋرلىرىدە ئۇچرىغان ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي پالاكەتلەردىن ساقلانغان ئىدى.

2 - ئىسلامنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ھاكىمىيىتىنى قانات يايدۇرالايدىغان، مىللەتلەرنى قاپلىغان كونىلىق (مۇتەئەسسىپلىك) پەردىلىرىنى يىرتىپ تاشلايدىغان ۋە دۇنيا رەھبەرلىكىنى قولىغا ئالالايدىغان كۈچكە ساھىب ئىدى. شۇڭلاشقا ئوسمان پادىشاھلىرى دۆلەتلىرىنى قۇرۇپ، ھېچ ۋاقىت ئۆتكۈزمەيلا ئۇرۇش تېخنىكىلىرىنى تەرەققىي قىلدۇردى. بولۇپمۇ ئاتەشلىك قوراللارغا كۆپ كۈچ چىقىرىپ، توپلارنىڭ قۇيۇلۇشىغا ناھايىتى ئەھمىيەت بەردى. يېڭى - يېڭى ئۇرۇش قوراللىرىنى ئىجاد قىلدى. بۇ ئارقىلىق ئۇرۇش تېخنىكىسى ۋە قوشۇن ئىنتىزامىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، (جەڭ) سەنئىتىنىڭ پىرىغا ئايلاندى. ئۇرۇش تېخنىكىسىدا ياۋروپالىقلارغا ئۆرنەك بولدى.

تۈركلەر ئاسىيا، ياۋروپا ۋە ئافرىقا قىتئەلىرىگە، ئىراندىن ماراكەشكىچە بولغان مۇسۇلمان شەرق ئەللىرىگە ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى.

[1] شەكىب ئارسلاننىڭ "ئىسلام ئالەمىنىڭ ھازىرى بۈگۈنى" ناملىق ئەسىرىنىڭ ئىزاھاتلىرىدىن 1 - جىلد 220 - بەت. 2 - نەشرى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كىچىك ئاسىيانى ھاكىمىيەت ئاستىغا ئېلىپ ئىچكى ياۋروپاغا ۋە ھەتتا ۋىئانا دەرۋازىسىغىچە بېرىپ يەتكەن ئىدى. ئاق دېڭىزنىڭ رەقىبسىز ھاكىمى ئىدى. ھەتتا ئاق دېڭىز ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ كىچىك بىر كۆلى بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇ يەرگە ھېچقانداق يات ئەلنىڭ چىشى پاتمايتتى. قەيسەرنىڭ بابىئالىي (Babiali) دىكى ئەلچىسى بۈيۈك پېتروس (Petros) مۇنۇلارنى يازغان ئىدى.

”سۇلتان قارادېڭىزغا ياتلارنىڭ كىرىشى چەكلەنگەن خاس سارىيى نەزىرىدە قارايتتى. ئوسمان ئىمپېراتورلۇقى ياۋروپالىقلار ئۇلارنىڭ قارشىسىغا ھېچ چىقالمىغۇدەك دەرىجىدە كۈچلۈك بىر دېڭىز قۇۋۋىتى تەشكىللىدى. ھەتتا بۇ قۇۋۋەتنى يوقىتىش ئۈچۈن پوپلارنىڭ ئىلكىدىكى بارلىق ھاكىمىيەتلەر: ئىسپانىيە، پورتۇگالىيە، مالتا (مىلادى 1547 ـ، ھىجرىيە 547 ـ يىللىرى) سەپەرۋەر بولدى، ئەمما ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى.

ئوسمان ئىمپېراتورلۇقى بۈيۈك ھۆكۈمران قانۇنى سۇلتان سۇلايمان دەۋرىدە قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىز ھاكىمىيىتىنى قولىغا ئېلىپ روھىي ۋە سىياسىي كۈچلەرنى بىر ـ بىرىگە مەھكەم باغلىغان ئىدى.

بۈيۈك ھۆكۈمران قانۇنى سۇلتان سۇلايمان دەۋرىدە ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ تېررىتورىيىسى شىمالدا ”تۇنا“ ۋە ”ساۋا“ دەرياسى، جەنۇبتا ھىندى ئوكيانى ۋە نىل دەرياسى ھاۋزىسى، شەرقتە كاۋكاز تاغ تىزمىلىرى ۋە غەربتە ئاتلاس تاغلىرىغىچە سوزۇلغان ئىدى.

بۇ دەۋردە ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ ئىگىلىكىدىكى تۇپراقنىڭ كۆلىمى 14.893.000 Km^2 يەنى ياۋروپادا 1.998.000 Km^2، ئاسىيادا 4.169.000 Km^2، ئافرىقىدا 8.726.000 Km^2 ئىدى.

ئىمپېراتورلۇقنىڭ دېڭىز قۇۋۋىتى 2000 دىن ئاشقان جەڭ كېمىسىدىن تەشكىل تاپقان ئىدى. ئاق دېڭىزنىڭ شەرقى قىسمى، ئادرىياتىك دېڭىزى، مەرمەرا، ئاق (دېڭىز)، قارا دېڭىز، قىزىل دېڭىز ۋە ئىران ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ تېررىتورىيىسى ئىچىدە ۋە ئۇنىڭ ھاكىمىيىتى ئاستىدا ئىدى. رىمدىن باشقا بۇرۇنقى دەۋرنىڭ مەشھۇر

www.munber.org

شەھەرلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئىمپېراتورلۇقنىڭ دائىرىسى ئىچىگە كىرگەن ئىدى.[1]

ياۋروپالىقلار ئوسمان تۈركلىرىنىڭ ئالدىدا دىر - دىر تىترەيتتى. ياۋروپانىڭ بۈيۈك ھۆكۈمرانلىرى ئوسمان ھۆكۈمدارلىقىدىن پاناھلىق تىلەيتتى. ئوسمانلار خرىستىئانلارنىڭ ھەرقانداق بىر شەھىرىگە بارسا، ئۇ شەھەرنىڭ خەلقى تۈركلەرگە ھۆرمەت يۈزىسىدىن چىركاۋ قوڭغۇراقلىرىنى چالمايتتى. فاتىھ سۇلتان مەھمەد بىزانسىنىڭ[2] ئۆلۈم خەۋىرىنى ئىلان قىلغاندا پاپا خرىستىئانلارنىڭ مۇراسىم ئۆتكۈزمەسلىكى ۋە ئۈچ كۈن بويىچە شۈكرى دۇئاسى قىلىشى ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈرگەن ئىدى.

3 - ئوسمان تۈركلىرى ئۆزلىرىنىڭ جوغراپىيىلىك ئورنى جەھەتتىن دۇنيا رەھبەرلىكىنىڭ ئەڭ ئالىي مەركىزىگە ئورۇنلاشقان ئىدى. ئاسىيانى ياۋروپاغا تۇتاشتۇرغان بالىغان يېرىم ئارىلىغا جايلاشقان ئىدى. بۇ يەر ھەرجەھەتتىن مۇۋاپىق بىر يەر بولۇپ پايتەخت ئىستانبۇل ئاسىيا بىلەن ياۋروپا ئوتتۇرىسىدا كۆۋرۈكلۈك ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىدى. ئاسىيا، ياۋروپا ۋە ئافرىقىغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان بۈيۈك بىر دۆلەت ئۈچۈن ئىستانبۇل ئەلۋەتتە ئەڭ ياخشى پايتەخت ئىدى. ھەتتا ناپالىيون بۇناپارد مۇنداق دېگەن: "ئەگەر دۇنيا يالغۇز بىر دۆلەت بولغان بولسا، پايتەختى بولۇشقا ئەڭ لايىق شەھەر شۈبھىسىز ئىستانبۇل بولاتتى".

ئۇ دەۋرلەردە ياۋروپا چوڭ خەتەرلەرگە دۇچ كەلگەن بولۇپ، ئىستىقبالى قاراڭغۇ ئىدى. چۈنكى، ھايات يوللىرى بۇزۇلغان بولۇپ قەبىلىلەردە قۇللۇق ھېس - تۇيغۇلىرى قايناپ تاشقان ئىدى. ئەگەر الله نېسىپ قىلغان بولسا، تۈركلەر ئىلىم ۋە تەپەككۇر ساھەسىدە سالماق قەدەم تاشلاپ، خرىستىئان ياۋروپانى ئارقىدا قالدۇرۇپ، دۇنيا رەھبەرلىكىنى قولىغا ئالالايتتى. بۇ ئارقىلىق ياۋروپانىڭ دۇنيا

---

[1] مۇھەممەد جەمىل بەيھەم "ئوسمانلى تارىخى پەلسەپەسى" 280 - 281 - بەت.
[2] بىزانس – شەرقىي رىم ئىمپېراتورلۇقى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تىزگىنىنى قولغا ئېلىۋېلىپ، ئۇنى ئوتقا تاشلاش ۋە يوق قىلىۋېتىشتىن بۇرۇن ئىنسانىيەتنى ھەق ۋە ھىدايەتكە باشلىيالايتتى.

تۈركلەردە ئەخلاقى چۈشكۈنلۈك، ئىلىم ۋە جەڭ سەنئىتىدىكى تۇرغۇنلۇق

تۈركلەردە ئىلىم، جەڭ تېخنىكىسى، قوشۇنلارنىڭ ئىنتىزامى ۋە تەربىيىسىدە تۇرغۇنلۇق ھالىتى كۆرۈلۈشكە باشلىدى. چۈنكى، ئۇلار ئۇلۇغ اللە نىڭ بۇ ھەقتىكى بۇيرۇقىنى ھەقىقىي تۈردە ئىجرا قىلالمىدى، اللە تائالا بۇ ھەقتە:

﴿دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى، جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار، بۇنىڭ بىلەن اللە نىڭ دۈشمىنىنى، ئۆزەڭلارنىڭ دۈشمەنلىرىنى ۋە ئۇلاردىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقىتىسىلەر، ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، اللە تونۇيدۇ...﴾[1] دېگەن ئىدى.

ئەينى ۋاقىتتا ئۇلار پەيغەمبىرىمىزنىڭ: "ھېكمەت مۆئمىننىڭ يىتتى (قوۋۇتى) دۇر، ئۇنى نەدە كۆرسە ئالىدۇ" دېگەن ھەدىسىگە دىققەت قىلمايدىغان بولغان ئىدى.

ياۋروپا دۆلەتلىرى تەرىپىدىن چەمبەر چاس قورشىلىپ، جۇغراپىيە ۋە سىياسىي مەركەزلىرى ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئوسمان ئىمپېراتورلۇقى بۈيۈك قوماندان ئامىر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مىسىردا مۇسۇلمانلارغا قىلغان ۋەسىيىتىنى دائىم ئەسلەپ تۇرغان بولسا بەكمۇ ياخشى بولاتتى. ئۇ مۇنداق دېگەن: "قىيامەت كۈنىگىچە ئەتراپىڭلاردىكى نۇرغۇنلىغان دۈشمەنلەرنىڭ چەمبىرى ئىچىدە ئىكەنلىكىڭلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ھەر دائىم سىلەرگە ۋە ئەزىز

[1] سۈرە ئەنفال 60 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۆپـــرىقىڭلارغا ھۇجـــۇم قىلـــىش ئۈچـــۈن پۇرســـەت كۈتـــۈپ ياتقـــانلىقىنى ئۇنۇتماڭلار!»

ئـــەمما تۈركلـــەر ۋاقـــت ئۆتكەنســـىرى ھـــېچ تـــەرەققىي قىلمـــىدى. ياۋرۇپـــا مىللـــەتلىرى ئالدىغـــا قـــاراپ ئىلگىرىلىســـە، ئـــۇلار ئارقىغـــا قـــاراپ چېكىندى.

تۈركىيەدە ئىلىمنىڭ توڭلىتىلىشى

خـــالىدە ئـــەدىب تۈركىيـــەدىكى ئىلمـــىي تۇرغۇنلۇقـــنى ناھـــايىتى مۇۋاپىـــق شـــەكىلدە تىلغـــا ئالغـــان ئـــىدى. مـــەن بـــۇ يـــەردە ئۇنـــىڭ ســـۆزىنى نـــەقىل كەلتۈرمەكچىمـــەن: «كـــالامچىلارنىڭ پەلسەپەســـى، پـــۈتۈن دۇنيـــانى ھـــاكىمىيىتى ئاســـتىدا تۇتۇشـــقا داۋام قىلـــدى. بـــۇ ۋاقىتتـــا تۈركىيـــەدىكى مۇســـۇلمان ئـــالىملارمۇ بـــۇ پەلسەپـــە بىلـــەن ھەپىلىشـــىپ ۋەزىپـــىلىرىنى ئورۇنلاۋاتـــاتتى. ســـۇلايمانىيە ۋە فاتىـــھ مەدرىســـىلىرى ئـــۇ دەۋرلـــەردە ئىلىـــم ۋە پـــەنلەرنىڭ مەركـــەزلىرى ئـــىدى. ئـــەمما غەربلىكلـــەر ئىلاھىيـــەت پەلسەپەســـىنىڭ دىـــن ۋە كـــالام بىلـــەن مۇناســـىۋەتلىك تېمىلارنىـــڭ مەنبـــەلىرىنى ئـــۈزۈپ تاشـــلاپ، زامـــانىۋىي ئىلىـــم ۋە پەلسەپەگـــە ئاســـاس ســـېلىپ دۇنيـــادا يېـــڭى بىـــر ئىـــنقىلاب ئـــېلىپ بېرىۋاتقـــان ۋاقىتـــلاردا تۈركىيـــەدىكى ئـــالىملار ئوقۇتـــۇش يۈكىـــنى ئېغىرلاشـــتۇرۇپ، ئوقۇتقۇچىلارنىـــڭ ۋەزىپـــىلىرىنى تەرتىپـــكە ســـالغۇدەك ئـــەھۋالدا ئەمـــەس ئـــىدى. ئـــۇلار ئىلمىنىـــڭ مـــىلادى 8 ـ ئەســـىردىكى پـــېتى قالدىغـــانلىقىنى، ئۇنىڭـــدىن ئىلگـــىرىلەپ كەتمـــەيدىغانلىقى يـــاكى كېيىـــن قالمايدىغـــانلىقىنى پـــەرەز قىلىشـــاتتى. بـــۇ خاتـــا 19 ـ ئەسرگـــىچە تۈركلـــەرنىڭ ئوقـــۇ ـ ئوقۇتـــۇش سىستېمىسىغا ھاكىم بولدى.

تۈركىيـــە يـــاكى باشـــقا ئىســـلام دۆلـــەتلىرىدىكى ئـــالىملارنىڭ بـــۇ تـــۈر ئىدىيـــەلىرى ھېچقاچـــان دىـــن ئاساســـلىرىغا مـــاس كەلمـــەيتتى. چۈنكـــى خرىســـتىئان ۋە مۇســـۇلمانلار توختىمـــاي ھەپىلەشـــكەن كـــالام ئىلمـــى ۋە ئىلاھىيـــەت پەلسەپىســـى گـــرېك پەلسەپىســـى ئاساســـىدا شەكىللەنگـــەن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىدى. بۇ پەلسەپە بۇتپەرەس پەيلاسوپ ئارستونىڭ پىكىرلىرىگە تايىناتتى. بۇ يەردە خرىستىئان ئەدىبلىرىنىڭ ئىدىيىلىرى بىلەن مۇسۇلمان ئالىملىرىنىڭ ئىدىيىلىرى ئارىسىدىكى پەرقنى سېلىشتۇرۇشنى مۇۋاپىق كۆردۇم.

قۇرئان كەرىمنىڭ ھېچ قانداق يېرىدە كائىناتنىڭ يارىتىلىشى ھەققىدە تەپسىلىي بايان يوقتۇر. تەلىمات ۋە كۆرسەتمىلىرىنىڭ ئېغىرلىق مەركىزى ۋە ئەڭ ئەھمىيەت بەرگەن نوقتىسى ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي ھاياتتۇر. ئۇنىڭ ئەڭ يۇكسەك غايىسى ياخشى بىلەن يامانىنى، پايدا بىلەن زىيانىنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىش ئىدى. قۇرئان كەرىم كائىنات ئۈچۈن لازىم بولغان نۇرغۇنلىغان قانۇن ـ نىزاملارنى كەلتۈرگەن ئىدى. مېتافىزىك ياكى پىسخولوگىيىلىك بىر مەسىلە مۇنازىرە قىلىنغاندا، بەزىدە مۇرەككەپ ۋە چۈشىنىش قىيىن نوقتىلارغا ئۇچرايمىز. قۇرئان كەرىم تەۋھىد ئاساسىغا تايىنىدۇ. ئىسلام دىنى خۇشپىچىم ۋە ناھايىتى قولاي دىندۇر. ئەينى ۋاقىتتا، ئىسلام دىنى كائىنات ھەققىدىكى يېڭى نەزەرىيىلەرگە باشقا دىنلاردىن بەكرەك ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئەمما يېڭى ئىلمىي تەتقىقاتلارغا يېقىندىن ياردەمچى بولغان بۇ خۇشپېچىم ۋە قولايلىق مۇسۇلمانلار ھاياتىدا ئۇزۇن داۋام قىلمىدى. ھىجرىيە 9 ـ ئەسىر ئالىملىرى ۋە كالامچىلىرى "فىقھ" ئىلمىلەر ئۇيىاقتا تۇرسۇن، ئىلاھىيەتنى بىر مۇنچە باغ ۋە زەنجىرلەر بىلەن بوغۇپ تاشلاپ، تەتقىقات ۋە ئىجتىھاد ئىشىكىنى تاقىدى. دەل بۇ خەتەرلىك پەيتتە، ئارستونىڭ پىكىرلىرى ئىسلام پەلسەپەسىگە ئېقىپ كىردى.

دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، خرىستىئانلىق ـ ئۇنىڭغا راھىب پاۋلۇسنىڭ دىنى دېيىش تېخمۇ توغرا ـ ئىنجىلدە كائىناتنىڭ يارىتىلىشى ھەققىدە "تەكۋىن" نامىلىق ئايرىم بۆلۈم ئايرىپ، ئۇيەردە بۇ ھەقتە كۆپ نەرسىلەرنى بايان قىلغان ئىدى. خرىستىئانلار بۇنىڭ الله نىڭ سۆزى ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەندىن كېيىن توغرىلىقنى تەستىقلاش مەجبۇرىيىتىدە ئىدى. ئەمەلىيەت ۋە تەجرىبىلەر بۇ كۆز قاراشلارنى توغرىلىيالمىغاچقا خرىستىئانلار "دەلىل" ئىزدەشكە ۋە ئارستونىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھىمايىسىگە كىرىشكە باشلىدى. چۈنكى، ئارىستونىڭ مەنتىقى ئۇلارنى سېھىرلىگەن ئىدى.

غەربنىڭ پاكىت، تەجرىبە، ئانالىز ۋە تەھلىل يوللىرى ئارقىلىق كائىناتنى ئىنچىكىلەشكە باشلىشى بىلەن چىركاۋ ئىنسانلىرىنىڭ ئىناۋىتى تۆكۈلۈشكە باشلىدى. بىلىملىك كىشىلەر ئەمەلىي يوللار بىلەن كۆپلىگەن مۇھىم كەشپىياتلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش بىلەن خىرىستىئان پوپلار چىركاۋ ھاكىمىيىتىنىڭ يىقىلىشىدىن قورقتى ۋە بۇ ئارقىلىق دىن بىلەن ئىلىم ئارىسىدا شىددەتلىك ئىنقىلاب باشلاندى. ھەتتا بۇ سەۋەبتىن كائىنات ھەققىدە چوڭ تەتقىقات ۋە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان نۇرغۇن ئالىملار بۇ ئىلىملىرىنىڭ قۇربانلىرى بولدى.

نىھايەت، چىركاۋلار دىن ۋە ئىلىم ئارىسىدىكى شىددەتلىك ئىنقىلابتىن كېيىن ھەقىقەتلەرنى ئېتىراپ قىلىش مەجبۇرىيىتىدە قالدى. تەبىئى پەن بىلىملىرى پاكۇلتېت ۋە ئۇنىۋېرسىتېتلارنىڭ جۈزئىي پروگراممىلىرىغا قويۇلدى. بۇ ئارقىلىق تېخى تۈنۈگۈنلا مۇسۇلمانلارنىڭ مەدرىسىلىرىدىن پەرقى بولمىغان ئۇنىۋېرسىتېت ۋە ئاكادېمىيەلەر بۈگۈن زامانىۋى ئىلىملەرنىڭ مەركىزىگە ئايلاندى. ئەمما پەلسەپەلىرىنى تاشلىۋەتمىدى. نەتىجىدە، چىركاۋ ئىلغار تەبىقە ئاساسىدا بۈيۈك بىر ھاكىمىيەت قۇردى ۋە بۇ ئارقىلىق كاتولىك ۋە پروتىستان مەزھەبلىرىنىڭ پوپلىرى زامانىۋى ئىلىملەردە سۆز ساھىبىغا ئايلاندى. ئۇلار ھەتتا ھەر تېمىدا تەتقىقات ئېلىپ بارىدىغان ھالغا كەلدى.

ئوسمان تۈركلىرىدىكى ئالىملار دەل بۇنىڭ ئەكسىچە ھەرىكەت قىلدى. زامانىۋى ئىلىملەرگە بەك ئەھمىيەت بەرمىدى. بۇ يۈزدىن يەت پىكىرلەرنىڭ ئۇلارغا يېقىنلىشىشىنى رەت قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئوقۇتۇش سىستېمىسى قالاقلىشىپ تامامەن توختىدى. بۇ دەۋردە سىياسىي مەسىلىلەر پۈتۈنلەي يولدىن چىقتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ مەسىلىلەر پاكىت ۋە تەجرىبىلەرنىڭ يۈكىنى تارتقۇدەك ئەھۋالدا ئەمەس ئىدى. ئۇلارغا ئەمدى ئارىستو پەلسەپىسىگە باغلىنىپ، ئىلىملەرنى پاكىتلىق نەزەرىيىلەر ئۈستىگە قۇرۇشتىن باشقا چىقىش يولى قالمىغان ئىدى. شۇڭا **19** ـ ئەسىر ئىسلام مەدرىسىلىرى **13** ـ ئەسىر مەدرىسىلىرىدىن پەرقسىز ئىدى“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇسۇلمان دۆلەتلەردىكى پىكرىي ۋە ئىلمىي چېكىنىش

بۇ ئىلمىي چېكىنىش ۋە پىكرىي چۈشكۈنلۈك پەقەت تۈركىيەنىڭ ئىلمىي ۋە دىنىي ساھەسىگە مەخسۇس ئەمەس ئىدى. چۈنكى شەرقتىن غەربكىچە پۈتۈن ئىسلام ئالەمى ئىلمىي قاغجىراش ۋە پىكىر قىسىلچىلىقىغا دۇچار بولغان بولۇپ. ئىچكى ئەزالىرىنى بوشاڭلىق ۋە مىسكىنلىك قاپلىغان ئىدى. ئەگەر **8** ـ ئەسىرنى ھېسابقا ئالمىساق، **9** ـ ئەسىر مۇسۇلمانلارنىڭ دىن، ئىلىم، ئەدەبىيات، شېئىر ۋە پەلسەپە ساھەسىدە ئەڭ ھوسۇللۇق ۋە ئەڭ پارلاق ئەسىرلىرىنىڭ ئاخىرقىسى ئىدى. **10** ـ ئەسىردە تەقلىد، تۇرغۇنلۇق ۋە كۆچۈرۈپ ئېلىش دەۋرلىرىنىڭ باشلىنىشى بولدى. بۇ تۇرغۇنلۇق ۋە جانسىزلىق (غۇۋالىق) نى دىنىي ئىلىملەر، ئەدەبىي سەنئەتلەر، ماقالە ـ ئەسەرلەر، شېئىر، تارىخ ۋە ئوقۇتۇش پروگراملىرىدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ، چۈنكى چېكىنىش ۋە تۇرغۇنلۇق ھەر ساھەگە چاچرىغان ئىدى. ئەگەر ئىسلام دۇنياسىنىڭ تۈرلۈك رايونلىرىدا ياشىغان ”**Er – Resail – ul Halideh Fi’sheriati Ve Ve’l – Maarifi’l ilahiyye –**“ ناملىق ئەسەرنىڭ يازغۇچىسى شەيخ ئەھمەد ئىبن ئابدۇللاھ سەرھەندى (ھىجرىيە **1024** ـ يىلى تۇغۇلغان). ”**Huccetullahul – Balige, Izaletul – Hafa, Fevzul – Kebir, Risaletul – Insaf**“ ناملىق كىتابلارنىڭ يازغۇچىسى شەيخ ۋەلىيۇللاھ ئىبن ئابدۇررەھىم دەھلىۋى (ھىجرىيە **1196** ـ يىلى تۇغۇلغان). ”**Tekmilul Ezhan Ve Esrarul Muhabbe**“ ناملىق ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورى، شەيخ ۋەلىيۇللاھ ئىبن ئابدۇررەھىمنىڭ ئوغلى شەيخ رەفىئۇددىن (ھىجرىيە **1233** ـ يىلى تۇغۇلغان)، ”**Mansibul – Imame Abakat, Siratul – Mustekim**“ ناملىق ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورى شەيخ ئىسمايىل ئىبن ئابدۇلغەنىي ئىبن ۋەلىيۇللاھ دەھلىۋى (ھىجرىيە **1246** ـ تۇغۇلغان) قاتارلىق كىشىلەردىن باشقا يېقىنقى ئەسەرلەردە يېزىلغان مەنبە كىتابلىرىدا مۇتەخەسسىس ۋە تەتقىقاتچى دەپ ئاتالغان ياكى ھەر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قايسى بىر سەنئەت تۈرىگە يېڭىلىق كەلتۈرگەن ۋە ياكى ئىلمگە يېڭى ئىجادىيەتلەر قوشقان بىر شەخس كۆرسىتىش ئىمكانسىز يېقىنقى ئەسىرلەردە كۆپلىگەن شېئىرلار يېزىلغان بولسىمۇ، ئەقلگە خىتاب قىلغۇدەك كۈچلۈك بىر شېئىر ياكى كۆڭۈللەرنى مەست قىلغۇدەك بىر قەلەم كۆرەلمىدۇق، ئۇنىڭ ئورنىغا پارلاق كەلىمىلەرگە بولغان ھەۋەس، سۆز ـ ئىبارىلەردىكى مۇبالىغە ۋە پەرداز، پەقەت خۇشامەت قىلىش ئەۋچۇن قەلەمگە ئېلىنغان غەزەللەر تۈپەيلى بۇزۇلۇپ پارچىلانغان سوغۇق بىر ئەدەبىيات بىلەن ئۇچراشتۇق. بۇنىڭدىن باشقا، دوستلار ئارىسىدا يېزىلغان مەكتۇبلار ۋە نورمال خەت ـ ئالاقىلەردە تومتاق ئىپادىلەر، مەنبە ۋە تارىخ كىتابلىرىدا كىشىنى بىئارام قىلىدىغان سەنئەت ئۇيۇنى كۆرۈۋاتىمىز.

ئوقۇتۇش ساھەسىدىكى مەنزىرىنىڭمۇ باشقىلىرىدىن پەرقى يوق. بۇرۇنقى ئالىملارنىڭ ئاددى تىلدا يېزىلغان ئەسەرلىرىنىڭ ئورنىغا كېيىنكى ئالىملارنىڭ تۇتۇق بىر تىلدا يېزىلغان ئەسەرلىرى ئالماشتى. بۇ ئەسەرلەر قەغەز تېجەش مەقسىتىدە يازغۇچىلىرى تەرىپىدىن بىرمۇنچە ئىزاھ، شەرھى، خۇلاسە، چۈشەندۈرۈش ۋە تېكىستلەر بىلەن توشتى. بەتلەرگە تىنىش بەلگىلىرى قويغۇدەك يەر قالمىدى. ئاپتورلار بۇ ئەسەرلىرىنى يازغاندا مۇرەككەپلىك ۋە چۈشىنىكسىزلىكنى ئۆزلىرىنىڭ پرىنسىپى قىلغان ئىدى. ئەسەرلىرىنى ئۆتمۈشنى ئۇنۇتتۇرىدىغان بىر سەنئەت ئۇقۇمىدا يازغان ئىدى. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىسلام ئالەمىنى ۋابا كېسىلىدەك قاپلاپ، تومۇرلارغىچە سىڭىپ كىرگەن ئىلمي ۋە پىكرىنى چېكىنىشتىن خەۋەر بېرىۋاتاتتى.

ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ شەرقتىكى زامانداشلىرى

ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ شەرقتە قۇۋۋەتلىك، زامانداش ئىككى خوشنا دۆلىتى بار ئىدى. بۇلاردىن بىرى بابۇر شاھ قۇرغان موغۇل ئىمپېراتورلۇقى (**1547/933**) ئىدى. بابۇر شاھ تېمۇرى سۇلتان **1** ـ سەلىمنىڭ زامانىدىشى ئىدى. موغۇل ئىمپېراتورلۇقىنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بېشىغا شۆھرىتى، قۇۋۋىتى، جەڭ كۈچى ۋە قولغا كىرگۈزگەن تۇپراقلارنىڭ كەڭلىكى بىلەن دۇنيادا داڭق چىقارغان بۈيۈك مۇسۇلمان ھۆكۈمرانلار چىقتى. بۇلارنىڭ ئەڭ بۈيۈكى ئۆرنەك زىب ئىدى. موغۇل تەختىدە ئولتۇرغان ھۆكۈمرانلار ئىچىدە ئەڭ ئىقتىدارلىق، ئەڭ كۆپ تۇپراق ئىگەللىگەن، ئەڭ بۈيۈك ئىستىلاچى، ئەڭ دىندا، كىتاب ۋە سۈننەتكە ئەڭ رىئايە قىلغىنى ئۆرنەك زىب ئىدى. ئۇ **50** يىل تەختتە ئولتۇردى.

ھىجرىيە **1118** ـ يىلى (**18** ـ ئەسىرنىڭ) باشلىرىدا ۋاپات قىلدى. ياۋروپا تارىخىدا بۇ ئەسىر ھەقىقەتەن ئەھمىيەتلىك ئەسىر ئىدى. ئەمما ياۋروپادا يۈز بېرىۋاتقان چوڭ ـ كىچىك ھادىسىلەردىن، تەرەققىيات ۋە ئالغا ئىلگىرىلەشلەردىن ھەم ئۆزلىرى ھەم ئەۋلادلىرى خەۋەرسىز ئىدى. ھەتتا ياۋروپالىق سودىگەر، دوختۇر ۋە ئەلچىلەر بۇ ئۇزاق ئۆلكىلەرگە ئاز كەلگەنلىكىدىن ئۇلارنى كەمسىتەتتى ۋە پەس كۆرەتتى.

ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىغا زاماندا ئىككىنچى بىر دۆلەت ئافغانىستاندىكى سافاۋىلەر دۆلىتى ئىدى. بۇ دۆلەت ئالغا باشقان، مەدەنىي دۆلەت ئىدى. ئەمما شىئە مەزھىبىدە بولغاچقا، بەزىدە ئوسمان ئىمپېراتورلۇقىغا ھۇجۇم قىلاتتى ۋە بەزىدە مۇداپىئەگە ئۆتۈپ قالاتتى.

بۇ ئىككى دۆلەت ئۆز تېررىتورىيىلىرى ئىچىگە بېكىنىپ دۇنيا بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزگەچكە، غەرب ئۇياقتا تۇرسۇن، شەرقتىكى خۇشنا ئەللەردە يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلەردىن خەۋەرسىز ئىدى. يات دۆلەتلەرلا ئەمەس، ئىسلام مەملىكەتلىرىدىكى ھادىسىلەردىن خەۋەرلىرى يوق ئىدى. بىر ـ بىرىگە ياردەملىشىش ۋە بىرلىشىش ھېچبىرىنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايتتى. شۇنىسى ئېچىنىشلىقكى، شەرق مەملىكەتلىرى ۋە مەلۇم شەخسلەرگە تەئەللۇق ھۆكۈمەتلەردىكى بۇ قالايمىقانچىلىق، دادا ۋەسىيىتىگە ئوخشاش نەسىلدىن نەسلگە مىراس قىلىنىۋاتاتتى. بۇنىڭغا ئوخشاش ياۋروپانىڭ ئۆرۈش تېخنىكىسى ۋە ئىلمىنى تەتقىق قىلىش، ئىلىم ۋە سەنئەت ساھەسىدە سىرتتىن نەقىل ئېلىش قاتارلىقلار بۇ ئەسىردە ھېچكىمنىڭ ئەقلىگە كىرمەيتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

جاھالەت ئىچىدە ئۈزۈۋاتقان ياۋروپانىڭ تەرەققىي قىلىشى، تەبىئىي پەن ۋە تېخنىكا ساھەلىرىدىكى ئىلگىرىلەشلىرى

مىلادى **16** ـ ۋە **17** ـ ئەسىرلەر ئىنسانىيەت تەرەققىيات تارىخىنىڭ ئەڭ مۇھىم دەۋرلىرىدۇر. بۇ ئەسىرلەردە ياۋروپا ئۇزۇن ئەسىرلىك ئۇيقۇسىدىن ئويغاندى. ياتقان يېرىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، غەپلەت ۋە جاھالەتتە ئۆتكەن ۋاقىتلىرىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇشقا، مەقسەت ـ نىشانىغا قاراپ تېز ئىلگىرىلەشكە، ئەڭ توغرىسى، قاناتلىرىنى بار كۈچى بىلەن قېقىپ ئۇچۇشقا باشلىدى. يەر يۈزىدىكى پۈتۈن ـ كۈچ قۇۋۋەتنى ئۆز ئەمرىگە ئالماقتا. كائىناتنىڭ سىرلىرىنى كەلتۈرمەكتە ئىدى. يېڭى ـ يېڭى قىتئەلەر ۋە دېڭىزلارنى تاپماقتا، ئىلىمدە، تېخنىكىدا ۋە ھاياتنىڭ پۈتۈن ساھەلىرىدە يېڭى كەشپىياتلار بارلىققا كەلتۈرمەكتە، بۇ قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئىلىمنىڭ ھەر تارمىقىدا كوپېرنىك، برۇنىي، گاللىي، كوپلېر، نيۇتونغا ئوخشاش ئالىم ۋە داھىيلار يېتىشىپ چىقتى. بۇلاردىن باشقا، نىزامنى ئۆرۈپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا يېڭى نىزام ئورناتقان، ئىلىمدە يېڭى دەۋرلەر ئاچقان بۈيۈك شەخسلەر بىلەن بىللە كولۇمبو، ماجىلان ۋە ۋاسكو دەگاماغا ئوخشاش كەشپىياتچى ۋە سەيياھلار يېتىشتى. بۇ دەۋردە بەزى مىللەتلەرنىڭ تارىخى يوقىلىش ئالدىدا تۇراتتى. بەزى مىللەت ۋە جەمئىيەتلەرنىڭ يولتۇزلىرى پاتسا، بەزىلىرىنىڭ يېڭىدىن يۈكسىلىۋاتاتتى. پاتقانلار يۈكسىلىپ، يۈكسەلگەنلەر پېتىۋاتاتتى. ئۇ دەۋردە بىر سائەت بىر كۈن ياكى بىر نەچچە كۈن بىلەن باراۋەر ئىدى. بىر كۈن بولسا بىر يىل ئەمەس، بىر ئەسىر قىممىتىدە ئىدى. بىر سائەتنى بوش ئۆتكۈزگەن بىر ئەسىرنى بوش ئۆتكۈزگەنگە ئوخشايتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مۇسۇلمانلارنىڭ ھاياتى ئېھتىياجلىرىدىكى چېكىنىش

ئەمما بۇ دەۋردە مۇسۇلمانلار سائەتلەر، كۈنلەر ئەمەس، ئەسىرلەر، نەسىللەر بويى بوش ئۆتتى. قارشى تەرەپتىكى ياۋروپا مىللەتلىرى ھەر مىنۇت ـ سېكۇنتىنى قەدىرلەپ، ھايات سەھنىسىنىڭ ھەر تەرىپىگە سالماق قەدەملەر بىلەن ئىلگىرىلىدى، بىر قانچە يىللىق قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بىر قانچە ئەسىرنىڭ بوشلۇقىنى تولدۇردى.

تۈركىيەدە ئىلىم ۋە سەنئەتتىكى تۇرغۇنلۇقنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان ھادىسىلەردىن بىرى، كىمە ياساش تېخنىكىسىنىڭ تۈركىيەگە مىلادى **16** ـ ئەسىردە، مەتبەئەنىڭ بولسا دۆلەت پايتەختىگە خۇددى كارانتىن قىلىنىدىغاندەك، **18** ـ ئەسىردە ئاندىن كېلىشى ئىدى. شۇنىڭغا ئوخشاش ئۇرۇش تېخنىكى ھەققىدە تەلىمات بېرىدىغان مەكتەپلەر تۈركىيەدە ئوخشاشلا **18** ـ ئەسىردە ئېچىلدى. بۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا تۈركىيە سانائەت ۋە كەشپىياتتىن تامامەن ئايرىلدى. ھەتتا ئىستانبۇل ئاسمىنىدا ئۇچقان شارلارنى كۆرۈپ، ئۇلارنى ھىيلە ۋە سېھىر ئىشى دەپ ئويلاشقان ئىدى. ياۋروپادىكى كىچىك دۆلەتلەر چېغىدا تۇرمۇشلىرىدا راھەت ـ پاراغەتكە ئېرىشىپ، مەدەنىيەت ئاساسلىرىغا مەھكەم باغلىنىپ، تۈركلەرنى ئۆزلىرىنىڭ ئارقىسىغا تاشلاپ قويدى. ھەتتا مىسىردا تۈركىيەدىن تۆت يىل بۇرۇن رېلىس ياتقۇزۇلۇپ پويىز قاتناشقا باشلىدى. ئۇندىن باشقا مىسىر تۈركىيەدىن بىر قانچە ئاي بۇرۇن ئۆزىنىڭ پوچتا ماركىسىنى قوللىنىشقا باشلىغان ئىدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇرۇش تېخنىكىسىدىكى كەمچىلىكلىرى

مۇسۇلمانلار پەقەت تەبىئى پەن، پەلسەپە ۋە زامانىۋى ئەمەس، بەلكى ھەر ساھەدە ئارقىدا قالغان ئىدى. ھەتتا تۈركلەر ئۇرۇش تېخنىكىسىدىمۇ ياۋروپادىن كېيىن قالغان ئىدى. ھالبۇكى،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۈركلەر تېخى يېقىنقى زامانلارغىچە جەڭ سەنئىتىدە ياۋروپالىقلارغا
ئۇستازلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تۈركلەرنىڭ ئۇرۇش
تېخنىكىسىدىكى ئۈستۈنلۈك ۋە قابىلىيىتىنى پۈتۈن دۇنيا قوبۇل
قىلاتتى. ئەمما ياۋروپا ئىجاد، ھەرىكەتچانلىق ۋە ئىنتىزامچانلىقى
بىلەن تۈركلەرنىڭ ئالدىغا ئۆتتى. ھەتتا ياۋروپانىڭ زامانىۋى ئۇسۇللار
بىلەن تەربىيىلىگەن قوشۇنى 1774 ـ يىلى ئوسمان ئىمپېراتورلۇقى
قوشۇنلىرىنى ئېغىر تالاپەتكە ئۇچراتتى. بۇ ئارقىلىق ياۋروپا ئۇرۇش
مەيدانىدىكى ئۈستۈنلۈكىنى ئېلان قىلدى. بۇ ۋەقەدىن كېيىن
ئوسمانلى ھۆكۈمىتى بىر ئاز سەگەك بولۇشقا باشلىدى. قوشۇنلىرىنىڭ
ئىنتىزامى ۋە ئەسكەرلەرنىڭ تەربىيىلىنىشى ئۈچۈن دەرھال ياۋروپادىن
مۇتەخەسسىسلەر كەلتۈرۈلدى. 3 ـ سەلىم 19 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا
ئىسلاھات ھەرىكەتلىرىگە باشلىدى. 3 ـ سەلىم مەدەنىيەتلىك شەخس
ئىدى. ئۆزىدىن بۇرۇنقى ھۆكۈمرانلارغا ئوخشىمىغان ھالدا سارايى
سىرتىدا ئوقۇپ يېتىشكەن ئىدى. ئۇ يېڭىدىن مەكتەپلەر ئاچتى. ئۆزى
شەخسەن ئېنژېنېرلىق مەكتىپىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. زامانىۋى
شەكىلدە ئەسكەرلەر يېتىشتۈردى. سىياسىي تېمىلاردا بىر قىسىم
ئۆزگەرتىش ۋە تۈزىتىشلەرگە كىرىشتى. تۈركلەرنىڭ مۇتەئەسسىپلىك
ۋە كونىلىقنى ياقىلاش ئىدىيىلىرى ھەر تەرەپتىن تەرەققىي قىلىپ
ئاخىرقى چەككە يەتتى.

نىھايەت، يەنىچەرىلەر (يېڭى چېرىكلەر) 3 ـ سەلىمگە قارشى
قوزغىلىپ ئۇنى ئۆلتۈردى. ئۇنىڭ ئورنىغا 1807 ـ يىلدىن 1839 ـ
يىلىغىچە تەختتە ئولتۇرغان 2 ـ مەھمەت، ئۇنىڭدىن كېيىن 1 ـ
ئابدۇلمەجىد (1839 ــــ 1851) چىقتى. 2 ـ مەھمەت ۋە 1 ـ
ئابدۇلمەجىد، 3 ـ سەلىم باشلاتقان ئىسلاھات ھەرىكەتلىرىنى
داۋاملاشتۇردى. بۇ ئارقىلىق تۈركىيە بىر مۇنچە ساھەلەردە خېلى
تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى.

مۇسۇلمان تۈركلەرنىڭ تەرەققىيات ۋە ھەرىكەت ساھەسىدىكى
ئالغان مۇساپىلىرى بىلەن ياۋروپانىڭ 18 ـ، 19 ـ ئەسىرلەردە ئالغان
مۇساپىلىرىنى سېلىشتۇرساق، ئارىدىكى قورقۇنچ پەرق ئۆزلىكىدىن
ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ياۋروپا بىلەن مۇسۇلمان تۈركلەر ئارىسىدىكى بۇ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يۈگۈرۈش تاشپاقا بىلەن توشقان ئارىسىدىكى مۇسابىقىگە ئوخشايتتى. توشقان ئويغاق ۋە تىرىشچان ئىدى. تاشپاقا بولسا كۆزىنى ئۇيقۇدىن ئاچالمايتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۆتىنچى بۆلۈم

ياۋروپا دەۋرى

ماتېرىيالىست ياۋروپا

ياۋروپا مەدەنىيىتى ۋە تارىخى

ھۆكۈمرانلىقىنىڭ مۇسۇلمان مىللەتلەردىن ياۋروپا مىللەتلىرىنىڭ قولىغا ئۆتۈشىدىن كېيىن دۇنيا چۈشەنچىسىدە، مىللەت ۋە خەلقلەرنىڭ ئەخلاقىي مەدەنىي ساھەلىرىدە ئىجتىمائىي ھاياتتا، ئىنسانلارنىڭ ھەرىكەت جەريانىدا قانداق تەسىرلەر پەيدا بولغانلىقىنى، بۇ ئۆزگىرىش نەتىجىسىدە ئىنسانىيەتنىڭ نېمىگە ئېرىشكەنلىكىنى پايدىسى چىق بولدىمۇ ياكى زىيىنىمۇ دېگەننى ئېنىقلاشتىن بۇرۇن غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ماھىيىتىنى، ئەھۋالىنى، روھىنى ۋە بۇ مىللەتلەرنىڭ ھايات پەلسەپەسىنى ۋە بۇ ھاياتنىڭ قانداق پەيدا بولۇپ تەرەققىي قىلغانلىقىنى بىلىشىمىز كېرەك.

20 ـ ئەسىر غەرب مەدەنىيىتى ياۋروپانىڭ زۇلمەتلىك دەۋرلىرىنىڭ ئىزىنى باسقان ئاخىرقى ئەسىرلەرنىڭ مەھسۇلاتىمۇ ئەمەس، بەزىلەرنىڭ دېگىنىدەك ئويلىغىنىدەك يېڭى پەيدا بولغان ئالاھىدە نەرسىمۇ ئەمەس، ياۋروپا مەدەنىيىتى نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ، ئەسلىدە يۇنان ۋە رىم مەدەنىيىتىنىڭ داۋامى ۋە بۇ ئىككى مەدەنىيەتنىڭ سىياسىي، ئىدىيۋى ۋە مەدەنىي ئاساسلىرىنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغاندۇر. يۇنان ۋە رىم مەدەنىيىتىنىڭ سىياسىي نىزامىنى،

www.munber.org

ئىجتىمائىي پەلسەپىسىنى ئىلمىي ۋە ئىدىيەۋى مىراسىنى بىر سۆزنىمۇ قالدۇرماي ئىقتىماي ـ تېمتىماي ھەممىنى ئۆزىگە قوبۇل قىلغاندۇر.

بۇ مەدەنىيەتنىڭ كۆز قاراشلىرىنى، ئالاھىدىلىكلىرىنى، ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىنى **20** ـ ئەسىر مەدەنىيىتىگە سۆرەپ ئەكىردى. ھەتتا قان ـ قېنىغىچە، ھۈجەيرىلىرىگىچە سىڭدۈردى. دەرھال شۇنى بىلدۈرۈپ قوياىكى، تارىخقا قارىغىنىمىزدا، يۇنان مەدەنىيىتى ياۋرۇپا چۈشەنچىسىنىڭ تۇنجى پارلاق نۇرىدۇر. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تارىختا يېزىلغان تۇنجى مەدەنىيەتتۇر.

يۇنان مەدەنىيىتى، بۈگۈنكى ياۋرۇپا پەلسەپەسىنىڭ ئاساسىنى شەكىللەندۈردى. ياۋرۇپا پۈتۈن جىسمى بىلەن بۇنى ئىپادىلەيتتى. يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ خارابىسى ئۈستىگە رىم مەدەنىيىتى پەيدا بولدى. ئۇمۇ بىر يالغۇز روھنى ئىپادىلەيتتى ”ياۋرۇپا روھى“ ياۋرۇپا مىللەتلىرى يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئىدىيىسىنى، ئەدەبىياتىنى، ئىلمىي ئاساسلىرىنى ۋە ئالاھىدىلىكلىرىنى بىر مىراس قىلىپ قوغدىدى. ئاخىرى، بۇ مەدەنىيەت **19** ـ ئەسىردە كۆز قاماشتۇرغۇچى پارقىراق تونلار بىلەن ھايات سەھنىسىگە چىقتى. رەڭلىرىنىڭ تەڭداشسىزلىقى ۋە كۆز چاقنىتىدىغان گۈزەللىكى بىلەن دەماللىقا يېڭى توقۇلغان رەختنى ئەسلىتىدىغان بۇ تون ئەسلىدە يۇنان ۋە رىم مەدەنىيىتىنىڭ كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس ئىدى.

بۇ يەردە غەرب مەدەنىيىتىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، **20** ـ ئەسىرنى باھالىيالىشىمىز ئۈچۈن، ھەممىدىن ئاۋۋال، يۇنان ۋە رىم مەدەنىيەتلىرىنىڭ روھىنى ۋە ماھىيىتىنى ناھايىتى ياخشى بىلىشىمىز كېرەك.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى

قەدىمكى يۇنان مىللىتى ئىلىم ۋە ئەدەبىياتتىكى قابىلىيىتى، ئىدىيە، تەپەككۇرىدىكى ئۇستۇنلۇكى، ئەقىل - پاراسىتىنىڭ بۇيۇكلىكى بىلەن دۇنيانىڭ ئەڭ نادىر مىللەتلىرىدىن بىرى ئىدى. بۇ مىللەت پەلسەپە ۋە ئەدەبىياتى ئارقىلىق يېتىشتۇرگەن كۆپلىگەن ئەدىب، پەيلاسوپ ۋە راھىبلىرى بىلەن دۇنيا يۈزىدە تەڭقىسىز رول ئوينىغان ئىدى. ئۇلار ئوتتۇرىغا چىقارغان ئەسەرلەر دۇنيا كۇتۇپخانىلىرىنى تولدۇرماقتا...

بۇ يەردە بىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغىنى بۇ مىللەت مەيدانغا كەلتۈرگەن مەدەنىيەتتۇر. ئەگەر بۇ مەدەنىيەتكە باشقا مەدەنىيەتلەر بىلەن ئورتاق تەرەپ ۋە نوقتىلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، تەنقىد كۆزى بىلەن قاراپ، ئۇنىڭ ماھىيىتى ۋە خۇسۇسىيەتلىرىنى ئىنچىكىلەيدىغان بولساق، باشقا مەدەنىيەتلەردىن بولۇپمۇ، شەرق مەدەنىيىتىدىن تۆۋەندىكىدەك ئارتۇقچىلىقلارغا ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرەلەيمىز.

1 ـ سەزگۈ ئەزالىرى بىلەن ھېس قىلغان نەرسىلەرگە ئىشىنىش، ئۇلاردىن باشقىسىغا ئەھمىيەت بەرمەسلىك.

2 ـ دىنغا ۋە الله ئېتىقادىغا بەك ئېتىبار قىلماسلىق.

3 ـ دۇنيا ھاياتى ۋە نېمەتلىرىگە ھەددىدىن ئارتۇق بېرىلىش.

4 ـ ۋەتەن سۆيگۈسى.

بۇ ئوخشىمىغان خۇسۇسىيەتلەرنى بىر سۆز بىلەن يىغىنچاقلاش مۇمكىن. ئۇ بولسىمۇ ماتېرىيالىزمدۇر. يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئاساسىي ماددا بولۇپ. بۇ خۇسۇسىيەت يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئەنئەنە، ئىلىم، پەلسەپە، شېئىر، دىن ۋە باشقا ھەر ساھەسىدە ئوچۇق كۆرۈنەتتى. شۇڭا يۇنانلار الله نىڭ قۇدرىتى ۋە سۈپەتلىرىنى ھەرخىل ئىلاھلار شەكلىدە تەسەۋۋۇر قىلىپ، كۆپلىگەن ھەيكەل ۋە ئىبادەتخانىلارنى ياسىدى. رىزىق، رەھمەت ۋە غەزەپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچۈن ئايرىم ـ ئايرىم ئىلاھلار قىلىنىۋالدى. ئاندىن ماددىي جىسىملاردا بولغان بارلىق خۇسۇسىيەتلەرنى ئىلاھلارغا كىيدۈردى.

ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا بىر يورۇش خۇراپىلىق ۋە ئەپسانىلەر تورى شەكىللەندۈردى. ئابستراكت ئۇقۇملارنى ئۆز قاراشلىرى دىن چىقىرىپ، ماددىي جىسىم ۋە شەكىللەر ھالىدە تەسەۋۋۇر قىلىشتى. ئاشىق ۋە گۈزەللىك تەڭرىلىرى بار ئىدى. بۇ ئارقىلىق ئارىستوتېل پەلسەپەسىنىڭ "ئون ئاقىل" ۋە "توققۇز پەلەك" نىزامى يۇنان روھىنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلغان ماتېرىيالىزمنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان ئۇنسۇرلىرى بولۇپ قالدى.

ياۋروپا ئەدىبلىرى ماتېرىيالىزمنىڭ يۇنان مەدەنىيىتىدىكى ھاكىمىيىتىنى تامامەن قوبۇل قىلغان ئىدى. ھەتتا بۇ ھەقتە ئىلمىي تەتقىقاتلىرى ۋە كىتابلىرىدىمۇ توختالغان ئىدى. گېرمانىيە ئالىمى دوكتۇر خائاس جەنۆۋەدە "ياۋروپا مەدەنىيىتىنىڭ ماھىيىتىنى نېمە؟" دېگەن تېمىدا ئۈچ قېتىم دوكلات بەردى. بۇ ئالىم غەرب مەدەنىيىتىنىڭ شەرقنىڭ تەسىرىدىن يىراق ئىلغار مەدەنىيەت ئىكەنلىكىدە چىڭ تۇرىدىغانلاردىن بىرى ئىدى. بىز بۇ يەردە ئۇنىڭ دوكلاتىدىن تېمىمىزغا مۇناسىۋەتلىك تەرەپلىرىدىن قىسقىچە خۇلاسە بېرىمىز.

"يۇنان مەدەنىيىتى زامانىمىز غەرب مەدەنىيىتىنىڭ مۇتلەق كۆپىنى تەشكىل قىلماقتا، يۇنان مەدەنىيىتىگە تەئەللۇق كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە مۇھىم بولغىنى ئىنساندىكى كۈچلەرنىڭ مۇتاناسىپ شەكىلدە، تەرەققىي قىلىشىدۇر. ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ غايىۋى نەرسە مۇتاناسىپ ۋۇجۇتتۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسى ھېس ـ تۇيغۇ ئالەمگە ھەددىدىن ئوشۇق ئېتىبار بەرگەنلىكىنىڭ نەتىجىسىدۇر. قەدىمكى يۇنانلار گىمناستىكا، تەنتەربىيە، ئۇسسۇل ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش پائالىيەتلەرگە بەكمۇ ئەھمىيەت بېرەتتى. شېئىر، ناخشا، ھەيكەل، رەسىم، پەلسەپە ۋە تەبىئەت ئىلىملىرىگە ئوخشاش زېھنىي سەنئەتلەردە بەلگىلىك دەرىجىدە ئالغا باسقان ئىدى. زېھنىي تەرەققىياتى ھېچقاچان ۋۇجۇد تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلمىغان ئىدى. دىن، روھ ۋە مەنىۋىي قىممەتلەردىن تامامەن ئۇزاق ئىدى. ئۇ يەردە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دىنني ۋە روھاني سىنىپلار يوق ئىدى. ئەرفىس ۋە باشقىلىرىنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتلىرىدە كۆرۈلگەن روھىي شەكىللەر شەرقتىن قوبۇل قىلىنغان بولۇپ، بۇلارنى يۇنان مەدەنىيىتىگە ئارتىپ قويۇش توغرا ئەمەس“.

نۇرغۇنلىغان ياۋرۇپا ئالىملىرى قەدىمكى يۇناندىكى دىنىنىڭ يەڭگىللىكى، تائەت ـ ئىبادەتنىڭ ئازلىقى، ھەرىكەتلەرنىڭ ھەر خىللىقى، ئويۇن ـ تاماشا ۋە ئەيش ـ ئىشرەتنىڭ كۆپلىكى ھەققىدە خېلى كۆپ نەرسىلەر سۆزلىگەن ئىدى. مەسىلەن: لېكي ”ياۋرۇپانىڭ ئەخلاق تارىخى“ ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق يازغان ئىدى: ”يۇنان ھەرىكىتى پەقەت ئەقلىي ۋە زېھنىي ئىدى. مىسىر ھەرىكىتى دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، روھىي ۋە مەخپىي ئىدى“ رىملىق يازغۇچى ئەبۇلىس مۇنداق دېگەن: ”مىسىرلىقلار تەڭرىلىرىگە يىغلاپ، يالۋۇرۇپ تۇرۇپ ئىبادەت قىلاتتى. يۇنانلار بولسا ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينىغاچ ئىبادەت قىلاتتى. شۈبھىسىزكى، يۇنان تارىخى بۇنى ئىسپاتلىماقتا ۋە قۇۋۋەتلىمەكتە روھىدا ئىبادەت ۋە تەڭرى قورقۇسى بولغان ھالدا يۇنان دىنى ۋە ئەنئەنىلىرىدەك كەيىپ ـ ساپا ۋە كۆڭۈل ئېچىش مۇراسىملىرى ئىچىگە غەرق بولغان باشقا بىر دىننى كۆرسىتىش مۇمكىن ئەمەس. يۇنانلار اللە غا پەقەت ئۇلۇغلىرىغا كۆرسەتتىدىغان ئۇلۇغلاش ۋە ھۆرمەتنىلا كۆرسىتەتتى. اللە غا تازىم ۋە ئىبادەت قىلغاندا، كونا ئادەتلەر ۋە كۈنلۈك پائالىيەتلىرى بىلەن قانائەت قىلاتتى.

يۇنانلىقلارنىڭ شۇنداق بىر ئىلاھىي پەلسەپەلىرى ۋە ئەقىدىلىرى بار ئىدىكى، بۇلارنىڭ يېنىدا اللە غا ئىبادەت قىلىش، ئۇنىڭغا بويۇن ئېگىش، ئۇنىڭغا دۇئا قىلىش، ئۇنىڭدىن پاناھلىق تىلەش ۋە ئۇنىڭدىن كەلگەن ھەر نەرسىگە سەۋر ـ تاقەت قىلىش قاتارلىقلار غەيرى تۇيۇلاتتى. كىم اللە نىڭ سۈپەتلىرىنى قالدۇرۇپ، ئۇنى ھورۇنغا چىقارسا، ئۇنىڭ تاللاش، يوقتىن بار قىلىش، يارىتىش ۋە كائىناتنى ئىدارە قىلىش قۇدرىتىنى ئىنكار قىلىپ، بۇ ئالەمنى ”پائال ئاقىل ۋە پەلەكلەرنىڭ ھەرىكىتى“ دەپ نام بەرگەن پرىنسىپلىرىغا باغلىسا، ئۇ ئادەم بۇ ئەقىدىنىڭ شەرتى بويىچە رېئال ھاياتتا اللە غا ئۆرپ ـ ئادەتلىرىدىنمۇ بەكرەك ئېتىبار بەرمەيدۇ دېمەكتۇر. شۇنداقلا اللە غا دۇئا قىلمايدۇ، ئۇنىڭدىن قورقمايدۇ، ئۇنى سۆيمەيدۇ. ئۇنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇلۇغلۇقى ئالدىدا بويۇن ئەگمەيدۇ، قايغۇلۇق پەيتلەردە ئۇنىڭدىن ياردەم تىلىمەيدۇ. ئۇنىڭغا مىننەتدارلىق بىلدۈرمەيدۇ، يالۋۇرمايدۇ. نەتىجىدە، اللە نى ئىلاھلىق ۋە رەببى سۈپىتىدە تونۇمايدۇ دېمەكتۇر. ئەگەر يۇنانلىقلارنىڭ اللە غا ئىبادەت قىلمىغانلىقلىرىنى، دىنىي ئىبادەتلىرى ۋە ھەرىكەتلىرىنىڭ روھسىز جەسەتلەرگە ئوخشاش ئىكەنلىكىنى، اللە غا پەقەت بۇيۇكلىرىگە كۆرسىتىدىغان ئۇلۇغلاش ۋە ھۆرمەتنىلا كۆرسىتىدىغانلىقىنى تۇيساق، ئەسلا غەلىتىلىك ھېس قىلمايمىز. ئەمما يۇنانلىقلارنىڭ دۇنيا ھاياتىغا ۋە كەيپ - ساپاغا ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ كېتىشلىرى، گۈزەل سەنئەت دەپ ئاتىۋالغان ناخشا - مۇزىكا، ھەيكەل ۋە رەسىملەرگە دەرىجىدىن تاشقىرى ھېرىسمەنلىكى، ئالىم ۋە يازغۇچىلارنىڭ شەخسى ئەركىنلىك نامى ئاستىدا ھەرقانداق چەكلىمىگە قارىماي ئېغىزلىرىغا كەلگەننى جۆيلۈپ ئوتتۇرىلىقتا قالايمىقانچىلىق چىقىرىشى جەمئىيەت قۇرۇلمىسى ۋە ئەخلاق ئۆلچىمىدە ساقايماس يېرىك پەيدا قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئەخلاقىي سەپتە چوڭ ئىسيان چىقتى. پۈتۈن نىزاملاردا ئىنقىلاب مەيدانغا كەلدى. جۇمھۇرىيەتچىلەر (ھۆر ۋە ئىلغار كىشىلەر قەستى قىلىنىدۇ) نىڭ بىردىنبىر غايىسى ئازغۇن شەھۋەتلىرىنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈش، كەيپ - ساپا ئالەمىگە شۇڭغۇش، ھاياتقا ئېچىرقىغان ھېرىس بىلەن باغلىنىش ئىدى. ئەپلاتۇن ”دۆلەت“ ناملىق كىتابىدا سوقراتنىڭ جۇمھۇرىيەتچىلەرنى تەسۋىرلىگەن قۇرلىرىنى نەقىل كەلتۈرگەن ئىدى. سوقرات جۇمھۇرىيەتچىلەرنى ئۇ قەدەر گۈزەل تەسۋىرلىگەندىكى، خۇددى سوقرات دەۋرىمىزنىڭ تەنقىدچىسى بولۇپ، ياۋروپا شەھەرلىرىدىن بىرىدە ياشاۋاتقان **20** - ئەسىر ياشلىرىنى تەسۋىرلىگەندەك قىلاتتى.

”ئەگەر جۇمھۇرىيەتچىلەرگە خۇشاللىق ۋە بەختنىڭ بىر قىسمى ئارزۇلاردىن ئىبارەت ۋە بۇلار ياخشىدۇر، ھۆرمەتلەشكە لايىقتۇر. باشقا بىر قىسمى شەھۋەتلەردىن ئىبارەتتۇر ۋە بۇلار ياماندۇردۇر. بىرىنچىسىگە لايىق بىر شەكىلدە ئەمەل قىلىپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈش، ئىككىنچىسىدىن نەپرەت قىلىپ يىراقلىشىش كېرەك دېيىلسە، بۇ جۇمھۇرىيەتچى مەمەدانلار بۇ توغرا قانۇننى قوبۇل

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلمايدۇ، ھەتتا قۇلاقمۇ سالمايدۇ. بۇ ھەقىقەتلەرنى ئۇلارغا ئاڭلاتماقچى بولسىڭىز، سىزنى مەسخىرە قىلىدۇ، پۈتۈن ئارزۇلارنىڭ ئوخشاش (تەڭداش) ئىكەنلىكىنى، ھۆرمەتلىنىشتە ھېچقايسىسىنىڭ بىر - بىرىدىن پەرقى يوقلۇقىنى ئېيتىدۇ ۋە يەنىلا كۆڭۈللىرىنى شەھۋەتلىرىنىڭ ئارقىسىدىن پالاقشىپ يۈرۈپ ئۆتكۈزىدۇر. بىر كۈنمۇ راھەت ئىچىدە ئۆتمەيدۇ. ئۇلارنى بىر كۈن ئولتۇرۇپ ناخشا ئاڭلاۋاتقان، يەنە بىر كۈن سۇغا قانائەت قىلىپ روزا تۇتۇۋاتقان، بەزىدە تەربىيە ۋە ئەخلاقنىڭ تەسىرىدە مۇلايىملاشقان، بەزىدە ھەممىنى تەرك ئەتكەن، غېرىب ۋە ھورۇن، بەزىدە پەيلاسوپ بولۇپ قالغان، بەزىدە سىياسەتكە ئارىلىشىپ ئۆز ئورنىغا لايىق نۇتۇقلارنى سۆزلىگەن، بەزىدە جەڭ تەدبىرلىرى ۋە ئەسكەرلەرنى كۆككە ئۇچۇرۇپ ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلگەن ۋە بەزىدە يول تاپقان سودىگەرلەرگە ھەۋەسلىنىپ تىجارەتكە ماڭغان، مىجەز - خۇلقى تۇراقسىز ئىنسانلار ھالدا كۆرىسىز، ھاياتلىرىدا تەرتىپ ئىنتىزام دېگەن نەرسە يوق، ئەمما ئۇلار بۇ ھاياتنى بەكمۇ راھەت ۋە ئاددى چاغلايدۇ ۋە ھاياتنىڭ ئاخىرىغىچە شۇنداق ياشايدۇ“

ۋەتەن ئۇقۇمىغا كېلەيلى: ”ۋەتەن“ ئۇقۇمى ياۋرۇپا جەۋھىرىنىڭ بىر پارچىسى. ياۋرۇپادىكى ”ۋەتەن“ ئۇقۇمى ئاسىيادىكىدىن تېخىمۇ قۇۋۋەتلىك ۋە چوڭقۇر. بۇنىڭ بىردىنبىر سەۋەبى، ياۋرۇپادىكى جوغراپىيىلىك ئورۇننىڭ خاراكتېرىدۇر. چۈنكى، ئاسىيادىكى تەبىئى رايونلار ھەقىقەتەن بەك كەڭ ۋە ھەرخىل ئىقلىم ئالاھىدىلىكىگە ئىگە، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاسىيادا ھەرخىل ئىرققا مەنسۇپ مىللەتلەر ياشايدۇ. تۇرمۇش لاۋازىمەتلىرى مول ۋە ياشاشقا ئەپلىك، ئاسىيا قىتئەسىدىكى دۆلەتلەر جوغراپىيىلىك ئورنى ئېتىبارى بىلەن تۇپراق كېڭەيمىچىلىكى قىلىش ۋە ھەر تەرەپكە قاراپ يېيىلىش ئىمكانىغا ئىگە.

ياۋرۇپانى ئۆزگىچە خاراكتېرغا ئىگە قىلغان ئۇقۇم ”ۋەتەن“ ئۇقۇمى ئىدى. ياۋرۇپادىكى ”ۋەتەن“ ئۇقۇمى ئاسىيادىكىگە قارىغاندا تېخىمۇ قۇۋۋەتلىك ۋە ئوچۇق بولۇپ، بۇنىڭدا جۇغراپىيىلىك شارائىتنىڭ تەسىرى چوڭ ئىدى. چۈنكى ئاسىيا دۆلەتلىرى كەڭرى تۇپراقلارغا ئىگە بولۇپ، بۇ تۇپراقلاردا ھەرخىل

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مىللەتلەر ياشايدۇ. ئىقلىمى ياخشى، تۇپرىقى مۇنبەت ئىدى. ئاسىيا قىتئەسى يەر يۈزىنىڭ كۆپ قىسمىنى ئىگەللەيدۇ. تارىختا داڭق چىقارغان بۈيۈك ئىمپېراتورلۇقلار ۋە دۆلەتلەر بۇ تۇپراقلاردا قۇرۇلغان ۋە ياشاپ ئۆتكەن ئىدى. ئەمما ياۋرۇپا تارىخىنىڭ ئەڭ مۇرەككەپ مەۋسۇملىرىنى باشتىن كەچۈردى. زۇلۇم، ئازاب ـ ئوقۇبەت، جېدەل ـ ماجرا ۋە توپىلاڭلار ئارقا ـ ئارقىدىن يۈز بەردى. قىسقىچە، ياۋرۇپا بوھران ۋە ئازابتىن قېچىپ قۇتۇلالمىغان ئىدى. تۇپراقنىڭ تارلىقى ۋە تۇرمۇش قىسلىچىلىقى بۇنىڭ بىردىنبىر سەۋەبى ئىدى.

ئۇندىن باشقا، ياۋرۇپانىڭ تاغ ـ دەريالىرى كىچىك ۋە مەلۇم رايونلارغا توپلىشىپ قالغان ئىدى. بۇ تاغلار بولۇپمۇ، غەربى ۋە جەنۇبى ياۋرۇپادا چوڭ دۆلەتلەرنىڭ ئورۇنلىشىشىغا ئىمكان بەرمەيتتى. شۇ بۇ رايونلاردا كۆپىنچە كىچىك دۆلەتلەر قۇرۇلغان ئىدى. ئەنە ئۇ دەۋر ياۋرۇپاسىنىڭ سىياسىي كۆز قارىشىمۇ بۇ كىچىك رايونلاردىن نېرىغا ئۆتەلمەيتتى. قەدىمكى گىرتسىيە بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر. تارىخنىڭ باشلىنىشىدىن تارتىپ گىرتسىيەنىڭ پەقەت ئون كىچىك مۇستەقىل ئەھرى بار ئىدى. شۇڭا يۇنانلارنىڭ ”ۋەتەن“ ئۇقۇمىنى ئىلاھىيلاشتۇرۇشىنى غەلىتىلىك ھېس قىلماسلىق لازىم. لېكىي قەدىمكى يۇناندا ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئىدىيەنىڭ ”ۋەتەن“ ئىدىيىسى ئىكەنلىكىنى ئىپادە قىلىدۇ. سۇقرات ۋە ئاناخاگوراسقا ئوخشاش پەيلاسوپلار خەلقئارالىششىنى ھەرقانچە تەرغىب قىلغان بولسىمۇ، بۇ كۆز قاراش قەدىمكى يۇناندا بەك قىزغىن قارشى ئېلىنمىدى، قوللايدىغانلار چىقمىدى. ئەمما ئارىستوتېلىنىڭ ئەخلاق سىستېمىسى يۇنان پۇقرالىرىنى باشقىلاردىن يەنى بۇنان بولمىغانلاردىن ئۇستۈن كۆرۈش نەزىيىسىگە تايىناتتى. ۋەتەن سۆيگۈسى ـ يۇنان پەيلاسوپلىرى قوبۇل قىلغان ئەخلاقى ئۆلچەملەرنىڭ بېشىدا كېلەتتى. ھەتتا ئارىستوتېل پەقەت ۋەتەننى سۆيۈش ۋە ئۇنىڭغا سادىق بولۇش بىلەنلا قالماي، يۇنانلارنىڭ ئەجنەبىيلەرگە ھايۋان مۇئامىلىسى قىلىشى كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. بۇ تار مىللەتچىلىك ئىدىيىسى يۇنان خەلقىگە چوڭقۇر تەسىر قىلىپ، ئۇلارنىڭ قان تومۇرلىرىغىچە سىڭگەن ئىدى. ھەتتا پەيلاسوپلاردىن بىرى چىقىپ: ”بىر يۇنان

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يۇقراسىنىڭ پايدىسى پەقەت ئۆزىگىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن يۇنانلىقلارغا تېگىشى كېرەك" دېگەن ۋاقىتتا، يۇنان خەلقى بۇ پىكىرگە ھاڭ ـ تاڭ قالدى ۋە پەيلاسوپنى قىلغان سۆزلىرى ئۈچۈن يۇشايمان قىلغۇزۇۋەتتى.

رىم مەدەنىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى

رىملىقلار يۇنانلىقلارنىڭ ئورنىنى ئىگەللىدى، رىملار كۈچ ـ قۇۋۋىتى، دۆلەتنىڭ تەرتىپ ئىنتىزامى، تۈپرىقىنىڭ كەڭلىكى ۋە ئەسكىرى جەھەتتىن يۇنانلاردىن ئۈستۈن بولسىمۇ ئىلىم، پەلسەپە، ئەدەبىيات، شېئىر، مائارىپ ۋە مەدەنىيەت ساھەسىدە تېخى يۇنانلارغا يېتىشەلمىگەن ئىدى. چۈنكى يۇنانلار زاماندىش مىللەتلەردىن بولۇپمۇ، ئەسكىرى دەۋرنى بېشىدىن ئۆتكۈزىۋاتقان رىملاردىن كۆپ ئىلگىرىدە ئىدى. شۇڭا رىملار ئىلمىي ساھەدە يۇنانلارغا بويۇن ئەگدى. ئۇلارنىڭ سايىسىدە كۈن كەچۈردى. ئۇلارنىڭ ئىلىم، پەلسەپە ۋە ئىدىيەلىرىنى قوبۇل قىلدى.

لېكىي مۇنداق دېگەن ئىدى:

"يۇنانلارنىڭ زور مىقداردا ئىلمىي بايلىقى بار ئىدى. يىللار ۋە ئەسىرلەر ئۆتكەنسېرى بۇ بايلىقلىرىنى تېخىمۇ كۆپەيتتى. رۇملار بولسا، تېخى ئەسكىري ئىشلار بىلەن مەشغۇل ئىدى. ئەدەبىي ئەسىردىن بىرىمۇ يوقتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇلارنىڭ تىلى يۈكسەك ئىدىيە ۋە مەنىلەرنى ئىپادىلەش كۈچى يوق، كەمتۈك تىل ئىدى. شۇڭا ئىلمىي ساھەدە ئارقىدا قالغان رىملار سىياسىي ساھەدە خەلقى ئۈستۈن بولغان يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرىدە ئاستا ـ ئاستا ئۆزلىرىنى يوقىتىپ قويدى. ئىلمىنىڭ ھەر تارمىقىدا ئۇلارنىڭ سېپھىرلىرىنى ئۆگىنىشكە باشلىدى. رىملارنىڭ بۇرۇنقى تارىخچىلىرى كىتابلىرىنى يۇنان تىلىدا يازاتتى. تاكى رىم شائىرلىرى لاتىن تىلىدا شېئىر يېزىشقا باشلىغىچە يۇنان تىلى ئىجادىيەت ۋە ئىلىم تىلى بولۇپ مەۋجۇتلۇقىنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

داۋاملاشتۇردى” رىملىقلار يۇنان مەدەنىيىتىگە پەقەت ئىجادىيەت ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدىلا بويۇن ئەگمىگەن ئىدى. چۈنكى يۇنان مەدەنىيىتى ئەخلاق، خاراكتېر (مىجەز - خۇي)، قائىدە - يوسۇن، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت، ھېس - تۇيغۇ ۋە پىكىر - چۈشەنچە، قىسقىسى، ئومۇمىي ھاياتنىڭ ھەر ساھەسىدە رىم مەدەنىيىتىدىن ئۈستۈن ئىدى. شۇڭا رىملار يۇنان مەدەنىيىتىنى ئۆزلىرىگە ئۆرنەك قىلىشقا ۋە بۇ مەدەنىيەت كارۋىنىغا قېتىلىشقا تىرىشتى.

نەتىجىدە، يۇنان پەلسەپىسى، يۇنان ئەنئەنىسى ھەتتا يۇنان روھى رىملار ئارىسىغا ئېقىپ كىرىپ، ئۇلارنىڭ قان ۋە تومۇرلىرىغىچە سىڭگەن ئىدى. رىملار ياۋروپا تەبىئەتلىك بولغاچقا، ئۇلارنىڭ پىكرىي خۇسۇسىيەتلىرى جەھەتتىن يۇنانلاردىن بەك پەرقلىق تەرەپلىرى يوق ئىدى. بۇ ئىككى مىللەت ئارىسىدا نۇرغۇنلىغان ئوخشاشلىق بار ئىدى. ھەر ئىككىسى ھېسىيات ئالەمگە تەئەللۇق بولغان خۇسۇسىيەتلەرگە ئىشىنەتتى. دۇنيا ھاياتىغا ھەددىدىن زىيادە بېرىلەتتى، دىندىن شۈبھىلىنەتتى، ئىلىم - پەنگە گۇمان بىلەن قارايتتى، ئېتىقادتىن زېرىككەن ئىدى. دىنىي نىزامنى ۋە ئۇنىڭ ئىبادەت شەكىللىرىنى كەمسىتەتتى، چوڭ مىللەتچىلىك قىلىشاتتى ۋە ۋەتىنىنى ھەممىدىن بەك ئۈستۈن كۆرەتتى، ئۇندىن باشقا، قارا كۈچكە ئىبادەت قىلىش دەرىجىسىدە چوڭ كۆرۈپ ھۆرمەت قىلاتتى.

تارىخىي بايانلارغا ئاساسلانغاندا، رىملارنىڭ دىنىنىڭ ھېچ ئېتىقادىي ئاساسىي يوق ئىدى. مەن بۇ ھەقتە رىملارنى ساددا دەپ ئويلايمەن. چۈنكى، رىمدا ھۆكۈم سۈرگەن، خۇراپىيلىققا تولغان بۇتپەرەست دىنىي نىزام شۈبھە، ئىسيان ۋە زەئىپ ئېتىقاد تەبىئىتىنى شەكىللەندۈرەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە رىملار ئىلمىي ساھەدە ئالغا بېسىپ، پىكىر - چۈشەنچىلىرى تەرەققىي قىلغانسېرى دىنىنى تېخىمۇ كەمسىتەتتى ۋە تېخى تۇنجى كۈنلىرى ئىلاھلارنىڭ دۇنيا ئىشلىرىغا ۋە سىياسەتكە ئارىلىشالمايدىغانلىقىنى قانۇنلىرىغا كىرگۈزگەن ئىدى.

چېچېرو مۇنداق دېگەن ئىدى:

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”ئـەدەبىيات ۋە تىيـاتىر دەۋرلـىرىدە سـەنئەتچىلەر ”ئىلاھـلار دۇنيـا ئىشــلىرىغا ئارىلىشــالمايدۇ“ دېگـەن مـەندە بىيــتلار ئېيتسـا، خـەلق ئۇلارنى دىققەت ئىشتىياقى بىلەن ئاڭلايتتى“.

خرىستىئان راھىبى ئاۋگوستىن مۇنداق دېگەن ئىدى:

”بۇتپەرەسـت رىمـلار ئىبادەتتـە ئىلاھلارغـا چوقۇنـاتتى ۋە تىيـاتىر دەۋرىدە ئۇلارنى مەسخىرە قىلاتتى“.

شـۇنىڭ بىلـەن رىـم دىـنى ئـۆز ئېتىقـادچىلىرى ئۈسـتىدىكى روھـى ھـاكىمىيتىنى يوقـاتتى. ئىنسـانلار قـەلبىدىكى تۇيغـۇلار ئـۆلدى. ھـەتتا ئـۇلار ئىلاھلارغـا قارشـى چىقىشـقا ۋە بـەزىدە ئۇلارنـى مەسـخىرە قىلىشـقا باشــلىدى. تــارىخي ماتېرىياللارغــا قارىغــاندا، ئىمپــېراتور ئاگوســتىن دېڭىـــز كېمىســـى پـــاتقاندا قـــاتتىق ئـــاچچىقلىنىپ، دېڭىـــز ئىلاھــي ”نېپـتون“ ھــەيكىلىنى چىقىــپ تاشــلىغان ئىــدى. گــېرمانكۇس ئۆلگــەن ۋاقىتتــا نامىغــا ئاتــاپ قۇربــانلىق مــال كېسىلگــەن ئىلاھلارنىــڭ ھەيكەللىرىنى خەلق يەر بىلەن يەكسەن قىلغان ئىدى.[1]

رىملارنىــڭ ئــەخلاقىي، سياســـتى ۋە جـــەمئىيىتىدە دىنىنىـــڭ ھېچقــانداق تەســىرى يــوق ئىــدى. دىــن ئۇلارنىــڭ ئــارزۇ - ھېســياتلىرىغا ھــاكىم بولالمىغـــاندەك، ئــەخلاق ۋە تۇرمۇشـــنى، ئــوي - پــىكىرلىرىنى كونتــرول قىلىغــۇدەك ھــالمۇ يــوق ئىــدى. چۈنكــى، ئــۇلار ئېتىقــاد قىلغــان دىــن ئىنســان روھىغــا ھــۆكۈم قىلالايدىغــان، يۈرەكنىــڭ چوڭقــۇر قــاتلىرىدىن ئېــتىلىپ چىققــان، كۈچلــۈك دىــن ئەمــەس ئىــدى. پــەقەت بىــر يــۈرۈش شــەكىلۋاز تەقلىدلــەردىن ئىبــارەت ئىــدى، خــالاس! لېكىــن سياســەتتە پەقەت ئىسىم ۋە شەكىلۋازلىق بولسىمۇ دىنىنىڭ بولۇشى كېرەك.

لېكىي مۇنداق دېگەن ئىدى:

رىملىقلارنىــڭ دىنلىــرى مەنپــەئەت ئۈســتىگە قۇرۇلغــان ئىــدى، بــۇ دىنىنىـــڭ بىردىنبىـــر نىشـــانى شەخســـلەرنى ھـــەرتۈرلۈك ئاپـــەتلەردىن ۋە كۆلپــەتلەردىن قۇتقــۇزۇپ باياشــات بىــر ھايــات كــەچۈرۈش ئىــدى. رىمــدا يۈزدىـــن كۆپـــرەك قـــەھرىمان ۋە بۈيـــۈك شەخســـلەر مـــەيدانغا كەلگـــەن

---

[1] ياۋروپا ئەخلاقى تارىخى History of European Morals The Pagan Eupire

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۇرۇقلۇق ھاياتنىڭ پاراغىتىنى تاشلاپ زاھىدلىق يولىغا كىرگەن بىر تەقۋا يېتىشىپ چىقماسلىقى بۇنىڭ ئەڭ كۈچلۈك دەلىلى بولالايدۇ. رىم تارىخىدا دىنىنىڭ تەسىرى بىلەن ئېلىپ بېرىلغان پىداكارلىق ۋە پاراغەت مىسالىنى كۆرسىتىش مۇمكىن ئەمەس. مەيدانغا كەلگەن پىداكارلىقنىڭ ھەممىسى ۋەتەن، سۆيگۈسىدىن كېلىپ چىققان ئىدى.①

رىملارنىڭ مەيلى زامانداشلىرى ياكى ئۇنىڭدىن كېيىنكى مىللەتلەر ئارىسىدىكى ئالاھىدە پەرقى مۇستەملىكچىك روھى ۋە ھاياتقا پۈتۈنلەي ماددىي جەھەتتىن يۈزلىنىشىنى ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ئېتىقادى قىلىۋېلىشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن تونۇلۇشى ئىدى. زامانىمىز ياۋروپاسىمۇ ئەجدادلىرى رىملاردىن بۇ ماتېرىيالىست كۆز قاراشنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىز باسارى بولدى.

مۇسۇلمان نېمىس ئالىم مۇھەممەد ئەسەد ”يوللارنىڭ ئايرىلىش نوقتىسىدا ئىسلام“ ناملىق قىممەتلىك ئەسىرىدە رىملارنىڭ ماتېرىيالىست كۆزقاراشلىرىنى تۆۋەندىكىدەك ناھايىتى ئوچۇق ئىپادىلىگەن تەسۋىرلەپ بەرگەن ئىدى:

”رىم ئىمپېراتورلۇقغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئاساسىي ئىدىيە بارلىق قۇۋۋەتلەرنى ئۆزىگە توپلاپ، باشقا مىللەتلەرنى رىم ئىمپېراتورلۇقنىڭ مەنپەئەتى يولىدا قوللىنىش ئىدى. شۇڭا ئىمپېراتورلۇقنىڭ ھۆكۈمرانى ۋە باشقا مەنسەپدارلار ئىمتىيازلىق گۇرۇھنىڭ ھەشەمەتلىك تۇرمۇش سەۋىيەسىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتىرىش ئۈچۈن باشقىلارغا ھەرقانداق زۇلۇم ۋە شىددەت قوللىنىشتىن يانمايتتى. رىملارنىڭ مەشھۇر ئادالىتى پەقەت ئۆزلىرىگىلا مەخسۇس ئىدى ۋە بۇ ئادالەت پەقەت ئەنە شۇنداق ھايات، مەدەنىيەت ۋە ھاياتقا پەقەت ماددىي كۆزى بىلەن قارايدىغان ئىدىيە ئاساسىدا قۇرۇلاتتى. رىملارنىڭ ماتېرىيالىست كۆز قارىشى ئەقىلگە مۇۋاپىق بىر ئىشتىياق بىلەن پۈركۈنۈپ ھەر قانچە بېزەلگەن بولسىمۇ، روھىي قىممەت ئېتىبارىدىن پۈتۈنلەي يىراق ئىدى. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى،

① ياۋروپا ئەخلاقى تارىخى History of European Morals

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

رىملار ھېچقانداق دىنلىرىغا سەممىيەت بىلەن يېقىنلاشمىغان ئىدى. ئەنئەنىۋى ئىلاھلىرى يۇنان ئەپسانىلىرى ۋە خۇراپىيلىقلىرىنىڭ كۆچۈرۈلمىلىرىدىن ئىبارەت ئىدى. بۇلارغا پەقەت خەلقنى بىر بىرىگە باغلاپ بىرلەشتۈرگەن ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنى قوغداش ئۈچۈن ئېتىقاد قىلاتتى. ئىلاھلارنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشقا ئارىلىشىشىغا ھېچقاچان يول قويمايتتى. پەقەت تەلەپ قىلىنغان ۋاقىتلاردا كاھىنلارنىڭ تىلى بىلەن غايىبتىن خەۋەر بېرىش سالاھىيىتى بار ئىدى. لېكىن ئىلاھلارنىڭ ئىنسانلار ئۈچۈن قانۇنلارنى يولغا قويۇش ئەسلا قوبۇل قىلىنمايتتى.[1]

رىم ئىمپېراتورلۇقىدىكى ئەخلاقىي چۈشكۈنلۈك

جۇمھۇرىيەت دەۋرىنىڭ ئاخىرلىرىدا رىم ئىمپېراتورلۇقىنى ئەخلاقىي چۈشكۈنلۈك ۋە ھايۋانلارچە ياشاش كەلكۈنى باستى. ھەشەمەتچىلىك، پاراغەت، كۆڭۈل ئېچىش ۋە ئەيش ـ ئىشرەت پۈتۈن كۈچى بىلەن شىددەت ئالدى. شۇنىڭ بىلەن رىم ئىمپېراتورلۇقى دولقۇنلاپ تاشقان دېڭىزنىڭ قايناملىرىغا شۇڭغىدى. رىملارنىڭ دۇنياغا مەشھۇر ئەخلاق نىزاملىرى بۇ قايناملاردا غايىب بولدى. ئىجتىمائىي نىزاملىرى شۇنداق قاتتىق سىلكىندىكى، ۋەيران بولۇشقا ئازلا قالدى. بۇ مەنزىرىنى ئامېرىكىلىق دراپەر ئۇ كۈچلۈك قەلىمى بىلەن مۇنداق تەسۋىرلىگەن ئىدى:

”رىم ئىمپېراتورلۇقى جەڭ قۇۋۋىتى ۋە سىياسىي نوپۇزى جەھەتتىن ئەڭ ئۈچ نوقتىلارغىچە يامىشىپ، مەدەنىيەت چوققىلىرىغا قاراپ يۈكسەلگەن ۋاقىتتا، ئەخلاقىي بۇزۇقچىلىق ۋە تەربىيە كەمچىلىكى جەھەتتىمۇ ئۈچىغا چىققان ئىدى. رىملارنىڭ ھاياتى ئاساسەن بۇزۇلغان ئىدى. خەلق باشباشتاقلىقى تۈپەيلىدىن پۈتۈنلەي ئازغان بولغاچقا. دۇنيا ھاياتىغا ھەددىدىن زىيادە بېرىلەتتى ۋە ئۇنى

[1] Islam at the Cross Roads. P. 38 ـ 39

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەبەدىيلەشتۈرەتتى. ئۇلارنىڭ ئىدىيىسى بويىچە ھاياتتا دۇنيادىن زوق ئېلىپ كۆڭۈل ئېچىشنىڭ بىردىنبىر پۇرسىتى ئىدى. بۇ ھاياتتا ئىنسان بىر نېمەتتىن باشقا بىر نېمەتكە، بىر ئىشتىياقتىن يەنە بىر ئىشتىياققا ئاتلاپ يۈرۈپ كۈن ئۆتكۈزۈشى كېرەك ئىدى. رىملارنىڭ بەزىدە روزا تۇتۇپ، زاھىدلىققا يۈزلىنىشلىرى پەقەت ۋە پەقەت تاماق ئىشتىھالىرىنى ئارتتۇرۇش ئۈچۈن ئىدى. بەزى ئىشلاردا ئۆزلىرىنى بەك ئۈرۈپ كەتمەسلىكمۇ ئىشتىياق ـ ھەۋەسلىرىنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتىش ئۈچۈن ئىدى. داستىخانلىرى زىبۇ ـ زىننەت بىلەن بېزىلىپ، ئالتۇن ۋە كۈمۈش قاچىلار بىلەن تولدۇرۇلاتتى. كۆز قاماشتۇرىدىغان كىيىملەرگە پۈركەنگەن خىزمەتچىلەر، قىپيالىڭاچ سويۇنۇپ، ئەتراپقا شەھۋەت ئارزۇلىرى چاچقان ئىپپەت ـ نومۇسسىز رىم نازىنىنلىرى ئۇلارغا خىزمەت قىلاتتى. ھەشەمەتلىك ھامماملار، كەڭ ـ كەڭرى كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى، گىلادىئاتورلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ياكى يىرتقۇچ ھايۋانلار بىلەن گەل بوغۇشۇپ ئۇرۇشۇشلىرى رىملارنىڭ كەيىپ ـ ساپا ھاياتلىرىنىڭ مۇھىم تەركىبى قىسمى ئىدى. بۇ ئۇرۇشلار ئۇ قەدەر ئېچىنارلىق ئىدىكى، بىرى يەنە بىرىنىڭ قېنىنى تۆكۈۋەتكىچە داۋاملىشاتتى. دۇنيانى دەھشەتكە سالغان ۋە ئەقلىدىن ئازغان بۇ گىلادىئاتورلار ئۈچۈن دۇنيادا ئىبادەتكە لايىق نەرسە بولغان ”قۇۋۋەت“ ئىدى. چۈنكى، ئۇلار خەلقنىڭ ئالقان تەرى ۋە ئۆز ئەمگىكى بىلەن توپلىغان مال ـ مۈلكىنى قارا كۈچ ئىشلىتىپ بىر دەمدىلا تارتىۋالالايتتى. شۇنداق، ئىنسانلار جەڭ مەيدانلىرىدا بىلەك كۈچى بىلەن غالىب كەلگەن ۋاقىتلاردا مەغلۇپ بولغان مىللەتنىڭ مال ـ مۈلكىنى تارتىپ ئېلىپ، ئۇلاردىن خالىغىنىچە باج ـ سېلىق ئالالايتتى. رىم ئىمپېراتورلۇقىنىڭ دۆلەت ئاپپاراتى بۇ تەلۋە كۈچنىڭ سىمۋولى ئىدى. رىم مەدەنىي نىزامى ئىمپېراتورلۇققا تەۋە تۇپراقلار ئۈستىدىكى ھاكىمىيەتنى داۋاملىق سۈردۈرۈۋاتاتتى، لېكىن بۇ مەدەنىي نىزام يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ تۇرغۇنلۇق دەۋرىدە كۆرۈنگەن ساختا جۇلالاردىن باشقا نەرسە ئەمەس“.[1]

---

[1] Conflict of Religion Science

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

رىملار خرىستىئانلاشماقتا

دەل بۇ ۋاقىتلاردا، تارىخچىلارنىڭمۇ دەلىل ـ ئىسپاتلار ئارقىلىق تارىخ بەتلىرىگە خاتىرىلىشى كېرەك بولغان مۇھىم بىر ھادىسە يۈز بەردى. ئۇ بولسىمۇ، خرىستىئانلىقنىڭ بۇتپەرەست رىم تەختىگە يۈكسىلىشى ئىدى. بۇ ھادىسە كونستانتىننىڭ (مىلادى 305 ـ يىلى) تەختكە چىقىشى بىلەن باشلاندى. شۇنىڭ بىلەن خرىستىئانلار، بۇتپەرەستلەر ئۈستىن غالىب كېلىپ، بىر ئاندىلا چۈشىدىمۇ كۆرۈپ باقمىغان كەڭ تۈپراقلارغا، ھەر تەرەپكە قول سوزالايدىغان كۈچلۈك دۆلەتكە، بۇيرۇقىغا ھېچكىم خىلاپلىق قىلالمايدىغان قۇدرەتلىك ھاكىمىيەتكە ئېرىشتى. ئۇز سەلتەنەتى ۋە تەختى ئۈچۈن خرىستىئانلارنىڭ قانلىرى دەريادەك ئېقىتىپ، جەسەتلىرىنى كۆۋرۈك قىلىپ ئىمپېراتورلۇق تەختىگە چىققان كونستانتىن، ھۆكۈمرانلىقنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، ئۇلارغا ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلدى، قولىدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلدى. خرىستىئانلارنى مۇرىسىگە ئېلىپ كۆتۈردى ۋە ئىمپېراتورلۇقنىڭ ئاچقۇچلىرىنى ئۇلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

خرىستىئانلىقنىڭ رىم ئىمپېراتورلۇقىدىن تارتقان زىيانلىرى

لېكىن خرىستىئانلار جەڭ مەيدانلىرىدا زەپەر قۇچقان بىلەن دىننى ساھەدە تالاپەتكە ئۇچرىدى. بۈيۈك بىر ئىمپېراتورلۇققا ئېرىشتى. ئەمما بۈيۈك دىننى يوقاتتى. چۈنكى، رىم بۇددىستلىرى خرىستىئانلىقنى ئەسلى سالاھىيىتىدىن چىقىرىپ باشقا شەكىللەرگە كىرگۈزۈپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن خرىستىئانلىق ئۆز ئېتىقادچىلىرى تەرىپىدىن ئۆزگەرتىلىپ بۇزۇلدى. خرىستىئانلىقنىڭ ھامىيسى ۋە بايراقدارى بولغان بۈيۈك ھۆكۈمران كونستانتىن خرىستىئان دىنىنىڭ بۇزۇلۇپ ۋەيران بولۇشىدا ئەڭ چوڭ رول ئوينىغان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دارايپەر مۇنداق دەيدۇ:

”بۇتپەرەستلىك ۋە شېرىك ئەقىدە خرىستىئان دىنىغا رىم ئىمپېراتورلۇقىدىكى خرىستىئان قىياپىتىگە كىرىۋالغان يۇقىرى مەنسەپ ئەمەلدارلىرى ۋە مۇھىم ۋەزىپىلەردىكى مۇناپىقلارنىڭ تەسىرىدە كىرگەن ئىدى. بۇ مۇناپىقلار دىنىنىڭ ئەھكاملىرىغا رىئايە قىلمىدى ۋە بىركۈن بولسىمۇ ئۇنىڭغا سەمىمىيتى بىلەن ئىنتىلمىگەن ئىدى. ئىمپېراتور كونستانتىنىنىڭ ئۆمرىمۇ ئاساسەن زۇلۇم ۋە جىنايەت ئىچىدە ئۆتتى، چىركاۋ ئەھكاملىرىغا پەقەت ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە قىسقا بىر مۇددەت ئەھمىيەت بەرگەن ئىدى. (مىلادى 357 ـ يىلى)

خرىستىئان خەلق كونستانتىننى تەختكە چىقىرالىغۇدەك دەرىجىدە كۈچلۈك بولسىمۇ، بۇتپەرەستلىكنىڭ دەپتىرىنى يېرىتىپ، ئۇنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلىيالمىدى. خرىستىئان دىنى بىلەن بۇددا دىنى ئارىسىدىكى جېدەل ـ ماجىرا بىر قاتار دىنىي ئاساسلارنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشىگە سەۋەب بولدى ۋە بۇنى نەتىجىسىدە خرىستىئان دىنى بىلەن بۇددا دىنى ئوخشاش نىسبەت ئىگەللىگەن يېڭى بىر دىن ھاسىل بولدى. بۇ ھەقتە ئىسلام دىنى خرىستىئان دىنىدىن تامامەن پەرقلىقتۇر. چۈنكى ئىسلام دىنى بۇتپەرەستلىكنى يىلتىزىدىن ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئەقىدىسىگە ھېچقانداق يات ئامىل ئارىلاشتۇرماي، ئىنسانىيەتكە ئەسلى ماھىيىتى بىلەن سۇنغان ئىدى.

دۇنيا ھاياتىنىڭ قۇلى بولغان ۋە ھېچبىر بىر دىنىي ئەقىدىگە باغلانمىغان كونستانتىن ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتى ۋە جېدەل ئىچىدىكى ئىككى پارتىيە يەنى خرىستىئانلىق ۋە بۇتپەرەستلىكنىڭ پايدىسىنى نەزەر ئېتىبارىغا ئېلىپ بۇ ئىككى دىننى بىرلەشتۈرۈش قارارىغا كەلدى. بۇ ھەرىكەتكە ھەتتا خرىستىئان دىنىنى ناھايىتى ياخشى بىلىدىغان بۈيۈك شەخسلەرمۇ قارشى چىقمىدى. ئۇلار يېڭى دىنىنىڭ كونا بۇتپەرەستلىك ئېتىقادلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ، ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن تېخىمۇ پارلايدىغانلىقىنى ۋە بۇ ئارقىلىق خرىستىئان دىنىنىڭ بۇتپەرەستلىك مەينەتچىلىكىدىن تازىلىنىپ، پاكلىنىدىغانلىقىنى خىيال قىلىشاتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەلۋە روھانىيلىق

روھى قىممەتنى ۋە جەزبىدارلىقنى يوقاتقان سېسىق بۇتپەرەستلىك بىلەن بىرلەشكەن خرىستىئان دىنى ئارقىدا قالغان رىملارنىڭ ھاياتىدا ھېچنەرسىنى ئۆزگەرتەلمىدى. روھلىرىدا پارە ـ پارە پارقىرايدىغان يېپىپېڭى بىر دىنىي ھايات شەكىللەندۈرەلمىدى. رىم تارىخىدا پارلاق بىر دەۋرنىڭ ئىشىكلىرىنى ئاچالمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىنسانىيەت ۋە مەدەنىيەت ئۈچۈن بۇتپەرەست رىم ئىمپېراتورلۇقى ئۆز ۋەھشىيلىكىدىن تېخىمۇ رەھىمسىز بولغان روھانىيلىققا پۈركەندى. خرىستىئان دۇنياسىنى قاپلىغان بۇ روھانىيلىق ھەرىكىتى قىياس قىلالمىغۇدەك دەرىجىدە چېكىدىن ئاشقان ئىدى. بىز بۇ يەردە ”ياۋرۇپا ئەخلاقى“ ناملىق ئەسەردىن تېمىمىزغا مۇناسىۋەتلىك بەزى مىساللارنى كۆرۈپ ئۆتەيلى:

”مۇرتلارنىڭ (راھىبلار) سانى بارغانسېرى كۆپىيىپ قورقۇنچ دەرىجىگە يېتىپ باردى. ئېتىبارلىرى ئېشىپ، ۋەزىپىلىرى يۇكسەلدى ۋە ئىنسانلارنىڭ دىققىتىنى جەلب قىلىپ ئۇلارنى مەشغۇل قىلغۇدەك ھالغا كەلگەن ئىدى. شۇئان ئۇلارنىڭ سانىغا ئېنىق بىر نەرسە دېيىش مۇمكىن ئەمەس. لېكىن تارىخچىلار ”بېلىق **Fish**“ بايرىمىدا **50,000** مۇرت توپلانغان ئىدى. مىلادى **4** ـ ئەسىردە **5000** راھىبقا بىر راھىبنىڭ نازارەتچىلىك قىلغانلىقىنى، راھىب ”سەرابىن“ نىڭ **10,000** كىشىگە رەھبەرلىك قىلغانلىقىنى، **4** ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا مۇرتلار سانىنىڭ مىسىر نوپۇسىغا تەڭلەشكەنلىكىنى بايان قىلىشى روھانىيلىق ھەرىكىتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە سانىنىڭ كۆپلۈكى ھەققىدە بىزگە ئېنىق مەلۇمات بەرمەكتە“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

روھانىيلارنىڭ ئاجايىپ ـ غارايىپ پائالىيەتلىرى

ئۆز ۋۇجۇدىغا زۇلۇم قىلىش دەل ئىككى ئەسىر بويىچە دىن ۋە ئەخلاقى ئۆلچەمدە ئۇستۇن بىر مەرتىۋە بولۇپ قارالغان ئىدى. تارىخچىلار بۇ ھەقتە كۆپلىگەن ئاجايىپ ـ غارايىپ ھادىسىلەرنى بايان قىلماقتا. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ماكارىئۇس يالىڭاچ بەدىنىنى پاشىلارغا چاقتۇرۇش ئۈچۈن 6 ئايغىچە سۇ ئامبىرىدىن چىقماي ياتقان ئىدى. ئەينى زاماندا بۇ ئادەم ھەر دائىم ئېغىر بىر تۆمۈر پارچىسىنى كۆتۈرۈپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ ھەمراھى ئېسبىيۇسمۇ ئىككى قىنتار ئېغىرلىقتىكى تۆمۈر پارچىسىنى كۆتۈرۈپ يۈرەتتى ۋە بۇ ئادەم سۇسىز بىر قۇدۇقتا ئۈچ يىل ياشىغان ئىدى. راھىب يوھان ئۈچ يىل بىر پۇتىدا تۇرۇپ ئىبادەت قىلغان ئىدى. ئۇ بۇ مۇددەت ئىچىدە ئولتۇرمىدى ياكى ئۇخلىمىغان ئىدى. بەك ھېرىپ كەتكەن ۋاقتىدا پەقەت مۇرىسىنى بىر يەرگە تىرەپ تۇرۇۋالاتتى. بەزى راھىبلار ھېچقانداق كىيىم كىيمەي، قىپيالىڭاچ يۈرەتتى ۋە پەقەت ئۇزۇن چاچلىرىنى يېپىنچا قىلىۋالاتتى. ھايۋانغا ئوخشاش تۆت پۇتلاپ ماڭاتتى. نۇرغۇنلىرى ۋەھشىي ھايۋانلارنىڭ ئۆڭكۈرلىرىدە، سۇسىز قۇدۇقلاردا ۋە قەبرىستانلىقلاردا ياشايتتى. كۆپىنچىسى يېگى ياكى قۇرۇق ئۆت ـ چۆپلەرنى يەيتتى. بەدەن تازىلىقىنى روھى پاكلىققا قارشى دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن بەدىنىنى ھېچ يۇيمايتتى. ئۇلارنىڭ نەزەرىدە ئىنسانلارنىڭ تەقۋالىقتا ئەڭ يۈكسەك بولغىنى، پاكىزلىقتىن ئەڭ يىراقلىشىپ، مەينەتچىلىككە ئەڭ يېقىن بولغىنى ئىدى.

راھىب ئېتىنېس مۇنداق دېگەن ئىدى:

راھىب ئالتۇنى ئۆمرى بويىچە پۇتىنى يۇيۇش گۇناھىنى ئىشلىمىگەن ئىدى. راھىب ئابراھام **50** يىلغىچە يۈز ۋە ئاياغلىرىغا سۇ تەككۈزمىگەن ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسكەندەرىيە راھىبى كېيىن پۇشايمان قىلغان ھالدا مۇنداق دېگەن ئىدى: "ئېست! بىر ۋاقىتلار يۈز يۇيۇشنى ھارام دەپ ئويلايتتۇق، ھازىر بولسا ھاماملارغا بېرىۋاتىمىز".

راھىبلار يۇرتمۇيۇرت ئايلىنىپ يۈرۈپ كىچىك باللارنى تۇتۇۋېلىپ چىركاۋ ۋە چاللەرگە قاچۇرۇپ، ئۇلارنى ئائىلە مېھرىدىن ئايرىپ، روھانىي قىلىپ تەربىيىلەيتتى. ھۆكۈمەت بۇلارغا ھېچقانداق چارە قىلالمىغاچقا كۆرمىگەنگە سېلىۋالاتتى. خرىستىئان خەلقمۇ راھىبلارنىڭ بۇ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى قوللايتتى ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاتا ـ ئانىسىنى تەرك ئېتىپ روھانىيلىققا يۈزلەنگەنلەرنى قىزغىن قارشى ئالاتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئىسمىنى پۈتۈن خەلققە ئېلان قىلاتتى. خرىستىئان تارىخىدىكى ئەڭ مەشھۇر بۈيۈك راھىبلار پۈتۈنلەي بالا قاچۇرۇش ماھارەتلىرى بىلەن تونۇلغان ئىدى. رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئاياللار راھىب "ئامبروس" نى كۆرۈش بىلەنلا باللىرىنى ئۆيگە ئەكىرىپ تىقىپ قوياتتى. دادىلار ۋە يېتىم ئىگىلىرى باللىرىغا ئىگە بولالمىغۇدەك ھالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئەڭ ئاخىرى بالا تەربىيىلەش ھوقۇقى پۈتۈنلەي راھىب ۋە پوپلارنىڭ قولىغا ئۆتتى".①

روھانىيلىقنىڭ ياۋروپا ئەخلاقىغا بولغان تەسىرى

روھانىيلىق ھەرىكىتى پەزىلەت دەپ قارالغان نەسىل ۋە شەرەپنىڭ بۇزۇلۇپ، بىر يۈرۈش يامانلىق ۋە رەزىللىكلەرگە ئايلىنىش بىلەن نەتىجىلەندى. ئىنسانلارنىڭ يۈزى كۈلمەس ھالغا كەلدى. مەردلىك، جاسارەت، جۈرئەت مۇلايىملىق ۋە روھى پاكلىقنى يوقاتقان خەلق ئاستا ـ ئاستا روھانىيلىقنى تەرك ئېتىشكە باشلىدى. ئائىلە ھاياتىنىڭ ئاساسلىرىنىڭ بۇزۇلۇشى، قېرىنداش ـ تۇغقانلار ئارىسىدا ئۆچمەنلىك ۋە نەپرەت ھاۋاسىنىڭ كەڭ يېيىلىشى روھانىيلىقنىڭ ئەڭ يامان ئاقىۋەتلىرىدىن بىرى ئىدى. يۈرەكلىرى شەپقەت ۋە مېھرىبان

① "ياۋروپا ئەخلاقى تارىخى" History of European Morals Chater IV lecky

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىلەن سوقان، كۆزلىرى ھەمىشە ياشلىنىپ تۇرىدىغان راھىبلار ئىزتىراب ئىچىدىكى ئاتا ـ ئانا ۋە پەرزەنتلەر ئالدىدا يۈرىكى تاشتەك قاتقان، كۆزلىرىدە ياشتىن ئەسەر قالمىغان، ئەقلىدىن ئازغان ئالۋاستى ئىدى. دادىلار بويتاق، ئانىلار تۇل ۋە بالىلار يېتىم قالغان ئىدى. شۇڭا نۇرغۇن كىشىلەر تىلەمچىلىك قىلىشقا مەجبۇر بولدى. راھىبلار ئىنسانلاردىن يىراق تۇرۇش ئۈچۈن چاللە رگە قاراپ يول ئالاتتى. ئۇلارنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى ئۆزلىرىنى ئاخىرەت ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئىدى. ئۆزلىرىنىڭ تىرىك ـ ئۆلۈكلىكى خىيالىغىمۇ كىرىپ چىقمايتتى. لېكىن بۇ ھەقتە كۆزلەرگە يىغا ئۇلاشتۇرىدىغان، يۈرەكلەرنى ئېچىشتۇرىدىغان ھادىسىلەرنى بايان قىلماقتا.①

"راھىبلار ئايالدىن قاچاتتى، ئۇلارغا يېقىنلىشىش ۋە مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنى گۇناھ دەپ بىلەتتى. ئۇلارنىڭ ئېتىقادىغا ئاساسلانغاندا، تاسادىپى يولدا ئايال بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇلار بىلەن سۆزلىشىش روھىي جەڭگىۋارلىقنى ۋە ئەمەللەرنى يوققا چىقىراتتى. ھەتتا ئۇلارنىڭ ئانىسى، ئاچا ـ سىڭلىسى ياكى خوتۇنى بولۇپ قالسىمۇ، ھېچ پەرق قىلمايتتى" لېكىن يەنە بۇنىڭغا ئوخشاش كۆلكىلىك ۋە ئېچىنارلىق ھېكايىلەرنى بايان قىلىدۇ.

روھانىيلىقنىڭ ئازغۇن ماددىچىلىق ئالدىدىكى تالاپىتى

بۇ ئازغۇن روھانىيلىقنىڭ رىم ماتېرىيالىزمنى توسۇپ قۇترتغان پەس ئارزۇلىرىنى ئۆز نىزامى ئاستىدا تىزگىنلىگەنلىكىنى ھېچكىم ئېيتالمايدۇ. بۇنداق بىر ئىش يۈز بەرمىدى، بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، ئىنساننىڭ تەبىئىتىگە زىت كېلىپ قالىدۇ. تارىخمۇ بۇنى ئىنكار قىلماقتا. مۇۋاپىق بىر يول تاللايدىغان، ئازغۇن ماددىچىلىقنى تورمۇزلىيالايدىغان ۋە ئۇنىڭدىن نورمال بىر ھايات يولى تاپالايدىغان بىردىنبىر نىزام ئادىمزاتنىڭ تەبىئىتىگە ئۇيغۇن، ساغلام،

① History of European Morals. Part II Chapter IV From Constantine to Chorlemagne

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەخلاقىي، دىنىي ۋە روھىي نىزامدۇر. بۇ نىزام ئىنسان تەبىئىتىنى يوق قىلىشقا ئۇرۇنمايدۇ. بەلكى ئۇنى توغرا، پايدىلىق تەرەپلەرگە يۆزلەندۇرىدۇ. بۇ ئارقىلىق ئىنسان تەبىئىتى بۇزۇلمايدۇ. پەقەت يامانلىقتىن ياخشىلىققا قاراپ يۆزلىنىدۇ. ئىسلام دىنى مانا مۇشۇنداق قىلالىغان ئىدى. ھەزرىتى مۇھەممەد مانا بۇ شەكىلدە ھەرىكەت قىلغان ئىدى. ھەزرىتى مۇھەممەد ئەرەبلەرنىڭ جاسارەت ۋە مەردلىكىنى قەبىلىۋازلىق، جېدەل ـ ماجرا، قان تەلەپ قىلىش دەۋاسى بۇرۇنقى ئىنتىقام ئېلىش ھېسسىياتلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، ئۇلارنى الله يولىدا جىھاد قىلىشقا ۋە ئۇنىڭ نامىنى ئۇلۇغلاشقا چاقىرغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلارنى كەڭ قورساقلىق ۋە سېخىيلىقلىرىنى الله يولىدا قوللىنىشقا يۆزلەندۈرگەن ئىدى.

ھەزرىتى مۇھەممەد جاھالەت پاتقىقىغا پېتىپ قالغان ئەرەبلەرنى ئىسلام دىنى بىلەن شەرەپلەندۈرۈپ، جاھىلىيەت نىزامىنىڭ ئورنىغا ئىسلامىيەت نىزامىنى قويدى ۋە بۇ ئارقىلىق يۈرەكلەر ئىنتىلگۈاتقان ھۇزۇر ۋە راھەتلىكنى ئورناتتى.

بىر مۇسۇلمان ئالىمنىڭ دېگىنىدەك، قەلبلەر بىر شەيئىنى پەقەت باشقا بىر شەيئى بىلەن يوقىتالايدۇ. چۈنكى، ئۇلار ھەرىكەت ئۈچۈن يارىتىلغاندۇر. بىكارچىلىق ئۈچۈن ئەمەس[1] ئەمەلىيەتتە پەيغەمبەرلەرمۇ ئىنسانىيەتنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىپ بۇزۇش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى كامالەتكە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئىدى[2].

رەسۇلۇللاھ مەدىنىگە قەدەم باسقان چاغدا، مەدىنە خەلقىنىڭ ئىككى كۈنى بايرىمى بار ئىدى. ئويناپ ـ تاماشا قىلاتتى. رەسۇلۇللاھ: «بۇ ئىككى كۈن نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سورىدى. ئۇلار: جاھالىيەت دەۋرىدە بۇ ئىككى كۈننى خاتىرىلەپ، تاماشا قىلىپ ئۆتكۈزەتتۇق، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: «الله

[1] شەيخۇل ئىسلام ئەل ھافىز ئىبنى تەيمىيە ھىجرىيە 727 ـ يىلى تۇغۇلغان ”ئىقتىدائۇس سەراتالمۇستەقىم ۋە مۇخالىفەتۇل ئەسھابى جەھىيم“ 143 ـ بەت.
[2] ئىبنى تەيمىيە ”پەيغەمبەرلەر“ ئەنئۇبۇۋۋە.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سىلەرگە بۇنىڭدىن تېخىمۇ ياخشىنى بەردى. ئۇ قۇربان ۋە روزى ھېيتتۇر»[1].

ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا دېدىكى: يېنىمدا ئەنسارىلاردىن ئىككى چۆرە بۇئاس كۈنىدە ئەنسارىلارنى مەدھىيلەپ ئېيتىدىغان ناخشىلىرىنى ئېيتىۋاتقاندا ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىرىپ قالدى. بۇ ئىككى چۆرە ئەسلىدە ناخشىچى ئەمەستى. ھەزرىتى ئەبۇبەكرى مۇنداق دەپ چىقىشى: "دېمەك رەسۇلۇللاھنىڭ ئۆيىدە شەيتان ئاۋازلىرى ھە؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، بايرامدا" رەسۇلۇللاھ: «ئى ئەبۇبەكرى! ھەر مىللەتنىڭ بىر بايرىمى بار. بۇ بىزنىڭ بايرىمىمىز» دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە: «مەيلى ئۇلارنى قويىۋەت ئى ئەبۇبەكرى! بۇ كۈنلەر بايرام كۈنلەردۇر، دېگەنلىكى سۆزلەندى.[2].

ئەمما خرىستىئان رىم ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتى مەقسەتسىز نىشانسىز يولدا بۇزۇلۇپ يوقىلىشقا مەھكۇم قىلدى. ئىنسان تەبىئىتىنى قوبۇل قىلالمايدىغان بىر نىزام ئورناتتى. ئىنسانلارغا چىداپ تۇرغۇسىز ۋەزىپىلەر يۈكلەندى. خەلىپە ئازغۇن ماددىچىلىقنى تىزگىنلەش ئۈچۈن بۇ ئېغىر نىزامغا بويسۇن ئېگىشكە مەجبۇر بولدى. ئاخىردا بەرداشلىق بېرەلمەي ئىسيان كۆتەردى. خرىستىئانلىق تەبىئەت رىئاللىقنى ئىنكار قىلىپ، پۈتۈن كۈچىنى روھانىيلىققا سەرپ قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئىنسانلارنىڭ بۇزۇلغان ئەخلاقىنى ۋە ھاياتىنى تۈزىتەلمىدى. چوڭقۇر ھاڭغا دۇملاۋاتقان مەدەنىيەتنىڭ تىزگىنىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنى يىراقلىشىشتىن قۇتقۇزالمىدى. چۈنكى خرىستىئان مەملىكەتلىرىدىكى پىتنە - پاساتلار تۈپەيلىدىن تەقۋا ۋە روھانىيلىق بولۇك - پۇچقاقلارغا تىقىلىپ، ھاياتتىكى ئۈستۈنلۈكنى پۈتۈنلەي يوقاتتى يامانلىقلار ۋە ئازغۇنلۇقلار بولسا، شەھەر مەركەزلىرىدە يامراپ كەتكەن ئىدى.

[1] ئەبۇداۋۇد، ئەھمەد، نەسرى.
[2] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئازغۇن ماتېرىيالىزم ۋە تەلۋە روھانىيلىق

ئۇ دەۋردە خرىستىئان دۇنيانىڭ قانداقلارچە روھانىيلىق بىلەن ئازغۇنلۇقتىن بىرىنى تاللاشقا چۈشۈپ قالغانلىقىنى ئىزاھلىغان. لېكي مۇنداق دەيدۇ:

”ھەشەمەتچىلىك ۋە ئىسراپچىلىق خەلقنىڭ ئەخلاق ۋە تۇرمۇشىدا ئاخىرقى چەككە يەتكەن ئىدى. تەلۋىلىك ئازغۇنلۇق، ھەشەمەتكە چوقۇنۇش، شەخسىي ئارزۇلىرىغا بېرىلىش قاتارلىقلار مەيلى ھۆكۈمدارلارنىڭ مەجلىسلىرىدە بولسۇن، مەيلى دۆلەت ئادەملىرىنىڭ ياكى بايلارنىڭ يىغىلىشلىرىدا بولسۇن، بىر يەردە كەم بولسا بولمايتتى. خەلق جەلىبكار ۋە پۈزۈز كىيىنىشتە بىر ـ بىرلىرى بىلەن بەسلىشەتتى. يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ھەشەمەتچىلىك ۋە ئىسراپچىلىق پۈتۈن ئېغىرلىقى بىلەن جەمئىيەتنىڭ قەلبىدە چوڭقۇر يەر ئالغان ئىدى. بۇنداق بىر دەۋردە دۇنيا تەلۋە روھانىيلىق بىلەن ئىنساپسىز ئازغۇنلۇقتىن بىرىنى تاللاشقا مەجبۇر بولدى. ئەڭ كۆپ زاھىت يېتىشتۈرگەن شەھەرلەر تەلۋىلىك ۋە ئازغۇنلۇق جەھەتتىن باشقا شەھەرلەرنىڭ ئالدىدا تۇراتتى، بۇ دەۋرە ئىنساننىڭ شەرەپ ۋە سائادىتىگە دۈشمەن بولغان ئازغۇنلۇق ۋە ۋەھىم بىر يەرگە كەلدى. جەمئىيەتنىڭ شەخسلەر ئۈستىدىكى مەنۋىي بېسىمى تامامەن ئاجىزلاپ شۇ ھالغا كەلدىكى، خەلق جەمئىيەتتە بارلىققا كەلگەن ناچار ھادىسىلەرگە ۋە يامان ھەرىكەتلەرگە ھەيران قالمايدىغان بولدى. بۇنىڭغا قارىماي، ئىنسانلارنىڭ قەلبى دىن ۋە ئۇنىڭ تەھدىت خاراكتېرلىك ئېپادىلىرىدىن قورقاتتى. چۈنكى دۇئا ۋە تىلەكلەرنىڭ ئىنساننىڭ بارلىق گۇناھلىرىغا كەففارەت بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. جەمئىيەتتە ھىيلىگەرلىك، ئالدامچىلىق ۋە يالغانچىلىق قورقۇنچلۇق ھالدا كۆپەيدى. ھەتتا بۇ ئەسىر قەيسەرلەر ئەسىرلىرىنىمۇ بېسىپ چۈشتى. ئەمما پىكىر ئەركىنلىكىنىڭ ۋە مىللىي قەھرىمانلىق روھىنىڭ چۆكۈشى، بىلەن دۈشمەنلىك، زۇلۇم ـ شىددەت ۋە تەلۋىلىك ئاستا ـ ئاستا ئازايدى“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دىنسىي مەركەزلەردىكى بۇزۇقلۇق

مەيلى روھانىيلىق بولسۇن ۋە مەيلى جەۋھىرى ئېلىپ تاشلانغان دىنى نىزام بولسۇن، ئىككىلىسى ئىنسان تەبىئىتىنى بۇزۇۋېتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەستى. شۇڭا ئىنسان تەبىئىتى يېڭى دىن ئوتتۇرىغا قويغان ۋە روھلارنى ئىگەللىگەن ھۆكۈمرانلىقى بىلەن بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالدى. ئالىملارنى ئەلۋەتتە بۇنىڭغا باشقا ئالىملارمۇ تەسىر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئىنسانلىقنىڭ تەبىئىتى بۇزۇلدى. چۈشكۈنلۈك ۋە تەلۋىلىك دىنى مەركەزلەرگىچە يېيىلدى. ھەتتا بەزى دىنى مەركەزلەر ئەخلاقى بۇزۇقلۇقتا، تەلۋىلىك، ئازغۇنلۇقتا نورمال دۇنيادىكى بۇزۇقچىلىق مەركەزلىرىدىن ئېشىپ چۈشەتتى. بۇنىڭ بىلەن دۆلەت خرىستىئانلار ئارىسىدا دوستلۇق، قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتىنى كۈچلەندۈرۈش، قۇربانلارنىڭ ۋە ئەۋلىيالارنىڭ قەبرىلىرىنى زىيارەت قىلىپ، خاتىرىلەش مۇراسىملىرىنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن قۇرۇلغان دىنسىي جەمئىيەتلەرنى توختاتتى. چۈنكى بۇ يەردىكى غەيرىي ئەخلاقى ھەرىكەتلەر ۋە ئازغۇنلۇقلار چېكىگە يەتكەن ئىدى. نەتىجىدە، پاپازلار چوڭ گۇناھلار ۋە تۈرلۈك جىنايەتلەر بىلەن ئەيىبلەندى.

پوپ ژارۇم مۇنداق دەيدۇ:

”پاپازلارنىڭ ھاياتى ۋە قولللىرىدىكى بايلىق ھەشەمەت ئىچىدىكى بايلارنىڭ ۋە ھۆكۈمرانلارنىڭ سەلتەنىتىنى قايرىپ قويغىدەك دەرىجىدە زور ئىدى. پاپازلارنىڭ ئەخلاقى تامامەن بۇزۇلغان، قەبىلىرىنى قارانىيەت ۋە مال ـ دۇنيا ھېرىسمەنلىكى قاپلىغانتى. يۇرۇش ـ تۇرۇش، ھەرىكەتلىرىدە ئىنتايىن ھەددىدىن ئاشقان ئىدى. ھەتتا يەر ۋە مەنسەپلەرنى تىجارەت مېلىغا ئوخشاش ئوچۇق ـ ئاشكارا كىم ئارتۇق قىلىپ ساتاتتى.

جەننەت قەسىرلىرىنى، كەچۈرۈم خەتلەرنى، چەكلەر شەكلىدە پارچە ـ پارچىلارغا ئايرىيتتى ۋە قانۇنلارغا خىلاپ ھەرىكەتلەرنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلىشقا رۇخسەت بېرەتتى. چەكلەر ۋە ماتېرىياللارغا ئوخشاش قۇتۇلۇش بەلگىلىرىنى، چەكلەنگەن ۋە مەنئى قىلىنغان نەرسىلەرنى ھالال قىلىدىغان ئىجازەتنامىلەرنى تارقىتاتتى. پارا يەتتى ۋە جازانخورلۇق قىلاتتى. قوللىرىدىكى مال ـ بايلىقنى بۇزۇپ ـ چېچىپ خەجلەيتتى. ھەتتا پاپا 8 ـ ئەنوسىن پاپالىق تاجىنى گۆرۈگە قويغانلىقتىن ئۇنىڭدىن ئايرىلىش مەجبۇرىيىتىدە قالغان. ئاڭلىتىشلارغا قارىغاندا، پاپا 10 ـ لوئىس ئۆزىدىن بۇرۇنقى پاپانىڭ مال ـ بايلىقنى يەپ تۈگەتكىنىدەك، ئۆزىدىن كېيىن كېلىدىغان پاپانىڭ مۈلۈك ۋە كىرىملىرىنىمۇ ئۆز نېسىۋىسى بىلەن قوشۇپ تۈگەتكەن ئىدى. رىۋايەت قىلىنىشىچە، فرانسىيەنىڭ بارلىق كىرىمى پاپالارنىڭ چىقىمى ۋە شەھۋەت ئارزۇلىرىنىڭ قاندۇرۇلۇشىغا يەتمەيتتى.[1]

ئىمپېراتورلۇق ۋە پاپالىق جېڭى

11 ـ ئەسىردە ئىمپېراتولۇق بىلەن پاپالىق ئارىسىدا شىددەتلىك جېدەل ـ ماجىرا باشلاندى. ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدىكى دۈشمەنلىك شىددەتكە ئايلاندى. بۇ ماجىرانىڭ بېشىدا پاپالىق ئۈستۈن كەلدى. ھەتتا ئىمپېراتور 4 ـ ھېنرى 1077 ـ يىلى ”كانۇسا“ قەلئەسىدىكى پاپالىق سارىيىغا بويۇن ئېگىشكە مەجبۇر بولدى. لېكىن پاپا 4 ـ ھېنرىنى ھۇزۇرىغا قوبۇل قىلمىدى. پەقەت بەزى مۆتىۋەرلەرنىڭ ئارىغا چۈشۈشى ئارقىلىق رازى بولدى. ئىمپېراتور پاپانىڭ ھۇزۇرىغا يالاڭ ئاياق، نېپىز بىر كىيىم بىلەن ئىككى قات ئېگىلىپ كىردى ۋە تەۋبە ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن پاپا ئىمپېراتورنىڭ گۇناھىنى كەچۈردى. ئۇنىڭدىن كېيىن، پاپالىق بىلەن ئىمپېراتورلۇق ئارىسىدا كۆپلىگەن چوڭ ۋەقە ـ ھادىسىلەر يۈز بەردى ۋە نەتىجىدە پاپالىق زەئىپلەشتى. بۇ ئۇزۇن مۇددەت ئىچىدە كىشىلەر دىنىي ۋە دۇنياۋىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىر ـ بىرى بىلەن دۈشمەنلەشتى. ئىمپېراتور ۋە پاپالىقنىڭ بويۇنتۇرۇقى ئاستىدا چىدىغۇسىز ئازابلارغا دۇچار بولدى.

---

[1] Conflict of Religion and Science

ئوتتۇرا ئەسىردە پاپالار ئىمپېراتور ۋە پادىشاھلارغا نىسبەتەن بولمىغان نوپۇز ۋە ئىمتىيازلارغا ساھىب ئىدى. شۇڭا پاپالار ياۋروپانى دىنىنىڭ سايىسىدا ئىلىم ۋە مەدەنىيەت ساھەسىدە كۆپلىگەن تەرەققىياتلارغا ئېرىشتۈرەلەيتتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ۋەكىللىرى پۈتۈن ياۋروپا دۆلەتلىرىنى ئايلىناتتى، خەلق بىلەن مۇناسىۋەت باغلايتتى. ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەتتى. يەرلىك تىللاردا سۆزلىشىپ ئۇلار بىلەن سۆھبەتلىشەلەيتتى ۋە ئۇلارنىڭ مۇھىم سىياسىي مەسىلىرىگە ئارىلىشاتتى ۋە نەتىجىدە پاپالار ئاساسەن ھەر يەردە ئوخشاش بىر تىلدا سۆزلىشەلەيدىغان ۋە دۆلەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرىدا ئۆزلىرىگە ياردەم قىلالىغۇدەك چوڭ سىياسەتچىلەر ۋە قابىلىيەتلىك كىشىلەرگە ئېرىشكەن ئىدى.

ياۋروپانىڭ دىن ئادەملىرىدىن تارتقان ئازابلىرى

دىنىي زاتلارنىڭ بۇ مۇدھىش سەلتەنەتنى ئۆز مەنسەپ ۋە نوپۇزلىرىدا قوللىنىشى خرىستىئان دىنى ۋە مىللەتلىرى ئۈچۈن چوڭ بەختسىزلىك ئىدى. شۇڭا ياۋروپا جاھالەتنىڭ قاراڭغۇلۇقىغا، خۇراپاتلىق ۋە قالاقلىق ئازگىلىغا پاتتى. مەدەنىيەت پاپالارنىڭ ھاكىمىيەت ۋە روھانىيلىقىدا تۇنجۇقتى ياۋروپا قىتئەسىنىڭ نوپۇسى مىڭ يىلغىچە ھېچ كۆپەيمىدى.

شۇنىڭغا ئوخشاش ئەنگلىيە نوپۇسىدىمۇ **500** يىل ئىچىدە ھېچقانداق ئىلگىرىلەش بولمىدى. بۇنىڭ تۈپ سەۋەبى شۈبھىسىزكى، پوپ ۋە روھانىيلارنىڭ خەلققە چىرايلىق كۆرسىتىپ تەشۋىق قىلغان بويتاقلىق ھاياتى ئىدى. پوپ ۋە كاھىنلار دوختۇرلارنىڭ تەۋسىيە ۋە داۋالاش مېتودلىرىغا قۇلاق سالمىغاچقا، يۇقۇملۇق كېسەللەر قىتئەنىڭ ھەر تەرىپىگە تېز سۈرئەتتە يامرىدى. كېيىنچە " **The Pus Second**" لەقىمى بىلەن داڭق چىقارغان "**Ebi Subis**" نىڭ تەخمىنەن **1430** ـ يىللىرى بۈيۈك بېرىتانىيەگە ئارىلىغا قىلغان

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ساياھەتتىن ئەنگىلىيەنىڭ مەدەنىيەت ساھەسىدىكى چۆكۈشى ۋە قالاقلىقى، خەلقنىڭ نامرات ۋە پېقىرلىقى ناھايىتى ئوچۇق كۆرۈلمەكتە.

دىنىي زاتلارنىڭ دىنىي كىتابلارغا قارشى ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرى

ياۋروپادا دىنىي زاتلارنىڭ ئەڭ چوڭ خاتالىقلىرى بولسا، ئۆزلىرىگە ۋە ئۆزلىرى ۋەكىللىك قىلغان دىنغا قارشى ئۆتكۈزگەن ئەڭ قورقۇنچ جىنايەتلىرى؛ قوللىرىدىكى مۇقەددەس دىنىي كىتابلارغا ئىنسانىي مەلۇماتلارنى، دەۋرىنىڭ تارىخ، جۇغراپىيە بىلىملىرىنى ۋە تەبىئەت ئىلىملىرىنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىشى ئىدى. بۇ ئىلىملەر بىر جەھەتتىن ئۇ دەۋرىنىڭ ئەڭ ئۈستۈن ئىلىملىرى ۋە ئۇ ئەسىرنىڭ ھېچكىم شۈبھىلەنمەيدىغان ھەقىقەتلىرى ئىدى. ئەمما ھەرگىز ئىنسان ئىلمىنىڭ ئاخىرقى نوقتىسى ئەمەس ئىدى. ئەگەر ئىنسان ئىلمىنىڭ ھەرقايسى بىر ئەسىردە يۈكسەلگەن سەۋىيىسى بىر چوققا دەپ قارالسا، ئۇ ھالدا ئىنسان ۋاقىت ئۆتۈشى بىلەن مەيدانغا كەلگەن تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىشلەرگە ئىشەنمەسلىكى كېرەك. ھالبۇكى، ئىنسانىيەتنى مەشغۇل قىلىۋاتقان ئىلىملەر توختىماي تەرەققىي قىلىۋاتىدۇ. شۇڭا دىننى ئىنسانىي مەلۇماتلار ئاساسىغا ئولتۇرغۇزۇش خۇددى قۇم دۆۋىسىنىڭ ئۈستىگە ساراي سالغانغا ئوخشايدۇ. شۇنىسى بىزگە مەلۇمكى، بەلكى پوپلار بۇ پائالىيەتلەرنى ياخشى نىيەتلىرى بىلەن قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆزلىرىگە ۋە دىنغا قارشى ئەڭ چوڭ جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولۇشى مۇمكىن. دىن بىلەن ئىلىم ئارىسىدا يۈز بەرگەن بۇ جېدەل - ماجرانىڭ بىردىنبىر سەۋەبى بۇ ئىدى. بۇ ماجرادا ئىنسانىيەتنىڭ ئىلىملىرى (بۇنىڭ ئىچىدە ھەقىقەتلەر، خۇراپىيلىقلار، ياخشى ۋە يامان نەرسىلەرمۇ بار) بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن دىن ئىلىم ۋە ئەقىل ئالدىدا ئېغىر تالاپەتكە ئۇچرىدى. دىنىي زاتلار ئورۇن مەنسەپلىرىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، بەللىرىنى قايتا رۇسلىيالمىغۇدەك ھالغا كەلتۈرۈلدى. بۇلاردىن تېخىمۇ پالاكتى ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يامنى ياۋرۇپانىڭ دىنسىزلىششى ئىدى. شۇنداق، ياۋرۇپادا دىننى خورلايدىغان بىر خاراكتېر شەكىللەندى.

دىننىي زاتلار مۇقەددەس كىتابلارغا ئىنسانىي مەلۇماتلارنى كىرگۈزۈۋېتىش بىلەنلا قانائەتلەنمىدى. ئۇلاردىن ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا ئېقىپ يۈرۈپ مەشھۇر بولغان ۋە بەزى تەۋرات ۋە ئىنجىل تەپسىرچىلىرى ۋە شەرھىيچىلەر چۈشەندۈرگەن تارىخ، جۇغراپىيە ۋە تەبىئەتكە دائىر مەلۇماتلارنىمۇ مۇقەددەس دەپ بىلدى ۋە ئۇلارنى دىنى تونغا ئوراپ مۇتلەق ئىشىنىش كېرەك بولغان دىننىي ئاساس ۋە پرىنسىپلار دەپ قارىدى. بۇنىڭغا ئۇيغۇن بولمىغان خەۋەرلەرنىڭ ھەقىقەت بىلەن مۇناسىۋىتى يوقلۇقى ۋە ئۇلارنىڭ دەرھال تەرك قىلىنىشى كېرەكلىكى ھەققىدە چىڭ تۇردى. بۇ ساھەدە كۆپلەپ كىتاب چىقاردى. مەسىلەن: الله ئەۋەتكەن كىتابلار بىلەن ھېچ ئالاقىسى بولمىغان خرىستىئان جوغراپىيىسى ” Christian Topography“ نامىلىق بىر كىتابنى ئويدۇرۇپ چىقتى ۋە بۇ كىتابنى بەكمۇ ئەتىۋارلىدى. ھەتتا بۇ كىتابقا ئىشەنمىگەنلەرنى سەت گەپلەر بىلەن ئەيىبلىدى.

چېركاۋنىڭ ئىلىمگە قارشى يۈرگۈزگەن ۋەھشىيلىكلىرى

چېركاۋلارنىڭ ئىلىمگە قارشى ئېلىپ بارغان ۋەھشىي ھەرىكەتلىرى ياۋرۇپادا راتسىئونالىزم ۋۇلقانى پارتلاپ، تەبىئەت ۋە ئىلىم ئىگىلىرىنىڭ دىنى ئەنئەنىلەر زەنجىرىنى پارچىلاپ تاشلىغان دەۋرگە توغرا كېلىدۇ. ئالىم ۋە ئەدىبلەر خرىستىئانلارنىڭ جوغراپىيىگە مۇناسىۋەتلىك نەزىرىيەلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بۇ ئويدۇرما كىتابلىرىغا ھاقارەت ياغدۇرۇپ، ئۇنى ئوچۇقتىن ئوچۇق تەنقىد قىلدى. ئۇندىن باشقا، كىتاب ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنمىگەنلىكلىرى ئۈچۈن ئۆزرىخاھلىق ئېتىقاچ، ئىلمىي كەشىپ ۋە ئىجادىيەتلىرىنى پۈتۈن دۇنياغا ئېلان قىلدى. دەل بۇ ۋاقىتتا چېركاۋلاردا قىيامەت قوپتى. ياۋرۇپا تىزگىنىنى قولىدا تۇتۇۋاتقان چېركاۋ مەنسۇپلىرى دەرھال

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەرىكەتلىنىپ ئالىملارنى ھاقارەتلەشكە باشلىدى. خرىستىئانلىق يولىدا مال ۋە جانلىرىنىڭ ھالال ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلدى. پاپالارنىڭ نەزىرىدىكى شەھەر، ئۆي، كەپە، ئورمان، ئۆڭكۈر ۋە باغلارغىچە تارقالغان بۇ كاپىر ۋە خۇداسىزلارنى جازالاندۇردىغان "جازا مەھكىمىلىرى" نى قۇردى. بۇ مەھكىمىلەر خرىستىئان دۇنياسىدا چىركاۋغا قارشى سوقىدىغان بىرمۇ تومۇر قويماسلىق ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز، پۈتۈن كۈچى بىلەن خىزمەت قىلدى. ياۋرۇپانى شەرقتىن غەربكە، شىمالدىن جەنۇبقىچە قويماي ئاختۇردى. ئىنسانلارنىڭ ئانىسىدىن ئەمگەن سۈتىنى بۇرنىدىن بۇلاق ئاقتۇردى. ياۋرۇپالىقلار تۇغۇلغىنىغا پۇشايمان قىلدى. ھەتتا بىر خرىستىئان ئەدىب:

"بىر كىشىنىڭ خرىستىئان بولغاندىن كېيىن ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلۈشى ئىمكانسىزدۇر" دېگەن ئىدى. بۇ مەھكىمىلەر تەرىپىدىن جازالاندۇرۇلغانلار سانىنىڭ **300,000** ئىكەنلىكى تەخمىن قىلىنماقتا. بۇلاردىن **32,000** كىشى تىرىك كۆيدۈرۈۋېتىلدى. مەشھۇر تەبىئەت ئالىمى "برۇنى" مۇ تىرىك پېتى كۆيدۈرۈۋېتىلگەنلەرنىڭ ئارىسىدا ئىدى. چىركاۋ "برۇنى" نى ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان نەزەرىيىلىرى تۈپەيلىدىن جازالاندۇرغان ئىدى. چىركاۋلارغا قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتكەن نەزەرىيەلەردىن بىرى "ئالەملەرنىڭ كۆپلىكى" نەزەرىيىسى ئىدى. شۇڭا ئۇ چىركاۋ تەرىپىدىن ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان ئىدى. چىركاۋ بۇنىڭ بىلەنلا قالماي، ئۇنىڭ بىر تامچە قېنىنىڭ ئاقماسلىقىنى يەنى تىرىك كۆيدۈرۈلۈشىنى تەلەپ قىلدى ۋە "برۇنى" تىرىك پېتى كۆيدۈرۈلدى.

مەشھۇر تەبىئەت ئالىمى "گالىبا" مۇ ئوخشاش ئاقىۋەتكە دۇچار بولدى. چۈنكى ئۇ دۇنيانىڭ قۇياش ئەتراپىدا ئايلىنىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلاھاتچىلارنىڭ ئىنقىلابى

چىركاۋنىڭ ئىلىم ئىگىلىرىگە قارشى يۈرگۈزگەن ۋەھشىيلىكىگە چىدىيالمىغان ئىلغار ئىسلاھاتچىلار زور بىر ئىنقىلابى ھەرىكەت باشلاتتى. دىنىي زاتلار، چىركاۋ ۋەكىللىرى ۋە مۇتەئەسسىپلەرگە قارشى جەڭ ئېلان قىلدى. ئۇلارنىڭ ئېتىقادلىرىغا، مەدەنىيىتىگە، ئىلمىگە، ئەخلاقىغا، ئوقۇتۇش سىستېمىسىغا ۋە ئۇنىڭغا ئوخشاش ھەر تۈرلۈك مەنىۋى مەنبەلەرگە قارشىلىق كۆرسەتتى. ئاۋۋال خرىستىئانلىققا، كېيىنچە بارلىق دىنلارغا قارشى چىقتى. راتسىئونالىلار ۋە ئىلىم ئىگىلىرى بىلەن خرىستىئان دىنى زاتلىرى ئارىسىدا، تېخىمۇ توغرىسى، دىن بىلەن خەۋپسىزلىك كۈچلىرى ئارىسىدا مەيدانغا كەلگەن بۇ ماجرا دىن ۋە ئىلىم ماجراسىغا ئايلاندى. ئىسلاھاتچىلار ئىلىم ۋە دىنىنىڭ بىرلىششى مۇمكىن بولمايدىغان ئىككى زىت قۇتۇپ ئىكەنلىكىنى، ئەقىل بىلەن دىنىي نىزامنىڭ ئەسلا ماسلاشمايدىغانلىقىنى، بۇلاردىن بىرىنى قوبۇل قىلغان كىشىنىڭ يەنە بىرىنى مۇتلەق تەرك ئېتىشى، بىرىنچىسىگە ئىشەنگەن كىشىنىڭ ئىككىنچىسىنى دەرھال ئىنكار قىلىش كېرەكلىكىنى تەرغىب قىلدى. ئىسلاھاتچىلارغا دىن توغرۇلۇق سۆز ئاچقان ھامان خاتىرىلىرىگە ئىلىم ۋە ھەقىقەت يولىدا ئېقىتىلغان پاك قانلار، راھىبلارنىڭ قوپال ھەرىكەتلىرى ۋە پوپلارنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرى يولىدا قۇربان قىلىنغان گۇناھسىز كىشىلەر كېلەتتى. كۆز ئالدىغا سىركە ساتىدىغان مۇز چىرايلار، چاك ـ چاك يېرىلغان قوللار، غەزەپ ـ نەپرەتلىك كۆزلەر، ئىنساپسىز تاش يۈرەكلەر، قاتماللاشقان ئەخمەق ئىنسانلار كېلەتتى. شۇڭا دىنغا ۋە مەنىۋىيەتكە ۋە ئۇلارغا ۋەكىللىك قىلغانلارغا قارشى قەلبلىرىدە قاتتىق نەپرەتلىنىش ھېسسىياتى تۇغۇلدى، ئەينى ھېسسىياتنى باشقىلارغىمۇ سىڭدۈردى ۋە بۇنى ئۆزلىرىنىڭ ۋەزىپىسى سۈپىتىدە داۋاملاشتۇردى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلاھاتچىلار ئۆتكۈزگەن خاتالىقلار ۋە ئورۇنسىز ھەرىكەتلەر

ئىنقىلاب ھەرىكىتىگە كىرىشكەن بۇ ئىسلاھاتچىلار سەۋر - تاقەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەندەك، غەيرەت قىلىش ۋە چىدامچانلىق روھلىرى، تەپەككۇرى ۋە تەتقىق قىلىش ئىنتىزامچانلىقىمۇ يوق ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا، دىنى رەھبەرلىكنى مونوپول قىلىۋالغان كىشىلەر ئۆيدۇرۇۋالغان يالغان - ياۋىداق شەيئىلەر بىلەن ھەقىقىي دىننى بىر - بىرىدىن ئايرىيالىغۇدەك، دىننىڭ مەسئۇلىيەت ۋە ۋەزىپىلىرى بىلەن چىركاۋ مەنسۇبلىرىنىڭ جاھالىتى، قالاقلىقى، مۇستەبىتلىكى ۋە ناچار قىلىقلىرىنى پەرق ئېتەلىگۈدەك ئىجتىھاد ۋە تەپەككۇر كۈچىگىمۇ ئىگە ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىنقىلابچىلار دىننى ئېتىزغا ئۇرۇق چاچقاندەك مۇنداقلا تەرك ئەتمىدى، لېكىن مۇتەئەسسىپ ۋە دىنى زاتلارنىڭ قوپال ھەرىكەتلىرى ۋە ئالدىراقسانلىقى ھەر ۋاقىت ھەر يەردە بولغىنىدەكلا، ئىنقىلابچىلارغىمۇ دىنى مەسىلىلەرگە كۆز يۇگۈرتۈپ، تەھلىل قىلىش پۇرسىتى بەرمىدى.

شۇنداقلا، ئىنقىلابچىلار زاماندашلىرى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان ۋە بۇ ئارقىلىق ئۇلارنى كىرىزىسلەردىن قوتۇلدۇرۇپ، خاتىرجەملىككە ئېرىشتۈرگەن ئىسلام دىنىدەك بىر نەزەرىيىگە ئوبيېكتىپ نوقتىئىنەزەر بىلەن قارىيالىغۇدەك پىكرى قابىلىيەتتىن، سەممىيەت ۋە ساداقەتتىن مەھرۇم ئىدى.

﴿ئۇلار ئەلچىگە - ئۇممى پەيغەمبەرگە (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) ئەگىشىدۇ، ئۇلار ئۇز ئىلگىدىكى تەۋرات، ئىنجىللاردا ئۇنىڭ (سۈپىتىنىڭ) يېزىلغانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇ ئۇلارنى ياخشى ئىش قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىش قىلىشتىن توسىدۇ، ئۇلارغا پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلىدۇ، ناپاك نەرسىلەرنى ھارام قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئېغىر يۈكىنى يېنىكلىتىدۇ، ئۇلارنى سېلىنغان تاقاق، كويزا - كىشەنلەردىن بوشىتىدۇ (يەنى ئۇلارغا يۈكلەنگەن ئېغىر ۋەزىپىلەرنى ئېلىپ تاشلايدۇ)، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتقانلار، ئۇنى ھۆرمەتلىگەنلەر،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇنىڭغا يارادەم بەرگەنلەر، ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان نۇر (يەنى قۇرئان)غا ئەگەشكۈچىلەر بەختكە ئېرىشكۈچىلەردۇر[1]﴾

لېكىن جاھىلىيەت مۇتەئەسسىپچىلىكى، شەرق مۇسۇلمانلىرى بىلەن غەرب خرىستىئانلىرى ئارىسىدا چىققان ئۇرۇشلار تۈپەيلىدىن سوقۇلغان قىلىن تاملار، كاھىن ۋە چىركاۋ مەنسۇپلىرىنىڭ ئىسلام دىنى ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى ھەزرىتى مۇھەممەدكە قارشى ئېلىپ بارغان تەشۋىقاتلىرى، تەھلىل ۋە تەتقىقات ئىشتىياقىنىڭ يوقلىشى، ئاخىرەت سائادىتىگە ئېرىشىش ئىشقىنىڭ زەئىپلىشىشى، ئۆلۈمدىن كېيىنكى مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئەھمىيەت بېرىلمەسلىكى ۋە بۇلارغا قوشۇلۇپ مۇسۇلمانلارنىڭ ياۋروپادا ئىسلام نەزەرىيىسىنىڭ يېيىلىپ تەرەققىي قىلىشىغا ئېتىبار بەرمەسلىكى... شۇنداق، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ياۋروپانىڭ ئىسلام دىنىغا قايتىشىغا، خۇددى ئاغرىقنىڭ دوختۇرغا، زەھەرلەنگۈچىنىڭ زەھەر قايتۇرغۇچقا بولغان ئېھتىياجىدەك جىددى ئېھتىياجلىق پەيتلەردە دەرھال ئىسلامغا چىڭ ئېسىلىپ، ئۇنى باغرىغا بېسىشىغا توسقۇنلۇق قىلدى.

غەربنىڭ ماتېرىيالىزمغا يۈزلىنىشى

ياۋروپا ھايات تومۇرلىرىنى قۇرۇتۇپ، بارلىق ھاياتى يولىنى يوقىتىپ قويغاندىن كېيىن ماتېرىيالىزمغا يۈزلەندى. ياۋروپا ئەقىدىسى، ھايات پەلسەپەسى، روھ ۋە ئەقىلگە بولغان كۆز قارىشى، ئەخلاقى ھەرىكەتلىرى، ئىلمىي، ئەدەبىيات، سىياستى، ھۆكۈمرانلىقى ۋە بارلىق مەنىۋى ئاساسلىرى بىلەن ماتېرىيالىزمغا يۈز تۇتتى. ئەلۋەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاۋۋال تەدرىجى، ئاستا ـ ئاستا مەيدانغا كەلدى، كېيىنچە ناھايىتى تېزلەشتى. چۈنكى ماتېرىيالىزم كۈچلۈك ۋە زور ئىدى. پەيلاسوپ ۋە تەبىئەت ئالىملىرى كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسى، ئىدارە قىلغۇچىسى ۋە باشقۇرغۇچىسىنىڭ يوقلۇقىنى، ماددا ۋە

[1] سۈرە ئەئراف 157 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەبىئەتتىن باشقا بۇ ئالەمنىڭ ھەرىكەتلىرىنى باشقۇرۇپ، كونترول قىلىدىغان بىر قۇۋۋەتنىڭ تېپىلمىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن دۇنيانى تەتقىق قىلىشقا، ئۇنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە باشقا ھادىسىلەرنى پەقەت مېخانىك يوللار بىلەن ئىزاھلاشقا باشلىدى ۋە بۇنىڭغا ئوبيېكتىپ كۆز قارىشى دەپ نام بەردى. الله نىڭ بارلىقىغا ئىمان ئېيتقان، ئۆرپ ـ ئادەت شەكلىدە بولسىمۇ ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى قوبۇل قىلىدىغان بارلىق ئىزدىنىش ۋە نەزەرىيەلەر ئۇلارنىڭ نەزەرىدە تەبىئىي پەن ئىلمىگە تايانمىغان قۇرۇق نەرسىلەر ئىدى. ئۇلارنى مازاق قىلاتتى ۋە ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ مەسخىرە ئوبيېكتى قىلىۋالغان ئىدى. تېخىمۇ كېيىن ئۇلار تاللىۋالغان مېتود، نەزەرىيە ۋە تەتقىقات نەتىجىلىرى ئۇلارنى ماددا ۋە ھەرىكەتتىن باشقا ھەممە نەرسىنى ئىنكار قىلىشقا ئېلىپ باردى. بۇنىڭ بىلەن سەزگۈ ئەزالىرى بىلەن ھېس قىلمىغان، تەجرىبىدىن ئۆتمىگەن، ئۆلچەپ ـ تارتىلمىغان ۋە سانالمىغان نەرسىلەرگە ئىشەنمەسلىككە باشلىدى ۋە نەتىجىدە، الله غا ئىمان ئېيتىش ۋە تەبىئەت سىرتىدىكى نەرسىلەرگە ئىشىنىش ئەقىلگە سىغمايدىغان ۋە ئىلمىي تەتقىقاتلاردىن ئۆتمىگەن بىر يۈرۈش پەرەزلەردىن ئىبارەت دەپ قوبۇل قىلىنىشقا باشلىدى.

ياۋرۇپالىقلار ئۇزۇن مەزگىلگىچە الله نى ئىنكار قىلىپ، دىنىنى قوبۇل قىلمىدى. ئۇلا دىنىنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلمىدى، لېكىن ئۇلار قوللانغان نەزەرىيە سىستېمىسى، ئىزدىنىش ۋە تەتقىقاتتا تۇتقان يوللىرى ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىش ئاساسىغا قۇرۇلغان، ئۇلىنى ۋەھيي ۋە ئەلچىلىك تەشكىل قىلغان ۋە ئىنسانىيەتنى ئاخىرەت ھاياتىغا دەۋەت قىلىدىغان دىن بىلەن ئەسلا ماسلاشمايتتى. چۈنكى بۇلار ئۇلارنىڭ سەزگۈ ئەزالىرى ۋە تەجرىبىلىرىنىڭ سىرتىدا بولۇپ، ئۆلچەش ـ تارتىش، ساناش قېلىپلىرىغا سىغمىغان ئىدى. شۇڭا ياۋرۇپالىقلارنىڭ دىنى ئېتىقادلارغا بولغان شۈبھىلىرى كۈندىن كۈنگە تېخىمۇ ئارتىۋاتاتتى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ماتېرىيالىزمنىڭ يېقىنقى دەۋردىكى رەزىللىكى

ياۋروپا بىلىم ۋە سەنئەت ئېقىمىنىڭ ئاۋانگارتلىرى ئۆز ئەنئەنىلىرىنىڭ مەجبۇرىيىتى ياكى خرىستىئان دۇنياسىدىكى ئاتمۇسفېرانىڭ تەسىرى ۋە ياكى ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي مەنپەئەتلەر يۈزىسىدىن يىللارچە ئازغۇن ماتېرىيالىزم ۋە ئۇنىڭ ھايات پەلسەپەسىنى خرىستىئان دىنىنىڭ ئاساسلىرى بىلەن تەڭ يولغا قويىدى. چۈنكى ئىجتىمائىي ۋە ئەخلاقىي مەنپەئەتلەر بىر مىللەت كىشىلىرىنى بىر - بىرىگە باغلاپ، باشباشتاقلىق ۋە چېكىدىن ئېشىپ كېتىشتىن توسۇپ قېلىش ئۈچۈن دىنىنىڭ قۇرۇق نامى بولسىمۇ، مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى. نىھايەت، يېقىنقى دەۋرلەردە ماتېرىيالىزم ۋە خرىستىئانلىق بەكمۇ زەئىپلەشتى. تەرەققىي قىلغان ماتىرىيالىزم مەدەنىيەتنىڭ تېخىمۇ تېز ئالغا بېسىشى، بۇنىڭغا قارشىلىق دىن ۋە ئەنئەنىلەرنىڭ ئارقىدا قېلىپ، مەدەنىيەتكە ماسلىشالماسلىقى ۋە بۇنىڭ بىلەن بىرگە ھەرخىل قىيىنچىلىق ۋە ۋاقىت ئىسراپچىلىقى ئەندىشىسىدە ماتېرىيالىست مەدەنىيەتنىڭ دىن بىلەن بىرلەشتۈرۈلمەسلىكى قاتارلىقلار خرىستىئان دىنى بىلەن ماتېرىيالىزمنىڭ بىر يەرگە كېلىشىنى پۈتۈنلەي قىيىنلاشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن ياۋروپالىقلار دىندىن ئاستا - ئاستا يىراقلىششقا باشلىدى. ئەخلاق ۋە شەرمى - ھايانى چۆرۈپ تاشلاپ، تېگى يوق ھاڭغا غۇلاپ كەتتى.

ماتېرىيالىزمنىڭ جارچىلىرى ۋە رەھبەرلىرى

ياۋروپانىڭ ھەر تەرىپىدە يازغۇچىلار، ئاپتورلار، ئەدىبلەر، پەيلاسوپلار، جەمئىيەتشۇناسلار ۋە سىياسەتچىلەر ماتېرىيالىزمنىڭ "سەپسەتىلىرىنى" خور قىلىپ ئېيتىشقا، قەلەملىرى بىلەن ماتېرىيالىزم زەھرىنى خەلقنىڭ زېھنى ۋە قەلبىگە سىڭدۈرۈپ،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەخلاقنى ماددى جەھەتتىن ئىزاھلاشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن، بەزىدە دوگماچىلىق پەلسەپىسىنى ۋە بەزىدە ئېپىكۇر ئېقىمىنىڭ ماتېرىيالىزمىنى تەشۋىق قىلاتتى.

فلورېنسىيەلىك ماكىيەۋېل (1469 ــــ 1527) گە ئوخشاش سىياسەتچىلەر ئاۋۋال دىنىنىڭ سىياسەتتىن ئايرىلىشىنى ۋە ئەخلاقنىڭ شەخسىي ۋە ئىجتىمائىدىن ئىبارەت ئىككى كاتېگورىيە بويىچە تەھلىل قىلىنىشىنى تەلەپ قىلدى ۋە مۇنۇلارنى قارارلاشتۇردى. ئەگەر دىن مۇتلەق بولۇشى كېرەك بولسا، ئۇ بىر شەخسىي مەسىلە سۈپىتىدە قېلىش كېرەك. دۆلەت ئىشلىرىغا ۋە سىياسەتكە ئارىلاشماسلىقى لازىم. چۈنكى دۆلەت ئەڭ مۇھىم ۋە ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئورگاندۇر. خرىستىئانلىققا كەلسەك، خرىستىئانلىقنىڭ ئاساسىي ئاخىرەت ھاياتىغا تايىنىدۇ. دىندار ۋە مۇتەئەسسىپلەرنىڭ چېركاۋلارغا پايدىسى بولغان بىلەن دۆلەتكە ھېچ پايدىسى يوق. چۈنكى ئۇلار دىنىي ھۆكۈملەرنىڭ ئاسارىتى ئاستىدا ياشايدۇ. شۇڭا ئۇلار دىنىي ھۆكۈم ۋە ئەخلاقىي پرىنسىپلاردىن سىرت ھەرقانداق مەنپەئەتكە يۈزلەنمەيدۇ. ئەسلىدە ھۆكۈمران ۋە پادىشاھلارنىڭ تۈلكە مىجەزىگە ئىگە بولۇشى، دۆلەتنىڭ ئەڭ كىچىك مەنپەئەتى ئۈچۈن ئەھدىنى بۇزۇشى، يالغانچىلىق، خىيانەت، ئالدامچىلىق ۋە ئىككى يۈزلىمچىلىكتىن چېكىنمەسلىكى لازىم... نىھايەت بۇ چاقىرىق ئەمەلگە ئاشتى. بۇرۇنقى دىنلارنىڭ ئورنىغا چىققان نۇرغۇنلىغان مىللىي ۋە ئىرقىي كۈچلەرمۇ بۇ چاقىرىققا ئاۋاز قوشتى.

ئەدەبىياتچىلار، يازغۇچىلار، شائىرلار، ئەدىبلەر ۋە راھىبلار ئاساسلىقى فرانسىيە ئىنقىلابىي ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى دەۋرلەردە بۇرۇنقى ئەخلاقىي قۇرۇلمىنى ۋە ئىجتىمائىي نىزامنى ئۆزگەرتىپ، يامانلىقلارنى كىشىلەرگە چىرايلىق كۆرسىتىشكە، ھەممە نەرسىنى ھالال قىلىشقا ۋە ئىنسان تەبىئىتىنى ھەرخىل چەكلىمىلەردىن ۋە كىشىلەرنى ئۆز مەسئۇلىيەتلىرىدىن يىراقلاشتۇرۇشقا باشلىدى. كىشىلەرنى ناچار ھاياتقا، شەھۋەت تۇزىقىغا ۋە دۇنيا مەنپەئەتكە چوڭقۇر چۆكۈپ، ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرۈش پەلسەپىسىگە دەۋەت قىلدى. ئۇلار دۇنيا نېمەتلىرىنى بەكمۇ ئەتىۋارلىدى ۋە بۇنىڭ

www.abulhasanalinadwi.org

www.munber.org

نەتىجىسىدە، كۆز بىلەن كۆرگىلى، قول بىلەن تۇتقىلى بولىدىغان ماددى مەنپەئەت ۋە ئۆتكۈنچى دۇنيا نېمەتلىرىدىن باشقا ھەممە نەرسىنى بىراقلا ئىنكار قىلدى.

يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمە نۇسخىسى

19 ـ، **20** ـ ئەسىر ياۋروپاسىدا ھايات جاھىلىيەت پاتقىقىغا پاتقان كونا بۇتپەرەست رىم ۋە يۇنان مەدەنىيىتىنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمىسى ھالىغا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن شەرقنىڭ نامىدىكى خرىستىئانلىقنىڭ زۇلمى ئاستىدا ئېزىلگەن ياۋروپا قايتىدىن كونا قىياپىتىگە كىردى.

بۇنىڭدا ئەجەبلەنگۈدەك بىر ئەھۋال يوق. بۈگۈنكى ياۋروپالىقلار يۇنان ۋە رىم مەدەنىيەتلىرىنىڭ مىراسچىلىرى ئىدى. دوكتور خائىس يۇنان مەدەنىيىتى ھەققىدىكى مۇلاھىزىسىدە ئۇچۇق ئوتتۇرىغا قويغىنىدەك، ياۋروپالىقلار ھەر دائىم روھ بىلەن ھېچ مۇناسىۋىتى بولمىغان، ئەھمىيەتسىز دىنلارنى ئىزدەيدۇ ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق دىننى قوبۇل قىلمايدۇ.

بۈگۈنكى، ياۋروپالىقلارنىڭ دىنى ئاساسلىرىنى بۇزغانلىقىنى، سۆزدە قوبۇل قىلىپ دىنغا لايىقىدا ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكىنى، ئەيش
ـ ئىشرەتكە بەكمۇ بېرىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈۋاتىمىز. لېكىن بۇ خۇسۇسىيەتلەرنىڭ يۇنان مەدەنىيىتىدىمۇ ئوخشاش ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويماقتا. يەنى بۈگۈنكى ياۋروپا ھاياتى بىلەن قەدىمكى يۇناننىڭ ھايات كۆز قارىشى ئوتتۇرىسىدا ئاساسەن ھېچ پەرق يوق ئىدى. مانا بۇ، ياۋروپادىكى دىنى مۇھىتنىڭ نەتىجىسى ئىدى. بۇنداق مۇھىت اللّٰه غا ھەققىي مەنىسى بىلەن ئىتائەت قىلىپ، ئۇنىڭ ئەمىرلىرىنى قەتئىي ئورۇنلاشتىن توسايدۇ. شۇنداق، مانا بۇ ياۋروپالىق تەبىئەت ئالىملىرى ۋە پەيلاسوپلار ئوتتۇرىغا قويغان كۆز قاراش ۋە نەزەرىيىلەرنىڭ نەتىجىسى ئىدى. ئۇلار بۇ نەزەرىيە ۋە غايىلىرىنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىنسانلارغا يەتكۈزدى. خەلقمۇ ئاستا ـ ئاستا بۇلارنى قوبۇل قىلىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ نەزەرىيە ۋە غايىلەر دىنىنىڭ ئورنىنى ئىگەللىدى.

شۇنىڭغا ئوخشاش بۈگۈنكى ياۋرۇپالىقلارنىڭ خۇددى ئۇسساپ كەتكەن بىرى سۇغا، پەرۋانە يورۇقلۇققا ئۆزىنى ئۇرغاندەك دۇنيا ھاياتىغا ھەددىدىن زىيادە بېرىلىۋاتقانلىقىنى، بەئەينى سوقراتنىڭ ئۆز دەۋرىدىكى يۇنانلىق جۇمھۇرىيەتچىلەرنى تەسۋىرلىگىنىدەك، ھاياتنىڭ مەنپەئەت ۋە نېمەتلىرىنى قوش قوللاپ ئىگەللىۋېلىشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىنى كۆرەلەيمىز. رىم مەدەنىيىتىنىڭ يۈكسىلىش باسقۇچىغا يېقىندىن ماسلاشقان دەۋرلەردە كۆرگىنىمىزدەك، بۈگۈنكى ياۋرۇپا خەلقىنىڭمۇ دىنى مەسىلىلەرنى ۋە ئېتىقادلارغا شۈبھە بىلەن قارايدىغانلىقىنى، دىنىي، ئۇنىڭ ئىبادەت شەكىللىرىنى ۋە ئەنئەنىلىرىنى مەسخىرە قىلىۋاتقانلىقىنىمۇ كۆرۈۋالالايمىز.

بۈگۈنكى ياۋرۇپانىڭ دىنى خرىستىئان ئەمەس، بەلكى ماتېرىيالىزم

شۈبھىسىزكى، بۈگۈن ياۋرۇپانىڭ روھى ۋە قەلبىدە تەخت قۇرغان دىن خرىستىئان دىنى ئەمەس، بەلكى ماتېرىيالىزمدۇر. بۇ خۇسۇسىيەت، ياۋرۇپانىڭ ئىچكى دۇنياسىنى بىلىدىغان، ياۋرۇپالىقلارنى كىتابلاردىن ئەمەس بەلكى يېقىندىن، ھەتتا توغرا كېلىپ قالغاندا شەخسەن كىتابلاردىن تونۇغان، دۆلەتنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، مىللەتنى ھۆزۈر ـ ھالاۋەتكە ئېرىشتۈرگەن، شەكىلۋاز دىندارلىقتا، چېركاۋ زىيارەتلىرىگە ۋە داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئۆرپ ـ ئادەتلىرىگە ئالدانمايدىغان كىشىلەرگە بەكمۇ ئايان.

بىرئاز ئاۋۋال ئىسمى تىلغا ئېلىنغان نېمىس پروفېسسور مۇھتەدى مۇھەممەد ئەسەد ”يوللارنىڭ ئايرىلىشى نوقتىسىدا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلام“ نامىلىق ئەسىرىدە بۇ خۇسۇسىيەتنى ناھايىتى ئوچۇق ئىپادىلىدى:

”شۇبھىسىزكى، ياۋرۇپادا دىنىي ئۇسلۇبتا ئويلىشىدىغان، ئېتىقادلىرىنى مەدەنىيەتلىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئەمەلىي ھاياتقا باغلاش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن خىزمەت قىلىدىغان كىشىلەر بار. ئەمما بۇلار يوق دېيەرلىك دەرىجىدە ئاز. ياۋرۇپادا نورمال بىر كىشى، مەيلى فاشىست، مەيلى دېموكرات، كاپىتالىست، سوتسىيالىست، سەنئەتكار ياكى مۇتەپەككۇر بولسۇن، پەقەت بىرلا دىننى تونۇيدۇ. ئۇ بولسىمۇ، ماددىي تەرەققىياتقا ئىبادەت قىلىپ، ھاياتنىڭ بىردىنبىر غايىسىنىڭ ئىنسان ھاياتىنى قولايلاشتۇرۇش ئىكەنلىكىگە، تېخىمۇ ئومۇملاشقان ئىبارە بىلەن ئېيتقاندا، ”مۇتلەق ھۆررىيەت“ كە، يەنى تەبىئەتنىڭ پۈتۈن قانۇنلىرىغا خىلاپلىق قىلاشقا ئىشىنىش. بۇ دىننىڭ مەبۇد ۋە چىركاۋلىرى بولسا، غايەت چوڭ فابرىكىلار، كىنوخانىلار، خېمىيە لابوراتورىيىلىرى، كەچلىك كۇلۇبلار ۋە ئېلېكتىر ئىستانسىلىرىدىن ئىبارەت. بۇ دىننىڭ كاھىنلىرى ۋە دىنىي زاتلىرى بولسا، بانكا خوجايىنلىرى، ئېنژېنېرلار، ئەرتىسلەر، كىنو چولپانلىرى، تىجارەتچىلەر، سەنئەتكارلار ۋە سەھىيالار. مانابۇ ھەددىدىن زىيادە كۈچ - قۇۋۋەت ۋە ھەۋەس ۋولقانى تولۇق قوراللانغان ئارزۇ ۋە مەنپەئەتلەر بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغاچقا، بىر - بىرىنى يەپ تۈگىتىشكە تەييار ھالەتتىكى دۈشمەن قوشۇنلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىغا ۋە جەڭ تېخنىكىسىنىڭ ئىلگىرىلىشىگە يول ئېچىپ بەردى. ئەمما مەدەنىيەت تەرىپىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەمەلىي مەنپەئەتلەرنىڭ ئۈستۈنلىكىگە ئىشىنىدىغان، ياخشىلىق بىلەن يامانلىق ئارىسىنى ئېنىق ئايرىپ تۇرىدىغان چەك - چېگرا ۋە ئەڭ ئۈستۈن ئۆلچەم شەكلىدە ماتېرىيالىزمدىن باشقا ھېچ بىر مىزان تونۇمايدىغان باشقا بىر ئىنسان تىپى شەكىللەندى“.①

”غەرب مەدەنىيىتى ئوچۇقتىن ئوچۇق ۋە قەتئىي شەكىلدە اللە نى ئىنكار قىلمايدۇ. لېكىن پىكىر سىستېمىسىدا اللە غا ھېچ يەر

① Islam at The Cross Roads. P. 50 fifiths Editions

ئايرىمايدۇ. بۇ خىل ئېتىقادتىن پايدا ـ مەنپەئەت كۈتمىگىنىدەك، ئۇنىڭغا ئېھتىياجمۇ بولمايدۇ“①

ياۋروپالىقلارنىڭ ھاياتلىرىدا يەر ئالغان دىنى مەركەزلەر ۋە بۇلارنىڭ تەسىر دائىرىلىرى ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان بۇ دەلىللەر ئوتتۇرىغا قويغۇچىسىنىڭ خرىستىئانلىقتىن ئىسلام غا، ياۋروپادىن مۇسۇلمان شەرققە قاراپ يۈزلەنگەن بىر ھىدايەتكە ئېرىشكۈچى بولۇشى تۈپەيلىدىن بەلكى كىتابخانىلاردا شۈبھىلىنىش ھېسسىياتى تۇغۇلۇشى مۇمكىن. ئەمما لوندوننىڭ قىممەتلىك پروفېسسورلىرى ۋە ئەنگىلىيەنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچىلىرىدىن بىرى رەسمىي دىنىنىڭ ئەڭ چوڭ مەركەزلىرىدىكى چۈكۈش ۋە يېقىلىشىنى، مۇناسىۋەتلەرنىڭ نەقەدەر يىرگىنىشلىك ھالغا كەلگەنلىكىنى بايىقى دەلىللەردىن تېخىمۇ ئوچۇق ۋە تەپسىلىي كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

لوندون ئۇنىۋېرسىتېتى پسىخولوگىيە ۋە پەلسەپە فاكۇلتېتى مۇدىرى پروفېسسور جوئار ”Guide To Modern Wickedness“ ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:

”يىگىرمىچە ياش قىز ـ يىگىتتىن ئىچىمىزدىكى قانچىلىك كىشىنىڭ ھەقىقىي مەنىدە خرىستىئان ئىكەنلىكىنى سورىدىم ئۇلاردىن پەقەت ”ئۈچ“ كىشى مۇسبەت جاۋاب بەردى. يەتتىسى بۇ ھەقتە ھېچ ئويلاشمىغانلىقىنى ئېيتتى. قالغان ئونى بولسا، ئۆزلىرىنىڭ خرىستىئان دۈشمىنى ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ئىپادىلىدى. مېنىڭچە، خرىستىئان دىنىغا ئېشىنىپ، ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلىدىغانلار بىلەن ئىشەنمەيدىغانلار ئارىسىدىكى بۇ قورقۇنچلۇق پەرق ياۋروپادا ھېچ ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس. ئەگەر بۇ سوئال بۇندىن ئەللىك ياكى يىگىرمە يىل بۇرۇن سورالغان بولسا، جاۋابلار باشقىچە بولغان بولاتتى. مانا بۇلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، كانون بەررىينىڭ ئىدىيەلىرىگە قېتىلىپ ئۇلۇغ بىر خرىستىئان ھەرىكىتىنىڭ دۇنيانى قۇتۇلدۇرالايدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغانلار ئەلۋەتتە بەكمۇ ئاز. شەخسەن مەن كانون بەررىينىڭ ئىدىيەلىرىنى قوللايدىغان ۋەيا ئاقلايدىغان ھېچقانداق بىر ئىش ـ

Islam at The Cross Roads. P. 40 fifiths Editions ①

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەرىكەت كۆرەلمىدىم. بۇ پەقەت ئۇنىڭ ئارزۇسى ۋە خىيالىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس. ئارزۇلار كۆپىنچە ھاللاردا ئىنسان كاللىسىغا ھەرخىل پىكىرلەرنى تۇغدۇرىدۇ. لېكىن ھېچقانداق دەلىل ـ ئىسپاتقا تايانمايدۇ. بۇ دۆلەتلەردە يۈز بېرىۋاتقان ھادىسىلەر كېيىنكى ئەسىردە خرىستىيان چىركاۋلىرىنىڭ تارىختا ئايلىنىپ قالىدىغانلىقىدىن بېشارەت بەرمەكتە. سىلەرگە كۈندىلىك گېزىتتىن بۇ پىكرىمىزنى قۇۋۋەتلەپ بېرىدىغان بۇ خەۋەرنى كۆرسىتىپ ئۆتەي:

"77 يېشىدىكى بىر ئادەم ئۆزى كەشىپ قىلغان يېڭى بىر ئۇسۇلدا كونا "مۇقەددەس كىتاب" نۇسخىلىرىنى سالىيۇت ياساش، يىپەك سانائىتى، يالتىراق ۋە قەغەز پۇل بېسىشتا قوللىنىپتۇ. بۇ ياسالغان كىشىنىڭ ماشىنىسى "Cardiff Factory" دە ۋە باشقا سەككىز فابرىكىدا قوللىنىلىپ كونا تەۋرات نۇسخىلىرى بىلەن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىشىدا باشلاپتۇ. بۇ ماشىنىنى ئىجاد قىلغان ئادەم بۇرۇنقى پېقىر، نامراتلىق ھالىدىن ھازىرقى باي، مال ساھىبىغا ئايلىنىپتۇ".

پروفېسسور جود ماقالىسىنى تەۋراتتىن ئالغان بىر جۈملە بىلەن ئاياغلاشتۇرىدۇ. بۇ كانون بەرىبىغا بازارلارغا دىنى زاتلارغا ۋە باشقا كىشىلەرگە بېرىلىدىغان ئەڭ ياخشى جاۋابتۇر.

"قۇلقى بولغان ئاڭلىسۇن!..."[1]

بۇ يازغۇچى "Philosophy For Aur Times" ناملىق كىتابىدا مۇنۇلارنى يازغان ئىدى:

"ئەسىرلەردىن بېرى ئەنگىلىيەنىڭ زېھنىگە ھاكىم بولغان ئىدىيە بايلىق توپلاش ئارزۇسى بولۇپ، بۇ ئارزۇ خەلق ھاياتىدىكى ئەڭ كۈچلۈك ئامىل ۋە ھەرىكەتلەندۈرگۈچى مەنبە ئىدى. چۈنكى بايلىق مۇلۇكچىلىككە ئېچىلغان دەرىزىدۇر. بايلىقنىڭ كۆپلۈكى ۋە موللىقى ئىنساننىڭ شەرەپ ئۆلچىمىدۇر. ئىنسانلار سىياسەت، ئەدەبىيات، تىياتىر، كىنو ۋە رادىئو ئارقىلىق، ھەتتا بەزىدە چىركاۋ مۇنبەرلىرىدىن

---

[1] Guide To Modern Wickcndness P. 114 _115

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەر ئاي، ھەر يىل مال ۋە بايلىق توپلاشقا تەشۋىق قىلىناتتى. پەقەت مال ـ مۈلك توپلاشتا تەرەققىي قىلغان مىللەتلەرنىڭلا مەدەنىي مىللەت بولالايدىغانلىقى ھەققىدىكى ئىدىيەلەر تەرغىب قىلىناتتى».

مال ـ مۈلۈككە قارىتا كۆرستىلگەن بۇ ھېرىس دىننىي ئېتىقادلىرىمىز بىلەن توقۇنۇشتى. چۈنكى دىن يەنى خرىستىئان دىنى پېقىرلىقنى ماختاپ، بايلىقنى سۆكەتتى ۋە مۇنداق دەيتتى.

«پېقىرلار سالامەتلىك ۋە سائادەتكە بايلاردىن تېز ئېرىشىدۇ. پەلسەپەۋي ۋە دىنىي ئاساسلار، الله غا قۇللۇق قىلىش ۋە جەننەت نېمەتلىرىگە ئېرىشىش ھەققىدە پېقىرلىرىنىڭ بىردىنبىر يول ئىكەنلىكىنى كۈچەپ تەرغىب قىلىسمۇ، ئىنسانلار دىنىنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالمىدى. دىن ئوتتۇرىغا قويغان ھۆكۈملەرنى ئەمەلىي تۇرمۇشتا يۈرگۈزۈشكە بەل باغلىمىدى. قول ئىلكىدىكى مال ـ بايلىقنى ۋەدە قىلىنغان جەننەت نېمەتلىرىدىن ئۈستۈن كۆرۈشتە چىڭ تۇردى. بەلكى ئۇلار بانكىغا قويغان باغلام ـ باغلام پۇللىرى بىلەن دۇنيا نېمەتلىرىنى سېتىۋالغىنىدەك، ئۆمۈرلىرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە تەۋبە قىلىش ئارقىلىق ئاخىرەت نېمەتلىرىگىمۇ ئېرىشىدىغانلىقىنى خىيال قىلاشاتتى».

«سامىمل باتلېر» كىتابىدا ئۇلارنىڭ بۇ ئىدىيىلىرىنى مۇنداق ئىپادىلىگەن ئىدى:

«بەزى يازغۇچىلار: بىز الله غا بولغان ئىبادەت بىلەن مال ـ بايلىققا بولغان ئىبادەتنى تەڭ ئورۇنغا قويالمايمىز» دېيىشىدۇ. مەنمۇ بۇ ئىدىيىنى قوبۇل قىلمەن، بۇ ئۇنداق ئاددى مەسىلە ئەمەس. چۈنكى مۇھىم ۋە جىددى مەسىلىلەر دۇنيادا قاچان ئاسان ھەل بولغان؟»

بەزى پرىنسىپلاردا ھەرقانچە ئايرىم بولساقمۇ ھەققەتەن ھەممىمىز باتلېر ۋە قوللىغۇچىلىرىنىڭ ئىزىدىن مېڭىۋاتىمىز. بىز ياۋرۇپالىقلار ھۆججەت مۇھەببىتى بىلەن يوغۇرۇلدۇق. ئېتىقادىمىزغا كۆرە شەخس ۋە ھۆكۈمەتنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى كۆرستىدىغان ئەڭ ساغلام ۋە ئۆلچەم مال ـ بايلىق. ئۇنىڭ ئۈستىگە بايلىق تارىخىي قىممەتكە ئىگە ئىككى تېئورمىنىڭ پەيدا بولۇشقا سەۋەب بولدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىرىنچىسى: 19 ـ ئەسىردە ھۆكۈم سۈرگەن ئىقتىسادىي سىرتى تېئورمىسى بۇ تېئورمىنى ياقلايدىغانلار ئىنساننىڭ قولغا كەلتۈرگەن چوڭ مەنپەئەتلىرى ئارقىلىق قىلىۋاتقان ئىشىنىڭ بېشىغا ئۆتكەنلىكىدەك چىڭ تۇرىدۇ. ئۇلارغا كۆرە، ئىنساننى ھەرىكەتكە كەلتۈرىدىغان مودېل روھى تۇيغۇ ۋە ئارزۇلار ئەمەس، بەلكى بايلىق توپلاش ھەۋىسىنىڭ ئۆزى ئىدى.

ئىككىنچىسى: 20 ـ ئەسىردە ھۆكۈم سۈرگەن كارل ماركسنىڭ ئىقتىساد تېئورمىسى ئىدى. بۇ تېئورمىغا كۆرە، ئىنساننىڭ ئىقتىسادقا نىزامى ئىنساننىڭ ماددى ئېھتىياجلىرى ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. كارل ماركسقا كۆرە ئەدەب ـ ئەخلاق، تەربىيە، دىن، مەنتىق ۋە دۆلەت ئىگىدارچىلىقى ئىقتىسادىغا باغلىق. ئەگەر مەملىكەتمىز ئىنسانلىرى بايلىق توپلاش ھەۋىسى ۋە مۇھەببەتى بىلەن يۇغۇرۇلمىغان بولسا ئىدى، بۇ ئىككى نىزام بۇ قەدەر جەلب قىلىش كۈچىگە ئىگە بولالمايتتى".

پروفېسسور جود كىتابىنىڭ باشقا بىر يېرىدە مۇنداق دەيدۇ:

"بۈزامانلاردا ئومۇملاشقان ۋە كۈچلۈك ھايات پەلسەپىسى ھەر ئەھۋالدا ۋە ھەر مەسىلىدە يانچۇق لىق، قورساق توق بولۇشى ئىدى. Stomach and Posket View of Life ئامېرىكىلىق مەشھۇر گېزىتچى جون گافتېر بۇ پسىخولوگىيىلىك ئەھۋالنى Inside Europe (ياۋروپانىڭ ئىچى) ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق تەسۋىرلىگەن ئىدى:

"ئىنگلىزلار ھەپتىنىڭ ئالتە كۈنى (Bank Of England) ئەنگلىيە بانكىسىغا چوقۇنىدۇ. يەتتىنچى كۈنى چىركاۋغا بارىدۇ".

ياۋروپادا ماتېرىيالىزمىدىن كۆرۈنۈشلەر

ئاخىرەت ھاياتىغا ئىشەنمەيدىغانلار، كىچىك تاغلارنى مەن ياراتتىم دەپ مەيدىسىنى كېرىپ يۈرىيدىغانلار، دۇنيا ئىشتىياقى ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نېمەتلىرىدىن باشقا ئۇستۈن غايىسى بولمىغانلار، اللّٰه يادىغا كەلگەن چاغدا ئەسلەپ قويىدىغانلار، اللّٰه غا ھۆرمەت، ئېھتىرام بىلدۈرمەيدىغانلار باشلىرىغا پالاكەت بۇلۇتلىرى ئەگىپ قىيىن ئەھۋالدا قالغان ۋاقىتلاردا اللّٰه غا قانداق قول ئېچىپ يالۋۇرىدۇ؟ ھەقىقەتەن اللّٰه تائالا ئۆز ئۇلۇغلۇقىغا ئىشەنمەيدىغان مۇشرىكلەر توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

﴿(دېڭىزدا) ئۇلارنى تاغلاردەك دولقۇنلار ئورىۋالغان چاغدا، ئۇلار كامالى ئىخلاس بىلەن اللّٰه غا ئىلتىجا قىلىدۇ، اللّٰه ئۇلارنى (دېڭىز خەتەرلىرىدىن) قۇتۇلدۇرۇپ قۇرۇقلۇققا چىقارغان چاغدا، ئۇلارنىڭ بەزىسى توغرا يولدا بولىدۇ. بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى پەقەت خىيانەتكار (اللّٰه نىڭ نېمەتلىرىدىن تانغان) ئادەملا ئىنكار قىلىدۇ﴾[1]

بۇ خىل مىساللار ماددىغا ھەددىدىن ئارتۇق بېرىلگەنلىكى، ئوچۇق سەۋەب ۋە ئىللەتلەرگە تايىنىپ اللّٰه دىن پۈتۈنلەي يىراقلىشىپ كەتكەنلىكى تۈپەيلىدىن غەپلەت ۋە قاساۋەتتە ئۆچىغا چىققىتى ۋە اللّٰه تائالانىڭ ئۇلار ھەققىدىكى ئايەتلىرىنىڭ نەقەدەر توغرا ئىكەنلىكىنى ئۆزلىرى ئىسپاتلىدى.

﴿شەكشۈبھىسىزكى، سەندىن ئىلگىرىكى ئۈممەتلەرگە (نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنى) ئەۋەتتۇق (ئۇلار پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلدى). ئۇلارنى اللّٰه غا (تەۋبە قىلىپ) يېلىنسۇن دەپ نامراتلىق ۋە ئاغرىق - سىلاق بىلەن جازالىدۇق. ئۇلارغا بىزنىڭ ئازابىمىز چۈشكەن چاغدا نېمىشقا يېلىنمىدى؟ لېكىن ئۇلارنىڭ دىللىرى قەساۋەتلەشتى (ئىمانغا يۇمشىمىدى)، شەيتان ئۇلارغا قىلمىشلىرىنى چىرايلىق كۆرسەتتى﴾[2]

﴿ئۇلارنى بىز ھەقىقەتەن ئازاب (يەنى قەھەتچىلىك) بىلەن جازالىدۇق، ئۇلار پەرۋەردىگارىغا بويسۇنمىدى، ئىلتىجا قىلىپ دۇئامۇ قىلمىدى﴾[3]

[1] سۈرە لوقمان 32 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئەنئام 42 ـ 43 ـ ئايەت.
[3] سۈرە مۇئمىنۇن 76 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەمما شۇنىسى ئاجايىپكى، ياۋرۇپالىق رەھبەرلەر ۋە پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ نۇتۇقلىرىدا ئازراق بولسىمۇ نازاكەت، مەرھەمەت تۇيغۇسى ۋە اللّٰه قورقۇسىنى ئۇرۇش تازا قىززىقىدىغان ۋە تىنچسىز پەيتلەردىمۇ ئۇچراتقىلى بولمايتتى. ياۋرۇپالىقلارنىڭ مۇئامىلىرىدە، ھەرىكەتلىرىدە ۋە خۇشال كۈنلىرىدە بۇلار ھېچ كۆرۈلمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ياۋرۇپالىق مۇتەپەككۇر ۋە ئەدەبىياتچىلار بۇ خىل مۇئامىلىلەرنى ئېغىر بېسىقلىق، چىدامچانلىق ۋە باتۇرلۇق قىلىپ كۆرسەتمەكتە. ئەنگىلىيەنىڭ مەشھۇر دىپلوماتى ۋە ئىلغار شەخسلىرىدىن بىرى، ئەنگىلىيە پارلامېنتىدا ئىنگىلىز مىللىتىنىڭ ۋەقە ۋە پالاكەت قارشىسىدىكى باتۇرلۇق ۋە سوغۇققانلىقىدىن ماختىنىپ، سىنگاپۇردا تانسا ۋە ئويۇن ـ تاماشانىڭ مەستخۇشلىقىدا ئۆزلىرىنى ئۇنۇتقان ئىنگىلىزلەرنىڭ شەھەرنى بومباردىمان قىلغان ياپون ئايروپىلانلىرىغا قارىماي تانسا ۋە ئويۇن ـ تاماشانى داۋاملاشتۇرغانلىقىنى، ھەتتا تۇرغان يەرلىرىدىن قىمىرلاپمۇ قويمىغانلىقىنى مىسال كۆرسىتىدۇ. بىر ھېندى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بىر كېچە ھاياتىنى سۆزلەپ مۇنداق دەيدۇ:

”تانسا تازا قىزىغان ۋاقىتتا بىردىنلا كەلگەن ھاۋا بېسىمىدىن يىرگىنىدۇق ۋە جايىمىزدىن قىمىرلىيالمىدۇق. بىر ئازدىن كېيىن ئاردىن بىرسى: قانداق قىلىمىز، تانسىنى ئاخىرلاشتۇرامدۇق ياكى داۋاملاشتۇرامدۇق؟ ـ دەپ سورىدى. ئۇنىڭغا ياش بىر قىز: داۋاملاشتۇرايلى! ـ دەپ جاۋاب بەردى“.①

ھېندى يەنە مۇنداق دەيدۇ:

”بومباردىمان ۋاقىتلىرىنى كىنوخانىلاردا ئېلان قىلىش كۆندىلىك ئادەتكە ئايلانغان ئىدى. لېكىن كىنو پروگراملىرى توختىماي داۋاملىشاتتى. بومباردىماندىن ساقلىنىش ئۈيگە كىرىدىغانلارنىڭ يولى ئەڭ تەرەپتە، ئەڭ چەتتە ئىدى. لېكىن خەلق ئاساسەن قىمىرلاپمۇ قويمايتتى. ھېچكىم ئولتۇرغان يېرىدىن قوپۇشنى خالىمايتتى. كىنو پروگراملىرىمۇ توختىماي داۋام قىلاتتى“②.

---

① ھاۋا ئېقىملىرى، مۇھەممەد ئەشرەف دەھلەۋى 71 ـ بەت.
② A. G. E. P. 70.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىر ئىنگلىز يازغۇچى ھىندىستاندا نەشر قىلىنغان ”**Statesman**“ ناملىق كۈندىلىك چوڭ ئىنگلىز گېزىتىنىڭ **1942** - يىل **1** - ئاينىڭ **24** - كۈندىكى سانىغا بېسىلغان بىر رەسىم ھەققىدە مۇنۇلارنى يازغان ئىدى:

”ھەيران قالارلىق ئىش شۇكى، تارىختىكى ئەڭ ياخشى تىياتىر ئەسەرلىرى چوڭ ئۇرۇشلار پارتلىغان مەزگىللەردە سەھنىگە چىقتى. بۈگۈن ئەنگلىيەدىمۇ ئەھۋال ئوخشاش، ئويۇن تاماشا يەرلىرىگە، كىنو - تىياتىرلارغا قاترايدىغانلار ئۆزلىرىنى ئۇرۇشتىن بۇرۇنقى كۈنلەردىن تېخىمۇ خۇشال ۋە كەيپىياتى يۇقىرى ھېس قىلماقتا. ئارزۇ - ھەۋەسلىرىگە بېرىلىپ كەتكەنلەر لوندوندىكى ئويۇن - تاماشا يەرلىرىدە ئۆزى خالىغان ھەممە نەرسىنى تاپالايدۇ. ۋە يەنە بۇ گېزىتنىڭ **1943** - يىل **12** - ئاينىڭ **15** - كۈندىكى سانىدا: ”لوندون، لىزبون ۋە موسكۇۋادا فىلىم سانائىتى تېز قەدەمدە ئىلگىرىلىمەكتە ۋە تەرەققي قىلماقتا“ دېگەن خەۋەر بېسىلغان ئىدى. كونا دەۋرلەر ئۇرۇش قىزىپ چېكىگە چىققان ۋاقىتلاردا ۋە ئۆمرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە ئەيش - ئىشرەت ۋە ئويۇن - تاماشاغا بولغان يۇكسەك ئىشتىياقنى رىم ۋە يۇناندىن باشقا مىللەتلەردە كۆرەلمەيسىز“.

روتېر ئاگېنتلىقىنىڭ مۇخبىرى ئەنگلىيە باش مىنىستىرى چېرچىلنىڭ ئۇرۇشنىڭ ئەڭ شىددەتلىك پەيتلىرىدە، ئىنسانىنىڭ ئىختىيارسىز قولىنى كۆتۈرۈپ اللہ غا يېلىنىپ - يالۋۇرىدىغان، مەسىلەرنىڭ ئۆزلىكىدىن كاللىسى سەگىيىدىغان، يۈرىكى تاش بولۇپ كەتكەنلەر شامدەك ئېرىپ كېتىدىغان ئۇ خەتەرلىك دەۋرلەردە يېڭى يىلنى قانداق كۈتۈپ، كونا يىلنى قانداق ئۇزاتقانلىقىنى تېلېگراف ئارقىلىق بىلدۈرۈپ مۇنداق دەپ يازغان ئىدى:

”ۋاشىنگتون - بۈگۈن **1942** - يىل **1** - ئاينىڭ **1** - كۈنى، تۈنۈگۈن كەچ يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن ئەنگلىيە باش مىنىستىرى چېرچىل كانادادىن پويىز بىلەن رەسمىي مېھمان سۈپىتىدە ئا ق ش غا كەلدى. باش مىنىستىر چېرچىل چارل يارتىل ئەپەندى بىلەن بىرلىكتە پويىزدىن چۈشۈشتىن بۇرۇپ، پويىزنىڭ ئاشخانا ۋاگونىغا ئاغزىدا تاماكا، بىر قولىدا شامپان تولغان قەدەھ بىلەن كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىلەن بىللە ماڭغان گېزىت مۇخبىرلىرى بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى. چېرچىل قەدەھنى قولىغا ئېلىپ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا: ”ئارقىدا قالغان زەپەرلەر، زورلۇق ـ قىيىنچىلىقلارغا تولغان 1941 ـ يىلىنىڭ شەرىپىگە“ دېدى. چېرچىل كونا يىلىنىڭ ئاخىرقى پەيتلىرىنى بۇ شەكىلدە ئۆتكۈزگەندىن كېيىن يېڭى يىلنى تەبرىكلىدى ۋە سائەت قوڭغۇرىقى چالدى. گېزىتچىلەر ۋە پويىز خادىملىرى چېرچىلنىڭ يېڭى يىلنى مۇبارەكلىدى. باش مىنىستىر چېرچىل بىر قولىدا جارىل بارتىلىنىڭ، يەن بىر قولىدا كارل بورل ھانىرىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۈسسۇل ئويىنىدى. ئاندىن ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ: ”ھەممىڭلارغا خۇشاللىق تىلەيمەن، تەڭرى بىزگە زەپەر ئاتا قىلسۇن!“ دېدى. ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىدىن سۆيۈنگەن بۇ يەردىكىلەر ئۆزلىرىنى ئۇنتۇغان ھالدا ناخشا ئېيتىپ ئويۇن ـ تاماشا قىلىشقا باشلىدى.

باش مىنىستىر چېرچىل بىر ”V“ ھەرپىنى سىزغاندىن كېيىن خۇشال ـ خۇرام ھالدا ۋاگۇنىغا قايتتى“.

بۇ ماتېرىيالىستىك ھايات پەلسەپەسى بىلەن ئۇرۇش ۋە خەتەرلىك پەيتلەردىكى دىنى پسىخولوگىيە، دىن ئوتتۇرىغا قويغان ئاساسلار، دىندار كىشىلەرنىڭ مۇئامىلە ۋە ھەرىكەتلىرىنى سېلىشتۇرۇپ باقايلى. قۇرئان ـ كەرىمدە بۇ ھەقىقەت مۇنداق بايان قىلىنىدۇ:

﴿ئى مۆمىنلەر! (مۇشرىكلاردىن) بىر جامائەگە (يەنى دۈشمەن قوشۇنىغا) ئۇچراشقان چېغىڭلاردا ساباتلىق كۆرسىتىڭلار، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭلار ئۈچۈن اللە نى كۆپ ياد ئېتىڭلار﴾[1]

پەيغەمبىرىمىز قىيىن ئەھۋالدا قالغىنىدا دەرھال نامازغا تۇراتتى، اللە غا دۇئا قىلاتتى. ئىبنى ھىشامنىڭ تەرجىمىھالىدا ئىبنى ئىسھاق مەشھۇر بەدرى ۋەقەسى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:

[1] سۈرە ئەنفال 45 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”رەسۇلۇللاھ سەپەرنى تۈزەتكەندىن كېيىن ئەبۇبەكرى بىلەن چىدىرغا قايتتى، چىدىردا ئەبۇبەكرىدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى. رەسۇلۇللاھ ﷲ ۋەدە قىلغان زەپەرنى شۇ سۆزلىرى بىلەن تىلىدى: رەببىم! ئەگەر بۇگۈن، بۇ بىر ئۇچۇم كىشىنى ھالاك قىلىدىغان بولساڭ، يەر يۈزىدە ساڭا ئىبادەت قىلىدىغان ھېچكىم قالمايدۇ“.

ماتېرىيالىزم بىر يۈرۈش تەبىئى، قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان، تارىخىي ۋە ئىلمىي سەۋەبلەر ئارقىلىق ئەسىرلەردىن بۇيان ياۋرۇپا مەدەنىيىتىنىڭ ۋە ھايات يولىنىڭ سىمۋولى بولغان ئىدى. ياۋرۇپادا يېڭى ئويغىنىش ھەرىكىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئىسلاھات، ئىلىم ۋە سىياسەت ساھەلىرىدىكى ئىلگىرىلەش ماتېرىيالىزمنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇشتىن باشقا ئىشقا يارىمىدى. بۇ ھەقتە ياۋرۇپا ۋە شەرق دۇنياسىدا كۆپلىگەن مۇتەپەككۇرلار ھەرخىل پىكىرلەرنى بايان قىلدى. شەرقلىق مۇتەپەككۇر، دەۋرىمىزنىڭ ئىلغار رەھبەرلىرىدىن ئابدۇرراھمان ئەلكاۋاكىبى ”تەبىئەتۇل ئىستىبداد“ ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:

”ياۋرۇپالىقلارنىڭ ھايات يولى پۈتۈنلەي ماتېرىيالىزمدۇر. ئۇلارنىڭ يۈرىكى قاتتىق، مۇئامىلىلىرى قوپال، ئاچكۆز، ھەممە نەرسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشىنى ئويلايدۇ ۋە ھەردائىم ئىنتىقام كويىدا يۈرىدۇ. ئۇلاردا شەرق خرىستىئانلىقى ئاتا قىلغان چوڭقۇر ھېسسىياتلار ۋە ئۇستۇن پرىنسىپلاردىن ئەسەر قالمىغان ئىدى. مەسىلەن بىر نېمىسس قوپال مىجەز، تاش يۈرەك كېلىدۇ. ئاجىزنىڭ ياشاش ھەققى يوق ئىكەنلىكىنى، بارلىق پەزىلەتنىڭ كۈچ - قۇۋۋەتتە، بارلىق كۈچ - قۇۋۋەتنىڭ مال - بايلىقتا ئىكەنلىكىنى تەرغىب قىلىدۇ. ئىلىمنى پەقەت پۇل ئۈچۈن سۆيىدۇ. ئۇنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىمۇ پۇلغا باغلىق بولىدۇ.

لاتىن مىللەتلىرىگە مەنسۇپ بولغانلارمۇ مەغرۇر ۋە ھەر دائىم يېڭىلىشچان بىر مىجەزگە ساھىبتۇر. ئۇلارغا كۆرە، ئەقىل پۈتۈنلەي ھۆردۇر. ھايات دېمەك، ھاياسىزلىق، ئەخلاقسىزلىق دېمەكتۇر. شەرەپ كىيىم - كېچەك ۋە زىبۇ - زىننەت بىلەن، ئۇلۇغلۇق باشقىلارغا ھۇجۇم قىلىپ ھاكىمىيەت قۇرۇش بىلەن ئۆلچىنىدۇ“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بۇ سەتىرلەر ياۋروپا خۇلقىنىڭ ئەڭ توغرا تەسۋىرى، غەرب پسىخولوگىيىلىك ئالاھىدىلىكىنىڭ ئەڭ ياخشى تەھلىلىدۇر. بىز بۇ يەردە مەرھۇم كاۋاكىبىنىڭ لاتىن ۋە نېمىسلاردىن باشقا ياۋروپا مىللەتلىرىنى بۇ تەھلىلنىڭ سىرتىدا قالدۇردى دەپ ئويلايمىز. چۈنكى، نېمىس ۋە لاتىن مىللەتلىرى پۈتۈن ياۋروپا مىللەتلىرىگە ئۆرنەك قىلىپ كۆرسىتىلگەن ئىدى.

ئىلمىي پائالىيەتلەرنىڭ ماددىي غايىلىرى

ياۋروپانىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئەخلاقىي نىزاملىرىدىن ياكى ياۋروپا مىللەتلىرىنىڭ بۇ دەۋرلەردە ئوتتۇرىغا قويغان بارلىق سىستېمىلىرىدىن ماتېرىيالىزمنىڭ پۇرىقىنى ئېلىش تەس ئەمەس. ھەتتا يېقىنقى زامانلاردا ئىنسانلارنى ئۆزۈن مەزگىل مەشغۇل قىلغان روھىي ھەرىكەتنىڭ مەنبەسىمۇ ماتېرىيالىزمدۇر. بۇ ھەرىكەتمۇ باشقا سەنئەت ۋە ئىلىملەرگە ئوخشاش ياۋروپادا بىر سەنئەت ۋە ئىلىمغا ئايلاندى. بۇ ھەرىكەتنىڭ مەقسىتى روھ ئىقلىمىنىڭ قىزىقارلىق تەرەپلىرىنى كۆزىتىش، روھنىڭ سىرلىق پەردىلىرىنى ئېچىش، ئۆلۈكلەرنىڭ روھلىرى بىلەن سۆزلىشىش، كۆڭۈللەرنى راھەتلىتىپ كوللاش ئىدى. لېكىن بۇ ئىدىيە مۇسۇلمان شەرقتىكى مۇتەسەۋۋۇپ ھەرىكەتنىڭ ئەكسىچە نەپس پاكلىقى، قەلب ساپلىقى، اللہ قورقۇنچى ۋە ياخشى ئەمەللەر ئاساسىغا تايانمىغاندەك، ئۆلۈمگە ھازىرلىنىش، ھاياتنىڭ قىيىنچىلىقلىرىغا سەۋر قىلىش، نەپسنى تىزگىنلەشكە ئوخشاش ئاساسىي پرىنسىپلەرنىمۇ قەتئىي قوبۇل قىلمايتتى.

شۇنىڭغا ئوخشاش، ياۋروپالىقلارنىڭ جان ۋە ماللىرىنى پىدا قىلىپ ئېلىپ بارغان ھەرىكەتلىرىمۇ پەقەت اللہ ئۈچۈن قىلىنغان پائالىيەتلەرنىڭ دەل ئەكسىچە، كۆپىنچە چىرايلىق بىر نام قالدۇرۇش، شۆھرەت قازىنىش، ئىسمىنى تارىختا يازدۇرۇش، ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش خەلقىنىڭ تىلىدا مىننەت بىلەن ياد ئېتىلىش، ۋەتىنىدىن ئىپتىخار ۋە ھۆرمەت بىلەن خاتىرىلىنىش،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مىللەتنى تەرەپپىدىن ئۇلۇغلىنىشقا ئوخشاش ماددى غايىلەر ئۈچۈن ئىشلەپ بېرىلاتتى. لېكىن مۇسۇلمان ئەمەللىرىگە رىياكارلىق ۋە كۆرسەتمىلىك ئارىلىشىپ يوقۇقا چىقىشىدىن قورقىدۇ ۋە الله تائالانىڭ خىتابى ھەرزامان قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلاپ تۇرىدۇ.

﴿سىلەرگە ئەمەللىرى جەھەتتىن ئەڭ زىيان تارتقۇچىلارنى ئېيتىپ بېرەيلىمۇ؟ ئۇلار ھاياتىي دۇنيادا قىلغان ئەمەللىرى يوققا چىققان ئەمما ئۆزلىرى ئوبدان ئىش قىلدۇق دەپ ئويلىغان ئادەملەردۇر﴾[1]

﴿بىز ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى بىر تەرەپ قىلىپ، ئۇنى ئۇچۇپ يۈرگەن توزاندەك قىلىۋېتىمىز، (يەنى ئۇلار ئىمانسىز بولغانلىقتىن، قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى يوققا چىقىرىمىز)﴾[2]

رەسۇلۇللاھتىن: ”بىر ئادەم ھەقىقەتەن جان پىدالىق بىلەن جەڭ قىلىۋاتىدۇ. يەنە بىرى كۆز بويامچىلىق قىلىش ئۈچۈن جەڭ قىلىۋاتىدۇ. بۇلاردىن قايسىسى الله يولىدا؟“ دەپ سوراشتى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: ”الله نىڭ كالامىنى ئۇلۇغلاش ئۈچۈن جەڭ قىلغانلار الله يولىدا“ دەپ جاۋاب بەردى.

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەردائىم الله غا مۇنداق دەپ دۇئا قىلاتتى: ”رەببىم! پۈتۈن ئەمەللىرىمنى تەقۋالىق ۋە پەقەت سېنىڭ رىزالىقىڭ ئۈچۈن خالىس قىلغىن! سېنىڭ رىزالىقىڭ سىرتىدا ھېچنەرسە قويمىغىن!“ بۇ ئۆممەتنىڭ تەقۋا كىشىلىرىنىڭ يوشۇرۇن ئىبادەت ۋە سەدىقىلىرى تەرجىمھال ۋە تارىخ كىتابلىرىدا تەسۋىرلەنگەنلىكى ھەممىگە ئايان.

[1] سۈرە كەھف 103 ــ 104 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە فۇرقان 23 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ماتېرىيالىست غەرب ئىدىيىسى ئىقتىسادقا تايانغان پانتېئىزم*

ماتېرىيالىزمنىڭ نەزەرىيە ۋە ئىدىيەلىرى ياۋرۇپادا ئۇ قەدەر تەرەققىي قىلغان ئىدىكى، ماددى قىممەتلەردىن باشقا ھەممە نەرسىنى ئۇنۇتتۇرغان ئىدى. مەسىلەن كوممۇنىزم پەلسەپىسىنىڭ قۇرغۇچىسى كارل ماركسنى (1818 ـــ 1883) مىسال كەلتۈرەيلى. كارل ماركسقا كۆرە، ئىقتىسادىي قۇرۇلما جەمئىيەتنىڭ ئاساسى، دىن، مەدەنىيەت، ھايات پەلسەپىسى ۋە بارلىق گۈزەل سەنئەتلەر بولسا، بۇ ئىقتىساد قۇرۇلمىسىنىڭ ئىپادىسى ئىدى. كارل ماركس مۇنداق دەيدۇ:

”تارىختا ھەر چاغ ۋە ھەر دەۋرنىڭ ئۆزگە خاس سانائىي ئىشلەپچىقىرىش مېتودى بار. ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنى سانائەت پائالىيىتى بەلگىلەيدۇ. لېكىن بىر مۇددەت ئۆتكەندىن كېيىن بۇ مۇناسىۋەتلەر ئىشلەپچىقىرىش مېتودىغا ئۇيغۇن كەلمىگىلى تۇردى. ئاردىكى تەكپۇكلۇق پۈتۈنلەي بۇزۇلدى. بەزى كىشلەر بۇ ئەھۋالنى يېڭىدىن تۈزىتىش ئۈچۈن تىرىشتى. بۇ ھەرىكەتلەر تارىختا ئىنقىلاب ۋە ئىسيان دەپ ھېسابلاندى. چۈنكى تارىخچىلار بۇ ئىنقىلاب ۋە ئىسيانلارنىڭ ماھىيىتىنى بىلمەيتتى. لېكىن بۇ ئەجەبلىنەرلىك بىر ئەھۋال ئەمەس. چۈنكى بۇ ئىنقىلاب ۋە ئىسيانلارغا قېتىلغانلار ئۆزلىرىنىڭ قايسى غايە ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى. بىراق بىز بۇ تېپىشماقنى يېشىش ئارقىلىق سىياسىي ساھەدىكى تەرەققىياتنىڭ، سىياسىي نىزامدىكى ئىلگىرىلەش ۋە ئۆزگىرىشلەرنىڭ، سىياسىي ساھەدە مەيدانغا كەلگەن ھەرخىل مۇكەممەللىك ۋە كەشپىياتلارنىڭ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ يېڭى بىر كۆرۈنۈشىدىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەر بىلەن كونسېرى ئۆزىنى يېڭىلەۋاتقان ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ئارىسىدىكى پارالللىقتىن كېلىپ چىققانلىقىنى بىلۋالالايمىز. سانائىي ئىشلەپچىقىرىش يوللىرى ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەر ئارىسىدىكى توقۇنۇش داۋام

* پانتېئىزم ـ الله بىلەن تەبىئەتنى بىر دەپ ھېسابلايدىغان دىنىي پەلسەپۋى تەلىمات ـ فرانسۇزچە.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلغانسېرى، ئىجتىمائىي ھاياتنى تەرتىپكە سېلىش تىرىشچانلىقىمۇ داۋام قىلىدۇ. ئاردىكى توقۇنۇش ۋە سۈركۈلۈشلەرگە ئوت تۇتۇشىپ شىددەتكە ئايلىنىشى بىلەنلا ئىسيان چىقىدۇ. ئاردىكى توقۇنۇش بەك ئاشكارىلانمىسىمۇ، ئۇنى يوق قىلىۋېتەلمەيمىز ياكى ئىنكار قىلالمايمىز.

سانائىي ئىشلەپچىقىرىش يوللىرى بىلەن ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەر ئارىسىدىكى سۈركىلىش ئەڭ ئاخىرى سىنىپىي توقۇنۇشقا ئايلىنىدۇ. چۈنكى، جەمئىيەتتىكى بارلىق سىنىپلار ئىقتىسادى قۇرۇلمىنىڭ بىر پارچىلىرىدۇر".

مانا بۇلارنى ئوتتۇرىغا قويغان كارل ماركىس ئاخىرىدا مۇنداق نەتىجە چىقاردى: "ئىنسانىنىڭ بالىلىق دەۋرىدىن باشقا بارلىق ھايات تارىخى ھەرخىل ئىجتىمائىي سىنىپ توقۇنۇشلىرىنىڭ ھېكايىسىدىن ئىبارەتتۇر".

مانا مۇشۇنداق ، كارل ماركىس ئىقتىسادىي ساھە سىرتىدىكى بارلىق ئىنسانىي ساھەلەرنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىپ، ئىقتىسادتىن باشقا ھېچنەرسىگە ئېتىبار بەرمىگەن ئىدى. دىن، ئەخلاق، روھ، قەلب ۋە ھەتتا ئەقىل ئۈچۈن ھېچبىر قىممەت ۋە ئۆلچەم قويمىغىنىدەك، بۇلاردىن ھېچبىرىنى تارىخىي ئامىل دەپ تونىمىغان ئىدى. كارل ماركىسقا كۆرە، تارىختىكى بارلىق ئىسيان ۋە ئىنقىلابلار پەقەت ئىنتىقام ئېلىش، ئىقتىسادىي نىزام ۋە سانائىي ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى يېڭىدىن تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن چىققان ئىدى. ھەتتا دىنىي جەڭلەرمۇ ماركىسقا كۆرە ئىقتىسادىي ئامىللار ئارىسىدىكى سىنىپى توقۇنۇشلاردىن كېلىپ چىققان ئىدى. بىر ئىقتىسادىي سىنىپ كىرىم مەنبەلىرى ۋە ئىشلەپچىقىرىش يوللىرىنى قولغا ئېلىۋېلىپ مال - بايلىق توپلايدۇ، يەنە بىر ئىقتىسادى سىنىپمۇ ئۇنىڭ بىلەن بەسلىشىدۇ. ئۆز نېسىۋىسىنى ئېلىشنى ئويلايدۇ ياكى قارىشىسىدىكىدىن بايلىقنى يېڭىدىن تەكشۈرۈپ چىقىشىنى تەلەپ قىلىدۇ ۋە بۇنىڭ بىلەن جەڭ باشلىنىدۇ.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مانا بۇلاردىن كېيىن كارل ماركس تارىخ بېتىگە يېزىلغان ”بەدر“، ”ئۇھۇد“، ”ئەھزاب“، ”قادىسىيە“، ”يەرمۇك“ جەڭلىرى ھەققىدە ئوخشاش پىكىرگە ئىگە بولۇشى كېرەك.

مانا كۆرگىنىڭىزدەك، ياۋرۇپانىڭ ماتېرىيالىست تەسەۋۋۇرى، پانتېئىزم پەلسەپىسى ۋە ئىقتىسادى ئاساسلارغا تايانغان مەۋجۇداتنىڭ بىرلىك قارىشى بۇنىڭدىن ئىبارەت. شەرق دۇنياسىدا دىنىي ۋە مۇتەسەۋۋۇپ ھاۋانىڭ زىچلىشىشى بىلەن مۇنداق ھاۋا ئىچىدە ياشىغان شەرقلىقلەر الله دىن باشقا بارلىق مەۋجۇدىيەتنى ئىنكار قىلدى. ئۇلارغا كۆرە پەقەت الله مەۋجۇت، باشقا مەۋجۇداتلار بولسا الله نىڭ ھەر بىر كۆرۈنۈشى ئىدى. ئۆزلىرى نەپەس ئېلىۋاتقان ھاۋانىڭ تەسىرى ۋە مەستخۇشلىقىدا: ”الله دىن باشقا مەۋجۇدىيەت يوقتۇر!“ دەپ ۋاقىردى.

ماتېرىيالىزمنىڭ بېسىمى ئاستىدا بۇرۇختۇم بولغان ياۋرۇپالىق مۇتەپەككۇرلار ئىقتىسادىي ساھەنىڭ سىرتىدا قالغان ھەممە نەرسىنى ئېيتىپ تاشلاپ: ”قېرىن ۋە ئاشقازاندىن باشقا ھېچنەرسە يوقتۇر!“ دەپ جارسالدى. شۇنى ئېيتىپ ئۆتەيلىكى، شەرق سوپىلىرى ئىنسانىنى الله نىڭ كۆلەڭگىسى دېسە، غەرب ماتېرىيالىستلىرى (ئىنسانىي) پەس ھايۋان قاتارىدا كۆرەتتى.

دارۋىنىزمنىڭ مەدەنىيەت ۋە ئىدىيەلەرگە بولغان تەسىرى

دارۋىننىڭ ماتېرىيالىست ياۋرۇپا مۇتەپەككۇرلىرىنىڭ ئىنسان ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرىنى قوللايدىغان، سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي ساھەنى تېخىمۇ قالايمىقان ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان ”تەدرىجىي تەرەققىيات“ نەزەرىيىسى 19 ـ ئەسىردە ئوتتۇرىغا چىقتى. دارۋىننىڭ قارىشىچە، ئىنسان دېگەن مەۋجۇدىيەت باشقا ھايۋانلارغا قارىغاندا بىر ئاز تەرەققىيات باسقۇچىنى بېسىپ ئۆتكەن بىر ھايۋاندۇر. ئىنسانىيەت بىر تەرەققىيات باسقۇچىدىن يەنە بىر تەرەققىيات باسقۇچىغا كۆچۈش

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئارقىلىق مىڭلىغان يىللارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ”جىنس ئۆزگىرىش“ تىن كېيىن بۇ ھالغا كەلگەن ئىدى. بۇ مۇددەت ئىچىدە ئىنسان ھەرخىل ھايۋان شەكلىگە كىرگەن يوسۇندىن مايمۇنغا، مايمۇندىن ئىنسانغا ۋە ئەڭ ئاخىرىدا بۈگۈنكى مۇكەممەل شەكلىگە ئۆزگەرگەن ئىدى. بۇ نەزەرىيەسىنىڭ ئىگىسى ۋە قەھرىمانى دارۋىن 1859 ـ يىلى ”جانلىقلارنىڭ تۈرلەرگە بۆلۈنۈشى“ ناملىق ئەسىرىنى نەشر قىلدۇردى. بۇ نەزەرىيە ئۇنىۋېرسىتېت، ئالىي بىلىم يۇرتلىرى ۋەخەلقنى ھەددىدىن زىيادە مەشغۇل قىلدى. چۈنكى، بۇ نەزەرىيىدە ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئىنسانغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەردە ھېچ كۆرۈلمىگەن يېپيېڭى كۆز قاراشلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى. نەتىجىدە بۇ قورقۇنچ نەزەرىيە پىكىر جەريانلىرىنى قالايمىقانلاشتۇردى. ئىنساننىڭ ئۆز مەسىلىلىرى ۋە تارىخى ھەققىدىكى ھاياتى بېقىشلىرىنى”ئىنسان“ دىن ھايۋانغا ئاغدۇردى ۋە ئۇنىڭغا بۇ كائىناتنىڭ ئىلاھىي بىر قۇدرەت بولمىغان ھالدا ئۆزلىكىدىن ئىدارە قىلىنغانلىقىنى، دۇنيانىڭ تەبىئەتتىن ئۈستۈن ھەر قانداق بىر كۈچنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىمىغان ھالدا يالغۇز ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى، كائىناتنىڭ تەبىئەت قانۇنلىرى سىرتىدا ھېچقانداق كۈچنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمايدىغانلىقىنى، بارلىق مەۋجۇداتلارنىڭ ھاياتىنىڭ تۈنجى باسقۇچىدىن ئەڭ يۇقىرى باسقۇچىغا قەدەر ئەقىل ۋە ھېكمەتتىن يىراق، خۇلقىي بىر ھەرىكەت ئارقىلىق پەيدىنپەي تاكامۇللىشىدىغانلىقىنى، مەيلى ئىنسان دېگەن مەۋجۇدىيەت ياكى باشقا ھايۋان تۈرلىرىنىڭ ھېكمەت ئىگىسى بىر ياراتقۇچىنىڭ ئەسەرلىرى بولماي، بەلكى تەبىئى شاللاش يەنى ”تاللاش“ دەپ ئاتالغان تەبىئەت قانۇنىنىڭ نەتىجىسى ئىكەنلىكىنى ۋە بۇ قانۇنلارنىڭ ھېسسىيات ئىگىسى، سۆزلەيدىغان ئىنسانغىچە كائىناتتا ھەر زامان مەۋجۇد بولۇپ كەلگەنلىكىنى مەجبۇرى قوبۇل قىلدۇردى.

بۇ نەزەرىيەنىڭ ئەقىل ۋە دىننىڭ غايە ۋە پرىنسىپلىرىغا، ئىدىيۋى ۋە ئەخلاقى نەتىجىلىرىگە ۋە بۇلارنىڭ ئەمەلىي ئەسەرلىرىگە قارمۇقارشى ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم. ئەمما ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، قۇرۇق سەپسەتىلەر دۆۋىسى بولغان بۇ نەزەرىيە بۇرۇنقى دىنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يىلتىــزىدىن قومــۇرۇپ تاشــلاپ، ئۇنــىڭ ئورنىغــا چىققــان يېــڭى بىــر دىــن بولــدى. بــۇ خىــل ئــەھۋالدا دىــنى زاتلارنــىڭ ئەندىشــە قىلىشــى ۋە ياۋروپــا دىنىنىــڭ پــۈتۈنلەي ئۆتمۈشــكە ئايلىنىشــىدىن قورقۇشــى ئەجەبلەنگــۈدەك بىر ئىش ئەمەس.

پروفېسسور جوۋد كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ:

دارۋىــن "جــانلىقلارنىڭ تۈرلەرگــە بۆلۈنۈشــى" نــاملىق ئەســىرىنى ۋە ئىنســان هــەققىدىكى ئىدىيىلــىرىنى نەشــر قىلدۇرغــاندىن كېيىــن ئــەجدادلىرىمىزنىڭ بېشــىغا كەلگــەن ئــۇ دەھشــەتلىك مەنزىرىلــەرنى ئەســلەش بــەكمۇ تــەس كەلمەكتــە. چۈنكــى، دارۋىــن هايــاتنىڭ يــەر يۈزىدىكــى تــەرەققىيات پــائالىيىتىنىڭ يوســۇن ۋە جــېللى بىلىقنىــڭ[1] تۈنجــى شــەكلىدە تۈغۈلۈشــىدىن بوگــۈنكى ئــەڭ مۇكەممــەل شــەكلىنى ئېلىشــىغا قــەدەر ئارىلىقســىز داۋام قىلغــانلىقىنى ئىسپــاتلىغان ئىــدى ياكى ئىسپــاتلىدىم دەپ قارىغــان ئىــدى. دارۋىــن بــۇ ئــاخىرقى شــەكلىنىڭ ئــەڭ تــەرەققىي قىلغــان ۋە ئــەڭ ئىلغــار شــەكىل ئىكەنلىكىنى، تــەدرىجى تــەرەققىيات هــەرىكىتىنىڭ يوســۇندىن بوگــۈنكى شەكلىمىزگــىچە توختاۋسىز داۋاملىشىپ كەلگەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى".

"بۇنىــڭ ئەكســىچە، ۋىكتورىيــە دەۋرىــدە ياشــىغانلار ئىنســاننى مۇســتەقىل مەۋجۇدىيــەت دەپ تونۇيتــتى ۋە شــۇنداق دەپ ئۆگەنگــەن ئىدى. ھەقىقەتــەن ئىنســان يــەر يۈزىگــە چۈشــكەن پەرىشــتە ئىــدى. لېكىــن دارۋىــن ئوتتۇرىغــا چىقىــپ ئىنســان تــەرەققىي قىلغــان مــايمۇننىڭ ئۆزگەرگــەن شــەكلىدىن ئىبــارەت دېيىشــى بىلــەن ئەقىللــەر قــايمۇقتى. ۋىكتورىيــە دەۋرى ئىنســانلىرىغا ئاســماندىن چۈشــكەن بىــر پەرىشــتە دەپ ئويلايدىغــان "ئىنســان" تــەرەققىي قىلغــان مــايمۇن دېيىــش بــەكمۇ تــەس كــەلدى. ئــۇلار بــۇ نەزەرىيــەنى هــېچ يــاقتۇرمىدى. ئــۇزلىرىنى ۋە ئىنســانىيەتنى بــۇ ئېتىقــادتىن قۇتۇلــدۇرۇش ئۈچــۈن دەرھــال ھەرىكەتلــەندى. بــۇ ئىدىيــەنى يوققــا چىقىرىدىغــان بىــر يــۈرۈش پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى".[2]

---

[1] جېللي ـ كىچىك بېلىق تۈرى.
[2] Gude to Modern Wickndness P. 235 ـ 236

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خەلق تەردىجى تەرەققىيات نەزەرىيسىگە قۇچاق ئاچتى

خەلق توپى بۇ نەزەرىيىنىڭ ئىلمىي جەھەتتىن خاتا ۋە زەئىپ بولۇشىغا قارىماي، بىلىپ ـ بىلمەي ئۇنىڭغا قۇچاق ئېچىپ ئۆزلەشتۈردى. ئۇلار خۇددى بۇ خىل نەزەرىيىلەرگە زېھنى ئوچۇق، ھازىر كىشىلەر ئىدى ۋە خۇددى بۇ نەزەرىيە ئارقىلىق دىن ۋە چىركاۋ كىشىلىرىگە قارشى قوللىنىدىغان سىپىرلىك قورال تاپقان ئىدى. ئەمما ئىنسانلارنىڭ قارشىلىقسىز پىكىر ئېقىملىرىغا ۋە كەلكۈن سۈيىدەك ئەتراپقا دەھشەت چاچىدىغان نەشرىيات ۋە لېكسىيەلەرگە قارشى چىقىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش دىنىي زاتلارغا قىيىن كەلدى ۋە نەتىجىدە چىركاۋ بۇ جەڭدە قورال تاشلاشقا مەجبۇر بولدى. ھەتتا **1883** ـ يىلى دارۋىن ئۆلگەن ۋاقىتتا ئىنگلىز چىركاۋى ئۇنىڭغا بىر ئىنسانغا بېرىلىدىغان ئەڭ يۇقىرى شەرەپ ئۇنۋانى بەردى ۋە دىنىي زاتلار دەپنە قىلىنىدىغان “**Veys Manast Rabi**” دېگەن يەرگە كۆمۈلۈشكە رۇخسەت قىلدى. پىكىر، مەدەنىيەت، ئەدەبىيات ۋە سىياسەتتە بۇ نەزەرىيەنىڭ تەسىرى بەكمۇ چوڭ ئىدى. ھەتتا ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقى قۇرۇلمىلىرىدا بۇ نەزەرىيەنىڭ تەسىرىنى كۆرگىلى ۋە ھېس قىلغىلى بولاتتى. ئىنسانلار ھەر تۈرلۈك مەنىۋى قۇرۇلما ۋە مەنبەلىرىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ئەڭ دەسلەپكى ھاياتلىرىغا قايتىش ئارزۇسىدا پەرىشان بولۇۋاتاتتى. ئىنسانىي تاللاش ۋە بارلىق مۇئامىلىلەردە ”ئىنسان مۇكەممەل ھايۋاندۇر“ سۆزىنىڭ ئىنكاسى كېلەتتى. ھەتتا بۇ توپال نەزەرىيە ئائىلىلەرگىچە سىڭىپ كىرىپ ۋەيران قىلمىغىنى قالمىدى. ئىنگلىز **Mr, Charbrt** بۇ قايغۇلۇق ھەقىقەتنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

”ئەنگلىيىدە ئائىلە ھاياتىدىن خەۋەرسىز، ھايۋانلار توپى ھالىدا ياشاشتىن باشقا ھايات يولىنى بىلمەيدىغان ۋە نىمە ئىكەنلىكى مۇجمەل بىر نەسىل تۆرەلدى“.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ماتېرىيالىزمنىڭ جىنايەتلىرى

ئەخلاقىي قىممەتلەردىن، الله قورقۇنچىدىن ۋە ئاخىرەت ئېتىقاتىدىن يوقسۇل، ئەخلاقسىز تەربىيەنىڭ ۋە ماتېرىيالىزم دېگەن قورقۇنچ بوران ـ چاپقۇننىڭ ئاخىرىدا يۇقىرى مەرتىۋە ئىگىلىرى، سىياسەتچىلەر ۋە مەسئۇل شەخسلەر ئەڭ يىرگىنچ ئىنسانلارمۇ تەخىر قىلىپ تۇرالمايدىغان جىنايەتلەرنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتكۈزدى. بۇ جىنايەتلەر سىياسىي مەنپەئەت بىلەن ياكى مىللەت مەنپەئەتى ئۈچۈن ئۆتكۈزۈلگەن ئىدى. ئىنسانىيەت تارىخىدا يېزىلغان ئەڭ ئېغىر ۋە ئەڭ شىددەتلىك زۇلۇملاردىن بىرى ئىنگلىزلارنىڭ بېنگالدا چىقارغان ئاچلىق ۋەقەسى ئىدى. ئىنگلىزلار خەلقنىڭ شال ئېتىزلىقى ئورنىدىكى سازلىقلارنى ئىشلىتىشىنى چەكلىدى. ھالبۇكى، گۈرۈچ بېنگالنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاشلىق ماددىسى ئىدى. ئەسكەرلەر ئۈچۈن يېتىپ ئاشقۇدەك دەرىجىدە دانلىق زىرائەتنى ئامبارلارغا بېسىۋېلىپ، خەلققە ھېچنېمە بەرمىدى. نۇرغۇنلىغان ئاشلىق سېسىپ تۈگەشتى. ھېندىستان يامغۇرى كۆپ، ھوسۇلى مول، قاتناش قولاي، تۇپرىقى مۇنبەت ۋە باشقا بىر دۆلەتنى باقالىغۇدەك دەرىجىدە باي بولۇشىغا قارىماي، يۈزمىڭلىغان ئىنسان ئاچلىقتىن قىرىلدى، تۈگەشتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى خەلقنىڭ ئىنگلىزلەرگە قارشى قوزغىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە شۇ ۋاقىتتىكى ھۆكۈمەتنىڭ ئىقتىدارسىزلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن قىلىنغان ئىدى.

1947 ـ يىلى ھېندىستاندا ۋاقىتلىق باشقۇرغۇچى بولۇپ تۇرغان Biten Mavent Lord شەرقىي پەنجاپ ۋە دېھلىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈلۈشىگە كۆز يۇمدى. ھالبۇكى، بۇ رايونلاردا مۇسۇلمانلارغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان ھۇجۇم ۋە قىرغىنچىلىقلاردىن خەۋەردار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاخبارات تەشكىلاتى شەرقىي پەنجاپ ۋە دېھلى رايونلىرىدا بىر دەھشەتلىك خەلق توقۇنۇشىنىڭ مەيدانغا كېلىش ئېھتىمالى بارلىقىنى ۋە ئەھۋالنىڭ بەكمۇ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن ئىدى. لېكىن Mavent مۇسۇلمانلارنىڭ ھېندىستانلىقلارغا ئوخشاش پاكىستاننىڭ باش

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نازارەتچى سايلىمدا ئۆزگە ئاۋاز بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن مەيدانغا كەلگەن ۋەقەلەرنى بىلمىگەن بولۇۋېلىش ئارقىلىق ئۇلاردىن ئۆچىنى ئالدى. بۇ ئارقىلىق دۆلەت ئىچىدە چىققان گۇرۇھ توقۇنۇشلىرىنى ۋە ئىچكى ئۇرۇشنى تېخىمۇ ئۇلغايتىپ، بۇ دۆلەت خەلقىنىڭ مۇستەقىل ياشاشقا لايىق ئەمەسلىكىنى ۋە داۋاملىق ئىنگلىزلەرنىڭ تىزگىنى ۋە يوليورۇقى ئاستىدا ھەرىكەتلىنىش مەجبۇرىيىتىدە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىماقچى بولدى. ھېچبىر ئەسىردە كۆرۈلۈپ باقمىغان قورقۇنچلۇق ئادەم قۇشخانىسى قۇرۇلدى!...

بەزى پەنجاب شەھەرلىرىنىڭ ھىندىستان ياكى پاكىستانغا تەۋە ئىكەنلىكى مەسىلىسىدە بىر ـ بىرىگە دۈشمەن ھىندىستانلىق ئىككى گۇرۇھ تەرىپىدىن ھاكىم قىلىپ سايلانغان **“Rayd Kelf”** مۇ ئەينى شەكىلدە كۆزنى يۇمۇپ قويماي ئىنساپسىزلارچە ھۆكۈم چىقارغان ۋە نەتىجىدە مۇسۇلمانلارنىڭ كۈرداسپۇر ۋە فەيراسپۇردىن قوغلىنىپ پەرىشان بولۇشىغا، نۇرغۇنلىغان جان ۋە مالنىڭ زىيانغا ئۇچرىشىغا سەۋەب بولغان ئىدى. ترومانىنىڭ پەلەستىندە ئىسرائىل دۆلىتىنى ۋە سىئونىزمچىلارنى قوللىشى؛ يەھۇدىيلەرنىڭ قىزىقىشىنى قولغا كەلتۈرۈش، سىياسىي، ئىقتىسادى ۋە نەشرىيات ساھەسىدىكى ئۈستۈنلىكىدىن پايدىلىنىپ سايلامدا قازىنىش ئۈچۈن ئەرەبلەرنىڭ ھەقلىق داۋالىرىغا قارشى چىقىشى ۋە ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ كۈچلۈك، ئۇچۇق ھەقلىرىنى كۆرمەسكە سېلىۋېلىشى؛ فرانسىيەنىڭ ئالجىرىيەدە ئېلىپ بارغان زۇلۇملىرىغا ئامېرىكىنىڭ ئۈن ـ تىن چىقارماسلىقى ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇسۇلمان ئالجىرىيەنىڭ دەۋاسىدا بۇ زالىم دۆلەتنىڭ سېپىدە تۇرۇپ، فرانسىيەنىڭ تاجاۋۇز ۋە ھۇجۇملىرىغا ياردەم قىلىشى قاتارلىق ياۋروپا ۋە ئامېرىكىدىكى دۆلەت رەئىسلىرىنىڭ ئەخلاقىنىڭ نەقەدەر ناچار ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇلارنىڭ سىياسىي ھاياتىنىڭ پرىنسىپلىرى ئۈستىدە ئەمەس، بەلكى شەخسىي مەنپەئەتلەر ئۈستىدە ئايلىنىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان ۋەسىقىلەردۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىككىنچى قىسىم

ياۋروپادا مىللەتچىلىك ھەركەتلىرى

لاتىن چىركاۋىنىڭ نوپۇزىنى يوقىتىپ قويۇشى بىلەن ئۇلغايغان مىللەتچىلىك ھەركەتلىرى

بۇرۇنقى قىسىملاردا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىرقچىلىق، مىللەتچىلىك ۋە يۇتۋازلىق ياۋروپانىڭ روھىغا سىڭىپ كەتكەن، تومۇرلىرىدا قان بولۇپ ئاققان ۋە ھەتتا ئىككىنچى بىر تەبىئىتى ھالىغا كەلگەن ئەڭ خاراكتېرلىك ئالاھىدىلىكى ئىدى. لېكىن خرىستىئانلىق بۇ تەبىئەتنى ئوتتۇرىدىن پۈتۈنلەي يوقاتقان ئىدى. خرىستىئانلىق ھەرخىل تارىخ ۋە ئۆزگىرىشلەرگە ئۇچراپ ھەرقانچە بۇزۇلغان بولسىمۇ، ھەرزىتى ئىسانىڭ تەلىماتىغا ۋە ئۇ قالدۇرۇپ كەتكەن ئىلىملەرگە قەلب تۆرىدىن يەر بەرمەكتە. ساماۋى دىنلار قانچىلىك بۇزۇلسا بۇزۇلسۇن قانچىلىك ئۆزگەرسە ئۆزگەرسۇن، ئىنسانلار ئارىسىدىكى سۈنئىي ئايرىمچىلىقنى قەتئىي قوبۇل قىلمايدۇ. ھېچقاچان ئىرق، رەڭ ۋە تەن ئايرىمچىلىقىغا كۆڭۈل بولمەيدۇ. خرىستىئان دىنى پۈتۈن ياۋروپا خەلقلىرىنى بىر بايراق ئاستىغا توپلاپ خرىستىئان دۇنياسىنى بىر مىللەت ھالىغا كەلتۈرگەن ئىدى. لاتىن چىركاۋ ئارقىلىق نۇرغۇنلىغان مىللەتلەرنىڭ ئىرقچىلىق ۋە يۇرتۋازلىق ھەركەتلىرىنى كونترول ئاستىغا ئالغان ئىدى. ھەتتا مىللەتلەر ئۇزۇن مەزگىلگىچە ئىرقچىلىق سۆزىنى ئاغزىغىمۇ ئالماي خۇشال ـ خۇرام ھايات كەچۈرگەن. لېكىن مارتىن لۇتېر (**1438 ـ 1526**) لاتىن چىركاۋلىرىغا قارشى ئىسلاھات

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ ئىرقداشلىرى بولغان نېمىسلاردىن ياردەم تەلەپ قىلدى. ۋە بۇ ھەرىكەت كۆپ ئىشقا يارىغان ئىدى. مارتىن لۇتېر بۇ ھەرىكەتنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا داۋاملاشتۇردى ۋە سەل قارىغىلى بولمايدىغان دەرىجىدە نەتىجىدە قازاندى. شۇنىڭ بىلەن لاتىن چېركاۋى قورقۇنچ بىلەن مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، نوپۇزىنى پۈتۈنلەي يوقاتتى. ياۋروپا مىللەتلىرى مۇستەقىللىقلىرىنى ئېلان قىلىشقا ۋە يېپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك ھەر تەرەپكە چېچىلىپ، كىچىك ـ كىچىك دۆلەتلەرگە پارچىلاندى.

نىھايەت، ياۋروپادا خرىستىئان دىنى ئۆز ـ ئۆزىنى يەپ تۈگىتىش بىلەن ئىرقچىلىق ۋە مىللەتچىلىك ھەرىكەتلىرى كۈچلەندى. دىن ۋە ئىرقچىلىق تارازىنىڭ ئىككى تەخسىسى ھالىغا كەلدى. بىر تەرىپى ئېغىرلاشقانسېرى، يەنە بىر تەرىپى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلاتتى. ھەممىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، دىن تەرىپى كۆنسېرى يېنىكلەپ قارشى تەرىپى ئەكسىچە ئېغىرلىشىۋاتاتتى، ئەنگلىيەنىڭ ئامېرىكىدىكى سابىق باش ئەلچىسى لوردتىيان **1938** ـ يىل **1** ـ ئايدا ”ئالگارخ“ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىر يىغىلىشىدا سۆزلىگەن نۇتقىدا بۇ تارىخىي ھەقىقەتنى مۇنداق دەپ تىلغا ئالغان ئىدى.

”لۇتېرنىڭ ”دىندا ئىسلاھات“ ھەرىكىتى ياۋروپانىڭ دىنىي ۋە مەدەنىي بىرلىكىنى پارچىلىشى بىلەن خرىستىئان ياۋروپا كىچىك ـ كىچىك خەلق توپى شەكلىدە پارچىلىنىپ تارقالدى. ئۇلارنىڭ ئارىلىرىدا چىققان توقۇنۇش، سۈركۈلۈشلەرمۇ دۇنيا تىنچلىقىغا تەھدىت سالغان ئەڭ قورقۇنچلۇق خېيىم ـ خەتەرگە ئايلاندى“.

دىنىنىڭ ئارقىغا چېكىنىشى، ئەخلاقىي ۋە دىنىي ئاساسلارنىڭ چۆكۈشى نەتىجىسىدە مىللەتچىلىك ۋە ئىرقچىلىق تەخسىسى پۈتۈنلەي ئېغىرلاشتى لوردتىيان ئەينى نۇتقىدا يەنە مۇنۇلارنى دېدى:

”ئىنسانىيەتنىڭ تەھداشسىز يول باشلىغۇچىسى، ئەخلاقىي غايە ۋە ئىنسانىي ھاياتنىڭ مەنىۋىي شەرىپىنىڭ بىرلىشىش ۋاستىسى بولغان دىنىنىڭ ھاكىمىيەت تەختىنى يوقىتىپ قويۇشى ياۋروپادىكى سىنىپ ۋە ئىرق ئايرىمچىلىقىغا تايانغان بىر يۈرۈش سىياسىي

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مەزھەبلەرنىڭ مەيدانغا كېلىشىگە سەۋەب بولدى. يەنە بىر تەرەپتىن بەزى تەشكىلاتلارنىڭ تەبىئى پەن ئىلىملىرى تەسىرىدە ماددى تەرەققىياتنى ئەڭ ئۇلۇغ غايە ۋە ئەڭ ئاخىرقى نىشان دەپ قاراشلىرىغا يول ئاچتى. بۇ ئەھۋال ھايات مەسىلىلىرىنى، مەسئۇلىيەت ۋە جاۋابكارلىقنى تېخىمۇ ئاشۇردى ۋە نەتىجىدە ئۆزىنى ئەسىرنىڭ ئەڭ قورقۇنچ پالاكىتى بولغان ئىرقچىلىقتىن قوتۇلدۇرىدىغان "ھايات - روھ" تەڭپۇڭلۇقنى قۇرۇش ياۋروپاغا بەكمۇ تەسكە توختىدى.[1]

ياۋروپادا ئىرقچىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ رەھبەرلىرى

دىنىي نىزام يىقىلىپ، ئىرقچىلىق ئوتلىرى تۇتۇشقاندىن كېيىن تۇنجى پىلاندا ياۋروپا شەرق دۇنياسىنىڭ قارشىسىغا بىر قوشۇن بولۇپ تىكلىلدى. شەرق بىلەن غەرب ئارىسىغا ياكى ياۋروپا بىلەن باشقا رايون ۋە قىتئەلەر ئارىسىغا ۋە ياكى ساپ ئىرق بىلەن باشقا ئىرقلار ئارىسىغا چەك - چېگرا قويدى. ياۋروپا چېگرىسى ئىچىدىكىلەر ياۋروپا سىرتىدىكى دۆلەتلەردىن نەسەب، مىللەت، مەدەنىيەت، ئىلىم ۋە ئەخلاقى جەھەتلەردىن ئۈستۈن تۇتۇلاتتى. ئۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىدىيىسى ياۋروپالىقلارنىڭ ھۆكۈم قىلىش، باشقۇرۇش ئۈچۈن، باشقا مىللەتلەر بولسا، بويۇن ئېگىش ۋە باشقىلارنىڭ بويۇنتۇرۇقى ئاستىدا ياشاش ئۈچۈن يارىتىلغانلىقى ئىدى. ياۋروپالىقلار ھۆكۈم سۈرۈپ ئالغا ئىلگىرىلەش، باشقا مىللەتلەر بولسا، ئۆلۈپ تۈگەش ئۈچۈن دۇنياغا كەلگەن ئىدى. بۇ مەنزىرە رىم ۋە يۇنانلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئەڭ ئۈستۈن چاغلايدىغان دەۋرلەرنىڭ ئۆز ئەينىسى ئىدى. چۈنكى، ئۇلار پەقەت ئۆزلىرىنىلا تەربىيىلىك دەپ كۆرەتتى. ھەر نەرسىگە بولۇپمۇ ئاتلانتىك ئوكيانىنىڭ شەرقىدە مەيدانغا كەلگەن ھەر ھادىسىگە مەدەنىيەتسىزلىك تامغىسىنى ئۇراتتى.

[1] Convocation Adress of Lord Lothian at Muslim University Aligarh

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سىرتتىن كەلگەن، باشقىلار كەشىپ قىلغان ھەر نەرسىگە قارشى چىققان بۇ ئىرقچىلىق ۋە مىللەتچىلىك ھەرىكىتىنىڭ نەتىجىسىدە بەزى ياۋرۇپا مىللەتلىرى خرىستىئان دىنىغا ۋە ھەزرىتى ئىساغا يات ۋە مېھمان كۆزى بىلەن قاراشقا باشلىدى. ھەتتا تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ ھەزرىتى ئىسانى يۇرتلىرىدىن قوغلاپ چىقىرىش ئارقىلىق تۇپراقلىرىنى تازىلاش خىيالىدا بولدى. نېمىس پروفېسسورى ئېتېرنىنىڭ سۆزلىرى بۇ ھەقىقەتنىڭ ئەڭ ئوچۇق ئىپادىسىدۇر:

”بالىلىرىمىز نېمە ئۈچۈن يات مىللەتلەرنىڭ تارىخىنى ئۆگىنىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن ئۇلارغا ئىبراھىم ۋە ئىسھاقنىڭ ھېكايىلىرى ئاڭلىتىلىدۇ؟ بىزنىڭ تەڭرىمىزمۇ نېمىس بولۇشى كېرەك!“

شۇنىڭ بىلەن گېرمانىيەدە ھەزرىتى ئىسا ئىسرائىل ئوغۇللىرىدىن بولۇشى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭدىن ئايرىلغان بىر گۇرۇپ شەكىللەندى. يەنە بىر تەرەپتىن ھەزرىتى ئىسانى ھۆرمەتلەپ ئۇنى باغرىغا باسقانلار ھەزرىتى ئىسانىڭ ساپ ئىرقتىن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاشقا تىرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە نېمىسلارنىڭ ئېڭىدا بۇرۇنقى چاغلاردا ئىبادەت قىلغان مىللىي ئىلاھلىرىنى يېڭىدىن بەرپا قىلىش پىكرى تۇغۇلدى.

رۇسلارنىڭ ئىرقچىلىق، يۇرتۋازلىق ۋە مىللەتچىلىك ھەققىدىكى مۇتەئەسسىپلىكى نېمىسلار ئوتتۇرىغا قويغان كونىلىقنى ياقلاش ئىدىيىسىدىن قېلىشمايتتى. رۇسىيىدە بەزى كىشىلەر يېڭى دەۋردىكى چوڭ كەشپىياتلارنىڭ شەرەپ ئۇنۋانىنىڭ رۇسىيىگە ئائىت ئىكەنلىكىنى ئىلگىرى سۈرەتتى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، جىسىملارنىڭ تەركىبى قانۇنىنى تاپقان لاۋۇ ئىزرە ئەمەس، بەلكى رۇس ئالىمى مىخائىل لامونوسوف ئىدى. لاۋۇر ئىزرە رۇس ئالىمى لامونوسوف تاپقان قانۇنلارنى ئېلان قىلىشتىن باشقا بىر ئىش قىلمىغان ئىدى. يورۇتۇشتا قوللىنىلغان ئېلېكتېرنىڭ شەرەپ ئۇنۋانى ئېدىسوننىڭ ئەمەس بەلكى ئۇنىڭدىن ئالتە يىل بۇرۇن ياشىغان ”لاۋچىن“ نىڭ بولۇپ، ئېلېكتېرنى تۇنجى بولۇپ بايقىغان ئۇ ئىدى. پراۋدا گېزىتىدە مۇنۇلار يېزىلغان ئىدى:

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”رۇس ئالىملىرى تېلېگرافنى مورستىن، ھورپاراۋۇزنى ستېۋېنسوندىن بۇرۇن ئىجاد قىلدى. بۇ ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش تارىخىي مۆجىزىلەردە رول ئوينىغان ئاساسىي كۈچ - قۇۋۋەت ”رۇس“ مىللىتىنىڭ ئىرقىي ئۈستۈنلۈكىدىن ئىبارەت“.

ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى ئىرقچىلىق تاجاۋۇزى

ئىرقچىلىق تاجاۋۇزىنىڭ جاھانشۇمۇل ئىسلام دەۋاسىغا رەھبەرلىك قىلىدىغان، سۈلھ ۋە تىنچلىق بايرىقىنى ئۆز دەۋرىنىڭ سامالىرىدا لەپىلىتىدىغان، ئىرقچىلىق ۋە مىللەتچىلىك ھەرىكەتلىرىنىڭ ئالدىغا پولاتتىن بىر قەلئە بولۇپ تىكلىنىدىغان بەزى ئىسلام دۆلەتلىرىگە يامرىشى كىشىنى چوڭقۇر ئويلاندۇرىدىغان ۋە غەمگە چۆمدۈرىدىغان ئەھۋالدۇر. بۇنىڭ تۈپ سەۋەبى بۇ دۆلەتلەردىكى دىنىي ئاساسلارنىڭ ياۋروپا مەدەنىيىتى ۋە پەرەڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى تەسىرىدە يوقاپ كېتىشى ئىدى. تۈركىيەدە قەدىمكى جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ مەدەنىيەت ۋە ئۆرپ - ئادەتلىرىگە قايتىش ئارزۇسى ۋە ”تۇران“ چىلىق پىكرى تۇغۇلدى. شۇنىڭ بىلەن تۈركلەر ئەرەبلەر ئارقىلىق يېيىلغان ئىسلام دىنىغا ۋە ئۇنىڭ ئاساسلىرىغا، مەدەنىيىتىگە ۋە دىلىغا خۇددى يېڭى نېمىس مىللىتىنىڭ ساپ ئىرقتىن بولمىغان پەيغەمبەرلەر تەرىپىدىن يېيىلغان دىنلارغا ۋە ئۇلارنىڭ ئۈستۈن ئۆرپ - ئادەت ۋە مەدەنىيەتلىرىگە قارىغان يامان كۆزى بىلەن قاراشقا باشلىدى. تۈركىيەدە بەزى ياش مۇتەپەككۇرلار ئىسلام دىنىنىڭ غەيرى بىر دىن ئىكەنلىكىنى ۋە بۇ مۇناسىۋەت بىلەن تۈركلەرگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغانلىقى پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، بىردىنبىر چىقىش يولى ئەجدادلىرىنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشتىن بۇرۇنقى بۇتپەرەس دەۋرىگە قايتىش ئىدى.

خالىدە ئەدىب ئەدىۋار ئەخلاق ۋە تەربىيە جەھەتتىن يېپيېڭى بىر تۈركىيە قۇرغۇچىلىرىنىڭ پېشۋاسى ”زىيا گۆكئالپ“ ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”زىيا گۆكئالپ ئوسمان تۈركلىرى بىلەن ”ئەجدادىمىز تۇران“ دەيدىغانلار ئارىسىدا كۆۋرۈك بولىدىغان يېڭى تۈركىيە قۇرۇشنى، تۈركلەرنىڭ ئىسلامدىن بۇرۇنقى مەدەنىي ۋە سىياسىي نىزاملىرىدىن توپلىغان ئىلمىلىرى ئارقىلىق مەدەنىي ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنى ئويلىغان ئىدى. زىيا گۆكئالپ ئەرەبلەر تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىسلامنىڭ بىزگە ماس كەلمەيدىغانلىقىنى ئىلگىرى سۈرەتتى ۋە بۇنىڭغا ئىشىنەتتى. جاھىلىيەت دەۋرىگە قايتمىساقمۇ، روھىمىزغا ئۇيغۇن دىنىي ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش كېرەكلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى“①

شۈبھىسىزكى، تۈركىيەدە كۆرۈلگەن بۇ ھەرىكەتلەر يېقىنقى زامانلاردا ئىراندىمۇ كۆرۈلۈشكە باشلىدى. تۈركىيەدە ئۇزۇن مۇددەت تۇرۇپ مەلۇم مەزگىل ئوسمان ئىمپېراتورلۇقى مەجلىسى ۋەكىلخانىسىدە بېيروت ۋەكىلى بولۇپ ئىشلىگەن، ئەرەبلەر ۋە تۈركلەرنىڭ ئىشەنچلىك ئادىمى شەكىب ئارسلان مۇنداق دېگەن ئىدى:

”تۈركىيەدە بارلىق مەسىلەرنى ئوسمان تۈركلىرى مىللەتچىلىكى نوقتىئىنەزەرى بويىچە ھەل قىلىدىغانلار گۇرۇپپىسى بىلەن تەڭ ”تۇران“ چىلىق پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويىدىغان بىر گۇرۇپپا ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇلارنىڭ ئەڭ چوڭ پېشۋالىرى زىيا گۆكئالپ، رۇسىيەدىن كەلگەن ئەھمەد ئاگايېف، يۇسۇف ئاكچورا، جالال ساھىر، يەھيا كامال، ”تۈرك يۇرتى“ مەجمۇئەسىنىڭ باش يازغۇچىسى ھەمدۇللاھ سۇبھى، مىللىي شائىر مۇھەممەد ئەمىين ۋە كۆپىنچىسى ياشلار ۋە ئوقۇغۇچىلاردىن تەشكىل تاپقان ئەدىب ۋە مۇتەپەككۇرلار ئىدى. بۇلار تۈركلەرنىڭ ئەڭ قەدىمكى مىللەت ئىكەنلىكىنى، مەدەنىيەت ۋە شەرەپ نوقتىسىدىن ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىدە تۇرىدىغانلىقى ھەققىدىكى ئىدىيىسىنى ئىلگىرى سۈرەتتى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، تۈركلەر ۋە موڭغۇللار بىر ئىرقتىن كەلگەن بولۇپ بۇلارنىڭ بىرلىششى كېرەك ئىدى. بۇلار ”تۇرانچىلار“ دەپ ئاتىلاتتى. بۇلار سىبىرىيە، تۈركىستان، جۇڭگو، ئىران، كاپكاس، ئاناتولىيە ۋە

① خالىدە ئەدىب خانىمنىڭ دېھلى مىللەت ئۇنىۋېرسىتېتىدا سۆزلىگەن لېكسىيەسىدىن.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يۇنانىستان (گىرتسىيە) دىكى تۈركلەر بىلەنلا قالماي تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا بۇ زەنجىرنى جۇڭگودىكى موڭغۇللار، ياۋروپادىكى ۋېنگىرلار ۋە فىنلاندىيىلىكلەرگىچە، يەنى تۇران ئىرقىدىن ئىكەنلىكى قەيت قىلىنغان ھەر شەخسكىچە ئۇزاتقان. بۇلار ئوسمان تۈركلىرىنىڭ دەل ئەكسىچە، ئاۋۋال تۈرك ئاندىن مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ئېيتىشاتتى. دىندار بولماسلىق ۋە ئىسلام جامئەسىنى ئاقسىتىش ئۇلارنىڭ ئەڭ مۇھىم شوئارى ئىدى. لېكىن دىندارلىقنىڭ ۋە ئىسلام جامئەسىنىڭ ”تۇران“ چىلىق پىكرىگە خىزمەت قىلىشى باشقا بولۇپ، ئۇ غايە ئەمەس، بەلكى ۋاستە ئىدى. ھەتتا بۇ گۇرۇپپىدىن يەنى ”تۇران“ چىلىق سەۋداسىغا پۇرگەنگەنلەردىن كۆپىنچىسى تېخىمۇ ئەۋزەيلەپ: ”بىز تۈرك، كەبىمىز تۇران“ دېيىشىپ چىڭگىزخانغا مەدھىيىلەر ئوقۇيتتى، موڭغۇل ئىستىلالىرىغا مەستانە بولغان ئىدى ۋە ئۇلار قىلغان ـ ئەتكەن ئىشلاردىن ھېچبىرىنى ياتسىرىمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە چىڭگىزخاننى يېگى نەسلىنىڭ ئىدىيىسىگە مەجبۇرى سىڭدۈرۈش ۋە ئەقلىي جەھەتتىن ئۇنىڭ سەۋىيىسىگە يېتىشى ئۈچۈن موڭغۇل تاجاۋۇزچىلىرىنى مەدھىيىلەيدىغان ھەرخىل شېئىر، مارشلارنى يېزىشاتتى.[1]

شەكىب ئارسلان سۆزلىرىنى مۇنداق داۋاملاشتۇرغان ئىدى:

”بۇ ئەسىر بىر مىللەتچىلىك ئەسىرى ھالىغا كىرىپ، يېقىنقى زامانلاردا ياۋروپا مىللەتلىرىگە ماسلىشىش مودىغا ئايلىنىش بىلەن ئىران قەۋمىيەتچىلىكى بۇرۇنقىدىن تېخىمۇ بەك ئۇلغىيىشقا باشلىدى. ئىراندا مەيدانغا كەلگەن ھادىسىلەر تۈركىيەدىكى ھادىسىلەرنىڭ ئۆز ئەينىسى بولۇپ، ئوتتۇرىدا چوڭ پەرق يوق ئىدى. بىر مۇنچىلىغان ئىرانلىق ياش كونا ئىران دىنىنى تەتقىق قىلىشقا باشلىدى. بۇمۇ تۈرك ياشلىرىنىڭ ئەجدادلىرىنىڭ ئىبادەت شەكىللىرىنى ۋە ئۇلار چوقۇنغان ”كۆك بۆرە“ نى تەتقىق قىلىشىغا ئوخشايتتى. ھەتتا تۈركلەر يېڭى يېزىلغان بەزى كىتابلارغا ”كۆك بۆرە“ رەسىملىرىنى قويغان ئىدى. مەرھۇم شەيخۇل ئىسلام ئىمام مۇسا كازىم ماڭا مۇنداق دېگەن

---

[1] شەكىب ئارسلاننىڭ ”ئىسلام ئالەمىنىڭ ھازىرى“ ناملىق ئەسىرىنىڭ ئىزاھاتىدىن. 1 ـ جىلد 158 ـ 159 ـ بەتلەر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىدى: "ئەرەبلەرنىڭمۇ بۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسان تۈكلىرىنى تەتۈر ئۆرۈيدىغان بىر يۈرۈش ئاجايىپ ئىبادەتلىرى بار ئىدى. لېكىن ئىسلام دىنىنىڭ يېتىپ كېلىشى بىلەن بۇ ئىبادەتلىرىنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ ئاتتى ۋە الله نىڭ ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرغانلىقىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئىپتىخارلىق تۇيغۇسىغا چۆمۈلدى. لېكىن سىلەر الله تائالاغا بولغان ئېتىقادىڭلارنى ئۇنتۇپ، قايتىدىن "كۆك بۆرە" گە چوقۇنماقچى بولۇۋاتىسىلەر، سىلەرنىڭ ھالىڭلارغا ۋاي!".

ھەقىقەتەن تۈركىيەدە مەيدانغا كەلگەن ھادىسىلەرنىڭ ئوخشىشى ئىراندىمۇ يۈز بەردى. ئىران ياشلىرى قەدىمكى دىنلىرى "قىيامەرتىيە" ① نى ۋە زۇلمەتتىن قوغدىنىشنى تەتقىق قىلىشقا باشلىدى. ئاتەشپەرەستلىك ۋە الله نىڭ بىرلىكىگە دەۋەت قىلىدىغان "زەردۇشتلۇق" مۇ بۇ دىنىنىڭ بىر باشقا تەرىپى ئىدى. زەردۇشت الله نىڭ نۇر ۋە زۇلمەتنىڭ ياراتقۇچىسى ئىكەنلىكىنى، ياخشىلىق بىلەن يامانلىق، نۇر بىلەن زۇلمەتنىڭ بىرلىشىشى نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەنلىكىنى، ئەگەر بۇلار بىرلەشمىگەن بولسا، كائىناتنىڭ پەيدا بولۇشىدىن سۆز ئېچىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئوتتۇرىغا قويىاتتى. ئىرانلىقلار بۇلاردىن باشقا يەنە "مانىئىزم" "زەردۇشتلۇق" ۋە "سەنەۋىيە" گە ئوخشاش قەدىمكى ئىرانلىقلار ئېتىقاد قىلغان بىر يۈرۈش قالايمىقان ئېتىقادلارغا ساھىب ئىدى. ئىران ياشلىرىدىن بىر قىسمى بولسا، بىۋاستە دىنسىزلىق ۋە باشباشتاقلىققا دەۋەت قىلىدىغان مازدەكزمنى تەتقىق قىلىۋاتاتتى"②.

ياۋرۇپانىڭ مىللىي دىنى ۋە تايانغان ئاساسلىرى

بۇ يولنىڭ ئىككىنچى باسقۇچىدا ياۋرۇپادىكى بىر مۇنچىلىغان چوڭ ـ كىچىك دۆلەت ۋە مىللەتلەر مۇستەقىللىق ئېلان قىلدى. بۇلار

① نۇرغا تازىم قىلىش نۇرنى ئۇلۇغلاش.
② E .G .A 1 ـ جىلد 164 ـ 165 ـ بەتلەر.

www.munber.org
www.abulhasanalinadwi.org

تاغ ۋە دەريالار بىلەن قورشالغان تەبىئي چېگرالار ياكى ئىشغالىيەت ۋە سىياسىي مەقسەتلەر بىلەن سىزغان چېگرىلىرىنىڭ سىرتىدىكى دۇنيانى تونۇمايتتى. ئۆز دۆلەتلىرى سىرتىدىكى ئىنسانلارنىڭمۇ بارلىقىنى قوبۇل قىلمايتتى، ھۆرمەت قىلمايتتى ۋە ئۇلارنى ئىنسان قاتارىدا كۆرمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزلىرىنى بارلىق ئىخلاسمەن قۇللارنىڭ ئالدىدا قۇللۇق ئىشقىدا يېتىشتۈرۈلگەن ئۇلۇغ ئىلاھ دەپ قارايتتى. بۇ مىللىي رەزىللىك ئۇلارنىڭ ماللىرى، جانلىرى، قانلىرى ۋە دۆلەتلىرىدىنمۇ ئۇلۇغ ئىدى، شۇڭا ئۇنىڭ ئۈچۈن جەڭ قىلاتتى، قىزغىنلىق بىلەن ئىتائەت قىلاتتى ۋە بۇ يولدا ئۆلەتتى. بۇ مىللىي دىن ئىككى نوقتىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى.

1 ـ مۇسبەت

2 ـ مەنفىي

مۇسبەت: مىللەت ۋە نەسىلنىڭ ھەممىدىن ئۈستۈن ۋە ھەممە نەرسىنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكىگە الله نىڭ ـ ئەگەر مىللەت الله نى تونىسا ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنسە ياكى بۇ كەلىمەنى قوللىنىشنىڭ بىر پايدىسىنى كۆرسە ـ بۇ مىللەتتىن تېخىمۇ ئۈستۈن، تېخىمۇ ئېسىل، ساپ، كۈچلۈك ھاكىمىيەتكە، بارلىق مىللەتلەرگە قوماندانلىق قىلىشقا ۋە دۇنيانىڭ رەھبەرلىك تەختىگە ئولتۇرۇشقا لايىق باشقا بىر مىللەت ياراتمىغانلىقىغا؛ يەر يۈزىدە الله نىڭ بۇ مىللەتكە ئىشەنگەنلىكىگە، ۋەكىلى ۋە خەلىپىسى قىلغانلىقىغا؛ الله نىڭ بۇ دۆلەتتىن سۆيۈملۈك بىر دۆلەت ۋە بۇ تۇپراقتىنمۇ پاك تۇپراق ياراتمىغانلىقىغا شەك ـ شۈبھىسىز، چىن كۆڭلىدىن ئىشىنىپ، تەستىقلاش كېرەك بولۇپ، ئۆزگە مانا بۇ شەكىلدە ئىشەنمىگىچە ھېچبىر ئىنسانغا بۇ دۆلەتتە ياشاش ھەققىنى تونىمايدىغان مىللىي دىن بۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدى.

بارلىق ياۋرۇپا مىللەتلىرى ۋە دۆلەتلىرى بۇ مىللىي دىن ھەققىدە ”ئوچۇقلۇق“ ۋە ”بۆلگۈنچىلىك“ تىن باشقا ھېچقانداق ئايرىملىق ئىپادىلىمىگەن ئىدى. بەزىلىرى مىللىي دىنىنى ئوچۇقچە ئېلان قىلىپ ئۇنى ئىجرا قىلىشقا ئۆتكەن بولسا، بەزىلىرى ئۆزلىگىرىگە تەتبىق قىلىۋاتاتتى. ئەمما ئوچۇق ئېتىراپ قىلمىغان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مىللـــەتچىلىك ۋە ئىـــرقچىلىق ئۇرۇقـــى تۇپـــراقتا چېچىلغـــاندىن كېيـــن ناھـايىتى تېـزلا تۇپـراقتا ئۇنـۇپ يىلتىـز تـارتىدۇ ۋە كېيىـن بـارلىق مىللـەتنى ئـۆز سايىسـى ئاسـتىغا ئالغـان يوغـان بىـر دەرەخكـە ئـايلىنىدۇ. بـۇ ئۇچىغـا چىققـان ئىرقچىلىقتـا ئىشەنگـەن بىـر مىللــەتنىڭ باشــقىلارغا تاجــاۋۇز قىلىـش قىلماسـلىقى، قـان تۆكمەسـلىكى، ھۇجـۇم قىلماسـلىقى يـاكى زۇلـۇم قىلىـــش، قـــان تـــۆكۈش ۋە ئـــادەم ئۆلتۈرۈشـــنى خالىماســـلىقى مۇمكـــن ئەمــەس. خــۇددى ھــاراق ئىچكــەن ئــادەمنىڭ مەســت بولماســلىقى ۋە قالايمىقـان گـەپ قىلماسـلىقى مۇمكـن بولمىغـندەكلا ئـش. بىـر شـائىر مۇنداق دېگەن ئىدى:

”ئاتتى ئۇنى دېڭىزغا پۇت ـ قوللىرى باغلاغلىق،

ۋە ۋارقىرىدى دەرھال كەيىندىن،

”دىققەت قىل! ھۆل بولۇپ كەتمە“““.

بولۇپــمۇ ئىلـم، ئـەدەبىيات، شـېئىر، پەلسەپـە، تـارىخ ۋە ھـەتتا تەبىئــەت بىلىملــىرى ئىـــرقچىلىق ھـــېس ـ تۇيغۇلـــرىنىڭ، بۇرژۇئـــا مىللـــەتچىلىك روھىنـــىڭ، ئىـــرقچىلىق مۇتەئەسسىپـــلىكنىڭ، ئــەجدادى بىلــەن مــەغرۇرلىنىش ۋە كونىلىقــنى ئۇلۇغلاشــنىڭ يىلتىــز تارتىشــىدا يـاردەمچى بولـدى. خـەلقتىن بـۇ ئىشـلارغا ”توختـا!“ دەيدىغـان بىـر ئـاۋاز كـەلمىدى، دىـندىمۇ ئۇنـى توسـۇپ قـالالىغۇدەك بىـر پرىنسـىپ يـوق ئىـدى. بـۇ ئـارقىلىق قومـاندانلىق تـەختى ئىـرقچىلىق شەرىپـىدىن ۋە قەۋمىيـەت روھىنـىڭ ئۈستىگـە قۇرۇلغـان نەپـرەت ۋە ۋەھىمـە ئاساسـلىرىدىن ئۈسـتۈن بىـر غايـە ۋە مەقسـەت تونۇمايدىغـان كىشـلەرنىڭ قولىغـا ئـۆتتى. مانـا بـۇ مىللىــي دىننىـــڭ مـــەنفي تەرىپـــى ئىـــدى. مىللـــەتنى قورقىتىدىغـــان ۋە مـــەجبۇرلايدىغان ئـــامىللار بولمىغچــە مىللىـــي ھېسســيات تـــەرەققىي قىلمـايتتى ۋە داۋاملاشـمايتتى. شـۇڭا ئىـرقچىلىقنىڭ بـايراقدارلىرىنى ئـۆز ئۈستىگــە ئالغـــان رەھبەرلـــەر ھـــەر دائىـــم مىللەتلــەرنىڭ يوشــۇرۇن ھېسـلىرىنى قوزغـاپ، ئـۆچۈپ قالغـان مىللەتپـەرۋەرلىك تۇيغۇلىرىغـا قايتـا ئـــوت تۇتاشـــتۇرغان ئـــىدى ۋە ئـــەڭ ھېســـياتچان تەرەپـــلىرىنى يـــەنى ”ۋەھـــم“ ۋە ”نەپـــرەت“ لـــرىنى ئـــۆزلىرىنىڭ تايـــانچ نوقتىلـــرى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلغــان ئىــدى. ئەگــەر بــۇلار بولمىغــان بولســا، ئىــرقچىلىق بۇلۇتلىــرى تارقىلىپ، مىللەتچىلىك كەلكۈنى ئاللىبۇرۇن توختىغان بولاتتى.

پروفېســـور جوئــاد بــۇ ئــەھۋالنى پەلسەپــە ۋە پسىخولوگــىيە نۇقتىسىدا تۆۋەندىكىچە ئىپادىلەيدۇ:

"ۋەھــــم ۋە نەپــرەت، مەرھەمــــەت، مــەردلىك، پــەزىلەت ۋە مېھــرى ـ مۇھەببــەتنىڭ قارشىســـىدىن يــەر ئــېلىپ، خــەلق توپــىنى ھەرىكەتكــە كەلتۈرگــەن ۋە ئۇلارنــى ئاســانلا قوزغاتقــان ھەممىگــە ئورتــاق تۇيغــۇلار ئىــدى. ھــەر قــانداق بىــر مەقسەــت ئۈچــۈن بىــر مىللەتكــە ھــاكىم بولۇشــنى ئــارزۇ قىلغــانلار پــەقەت ئىشــنى ئــۇ مىللــەت يامــان كــۆرۈپ قاچىدىغــان نەرســىلەردىن باشــلاش ۋە ئــۇ مىللــەت قورقىدىغــان نۇقــتىلارنى تېپىــپ چىقىــش ئــارقىلىقلا مۇۋەپپــەقىيەتكە ئېرىشــەلەيدۇ. ئەگــەر مــەن بىــر مىللــەتنى بىرلەشتۈرۈشــنى ئويلىســام، ئــۇ ھــالدا مېنىــڭ باشــقا بىــر پــىلانىمتا، مەســىلەن ئــايدا بــۇ مىللــەت قورقىدىغــان بىــر دۈشــمەن ئىجــاد قىلىشــىم كېــرەك. بــۇ ۋاقىتتــا مىللــي ھۆكۈمەتلــەرنىڭ خوشــنىلىرى بىلــەن بولغــان مۇناســۋەتلىرىدە "ۋەھــم" ۋە "نەپــرەت" ھېســياتلىرى بىلــەن ھەرىكەتلىنىشــگە ئەجەبلەنمەســلىك لازىــم. چۈنكــى، ئۇلارنىــڭ ھــاكىمىيىتى ئاســتىدىكى خــەلق بــۇ تۇيغــۇلار بىلــەن ياشــىماقتا ۋە مىللىــي بىرلىك ۋە باراۋەرلىك پەقەت بۇ تۇيغۇلار ئارقىلىق كۈچلەنمەكتە".[1]

ئۆرۈش مەسىلىلىرى ۋە مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دە ـ تالاشلاردا

ئىسلام دىنى ئوتتۇرىغا قويغان ھەل قىلىش يوللىرى

پروفېسســور جودنىــڭ مىللەتلــەر ئارىســىدىكى توقۇنۇشــلار، ئــۇرۇش مەســىلىلىرى ۋە دۆلەتلــەر ئارىســىدىكى دە ـ تــالاش ھــەققىدە ئوتتۇرىغــا قويغــان بــۇ ھــەل قىلىــش يولــى ھەقىقەتــەن نورمــال ۋە ئەقىلگــە ئۇيغــۇن ئىــدى. بىــر ـ بىرىگــە ئــۆچ ـ ئــاداۋەت ســاقلايدىغان مىللەتلــەرنىڭ ئورتــاق

[1] Guide To Modern Wickendness. P. 150

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دۈشمىنى، يىرگىنىندىغىنى، قورقىدىغىنى ۋە بۇ يولدا مۈرىنى ـ مۈرىگە تىرەپ كۈرەش قىلىشقا بەل باغلىشى ئۈچۈن سەۋەب بولىدىغان باشقا بىر دۈشمىنى تېپىلمىغىچە بۇ مىللەتلەر ئارىسىدىكى ئۆچ ـ ئاداۋەتنى بىر تەرەپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئەمما بۇ يەردە دۈشمەن تېپىش ياكى ئاداۋەت بومبىسى كەشپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ھەتتا دۈشمەننىڭ ”مارس“ قا ئوخشاش باشقا پىلانىتلاردا بولۇشىنىڭمۇ كېرىكى يوق. مىللەتلەر نېمىشقا يىراق يەرلەردىكى دۈشمەنلەرگە كۆڭۈل بۆلسۇن؟ دىن بۇ دۈشمەننىڭ يەر يۈزىدە ياشاۋاتقان ئىنسان ئىچىدىن ۋە ”ئادەم“ نەسلىدىن ئىكەنلىكىنىڭ خەۋىرىنى بەرمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر ئىنساننىڭ ئۇنىڭغا دۈشمەنلىك بىلەن قارشى سەپ تۈزۈشى ۋە ئۇنىڭ بىلەن جەڭ قىلىشى لازىم. ھەقىقەتەن قۇرئان كەرىمدە بۇ ئەمەلىيەت ھەققىدە مۇنداق دېيىلگەن:

﴿شەيتان ھەقىقەتەن سىلەرگە دۈشمەندۇر، ئۇنى دۈشمەن تۇتۇڭلار، شەيتان ئۆزىنىڭ تەۋەلىرىنى ئەھلى دوزاختىن بولۇشقا چاقىرىدۇ﴾[1]

﴿ئى مۆمىنلەر! ئىسلام دىنىغا پۈتۈنلەي كىرىڭلار (يەنى ئىسلام دىنىنىڭ پۈتۈن ئەھكاملىرىغا بويسۇنۇڭلار، بەزى ئەھكاملىرىغا ئەمەل قىلىپ، بەزى ئەھكاملىرىنى تەرك ئەتمەڭلار)، شەيتاننىڭ يوللىرىغا (ۋە ئىغۋاسىغا) ئەگەشمەڭلار. شەيتان سىلەرگە ھەقىقەتەن ئاشكارا دۈشمەندۇر﴾[2]

ئىسلام دىنى ئىنسانىيەت ئالەمىنى پەقەت ئىككى قىسمىغا ئايرىيدۇ. اللہ نىڭ دوستلىرى ۋە شەيتاننىڭ دوستلىرى، ھەقنى قوللىغۇچىلار ۋە باتىلنى قوللىغۇچىلار. ئىسلام دىنى كىم ۋە نەدە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر شەيتاننىڭ دوستلىرى ۋە باتىلنى ياقلىغۇچىلارغا قارشى جەڭ قىلىشنى، جىھاد ئېلىپ بېرىشنى شەرىئەت ھۆكمى قىلىپ بەلگىلىدى. اللہ تائالا قۇرئان كەرىمدە بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

---

[1] سۈرە فاتىر 6 ـ ئايەت.
[2] سۈرە بەقەرە 208 ـ ئايەت.

www.abulhasanalinadwi.org

﴿مۆمىنلەر الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، كاپىرلار شەيتاننىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىدۇ؛ شەيتاننىڭ دوستلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار (سىلەر ئۇلارنى يېڭىسىلەر)، شەيتاننىڭ تەدبىرى ھەقىقەتەن ئاجىزدۇر﴾[1]

ئىنسانىيەت تارىخى بۇ ئۇرۇشلاردىن تېخىمۇ خاتىرجەم، تېخىمۇ ئاز قان تۆكۈلگەن، ئاز ئادەم ئۆلگەن، ئىنسانىيەت ئالەمگە جاھان تىنچلىقى، ئورتاق ياخشىلىق ۋە ئومۇمىي سائادەت كەلتۈرگەن ئۇرۇش كۆرمىدى. شۇنىسى ھەقىقەتكى، ھىجرەتنىڭ ئىككىنچى يىلى باشلىنىپ توققۇزىنچى يىلىغىچە داۋاملاشقان غەزۋە سەرىيە ۋە بارلىق توقۇنۇشلاردا ئۆلگەن مۇسۇلمان ۋە كۇففارلارنىڭ سانى **1018** دىن ئاشمايتتى. **259** مۇسۇلمان شېھىت بولۇپ **759** كاپىر ئۆلگەن ئىدى.[2]

ئەمما **1914** ـ **1918** ـ يىللىرى ئارىسىدا يۈز بەرگەن **1** ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا يارىلانغان **21** مىليون كىشىدىن **7** مىليون كىشى ئۆلگەن ئىدى. ئەنگلىيە پارلامېنتى ئەزالىرىدىن ماكستون ئەپەندى **2** ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا (**1939**) يارىلانغانلارنىڭ **50** مىليون كىشى ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقتى.[3]

1 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا بىر كىشىنىڭ ئۆلۈمىگە سەرپ قىلىنغان پۇل **10** مىڭ جۇنەي، پۈتۈن ئۇرۇش خىراجىتى بولسا **37** مىليارت جۇنەي ئىدى. **2** ـ دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ بىر سائەتلىك خىراجىتى **1** مىليون جۇنەي بولغان ئىدى.[4] ئۇندىن باشقا، ئىسلام دىنى ئېلىپ بارغان دىنىي ئۇرۇشلار قان تۆكۈلۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش، جان ۋە مال

---

[1] سۈرە نىسا 76 ـ ئايەت.

[2] بىز بۇ رەقەملەرنى ”سىرەتۇننەبەۋىي پەيغەمبەرنىڭ تەرجىمىھالى“ ناملىق ئەسەرنىڭ ئاپتورى قازى مۇھەممەد سۇلايمان ئەلمەنسۇر فەۋرىنىڭ ”سىرەتۇ رەھمەتەن لىلئالەمىين“ ناملىق ئەسىرىنىڭ 2 ـ جىلدىدىن ئالدۇق، ئاپتورنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە غەزۋە سەرىيە ۋە توقۇنۇشلارنى كىتابىغا ئالغان ئىدى. لېكىن باشقا ئاپتورلار بەرگەن رەقەملەر بۇنىڭدىن ئازدۇر.

[3] ب. ھ. تاۋانسەند ئەپەندى 1943 ـ يىلى، ھىندىستاندا نەشر قىلىندىغان كۈندىلىك ئىنگلىزچە گېزىتتە ئېلان قىلغان ماقالىسىدە 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا يارىلانغانلارنىڭ 37 مىليون 513 مىڭ 886 كىشىدىن ئاز ئەمەسلىكىنى، ئۆلگەنلەرنىڭ 8 مىليون 543 مىڭ 515 كىشى ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى.

[4] ب. ھ. تاۋانسەند ئەپەندىنىڭ بىر ھىندىچە گېزىتتە ئېلان قىلىنغان ماقالىسىدىن ئېلىندى. بۇ يەردىكى ”جۇنەي“ بەزى ئەرەب دۆلەتلىرى قوللىنىلغان پۇل بىر لىكىدۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خەۋپسىزلىكنى قوغداش، دۇنيا يۈزىدە سائادەت ۋە بەخت دەۋرىنى باشلاشقا ئوخشاش ئۇلۇغ غايىلەر ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان ئىدى.

ئەمما 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىنى قوزغىغان جاھىلىيەت مۇتەئەسسىپلىكى ۋە تويمىغۇر، ئاچكۆزلۈك توقۇنۇشلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن داۋام قىلغان ئۇرۇشلارنىڭ ئوت پىلتىسى بولدى. ئەمدى سىلەر بىلەن بىرلىكتە 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ قەھرىمانى ۋە ئۆز دەۋرىنىڭ ئەنگلىيە باش مىنىستىرى لويد كورك ئەپەندىنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالايلى:

”ئەگەر پەيغەمبىرىمىز ئىسا تەكرار دۇنياغا قايتقان بولسا بەكمۇ ئاز ياشىغان بولاتتى. چۈنكى ئۇ ئىنسانلارنىڭ ئىككى مىڭ يىل كېيىن ئەسكىلىك، بۇزۇغۇنچىلىق، يولسىزلىق، بۇلاڭ ـ تالاڭ، ئۆز قېرىنداشلىرىنىڭ قېنىنى تۆكۈشكە ئوخشاش يىرگىنىشلىك پاتقاق ئىچىدە تولغىنىۋاتقانلىقىنى كۆرەتتى ۋە پاكى ئىنسانىيەت قېنىنى شورىغان، ئەۋلاد ۋە نەسىللەرنى ۋەيران قىلغان، ھەتتا ئىنسانلارنى ئاچ ـ زارلىققا مەھكۇم قىلغان، تارىخنىڭ ئەڭ چوڭ ئۇرۇشىغا دۇچ كېلەتتى. پەيغەمبىرىمىز ئىسا بۈگۈندىن باشقا نېمە كۆرەتتى؟ ئىنسانلارنىڭ دوست ۋە قېرىنداشلارچە قۇچاقلاشقانلىقىنى كۆرەتتىمۇ؟ ياق! ئەكسىچە ئۇلارنى ئالدىنقىسىدىن تېخىمۇ ۋەھىمىلىك، تېخىمۇ قەبىھ ۋە تېخىمۇ ئېچىنىشلىق ئۇرۇشلار ئۈچۈن ھازىرلانغانلىقىنى، ئەتراپقا دەھشەت چاچىدىغان دوزىخى قورال لار ۋە قىيىن ـ قىستاق مېتودلىرى ئىجاد قىلىشتا بىر ـ بىرى بىلەن بەسلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرەتتى“[①]

مىللەتلەرنىڭ دۈشمەنلىك، ئۆچ ـ ئاداۋەت، ئۇرۇش ۋە ئىرقچىلىق تۈپەيلىدىن بىر ـ بىرىنىڭ قېنىنى تۆكۈشى ئۇلارنىڭ ھەقىقىي دۈشمىنىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ ئۆچمەنلىك ۋە تۇزاقلىرىنى ئۇنۇتقانلىقىدىن ئىدى. چۈنكى، ئوت قويغىدەك بىر نەرسە تاپالمىسا ئۆزىگە ئوت قوياتتى. بىر جاھىلىيەت شائىرى مۇنداق دېگەن ئىدى:

[①] لويد كور ئەپەندىنىڭ ئېيىقانلىرى ئەيتەن يۈز بەرگەن ئىدى. ئېيتقان خەتەرلىك ئەھۋاللار كۆز ئالدىمىزدا بىر ـ بىرىدىن يۈز بەردى. 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى ۋە ئوت ئۈچقۇنلىرى روھلارنى تەۋرىتىپ، نۇرغۇنلىغان شەھەرنى ۋەيران قىلغان ئىدى. نەسىللەرنىڭ ئەۋلادلارنىڭ تېنىنى شۈركەندۈرىدىغان قورقۇنچلۇق ۋەقەلەر يۈز بەرگەن ئىدى. دۇنيا ئىقتىسادى چۆككەن ئىدى. مال باھاسى ئاسمان پەلەك ئۆرلەپ كەتكەن ئىدى ۋە دۇنيانىڭ نۇرغۇنلىغان يېرىدە ئىنسانلار قورغاقچىلىق ئاپىتىگە دۇچ كەلگەن ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

”ئەگەر تاپالمساق باشقا دۈشمەن،

قېرىندىشىمىز بەكرىنى نوقۇيمىز بەزەن“.

ئەگەر بىر مىللەت ئۆز دۈشمىنىنى تونسا، ئۆزىگە كىمنىڭ تاش ئاتىدىغانلىقىنى بىلسە، دۈشمىنىنىڭ خەتىرى ۋە كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى ئېنىق مۆلچەرلىيەلىسە، مانا بۇ مىللەت ئۆزىنى ھەر تۈرلۈك ئۇرۇش، دۈشمەنلىك، خىرىس، ئۆچمەنلىك، ئاداۋەت ۋە تايىنى يوق تالاش ـ تارتىشلاردىن ساقلاپ قالالايدۇ. ئەرەبلەردە قەدىمدىن قالغان: ”باشقىلارغا غەزەپلەنگەن پەيتتە ئۆچمەنلىك يوقىلىدۇ“ دەيدىغان بىر جۈملە سۆز بار.

رەسۇلۇللاھ ئەلەيھىسسالام مەدىنىدە قىلىچلىرىدىن قان تېمىپ تۇرىدىغان ئەۋس ۋە خەزرەجكە ئوخشاش بىر ـ بىرىگە دۈشمەن ئەرەب قەبىلىلىرىنى؛ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئەدنان ۋە قاھتان ئوغۇللىرىنى، دۇنيادىكى ھەرخىل ئىرقلارنى جاھىلىيەت ۋە كۇفرىلىققا قارشى بىر مىللەت ۋە بىر قوشۇن ھالىغا كەلتۈرگەن ئىدى. چۈنكى رەسۇلۇللاھ سىرتتا دۈشمەنلىك ۋە ئۆچ ـ ئاداۋەت ساقلايدىغان ۋە ئۇرۇش قىلىش كېرەك بولغان ئورتاق بىر نىشان يەنى باتىل ۋە شەيتان ۋە ئۇنىڭ دوست ۋە ئاۋانگارتلىرىنى كۆرسىتىپ بەرگەن ۋە ئۇلارنىڭ زېھنىلىرىگە مۇنۇ پەرمانىنى يەرلەشتۈرگەن ئىدى:

﴿مۆمىنلەر اللە نىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، كاپىرلار شەيتاننىڭ يولىدا ئۇرۇش قىلىدۇ؛ شەيتاننىڭ دوستلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار (سىلەر ئۇلارنى يېڭىسىلەر)، شەيتاننىڭ تەدبىرى ھەقىقەتەن ئاجىزدۇر﴾[1]

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاداۋەت، ئىنتىقاملىرىنى ئۇنۇتقان ئىدى ۋە دۈشمەنلىرى بىلەن ئۇرۇشۇشتىن ۋاز كەچكەنلىكى ئۈچۈن ئۇلار خىياللىرىغىمۇ كەلمىگەن ئىدى ۋە نەتىجىدە ھەممىزگە ئايان بولغان ئىچكى پىتنە ۋە ئۇرۇشلار مەيدانىغا كەلدى.

---

[1] سۈرە نىسا 76 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئىرقچىلار ئېلىپ بارغان تەشۋىقاتلار ۋە ئازسانلىق مىللەتلەرنىڭ تارتقان زىيانلىرى

دۆلەتلەرنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىرقچىلار قەۋمىيەتچىلىك ئىدىيىسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى قۇترىتاتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئەدەبىيات، تىل، مەدەنىيەت، ئەخلاق ۋە تارىخلىرىنى ھەددىدىن زىيادە كۆپتۈرۈپ ماختايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار مىللەتچىلىك ھېس - تۇيغۇلىرى ۋە ئۆزىنى ئۇستۇن چاغلاش ئىدىيىسى ئارقىلىق ئۆز كۆڭۈللىرىگە تەسەللىي تاپاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بۇلارنى ئۆزلىرى ئۇچۇن قۇتۇلدۇرغۇچى، قەلئە ۋە ئۇرۇش تەييارلىقى دەپ ئويلاپ دۇنيا ئىشلىرىنى تەرك ئېتەتتى، بەزىدە بولسا نامايىش قوزغاپ چوڭ دۆلەتلەرنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا ئۇرۇناتتى ياكى بىر دۆلەتنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ، قىسقا مۇددەت ئىچىدە كۆزدىن غايىپ بولاتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار تار مۇھىت ئىچىدە سىقىشىپ قالغان مىللەتچىلىكنىڭ قۇربانىغا ئايلىناتتى. ئېچىنارلىقى شۇكى، ئاساسلىق مەسئۇللار ئۇلارغا ئازراقمۇ ياردەم قولىنى سۇنمايتتى، ھەتتا ئۇلارغا ئۆرۈلۈپ قاراپمۇ قويمايتتى. الله تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن ئىدى.

﴿ئۇلار (يەنى مۇناپىقلار يەھۇدىيلارنى ئۇرۇشقا قىزىقتۇرۇشقا) شەيتانغا ئوخشايدۇ، ئۆز ۋاقتىدا شەيتان ئىنسانغا: «كاپىر بولغىن» دېدى. ئىنسان كاپىر بولغان چاغدا، شەيتان: «مەن سەندىن ئادا - جۇدامەن، مەن ھەقىقەتەن ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللە دىن قورقىمەن» دېدى﴾[1]

پولشا، بىلگىيە، گوللاندىيە، يۇنانىستان (گىرىتسىيە) ۋە دانىيە قاتارلىقلار ئەينى ئاقىۋەتكە ئۇچرىغان ئىدى.

2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدىكى ئىراننىڭ ئەھۋالىمۇ بۇلاردىن پەرقلەنمەيدۇ.

[1] سۈرە ھەشر 16 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چوڭ دۆلەتلەرنىڭ قارانىيەتلىرى

چوڭ دۆلەتلەر ھاكىمىيەت ۋە سەلتەنەتلىرىنى يەر يۈزىنىڭ ئەڭ چوڭ قىتئەلىرىگە يېيىشنى، بايراقلىرىنى قۇش ئۇچمايدىغان، كارۋان ماڭمايدىغان، ئادەمسىز چۆل ۋە سەھرا بولسىمۇ كەڭ يەرلەردە لەپىلدىتىشنى، ھەر قىتئەدە ئىشغالىيەت ۋە دومىنيون[1] قۇرۇشنى ئىرقچىلىقنىڭ ئاساسى دەپ قارايتتى. بۇ ئەھۋالدىكى چوڭ دۆلەتلەر ئەسكىريي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن بىر مۇنچە ئورۇنسىز ۋە كېرەكسىز مەبلەغگە، ئىشغال ئاستىدىكىلەرنىڭ قوغدىنىشى ۋە ئىدارە قىلىنىشى جەھەتتىن ھەرخىل زورلۇقلارغا دۇچ كېلىشىگە قارىماي، يەنىلا بۇ قارانىيەتلىرىدىن ۋازكەچمەيتتى. چۈنكى بۇلار مىللەتچىلىك قانۇنى ئۇلارغا يۈكلىگەن ۋەزىپىلەر ئىدى ۋە بۇلارنىڭ قەۋمىي شەرەپ ۋە مىللىي نەسىللىرىدىن باشقا ئەخلاقى مەقسەتلىرى ۋە ئەدەبىي مېۋىلىرى يوق ئىدى.

پروفېسسور جود: "قەۋمىي شەرەپ" نى مۇنداق ئىزاھلايدۇ:

"قەۋمىي (مىللىي) شەرەپنىڭ بىردىنبىر غايىسى مىللەتنىڭ ئېھتىياجلىق پەيتلىرىدە ئارزۇ ۋە ئىستەكلىرىنى باشقىلارغا قوبۇل قىلدۇرالىغۇدەك قۇۋۋەتكە ئىگە بولۇشى ۋە "مىللەتنىڭ ئېسىل ئۆرنەكلىرى" دەپ نام بەرگەن پەسلىكلىرى بىلەن قانائەتلىنىشتىن ئىبارەت بۇ قەۋمى شەرەپ، ئەخلاقىي قىممەت ۋە پەزىلەتلەر بىلەن ماسلاشمايتتى. بىر دۆلەتنىڭ پۇقرالىرى راستچىل بولسا، ۋەدىگە ۋاپا قىلسا ۋە ئاجىزلارغا ئىنسان قاتارىدا مۇئامىلە قىلسا، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئالدىدا ئېتىبارى قالمايدۇ. بولدۇن ئەپەندىنىڭ ئېيتقىنىدەك، شەرەپ مىللەتنىڭ ئۆزى بىلەن شۆھرەت ۋە ئېتىبار قازىنىدىغان، زېھنلەرنى قوزغاپ باشقىلارنىڭ دىققىتىنى جەلب قىلىدىغان بىر قۇۋۋەتتىن ئىبارەتتۇر. ھەممىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، مىللەتنىڭ بۇ قۇۋۋەت سايىسىدە ئېرىشكەن شەرەپ دەرىجىسى ئەتراپقا

[1] دومىنيون ـ ئەنگىلىيە ئىتتىپاقىغا ئەزا مۇستەقىل دۆلەتلەرگە بېرىلگەن نام

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دەھشەت ۋە ئۆلۈم چاچىدىغان بومبىلار ۋە بۇ بومبىلارنىڭ شەھەر ئۈستىگە ئېتىلىشىدىن ھەۋەسلىنىدىغان، ئەمما ئۆز ۋەتەنلىرىگە سادىق، ۋاپادار ياشلارغا تايانماقتا. مىللەتنىڭ ئېپتىخار ۋەسىلىسى بولغان شەرەپ شەخسنىڭ پەخرى بولغان ئەخلاق ۋە پەزىلەت بىلەن زىت كەلمەكتە. بىز چۇ بولغاندا مىللەت، ئۇ ساھىب بولغان شەرەپچىلىك ۋەھشىي ۋە سەۋىيەسىز دەپ تونۇلۇشى كېرەك. چۈنكى، بىر ئىنسان ياكى مىللەتنىڭ ھىيلە، سۈيىقەست ۋە زۇلۇم ئارقىلىق ئېرىشكەن ئۈستۈنلۈك مەرتىۋىسى شەرەپ دەپ ئاتالمايدۇ“①

پروفېسسور جود باشقا بىر يەردە مۇنداق دەيدۇ:

”تاما خورلۇقتىنمۇ ئۈستۈن تۇرىدىغان مەغرۇرلۇق ئەنگلىيەدە ھاكىم تەشكىلاتنى سۆلھچى ۋە تىنچلىقپەرۋەر مەۋقەلىرىگە ماس كەلمەيدىغان بەزى ئەھۋاللارغا دۇچار قىلاتتى. بىر جەسۇر كىشى ئەنگلىيە ھۆكۈمدارلىرىدىن ئۆزىگە قۇياش پاتمايدىغان ئىشغالىيەتلىرىدىن ئەڭ قاقاس ۋە ئەڭ شورلۇق يەردىن بىر قىرات قۇم پارچىسى② ئاتا قىلىشىنى تەلەپ قىلسا، ئەنگلىيەدىكى قەھرىمان مۇتەئەسسىپلەرنىڭ ۋە ئۆز ھالىدا بولغان نامسىز ئىنگلىز گېزىتلىرىنىڭ قىيامەت چىقىرىپ، دۇنيانى پاتپاراقچىلىققا سالىدىغانلىقىنى، ئۆچمەنلىك ۋە نەپرەت بىلەن ئاچچىقلانغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. مانا بۇ لاردىن سىزمۇ كۆرۈۋالالايسىزكى، بۇ مۇتەئەسسىپلەر پەقەت تاماخور بولۇپلا قالماي، مەغرۇر ۋە جاھىللاردۇر“③

www.munber.org

① Guide to Modern Wickendness P. 153
② تەخمىنەن 4 ـ 5 دانە بۇغداي ئېغىرلىقىدىكى بىر ئۆلچەم بىرلىكى ئادەت ئۆلچىمى: 0.20208 گىرام.
③ Guide to Modern Wickendness P. 180

www.abulhasanalinadwi.org

مىللەتلەرنىڭ ئىشغال قىلىش ۋە بازار قوروۇش يولىدا بەسلىششى

مۇستەملىكچىلىك ۋە ئىشغال قىلىشتا، بەزى مىللەتلەر تەرەققىي قىلىپ، بەزىلىرى ئارقىدا قىلغان ئىدى. ئاندىن كېيىن باشقا بىر دۆلەت ئوتتۇرىغا چىقىپ ئىشغالىيەتچىلىكتە تەرەققىي قىلغان دۆلەتكە قارشى رىقابەتلىشىشكە، يېڭى بازار ۋە مۇستەملىكە ئىزدەشكە، شەرەپ ۋە ئىپتىخار بايرىقىنى تىكلەيدىغان پوتەيلەر تېپىپ چىقىشقا ۋە بۇ ئارقىلىق بۈيۈك ئىمپېراتورلۇقلار سەۋىيىسىدە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇ قېتىم ئالدىنقى دۆلەت قوزغىلىپ ئىككىنچى دۆلەتنى چەتكە قېقىشقا، ئۇنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىگە توسقۇنلۇق قىلىشقا تىرىشتى ۋە ئۇنى ئاز سانلىقتا مەزلۇم مىللەتلەرنىڭ دۈشمىنى دەپ ئېلان قىلدى. لېكىن نۇرغۇن كىشىلەر ئۆزلىكىدىن ۋە ئەتراپتىن كەلگەن گەپ ـ سۆزلەر بىلەن بۇ مىللەتلەرنىڭ ياخشى نىيەتلىرىدىن ۋە قەلبلىرىنىڭ پاكلىقىدىن شۈبھىلىنىشكە باشلىدى. پروفېسسور جود مۇنداق دەيدۇ:

”بىر ئىنگلىز ـ دۇنيانى قان ۋە بومبا ئىچىدە بۆلۈشۈۋېلىشقا زورلايدىغان مەسىلىلەرنى بىلمەيدۇ ياكى بىلمىگەن بولۇۋېلىپ، ياپونلارغا ئوخشاش بەزى مىللەتلەر چەككەن ئاچچىقلارنى ئۇنۇتقان ھالدا ئىنگلىزلەرنىڭ تىنچلىق پەرۋەر مىللەت ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ ۋە ياپونلارنى ئۇرۇشخۇمار ۋە قانخور دەپ ئەيىبلەيدۇ. شۈبھىسىز ئىنگلىزلەر تىنچلىق پەرۋەر ۋە سۈلھچى بىر مىللەتتۇر. ئەمما ئۇلارنىڭ سۈلھىسى كونا ھۈنىرىنى تاشلىغان بىر ئوغرىنىڭ سۈلھىسىگە ئوخشايتتى. بۇ ئوغرى ئۆز ۋاقتىدا ئوغرىلىغان مال ـ بايلىق ئارقىلىق بۈيۈك شەرەپ ۋە ئۈستۈن ماقامغا ئېرىشكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ئوغرى ئۆزىنىڭ كونا ھۈنىرىگە يېڭىدىن كىرگەنلەرنى ئەيىبلىمەكتە. قولىدىكى پۈتمەس ـ تۈگىمەس بايلىقى ئورتاق بولۇشنى ئويلىغانلارغا بولسا ”ئۇرۇش سارىڭى“ دېگەن قالپاقنى كىيگۈزمەكتە“[1]

---

[1] Guide to Modern Wickendness P. 180

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىشغالىيەتچىلىك ۋە مۇستەملىكىچىلىكتە تەرەققىي قىلغان مىللەتلەر ئارىسىدا كۆپلىگەن ئۇرۇشلار يۈز بەردى. ئەمما بۇ ئۇرۇشلارنى زالىمنى جازالاپ مەزلۇمغا ياردەم بېرىش ۋە ئادالەتنى ئەمىر قىلغان شەكىلدە ئەمەلىيەتلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان جەڭلەر بىلەن قىياس قىلىش ھېچقاچان توغرا ئەمەس. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇڭلار، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى ئىككىنچىسىگە تاجاۋۇز قىلسا، تاجاۋۇز قىلغۇچى تاكى اللە نىڭ ھۆكمىگە قايتقانغا قەدەر (يەنى تاجاۋۇزنى توختاتقانغا قەدەر) ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار، ئەگەر ئۇلار (اللە نىڭ ئەمرىگە) قايتسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى (ھېچبىر تەرەپكە يان باسماستىن) ئادىللىق بىلەن تۈزەپ قويۇڭلار، (ھەممە ئىشتا) ئادىل بولۇڭلار، اللە ھەققەتەن ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ﴾[1]

ئەمما بۇ ئۇرۇشلار ئاچكۆزلۈك، قىزغانغۇچلۇق، تاماخورلۇق ۋە ھېرىسمەنلىك ئۇرۇشلىرى ئىدى. شەكىب ئارسلاننىڭ بارلىق ئۇرۇشلارنىڭ ئوت پىلتىسى بولغان قەۋملەر جەمئىيىتى (بۇ تەشكىلات ھازىر يوقالدى) ۋە ئۇنىڭ ۋارىسلىق ئورنىغا ئولتۇرغان ”بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى“ ھەققىدىكى سۆزلىرى ناھايىتى ئورۇنلۇق ئىدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ:

” ”بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى“ دەپ ئاتالغان بۇ تەشكىلات خۇددى سۇسىز دېڭىزغا ئوخشايدۇ. بۇلار پەقەت ئۆچ ـ ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىكلەرگە قانۇنىي قېلىپ كىيگۈزۈش ۋە ئېلىپ بېرىلغان ئىشغالىيەتلەرنى ھەرخىل ناملار بىلەن دۇنياغا قوبۇل قىلدۇرۇش ئۈچۈن قۇرۇلغان ئىدى. بۇ تەشكىلاتقا ئاجىز ۋە زەئىپ مىللەتلەردىن باشقىسى ئېتىبار بىلەن قارىمايدۇ. بولغۇلۇق يەنە بۇ بىچارىلەرگە بولىدۇ. چۈنكى كۈچلۈك ۋە ھۇجۇمچى مىللەتلەرگە گەپ ئۆتكۈزەلمەيدۇ“ ۋاپاتى ئىسلام دۇنياسى ئۈچۈن چوڭ بىر يوقىلىش

[1] سۈرە ھۇجۇرات 9 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھېسابلانغان قىممەتلىك مۇتەپەككۇر دوكتور مۇھەممەد ئىقبالمۇ بۇ ھەقىقەتنى مۇنداق ئىپادىلىگەن ئىدى:

”بۇلاڭچى ۋە كىپەن ئوغرىلىرى تەشكىلاتى كىپەن تەقسىماتىدا بىرلەشتى“.

ئىنگلىز پروفېسسور جود مۇنداق دەيدۇ:

” ”بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى“ نىڭ كۆز ئالدىدا پارتىلىغان ھەرقانداق بىر ئۇرۇشنىڭ مەقسىتى مىللەتلەر ئارىسىدا ھەرقىقي ئادالەتنى ئورنىتىش مەزلۇملارغا ياردەم بېرىش، تاجاۋۇزچىلارنى جازالاش ۋە دۇنيادا مۇستەھكەم بىر خەۋپسىزلىك تەشكىلاتى قۇرۇش ئەمەس ئىدى. بۇ ئۇرۇشلار پەقەت كۈچ سىپلىشتۇرمىسىغا كىرىشكەن تەرەپلەرنىڭ كۈرەشلىرىدۇر. بۇ ئىككى تەرەپتىن بىرى دۇنيانىڭ كىرىم مەنبەسى ۋە بايلىقلىرىنىڭ كۆپ قىسمىنى قولىغا كىرگۈزۈۋېلىش خىيالىدا تولغانسا، يەنە بىر تەرەپمۇ ئەينى مۇددىئا ئۈچۈن ئۆلۈمگە پىسەنت قىلمىغۇدەك دەرىجىدە ھېرىسمەندۇر. بۇ خىل ئۇرۇشلارنىڭ تارىختا بىر - بىرى بىلەن بەسلەشكەن گۇرۇھلار ئارىسىدا چىققان ئۇرۇشلاردىن، گېرمانىيە، پرسىيە ئۇرۇشلىرى① يەتتە يىللىق جەڭ ② ناپالىئون ئۇرۇشى ۋە **1914 - 1918** - يىللىرى ئۇرۇشلىرىدىن ھېچ پەرقى يوق. بۇ ئۇرۇش بىلەن باشقا ئۇرۇشلار ئارىسىدا پەقەت ئىسىم پەرقى بار. بۇ ئۇرۇشلارنىڭ تاجاۋۇزچىلار ۋە فاشىزم قارشىسىدا ”قەۋملەر جەمئىيىتى“ ۋە دېمۇكراتىيەنى قوغداش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغانلىقى ھەر قانچە كۈچەپ تەشۋىق قىلىنسىمۇ، ھەقىقەت بەربىر ھەممىگە ئايان. قۇياشنى لاي بىلەن سۇۋىغىلى بولمايدۇ.③

① بۇ ئۇرۇش فرانسىيە، ئىسپانىيە، ئەنگلىيە ۋە گوللاندىيە قاتارلىق دۆلەتلەر قېتىلغان قارانىيەت ۋە تەمەخورلۇق مۇسابىقىسى ئىدى. بۇ ئۇرۇش گېرمانىيە ۋە مۇستەملىكىچىلىرى بېسىۋالغان كىرىم مەنبەلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان بولۇپ. ئۇرۇش گېرمانىيە پادىشاھى فرەدەرىكنىڭ ئۆلۈم ۋەسىيىتى ۋە ئىتتىپاقداش دۆلەتلەرنىڭ رازىلىقىغا بىنائەن قىزى مارىيانىڭ تەختكە چىقىشى 1740 - يىلى بىلەن باشلىنىپ 1748 - ئاخىرلاشقان ئىدى.

② بۇ ئۇرۇش فرانسىيە، رۇسىيە، بىلگىيە ۋە گېرمانىيەنىڭ بىر نەچچە مۇستەملىكىلىرى قېتىلغان ئۇرۇش ئىدى. ئەنگلىيە ۋە رۇسىيە بۇلارنىڭ بەزىلىرىنى قوغداپ بەزىلىرىگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن قېتىلغان ئىدى. بۇ ئۇرۇشلار 1756 - يىلى باشلىنىپ 1763 - يىلى ئاخىرلاشتى.

③ Guide to Modern Wickendness P. 191

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلام بىلەن كاپىتالىزم ئوتتۇرىسىدىكى پەرق

مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ بىر قېتىم ۋالىيسىغا: ”سېنىڭ ھالىڭغا ۋاي! ھەزرىتى مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) بايلىق توپلاش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ھىدايەت رەھبىرى قىلىپ ئەۋەتىلگەندۇر...“ دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. بۇ جۈملە پەيغەمبەرلىك ئاساسلىرى ئۈستىگە قۇرۇلغان ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىزىنى، يولىنى ۋە ئىدارە قىلىش شەكلىنى ئەينەن ئۆيغۇنلايدىغان دىنىي بىر ھۆكۈمەتنىڭ روھىنى ئوچۇقچە كۆرسىتىپ بەرمەكتە. بۇ، ھۆكۈمەت ئاساسلىق تەكىتلەيدىغان ۋە ئۈستىدە چىڭ تۇرغان مەسىلە. شۇنداقلا، اللّٰه نىڭ نىزامى ۋە ئىدارىسى ئاستىدىكى ئىنسانلارنىڭ ئەخلاق تەربىيىسىدۇر. ئاخىرەت كۈنىدە خەلققە پايدىلىق بولغانلىرىنى ئېلىپ، پايدىسىز بولغانلىرىنى يوقىتىش بۇ ھۆكۈمەت ئۈچۈن مال توپلاش، ھەرخىل كىرىم ۋە باجلارنى يىغىشتىن تېخىمۇ مۇھىم. بۇ ھۆكۈمەت سىياسىي، مالىيە ۋە ئىقتىسادىي مەسىلىلەرگە دىنىي نوقتىئىنەزەردىن قارايتتى ۋە ھەر دائىم ئەخلاقىي ۋە دىنىي پرىنسىپلارنى ماددىي مەنپەئەتلەردىن ئۈستۈن كۆرەتتى. ئىچىملىكنى، زىنانى، ھەر تۈرلۈك يامانلىقلارنى، ئاممىغا زىيانلىق ۋە شەخسكە پايدىلىق دەپ بىلىنگەن بۇزۇق ئىقتىسادىي كۈچلەرنى پۈتۈنلەي چەكلەيتتى. ئەينى ۋاقىتتا بۇ ھۆكۈمەت ئۆسۈمنى ۋە قىمارنى، ھۆكۈمەتنى ئېغىر ئىقتىسادىي كىرزىسلەرگە دۇچار قىلىدىغان دەرىجىدە بولسىمۇ چەكلەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىسلاھات ئۈچۈن كېرەكلىك ئاساسلارنى ئورنىتىپ خەلقنىڭ ئەخلاقىي قۇرۇلمىسىنى ھەر دائىم نازارەت ئاستىدا تۇتماقتا ۋە قەلب پاكلىقى ھەققىدە ناھايىتى ئېھتىياتچان بولماقتا ۋە بۇ يولدا قولىدىكى بارلىق ئىمكانلاردىن پايدىلانماقتا ئىدى. شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ خىل ھۆكۈملەر قۇرئان كەرىمدە بايان قىلىنغان

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئاساسلار ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىدى. قۇرئان كەرىم بۇ ھەقتە تۇنجى مۇھاجىرلارنى مۇنداق تەسۋىرلەيدۇ:

﴿(الله نىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشكە ھەقلىق بولغانلار) شۇنداق كىشىلەردۇركى، ئەگەر ئۇلارنى يەر يۈزىدە ئۈستۈنلۈككە ئىگە قىلساق، نامازنى ئادا قىلىدۇ، زاكات بېرىدۇ، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ.ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتى الله غا مەنسۇپتۇر (يەنى ھەممە ئىشلار ئاخىرەتتە الله غا قايتىدۇ)﴾[1]

يول كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەمەس بايلىق توپلاش، پايدىلىق بولۇش ئۈچۈن ئەمەس پايدىلىنىش ئۈچۈن قۇرۇلغان ھۆكۈمەتلەرگە كېلەيلى! تەبىئىكى، بۇ خىل ھۆكۈمەتلەرنىڭ بىردىنبىر غايىسى ھەرخىل باجلارنى يىغىش، تۈرلۈك كىرىم ۋە مەھسۇلات يوللىرىنى قولغا كىرگۈزۈشتۇر. بۇ باج ۋە ئىشلەپچىقىرىش يوللىرى كۆپىنچە ئەخلاق، پەزىلەت ۋە ئائىلە نىزامى ھېسابىغا ئېلىپ بېرىلىدۇ. ھەتتا ھۆكۈمەت تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا كۆپلىگەن يامانلىق يوللىرىنى ئۆز قولى بىلەن يولغا قويىدۇ. پاھىشىلىقنى رەسمىي بىر مۇئەسسەسە ھالىغا كەلتۈرىدۇ. ئۆسۈم ئېلىپ بېرىشنى، قىمارنى ۋە بۆنكىغا ئوخشاش نۇرغۇنلىغان گۇناھ ئىشلارنىڭ نامىنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق ۋە بەزى نەرسىلەرنى قىسىش ئارقىلىق ئۇ ئىشلارنى توغرا كۆرىدۇ. ئىچىملىكنى ئەركىن قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۆزى بىۋاسىتە ساتىدۇ. تىجارەت ۋە تۈرلۈك مۇئامىلىلەرگە ئۆزى بىۋاسىتە ئارىلىشىدۇ. ئىچىملىككە توسالغۇلۇق قىلغانلارنى ۋە قارشى چىققانلارنى ئېغىر جازالايدۇ، پالايدۇ. بەزى ياۋروپا ھۆكۈمەتلىرىنىڭ ئاسىيادا جۇڭگو خەلقىگە قىلغىنىدەك، بەزى مىللەتلەرنى ئېكسپورت قىلىنغان زەھەرلىك ماددىلارنى ئېلىشقا زورلايدۇ ۋە نەتىجىدە، تەبىئىي ھالدا بۇ ھەمكۇم مىللەتلەر ھۆكۈمران مىللەتلەرنىڭ بۇزۇق ئەخلاقىي قۇرۇلمىلىرىنىڭ تەسىرىدە قېلىپ ئۆز شەخسىيىتى ۋە روھلىرىنى يوقىتىدۇ. ھەتتا مەھكۇم مىللەتلەرنىڭ ھۆكۈمران مىللەتلەر بىلەن بولغان شەخسىي ئۇچرىشىشلىرى ۋە خوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتلىرى نەتىجىسىدە ئۇلار

---

[1] سۈرە ھەج 41 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پاتقان پاتقاقتا دومىلىشى بىردەملىك ئىشقا ئايلىنىپ قالدۇ. بۇ ئارقىلىق ياۋرۇپا دۆلەتلىرىدە ماتېرىيالىست مەدەنىيەت شەكىللەندۇرگەن يىرگىنچلىك ئەخلاقىي كېسەللىكلەر ۋاپاغا ئوخشاش مەھكۇم مىللەتلەرگە يۇقىدۇ. بۇلارنى ياۋرۇپالىقلارنىڭ ئۆزلىرى ئېتىراپ قىلدى ۋە ئۇستىدىن شىكايەت قىلغان ئىدى.

مانا بۇ ئەھۋالدا غەرب مەدەنىيىتىنىڭ مىكروبلىرىنى ۋە يامانلىقلىرىنى ئۆزىگە سىڭدۇرگەن ياۋرۇپا ھۆكۇمەتلىرىدىن ئەخلاق ۋە پەزىلەتلىرىنى ئۇلۇغلىشىنى، ئۆز ئىرادىسى ۋە ھاكىمىيىتى ئاستىدا ياشاۋاتقان مەھكۇم مىللەتلەرنىڭ ئەخلاقىي سەۋىيەلىرىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشىنى كۈتەلەمدۇق؟ ھەممىدىن ئاۋۋال، ياۋرۇپا دۆلەتلىرىدە ۋە پەرەڭ تۇپراقلىرىدا بۇنداق بىر مەسىلە سۆزنىڭ تېمىسى بولالمايدۇ. ماتېرىيالىست ياۋرۇپانىڭ ئېتىقادلىرىدا، ئىدىيەلىرىدە ۋە تۈپكى مەقسەتلىرىدە بۇنىڭ يېرى يوق. چۈنكى، "قازاندا نېمە بولسا، چۆمۈچكە ئۇ چىقىدۇ" ياۋرۇپادا پادىشاھ ۋە ھۆكۈمرانلارنىڭ يولى ھىدايەت رەھبەرلىرىنىڭ، مۇرشىدلارنىڭ ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ يولىدىن ھەر دائىم ئايرىم قالغان ئىدى. قۇرئان كەرىمدە سابا مەلىكىسىنىڭ تىلى بىلەن زىكىر قىلىنغان ھەقىقەت ھەر قاچان ھەر يەردە ئۆزگەرمەيدىغان ھەقىقەتتۇر.

﴿ئۇ (يەنى بىلقىس) ئېيتتى: «شۈبھىسىزكى، پادىشاھلار بىرەر شەھەرگە ھۇجۇم قىلىپ كىرسە، ئۇنى خاراب قىلىدۇ، شەھەرنىڭ مۆتىۋەر ئادەملىرىنى (ئۆلتۈرۈش، ئەسىرگە ئېلىش ۋە سۈرگۈن قىلىش بىلەن) خار قىلىدۇ، ئۇلارمۇ شۇنداق قىلىدۇ﴾[1]

[1] سۈرە نەمل 34 ـ ئايەت.

www.munber.org
www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچىنچى قىسىم

ياۋروپا ئۆلۈۋالماقچى بولىۋاتىدۇ

ئىجاد ۋە كەشپىياتلار ئەسرى

ئەگەر تارىخى دەۋرلەر ئۆزلىرىنى باشقا دەۋرلەردىن پەرقلەندۈرىدىغان خاراكتېرلىق سۈپەتلىرى بىلەن تونۇلۇپ، ئۇلار بىلەن خاتىرىلەنسە، بۇ دەۋرگە كەشپىيات ۋە ئىجادلار دەۋرى، ئېلېكترون ۋە سىمسىز ئەسرى، ياۋروپالىقلارنىڭ ئۈستۈنلۈك ۋە تەرەققىيات چېغى، كەشپىياتچى ۋە ئىجادچىلارنىڭ ئەڭ تالانتلىق دەۋرى، ئىنكار قىلىنمايدىغان قانۇنلارنىڭ تېپىلىش دەۋرى دېيىشىمىز مۇمكىن. لېكىن شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ياۋروپانىڭ يېڭى ئىجاد ۋە كەشپىياتلىرىنى ھەددىدىن ئارتۇق سېھىرلەشتۈرۈپ، قوۋۇزلىرىنى كۆپتۈرۈپ ماختىمىغانلار، بۇ ھەقتە قانچىلىك مۇبالىغە قىلسا قىلسۇن ـ ئۇلارغا ھەيران قېلىپ، كەشپىياتلىرىنى تەقدىرلەش بىلەن بىرگە ـ بۇ كەشىپ ۋە ئىجادلارنىڭ ئەسلى غايە ئەمەس، بەلكى باشقا غايىلارغا ۋاستە بولغانلىقىنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك. چۈنكى بۇ غايىلەرنىڭ ئەھۋالىغا ياخشى ياكى يامانلىقىغا قاراپ ئۇلارنى ياخشى ۋە يامان، پايدىلىق ۋە زىيانلىق يوللاردا قوللىنىمىز. ئەينى ۋاقىتتا ئەسلى غايىگە ئۇيغۇن نىسبەتتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىمىز ياكى مەغلۇپ بولىمىز. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئوتتۇرىغا چىققان نەتىجىلەرگە ئىنسانلارنىڭ ھاياتلىرىدا، توپلىشىپ ياشاشلىرىدا، ئەخلاقلىرىدا ۋە ئىدارە قىلىشلىرىدا ئوينىغان رولىغا قاراش ئارقىلىق باھا بېرەلمەيمىز.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كەشپىلەرنىڭ غايىلىرى ۋە ئىسلامنىڭ كۆز قارىشى

بىزنىڭ قارىشىمىزچە، ئىجاد ۋە كەشپىلەرنىڭ غايىسى زەئىپلىك ۋە جاھىللىقنىڭ ئىنسانىيەت ھاياتىغا كەلتۈرگەن زورلۇق ۋە قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش، دۇنيادا تېپىلغان تەبىئەت قۇۋۋەتلىرىدىن ۋە چەكسىز كائىناتقا چېچىلغان ئېنىرگىيە مەنبەلىرىدىن ۋە خەزىنىلەردىن پايدىلىنىپ، بۇ قۇۋۋەتلەرنى يەر يۈزىدە چوڭچىلىق ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلماي، ياخشى يوللارغا قوللىنىشتۇر.

كونا دەۋردە ئادەملەر بارماقچى بولغان يېرىگە مېڭىپ باراتتى. كېيىن الله ھايۋانلاردىن پايدىلىنىشنى ئەقلىگە سالدى. چاقلىق ھارۋىلارنى ۋە نەسىللىك ئاتلارنى قوللىنىشقا باشلىدى. ئاندىن كېيىن سۈرئەت ۋە كەشپىلەردە داۋاملىق ئىلگىرىلەش بولدى ۋە پاراۋۇز كەشپ قىلىندى. ئارقىدىن ماشىنا، ئايروپىلان ۋە نىھايەت يەلكەنلىك كېمىلەردىن ھەر ماتورلۇق كېمىلەرگە ئۆتتى. شۇنداق، بۇلاردا ھېچبىر يامانلىق يوق. ھەتتا پەخىرلەنگۈدەك ئىشلاردۇر. ئىجاد قىلىنغان بۇ ۋاستىلار ياخشى يوللارغا قوللىنىلسا، ئىنسانلار بۇ ئارقىلىق پايدىلىق ۋە گۈزەل غايىلەردە بىر يەردىن باشقا يەرلەرگە بارىدۇ. مېڭىپ جاپادا يۆتكەيدىغان يۈكلىرىنى بۇ ۋاستىلار بىلەن باشقا دۆلەتلەرگە توشۇيدۇ ۋە بۇ شەكىلدە ۋاقىت ۋە كۈچىنى تېجەش ئارقىلىق بۇ يولدا سەرپ قىلىدىغان ۋاقىت ۋە ئېنىرگىيىنى باشقىلار ئۈچۈن قوللىنىدۇ. ئىنسانلارنىڭ توغرا يوللاردىن پايدىلىنىپ، پايدىلىق ۋە ئۈستۈن غايىلەردە قوللانغان باشقا زامانىۋى ئىجادلارنى ۋە تەبىئەت كۈچلىرىنى بۇنىڭغا قىياس قىلىش مۇمكىن.

ئىسلامنىڭ بۇ ھەقتىكى كۆز قارىشى ناھايىتى ئوچۇقتۇر. ئىسلام ئىنساننىڭ يەر يۈزىنىڭ خەلىپىسى ئىكەنلىكىنى، الله نىڭ يەر يۈزىنى ياخشى يوللاردا قوللىنىش ئۈچۈن ئۆزلىرىگە بويسۇندۇرۇپ بەرگەنلىكىنى خەۋەر قىلماقتا...

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

﴿الله يەر يۈزىدىكى ھەممە نەرسىنى سىلەر (نىڭ پايدىلىنىشىڭلار) ئۈچۈن ياراتتى﴾[1]

﴿الله ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ياراتتى، بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرۇپ بەردى، يامغۇر سۈيى بىلەن سىلەرگە رىزق قىلىپ نۇرغۇن مېۋىلەرنى ئۆستۈرۈپ بەردى، الله سىلەرگە ئۆز ئەمرى بويىچە دېڭىزدا قاتنايدىغان كېمىلەرنى بويسۇندۇرۇپ بەردى، سىلەرگە دەريالارنى بويسۇندۇرۇپ بەردى﴾[2]

﴿سىلەرگە ئاي بىلەن كۈننى تەرتىپلىك دەۋر قىلىپ تۇرىدىغان قىلىپ بويسۇندۇرۇپ بەردى، سىلەرگە كېچە بىلەن كۈندۈزنى بويسۇندۇرۇپ بەردى﴾[3]

﴿الله سىلەرگە سورىغان نەرسەڭلارنىڭ ھەممىسىنى بەردى، سىلەر الله نىڭ نېمىتىنى ساناپ تۈگىتەلمەيسىلەر، كاپىر ئادەم، شەك ـ شۈبھىسىزكى، زۇلۇم قىلغۇچىدۇر، (الله نىڭ نېمەتلىرىگە) كۇفرىلىق قىلغۇچىدۇر﴾[4]

﴿شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم باللىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق، ئۇلارنى قۇرۇقلۇقتا (ئۇلاغلارغا) مىندۇردۇق، دېڭىزدا (كېمىلەرگە) چىقاردۇق، ئۇلارنى شېرىن يېمەكلىكلەر بىلەن رىزىقلاندۇردۇق، ئۇلارنى مەخلۇقاتلىرىمىزنىڭ نۇرغۇنىدىن ئۈستۈن قىلدۇق﴾[5]

كىتابخانىلارنىڭ، بولۇپمۇ ”ئۇلارغا قۇرۇقلۇقتا ۋە دېڭىزدا قاتنايدىغان ۋاسىتىلارنى بەردۇق“ ۋە ”ئۇلارغا مول رىزىقلارنى ئاتا قىلدۇق“ ئايەتلىرى ھەققىدە ياخشىراق ئويلىنىشى لازىم.

﴿الله چارۋا ماللارنى سىلەرنىڭ مەنپەئەتلىنىشىڭلار ئۈچۈن ياراتتى، ئۇلار (نىڭ يۇڭى ۋە تېرىسى) بىلەن ئىسسىنىسىلەر، ئۇلار

---

[1] سۈرە بەقەرە 29 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئىبراھىم 32 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئىبراھىم 33 ـ ئايەت.
[4] سۈرە بەقەرە 34 ـ ئايەت.
[5] سۈرە ئىسرا 70 ـ ئايەت.

www.munber.org
www.abulhasanalinadwi.org

(نىڭ نەسىل، سۈتى، سۆڭىكى ۋە قىغى) دىن پايدىلىنىسىلەر ۋە ئۇلار (نىڭ گۆشلىرى) نى يەيسىلەر. ئۇلارنى كەچتە ئوتلاقتىن قايتۇرۇپ كەلگەن ۋە ئەتىگەندە ئوتلاققا ئېلىپ چىققان ۋاقىتلاردا، چارۋا ماللار سىلەرگە زىننەت بولۇپ (خۇشاللىق بېغىشلايدۇ). ئۇلار يۈك ـ تاقلىرىڭلارنى سىلەر جاپا ـ مۇشەققەت بىلەن ئاران يېتىپ بارالايدىغان جايلارغا كۆتۈرۈپ بارىدۇ، سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار سىلەرگە ھەقىقەتەن شەپقەتلىكتۇر ۋە مېھرىباندۇر. اللّٰه ئاتنى، خېچىرنى ۋە ئېشەكنى مىنىشىڭلار ئۈچۈن ۋە زىننەت ئۈچۈن ياراتتى، اللّٰه يەنە سىلەر بىلمەيدىغان نەرسىلەرنىمۇ يارىتىدۇ﴾[1]

ئايەت كەرىمدە بايان قىلىنغاندەك، اللّٰه تائالا ئادەم ئوغۇللىرىنىڭ ھېچ جاپا تارتماي غايىسىگە يېتىشى ئۈچۈن ھېسابسىز نېمەتلەر بەخش ئەتتى ۋە ئۇلارغا نەقەدەر شەپقەت ۋە مەرھەمەت كۆرسەتكەنلىكىنى ئەنە شۇنداق ئىسپاتلىدى.

﴿اللّٰه پۈتۈن مەخلۇقاتلارنىڭ تۈرلىرىنى ياراتتى، سىلەرگە ئۈستىگە چىقىشىڭلار ئۈچۈن كېمە ۋە مىنىشىڭلار ئۈچۈن ھايۋان قاتارلىقلارنى ياراتتى. ئاندىن سىلەر ئۇلارنىڭ ئۈستىگە چىققانلىرىڭلاردا پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ نېمىتىنى ئەسلەپ: «بىزگە بۇنى بويسۇندۇرۇپ بەرگەن زات پاكتۇر، بىز ئۇنىڭغا (مىنىشكە) قادىر ئەمەس ئىدۇق، بىز ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىمىزنىڭ دەرگاھىغا قايتقۇچىلارمىز» دېگەيسىلەر﴾[2]

ئىنسان ئاپتوموبىل ياكى ئايروپىلانغا چىققان ۋاقىتتا مۇنداق دەپ دۇئا قىلىشى بەكمۇ ئورۇنلۇق.

”بۇلارنى بىزنىڭ ئەمرىمىزگە بويسۇندۇرۇپ بەرگەن اللّٰه نىڭ شان ـ شەرىپى نەقەدەر ئۇلۇغ! بولمىسا بىزنىڭ كۈچىمىز بۇلارغا يەتمەيتتى...“ ئادەم ئوغۇللىرىنىڭ ھايات ۋە ھەرىكەتتىن ئەسەر بولمىغان چاچ ۋە تۆمۈرنى قولى بىلەن سۇندۇرۇپ پارچىلىغۇدەك كۈچ ـ قۇۋۋىتى يوق. لېكىن اللّٰه تائالا تۆمۈرنى ئىنساننىڭ قوللىنىشىغا

[1] سۈرە نەھل 5 ــ 8 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە زۇخرۇف 12 ــ 14 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سۇندى. شۇڭا ئىنسانلار ئۇنى خالىغان شەكىلگە كىرگۈزەلەيدۇ. شۇ سەۋەبتىن ھەر ئىنسان ئۆزىنىڭ الله نىڭ دەرگاھىغا قايتىدىغانلىقىنى ئۆزگە بېرىلگەن كۈچ ـ قۇۋۋەتتىن ھېساب بېرىدىغانلىقىنى ئۇنۇتماسلىقى لازىم. ئەگەر ئىنسان بۇ كۈچ ـ قۇۋۋەتنى يامانلىققا قوللىنىدىغان بولسا، مۇتلەق جازاغا تارتىلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا، ئىنسان ئۆزىنىڭ الله غا بويۇن ئەگكەن، ئۇنىڭ ھۆكمىگە بويسۇنىدىغان بىر قۇل ئىكەنلىكىنى، ئۆلتۈرۈش، ياشىتىش ۋە تىرىلدۈرۈش قۇدرىتىنىڭ يوقلۇقىنى ھېچقاچان ئەقلىدىن چىقارماسلىقى ۋە ھەددىدىن ئاشماسلىقى لازىم. ﴿چۈنكى ئىنسان ئېزىپ كېتىدۇ، ئۆزىنى ھەر تۈرلۈك ئېھتىياجدىن خالىي كۆرىدۇ (ھېسابلايدۇ)[1]﴾.

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق. تۆمۈرنى ياراتتۇق، (تۆمۈردىن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدىغانلىقى ئۈچۈن) تۆمۈر كۈچ - قۇۋۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بار، الله نى كۆرمەي تۇرۇپ (قوراللارنى ئىشلىتىپ) الله غا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ياردەم بەرگەنلەرنى بىلىش (مەلۇم قىلىش) ئۈچۈن (تۆمۈرنى ياراتتى)، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر﴾[2]

تۆمۈرنىڭ ئىنسانلارغا نۇرغۇن پايدىسى بار. ئەڭ چوڭ پايدىسى الله ۋە رەسۇلىنىڭ زەپەر قۇچىشى يولىدا قوللىنىلىشىدۇر. ئايەتتى كەرىمدە ئاۋۋال پەيغەمبەرلەرنىڭ ئەۋەتىلىشى ۋە كىتابلارنىڭ چۈشۈرۈلىشىنىڭ بايان قىلىنىشى مانا بۇ ھەقىقەتكە تايانماقتا.

بىر مۇسۇلمان الله يولىدا جىھاد قىلىش، الله نىڭ دىنىنى كېڭەيتىش ۋە ئۇنى بارلىق دىنلەردىن ئۈستۈن قىلىش ئارقىلىق كالامىنى ئۇلۇغلاش يولىدا الله نىڭ بارلىق مەۋجۇدىيەتلىرىدىن ۋە كائىناتقا چېچىلغان بارلىق كۈچ ـ قۇۋۋەتلەردىن پايدىلىنىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا، الله

---

[1] سۈرە ئەلەق 6 ـ 7 ـ ئايەتلەر.
[2] سۈرە ھەدىد 25 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

رۇخسەت قىلغان، ھەتتا تەشۋىق قىلغان توغرا تىجارەت، ھالال تاپاۋەت، ياخشى نىيەت بىلەن قىلىنغان سەپەر ۋە ئۆزى ياقتۇرىدىغان مەنپەئەتلەردىن ئۆز نېسۋىنى ئېلىشنى ئۇنۇتمايدۇ.

بەختسىزلىك ئۆزەڭلىرىنىڭ شورى

كەشپ قىلىنغان جانسىز قاتتىق جىسىملارنىڭ ھېچ بىرىنىڭ گۇناھى يوق. ئۇلار ئىنساننىڭ دىگەن مەۋجۇدىيەتنىڭ ئىرادىسىگە، ئەقلىگە ۋە ئەخلاقىغا بويسۇنۇشقا مەجبۇردۇر. ئەسلىدە ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ياخشى ـ يامان دەپ باھا بېرەلمەيمىز. پەقەت ئىنساننىڭ ياخشى ـ يامان يوللاردا قوللىنىشىغا باغلىق بولۇپ، ئاساسىي جەھەتتىن ياخشى دەپ تەرىپلىنىدىغان بۇ ۋاستىلار ئىنسانلارنىڭ يامان يولدا قوللىنىشى، پاك تەبىئەتنىڭ بۇلغىنىشى ۋە ئەخلاقنىڭ بۇزۇلۇشى بىلەن يامان بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا گۇناھ ۋاستە ۋە كەشپىياتتا ئەمەس. بەلكى ئۇلارنى قوللانغان شەخس ۋە غايىلەردە. ياۋروپادا كەشپ قىلىنغان بۇ سايمانلارغا، بومباردىمان قىلغان ئۆيلەرنى شەھەر ـ يېزىلارنى ۋەيران قىلغان ئايروپىلانلارغا، ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز، بىچارە يولچىلار كېمىلىرىنى ۋە تىجارەت پاراخوتلىرىنى سۇغا غەرق قىلغان سۇ ئاستى پاراخوتلىرىغا، ئەسلى ـ ۋەسلى بولمىغان يالغان سۆزلەر، غەيرى ئەخلاقىي پروگراملارنى تارقىتىدىغان سىمسىز ئاپپاراتلار ۋە نەشرىيات ۋاستىلىرىغا يامان كۆزى بىلەن قارايدىغان ۋە ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىلىدىغان ياۋروپالىقلارغا: ”بەختسىزلىك ئۆزەڭلىرىنىڭ شورى (ئۆز ئۇۋالىڭ ئۆزەڭگە)“ دېيىش لازىم.

تەبىئەت بىلىملىرى ئىنسانلارغا ماددىي كۈچ بېغىشلايدۇ. لېكىن ماددى كۈچ ـ قۇۋۋەتنىڭ قەيەردە، قانداق قوللىنىلىشىنى ئۆگەتمەيدۇ. چۈنكى، بۇ ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ئەمەس. ئۇ خۇددى سەرەڭگىگە ئوخشايدۇ. سەرەڭگە سىزگە ئوت يېقىپ بېرىدۇ. سىز بۇ ئوت بىلەن بىر ئۆينى ئىگىلىرى بىلەن بىرلىكتە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كۆيدۈرۈۋېتەلىگـــــىنىڭىزدەك، ئۇنـــــىڭ بىلــــەن تامـــاق پىشۇرالايســـــز ۋە ئىسسىنالايســـز. مـــاددىنى قەيـــەردە، قـــانداق قوللىنىشـــنى ئىنســـانغا دىـــن ئۆگـــتىدۇ. دىـــن ئىنســـاننىڭ ئـــۆز كـــۈچ ـ قۇۋۋىتىدىـــن قـــانداق قىلىـــپ تولـــۇق پايدىلىنىشــــــنى ۋە الله نىـــــڭ نېمەتلىرىگـــــە قـــــانداق قانائـــــەت كـــەلتۈرىدىغانلىقىنى كۆرســـتىدۇ. دىـــن الله ئىنســـانغا ئاتـــا قىلغـــان كـــۈچ ـ قۇۋۋەتنــــىڭ زۇلــــۇم ۋە گــــۇناھلارغا، يامــــانلىق ۋە دۈشمەنلىكلەرگــــە يــــاردەمچى بولۇشــــنى شــــددەت بىلــــەن چەكلــــەيدۇ. هــــەزرىتى مۇســــا ئەلەيهسســــالام مۇنـــداق دېگـــەن ئـــدى: ﴿پەرۋەردىگـــارىم! ماڭـــا (مەغپىـــرەت قىلغـــانلىق) نېمىتىــــــڭ ســـــەۋەبى بىلــــــەن مــــــەن هەرگـــــز گـــــۇناھلارغا يـــــاردەمچى بولمايمەن﴾[1]

هەزرىتى سۇلايمان ئەلەيهسسالام مۇنداق دېگەن ئىدى:

﴿(نــــازىل بولغــــان) كىتــــابنى چوڭقــــۇر بىلىدىغــــان زات (يــــەنى ئاســـەف ئىبـــن بۇرخىيـــا): «ئۇنـــى مـــەن ســـاڭا كـــۆزۈڭنى يۇمـــۇپ ئاچقۇچـــە ئېلىـــپ كېلىمـــەن» دېـــدى (ئـــۇ دۇئـــا قىلىۋـــدى، تـــەخت دەرهـــال ئـــالدىدا هـــازىر بولـــدى). ســـۇلايمان تـــەختنىڭ يېـــنىدا تۇرغـــانلىقىنى كۆرگـــەندە: «بـــۇ پەرۋەردىگـــارىمنىڭ (ماڭـــا قىلغـــان) ئېهســـاندۇر، ئـــۇ شـــۈكۈر قىلامدىـــم، يـــا تۇزكورلـــۇق قىلامدىـــم، بۇنـــىڭ بىلـــەن مېـــنى ســـىنىدى، كىمكـــى شـــۈكۈر قىلىدىكـــەن، ئـــۇ ئـــۆزىنىڭ پايدىســـى ئۈچـــۈن شـــۈكۈر قىلـــىدۇ، كىمكـــى تۇزكورلـــۇق قىلىدىكـــەن، (بىلىـــش كېـــرەككى) هەقىقەتـــەن پەرۋەردىگـــارىم (ئۇنـــــىڭ شـــــۈكۈر قىلىشـــــىدىن بىهاجـــــەتتۇر)، (الله نـــــىڭ) كـــــەرىمى كەڭدۇر» دېدى﴾[2]

غايە ۋە ۋاستىلارنى ئايرىش

ئەمدى ياۋرۇپالىقلارغا كېلەيلى:

---

[1] سۈرە قەسەس 17 ـ ئايەت.
[2] سۈرە نەمل 40 ـ ئايەت.

www.munber.org
www.abulhasanalinadwi.org

ياۋروپالىقلار دىنىنى ئۆزلىرىگە هارام قىلدى، بۇ ئارقىلىق بىر ئەخلاقىي تۇسالغۇ، دىنىي تورمۇز ياكى ئۆزلىرىگە يول كۆرسىتىپ بېرەلىگۈدەك بىر ئىلاهىي رەهبەردىن مەهرۇم قالدى. يارىتىلىشىنىڭ غايىسىنى، نەدىن كېلىپ نەگە بارىدىغانلىقىنى ئۇنۇتتى ۋە مۇنداق دېدى:

﴿ئۇ هايات بىزنىڭ بۇ دۇنيادىكى هاياتىمىزدىن پەرقلەنمەيدۇ. ئۆلىمىز، ياشايمىز. پەقەت بىز، قايتا تىرىلغۇچىلاردىن ئەمەسمىز[1]﴾

ئۇلار كېيىن بۇ ئېتىقادىنى ئاقلاشقا باشلىدى. بۇ ئېتىقادقا كۆرە، ئىنسان ئۈچۈن ئىشتىياق، راهەت، ماددىي مەنپەئەت، يەر يۈزىدە چوڭچىلىق قىلىش، ساهىبسىز ۋە ۋارىسسىز بىر دۆلەتكە ئوخشاش يەر ـ يۈزىگە هاكىمىيەت پوستىنى ئوراپ خەلققە هۆكۈمرانلىق قىلىش، كېرىم مەنبەلىرى ۋە خەزىنىلەرنى بېسىۋېلىشتىن باشقا بىر غايە ۋە مەقسەت يوق. شۇنىڭ بىلەن ياۋروپالىقلار بۇ كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە ئىلىمنى هاۋايى ـ هەۋەسلىرىگە، ئىنسانلارنى بىئارام قىلىشقا ۋە رەقىبلىرىنى ئۇتتۇرىدىن يوق قىلىشقا قوللاندى. ئارزۇ ـ خىياللىرىغا يېتىش ۋە باشقىلىرىغا توسالغۇ بولۇش ئۈچۈن سايمان ۋە ماشىنا كەشپ قىلىشتا بىر ـ بىرى بىلەن بەسلەشتى. بۇ جىددىي ئىشلەپ چىقىرىش نەتىجىسىدە غايىلەرگە ۋاسىتىلارنى پۈتۈنلەي ئاربلاشتۇرۇۋەتتى. ۋاسىتىلارنىڭ غايە ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشكە باشلىدى. ئىجاد ۋە كەشپىياتلار غايىدىن باشقا نەرسە ئەمەس دېگەندەك بىر ئېتىقادقا پۈركەندى. كىچىك باللار ئويۇنغا ئامراق بولغىنىدەك، ياۋروپالىقلار ئىجاد ۋە كەشپىياتلار بىلەن توختىماي شۇغۇللاندى، تېخنىكىغا هەددىدىن ئارتۇق ئىشەندى. راهەتنىڭ مەدەنىيەت ئىكەنلىكىگە، هەتتا مەدەنىيەتنىڭ سۈرئەتتىن ئىبارەت ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشكە باشلىدى.

پروفېسسور جود مۇنداق دەيدۇ:

”دىسرائىلى دەيدۇكى، ئۇ كۈن جەمئىيەت مەدەنىيەتنىڭ راهەت ئىكەنلىكىگە ئىشىنەتتى. لېكىن بۈگۈن بىز مەدەنىيەتنىڭ

---

[1] سۈرە مۇئمىنۇن 37 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سۇرئەت ئىكەنلىكىگە ئىشىنىۋاتىمىز. سۇرئەت يېڭى نەسىلنىڭ ئىلاھىدۇر. ياشلىق سۇكۇناتنى، راھەتلىكنى، سالامەتلىكنى ۋە باشقىلارنى سۆيۈشنى كۆزنى يۇممای تۇرۇپ مەبۇدلىرىغا قۇربان قىلماقتا...“ [1]

ياۋرۇپادا قۇۋۋەت ۋە ئەخلاق تەڭپۇڭسىزلىكى

ياۋرۇپالىقلار ئەسىرلەردىن بۇيان - دۇنيا ھاياتىنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىگە ئالدىنىپ - ئەخلاق بىلەن قۇۋۋەت ۋە ئىلىم بىلەن دىن ئارىسىدىكى تەڭپۇڭلۇقنى يوقاتتى. قايتا ئويغىنىشتىن كېيىن ياۋرۇپادا ئىلىم ۋە قۇۋۋەت ئەخلاق ۋە دىنىنىڭ ئۈستىدىن غالىب كېلىشكە باشلىدى. قۇۋۋەت ۋە ئىلىم تاغ چوققىسى، ھەتتا ئۇپۇقلارغا قاراپ ئىلگىرىلەپ، ئەخلاق ۋە دىن بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتى بارغانسېرى يىراقلاشتى. نەتىجىدە تارازىغا ئوخشاش بىر جەمئىيەت شەكىللەندى. بۇ جەمئىيەتنىڭ ئىلىم ۋە قۇۋۋەت تەخسىسى يەرگە تېگىپ قالغان بولسا، ئەخلاق ۋە دىن تەخسىسى ھاۋادا ئېسىلىپ قالغان ئىدى. بۇ جەمئىيەتنىڭ مۆجىزىلىرىگە، ئەقلىنى لال قىلىدىغان سەنئەت ئەسەرلىرىگە، كائىناتقا مۇناسىۋەتلىك ئۈستۈن مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە، تەبىئەت كۈچلىرىنى ۋە ئېنىرگىيە مەنبەلىرىنى مەنپەئەت غايىلىرى يولىدا قوللىنىشىغا قارىغانلار بۇ جەمئىيەتنى پەۋقۇلئادە ئۈستۈن بىر جەمئىيەت دەپ ئويلايدۇ. ھالبۇكى، ئۇ ھەرىكەت ۋە مۇئامىلىلىرىدە، ئارزۇ - ئىستەكلىرىدە، تاشقىنلىق ۋە ھېرىسلىرىدە، تېرور ۋە زۇلۇملىرىدا يىرتقۇچ، ۋەھشىي ھايۋانلاردىن پەرقلەنمەيدۇ. ئۇلار ھاياتنىڭ بارلىق ئىمكانلىرىغا ئىگە تۇرۇپ قانداق ياشاشنى بىلەلمەيۋاتىدۇ. ئەسىرلەردىن بىرى پىلانلاپ كەلگەن مەقسەتلىرىگە يەتكەن، ھەتتا تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن نوقتىلارغا يېتىپ بارغان بولسىمۇ، تۇنجى قەدەمدە ئېلىنىدىغان ئاساسلارنى، ئەخلاق،

Guide to Modern Wickendness P. 241 [1]

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مەدەنىيەت ۋە ئىنسانىيەت ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان ئامىللارنى ئەتراپلىق چۈشىنەلمەيۋاتىدۇ. ماكانىنىڭ چەكسىزلىكىگە چوڭقۇر چۆكۈپ قەرزلەرگە بوغۇلغان هالغا كەلگەن تەقدىردىمۇ، يەر يۈزىدىكى مەسىلىلەرنى هەل قىلالمايۋاتىدۇ ۋە بۇرنىنىڭ ئۈچىدىكى نۇقسانلىرىنى تۈزەتمەيۋاتىدۇ. تەبىئىي پەنلەر ئۆزىگە زور كۈچ ـ قۇۋۋەت بېغىشلىغان هالدىمۇ، ئۇ بۇلارنى كېرەكلىك شەكىلدە قوللىنالمايۋاتىدۇ. خۇددى بىر كىچىك بالا ياكى ئەخمەق ۋە ياكى ساراڭغا ئوخشايدۇ. هەممە ئىشنىڭ قوماندانلىق تىزگىنىنى قولىدا تۇتقان ۋە خەزىنىلەرنىڭ ئاچقۇچلىرىغا ئىگە تۇرۇقلۇق قىممەتلىك تاش ۋە زىبۇ ـ زىننەت ئەشيالىرىغا ئېسىلىۋېلىپ ئىنسانلارنىڭ قېنى ۋە جېنىغا زامىن بولغان بىچارىلەرگە ئوخشايدۇ.

ئىلاهىي قۇۋۋەت ۋە نادانلىق

ئىنگلىز پروفېسسور جود مۇنداق دەيدۇ:

”تەبىئىي پەنلەر بىزگە ئىلاهىي قۇۋۋەت ئاتا قىلدى. لېكىن بىز ئۇنى ۋەهشىيلەرچە ۋە نادانلارچە بىلەن قوللىنىۋاتىمىز...“ [1]

باشقا بىر يەردە مۇنداق دەيدۇ:

”قورقۇنچلۇق ئىلمىي تەتقىقاتلىرىمىز بىلەن ئىجتىمائىي ساهەدىكى خىجىل قىلدۇرغۇچى زىتلىقىمىز هەر دوقمۇشتا قارىشىمىزغا چىقماقتا. قىتئەلەر ۋە دېڭىزلار نېرىسىدىكى دۆلەتلەر بىلەن سۆزلىشەلەيمىز. ئېلىكتىر ئارقىلىق فوتوگرافلارنى بىر يەردىن باشقا بىر يەرگە ئەۋەتەلەيمىز، ئۆيلىرىمىزنى تېلېفون ۋە فاكسلار بىلەن زىننەتلەۋاتىمىز. سەيلان ۋە لوندوندىكى چوڭ سائەتنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازلىرىنى ئاسانلا ئاڭلىيالايمىز. تۇپراق ۋە دېڭىزنىڭ ئاستى ۋە ئۈستىدە راهەت ساياهەت قىلالايمىز. باللار تېلېفوندا سۆزلىشىۋاتىدۇ،

[1] Guide to Modern Wickendness P. 261

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

خەت بېسىش ماشىنىسى جىمىقتى، چىشلار ھېچ ئاغرىق سەزمەيلا قاپلىنىۋاتىدۇ، ئۆسۈملۈكلەر تەدرىجىي ئۆستۈرۈلىۋاتىدۇ. يوللار ئاسفالت بىلەن ياسىلىۋاتىدۇ. كوچىلار ھەرخىل چىراغلار بىلەن بېزىلىۋاتىدۇ. رېنتگىن نۇرى بىلەن ۋۇجۇدىمىزنىڭ ئىچى رەسىمگە تارتىلىۋاتىدۇ. ھەرىكەتچان فوتوگراپلار سۆزلەۋاتىدۇ، ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ. گۇناھكارلار ۋە جىنايەتچىلەر سىمسىز ئاپپاراتلار ئارقىلىق تېپىلىۋاتىدۇ. سۇ ئاستى پاراخوتلار شىمالىي قۇتۇبقىچە كېتىۋاتىدۇ. ئايروپىلانلار جەنۇبىي قۇتۇبتىن ئۆتۈۋاتىدۇ. لېكىن، مانا بۇلارغا قارىماي، چوڭ شەھەرلىرىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا كەمبەغەل باللار راھەت ۋە خاتىرجەم ئوينىيالايدىغان بىر باغچە قۇرالمىدۇق. ئەكسىچە، يىلىغا 2 مىڭ بالىنىڭ ئۆلۈشىگە ۋە 90 مىڭ بالىنىڭ يارىلىنىشىغا سەۋەبچى بولۇۋاتىمىز. ھىندىستانلىق بىر پەيلاسوپقا مەدەنىيىتىمىزنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى ئاچچىق تەنقىد بىلەن مۇنداق بايان قىلغان ئىدىم: ”بەزى شوپۇرلىرىمىز چالله ردە سائىتىگە 300 — 400 مىل سۈرئەت بىلەن كېتىۋاتىدۇ. ئايروپىلانلار موسكۋا بىلەن نيۇيورك ئارىلىقىدىكى مۇساپىنى - خاتىرىلىنىشىچە - 20 ياكى 50 سائەتتە بېسىۋاتىدۇ“ بۇ گېپىمگە ھىندىستانلىق پەيلاسوپ: ”شۇنداق، سىلەر قۇشلارغا ئوخشاش ھاۋادا ئۇچالايسىلەر، بېلىقلارغا ئوخشاش دېڭىزلاردا ئۈزەلەيسىلەر، ئەمما تا ھازىرغىچە يەر يۈزىدە قانداق مېڭىشنى ئۆگىنەلمىدىڭلار“ دېدى.①.

www.munber.org

Guide to Modern Wickendness P. 293 ①

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇلار ئۆزلىرىگە زىيىنى بار، پايدىسى يوق نەرسىنى ئۆگىنەتتى

ئەگەر بۇ زامانىۋى كەشىپ ۋە ئىجادىيەتلەر ياخشىلىقنى تونۇپ، ئۇنىڭغا يۈزلەنگەن كىشىلەر تەرىپىدىن قوللىنىلغان بولسا، ئىنسانىيەتكە نۇرغۇن پايدىسى بولغان بولاتتى. ئەپسۇسكى، بۈگۈن بۇلارنىڭ زىيىنى پايدىسىدىن ھەسسىلەپ ئېشىپ كەتتى. سېھىر ھەققىدىكى تەپسىلاتلار قۇرئان كەرىمدە ئوچۇقچە قىلىپ مۇنداق بايان قىلىنغان ئىدى:

﴿ئۇلار ئۆزلىرىگە زىيىنى بار، پايدىسى يوق نەرسىنى ئۆگىنەتتى...①﴾.

ئەمدى بىز بۇ ئىجاد ۋە كەشپىلەرنى شىددەت بىلەن تەنقىد قىلىپ، ھەقىقەتلەرنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويغان ياۋرۇپالىق پروفېسسور دوكتور جودنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالايلى:

"بىر يەردىن يەنە بىر يەرگە چاقماق تېزلىكىدە يېتىپ بارالايدىغان بولدۇق. ئەمما سەپەر قىلغان يەرلىرىمىز ھەر ۋاقىت سەپەرگە ئۇيغۇن كەلمەيۋاتىدۇ. دۇنيا سەيياھلار ئۈچۈن بەكمۇ كىچىكلەپ، دۆلەتلەر بىر ـ بىرىنىڭ بوسۇغىسىغىچە يېقىنلاپ كەلدى. مانا بۇلارنىڭ نەتىجىسىدە، مىللەتلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر خۇسۇمەتكە ئايلىنىپ، بۇرۇنقىدىنمۇ يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدى. ئەينى ۋاقىتتا، خوشنىلىرىمىز بىلەن تونۇشۇپ، ئۇلار بىلەن مۇڭدىشىش ئىمكانىيىتى بېرىدىغان زامانىۋى ئىجاد ۋە كەشپىلەر بىردىنلا ئەسلى ماھىيىتىنى ئۆزگەرتىپ، دۇنيانى ئۇرۇش مەيدانىغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. رادىئونى ئىجاد قىلدۇق ۋە ئاۋازىمىزنى خوشنا ۋە دوست مىللەتلەرگە ئاڭلاتتۇق. لېكىن ئىنسانلار بۇ ئىمكانلارنىمۇ يامان يوللارغا قوللاندى. دۆلەتلەر بىر ـ بىرىگە قارشى پائالىيەتلەر ئېلىپ بېرىشقا باشلىدى.

① سۈرە بەقەرە 102 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نەتىجىدە، بارلىق مىللەتلەر ئۆزىنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى دۇنياغا قوبۇل قىلدۇرۇش مۇسابىقىسىگە كىرىشىپ كەتتى.①

كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان ئايروپىلانغا قارىغىنىمىزدا، خىيالىمىزدا ئۇنى ئىجاد قىلغانلارنى ئىلمىي، پەننىي، ئەقلىي جەھەتتىن ئىنسانلاردىنمۇ ئۈستۈن بىر مەۋجۇدىيەتتەك ھېس قىلىپ قالىمىز. شۈبھىسىزكى، ئايروپىلانغا تۇنجى قېتىم چىقىپ ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەنلەر جۈرئەت ۋە ھىممەت چوققىسىغا ياماشقان ئۇلۇغ قەھرىمانلاردۇر. ئەمما بۇ ئايروپىلانلارنىڭ بۈگۈن ۋە كېلەچەكتە قانداق مەقسەتلەرنىڭ قورالى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ بېقىڭ!... بۇ ئايروپىلان بومبا تۆكۈپ ئىنسانلارنى يوق قىلىدۇ، ئۆمرىنىڭ باھارىدىكى ياش يىگىتلەرنىڭ ھاياتىنى نابۇت قىلىدۇ، زەھەرلىك بىئوخىمىيە گازلىرىنى چاچىدۇ. ياردەمگە موھتاج، ئىگە - چاقىسىز بىچارىلەرنىڭ ۋۇجۇدلىرىنى پارچە - پارچە قىلىپ تاشلىۋېتىدۇ. شۇنداق، مانا بۇلار، يا ئەخمەقلەرنىڭ ياكى شەيتانلارنىڭ غايىسىدۇر".②

"ئەتە بىر تارىخچى چىقىپ ئالتۇن مىتاللارنى قانداق قوللانغانلىقىمىزنى يازمايدۇ دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ شۇنداق، تارىخچى ھەرخىل ئېلېكترونلۇق ئۈسكۈنىلەردىن پايدىلىنىپ ئالتۇن مىتاللارنى قانداق تاپقانلىقىمىزنى ئۇزۇندىن ئۇزۇن بايان قىلىدۇ. بانكىچىلارنىڭ ئالتۇن ۋە باشقا مەدەنلەرنى ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن قولغا كىرگۈزگەنلىكلىرىنى كۆرسىتىدىغان فوتوگرافلارنى كۆرگەزمە قىلىدۇ، ئالتۇنلارنى بىر دۆلەتتىن يەنە بىر دۆلەتكە ئېلىپ ماڭغاندا يەرنىڭ تارتىش قانۇنلىرىغا قانداق قارشى تۇرغانلىقىمىزنى تېپىپ چىقىدۇ. سانائەت ساھەسىدە ئۇچقاندەك تېز تەرەققىي قىلغان قارام، بىپەرۋا دۆلەتلەرنىڭ ئىنسانىنىڭ ئەقلى يەتمىگۈدەك دەرىجىدە ئېلىپ بارغان ۋەھشىيلىكلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئالتۇننىڭ توغرا تەقسىماتى ۋە كونترول قىلىنىشى كېرەك بولغان خەلقئارالىق ھەمكارلىقتىن قېچىپ، مەدەنلەرنى قانداق يوشۇرغانلىقىنى ئىسپاتلاپ چىقىدۇ. چۈنكى ئۇلار

Guide to Modern Wickendness P. 247 ①
Guide to Modern Wickendness P. 262 ②

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئالتۇن مەدەنلەرنى جەنۇبى ئافرىقا تۇپراقلىرىدىن چىقىرىپ، لوندون، نيۇيورك ۋە پارىژ بانكىلىرىغا قويۇۋاتىدۇ...“[1].

بۇ تېمىنى، يەنى ئىلىم ۋە سەنئەت بىلەن ئىنسانىي ئەخلاق ئارىسىدىكى مەسىلىنى ۋە زامانىۋى مەدەنىيەت كەلتۈرۈپ چىقارغان ئازابنى ئۆزىنىڭ ئىلىم، پەلسەپە ۋە تەبىئەت بىلىملىرى بىلەن چوڭقۇر تەھلىل قىلغان ۋە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب بىلەن تەسۋىرلىگەن مۇتەپەككۇر، دوكتور ئالەكسىس كارىل ”ئىنسان مەجھۇلدۇر“ (**Men The Unknown**) دېگەن ئەسىرىدە مۇنداق بايان قىلىدۇ:

”شۈنىسى ھەقىقەتتۇركى، زامانىۋى مەدەنىيەت مۇتەپەككۇرى مۇتەپەككۇر، ئاقىل ۋە قەھرىمان ئەۋلاد كىشىلىرىنى يېتىشتۈرەلمىدى. ئىنسانلار ھەممە يەردە قوماندانلىق ئورنى ۋە ئىدارىي مېخانىزمدىكى تەشكىلات ئەزالىرىنى پىكىر ۋە ئەخلاقىي جەھەتتىن ئەڭ پەسكەش ھالەتتە كۆرمەكتە“.

”ئۇندىن باشقا، بىز زامانىۋى مەدەنىيەتنىڭ ئىنسانىيەتكە ۋەدە قىلغان ئارزۇ خىياللىرىنى ئەمەلىيلەشتۈرەلمىگەنلىكىنى، سەنئەتۇرۇلۇپ مېڭىۋاتقان خەتەرلىك يولدا ئۆزىنى ئىدارە قىلالىغۇدەك ئەقىل ۋە جاسارەتكە ئىگە كىشىلەرنى يېتىشتۈرەلمىگەنلىكىنى مۇقەررەرلەشتۈرمەكتىمىز. ئىنسانلار ئۆزلىرى ياساپ چىققان ئۈسكۈنىلەرچىلىك تېز تەرەققىي قىلالمىدى. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى، سىياسىي رەھبەرلەرنىڭ پىكرىي ۋە ئەخلاقىي نۇقسانلىرى ۋە زامانىۋى مىللەتلەردە خەتەرلىك ھالغا كەلگەن جاھالەتنىڭ نەتىجىسىدۇر“.

تەبىئەت ئىلىملىرى بىلەن تېخنىكا كەلتۈرۈپ چىقارغان مۇھەت ئىنسانلارنىڭ نورمال ھاياتى كەچۈرۈشىگە ئۇيغۇن كەلمەيۋاتىدۇ. چۈنكى ئۇ ئاساسسىز بولۇپ، ئۆتمۈشنىڭ ھېچبىر كۆز قاراش ۋە مەنتىقىسىگە توغرا كەلمەيدۇ. شۇنداقلا، ئىنساننىڭ ئەسلى ماھىيىتىگىمۇ توغرا كەلمەيۋاتىدۇ. ئىجاد ۋە ئەقلىمىزنىڭ ئەسىرى بولغان بۇ مۇھەت يا شەكلىمىزگە ياكى بويىمىزغا ماسلاشمايۋاتىدۇ. بىز بەختسىز ئىنسانلار ھازىر ئەخلاقىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن

---

[1] A. G. E

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چېكىنىۋاتىمىز. سانائەت مەدەنىيىتىدە ۋۇجۇتقا كېلىپ، تەرەققىي قىلغان يۇكسەكلەرگە ياماشقان مىللەتلەر ئەپسۇسكى، بۇرۇنقىدىنمۇ ئاجىز هالغا چۈشمەكتە. ئۇلار تېز سۈرئەتتە مەدەنىيەتسىزلەشمەكتە. لېكىن بۇنى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى هېس قىلماۋاتىدۇ. ئۇلار تەبىئەت ئىلىملىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان قورقۇنچلۇق چەمبەر قارشىسىدا مۇداپىئەسىز قالماقتا. شۇنداق دەپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، ھەقىقەتەن مەدەنىيىتىمىز خۇددى ئۆتمۈش مەدەنىيەتلەرگە ئوخشاش ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى داۋام قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئوتتۇرىغا بىر يۈرۈش شەرتلەر قويماقتا. لېكىن نامەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇ شەرتلەر ئاستىدا ياشاش ئىمكانىيىتى قالمىدى. تۇرمۇش شەكلىمىز ۋە ھايات ھەققىدىكى بىلىمىمىز ماددى ساھەدىكى بىلىمىمىزدىن خېلىلا تۆۋەن تۇرماقتا. مانا بۇ چېكىنىش، بىزنىڭ جان يېرىمىزگە تەگمەكتە“①

”مېخانىك ئىجادلارنىڭ سانىنى كۆپەيتىشنىڭ ھېچبىر پايدىسى يوق، ھەتتا فىزىكا، ئاسترونومىيە ۋە خىمىيە كەشپىلىرىگە تېخىمۇ ئاز ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم. شۇنىسى ئېنىقكى، ساپ ئىلىم ھېچقاچان بىزگە توغرىدىن ـ توغرا زىيان بەرمەيدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ سېھىرلىگۈچى گۈزەللىكى بىلەن ئەقلىمىزنى جانسىز ماددىلارغا باغلاپ قويۇشى بىختەرلىكنى كەلتۈرۈپ چىقارماقتا. كۈنىمىز ئىنسانلىرى پۈتۈن دىققىتىنى ئۆزىگە، مەنىۋي ۋە پىكرىي ئاجىزلىقىنىڭ سەۋەبلىرىگە مەركەزلەشتۈرۈشى لازىم. ھەشەمەت، راھەت ـ پاراغەتنى، گۈزەللىكنى، مەدەنىيىتىمىزنىڭ مۇرەككەپلىكى ۋە ئۇلۇغلۇقىنى ئاجىزلىقىمىز تۈپەيلىدىن باشقۇرۇپ، ئىدارە قىلالمىساق، بۇلارنى تېخىمۇ كۆچەيتىشنىڭ نېمە پايدىسى بار؟ چوڭ ئىرقلارنىڭ ئەڭ تۈپكى ئېلمېنتلىرىنى يوقىتىپ قويۇشى ۋە مەنىۋىيەتسىزلىككە باشلايدىغان ھايات يولىنى داۋاملاشتۇرۇشى ھەقىقەتەن پايدىسىز غۇۋا ئاسمان جىسىملىرىنىڭ قۇرۇلۇشىنى بىلىش ئۈچۈن تېخىمۇ چوڭ تېلىسكوپلار، تېخىمۇ تېز سۈرئەتلىك كېمىلەر، تېخىمۇ ھەشەمەتلىك

① ئىنسان دېگەن مەجھۇل Men The Unknown

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئاپـــتوموبىللار، تـــېخىمۇ ئـــەرزان باهـــالىق رادىئولارنـــى ياســـاش ئۈرنىغـــا، ئۆزىمىز بىلەن مەشغۇل بولساق، تېخىمۇ ياخشى قىلغان بولاتتۇق“.①

”ياۋرۇپـــادىن جۇڭگـــوغا بىـــر نەچچـــە ســـائەتتە يېـــتىپ بېـــرىش بىلـــەن قـــانچىلىك تـــەرەققىي قىلغـــان ھېســـابلىنىمىز؟ ئىنســـانىنىڭ كېرەككـــە كەلمـــەيدىغان پايدىســـىز نەرســـىلەرنى كۆپلـــەپ ئىســـتېمال قىلىشـــى بىلـــەن ئۇلارنـــى ئىشلەپـــچىقىرىش ســـۈرئىتىنى توختاۋســـىز تېزلىتىشـــى بـــەك مۇھىممـــۇ؟ تېخنىكـــا، تەبىئـــەت ۋە خىميـــە ئىلىملـــىرى بىزگـــە ئـــەخلاق، نىزام، ئەقىل، ساغلاملىق بېرىشكە ئاجىز ئەمەسمۇ؟“②

ياۋرۇپا ئۆلۈۋالماقچى بولۇۋاتىدۇ

نـــەتىجىدە، ياۋرۇپـــالىقلار ياخشـــىلىق ۋە دۇرۇســـتلۇق مۇھـــەببىتىنى يوقـــتىپ قويۇشـــى، تەۋرىمـــەس پرىنســـىپ ۋە ئاساســـلىرىنى يۇتـــتۇرۇپ قويۇشـــى، يۇرەكلىـــرىنىڭ بۇزۇلـــۇپ كېتىشـــى، تۆيـــۈق يوللارغـــا كىـــرىپ قېلىشـــى بىلـــەن ئىلىـــم ۋە ئىجـــادلار ئۇلارغـــا زىيـــاندىن باشـــقا بىـــر نەرســـە بېـــرەلمىدى. بـــۇ خـــۇددى قۇۋۋەتلـــك تائـــامنىڭ كېســـەل ۋۇجۇدتـــا تـــېخىمۇ چوڭ كېسەل ۋە ئازابقا ئايلانغىنىدەكلا بىر ئىشتۇر.

ھـــەتتا بـــۇ ئىجـــاد ۋە ئۇســـكۇنىلەر ياۋرۇپـــالىقلارنى تېـــز ســـۈرئەتتە يوقـــتىش ۋە ئۇلارنـــىڭ ئۆلۈۋېلىشـــىغا يـــاردەمچى بولۇشـــتىن باشـــقا بىـــر ئـــىش قىلالمـــىدى. ئەنگـــلىيەنىڭ ســـابىق بـــاش مىنىســـتىرى ئـــەدەن ئەپـــەندى 1938 ـ يىلـــى سۆزلىگـــەن نۇتقـــىدا بـــۇ مەســـىلىنى ناهـــايىتى ئېـــنىق ئوتتۇرىغـــا قويغان ئىدى:

”(بىـــز ياشـــاۋاتقان) بـــۇ ئەســـىرنىڭ ئـــاخىرلىرىدا، يـــەر يۈزىـــدە ياشـــاۋاتقان ئىنســـانلار خـــۇددى ئىپـــتىدائى ۋە ۋەھشـــىي دەۋرلىرىگـــە قـــايتىپ، غـــار ۋە تـــاش كـــاۋاكلىرىنىڭ ئـــارىلىرىدا ياشـــىغان ئىنســـانلارنىڭ ھاياتىغـــا ئوخشـــاش بىـــر ھايـــات كەچۈرۈشـــكە (ياشاشـــقا) باشـــلايدۇ. مىللـــەت ۋە

① ئىنسان دېگەن مەجهۇل Men The Unknown
② ئىنسان دېگەن مەجهۇل Men The Unknown

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دۆلەتلەرنىڭ قورقۇنچلۇق، ۋەھشىي ئۇسكۇنىلەردىن ئۆزلىرىنى قوغداش ئۈچۈن مىليونلاپ پۇل خەجلىگەن بولسىمۇ، بۇ قورللارنى چەكلەپ، كونترول ئاستىغا ئېلىش ئۈچۈن ھېچ ھەربىكەتلەنمەسلىكى ھەيران قالارلىق ۋە كۈلكىلىك ئىشتۇر. بەزىدە مەن ھەيرانلىقمدىن ئۆز ـ ئۆزۈمگە مۇنداق دەپ كېتىمەن: ''يېڭى (بۇ) دۇنياغا باشقا بىر پىلانىتتىن بىر زىيارەتچى كېلىپ، ئارىمىزغا قېتىلسا، ئەجىبا نېمە كۆرىدىغاندۇ؟ شۈبھىسىزكى، ئۇ بىر ـ بىرىمىزنى يوقىتىش ئۈچۈن قانداق تەييارلىنىۋاتقانلىقىمىزنى، باشقىلار قىلىۋاتقان ئىشنى بىلىش ئۈچۈن قانداق تولغىنىۋاتقانلىقىمىزنى ۋە بۇ جەھەننەم قوراللىرىنىڭ قولدىنلىشىنى بىر ـ بىرىمىزگە قانداق ئۆگىتىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرىدۇ''.

ئاتوم بومبىسى ۋە ئۇنىڭ دەھشىتى

بەلكى ئەدەن ئەپەندى بۇلارنى سۆزلىگەن ۋاقىتدا، تىنچلىق ئەلچىسى زامانىۋى مەدەنىيەتنى ۋە دۇنيانىڭ ئۇرۇش مەزگىلىدە، قىرىش ۋە خاراب قىلىشتا ھەرخىل ئىجاد ۋە كەشپىيلەرنى بېسىپ كېتىدىغان، ئەتراپقا چاچقان دەھشەت ۋە قورقۇنچ بىلەن ئىنسان ئەقلى ۋە تەسەۋۋۇرىدىن ئېشىپ كېتىدىغان قورال قولدىنىدىغانلىقىنى ئەقلىگە كەلتۈرۈپ قويمىغان ئىدى. مانا بۇ قورال، ئامېرىكا تۇنجى قېتىم يېڭى مېكسىكا چۆلىدە، ئىككىنچى قېتىم خىروشىمادا ۋە ئۈچىنچى قېتىم ناگاساكىدا **100** مىڭلارچە ئىنساننىڭ باش ئۈستىدە پارتلاتقان قورقۇنچ ئاتوم بومبىسىدۇر.

خىروشىما ھۆكۈمەت باشلىقىنىڭ **1949** ـ يىل **8** ـ ئاينىڭ **20** ـ كۈنى رادىئودا ئېلان قىلىنغانغا قارىغاندا، **1945** ـ يىل **8** ـ ئاينىڭ **6** ـ كۈنى خىروشىمادا ئۆلگەن ياپونلۇقلارنىڭ سانى **210,000** ـ **240,000** ئەتراپىدا ئىدى.

ستۇئارت گىلدىر ئەپەندى ھىندىستاندا نەشىر قىلىنغان ''**Statsman**'' ناملىق ئىنگلىزچە گېزىتىنىڭ **1945** ـ يىل

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

11 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈندىكى ساندا ئېلان قىلغان ماقالىسىدا مۇنداق دېگەن ئىدى:

”پروفېسسور پىلەش“ دەيدۇكى: ”ئاتوم بومبىسى پارتلىغان يەردىن 100 مىل يىراقلىقتىكى كىشىلەرنى بۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىدى دېيەلمەيمىز. شۇڭا بۇ يەردە ياشىغان ئىنسانلارنى قاتتىق تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزۈش لازىم. بىر كۈنى دۇنيا كىشىلەرنىڭ گېزىتلەردىن: ”ئاتوم بومبىسىنىڭ قورقۇنچ رادىئاسىيونلىرى مىڭلارچە مىل يىراقلىقتىكى ئىنسانلارغا يېتىپ باردى“ دېگەن خەۋەرنى ئوقۇشى غەلىتە تۇيۇلىدىغان بىر ئەھۋال ئەمەس“.

بىر مىڭھام ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇتقۇچىسى ۋە ئاتوم بومبىسى سانائىتى ھەيئىتى ئەزاسى پروفېسسور م،ي، باللىي فىنەيت مۇنداق دەيدۇ:

”بىر ئىنساننىڭ ئەنگىلىيەنىڭ ياكى باشقا بىر دۆلەتنىڭ ئاتوم بومبا سىرىنى قوغدىيالىشىغا ئىشىنىشى خام خىيالدۇر، چۈنكى، ئاتوم بومبىسى سانائىتىنىڭ ئۇستىگە قۇرۇلغان ئاساسلار ھەر دۆلەتتە ئايان. ئامېرىكا ۋە ئەنگىلىيە ئۆتمۈش تەجرىبىلىرىدىن پايدىلىنىپ ئاتوم سانائىتىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىقتى. ئەمما بۇ بىر ئۇرۇش مەخپىيىتى سۈپىتىدە قىسقا بىر مۇددەت مەخپىي تۇتۇلدى. چۈنكى، سانائىيلاشقان ھەر دۆلەت ئاتوم بومبىسىنى بەش يىلدەك قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئوڭايلا تەييارلىيالايدۇ. ھەتتا پۈتۈن كۈچ ـ قۇۋۋىتىنى بۇ يولغا سەرپ قىلسا، ئىككى يىلدىلا ئېرىشەلىشى مۇمكىن.“

بۇ پروفېسسور يەنە مۇنداق دەيدۇ: ”مەن شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمەنكى، يېقىن زامان ئىچىدە تۇنجى ئاتوم بومبىسىنىڭ پارتلاش كۈچىدىن 10 تونىنا كۈچلۈك بومبىلار دۇنيا سەھنىسىگە چىقىدۇ ۋە ئۇنىڭ كەينىدىنلا 1 مىليون تونىنا قۇۋۋىتىدىكى بومبىلار مەيدانغا كېلىدۇ. بۇلارغا قارشى مۇداپىئەگە ئۆتۈپ قوغدىنىش ياكى ھەرخىل تەدبىرلەرنى ئېلىش ھېچقانداق ئۈنۈم بەرمەيدۇ. بۇلاردىن پەقەت ئالتە دانىسى ئەنگىلىيەنى بىردەمدىلا يوق قىلىۋېتىشكە يېتىپ ئاشىدۇ.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

رۇس ئالىملىرى قىسقا مۇددەت ئىچىدە بۇ بومبىلارنى تەييار ھالغا كەلتۈرەلەيدۇ“.

ئامېرىكا ئاتوم ئېنېرگىيىسى ھەيئىتى رەئىسى ھەۋس سترا ئۇس بىر ھىدروگېن بومبىسىنىڭ نيۇيورك شەھەرنى ۋەيران قىلىۋېتىلگۇدەك كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان ئىدى. مەشھۇر تىببىي ئالىم ۋە بىخەتەرلىك ھەيئىتى رەئىسى ۋەكىلى گېنېرال ساھىب سەنچ يېڭى دېھلىدا مۇنداق دېگەن ئىدى:

”ھەر بىرى 100 توننا كېلىدىغان تۆت دانە ھىدروگېن بومبىسى يەر يۈزىدىكى پۈتۈن جانلىقنىڭ ھەممىسىنى يوق قىلىۋەتكۈدەك كۈچكە ئىگە. يېقىنقى خەۋەرلەرگە قارىغاندا، رۇسىيە ھىدروگېن بومبىسىدىن تېخىمۇ قورقۇنچ ۋە تەسىرى تېخىمۇ چوڭ بىر بومبا ئىجاد قىلىپتۇ. بۇ Bomb Nitrogen (نىدروگېن بومبىسىدۇر“.

يامانلىق پەقەت يامانلاردىن چىقىدۇ

ئالدىنقى بۆلۈملىرىمىزدە تەپسىلىي سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك، ياۋروپا مەدەنىيىتىنىڭ ئاساسلىرى تەۋرىمەكتە. ئۇرۇلمەس دېيىلگەن بىنا كۆندىن ـ كۈنگە قىيسايماقتا. ئۆتكەن كۈنلەر ۋە قولغا كەلگەن تەرەققىياتلار ئۇنىڭغا ئەخمەقلىق ۋە بۇزۇقچىلىقتىن باشقا بىر نەرسە بېرەلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياۋروپانىڭ ئۆلى چىرىدى. شۇڭا ئۇ دەرەخ بولالمايدۇ، مېۋىمۇ بېرەلمەيدۇ.

﴿مۇنبەت يەرنىڭ گىياسى اللە نىڭ ئىزنى بىلەن تولۇق ئۈنىدۇ (بۇ ۋەز ـ نەسىھەتكە قۇلاق سېلىپ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىدىغان مۆمىننىڭ مىسالىدۇر)، ناچار يەرنىڭ گىياسى ئاز ئۆسىدۇ (بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتىن پايدىلانمايدىغان كاپىرنىڭ مىسالىدۇ)...[1]﴾

[1] سۈرە ئەئراف 58 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇستاز سەييد ئەبۇلئەئلا مەۋدۇدى ئوردۇچە نەشر قىلىنغان ”تەنقىھات“ ناملىق ئەسىرىنىڭ بىر قىسمىدا بۇنى ناھايىتى ئورۇنلۇق بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى:

”غەرب مەدەنىيىتى ئىلاھىي ھېكمەتنىڭ بۇلىقى ۋە تەبىئى مەنبەسى تېپىلمايدىغان بىر مىللەتتىن پەيدا بولدى. ئۇ يەردە دىنىي رەھبەرلەر ھەر قانچە كۆپ بولسىمۇ، ئۇلار ئىلىم، ھېكمەت ۋە ئىلاھىي شەرىئەتكە ئىگە ئەمەس. دىن ئۇلارغا نىسبەتەن قورقۇنچلۇق نەرسىدىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا ئۇلار ئىنسانلارنى پىكىر ۋە ھەرىكەتنىڭ توغرا يولىغا يېتەكلەش ئۈچۈن ھەر قانچە كۈچىسىمۇ، ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى. دىنىنىڭمۇ ئىلىم ۋە ھېكمەتنىڭ تەرەققىياتىغا تۇسقۇنلۇق قىلىش ۋە ئاياقلاردا سۆرۈلۈپ يۈرۈشتىن باشقا تەسىرى يوق ئىدى. شۇنداق، ئەھۋال مۇشۇ نۇقتىغا كەلگەن ئىدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۇلار ئىلگىرىلەش ۋە تەرەققىي قىلىشقا تەلپۈنۈپ، دىنىنى پۈتۈنلەي چەتكە قېقىپ، ئۆزلىرىگە كۆز ـ قاراش، سىناق، مۆلچەر، قىياس ۋە تەھلىل قاتارلىقلارنى دەلىل قىلىدىغان يولنى تاللىۋالدى ۋە بۇ ئارقىلىق ئۆزى ھىدايەت ۋە نۇرغا موھتاج بولغان بۇ دەلىللەرگە باغلىنىپ قالدى. پىكىر، كۆز قاراش، تەتقىقات، ئوتتۇرىغا قويۇش، ئىشلەپچىقىرىش ۋە رەتكە سېلىش مېتودلىرىدا بۇ ئاساسلارغا تايىنىشقا تىرىشتى. ئەپسۇس، پۈتۈن ساھەدە ئاتقان تۇنجى قەدىمىدىلا تۈيۈق يولغا كىرىپ قالدى. مەيلى ئىلىم ۋە تەتقىقات سەھەسىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى بولسۇن ياكى كۆز ـ قاراش ۋە پىكىر يولىدىكى تەمتىرەشلىرى بولسۇن، ئەسلى مەقسەتتىن يىراقلىشىپ، خالتا كوچىغا كىرىپ كەتتى. چۈنكى ئۇلار ئىنكار ۋە ماتېرىيالىزمنى ئۆزلىرىنىڭ ھەرىكەتلىنىش نوقتىسى قىلىۋالغان ئىدى. كائىناتقا قاراپ ”الله يوقتۇر“ دېدى. كۆزلىرىنى ئاسمانغا ۋە ئۇپۇقلارغا تىكىپ، كۆرۈنگەن ۋە ھېس قىلىنغان نەرسىدىن باشقا ھەقىقەتنىڭ يوقلۇقىنى، كۆرۈنگەن پەردىنىڭ نېرىسىدا ھېچ نەرسىنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى جاكارلىدى، يارىتىلىش قانۇنلىرىنى سىناق ۋە قىياسقا ئاساسلىنىپ تۈزدى. ئەپسۇس ئۇ قانۇنلىرى ياراتقۇچىغا يېتىپ بارالمىدى. مەۋجۇدىيەت ئالىمىنى ئالدىغا ئېچىلغان دەستىخان دەپ ھېسابلىدى ۋە ئۇنى ئۆز مەقسەتلىرى يولىدا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قوللاندى. لېكىن ئۆزلىرىنىڭ ئۇنىڭ ھەققىي ئىگىسى ۋە ئىدارە قىلغۇچىسى ئەمەسلىكىنى، ئەكسىچە كائىناتنىڭ يېگانە ھاكىمىنىڭ خەلىپىسى ئورنىدا ئىكەنلىكىنى ئۇنۇتتى. يەر يۈزىدە ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىش ـ ھەرىكەتلىرىگە ئۆزلىرى ئىگە بولمىدى. كىچىككىنە بولسىمۇ، مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ھېس قىلمىدى. ئەخلاق قۇرۇلمىلىرى كۆنسېرى بۇزۇلۇپ، مەدەنىيەتلىرىنىڭ ئاساسلىرى يىمىرىلدى. الله غا ئىبادەت قىلىشتىن يىراقلىشىپ ئۆز نەپسىلىرىنىڭ قۇلى بولدى، ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنى ئىلاھىي مەرتىۋىگە قويدى ۋە نەتىجىدە پۈتۈنلەي ئېزىپ كەتتى. ھەرىكەت پىكىر ۋە كۆز ـ قاراش ساھەلىرىدە ئۆزلىرى پېتىپ قالغان پاتقاقلىقنىڭ تەسىرى بىلەن يوللىرىنى يوقىتىپ قويدى. پالاكەتلەر ئارقمۇئارقا كېلىشكە باشلىدى.

مانا بۇ، تەبىئەت ئىلملىرىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنى ئىنسانىيەت ھاياتىغا زەھەر چېچىشقا تەييار تۇرغان ماشىنا ھالىغا كەلتۈرگەن؛ ئەخلاقنى شەھۋەت، تەنتەنە (ھەشەمەت) نۇمۇسسىزلىق ۋە ئىپپەتسىزلىك قېلىپلىرىغا تۆككەن؛ ھاياتقا شەيتانلىقنى، قاراڭ نىيەتنى ۋە زۇلۇمنى مۇسەللەت قىلغان؛ جەمئىيەتنىڭ قان تومۇرلىغا ئۆز نەپسىگە ئىبادەت قىلىش زەھىرىنى، شەخسىيەتچىلىكنى، ئەپلەپ ـ سەپلەپ كۈن ئۆتكۈزۈش پەلسەپەسىنى ۋە قاشاڭلىقنى ئۇرغان، سىياسەتنى مىللەتچىلىك، ئىرقچىلىق، رەڭ ئايرىمچىلىقى ۋە قۇۋۋەت ئىلاھىغا چوقۇنۇش بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ، مىللەتنىڭ بېشىغا بۇيۈك بالاغا بولغان پىكىردۇر.

نىھايەت، ياۋروپانىڭ قايتا ئويغىنىش دەۋرىدە پەرەڭ تۇپراقلىرىغا چېچىلغان پاسكىنا ئۇرۇق، بىر نەچچە ئەسىردىن كېيىن شۇملۇق يېغىپ تۇرىدىغان ناھايىتى چوڭ دەرەخكە ئايلاندى.

بۇ دەرەخنىڭ مېۋىلىرى تاتلىق، ئەمما زەھەرلىك، چېچەكلىرى رەڭدار، ئەمما تىكەنلىك، شاخلىرى يېشىل، ئەمما ئىنسان قېنىنى زەھەرلەيدىغان سىرلىق گازغا تولغان ئىدى.

بۇ شۇم دەرەخنى تىككەن ياۋروپالىقلارمۇ ئۇنىڭدىن بىزار بولۇشقا، ھەتتا قارشى چىقىشقا باشلىدى. چۈنكى، بۇ دەرەخ كۆندىلىك

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھاياتنىڭ بارلىق ساھەلىرىدە ھەرخىل مەسىلە ۋە چاتاق چىقاردى.
بىرىنى ھەل قىلماي تۇرۇپ، ئوتتۇرىغا يېڭى ـ يېڭى مەسىلىلەر
چىقىۋاتاتتى. شاخلىرىدىن بىرىنى سۇندۇرالماي تۇرسا، يەنە بىر
تەرەپتىن تىكەنلىك شاخلار ئۆسۈۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ كېسەللىرىنى
داۋالاش ۋە مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىشى خۇددى كېسەلنى كېسەل
بىلەن داۋالىغانلارغا ۋە تىكەننى تىكەن بىلەن چىقارغانلارغا
ئوخشايتتى. كاپىتالىزمغا ھۇجۇم قىلىنىۋېدى، كوممۇنىزم چىقتى.
دېموكراتىيەنى قومۇرۇپ تاشلىماقچى بولۇۋېدى، (ئەر ـ ئايال) ھوقۇق
باراۋەرلىكى ۋە پىلانلىق تۇغۇت چىقتى. شۇنىڭ بىلەن يېرىتىق ياماقتىن
چوڭىيىپ كەتتى، جىنايەت ۋە ئىسيانلار كۆپىيىپ كەتتى،
يامانلىقلارنىڭ ئارقىسى ئۈزۈلمەي كەلگىلى تۇردى. بىر بۇزۇقچىلىق
تېخىمۇ چوڭ بۇزۇقچىلىق بىلەن ئاخىرلىشىۋاتاتتى. بۇ دەرەخ ياۋروپاغا
سېسىق ۋە زەھەرلىك مېۋە بېرىۋەردى ۋە نىھايەت، ياۋروپالىقلارنىڭ
ھاياتى ھەر يېرى ئەلەم ۋە ئىزتىراب ئىچىدە تولغىنىۋاتقان يارىدار
بەدەنگە ئوخشاپ قالدى. دوختۇرلار بۇ دەرتكە ھېچ چارە قىلالمىدى ۋە
ئۆزلىرىمۇ چارىسىزلىكتىن تولغاندى، ئەخلاق بۇزۇقچىلىقىنى تۈزىتىش
ئۈچۈن يېڭى قانۇنلارنى چىقىرىش ئۈمىدىدە بولدى. چۈنكى، ھايات
ياشىغۇسىز ھالغا كەلگەن ئىدى. ياۋروپا خەلقى ئەلەم ۋە ئاچچىق
ئىچىدە ئۆزمەكتە، يۈرەكلىرى ئېزىلىپ، روھلىرى ھايات سۈيىگە تەشنا
بولغان ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇلار ھايات مەنبەسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى
بىلمەيتتى. نۇرغۇنلىرى تېخىچە بۇ پالاكەتلەرنىڭ مەنبەسى بۇ دەرەخ
شاخلىرىدا دەپ ئويلايتتى ۋە شۇڭا ۋاقىت ۋە كۈچلىرىنى بۇ شاخلارنى
پۇتاشقا سەرپ قىلىۋاتاتتى. ئەمما ئۇلار بۇزۇقچىلىق مەنبەسىنىڭ دەرەخ
يىلتىزىدا ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. چۈنكى بىر ئادەمنىڭ سېسىق
يىلتىزىدىن ساغلام شاخ ئۈمىد قىلىشى ئوپئوچۇق ئەخمەقلىقتۇر.
ئۇلارنىڭ ئىچىدە تەپەككۇر يۈرگۈزەلەيدىغان ئازغىنا كىشىلەر ئۆز
مەدەنىيەتلىرىنىڭ ئۇلىنىڭ بۇزۇق ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتى.
ئەمما، ئەسىرلەردىن بېرى بۇ دەرەخ سايىسىدا ياشىغانلىقى،
ۋۇجۇدلىرىنىڭ بۇ دەرەخنىڭ مېۋىسى بىلەن تەرەققىي قىلىپ،
مۇسكۇللىرىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن چىڭىيىشى بۇ يىلتىزدىن ئايرىم ساغلام
شاخلار ۋە كۆركەم ياپراقلارنى چىقىرالايدىغان يىلتىزغا ئىشىنىشكە

www.munber.org
www.abulhasanalinadwi.org

توسقۇنلۇق قىلىۋاتاتتى. بۇ ئۆزگىرىش ئۇلارغا بەكمۇ ئېغىر تۇيۇلغان ئىدى. نەتىجىدە، ھەر ئىككى گۇرۇھنىڭ ئاقىۋىتى ئوخشاش بولۇپ، ئىككىلىسى كېسەللىرىنى داۋالىغۇدەك ۋە ئۆزلىرىنى پاتقاقلىقتىن قۇتۇلدۇرغىدەك بىر نەرسە ئىزدەۋاتاتتى، لېكىن ئۇ نەرسىنىڭ نېمە ۋە نەدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيۋاتاتتى”.

ياۋروپانىڭ ئىشغالىيەتچى دەۋرىدە ئىنسانىيەت دۇچ كەلگەن مەنىۋي پالاكەتلەر

بىز بۇ يەردە شەرقىي ئاسىيا دۆلەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، تىجارىي ۋە سانائىي ساھەلىرىدىكى پالاكەتلىرىدىن، تۇپراق ئىشغالىدىن، ماتېرىيالىست غەربنىڭ كۈچى ۋە سىياسىي نەيرىڭى ئالدىدا دۆلەت ۋە مىللەت نامىدا ئارقىمۇئارقا قانداق پارچىلانغانلىقىدىن سۆز ئاچماقچى ئەمەسمىز. چۈنكى بۇ تېما بۇ كىچىك كىتابنىڭ ھەجمىگە سىغمىغۇدەك دەرىجىدە چوڭ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ تېما شەرق ۋە غەربتە بىر مۇنچىلىغان يازغۇچىلار تەرىپىدىن تىلغا ئېلىنىپ، چوڭ ـ كىچىك ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئەسەرلەر يېزىلدى ۋە بۇ ھەقتە يېتىپ ئاشقۇدەك دەرىجىدە توختىلىپ ئۆتۈلدى.

لېكىن بىزنىڭ ئەسلى سۆزلىمەكچى بولغىنىمىز ـ ئەسلى بىز بۇ كىتابتا مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشى ۋە ئارقىدىن ياۋروپانىڭ ئىستىلا ھەرىكەتلىرىگە ئۆتۈشى بىلەن دۇنيانىڭ نېمىلەرنى يوقاتقانلىقى ھەققىدە توختالماقچىمىز ــــ ئىنسانىيەت دۇچ كەلگەن پالاكەتلەر: ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ روھ، ئەخلاق ۋە ئىمانىي جەھەتتىن پاتقاققا پېتىشى؛ ياۋروپانىڭ ئەڭ پارلاق دەۋرىدە ۋۇجۇد ۋە تۇپراق بىلەن مۇناسىۋەتلىك نەرسىلەردىن ۋە ماددىدىن تېخىمۇ ئۇلۇغ مەنىلەرنىڭ خاراب قىلىنىشى ۋە بۇلار كەلتۈرۈپ چىقارغان ئازغۇن مەدەنىيەت كەلكۈندۇر. مانا بۇلار، بەرداشلىق بەرگۈسىز ئېغىر پالاكەتلەر ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەسلىگە كەلتۈرۈش مۇمكىن بولمايدىغان مۇسىبەتلەردۇر. ئەپسۇسكى، بۇنى چۈشىنىدىغانلار ئاز، بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچىدىغانلار تېخىمۇ ئاز.

ئىسلامنىڭ ھاياتى نىزامى بىلەن جاھىلىيەت نىزامى بىر - بىرى بىلەن پۈت تېپىشكەن ھامان، مۇسۇلمانلارنىڭ جاھىلىيەت نىزامىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدىكى زىيىنى ئەلۋەتتە چوڭ بولىدۇ ۋە ھەتتا دۇنيانى قاپلىغان بۇ قورقۇنچلۇق مۇسىبەتتىن ئالىدىغان نېسىۋىسى تېخىمۇ كۆپ بولىدۇ. چۈنكى، ئىسلامىيەت بىلەن جاھىلىيەت خۇددى تارازىنىڭ ئىككى تەخسىسىگە ئوخشايدۇ، تەخسىنىڭ بىرى - پەسكە باسسا، يەنە بىرى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ. ئەمدى بۇ مەنزىلىنى پالاكەتلەرنى بىر - بىرلەپ قولغا ئېلىپ كۆرۈپ باقايلى!

دىنىي ھېسلارنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى

بۇ دۇنيانىڭ ئاخىرى نەگە بارىدۇ؟ بۇ ھايات باشقا بىر ھاياتقا بارامدۇ؟ بولسا، ئۇ قانداق بولىدۇ؟ دۇنيا ھاياتىدا ئاخىرەت ھاياتىنى يورۇتۇپ بېرىدىغان تەلىمات ۋە رەھبەر بارمۇ؟ بۇ تەلىماتلار قايسى مەنبەدىن ئېلىنىدۇ؟ ئىنساننىڭ ئاخىرەت ھاياتىدا پاراۋانلىققا ئېرىشىش ئۈچۈن بۇ ھاياتتا قەتئىي مېڭىش ۋە چىڭ تۇتۇشى كېرەك بولغان غايىۋى يول ۋە ئاساسلار نېمىلەر؟ ۋە بۇ يول نەدىن باشلىنىدۇ؟ ئۆلگەندىن كېيىن تۈگىمەس نېمەتلەرگە ۋە چەكسىز خۇشاللىققا ئېرىشىشنىڭ ئېنىق يوللىرى قايسىلار؟ بۇ يولغا قانداق ئېرىشىلىدۇ؟

مانا بۇ سوئاللار شەرق مىللەتلىرىدە دادىدىن ئوغۇلغا مىراس قالغان سوئاللاردۇر. بۇ سوئاللار ئەسىرلەردىن بېرى شەرقنىڭ زېھنىنى ئۆزىگە قارىتىپ، ئەقلىنى مەشغۇل قىلىپ كەلدى. شەرق، مەيلى خۇشال ياكى ئازابلىق كۈنلىرىدە بولسۇن ئۇنى تەرك ئەتمىدى ۋە ئۇنۇتمىغان ئىدى. چۈنكى بۇ سوئاللار ئۇلارنىڭ قەلبلىرىنىڭ پەريادى ۋە ۋىجدانىنىڭ ئاۋازىدۇر. شۇڭا شەرق بۇ ئاۋازغا ھەمىشە قۇلاق

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

سېلىپ كەلدى ۋە ئۇنى ھېچ توختىتالمىدى. ھالبۇكى، ئۇنىڭغا ئارزۇ ھەۋەس قىلغان ھالدا پۈتۈن سەممىيتى بىلەن قۇلاق سالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قەلبىدە ۋە ھاياتىدا بۇ سوئاللار ئۈچۈن ئەھمىيەتلىك بىر يەر ئايرىغان ئىدى. مىڭلارچە يىللاردىن بېرى بۇ ھەقتە ھەرخىل ئىزاھ ۋە تەنقىدلەر ئېلىپ بېرىلدى ۋە تۈرلۈك پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

ئەپسۇسكى، مېتافىزىك، ئىلاھىيەت پەلسەپەسى، ھېس - تۇيغۇ، ئىچكى ھېساۋات، ئىلىم ۋە ھېكمەت قاتارلىقلار بۇ ئۇزۇن قاراڭغۇ يولدىكى تولغىنىش ۋە سەنتۈرۈلۈشتىن، مەجھۇل دىيارلاردىكى توختاۋسىز ئىزدىنىشلەردىن (ئاختۇرۇش) لاردىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس ئىدى. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى شەرقنىڭ بۇ تېمىغا قانچىلىك ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى ۋە ئۇنى قانچىلىك ئارزۇلىغانلىقىنى ئوچۇق كۆرسەتمەكتە.

غەربلىكلەر ئوتتۇرىغا چىقىشتىن بۇرۇن شەرقلىقلەرنىڭ ۋە مۆتىدىل ئىقلىملاردا ياشىغان كۆپلىگەن ئىنسانلارنىڭ تەبىئەتلىرى بۇ شەكىلدە ئىدى. بۇ ھەقتە ئەگەر پەيلاسوپلارنىڭ تىلى ۋە ئىپادىسى بىلەن سۆزلەشكە توغرا كەلسە مۇنداق دەيمىز: ئىنسانلاردا كۆرۈلگەن بەش تۇيغۇدىن باشقا يەنە ئالتىنچى تۇيغۇمۇ بار. بىز بۇنى ئېنىق قىلىپلا دىنىي تۇيغۇ دەپ ئاتايمىز. چۈنكى بىلىنگەن بەش تۇيغۇنىڭ ئۆزىگە خاس تۇيۇش ساھەلىرى بار. قۇلاق ئۈچۈن ئاڭلىنىدىغان ئاۋازلار بار ۋە ھاكازالار. خۇددى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش، دىنىي تۇيغۇنىڭمۇ بىر يۈرۈش تەسىرى ۋە پايدىلىرى بولۇپ، بۇلار شەرقلىقلەرنىڭ ۋاز كېچەلمەس بىر ئۇنسۇرى سۈپىتىدە داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان بۇ تۇيغۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدۇر. بىلىنگەن بەش تۇيغۇدىن بىرىنى يوقاتقان ئادەم ئۇ ئورگاننىڭ سېزىمىدىن مەھرۇم قالغاندەك، پەۋقۇلئادە ئەھۋاللار سىرتىدا، باشقا بىر تۇيغۇ ئورگىنى بىلەن ئۇنىڭ ھېس قىلغانلىرىنى ھېس قىلالمىغاندەك، بىر تۇيغۇ ئورگىنى ھەرقانچە ساغلام بولسىمۇ، باشقا بىر ئورگاننىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇندىيالمىغىنىدەك، كۈتۈلمىگەن بىر ۋەقەنىڭ تەسىرى بىلەن ياكى تۇغما ئاجىزلىق سەۋەبى بىلەن دىنىي تۇيغۇسىنى يوقاتقان ئادەم ئۇنىڭ تۇيغۇ ساھەسىنى ھېس قىلالمايدۇ. ئۇنىڭدىن مەھرۇم قالىدۇ، ئۇنى تەستىقلىمايدۇ،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايدۇ. ئۇ خۇددى ئۇچۇق كۆرۈنۈپ تۇرغان يۇلتۇزلارنى قەتئىي ئىنكار قىلىپ تۇرۇۋالغان جاھىل قارىغۇغا ۋە قايىنام ـ تاشقىنلىققا چۆمگەن دۇنيانى ھېچ ئاۋاز چىقمايدىغان، جاۋابمۇ بەرمەيدىغان ئۆلۈكلەر شەھىرى دەپ قارايدىغان گاسقا ئوخشايدۇ. دىنىي تۇيغۇدىن مەھرۇم بولغان كىشىمۇ شۇنداق بولۇپ، كۆزگە كۆرۈنمىگەننى ئىنكار قىلىدۇ. مېتافىزىك تېمىلىرى ۋە دىنىي سەھنىلەر ئالدىدا دەر غەزەپ بولىدۇ ۋە قەتئىي ئىشەنمەيدۇ. ئۇنداقتا يۈرەكلەرنى تىترىتىدىغان، كۆڭۈللەرنى لەرزىگە سالىدىغان ۋە كۆزلەرگە لىق ياش تولدۇرىدىغان بۈيۈك مۆجىزىلەرنىمۇ قىياس قىلىپ بېقىڭلار.

“ئۆلۈككە ھېچقانداق يارا ئازاب بەرمەيدۇ”

پەيغەمبەرلەرنى ۋە دىنىي رەھبەرلەرنى ئازابلىغانلار، ئۇلارنىڭ خۇتبە، نەسىھەت ۋە دەۋەت ئىشلىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار دىنىي تۇيغۇلىرىدىن مەھرۇم قالغانلار ياكى ئۇنى پۈتۈنلەي يوقاتقانلاردۇر. ئۇلار يۈرەكلىرى تاشتەك قاتقان ۋە دىنىي مەسىلىلەردە روھلىرى ئۆلگەن، دىن ۋە ئاخىرەت ھەققىدە ئويلانماسلىق ئۇچۇن ئۆزىنى ئازابلايدىغان دىنىي تېمىلارغا ھېچ قۇلاق سالمايدىغانلار بولۇپ. ھەزرىتى پەيغەمبەرنىڭ يۈرەكلەرنى ئويىنىتىپ، تاغ ـ تاشنى ئېرىتىدىغان مۇبارەك ئاۋازىنى ئاڭلىغان ھامان قۇلاقلىرى ئېغىرلىشىپ، ھاياسىزلارچە: ﴿بىزنىڭ مۇشۇ دۇنيادىكى ھاياتىمىزدىن باشقا ھايات يوقتۇر، بىز ئۆلىمىز (يەنى بىر تەرەپتىن ئۆلۈپ تۇرىمىز ۋە بىر تەرەپتىن تۇغۇلۇپ تۇرىمىز). بىز قايتا تىرىلمەيمىز[1]﴾ دېگەندۇر.

ھەزرىتى پەيغەمبەر بالىلارمۇ چۈشىنەلەيدىغان مەنتىقىلىق ۋە پىسقى سۆزلىرىنى تۆگەتمەي تۇرۇپلا: ﴿بىز سىبىنىڭ ئېيتقانلىرىڭنىڭ

[1] سۈرە مۇئمىنۇن 37 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نۇرغۇننى چۈشەنمەيمىز. بىز ئەلۋەتتە سېنى ئارىمىزدا كۈچسىز ئادەم دەپ قارايمىز[1]﴾ دېگەنلەردۇر.

﴿ئۇلار (پەيغەمبەرگە): "بىزنىڭ ئارىمىزدا پەردە (يەنى دىنىي جەھەتتە ئوخشىماسلىق) بار، سەن ئۆز ئىشىڭنى قىل، بىزمۇ ھەقىقەتەن ئۆز ئىشىمىز بىلەن بولايلى (يەنى سەنمۇ ئۆز دىنىڭ بىلەن بول، بىزمۇ ئۆز دىنىمىز بىلەن بولايلى[2]﴾ دېگەنلەردۇر.

شۈبھىسىزكى، بۇ سوئاللار ياۋرۇپا قايتا ئويغىنىش دەۋرىنىڭ دەسلىپىدە ئالىم ۋە مۇتەپەككۇرلارنىڭ تەكشۈرۈش ۋە تەتقىقات تېمىسى بولغان ئىدى. بۇ ئالىم ۋە مۇتەپەككۇرلار ياۋرۇپادا بۇ تېمىغا مۇناسىۋەتلىك ھەرخىل مۇنازىرىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا ۋە ئەسەرلەر ئېلان قىلىشقا باشلىدى. ئەپسۇسكى، ياۋرۇپا مەدەنىيىتى بىر قەدەم ئالغا ئىلگىرىلىسە، سوئال ۋە تېمىلار بىر قەدەم كەينىگە چېكىنىۋاتاتتى. بۇ مەدەنىيەتنىڭ مەخپىي خۇسۇسىيەتلىرى ئاشكارىلىنىپ، ئۇنىڭ ماتېرىيالىست روھقا ئىگە ئىكەنلىكى كۆرۈلۈشى بىلەن ئىنسانىيەتنىڭ ۋىجدانىدىن ۋە يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن كەلگەن سۈرەن ـ شاۋقۇنلۇق بۇ ئاۋاز يوقالدى. مەكتەپ، يۇقىرى سەۋىيىدىكى ئۇنىۋېرسىتېتلار ۋە خەلقئارالىق ئاكادېمىيەلەرنىڭ پەلسەپە ۋە مېتافىزىك فاكۇلتېتلىرىدا بۇ سوئاللارنىڭ ئوقۇتۇلغانلىقى، ئىلىم ئەھلى ئالىملارنىڭ بۇ ھەقتە ھەرخىل ئەسەرلەرنى ئېلان قىلغانلىقى ھېچقاچان ئىنكار قىلىنمايدۇ. لېكىن شۇنىسى شۈبھىسىز ئوچۇق ھەقىقەتكى، بۇ سوئاللار يۈرەك ۋە ئىدىيەدىكى ھاكىمىيەتنى ۋە خۇددى پويىز ئىشارەتلەر ئالدىدا توختاپ تۇرغاندەك ئەقلى بار ھەر ئىنسان كۆرگەن ھامان ئالدىدا ھۆرمەت بىلەن ئېگىلىدىغان، پارلاق ۋە ئوچۇق سوئال ئىشارەتلىرىنى يوقىتىپ قويغان ئىدى. نەتىجىدە، بېرىلگەن ئىزاھاتلار ئىلگىرى ئەجدادلىرىنىڭ يۈرەكلىرىدە ياندۇرغان ئوتنى ۋە قالدۇرغان تەسىرنى ئىنسانلارنىڭ قەلبلىرىدە كۆرسىتەلمەيدىغان بولۇپ قالدى... چۈنكى بېرىلگەن ئىزاھات ۋە چۈشەندۈرۈشلەر ھەقىقىي ئىماندىن، كۆڭۈل راھىتىدىن،

---

[1] سۈرە ھۇد 91 ـ ئايەت.

[2] سۈرە فۇسسىلەت 5 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قەلب سۆزلىرىدىن، شەك ـ شۈبھىسىز توغرا قانائەتتىن ۋە قەتئىي نەتىجىگە ئېرىشىش نىيىتى بەرگەن راھەتلىكتىن كەلمىگەن ئىدى. ياق، ياق، بۇلار بىلەن ھېچ ئالاقىسى يوق ئىدى... شۇنداق، بۇلارنىڭ ھەممىسى يۇقىرىدىكى سوئاللارنىڭ ئەھمىيىتىنى يوقىتىپ، ئۇنىڭ **19** ـ، **20** ـ ئەسىرنىڭ نەسىللىرىنىڭ كۆزىگە تېخىمۇ جەلبكار بولۇپ كۆرۈنگەن ماتېرىيالىست سوئاللارغا تەرك ئېتىلىشىدىن كەلگەن ئىدى. چۈنكى، دەۋرىمىز ئىنسانلىرى بۇ مەسىلىلەرگە ھېچ ئارىلاشماسلىقنى ۋە ھەر زامان يىراق تۇرۇشنى ئارزۇ قىلماقتا. دۇنيا ھاياتىدىن كېيىن ئىككىنچى بىر ھايات، جەننەت، جەھەننەم، ساۋاب، جازا، قۇتۇلۇش، ھالاك بولۇش قاتارلىقلارنىڭ بولۇش ـ بولماسلىقى ئۇنىڭ ئۈچۈن بەرىبىر ئىدى. ئۇنىڭ كۆزىدە بۇلاردىن ھېچبىرىنىڭ مۇسىبەت ياكى مەنپىي بولسۇن، قىلچىلىك ئەھمىيىتى يوق ئىدى. چۈنكى بۇلارنىڭ ئۇنىڭ كۈندىلىك مەسىلىلەرگە ياكى ئاي ئاخىرىدىكى تۇرمۇش ئېغىرچىلىققا چىقىش يولى كۆرسىتىپ بېرەلمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ دىققىتىنى تارتمايۋاتاتتى. چۈنكى، ئۇ بۈگۈننى ئەتىسىگە باغلىمايدىغان، دۇنياغا بولغان ئىشتىياقىنى ئاخىرەتكە بېغىشلىمايدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ قورۇق نەرسىلەرگە قىزىقمايدۇ بۇنداق "قورۇق" نەرسىلەرنى بۇ ساھەدە تەتقىقات ئېلىپ بارىدىغان، ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ئاكادېمىك ھوقۇقىغا ئىگە پەلسەپە پروفېسسورلىرىغا تاشلاپ بېرىدۇ.

ئۆزى بولسا، بىر ئىش ۋە ھەرىكەت ئىگىسى بولۇپ، پەقەت فابرىكا، ئىقتىسادىي ھايات ۋە ماشىنىلارنىلا بىلىدۇ. كۆڭلىنى خۇش تۇتۇش، ئاخشاملىرى راھەتلىنىش، كېچىلىرى راھەت ئۇخلاش، ھەپتە ئاخىرىدىكى چىقىملىرىنى ياكى ئاي ئاخىرىدىكى مائاشىنى ئويلاش، بىر يىلنىڭ ھېساۋاتىنى قىلىش، يىل ئاخىرىدا ۋە ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى مىنۇتلىرىدا ياشلىقنى قايتا ياشاشتىن باشقا نەرسىگە ھېچ ئەھمىيەت بەرمەيدۇ. بۇ ھاياتتىن كېيىنكى مەسىلىلەر ئۇنىڭ نەزىرىدە مەجھۇل ۋە قورۇق ۋەھىمىدىن ئىبارەتتۇر.

www.munber.org

﴿ئۇلارنىڭ ئاخىرەت توغرىسىدىكى ئىلمى پىشىپ يېتىلدىمۇ؟ ئۇنداق ئەمەس. ئۇلار ئاخىرەت توغرۇلۇق گۇماندىدۇر. ئۇلار ئاخىرەت توغرۇلۇق كوردۇر﴾[1]

بۇ خىل ئىنسانلار غەرب مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى بىلەن ئاساسەن ھەر دۆلەتتە ۋە ھەر مىللەتتە كۆپەيمەكتە. بۇ ئىنسانلار دۇنيا ھاياتى بىلەن ئۇششۇقچە مەشغۇل بولۇپ، ئۇنىڭغا بەكرەك باغلانغانلىقى ئۈچۈن دىنغا قۇلاق سالغۇدەك بوش ۋاقىت تاپالمايدۇ. بۇنداق ئىنسانلارنى دىنغا دەۋەت قىلغانلارنىڭ ھالى خۇددى سەنباد ئەل باھرىنىڭ ھەيرانلىقىغا ئوخشايدۇ. مىڭبىر كېچە چۆچەكلىرىدە ئاڭلىتىلىشىچە، بىر كۈنى سەنباد ئەل باھرى ئەنقا قۇشىنىڭ تۇخۇمىنى كۆرىدۇ ۋە ئۇنى بىر مەرمەردىن ياسالغان بىنا دەپ ئويلايدۇ. ئىشىكىنى تېپىپ، ئىچىگە كىرىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەتراپىنى بىر قانچە قېتىم ئايلىنىپ چىقىدۇ. ئەمما ئىشىكنى ھېچ تاپالمايدۇ. دىنى دەۋەتچىمۇ مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشايدۇ. ئۇلارنىڭ كاللىسى ئەتراپىدا ئايلىنىدۇ. ئەمما ئەقىللىرىنى كونترول قىلىپ، دىنىي دەۋەتنى قەلبلىرىگە سىڭدۈرگۈدەك تۆشۈك تاپالمايدۇ. چۈنكى، ماتېرىيالىست ھايات ۋە ئۇنىڭدىن پەيدا بولغان مەسىلىلەر بارلىق ئىشلارنى قۇلۇپلاپ، ئۇلارنىڭ پىكىر دېرىزىلىرىنى ئېتىۋەتكەن ئىدى.

تۇغۇلۇشىدىنلا ئەدەبىي زوقتىن، مەھرۇم قالغان بىر ئادەم گۈزەل ناخشىلارنى ۋە ئېچىنىشلىق بېيىتلارنى ئاڭلىغان ۋاقىتىدا، ئۇلارنى سەنئەتتىن يىراق، نورمال ئاۋازلاردىن پەرقلەنمەيدۇ دەپ قارىغىنىدەك، دىنىي ھېسسىياتتىن نېسۋىسى بولمىغانلارغا پەيغەمبەرلەرنىڭ دەۋىتى، ئىمام ـ خاتىبلارنىڭ خۇتبىسى، ئالىملارنىڭ ھېكمەتلىك سۆزلىرى ۋە ساماۋىي كىتابلارنىڭ تەڭداشسىز ئاساسلىرى زەررىچىلىك تەسىر قىلمايدۇ. ئەڭ ياخشى خاتىبلارنىڭ خىتابلىرى ۋە ئىخلاسمەن كىشىلەرنىڭ نىيەتلىرى بۇ يولدا بىكارغا كېتىدۇ ۋە بۇلارنىڭ ھەممىسى كەڭ دالىدىكى پەرياتتىن ۋە پۈۋلىۋەتكەن كۈلدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

بىر شائىر مۇنداق دەيدۇ:

---

[1] سۈرە نەھل 66 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

” ئەلۋەتتە ئاڭلىتاتتىڭ، تىرىكلەرگە سۆزلىگەن بولساڭ،

ھەيھات! تىرىك تاپالمساڭ؟ كىمگە سۆزلەيسەن“

بۇ خىل ئىنسانلارنى تونۇيدىغانلا اﷲ تائالانىڭ مۇنۇ ئايىتىدىكى سىرنى تېخىمۇ ياخشى ئۇقالايدۇ:

﴿اﷲ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى ۋە قۇلاقلىرىنى پېچەتلىۋەتكەن (ئىمان نۇرى كىرمەيدۇ)، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى پەردىلەنگەن (ھەقىقەتنى كۆرمەيدۇ)[1]﴾

﴿ئۇلارنىڭ تولىسى (گېپىڭنى) ئاڭلايدىغان ياكى چۈشىنىدىغان ئادەملەر دەپ گۇمان قىلامسەن؟ ئۇلار (چۈشەنمەسلىكتە) پەقەت چاھارپايلارغا ئوخشاشتۇر، بەلكى ئۇلاردىنمۇ بەتتەر گۇمراھتۇر[2]﴾

ۋە شۇ ئايىتى كەرىمنىڭ ھەقىقىتىنى ئۇلار تېخىمۇ ئوچۇق چۈشىنەلەيدۇ:

﴿كاپىرلارنى ھىدايەتكە دەۋەت قىلغۇچى خۇددى مەنىسىنى چۈشەنمەي تاۋۇشنى ۋە نىدانىلا ئاڭلايدىغان چاھارپايلارنى چاقىرغان ئادەمگە ئوخشايدۇ (كاپىرلار ھەقنى ئاڭلاشتىن) گاستۇر، (ھەقنى سۆزلەشتىن) گاچىدۇر، (ھەقنى كۆرۈشتىن) كوردۇر، ئۇلار (ۋەز - نەسىھەتنى) چۈشەنمەيدۇ[3]﴾

بۇ خىل ئىنسانلارنى ھەقىقەتەن ياخشى تونۇيدىغانلار بۇ ئايىتى كەرىمنىڭ شەرھى ۋە ئىزاھاتىنى چۈشىنىشتە بۇنىداق ئادەملەرنى ئۇچرىتىپ باقمىغان مۇپەسسىرلەردەك قىيىلىپ كەتمەيدۇ.

بۇ دەۋرنىڭ داۋاسى تېپىلمىغان دەردى ۋە دورىلارنىڭ تەسىرى بولمىغان كېسەللىكى دىندىن يىراقلاشقانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. بۇ ئەسىردە دىن دەۋەتچىلىرى دىنى ئاساسلارغا ۋە ئېتىقادىي مەسىلىلەرگە تامامەن قارشى چىققان ۋە ئۇلارغا ئاق ياكى قارا دەپ باھا بەرمىگەن كىشىلەرنى توغرا يولغا باشلاش ئۈچۈن چەككەن ئەزىيەت ۋە

[1] سۈرە بەقەرە 7 ـ ئايەت.
[2] سۈرە فۇرقان 44 ـ ئايەت.
[3] سۈرە بەقەرە 171 ـ ئايەت.

www.munber.org
www.abulhasanalinadwi.org

ئۇچرىغان ھاقارەتلەر، ئەخلاقسىزلىق ئەۋج ئالغان، غەپلەت ۋە يامانلىق قارا بۇلۇتلارغا ئوخشاش ھەر يەردە ئەگسىپ يۇرگەن دەۋرلەردىمۇ كۆرۈلۈلمىگەن ئىدى.

﴿سەن ئۆلۈكلەرگە ۋە يۈز ئۆرۈگەن گاسلارغا (يەنى دىللىرىنىڭ ئۆلۈكلىكىدە ئۆلۈكلەرگە ۋە ھەقنى ئاڭلىماسلىقتا گاسلارغا ئوخشايدىغا كۇففارلارغا) دەۋەتنى ئاڭلىتالمايسەن[1]﴾

ياۋروپانىڭ چوڭ ئۇنىۋېرسىتېتلىرىدىن بىرىدە پەلسەپە ۋە پسىخولوگىيە دەرسى ئۆتىدىغان مۆھتەرەم پروفېسسور جوۋد كونا بىلەن يېڭى ئارىسىدىكى ئاساسىي پەرقنى ھەقىقىي مەنىدە ئۆزلەشتۈرۈپ، ئىخچام ۋە چۈشىنىشلىك قىلىپ مۇنداق دېگەن ئىدى:

”كونا دەۋرلەردە دىن ھەققىدە ھەرخىل گۇمانلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان، ئېتىرازلار بىلدۈرۈلگەن، سوئاللار سورالغان ۋە ھەر تۈرلۈك تەپسىرلەر بېرىلگەن ئىدى. ئەمما، بۇلارنىڭ ھەممىسىگە قايىل قىلارلىق دەرىجىدە جاۋاب بېرەلمىگەن ئىدى. لېكىن بۇ خىل سوئاللارنىڭ ئۇلارنىڭ زېھنلىرىنى بۇلغىماسلىقى، قەلبلىرىدە گۇمان پەيدا قىلماسلىقى ۋە بۇ ئەسىردە ھېچ ئىشنى بىر باشقا ئېلىپ چىقالماسلىقى بۇگۈنكى جەمئىيەتنىڭ ئەڭ كۆزگە كۆرۈنەرلىك ئالاھىدىلىكى ئىدى“.

دىن سۆيگۈسىنىڭ يوقىلىشى

يېقىنقى زامانلاردا، ئىسلام ئالەمىدە ماتېرىيالىزم دېڭىزىنىڭ دولقۇنلاپ تېششى بىلەن دىن ئادەملىرى ھەر تەرەپنى قاپلىغان ماتېرىيالىزم دېڭىزىدىكى كىچىك ئاراللارغا ئوخشاپ قالدى. الله غا يۈزلەنگەنلەر ۋە ماتېرىيالىست ھاياتتىن ۋە غەپلەتتىن بۇرۇختۇم بولغانلار بۇ ئاراللارغا توپلىنىشقا باشلىدى. چۈنكى، بۇ ئاراللاردا، زۇلمەت دېڭىزىدىكى دېڭىز مەشئىلىگە ئوخشاش ئادەملەر بار ئىدى.

[1] سۈرە نەمل 80 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇلار ئىنسانلارغا دىنى ۋە ئەخلاقىي تەربىيە بېرەتتى، روھلىرىنىڭ پاكلاپ قەلبلىرىنى يورۇتاتتى.

ئىسلام ئالەمدە بۇ ئاراللارغا قاراپ يۈزلىنۋاتقان ھەرىكەتلىنىشىنى ھېس قىلىسىز. روھىي ۋە دىنىي تەربىيە ئۈچۈن، يىراق شەرق ۋە يىراق غەربتىن، ئىسلام ئالەمنىڭ ئەڭ شىمالى ۋە ئەڭ جەنۇبىدىن سىياسىي يوللاردىن بۆسۈپ ئۆتۈپ، جوغراپىيىۋى تۇسالغۇلاردىن ئېشىپ، كارۋان شەكلىدە بۇ ئاراللارغا قاراپ يۈگۈرەۋاتقانلىقنى كۆرىسىز، بۇ ئادەملەرنىڭ دىنىي قۇرۇلمىلارنى ۋە سارايلار بىلەن باياشاتلىقنى ئېرىشكەنلىكىنى، ئۇ يەردە ۋەتەن ۋە ئىرق ئايرىمچىلىقى دېگەن نەرسىنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى كۆرىسىز، شەرقلىق بىلەن غەربلىكنىڭ، بۇخارالىق بىلەن ماراكەشلىكنىڭ، ئاناتولىيەلىك بىلەن ھىندونوزىيەلىكنىڭ بىر - بىرىگە قان - قېرىنداشتەك بولۇپ كەتكەن بىر ئىنسانىيەت مۇزېيىنى كۆرىسىز. ئۇلار دىنلىرىنى پىتنىلەردىن تازىلاپ ئۆزلىرىنى رەببىنىڭ دەرگاھىغا ئاتىغان بولۇپ، كېچە - كۈندۈز رەببىگە دۇئا قىلىدۇ، پەقەت ۋە پەقەت ئۇنىڭ جامالىنى كۆرۈشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. ئالغان دىنىي تەربىيەسى بىلەن دۇنيانىڭ ھەر تەرىپىگە سەممىي دەۋەتچى، ئىخلاسمەن ئۇستاز، توغرا يولغا يېتەكلىگۈچىلەر بولۇپ تارقىلىدۇ. الله نىڭ ھەقىقنى شەيتاننىڭ ھەقىدىن ئاسانلا ئايرىۋالالايدۇ. قەلبلەرنىڭ ئۆلگەن تۇپراقلىرىنى سۆيىدۇ ۋە دەرھال ئۇ يەرگە دىن ئۇرۇقنى سالىدۇ.

مانا مۇشۇنداق، كۈچلۈك ۋە چوڭ دۆلەتلەرنىڭ يېنىدا روھىي كۈچ ئېتىبارى بىلەن ماتېرىيالىست دۆلەتلەردىن تېخىمۇ كۈچلۈك روھىي دۆلەتلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى داۋاملاشتۇردى. بۇ روھىي دۆلەتلەردە دۇنيانى ئاددىي ھېسابلايدىغان، پادىشاھ ۋە ھۆكۈمدارلىقنى كۆزگە ئىلمايدىغان كىشىلەر مەۋجۇت بولۇپ، خۇددى باشقا دۆلەتلەرگە ئوخشاش، ئۇلارنىڭمۇ ئۆزىگە خاس نىزاملىرى بار. تەيىنلەيدۇ، سايلايدۇ، يۆتكەيدۇ، ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلايدۇ، باشلىق قىلىدۇ، بارلىق ماتېرىيالىست دۆلەتلەردە ئەلچىخانىلىرى ۋە ئەلچىلىرى بار. ئىسلام دۇنياسىنىڭ خەرىتىسى ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا يېيىلىپ تۇرىدۇ... ئىسلام دۇنياسىدا بىر تۆشۈك ئېچىلغان ھامان ئۇ يەرگە

www.munber.org

دىنىي نەۋۋەتچى قويىدۇ ۋە نەۋۋەتچى ئىسلام دۇنياسىنى پالاكەت ۋە يامانلىقلارنىڭ شەررىدىن، جاھالەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقىدىن ساقلايدۇ ۋە قوغدايدۇ‘‘①

بۇ روھىي دۆلەتلەر ئىچكى ئىشلىرىدا ۋە رەھبەرلىكتە ئۆز ـ ئۆزىگە خوجا بولۇپ، پادىشاھ ۋە ھۆكۈمدارلار ئۇلارنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلىشالمايدۇ. سىياسىي ئۆزگىرىشلەر ۋە بىر مەزگىللىك ۋەقەلەر ئۇلارغا تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ، ھىندىستانلىق شەيخ نىزامۇددىن ئەل بەداۋىنىڭ (ھىجرىيە 725 ـ يىلى تۇغۇلغان) ھىندىستاننىڭ پايتەختىدە قۇرغان، باغىيەسفۇر نامى بىلەن تونۇلغان روھانىي شەھەرنى بۇنىڭ مىسالى سۈپىتىدە كۆرسىتەلەيمىز. شەيخ بەداۋىنى غىياسىددىن بەلدۇلدىن (664 ـ 686) غىياسىددىن تۇغلۇق (725 ـ 720) قىچە بولغان سەككىز چوڭ ھۆكۈمدارنىڭ زاماندىشى ئىدى ۋە بۇ روھانىي شەھەر ھېچبىر پادىشاھنىڭ مۇداخىلىسىگە ئۇچرىماي، ئۆز ئىستىقلالىنى قوغدىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ يەردە ئىراننىڭ سەنجارىدىن شەرقىي ھىندىستاننىڭ ئەۋداسىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئىنسانلار بار ئىدى.

بۇ مەركەزلەرنىڭ ۋە بۇ يەردە ياشىغان پېقىر خەلقنىڭ دۇنيانىڭ ئەڭ كۈچلۈك پادىشاھلىرىنى قىزغاندۇرغىدەك دەرىجىدە ھەيۋەتلىرى، ھەشەمەتلىرى ۋە سەلتەنەتلىرى بار ئىدى. ھەتتا بۇ ئەھۋال ئۇلار بىلەن ھۆكۈمدارلارنىڭ ئارىسىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەب بولدى. بۇ ئۇلۇغ سۆيگۈ ۋە ھۆرمەت خەلقنىڭ دىنىي زاتلارغا مۇھەببەت باغلىشىدىن ۋە روھىي ھاكىمىيەتكە بولغان ئىتائەتمەنلىكىدىن كەلگەن ئىدى. مەدىنە مۇنەۋۋەرىدىكى ”جەننەتۇل باقىي“ غا دەپنە قىلىنغان ھىندىستانلىق سەيىيد ئادەم ئەل بەنۇرىنىڭ (ھىجرىيە 1053 ـ يىلى تۇغۇلغان)

① لاھوردا دەپنە قىلىنغان شەيخ سالىھ ئەسسەيىد ئالى ئەل ھۇجۋىرىنىڭ ئاگلىتىشىچە، شەيخى ئۇنى لاھورغا بېرىپ ئۇ يەردە ئولتۇراقلىشىشنى تەلەپ قىلغان. لېكىن شەيخ سالىھ ئۇ يەردە دوستى شەيخ ھۈسەيىن ئەز ـ زىنجاننىڭ بارلىقى، شۇڭا ئۆزىنىڭ بېرىشىنىڭ ھاجەتسىز ئىكەنلىكى ئېيتىپ كەچۈرۈم سورىغان. لېكىن شەيخى ئۇنىڭ چوقۇم بېرىشىنى تەلەپ قىلغان. شەيخ سالىھ مۇنداق دەيدۇ: ”نەرسە كېرەكلىرىمنى تەييارلىدىم، شەيخىنىڭ ئەمرىگە بويسۇندۇم ۋە لاھورغا كېچىدە يېتىپ باردىم. شەھەر دەرۋازىلىرى تاقىلىپ بولغان ئىدى. كېچىنى شەھەر سېپىلىنىڭ سىرتىدا ئۆتكۈزدۈم. تاڭ ئېتىپ شەھەر دەرۋازىلىرى ئېچىلىشى بىلەن كۆزلىرىمگە ئىشىنەلمەي قالدىم. خەلق شەيخ ھۈسەيىننىڭ جىنازىسىنى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتاتتى. ئەنە شۇ ۋاقىتتا شەيخىنىڭ ئەمرىنىڭ سىرىنى ئۇقتۇم. شەھەرگە كىردىم ۋە شەيخىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستۈمگە ئېلىپ كىشىلەرنى الله يولىغا دەۋەت قىلدىم“ كەشفۇل مەھجۇب ئەل ھۇجۋىرى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

داستىخىنىدا ھەر كۈنى بىر كىشى تائام يەيتتى، مىڭلارچە ئىنسان ۋە يۈزلەرچە ئالىم ئۇنىڭ يېنىدا سەپەر قىلاتتى. سەييىد ئادەم **1053** ـ لاھورغا يېتىپ كەلگەن ۋاقتىدا، ئۇنىڭ ئەتراپىدا نامى چىققان مەشھۇر زاتلار، شەيخلەر ۋە مۆھتەرەملەردىن تەركىب تاپقان **10** مىڭ كىشىلىك بىر كارۋان بار ئىدى. ھەتتا ھىندىستان ھۆكۈمدارى شاھجان بۇنىڭدىن شۈبھىلەنگەن ئىدى ۋە بىر مىقداردا مال ـ بايلىق ئەۋەتىپ مۇنداق دېگەن ئىدى:

”ﷲ ساڭا ھەجنى پەرز قىلدى، ئەمدى ھىجازغا كېتىشىڭ كېرەك“[1] سەييىد ئادەم ھۆكۈمدارنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى ۋە ئۇدۇل ئىككى ھەرەمگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى ۋە ئۇ يەردە ئالەمدىن ئۆتتى.

بۇلاردىن يەنە بىرى، ئىمام راببانى ئەھمەد ئەس سەرھەندىنىڭ ئوغلى شەيخ مۇھەممەد مەسۇم (**1089** ـ يىلى تۇغۇلغان) دۇر. شۇنداق، ئۇنىڭغا نەق **900** مىڭ كىشى بەيئەت قىلىپ، ھۇزۇرىدا تەۋبە قىلغان ئىدى. ئۇ خەلقنى ﷲ يولىغا دەۋەت قىلىش، ئىنسانلارنى توغرا يولغا باشلاش ۋە ئۇلارغا دىنىي تەربىيە بېرىش ئۈچۈن يەتتە مىڭ كىشىنى ئۆزىنىڭ خەلىپىسى قىلغان ئىدى.[2]

ۋە يەنە بىر ئوغلى شەيخ سەيفىددىن ئەس سەرھەندى (**1096** ـ يىلى تۇغۇلغان). ئۇنىڭ داستىخىنىدا ھەر كۈنى **1400** كىشى تائام يەيتتى ۋە تائامنىڭ بىر قىسمىنى ئايرىپ باشقىلارغا بېرەتتى.

ۋە شەيخ مۇھەممەد زۇبەير ئەس سەرھەرندى (**1151** ـ يىلى تۇغۇلغان) دۇر. ئۇ ئۆيىدىن چىققاندا، بايلار ئۇنى يەرگە دەسسىمىسۇن دەپ يەرگە ياغلىق، گىلەم ۋە تاختايلارنى سالاتتى. بىرەر كېسەلنى يوقلىغىلى ياكى بىرەر ئېھتىياج ئۈچۈن سىرتقا چىققىنىدا، چوڭ ئەمەلدارلار ۋە بايلار ئۇنىڭغا ھەمراھ بولاتتى. خەلق ئۇنى ھۆكۈمدارلارنى قارشى ئالغاندەك قارشى ئالاتتى“[3]

---

[1] تەزكىرەتۇل ئادەمىيە پارسچە.
[2] نۇزھەتۇل خەۋاتىر 5 ـ جىلد.
[3] دۇررۇل مائارىپ مائارىپ دەرۋازىلىرى پارسچە.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مانا بۇلار، سان ـ ساناقسىز مىساللاردىن پەقەت بىر نەچچىسىدۇر... بۇلارنى سۆزلەشتىكى مەقسىتىمىز، ئۇ دەۋردە دىنىنىڭ ئىنسانلار نەزىرىدىكى شەرىپى ۋە ئورنىنى، دىنىي زاتلارنىڭ ۋە دىنغا ۋەكىللىك قىلغان شەخسلەرنىڭ نەقەدەر سۆيۈلگەنلىكىنى، خەلقنىڭ ماددىي ھاكىمىيەتتىن روھىي ھاكىمىيەتكە بەكرەك بويسۇنغەنلىكىنى، دىنى ئاساسلار ۋە مەنبەلەر ھەققىدە ئىنسانلارنىڭ قانداق پەرۋانە بولغانلىقىنى كۆرسىتىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇلار ھىندى ـ ئىسلام تارىخىدىن خالىغانچە ئېلىنغان ئىبرەتلىك سەھنىلەر بولۇپ. ئەگەر ئومۇمىي ئىسلام تارىخىدىن شام (سۇرىيە)، مىسىر، ئاناتولىيە، يىراق غەرب ۋە ئىراقتىكى دىنىي رەھبەرلەرنىڭ تەرجىمھالى ۋە ھاياتىنى بىر ـ بىرلەپ، ئىنچىكىلىك بىلەن تەتقىق قىلىدىغان بولساق، ئېرىشىدىغان مىساللار ۋە گۇۋاھچىلىرىمىزدىن چوڭ بىر قامۇس پۈتۈپ چىقىدۇ. بىز بۇ يەردە پەقەت شەيخ خالىد (ھىجرىيە **1242** ـ يىلى تۇغۇلغان) ھەققىدىلا توختىلىپ ئۆتىمىز. باغداتتا چوڭ بىر خەلق توپى شەيخ سەئدىنىڭ يېنىدىن ئايرىلمايتتى. ھۇزۇرىدا تەۋبە ۋە ئىستىغپار ئېيتاتتى. ھەم ئۇنىڭدىن ئۆز لايىقىدا پايدىلىناتتى. ئۇنىڭ ئۆز شەيخى ئابدۇللاھ ئەددەھلەۋىگە يازغان بىر مەكتۇبىدا بىلدۈرگىنىگە قارىغاندا، يۈزگە يېقىن بۈيۈك ئالىم ئۇنىڭدىن خەلىپىلىك ئالغان ۋە **500** گە يېقىن مۆھتەرەم ئالىم ئۇنىڭغا بەيئەت قىلغان ئىدى. خەلق ئارىسىدىن كەلگەنلەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق ئىدى.[1]

دىنغا كۆرسىتىلگەن بۇ مۇئامىلە، پايدىلىق ئىلىم ۋە سالىھ ئەمەل يولىدىكى بۇ كۈچۈش، قەلبلەرنى پاكلاش، ئەخلاقنى گۈزەللەشتۈرۈش، پىكىر ۋە چۈشەنچە جەھەتتە كامالەتكە يەتكەنلىكىنىڭ دەسلەپكى مېۋىسىنى تېتىش ۋە ئاخىرەتكە تەييارلىنىش ئۈچۈن تەۋەككۇل قىلىنغان بۇ خەتەرلەرگە ۋە مۇشەققەتلىك سەپەرلەر ياۋروپا ئىشغالىيەتچىلىكىنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىگىچە داۋام قىلدى. ئۇ زامانغا قەدەر، پۈتۈن ئىسلام دۆلەتلىرىدىن، دۇنيانىڭ ھەر تەرىپىدىن كەلگەن ھەق ئاشىقلىرىغا پاناھلىق قىلىدىغان دىنىي مەركەزلەر ۋە روھىي پاناھگاھلار بار ئىدى. ئۆز ھۆكۈمەتلىرىدىكى ئالىي مەرتىۋىلىرىنى،

[1] دۇررۇل مائارىپ مائارىپ دەرۋازىلىرى پارىچە.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دۇنيانىڭ ۋاقىتلىق ئىشلىرىنى تاشلاپ كەلگەن ئۇ مۇبارەك ئىنسانلار ئۆزلىرىنى بۇ تىنچ ۋە روھىي مۇھىتنىڭ قوينىغا ئاتاتتى ۋە شۇ ئارقىلىق قەلبلىرىنى پاكلاپ، شەيتاننىڭ يامانلىقلىرىدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشاتتى.

ھىجرىيە 13 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە چوڭ بىر پالاكەت باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. ئىنگىلىزلەر ھىندىستاننى ئىشغال قىلدى. لېكىن مۇسۇلمانلارنىڭ مەدەنىيەتلىرى ۋە ھايات پەلسەپىلىرى پۈتۈن دۆلەتكە ھاكىم بولغانلىقى ئۈچۈن، تۈنجى دىنىي ھاياتنىڭ ئىزلىرى يوقالماي ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى داۋاملاشتۇردى. بىر تارىخچى[①] شەيخ غۇلام ئەلى ئەددەھلەۋىنىڭ (1240 ـ يىلى تۇغۇلغان) خانىقاسى ھەققىدە مۇنداق دېگەن ئىدى:

”بۇ خانىقادا ئاناتولىيەدىن، شام (سۇرىيە) دىن، باغداتتىن، مىسىر ۋە ھەبەشىستاندىن كېلىپ شەيخكە بەيئەت قىلغانلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. بۇلار شەيخنىڭ يېنىدىكى مۇنەۋۋەر كىشىلەر ئىدى. ئۇلارغا دەۋرىنىڭ ئىلىم بۇلىقى ۋە زامانىنىڭ يېگانە مۇرشىدى دەپ قارىلاتتى. ھىندىستان ۋە ئافغانىستاندەك يېقىن مەملىكەتلەردىن كەلگەنلەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق ئىدى. ئۇلار خۇددى چېكەتكە توپىغا ئوخشايتتى. بۇ خانىقادا تۇرىدىغانلارنىڭ سانى 500 دىن كەم ئەمەس بولۇپ، ئۇلارنىڭ خىراجىتىنى خانىقا ئۆز ئۈستىگە ئالغان ئىدى.[②]

شەيخ راۋۇف ئەھمەد ئەلمۇجەددىدى ھىجرىيە 1231 ـ يىل جەمادىئەل ئەۋۋەلنىڭ 28 ـ كۈنى بۇ خانىقانى زىيارەت قىلغان ۋاقىتىدا، سەمەرقەند، بۇخارا، تاشكەند، ھېسار، قەندىھار، كابۇل، پىشاۋۇر، كەشمىر، مۇلتان، لاھور، سەرھەند، ئەمرۇھە، سىبەنھەل، ئازىم ئاباد، دەھەكى، ھەيدەر ئاباد، بۇنەدەن ۋە باشقا شەھەرلەردىن كەلگەن كىشىلەر بىلەن كۆرۈشكەن ئىدى.[③]

[①] بۇ تارىخچى ھىندىستانغا ئىنگىلىز مائارىپ سىستېمىسىنى كىرگۈزگەن ۋە مەشھۇر ئالىيگەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ قۇرغۇچىسى سەييىد ئەھمەد ئەپەندىدۇر.

[②] Asaru's Sanadid

[③] دارۇل مائارىپ.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇقۇرمەنلەر، ئىشلارنىڭ زامانىۋى قاتناش ۋاستىلىرى بولمىغان دەۋردە، كارۋان ھالىتىدە يۈرۈش ئارقىلىق ئېلىپ بېرىلغانلىقىنى ئۇنۇتماسلىقى لازىم.

ئەمدى بىز بۇ سەپەر ۋە ساياھەت دەۋرىدە ھايات سەھنىسىگە چىققان، ھىندىستاننىڭ بۈيۈك ئىسلاھچىسى ۋە مەشھۇر مۇجاھىدى سەييىد ئىمام ئەھمەد ئىبنى ئىرفان ئەش شەھىدىنىڭ (ھىجرىيە **124**- يىلى تۇغۇلغان) ھاياتىغا كۆز يۈگۈرتۈپ باقايلى. سەييىد ئەھمەدنىڭ ھىندىستاندا تەۋھىدنى يېيىش، ئىنسانلارنى رەسۇلۇللاھنىڭ سۈننىتىگە ۋە جىھادقا چاقىرىش ئۈچۈن قىلغان ساياھەتلىرىنى ۋە ھاياتىنى ئوقۇسىڭىز، مىڭلارچە كىشىنىڭ ئۇنىڭ يېتەكچىلىكىدە گۇناھلاردىن، يامانلىقلاردىن، شېرىك ئەقىدىدىن ۋە ناتوغرا ئىش - ھەرىكەتلەردىن يېنىپ تەۋبە قىلغانلىقىنى، ھەتتا مەيخانىلەرنىڭ تاقىلىپ، مەسچىت - جامەئلەرنىڭ سانجاق - سانجاق توشۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرىسىز. خەلق سەييىد ئەھمەدنى ۋە ئۇنىڭ يۈزلەرچە بۇرادەرنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ، زىياپەت بېرىش ئۈچۈن بىر - بىرى بىلەن بەسلىشەتتى ۋە بۇ يولدا ماللىرىنى، قىممەتلىك بۇيۇملىرىنى سەرپ قىلىشتىن قەتئىي يانمايتتى. ھەتتا كىمنىڭ بۇرۇن باشلايدىغانلىقى ۋە كېيىنكى نۆۋەتتىكى كىمگە كېلىدىغانلىقى ھەققىدە ئارىلىرىدا چەك تاشلىشاتتى.

مۇسۇلمانلار دىن ئۈچۈن كېيىنكى دەۋرلەردە ھېچ كۆرۈلمىگەن بۈيۈك غەيرەتلەر، ماختاشقا ئەرزىگۈدەك دەرىجىدە پىداركارلىقلارنى كۆرسەتكەن ئىدى ۋە بار - يوق ھەممە نەرسىسىنى بۇ يولدا سەرپ قىلىشتىن يانمىغان ئىدى. سەييىد ئەھمەد (ھىجرىيە **1236** - يىلى) يەتتە يۈزگە يېقىن بۇرادىرى بىلەن بىرلىكتە ھەجگە ماڭغاندا، رايبېرەيلىدىن كالكۇتتاغىچە بېرىپ كېمىگە چىققۇچە يولۇققان ھەر يەردە مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن ئىززەت ۋە ھۆرمەت بىلەن قارشى ئېلىندى. شەيخ غۇلام ئەلى بۇ كارۋاننى ئۆز ئۆيىدە **15** كۈن قوندۇرۇپ مېھمان قىلغان ئىدى. شەھەر ئەتراپى ۋە يېزىلاردىن كەلگەن خەلقلەر شەيخ سەييىد ئەھمەدنىڭ داستىخىنىدىن ئەڭ ئېسىل تائاملارنى يېگەن

www.munber.org

ئىدى. بۇ زىياپەت، شەيخ غۇلام ئەلىنىڭ كارىۋانغا ھەدىيە قىلغان كىيىم ـ كېچەك ۋە ئوزۇق ـ تۈلۈكلەردىن سىرت قىلغان ئىكرامى ئىدى.

كارۋان قايتىشتا، مۇرشىد ئاباد شەھىرى يېنىدىكى كالكۇتتا ـ رايبەرەيل يولىغا كەلگەندە ئۇلارنى غۇلام مۇرتەزا قارشى ئالدى ۋە كارۋان ھەر قانداق نەرسە سېتىۋالسا، پۇلىنى ئۆزىنىڭ بېرىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. سەييىد ئەھمەد بۇ ھەقتە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى بولغىنىدا، غۇلام مۇرتەزا: "مېنىڭ ماختىنىش ۋە كۆز ـ كۆز قىلىشقا ئېھتىياجىم يوق، مەن پەقەت ھاجىلارغا خىزمەت قىلىۋاتىمەن" دېگەن ئىدى.

ئىنسانلاردا مەرھەمەت، يۇمشاق قەلب، ھەققە ۋە ئىلاھىي قانۇنلارغا ئىتائەتمەنلىك بار ئىدى. سەييىد ئەھمەدنىڭ بۇ سەپىرىدە، يۈزمىڭلارچە ئىنسان ئۇنىڭغا بەيئەت ۋە تەۋبە قىلىش شەرىپىگە ئېرىشكەن ئىدى. خەلق ھەر تۈرلۈك يامانلىقلاردىن يىراقلىشىپ، گۇرۇھ ـ گۇرۇھ بولۇپ ياخشىلىق قىلىشقا قارايتتى. ھەتتا بەنارىس شەھرى دوختۇرخانىسىدا ياتقان كېسەللەر سەييىد ئەھمەدكە يازغان مەكتۇپتا مۇنداق دېگەن ئىدى.

"بىز كېسەلمىز، ئورنىمىزدىن تۇرالمايمىز، شۇڭا ھۇزۇرىڭىزغا كېلەلمىدۇق، ئەگەر سەييىد ھەزرەتلىرى مۇناسىپ كۆرۈپ، ھۇزۇرىدا تەۋبە قىلىۋېلىشىمىز ئۈچۈن بىر قېتىم بولسىمۇ، بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلغان بولسا، بەكمۇ شادلانغان بولاتتۇق..." سەييىد ئەھمەد ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ھامان دوختۇرخانىغا بېرىپ ئۇلارنىڭ بەيئىتىنى قوبۇل قىلدىۇ.

سەييىد ئەھمەد كالكۇتتادا ئىككى ئاي تۇردى. ھەر كۈنى ئۇنىڭغا بەيئەت قىلغانلارنىڭ سانى مىڭغا باراتتى ۋە بەيئەت ئىشى يېرىم كېچىگىچە سوزۇلاتتى. ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن كىشىلەر بىر ـ بىرلەپ بەيئەت قىلىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمەيتتى. شۇڭا يەتتە ـ سەككىز دانە سەللە يۆگىكى ئېچىلاتتى، خەلق ئۇلارنى تۇتۇپ تۇرۇپ تەۋبە ئېيتاتتى، ياخشى ئەمەللەرنى قىلىدىغانلىقى ھەققىدە الله غا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قەسەم ئىچەتتى ھەر كۈنى **17ـ 18** قېتىم بەيئەت پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلەتتى.

سەييىدە ئەھمەد كالكۇتتا خەلقىگە **15 ـ 20** كۈن نەسىھەت قىلدى. يىغىشلىرىغا نۇرغۇنلىغان خەلق ئاممىسىدىن باشقا، مەملىكەتنىڭ ئىلغار مۆھتەرەملىرى، ئالىملار ۋە شەيخلىرىدىن ئىككى كىشى قاتنىشاتتى. ئۇنىڭ بۇرادىرى شەيخ ئابدۇلىياي ئەل بۇرھانىۋمۇ شۇنداق ئىدى. ھەر جۈمە ۋە سەيشەنبە كۈنلىرى پېشىن ۋە ئەسىر نامىزىدىن كېيىن زىكىر ـ تەسبىھ ئېيتاتتى. ئىنسانلار ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك چۆرگىلەيتتى. ئالاھەزەل ھەر كۈنى **10 ـ 15** كىشى ئۇنىڭ ھۇزۇرىدا مۇسۇلمان بولاتتى.

قىلىنغان تەبلىغلەر ۋە كىشىلەرنىڭ ھەق دىنىغا كىرىپ، ئۇنىڭ ئاساسلىرىغا ئىتائەتمەنلىك قىلىشى نەتىجىسىدە ھىندىستاننىڭ ئەڭ چوڭ شەھەرلىرىدىن ۋە ئىنگىلىزلارنىڭ تىجارەت مەركەزلىرىدىن بىرى بولغان كالكۇتتادا ئىچىملىك تىجارىتى پۈتۈنلەي توختىغان ئىدى. مەيپۇرۇشلار مەيخانىلىرىنى تاقىغان ئىدى. ئىچىملىك ساتىدىغان دۇككانلار ئىچىملىك بازىرىنىڭ توختىغانلىقى ۋە ئىچىملىك تىجارىتىنىڭ پۈتۈنلەي ئۆلگەنلىكىنى باھانە كۆرسىتىپ، ھۆكۈمەتكە باج تۆلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن ئىدى.

سەييىد ئەھمەد كىشىلەرنى جىھادقا چاقىرغان ۋاقىتتا، ھەر تەبىقىدىكى كىشىلەر ئۆز ئىختىيارلىقى ۋە ئىشتىياقى بىلەن ئۇنىڭغا ئەگەشتى. دېھقانلار ساپانلىرىنى تاشلىدى. تىجارەتچىلەر دۇككانلىرىنى تاقىدى. كىشىلەر ئۆز ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ اللّٰه نىڭ دىنىغا يۈزلەندى، ئارقىغا يېنىشى خىيالىغمو كەلتۈرۈپ قويمىدى. كاللىسىدا ھېچنەرسە ئويلاشمىدى ۋە نىھايەت ھىجرىيە **1246** ـ يىلى بالاكوت ۋادىسىدا، اللّٰه يولىدا شېھىت بولدى ۋە بەزىلىرى تاغلارغا يوشۇرۇنۇپ ئاخىرقى نەپەسكىچە جىھاد قىلدى.

مانا پۈتۈن بۇ ۋەقەلەردىن كېيىن، ھىندىستان ئىسلام مەدەنىيىتى چوڭقۇشكە ۋە ئىسلام ھاكىمىيىتى يىقىلىشقا باشلىدى. لېكىن مۇسۇلمانلاردا ئىسلام سۆيگۈسى، دىننى ھىمايە قىلىش

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھېسسىياتى، اللہ غا ئىتائەت قىلىپ ئۇنىڭغا يۈزلىنىش، اللہ يولىغا دەۋەت قىلغانلارغا قۇچاق ئېچىش، دۇنيا ھاياتىنى كۆزگە ئىلماسلىق، مېلىنى ۋە جېنىنى اللہ يولىدا پىدا قىلىشقا ئوخشاش ئېسىل پەزىلەتلەر تېخى ئىزلىرىنى يوقاتمىغان ئىدى.

ئىنگلىزلار ھىندىستانغا ئاياغ بېسىپلا ئەڭ چوڭ قورالى بولغان مائارىپ سىستېمىسى بىلەن خەلقنىڭ روھىنى يېمىرىشكە باشلىدى. كىشىلەرنىڭ پىكىر ۋە چۈشەنچىلىرىنى ئاچ بۆرىگە ئوخشاش تالاپ يالىڭاچلاپ قويدى.

شۇنىڭ بىلەن ھىندىستانلىقلارنىڭ ھاياتى نىزامى ۋە پىكىر سىستېمىسى پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ، قالايمىقانلىشىپ كەتتى. ھەتتا ھىندىستانلىقلار ئۆز شەخسىيەتلىرىنى يوقىتىشقا باشلىدى. دىنغا كۆرسىتىلگەن غەيرەتلەرنىڭ بۇرۇنقى كۈچى قالمىدى. قەلبلىرىدىكى ئىمان نۇرى ئۆچتى، دىنى مۇھەببەت تۇتاشتۇرغان مەشئەل يوقالدى. تەرەققىيات ۋە ئىلگىرىلەشلەرنىڭ ئەڭ چوڭ كۈچ مەنبەسى بولغان غايە، ئارزۇ ۋە خىياللار دىن ۋە روھانىي ھاياتتىن ئايرىلىپ، دۇنيا ھاياتىغا ۋە ماتېرىيالىست مۇھىتقا كىردى. دىن ۋە ئىلىم، روھ ۋە قەلبكە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرگە بولغا پىداكارلىق تۇيغۇسى ئازايدى. بىپەرۋالىق ۋە باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماسلىق پەلسەپەسى كۈندىن كۈنگە كەڭ يېيىلىپ، كىشىلەرنى جەلب قىلىشقا باشلىدى. دىنغا قارشى چىققان ۋە ئۇنى خورلايدىغان پىكىر ئېقىملىرى كۆپەيدى. ئىلگىرى دىنغا يۈزلەنگەن ئەقىل، قابىلىيەت ۋە تالانت دىنىي زاتلاردىن ۋە ھەر تۈرلۈك دىنىي ۋە روھىي ئىلىملەردىن ئايرىلىپ، كۈندىلىك ھاياتنىڭ ئېھتىياجلىرىغا ۋە ماددىي مەنپەئەت بېرىدىغان ئىلىملەرگە يۈزلەندى.

ئەمما بۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بۇرۇندىن قالغان ۋە ئۆلۈم گىرداۋىغا بېرىپ قالغان داۋاملىق ياشىماقچى بولغان ھايات ئىزلىرى بار ئىدى. خەلق ئارىسىدا كىشىلەرنى دىنغا دەۋەت قىلىدىغان، ئىنسان نەپسىنى ئىسلاھ قىلىپ تازىلاشقا، ئەخلاقنى گۈزەللەشتۈرۈپ يېتىلدۈرۈشكە چاقىرىدىغان كىشىلەر يوق ئەمەس ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بۇلار دۇنيادىكى زاھىدلىقى ۋە تەقۋالىقىدا، ئاخىرەت تەييارلىقىدا، ئىخلاسلىرىدا ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ سۈننىتىگە بولغان ئىتائەتمەنلىكىدە ئەجدادلىرىنى ئەسلىتەتتى. كېچە ـ كۈندۈز دېمەي كىشىلەرنى توغرا يولغا باشلايتتى. مۇسۇلمانلارمۇ ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشنى، ئۇلار كۆرسەتكەن يولدىن مېڭىشنى دىنىي ھەق ۋە ھاياتنىڭ بىر ۋەزىپىسى دەپ قارىغان ئىدى. بۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بەزى بايلار، دۆلەت مېخانىزمىدا يەر ئالغان كىشىلەر ۋە كۈندىلىك ھاياتى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقانلار گۈزەل ئەخلاقتا، ئاخىرەت ئىشلىرىغا، قەلبلىرىنى پاكلاپ نەپسىنى ئىسلاھ قىلىشقا بەكمۇ ئەھمىيەت بەرگەن ئىدى. ئەپسۇسكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى چىراقنىڭ ئۆچۈشتىن بۇرۇنقى يورۇقىغا ئوخشايتتى. چۈنكى، دىن دەرەخىنىڭ يىلتىزى ئاجىزلاپ، ھايات تومۇرلىرى قۇرىغان ئىدى ۋە ئەتراپىدا ۋەھىمىلىك بوران چىقىۋاتاتتى.

شۈبھە ۋە گۇمان مۇھىت ۋە پەرەڭ تەربىيە سىستېمىسىنىڭ تەسىرىدە مۇتەئەسسىپ مۇھىتلارغا، دىندارلىقى ى ۋە ئىلمى بىلەن مەشھۇر بولغان ئېسىل ئائىلىلەرگىچە يېيىلدى. دادىلار بالىلىرىغا دىنى ئۆگىتىشنى بەك مۇھىم دەپ بىلمىدى، ئۇلارغا پەقەت كۈندىلىك ھايات بىلىملىرىنى ۋە پەرەڭ تىللىرىنى ئۆگەتتى بۇلارنى چوڭ پايدىغا ئېرىشىش ياكى ئىسلامنى قوغداش ئۈچۈن قىلمىدى. بەلكى، دىندىن يىراقلىشىش، كەلگۈسىنىڭ خېيىم ـ خەتەرلىرىدىن قېچىش، غەللىسىدە يىغىلىپ قالغان پۇللىرىنىڭ يوقىلىپ كېتىش ئەندىشىسىدىن قۇتۇلۇش ۋە زامان ئۆزگىرىشىگە ماسلىشىش ئۈچۈن قىلدى. يۈرەكلىرىگە پېقىرلىق قورقۇسى كىردى. ھەتتا ئۆلۈم قورقۇسىدىن ئۆلۈكلەرگە ئوخشاپ قالغان ئىدى ۋە نىھايەت جەمئىيەت چۆكتى، پىكىرلەر يىغىشتۇرۇلدى، روھىي دەۋر ئاخىرقى تىنىقىنى ئېلىپ، ئورنىنى ماتېرىيالىزمغا تاشلاپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن دۇنيا ئېلىم ـ سېتىمدىن باشقا ئىش ئېلىپ بېرىلمايدىغان بازار ھالىغا كەلدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ماتېرىيالىزم ۋە نەپسانىيەتچىلىكنىڭ ئازغۇنلۇقى

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ئايال شائىرەلىرىدىن كەبشە بىنتى مەئدىكەرىب ئىنىسى ئامىر ئىبنى مەئدىكەرىبكە چاقچاق قىلىپ ۋە ئۇنى قەتل قىلىنغان قېرىندىشىنىڭ دىيەتىنى ئالغانلىقى ئۈچۈن ئەيىبلەپ مۇنداق دېگەن ئىدى:

”ئىنسانىنىڭ نەپسانىيەتچىلىككە بېرىلىشى ھەققەتەن چوڭ پالاكەتلەرنىڭ خەۋەرچىسى ئەھۋالىغا كەلگەن ئىدى“

جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ بىر شائىرەسىمۇ ئىنسانىنىڭ نەپسانىيەتچىلىكنى بىر غېرىچ دەپ قارىماقتا. ئەجىبا، بۈگۈنكى **20** ـ ئەسىر ئىنسانىنىڭ بارغانسېرى كېڭىيىپ، چوڭىيىۋاتقان، ھەتتا پۈتۈن دۇنيانى ئىچىگە سىغدۇرالىغۇدەك دەرىجىدە ئېچىلغان ۋە تۇپراقتىن باشقا نەرسە تولدۇرالمايدىغان نەپسىنى كۆرگەن بولسا، نېمىلەرنى ئېيتاتتى؟

شۇنداق، ئىنسانىنىڭ نەپسى شۇنداق چوڭىيىپ كەتتىكى، ھېچقانداق نەرسە ئۇنى تويغۇزالمايدىغان ھالغا كەلدى. ئىنسانلار ئارىسىدا تارىختا كۆرۈلمىگەن قورقۇنچ بىر نەپرەت ۋە ئالدىنى ئېلىش مۇمكىن بولمايدىغان بۈيۈك بىر قارانىيەت پەيدا بولدى. شۇنىڭ بىلەن ھەر شەخس ئۆز قەلبىدە توختىماي يۈتىدىغان ۋە يۈتقانسېرى يەنە بىر ئاز يۈتقۇسى كېلىدىغان ۋە يەنە توختىماي ”يەنە يوقمۇ، يەنە يوقمۇ“ دەپ پەرياد قىلىدىغان جەھەننەمنى بىرگە ئېلىپ يۈرۈشكە باشلىدى. شەيتانىنىڭ تويۇشىنى بىلمەيدىغان قارانىيەتلىرى ۋە نەپسانىيەتچىلىكى شەخس ۋە مىللەت نامىدىكى پۈتۈن ئىنسانغا ۋابا كېسىلىدەك يوقتى. ئىنسانلار نەپسى ئۈچۈن ساراڭغا ئايلاندى. دۇنيا ھاياتىنىڭ نېمەتلىرىگە ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ كەتتى. كىرىم مەنبەسىنىڭ ھالال ياكى ھاراملىقى بىلەن كارى بولمىدى. ھارام لوقمىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامداپ ـ قامدىمايدىغانلىقى، يۈرەكلىرىگە شىپا قىلىپ ـ قىلمايدىغانلىقىنى ئويلاشمىدى. مانا بۇلارنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەممىسى، ئۆزلىرى ياشاۋاتقان ھاياتنىڭ يىرگىنچلىكىدىن، قۇرۇلمىسى ۋە ئىچ قۇرۇلمىسى ئېتىبارى بىلەن ئۇ دۇنياغا ئىشەنمەيدىغان ماتېرىيالىست ھايات ئىكەنلىكىدىن كېلىپ چىقماقتا ئىدى. بۇ دۇنيا ھاياتىدىن باشقا ھاياتنى تونۇمايدىغان، دۇنيانىڭ نېرىسىدىكى ئالەمنى قوبۇل قىلمايدىغان بىرى ئۈچۈن بۇ ئۆتكۈچى ھاياتنىڭ بىردىنبىر خەزىنە، ۋاز كېچەلمەس سەرمايە، ئەڭ چوڭ غايە، ئەڭ چوڭ نىشان ۋە يېگانە بىلىم مەنبەسى بولۇشى ۋە بۇ يولدا ھەۋەسلىرىدىن، ئارزۇلىرىدىن، نېسىۋىلىرىدىن زەررىچە بولسىمۇ ياخشىلىق يولىغا سەرپ قىلمايدىغانلىقى، شۇنداقلا ھەر پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيدىغانلىقى مۇھەققەقتۇر. شۇنداقمۇ، قايسى ئالەم ئۈچۈن پىداكارلىق قىلسۇن؟! چۈنكى، ئۇ، بۇ دۇنيادىن باشقا بىر دۇنيانى، بۇ ھاياتتىن باشقا بىر ھاياتنى قوبۇل قىلمايدىغان تۇرسا!...

بۇ جاھىلىيەت روھىنى جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ زاكات يىغقۇچى ياشلىرىدىن بىر بولغان تۇرفا ئىبنى ئاد ناھايىتى ئوچۇق ۋە ئاددىي شەكىلدە مۇنداق دەپ تىلغا ئالغان ئىدى: ”بەربىر ئۆلۈمگە توسالغۇ بولالمايسەن، شۇڭا مېنى ئۆز مەيلىمگە قويۇۋەت، خالىغىنىمنى قىلاي“.

بۈگۈن ـ الله ئىمانىنى سالامەت قىلغانلاردىن باشقا ـ ھەربىر مەدەنىي ئىنسان بۇ پىكىرنى ئۆزلەشتۈرمەكتە ۋە ھايات پەلسەپىسى دەپ قوبۇل قىلماقتا. كىشىلەر بۇ چۈشەنچىنى ھەر بىر پۇرسەتتە ئاشكارىلاشقا تىرىشماقتا. ئەمما، يۈرىكىدىكىلەرنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان تىلدىن مەھرۇم ئىدى. ئىككىنچى بىر سەۋەب ـ كەڭ مەنىدە ـ پەقەت ماددىي ھايات ۋە بايلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان زامانىۋى نەشرىيات ئورگانلىرى بولۇپ، بۇ نەشر ئورگانلىرى ئاخباراتنىڭ شەرەپ ۋە تۇيغۇلىرىغا ماسلاشمايدىغان ئىشلارغا كىرىشىپ كەتتى. كاپىتالىستلارنىڭ ، قاراڭغۇ بازارچىلارنىڭ ۋە ئەتكەسچىلەرنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئىش قىلىدۇ. گېزىت ـ ژورنال بەتلىرىدە ئۇلارنىڭ ھاياتى ئۈچۈن چوڭ ـ چوڭ سەھىپىلەرنى ئايرىيدۇ. ئۇلارنىڭ ئىسىم ۋە ئۇنۋانلىرىنى چوڭ ھەرپلەر بىلەن باسىدۇ. ئەڭ گۈزەل مەدھىيىلەر، ماختاشلارنى ۋە خەۋەر سەھىپىلىرىنىڭ ئەڭ كۆزگە

www.munber.org

چېلىقىدىغان يەرلىرنى ماتېرىيالىزمغا ياكى ئۇنىڭ ئاكتىپلىرىغا ئاتايدۇ. ئوقۇرمەنلەرگە بەزىدە ئوچۇقچە، بەزىدە ئىشارەت يولى بىلەن تېپىك سەنئەت ئىبقىمى ئىدىيىلىرىنى مەجبۇرى قوبۇل قىلدۇرىدۇ. يېڭى نەسىللەرگە نەسىر، شېئىر، ھېكايە، تەھلىل ـ تەسۋىر ۋە پەلسەپەۋي ئەسەرلەر ئارقىلىق دۇنيا ھاياتىغا بېرىلەشكە ۋە ئۇنىڭدىن پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ئىلھام ئېلىشقا تەشۋىق قىلماقتا. نەتىجىدە، بۇ ئەسەرلەرنى ئوقۇغان ياشلار ماتېرىيالىزمغا ھەۋەسلەنمەكتە ۋە ئۇنىڭ رەھبەرلىرىنى كۆككە كۆتەرمەكتە.

مانا مۇشۇنداق، ئىچىدىكى ئەخلاقسىزلىقنى، پەسكەشلىك ۋە يامانلىقنى ئۇنۇتقان، كۆپلەپ بايلىق توپلاشتىن باشقا ھېچنەرسىگە ئەھمىيەت بەرمەيدىغان، ئىنسانىي جەۋھىرى نەقەدەر قىممەتلىك، خىمىرتۇرۇچى نەقەدەر پاكىزە ۋە قابىلىيىتى نەقەدەر كۆپ بولۇشىقا قارىماي تەكپۇۋكلۇقنى ساقلىيالمىغۇدەك دەرىجىدە بۇزغان جەمئىيەتلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشايدۇ. مەيلى ئىشارەت يولى بىلەن ۋە ياكى ئوچۇقتىن ئوچۇق يوقسۇلنىڭ ياشاش ھەققى يوقلۇقىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. ئۇنىڭغا ھايۋانلارغا قىلىنغان مۇئامىلىنى راۋا كۆرىدۇ. جەمئىيەتتە قارشى ئىسيان قىلمىغان كىشىلەرنى جەمئىيەتنىڭ قانۇنلىرىغا بويۇن ئېگىشكە، خەلققە ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا ۋە خۇشپېئىل بولۇشقا مەجبۇرلايدۇ. بۇخىل جەمئىيەتتە كىشىلەر باشقىلار ئۈچۈن كىيىنىدۇ. باشقىلار ئۈچۈن سۆيۈنىدۇ....

شۇ ئارقىلىق جەمئىيەتلەرنىڭ شەرەپ ۋە غۇرۇر ئۆلچەملىرى ئىنسانلىق قىممەتلىرى، دائىم ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. ئارزۇ ـ ئىستەكلىرى ھەر كۈن باشقا شەكىلگە كىرىدۇ. بۇ ئەھۋال ئاستىدا ئىنساننىڭ پۇت ـ قولى باغلىنىپ قالىدۇ. رىزقىنى تېپىپ يېيىش ۋە دۇنيادا ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن قانۇنسىز يوللارغا ماڭىدۇ. مىگبىر جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە زورۇقىدۇ. پۇتمەس ـ تۈگىمەس ھېرىپ ـ چارچاشلارنىڭ ئاستىدا نەپسى سىقىلىدۇ.

زاۋۇت ـ فابرىكىلارنىڭ، ئىشلەپچىقارغۇچىلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن بەسلىششى بۇ مەسىلىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇۋەتتى ھەر ئەتىگىنى يېڭى مودىل ماشىنىلار، بازارلارغا يېڭى چىقىرىلغان كۆز

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قاماشتۇرغۇچى ئەشيالار، كىيىملەر، ئايغلار، ئەتىر ۋە خۇشپۇراق بۇيۇملىرى، ئالتۇن - كۈمۈشلەر، مۇجەۋھەرلەردىن مەيدانغا كەلگەن بۇزغۇنلۇق يېڭى كەلكۈن شەھەرگە قاراپ ئاقىدۇ.

ئەمما بۇلارنىڭ ھېچبىرى ۋەزىپە ئىشقى ئېھتىياجلارنى قامداش ئارزۇسى بىلەن قىلىنمايۋاتىدۇ. بەلكى سانائەت ئىشلەپچىقىرىش ۋە قاراڭغۇ بازارچىلىرى ئۈچۈن قىلىنماقتا. كۆپ ئۆتمەي ھاياتتا بەك زۆرۈر بولمىغان بۇ ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى ھاياتنىڭ پرىنسىپى ۋە مەدەنىيەتنىڭ مۇھىم بىر قىسمى دەپ قارىلىشقا باشلايدۇ. ھەتتا شۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىدۇكى، بۇ ئاساسلار بىلەن بېزىلىپ زىننەتلەنمىگەنلەر ئىنسان سانالمايدۇ.

مەيلى بۇ ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن ئەشيانىڭ قىممىتى ئىنسانلارنىڭ كۆزىدە ئۆتكەن دەۋرلەردە ھېچ كۆرۈلۈپ باقمىغان سەۋىيىگە يۈكسەلدى. ئىنسانىيەت ئالەمدە ئىشغال قىلغان يېرى ۋە مۇھىملىقى جەھەتتىنمۇ مەدەنىي ئىش - پائالىيەتلىرىنى تەرتىپكە سالدى دەپ بىلىنگەن تارىخىي دەۋرلەر ئىچىدە ئوخشىشى كۆرۈلمىگەن بىر نوقتىغا يېتىپ باردى. نەتىجىدە بايلىق ئىنسانىيەتنىڭ ۋۇجۇدىدا ئايلىنىۋاتقان روھقا ۋە ئىنسانلارنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچكە ئايلاندى. كەشپىياتچىنى ئىجادقا، ھۈنەرۋەننى ھۈنەرگە، دىپلوماتنى سۆزلەشكە، نامزاتنى سايلامغا، پروفېسسورنى يېزىشقا، ھەتتا قوماندانىنى ئۇرۇشقا قىلىشقا ئىلھاملاندۇرغان. لوندون ئۇنىۋېرسىتېتى پسىخولوگىيە ۋە پەلسەپە بۆلۈمىنىڭ پروفېسسورى جود ئەپەندىنىڭ دېگىنىگە ئوخشاش، بايلىق زامانىۋى ھايات چاقىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدىغان قۇتۇب ھالىغا كەلدى.

«دەۋرىمىزدە كەڭ يېيىلغان ۋە ھۆكۈمران ئورنىدىكى تېئورما ئىقتىساد تېئورمىسىدۇر، ئاشقازان ۋە يانچۇق ھەممە نەرسىنىڭ ئۆلچىمى (تارازىسى) بولۇپ قالدى. مەسىلىلەر يانچۇقلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەت ۋە تەسىرى نىسبىتىدە ئىنسانلار تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىدۇ، ئۆزلەشتۈرۈلىدۇ...».

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەگەر سىز رېئال ھاياتتىن ئايرىلىپ، مەكتەپ بۆلۈملىرىدا يېزىلغان ماقالە ۋە كىتابلارغا ئاساسلىنىپ، سىز ياشاۋاتقان دەۋرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى ۋە ئالاھىدىلىكلىرى ھەققىدە قىممەتلىك ھۆكۈم چىقارماقچى بولسىڭىز، ئۆز ئۆزىڭىزنى ئالدىغان بولىسىز، سىز بۇ پەلسەپە كىتابلىرىنى ياكى تەتقىقات نەتىجىسى بولغان ئىلمىي ماقالىلەرنى ئوقۇغان ۋاقتىڭىزدا ئۆزىڭىزنى ئەخلاقى ئۆلچەملەر ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان، ئۇلۇغ خىسلەتلەر ئەتراپقا تولغان، پەزىلەت ۋە ياخشىلىق بۇلۇتلىرى ھەر تەرەپنى قاپلىغان، دىيانەت ۋە ئىلىم روھى يۈكسەلگەن، تەرەققىي قىلغان ۋە مەدەنىي بىر دەۋردە ياشاۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىسىز، ئەپسۇسكى، ھەققەت دەل بۇنىڭ ئەكسىدۇر. چۈنكى بۇ كىتابلار يازغۇچىلار غەرق بولغان خىيال ئالەمدە يېزىلغان. ئۇلارنىڭ ئارزۇ ۋە ئالاھىدىلىكلىرى شۇكى، ئۇلار يالغان - ياۋىداق سۆزلەر بىلەن چۈشۈندۈرۈپ بولالمىغان خىيال ئالەمنى، كىتابىدا ياراتقان ئىدى. ھەتتا بۇ كىتابلارنى ئوقۇغانلار ئۆزلىرىنى شۇنداق بىر مۆھتەقا كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى. شۇنداق ئاجايىب - غارايىبلار، مەسىلەر ۋە خىياللار ئالەمگە كىرىپ قالغاندەك...

ئەگەر سىز ھەقىقي ھاياتنى كىتابلاردىن ئەمەس، بەلكى ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆرۈپ، ئىنسانلار توپىغا قېتىلسىڭىز، ئىش - ھەرىكەتلەرنى كۆزىتىپ، ئۆيلەردە، پويىزدا، باغچىدا، دەستىخاندا ۋە ئويۇن يەرلىرىدىكى پاراڭلىرىغا قۇلاق سالسىڭىز، ”ئالتە“ نىڭ ئىنسانلارنىڭ ئاغزىدا سەككىزگە ئوخشاش چايلىنىۋاتقىنىنى، تىللاردىن چۈشمەيۋاتقانلىقىنى، كۆڭۈللەرنىڭ مەشۇقى، بارلىق ئىشلارنىڭ باشلانغۇچى ۋە ئاخىرى، ھايات چاقىنىڭ بىردىنبىر ئوقى ئىكەنلىكنى كۆرىسىز.

بىر ئەرەب شائىرى بارلىق غايىسى كىيىم - كېچەك ۋە تائام بولغان بىر يوقسۇلغا لەنەت ئېيتىپ مۇنداق دەيدۇ:

”الله لەنەت قىلسۇن ئۇ يوقسۇلغا،

ھاياتتا ئارزۇسى يوق كىيىم ۋە تائامدىن باشقا...“

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئەجبا بۇ ئەرەب شائىرى پەلسەپچىلىرى، مۇتەخەسسىسلىرى، ئالىملىرىنى، دىپلوماتلىرى، يازغۇچىلىرىنى، يۇرت چوڭلىرىنى، بايلىرى ۋە يوقسۇللىرى بىلەن ـ شەكىللىرى ھەرخىل ۋە ئىسىملىرى ھەر قانچە ئۇلۇغ بولسىمۇ ـ كىيىم ۋە تائامدىن باشقا غايىسى بولمىغان بۈگۈنكى مەدەنىيەتنى كۆرگەن بولسا، نېمىلەرنى دەيتتى؟ ئەپسۇسكى، ھايات پۈتۈنلەي كىيىم ۋە تائام ئۈچۈن كۈرەش قىلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئەخلاق ۋە جەمئىيەتتىكى چۈشكۈنلۈك

شەرقتىكى مۇسۇلمان رايونلار پۈتۈنلەي كارىدىن چىقتى. مۇسۇلمان خەلققە ئەخلاقى ۋە ئىجتىمائىي كېسەللەر يۇقتى. مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ يېمىرىلىشى ۋە شەرق مىللەتلىرى ئۇچرىغان بۈيۈك پالاكەتتە چوڭ رول ئوينىغان ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي كېسەللەر ئۇلارنىڭمۇ بېشىغا كەلدى.

ئەمما، شەرقتىكى مۇسۇلمان خەلقلەر نېمە بولۇپ كېتىشىدىن قەتئىينەزەر، دۇنيا مىللەتلىرىدە ئوخشىشى بولمىغان بەزى ئۇلۇغ ئەخلاقىي پرىنسىپلىرىنى، ئۈستۈن ئىجتىمائىي خۇسۇسىيەتلىرىنى داۋاملاشتۇردى. شەرقتە ئەخلاق ئىلمىي يوسۇندا پىشىپ يېتىلدى. ھەتتا ئەدەب ـ قائىدە، ئىغىر ـ بېسىقچىلىق، لاتاپەت ۋە نازاكەت قاتارلىق جەھەتلەردە ئۆز زاماندا ئېرىشكىلى بولمايدىغان ۋە غەربلىكلەر پەقەت شېئىر ۋە ئەدەبىياتىدىلا تەسەۋۋۇر قىلالايدىغان سەۋىيەگە يەتتى.

ئىنسانلار، بۇ جەمئىيەت ۋە خەلقلەردە بۈگۈنكى نەسىللىرىمىز خىيالىغىمۇ كەلتۈرەلمەيدىغان پەۋقۇلئادە ئەھۋاللارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى ئوقۇماقتا ۋە ئاڭلىماقتا... مەيلى جەمئىيەتتىكى ئىنسانلارنىڭ ياكى ئائىلە ئەزالىرىنىڭ بىر ـ بىرىگە مەھكەم باغلار بىلەن چېتىلغانلىقىنى ۋە بۇ چېتىقنىڭ خۇددى ئۇلارنىڭ ھۆجەيرىلىرىگىچە تەسىر قىلغانلىقىنى، ھەر تۈرلۈك ماددى ئۈستۈنلۈك ۋە مەنپەئەتتىن يىراق

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

شــەكىلدە ئــەۋلادتىن ئــەۋلادقا داۋاملاشــقانلىقىنى بىلمەكتــە. شــۇنداقلا ئــەجدادلارنىڭ ئــەۋلادلارغا كۆرســەتكەن شەپــقىتى، ئــەۋلادلارنىڭ ئــەجدادلارغا بولغــان هــۆرمىتى، چوڭلارنـــىڭ كىچىكلەرگـــە بولغـــان سۆيگۈســى، كىچىكلــەرنىڭ چوڭلارغـــا بولغـــان ئىهتىــرامى، ئايـــاللارنىڭ شــەرمى ـ هاياســى هــەققىدە تۇيغۇنلۇقــى، ئايـــاللارنىڭ بىـــر ـ بىرىگــە كۆيۈنشــى ۋە مېهــرى ـ مۇهــەببىتى، ياشــلارنىڭ دۇرۇســتلۇقى ۋە ئــەخلاقى پرىنسىپــلارغا ئىتائەتمـــەنلىكى، هۆرمەتلەنگـــەن كىشـــىلەرنىڭ باشـــقىلار بىلــەن بولغــان مۇناســۋىتى كــىيىم ـ كېچــەك ۋە دوســتلۇق هــەققىدىكى ئەنئەنــە ۋە ئــۆرپ ـ ئــادەتلىرىنى داۋاملاشتۇرۇشـــى ياخشـــى كۆرگــەن كىشىلىرىگــە كۆيۈنشــى ۋە ئۇلارغــا نەســىهەت قىلىشــى... ۋە يەنــە بۇنىڭغــا ئوخشــاش دەسلەپــتە قوبــۇل قىلىــش مۇمكىــن بولمايدىغــان، تەگدىشــى، ئوخششى كۆرۈلمىگەن ئىشلارنى كۆرمەكتە.

بــاللارنىڭ ئاتىلىرىغــا بولغــان هــۆرمىتى ۋە بــۇ يولــدا بــارلىقىنى پىــدا قىلغـــۇدەك دەرىجىگـــە يېـــتىپ بارغـــان ئىتائـــەتلىرى رەســـۇلۇللاهنىڭ «جېنىــڭ ۋە مېلىــڭ داداڭغــا ئــائىتتۇر» دېگــەن هەدىســـىدىن كەلمەكتــە ئىدى.

بـــاللارنىڭ دادىلىرىغـــا بولغـــان سۆيگـــۈ ـ مۇهـــەببىتى، ئۇلارنـــىڭ هـــەقلىرىنى ئـــادا قىلىشـــى يولىدىكـــى تىرىشـــچانلىقى پـــەقەت ئاتـــا ـ ئـــانىلىرىنىڭ هايـــات چېـغىغىلا مەخسـۇس ئەمـەس، بـەلكى ئـۇلار ۋاپـات بولغـــاندىن كېيىـــن، ئۇلارنـــىڭ دوســـت ۋە يېقىنلىـــرىنى زىيـــارەت قىلىـــپ (يوقـــلاپ)، كـــۆڭۈللىرىنى ئـــېلىش، ســـوۋغا بېـــرىش ۋە ئۇلارنـــىڭ بـــاللىرىنى، ئـــۇرۇق ـ تۇغقـــانلىرىنى سـۆيۈش ئـــارقىلىق داۋاملىشـــاتتى ۋە بـــۇ ئـــارقىلىق پـــەيغەمبەر ئەلەيهىســـسالامنىڭ: «ئـــەڭ چـــوڭ ياخشـــىلىق، بىـــر كىشـــــىنىڭ ئـــۆلۈپ كەتكـــەن دادىســـــىنىڭ دوســـــتلىرىغا قىلغـــــان ياخشىلىقىدۇر» دېگەن ئەمرىنى ئورۇندايتتى.

ئاتـــا ـ ئـــانىلار بالىلىرىغـــا قىلغـــان مېهـــر ـ شەپـــقىتى بىلـــەن نەســـىهەت ۋە ئىخلاســـىنىڭ بىردىنبىـــر مىســـالى بولـــدى. چۈنكـــى ئـــۇلار بـــالىلىرىنىڭ ئۆسـۈپ يېتىلىشـــى، تەربىيەلىنىشـــى ۋە بىلىـم ئـــېلىش ئۈچـۈن ئاتـــا ـ ئـــانىلىقنىڭ خۇشـــنۇدارلىقىدا ئـــۆزلىرىنىڭ پـــۈتۈن ئـــارزۇ ـ ئىســـتەكلىرىنى ۋە راهـــەت ـ پـــاراغەتلىرىنى خۇشـــاللىق بىلـــەن پىـــدا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلماقتا، ھەتتا قاراقورساق ئەرلەر ۋە ساۋاتسىز ئاياللارمۇ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆز باللىرىنى قىيىن ـ قىستاقا ئېلىشىنى ۋە ئۇرۇشىنى نورمال دەپ قارىماقتا. ھەتتاكى ئۇلارنىڭ كىچىككىنە ۋۇجۇدلىرىغا كېلىدىغان زىيان زەخمەتكىمۇ چىدىماقتا. باللىرىنىڭ ئۆسۈپ ـ يېتىلىشى ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك ئازاب ـ ئوقۇبەتكە بەرداشلىق بەرمەكتە ۋە ئالدىغا چىققان جاپا ـ مۇشەققەتكە سەۋر ـ تاقەت قىلماقتا ئىدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بۇ مۇئامىلىسىنى خەلقنىڭ ئىسىل تەبىقىسىدىن ئەڭ تۆۋەن تەبىقىسىگىچە بولغان ھەممە ئادەم ھۆرمەت بىلەن قوبۇل قىلاتتى ۋە بۇلارغا قارشى چىققانلارنى ئەخمەق ۋە ئەخلاقسىز دەپ قارىماقتا ئىدى.

ھارۇن رەشىيدىنىڭ ئوغۇللىرى ئەمىي ۋە مەئمۇنغا ئۇستازلىرى كىسائىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ھەققىدە قىلغان تەنبىھ ۋە ۋەسىيەتلىرى تارىختا بەكمۇ مەشھۇردۇر. بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ۋە شەرقنىڭ خاراكتېرىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان ئەڭ قىزىقارلىق ۋەقەلەردىن بىر مۇنداق ئىدى: شاھابىدىن گاۋرىدىن كېيىن تەختكە چىققان ئافغانىستان ھۆكۈمرانى تاجىددىن ئەلدىز بالىسىنى بىر ئۇستازغا تاپشۇرىدۇ. ئۇستاز بالىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدۇ. تاجىددىن ئەلدىز بۇ ئەھۋالنى بىلىپ دەرھال ئۇستازنىڭ قېچىپ كېتىشىنى ئەمر قىلىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: ”سىزنى بالىنىڭ ئانىسىدىن قوغداپ قالالمايمەن، ئۇنىڭدىن سىزگە بىر يامانلىق يېتىپ قېلىشى مۇمكىن“.

ئىسلام جەمئىيىتىدە چوڭلار بىلەن كىچىكلەرنىڭ ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ئىسلام مەپكۇرىسىنىڭ: ”كىچىكلەرگە شەپقەت، چوڭلارغا ھۆرمەت بىلدۈرمىگەن بىزدىن ئەمەس“ دېگەن ئاساسلىرىغا تاينىۋاتتى.

ھاياتنى بىر ئاددىي ـ ساددا ئۆتكۈزۈش، بىر ھايات شەكلىنى داۋاملاشتۇرۇش ۋە بىر شەكىلدە كۆرۈنۈش شەرق مەدەنىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىدۇر. بىر كىشى بىر ئىشنى قىلىشقا باشلىسا، ئۇنى چوقۇم بىر نەتىجە بىلەن ئاياغلاشتۇراتتى. بىرەر ئادەتنى ئۆزگەرتمەسلىككە ...

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كۆرستەلمەيتتى. ئايرىلىش، كېسەللىك، هورۇنلۇق، مەنپەئەتلەر... شۇنداق ھېچنەرسە ئۇنى پرىنسىپلىرىدىن ۋاز كەچكۈزەلمەيتتى.

ئائىلە ۋە جەمئىيەت ھاياتىنىڭ تايانچى، ھۆرمەت ۋە شەرەپىنىڭ ئۆلچىمى ھېچقاچان بايلىق ئەمەس ئىدى. بىر ئائىلىنىڭ بايلىق تەقسىماتى پۈتۈنلەي پەرقلىق ئىدى. قەبىلە ۋە قەۋملەردىكى ئىنسانلار مال ۋە مەرتىۋە جەھەتتىن ناھايىتى چوڭ پەرقلىنەتتى. بەزىلىرى بەكمۇ باي ۋە مال - مۈلۈك ئىگىسى، بەزىلىرى بولسا بەكمۇ يوقسۇل ئىدى. لېكىن ھېچكىم ئارىلىرىدا تەپرىقچىلىق بۆلگۈنچىلىك قىلىشقا، جەمئىيەت ۋە ئائىلىلەر ئارىسىدىكى ئىقتىسادىي پەرق تۈپەيلىدىن بەزىلىرىنى بەزىلىرىدىن ئۈستۈن تۇتۇشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. ئەگەر بىرسى بىرەر بۆلگۈنچىلىكنىڭ پۇرىقىنى ئالسا ياكى ھاقارەت بىلەن قارىغان كۆزنى كۆرگەن ھامان شىردەك غەزەپلىنەتتى. باشقىلارنىڭكىگە مېھمان بولۇپ بارغانلار ساھىبخانىلاردىن بىرەر ئېغىز يامان سۆز ئاڭلىسا، دەرھال ئۇ ئۆيدىن ئايرىلاتتى ۋە ساھىبخان بىلەن خۇددى بىر قولنىڭ بارماقلىرىدەك ئۆتەتتى.

ھەرقانداق بىر قەبىلىدىن بىر بىچارە - يوقسۇل ئۇ قەبىلىنىڭ باشلىقى ۋە بايلىرى بىلەن يوقسۇللۇقى سەۋەبىدىن كۆڭلىدە ئۆزىنى ھېچ تۆۋەن كۆرمەي، ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ناھايىتى ئەركىن - ئازادە، ئوچۇق - يورۇق پاراڭلىشالايتتى. باي ۋە ھۆكۈمدارمۇ ئۇستىبېشىنىڭ كونىلىقى ۋە يىرتىق - ياماق ئىكەنلىكىگە، ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا، جەۋھىرىنىڭ ساپلىقى ۋە خېمىرتۇرۇچىنىڭ پاكلىقىغا، ئىمانىنىڭ مەھكەملىكىگە ۋە ئىلمىنىڭ دەرىجىسىگە قارىماي ئىززەت - ئىكرام قىلاتتى ۋە ئۇنى شان - شەرىپىگە، نەسەبىگە ۋە مىجەز - خۇلقىغا لايىق يەرگە باشلايتتى.

ئۇ دەۋردە يوقسۇل كىشىلەر دەرت - ئەلەملىرىنى، ھايات مۇجادىلىسىدە ئۇچرىغان قىيىنچىلىقلىرىنى ھېچكىمگە بىلدۈرمەيتتى ۋە بۇ يولدا چىدامچان بولاتتى. سەۋر - تاقەت قىلاتتى. باشقا بىرىنىڭ ئۆز يوقسۇللۇقى ۋە دەرت - ئەلىمىنى بىلىپ قېلىشىغا بەرداشلىق بېرەلمەي پەرىشان بولاتتى.

www.munber.org

ھۆر ۋىجدانلىرى دىن ۋە نومۇسلىرىدەك ئەزىز ۋە قەدىرلىك بولغاچقا، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشقا ياكى پۇلغا سېتىشقا بولمايتتى. يالغانچىلىق ۋە خىيانەت ئارقىلىق جېنىنى قۇتۇلدۇرغاندىن قىيىن - قىستاقتا ئۆلۈشنى ئەۋزەل كۆرەتتى.

ھىندىستان تارىخى بۇ ھەقتە بىزگە بەكمۇ قىزىقارلىق ۋەقەلەرنى بايان قىلىپ بەرمەكتە. ئەلۋەتتە، باشقا مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ۋەقەلەر بار. شەيخ رادىياللاھ ئەل بەدۋانى **1957** - يىلى يۈز بەرگەن ئىنگىلىزلەرگە قارشى ئىسيانغا باشلامچىلىق قىلىشقا قاتنىشىش جىنايىتى بىلەن قارىلىنىپ، ئىنگىلىز ھاكىمىنىڭ ھۇزۇرىدا ئۆز تالىپلىرى تەرىپىدىن ھۆكۈم قىلىندى. ھاكىم بەزى دوستلىرى ئارقىلىق ئۇستازىنىڭ ئۇنىڭغا چاپلانغان بۆھتاننى رەت قىلسا، قويۇۋېتىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. لېكىن شەيخ بۇنى قەتئىي رەت قىلىپ: ”مەن ئىنگىلىزلەرگە قارشى يۈز بەرگەن ئىسياننى باشلاشقا قېتىلدىم، بۇنى قانداقمۇ ئىنكار قىلالايمەن؟“ دېدى. نەتىجىدە ھاكىم شەيخ رادىياللاھ ئەل بەدەۋاننى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

شەيخ ئۆلۈم مەيدانىغا ئېلىپ مېڭىلغاندا، ھاكىم ئۇستازىنىڭ ئالدىدا يىغلاپ تۇرۇپ: ”ھازىر بولسىمۇ بىرلا قېتىم: ”بۇ ماڭا قىلىنغان بۆھتان، مېنىڭ بۇ ئىش بىلەن مۇناسىۋىتىم يوق، مەن گۇناھسىز“ دېسىڭىزلا سىزنى چوقۇم قۇتۇلدۇرىمەن“ دېدى. ئۇستاز بولسا غەزەپلەنگەن ھالدا: ”ئۆز نەپسىم ئۈچۈن يالغان سۆزلەش ئارقىلىق بارلىق ئەمەللىرىمنىڭ يوققا چىقىشىنى ئۈمىد قىلامسىلەر؟ بۇنداق ئىشنى قىلىپ قالسام، ئۇ چاغدا بەكمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش قىلغان بولىمەن، بارلىق ئەمەللىرىم بىكار بولۇپ كېتىدۇ. مەن ئىنگىلىزلەرگە قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئىسيانغا شەخسەن قېتىلدىم. سىلەر ۋەزىپەڭلارنى ئورۇنداڭلار...“ دېدى ۋە شەيخ بەدەۋانىي ئۆلتۈرۈلدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزلىرى بىلگەن ۋە ئىشەنگەن نەرسىلەرنى ئۆز ئەينى، ئۇدۇللا ئېتىراپ قىلىشى پەقەت ئۆزلىرىگە خاس ئىشلاردىلا ئەمەس، بەلكى جەمئىيەت ۋە مىللەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك ھادىسىلەردىمۇ كۆپ كۆرۈلەتتى. كۈنىمىزدە ئىرقچىلىقنىڭ ئاساسىي

پرىنسىپلىرى ھالىغا كەلگەن يۇرتۋازلىق ۋە قەبىلىۋازلىقنى ئەسلا قوبۇل قىلمايتتى. يالغان سۆزلەش ۋە يالغان گۇۋاھلىق بېرىشنى ۋەتەن، مىللەت ۋە دىنلىرى ئۈچۈن ئەڭ ئەخمىقانە ئىش ۋە ئەڭ چوڭ گۇناھ دەپ قارايتتى. ئۇلار ئىسلامىي پرىنسىپلارنىڭ شەخسنى، مىللەتنى، شەخسىي ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ھالدا ﷲ نىڭ ئەمرلىرىگە مەھكەم ئېسىلاتتى.

﴿ئى مۆمىنلەر! خۇدالىق ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزەڭلارنىڭ ياكى ئاتا ـ ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇغقانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا (گۇۋاھلىق بېرىشكە) توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىڭلار، (گۇۋاھلىق بېرىلگۈچى) باي بولسا (ئۇنىڭغا رىئايەت قىلماستىن) ياكى پېقىر بولسا (ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماستىن) ھامان ئادىل گۇۋاھ بولۇڭلار، ﷲ سىلەردىن ئۇلارغا يېقىندۇر (يەنى ئۇلارنىڭ مەنپەئەتىنىڭ نېمىدە بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ). نەپسى خاھىشىڭلارغا ئەگىشىپ (ھەقىقەتتىن) بۇرۇلۇپ كەتمەڭلار. ئەگەر تىلىڭلارنى تولغۇساڭلار (يەنى گۇۋاھلىقتىكى پاكىتنى بۇرمىلىساڭلار)، ياكى گۇۋاھلىقتىن باش تارتساڭلار، مۇنداقتا ﷲ ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر[1]﴾

﴿ئى مۆمىنلەر! ﷲ نىڭ (ھەقلىرىنى) ئادا قىلىشقا تىرىشىڭلار، ئادىللىق بىلەن گۇۋاھلىق بېرىڭلار، بىرەر قەۋمگە بولغان ئۆچمەنلىكىڭلار (ئۇلارغا) ئادىل بولماسلىقىڭلارغا سەۋەب بولمىسۇن، (دۇشمىنىڭلارغا) ئادىل بولۇڭلار، بۇ (يەنى ئۇلارغا ئۆچمەن تۇرۇپ ئادىل بولۇشۇڭلار) تەقۋادارلىققا ئەڭ يېقىندۇر، ﷲ دىن قورقۇڭلار، ﷲ ھەقىقەتەن قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر[2]﴾.

﴿شۈبھىسىزكى، ﷲ سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلغاندا ئادىل ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ...[3]﴾

[1] سۈرە نىسا 135 ـ ئايەت.
[2] سۈرە مائىدە 8 ـ ئايەت.
[3] سۈرە نىسا 58 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

﴿- سۆز قىلغان (ھۆكۈم چىقارغان ياكى گۇۋاھلىق بەرگەن) چېغىڭلاردا ئادىل بولۇڭلار، (ھۆكۈم چىقىرىلغان ياكى گۇۋاھلىق بېرىلگەن ئادەم) تۇغقىنىڭلار بولغان تەقدىردىمۇ، الله غا بېرىلگەن ئەھدىگە ۋاپا قىلىڭلار، ئىبرەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن، الله سىلەرگە بۇ ئىشلارنى تەۋسىيە قىلىدۇ﴾[1]

كونىلارنىڭ ئېيتىشىچە، ھىندىستان بىرلەشمە رايونىدىكى مازفەرنىكەر ناھىيىسىنىڭ كاندەھلەر يېزىسىدا ھىندىلار بىلەن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىر پارچە زېمىن ئۈچۈن تالاش - تارتىش چىقتى. ھىندىلار بۇ يەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بۇتخانىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتسا، مۇسۇلمانلار بۇ يەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ مەسجىدى ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويىاتتى.

ئاخىرى ئۇلار شەھەرنىڭ ئىنگلىز ھاكىمىنىڭ ئالدىغىچە دەۋالىشىپ باردى. ھاكىم مەسىلىنى ۋە ھەر ئىككى تەرەپنىڭ دەلىللىرىنى تىڭشىدى. لېكىن بىر ھۆكۈم چىقىرالمىدى ۋە ئاخىرى ھىندىلاردىن: «بۇ يېزىدا ئېيتقان سۆزلىرى ئارقىلىق ھۆكۈم چىقارسام بولىدىغان، دۇرۇستلۇقى ۋە بىخەتەرلىكىگە ئىشەنگىلى بولىدىغان بىر مۇسۇلمان بارمۇ؟» دەپ سورىدى. ھىندىلار: "بار" دېدى ۋە ئالىم ۋە سالىھ بىر مۇسۇلمان شەيخنىڭ ئىسمىنى دەپ بەردى. ھاكىم ئادەم ئەۋەتىپ ئۇ كىشىنى چاقىرتىپ كەلدى. خەۋەرچى شەيخنىڭ يېنىغا كەلسە، شەيخ: "مەن ھېچبىر ئىنگلىزنىڭ يۈزىنى كۆرمەسلىككە قەسەم قىلغان" دېدى. خەۋەرچى ئەھۋالنى ھاكىمغا يەتكۈزدى. ھاكىم: "ھېچقىسى يوق، كېلىپ بۇ مەسىلىگە بولغان كۆز قارىشىڭنى ئېيتىپ بەرگىن" دەپ خەۋەر يوللىدى. شەيخ كەلدى ۋە ھاكىمغا دۈمبىسىنى قىلىپ تۇرۇپ: "بۇ داۋادا ھىندىلار ھەقلىق، يەر ئۇلارنىڭ..." دېدى. شۇنىڭ بىلەن ھاكىم قارارىنى چىقاردى. مۇسۇلمانلار دەۋادا يېڭىلىپ قالدى. لېكىن ئۇلار بىر مۇنچە ھىندىنىڭ كۆڭلىنى ئۇتتى. بىر گۇرۇھ ھىندى دەرھال مۇسۇلمان بولدى. ئەينى ۋاقىتتا مۇسۇلمانلار ئىلمىنى بىر مۇقەددەس ئامانەت ۋە الله نىڭ لۇتپى دەپ قارايتتى. ۋە ئۇنى بازاردىكى مالدەك سېتىشنى ئويلىمايتتى.

[1] سۈرە ئەنئام 152 - ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇنىڭ بىلەن گۇناھكارلارنىڭ يامانلىقىغا ياكى باندىتنىڭ دۈشمەنلىكىگە ياردەم قىلمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر زالىم نىزامنىڭ ياكى غەيرى ئىسلامىي ھۆكۈمەتنىڭ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشىنىمۇ ياقتۇرمايتتى.

ئىشەنچلىك مەنبەلەردىن پايدىلىنىپ يېزىلغان تارىخ كىتابلىرىدىن ئوقۇشىمىزچە، شەيخ ئابدۇررەھىم رامپۇرى (ھىجرىيە **1234** ـ يىلى تۇغۇلغان) رامپۇ شەھرىدە ھەر ئاي ئىسلام ئەمىرلىكىدىن ئالىدىغان ئون رۇپىيە (مىسىر جۇنەيدىنمۇ كىچىك پۇل بىرلىكى) گە يەتمەيدىغان قىسمەن مائاش بىلەن مۇئەللىملىك قىلاتتى. ئىنگىلىز ۋالىيسى ھاكەنس ئەپەندى ئۇنىڭغا بېرەيلى ئىنىستىتۇتىغا **250** رۇپىيە (**19** مىسىر جۇنەيھ) لىك مائاش بىلەن يۇقىسەك بىر ۋەزىپىگە تەكلىپ قىلدى (بۇ مائاشنىڭ ھازىرقى قىممىتى **50** سۇنەيھكە تەڭ كېلىدۇ) ۋە بۇ مائاشنى كېيىنچە تېخىمۇ ئۆستۈرۈپ بېرىدىغانلىقىغا ۋەدە بەردى. ئەمما شەيخ بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئۆزرە ئېيتتى ۋە: "بۇ ئون رۇپىيە ماڭا يېتىدۇ. ئەگەر بۇ ۋەزىپىنى قوبۇل قىلمىسام، بۇ ئون رۇپىيەدىن قۇرۇق قالىمەن" دېدى. ئىنگىلىز ۋالىي ھەيران بولغان ھالدا: "مەن ئۆمرۈم بويىچە بۇنداق ئىشقا ئۇچراپ باقمىدىم، مەن مائاشىڭىزنى ھازىرقىدىن نەچچە ھەسسە ئاشۇرۇپ بېرىۋاتىمەن. لېكىن سىز بۇلارغا پەرۋا قىلماي، كىچىككىنە مائاشقا قانائەت قىلىۋاتىسىز..." دەيدۇ. شەيخ بىئارام بولغان ھالدا ئۆيىدە ئۆزى بەكمۇ ياخشى كۆرىدىغان مېۋىلىك شەمشاد دەرىخى بار ئىكەنلىكىنى، ئەگەر بېرەيلىگە كەتسە، ئۇنىڭدىن مەھرۇم قالىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تۇرۇۋالىدى. ئەمما ئىنگىلىز ۋالىي شەيخنىڭ مەقسىتىنى ھېچ چۈشەنمەي: "مەن مېۋىلەرنى رامپۇردىن بېرەيلىگە ئاپىرىپ بېرىشكە تەييارمەن" دېدى. ئۈچىنچى قېتىم شەيخ ئەتراپىدا ئۆزىدىن دەرس ئېلىۋاتقان تالىپلىرىنىڭ بارلىقىنى، ئەگەر بۇ ۋەزىپىنى قوبۇل قىلسا، تالىپلىرىنىڭ دەرس ئالالمايدىغانلىقىنى بايان قىلدى. ئىنگىلىز ئۈمىدسىزلەنمەي يەنە: "مەن ئۇلانى بېرەيلىگە بېرىپ دەرس ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىمەن" دېدى. ۋە نىھايەت شەيخ ئەسلى مەقسىتىنى ئاشكارىلاشقا مەجبۇر بولىدۇ ۋە: "ئەتە رەببىم مەندىن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىلمىڭ ئۈچۈن قانچىلىك ھەق ئالدىڭ؟ دەپ سورىسا، مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن؟...“ دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىنگلىز ۋالىي ھەيران قالدۇ ۋە شەيخنىڭ ئالدىدا لام ـ جىم دېيەلمەيدۇ، شۇنداقلا بۇ ئارقىلىق ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەقىقىي غايىسىنى چۈشىنىدۇ. شەيخمۇ ھاياتىنى ھەر ئاي ئالغان ئون رۇپىيە مائاش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ.

ئىلىمنىڭ تىجارەت مېيدانىدىكى سېتىلىشىغا قارشى چىققان، ئېتىقاد ۋە شەرەپنىڭ مال ياكى مەنپەئەت بىلەن سېتىۋېلىنىشىغا توسالغۇ بولغان بۇ ئۇلۇغ روھ ۋە ئۇلار شەخسىيەت بىلەن زامانىمىزدىكى ئىلىم، پىكىر ۋە سەنئەت ئىناۋىتىنىڭ پەرىشانلىقىنى ۋە يۈرەك چىدىغۇسىز ئېغىر ئەھۋالىنى سېلىشتۇرۇپ بېقىڭ! كۆنىمىزدە ئۇرغۇنلىغان كىشىلەر ئىلمىنى، ئەقلىنى ۋە قابىلىيىتىنى خۇددى سېتىلىدىغان مالدەك بازارغا سالماقتا ۋە كىم ئاشتى ئۇسۇلى بىلەن كىم پۇلنى جىق بەرسە، ئۇنىڭغا ساتماقتا. ئۇلار ئىلمىنى ئېتىقاد، غايە، نەتىجە، ھەۋەس ئۈچۈن قوللانمايۋاتىدۇ. خېرىدار بەرگەن پۇل ئۇلارنىڭ بىردىنبىر غايىسىدۇر.

بۇ ھەقتە ئويلاندۇرىدىغان، ئۆكۈندۈرىدىغان ۋەقەلەرنى ھەر كۈن دېگۈدەك كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز. بىر قارىسىڭىز، تېخى تۇنۇگۈن ئىسلام ئاكادېمىيىسىدە ئىسلام ئىلىملىرى ۋە ئىسلام تارىخىدىن دەرس بەرگەن پروفېسسورنىڭ بۈگۈن قايسى بىر كاتولىك ئىنستىتۇتى بۇرۇنقى مائاشىدىن بەش جۇنەيھ كۆپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ يەرگە يۆتكەلگەنلىكىنى كۆرىسىز. ئىلگىرى مائارىپ ئىدارىسىدا ئىشلەۋاتقان تەكشۈرۈپ ـ تەتقىق قىلىشقا ھېرىسمەن، مەدەنىيەتلىك، بىلىملىك بىر باشقا ياشنىڭ ئېتىبارلىق ژۇرناللاردا ماقالىلىرىنى ئوقۇغان بولسىڭىز بىردىنلا رادىئو ياكى ئايرۇدۇرۇمدا ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز. بۇ زاتنىڭ ھايات يولى ۋە يۆلىنىشىنى ئۆزگەرتكەن سەۋەبىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سورىغىنىڭىزدا، يېڭى ۋەزىپىسىدە ئون جۇنەيھ كۆپ ئالغانلىقىنى بىلىسىز. پالانچى تەتقىقاتچى ئىسلام ئالەمىنىڭ بۈيۈك ئالقىشىغا ئېرىشىدۇ ۋە دەرھال تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە يۆتكىلىدۇ ياكى بىر ياۋروپا دۆلىتىنىڭ تەرجىمانى بولۇۋالىدۇ. ئىشنىڭ ئەڭ يامان تەرىپى شۇكى، بۇ ئىشلار پەقەت بىر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

نەچچە جۈنەي پۇلنى كۆپ ئېلىش ياكى پۇل ـ مال توپلاش ئارزۇسىدا قىلىندۇ. چۈنكى، دەۋرىمىزدە پارقىراق ئالتۇن هايات يولىنىڭ بىردىنبىر خوجايىنى، ئەقىل ۋە روهلارنىڭ رەقىبسىز هاكىمى بولۇپ قالدى.

ئىسلام تارىخىدىن ئوقۇشىمىزچە، ئاباسىيلارنىڭ مەشهۇر خەلىپىسى مەنسۇر بىر مەجلىستە بىر نەرسە يېزىش ئۈچۈن ئىبنى تاۋۇستىن قەلەم سورايدۇ. ئىبنى تاۋۇس بېرىشنى خالىمايدۇ. خەلىپە ئۇنىڭ قەلىمىنى نېمە ئۈچۈن بېرىشنى خالىمىغانلىقىنى، مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىسىنىڭ ئەمرىگە نېمە ئۈچۈن ئىتائەت قىلمىغانلىقىنى سورايدۇ. ئىبنى تاۋۇس: ”سېنىڭ بۇ قەلەم بىلەن گۇناه بولىدىغان بىرەر ئىشنى يېزىشىڭدىن ۋە شۇ ئارقىلىق مېنىڭمۇ ساڭا ياردەملەشكەن بولۇپ، بۇ گۇناهقا شېرىك بولۇپ قېلىشىمدىن قورقۇۋاتىمەن...“ دەيدۇ. مۇسۇلمانلار الله تائالانىڭ ئەمرىگە بويۇك ئىتائەتمەنلىك مانا مۇشۇنداق بىلەن مەهكەم ئېسىلغان ئىدى.

﴿ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناهقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار...﴾[1]

مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزلىرى رازى بولمايدىغان ۋە هايات پەلسەپەسىنى ياقتۇرمايدىغان بىر نىزامغا ۋە ئۇنىڭ ئىجرائىيە مەۋقىگە ئۆتۈشىنى خالىماسلىقى هەققىدىكى تەپسىلات ۋە رىۋايەتلەر تىللاردا داستان بولغان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا بۇ پرىنسىپلار ئىسلامىي هاياتنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدىلا يولغا قويۇلغان ئىدى. ئۆزىنى گۇناه ۋە زۇلۇمغا ياردەملىشىشتىن قەتئىي تارتىدىغان بۇ ئېسىل ئەخلاقىي ـ پەزىلەتنى، توغرا بولمىغان بىر نىزامغا قېتىلماسلىق ئۈچۈن كۆرسىتىلگەن بۇ مۇداپىئەنى، ئىسلام ئۈممىتىنىڭ مەنپەئەتلىرىگە توغرا كەلمەيدىغان ياكى ئۇنىڭغا زىيانلىق بولغان ۋە ياكى ئىسلام ئۈممىتىگە تۇزاق قورغانلارغا ياردەملەشمەسلىك ئۈچۈن قىلىنغان بۇ زېرەكلىكنى... شۇنداق، مانا بۇلارنىڭ هەممىسىنى بۈگۈنكى مۇسۇلمانلارنىڭ ياۋرۇپالىقلارغا يول قويۇشى بىلەن، ئەجنەبىيلەر

---

[1] سۈرە مائىدە 2 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان شۇ پارلاق زېھنلەر، يۇقىرى قابىلىيەتلەر، كۈچلۈك قەلەملەر ۋە قىممەتلىك ئەسەرلەر بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈڭ.

بىر تەرەپتە يات دۆلەتلەرنىڭ مۇسۇلمان دۆلەتلەردە ئۆز تەشۋىقاتلىرىنى قانات يايدۇرۇش، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەقلى ۋە قەلبىنى بۇراش، ياللىۋالغان غاپىل مۇسۇلمانلار ئارقىلىق ھەقىقەتلەرنى بۇرمىلاش ئۈچۈن نەشر قىلغان گېزىت - ژورناللىرىنىڭ باش يازغۇچىلىقىنى قىلىۋاتقان ئۇستا يازغۇچىلار ۋە مۇسۇلالمان ياشلار...

يەنە بىر تەرەپتە ساپ مۇسۇلمان، نەسلىدىن بولغان، مۇسۇلمان سەممىي، شەرمى - ھايالىق ئائىلىلەرگە مەنسۇپ، ئەجدادلىرى ھەقنى قوغداش ۋە باتىلنى يوق قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلغان، ئەۋلادلىرىغا شان - شەرەپ ۋە تىللاردا داستان بولغۇدەك تەگداشسىز تارىخ قالدۇرغان، تومۇرلىرىدا ئاتىلىرىنىڭ قانلىرى ئايلىنىۋاتقان، يۈزلىرىنىڭ رەڭگى ۋە قۇرۇقلىرىدىن ئېسىل نەسەبلىك ئىكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان بىر تۇركۇم ھۆرمەتكە سازاۋەر كىشىلەرمۇ يات ئەللەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلماقتا. قۇرئان كەرىم نازىل بولغان ئىسلام پەيغەمبىرى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىران ۋە رىم پادىشاھلىرىنىڭ سارايلىرىدا خىتاب قىلغان، ئىسلام دەۋاسىنى قانات يايدۇرغان، قەلبلەرگە ھەيۋەت ۋە ئىشەنچ بەرگەن، مۇسۇلمان قوماندانلارنىڭ جىھاد خۇتبىلىرىنى ئوقۇغان ئۇ ناتىق، پاساھەتلىك دىلى ياتلارنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغان ئىدى. شۇنداق، پەقەت ئىسلام قەھرىمانلىرىغا لايىق بولغان بۇ پاك دىل بىلەن ۋە پەقەت جىھاد مەيدانلىرىدا مۇكەممەللەشكەن بۇ پارلاق ۋە پاساھەتلىك سۆزلەر بىلەن پەزىلەتلىك دەپ بىلىنگەن بۇ گۇرۇھ پۇتبولچىنىڭ توپ ئوينىتىشى ياكى بىر بوۋاقنىڭ قەغەز پارچىلىرى بىلەن بەزلەنگىنىگە ئوخشاش مۇسۇلمانلارنى ئەخمەق قىلىۋاتقان يات دۆلەتلەرنىڭ تەشۋىق تەرغىبلىرىنى يايغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەجنەبى ھۆكۈمەتلەر مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسەتلىرىنى، مۇستەقىللىقىنى (ھۆرلۈكىنى)، ئىمانىنى، ئۆي - پىكرىنى ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلمىلىرىنى بىتچىت قىلىپ، پىتنە - پاسات تېرىدى ۋە ئاخىرىدا مۇسۇلمانلار ئەجنەبىيلەرنىڭ قۇلىغا، مالىيىغا ئايلاندى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ۋە يەنە بىز ”مۆھتەرەم“ دەپ ئويلىغان بۇ كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن ئەجنەبىي ھۆكۈمەتلەرنىڭ مۇسۇلمانلار ۋە ئەرەبلەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقانلىقىنى، پۈتۈن ئارزۇسىنىڭ مۇسۇلمانلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىكەنلىكىنى ئاڭلىدۇق... ئۇلار ياتلارنىڭ ”قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئۈزۈۋاتقان دۇنيانىڭ بىردىنبىر ھۆررىيەت نۇرى“ ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇردى.

ئەينى ۋاقىتتا بۇ كىشىلەرنىڭ ئەنگىلىيە رادىئوسىنىڭ ئەرەب دۆلەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئەرەبلەرنىڭ مەدەنىيەت ۋە پىكىر بىرلىكىنى قوغداش ئارقىلىق ئارىلىرىدىكى مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىش، ئەرەب ـ ئىسلام مەدەنىيىتىنى يېيىش، مۇسۇلمانلارغا شانلىق تارىخلىرىنى ۋە پارلاق مەدەنىيەتلىرىنى تونۇتۇش ـ ئەرەب دۇنياسىغا ھادىسىلەرنىڭ ئىچكى يۈزىنى ئۆز پېتى كۆرسىتىپ بېرىش، ۋەقەلەرنىڭ جەريانىنى بىتەرەپ ئورۇندا تۇرۇپ توغرا ۋە ساغلام بىر شەكىلدە يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەمگەك سەرپ قىلىۋاتقانلىقىنى ۋە بۈيۈك خىزمەتلەرنى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆپ ـ قايناپ چۈشەندۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆردۇق ۋە يەنە بۇ كىشىلەرنىڭ ئەجنەبىي دۆلەتلەرنىڭ خىيالىي دېموكراتىيىسىگە ئالدىنىپ، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي بىخەتەرلىك ۋە دۇنيا تىنچلىقىنى بەرپا قىلىش، ئاجىز مىللەتلەرنى ۋە قالاق دۆلەتلەرنى ھۆررىيەتكە ئېرىشتۈرۈپ، ئادالەت ۋە باراۋەرلىك بايرىقىنى تىكلەش، مەزلۇمنىڭ ھەققىنى زالىمدىن ئېلىپ، ئادالەت ئورنىتىش ئۈچۈن ئىشلەۋاتقانلىقى ھەققىدە ئەزۋەيلەپ قۇرۇق گەپلەرنى قىلىۋاتقانلىقىنى كۆپ ئوقۇدۇق ۋە ئاڭلىدۇق!

ئەگەر بۇ قۇرۇق گەپلەرنى قىلغانلارنىڭ ئېغىزىدىن چىقىۋاتقان سۆزلەرگە رازى بولمىسا، ئۇلار بۇ گەپلەرنى پەقەت ئىقتىسادىي مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن سۆزلىگەن بولاتتى. ياكى بۇلارنىڭ ھەممىسى قەلبلىرىنىڭ بىخسىشى ۋە يۇقىرى باھالىق بۇيۇملىرىنىڭ ئەرزانلىغانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. ياكى بولمىسا، مەنىلەرنى ئىپادىلىگەندەك سۆزلەرنىڭ يوقىلىشى ياكى ئەرەب تىلىنىڭ ئەرەبلەرگە بولغان تەسىرىنى يوقىتىپ قويغانلىقىدىن ئىدى. ئەگەر بۇلار ئېتىقادتىن، ئىتائەتتىن ۋە ئۇقۇملارنى جاي ـ جايىدا قوللىنىشتىن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كەلگەن بولسا، ئۇ ۋاقىتتا ئۇلار ھەقىقەتلەرنى بىلمىگەن، تۇيغۇلار ئالەمىنىڭ رېئاللىقىنى ئىنكار قىلغان ۋە يۈرەكلىرى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈگەن بولىدۇ.

بۇ ئەسىر قارىمۇقارشىلىق، زىتلىق ئەسىرىدۇر. بىر ئەدەبىياتچى ياكى گېزىتچى بۇگۈن ئىسلام ئۈچۈن جان ـ جەھلى بىلەن مۇجادىلە قىلغان مۇجاھىدلاردىن ياكى ئىسلام يېڭىلىقچىلىرىدىن بىرىنىڭ ھاياتى ھەققىدە قەھرىمانلىق روھى پۇرايدىغان (چىقىپ تۇرىدىغان) بىر كىتاب يازىدۇ، قەلەمگە ئالغان ماقالىنىڭ ياكى يازغان كىتابىنىڭ سىياھى تېخى قۇرىماي تۇرۇپ، قەلىمىنى قولىغا ئېلىپ، بىر ۋەتەن خائىنىغا ياكى كىرىم قىلىش ۋە سىياسىي مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن بىر يات سەنئەتكە ئالقىش، مەدھىيىلەر تۆكىدۇ ۋە ھېچقانداق قارشىلىققا ئۇچرىمايدۇ.

ئەرەب ھۆكۈمدارلىرىدىن بىرى بىر شائىرنىڭ ئىسمىنى سورايدۇ. شائىر ئۆزە ئېيتقان ھالدا، قانچە پۇل بەرسىمۇ ئىسمىنى ھېچكىمگە دەپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

”Sukkabi Aloki ھېچكىمگە بەرمەسلىككە ئەھدە قىلغان مەن، ئۇ بەكمۇ مۇھىمدۇر. ئۇنى ساتمايمەن، ئامانەتكىمۇ قويمايمەن“.

لېكىن يات ئەللەر ئۈچۈن خىزمەت قىلغانلار، يات ئەللەرنىڭ رادىئولىرىدىن زېھنلىرى قوبۇل قىلمايدىغان، كۆڭۈللىرى رازى بولمايدىغان پروگراملارنى سۇنغانلارنىڭ ياكى گېزىت چىقارغانلارنىڭ ۋە ياكى ئايلىق مائاشقا، پۇلغا كىتاب يازغانلارنىڭ ۋىجدانلىرى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ ئېتىدىنمۇ ئاددى ۋە ئەرزاندۇر. چۈنكى، بۇ ۋىجدانلار ئىجارىگە بېرىلمەكتە، سېتىلماقتا، ئەمما ئەرەبلەرنىڭ ئېتى ئىجارىگە بېرىلمەيتتى، سېتىلمايتتى.

شەرق دۇنياسىدىكى مۇناسىۋەت ۋە تەرتىپ ـ نىزام ئاساسەن مەنىۋي ئاساسلار ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىدى. بۇلار ئەقلىي، ياكى روھىي ياكى ۋىجدانىي بولاتتى. بۇ مۇناسىۋەتلەردە شەخسىيەتچىلىك ۋە ئۆزۈمچىلىكنىڭ ئورنى يوق ئىدى. بۇ ئارقىلىق ماددا ۋە مەنپەئەت بىلەن ئالاقىسى بولمىغان مۇناسىۋەت ۋە تەرتىپ ـ نىزاملار مەيدانغا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كېلەتتى. بۇ مۇناسىۋەت ئىنسانلارنىڭ قان تومۇرلىرىغا ۋە ھۇجەيرىلىرىگە سىڭىپ كەتكەن ئىدى. شۇڭا، دەۋرىمىزدىكى بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ۋە ئۇلارغا بولغان ھۇرمىتى بۇرۇنقى دەۋردە تالىبلارنىڭ ئۇستازى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ۋە ئۇلارغا بولغان ھۆرمەت ۋە سۆيگۈسىنىڭ ئالدىدا تۆگىنىڭ ئالدىدىكى تۇگمىنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ.

ھىندىستان ۋە خۇراساندىكى يولغا قويۇلغان ئوقۇتۇش سىستېمىسىنى تۈزگۈچى مەشھۇر ئەللامە نىزامىددىن ئەللەكۇھنەۋى (ھىجرىيە 1161 ـ يىل) نىڭ ئۆلۈم خەۋىرى ئۇنىڭ تالىپى سەييىد كامالىددىن ئەل ئازىم ئابادىغا يېتىپ بارغاندا، ئۇ بۇ ئېغىر قايغۇغا چىدىماي ۋاپات بولغان ئىدى. يەنە بىر تالىپى زارىف ئەل ئازىم ئابادىمۇ كۆپ يىغلىغانلىقىدىن كۆزلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان ئىدى. ئەمما، كېيىنچە بۇ خەۋەرنىڭ يالغان ئىكەنلىكى ئوتتۇرىغا چىقتى.[1]

زامانىمىز كىشىلىرىنىڭ ئەقلى بەلكىم بۇ مىسالنى قوبۇل قىلالماسلىقى مۇمكىن، ئەمما شەرقنىڭ روھىنى چۈشەنمىگەنلەر، شەرقتىكى تالىپنىڭ ئۇستازى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ۋە ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمىتىنى، سۆيگۈسىنى بىلمىگەنلەر بۇ رىۋايەتنى غەلىتە ھېس قىلمايدۇ ۋە ئۇنى يالغانغا چىقارمايدۇ.

ئەخلاق تارىخى ۋە پەلسەپەسى بىلەن ئاز ـ كۆپ شۇغۇللانغانلار مىلادىدىن تۆت ئەسىر بۇرۇن ياۋروپادا بىر پەلسەپە ئېقىمىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ. مىلادى 19 ـ ئەسىرگىچە بۇيۈك پەيلاسوپلار ۋە ئەخلاقچىلار بۇ ئېقىمغا خىزمەت قىلدى. بۇ ئېقىم ۋۇجۇد راھىتىنى ئۆزىنىڭ ئاساسى قىلغان ئىدى ۋە ئۇنى ئەخلاقنىڭ ئۆلچىمى، مۇئامىلىلەرنىڭ پرىنسىپى دەپ قوبۇل قىلاتتى. ۋە بۇ ئېقىم ياقلىغۇچىلىرىغا ھەر پۇرسەتتە دۇنيا ھاياتىدىن پايدىلىنىشنى ۋە زاماننىڭ ھەر مەزگىلىنى غەنىمەت بىلىپ قەدرىگە يېتىشكە تەۋسىيە قىلاتتى.

كېيىنچە بۇ ئىككىگە ئايرىلدى:

---

[1] نۇزھەتۇل خەۋاتىر ”ئابدۇلھەي ئەلھاسانى“ 5 ـ جىلد.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

1 ـ شەخسىيەتچىلەر.

2 ـ مەنپەئەتچىلەر.

شەخسىيەتچىلەر مۇنداق دەيتتى:

ئىنسان بىلەن ھېسسىياتى ئارىسىدا ھېچقانداق توسالغۇ قويماسلىق كېرەك. ئىنسان دۇنيانىڭ راھەت ـ پاراغىتىدىن خالىغىنىچە پايدىلىنىشى كېرەك. خۇشاللىق بولسا راھەت ـ پاراغەت ئىچىدە كەيپ سۈرۈش ۋە نەپسىنىڭ ئارزۇلىرىنى قامداش، بەخت ـ سائادەت شىڭگىللىرىنى ئىككى قوللاپ ئۈزۈشتىن ئىبارەتتۇر.

مەپەئەتچىلەرنىڭ قارىشىچە: بۇ ئېقىمنىڭ مۇناسىۋەتلىك ماددىلىرى بويىچە بىرىنچى ۋەزىپە ئىنسانىيەت ئالەمىدە ئىنسانلارنىڭ ئۆزى بىلەن راھەت ۋە تاماشىلىرىنىڭ ئەڭ كۆپ قىسمىنى تەشكىل قىلىدىغان ”مەنپەئەت“ نى تەمىن ئېتىشتىن ئىبارەتتۇر. ئۇلارنىڭ قارىشىچە مۇئامىلىنىڭ ئۆلچىمى بولۇپ، ئىنسانىيەتنىڭ كۆپ قىسمىغا راھەت ـ پاراغەت ئاتا قىلىدىغان بارلىق ئىش ـ ھەرىكەت ئەخلاققا ماس كېلىدىغان، توغرا ئىشلاردۇر. سائادەت بولسا، ئىنسانلارنىڭ راھەت پاراغىتى كۆپىيىپ، ئەلەم ۋە ئازابلىرىنىڭ ئازىيىشىدىن ئىبارەتتۇر.

بۇ ئېقىمنى ئوقۇپ، تەتقىق قىلغانلار بۇ ئېقىمدىكى راھەت ـ پاراغەتكە بېرىلىدىغان ماددى روھنى ۋە بۇ روھتىكى ئارزۇلارنىڭ تۆۋەندىن يۇقىرىغا يامىشىش ئۇچۇن ئېلىپ بارغان ئىش ـ ھەرىكىتىنى ئاسانلا ھېس قىلالايدۇ. بۇ ئەھۋال شەرق دۇنياسىنىڭ تەبىئىتىگە ۋە ساماۋىي دىنلارنىڭ نەزەرىيەسىگە پۈتۈنلەي خىلاپ. ئەمما بۇ ماددىي ئارزۇ غەرب پەلسەپەسىگە، ئەخلاقىغا، ئەدەبىياتىغا ۋە مەدەنىيەتكە كەڭ كۆلەملىك تەسىر قىلغان بولۇپ. غەربنىڭ ئەنئەنىلىرى ۋە ھاياتى ئۇستىدىكى ھاكىمىيىتىنى تا ھازىرغىچە داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە.

كېيىنچە ئېقىمنىڭ ياقىلغۇچىلىرى مەنپەئەتنىڭ دىئاگنۇزىنى ۋە ئۆلچىمىنى ماددىغا يۆلەپ قويىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پىكرى ماددىدا ئىدى. نەتىجىدە ساپ ماتېرىيالىزم شەكىلگە كىردى. چۈنكى ماتېرىيالىزم تۈيغۇ ئورگانلىرى بىلەن سېزىلمىگەن، سان، ئۆلچەم ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تارازىدا تارتىلىپ ئۆلچەنمەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلمايتتى. راھەت - پاراغەت بەرمەيدىغان نەرسىگە ئاسانلىقچە ئىشەنمەيتتى. ھەتتا بۇ ئېقىمنىڭ ئاساسچىسى ئەپىكۇر (مىلادىتىن بۇرۇنقى 271 - يىلى) بارلىق مۇئاملىنىڭ ئاساسىدا مەنپەئەت ياتىدىغانلىقىنى، راھەت بېغىشلىمايدىغان نەرسىنىڭ ھېچ قىممىتى يوق ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ئېلان قىلغان ئىدى. ئۇنداقتا، غەربنىڭ قەدەممۇ قەدەم ئالغا ئىلگىرىلەپ، پىشىپ يېتىلگەن ئىدىيە ۋە تەبىئىتى، قانداق قىلىپ ئەسىرلەر ۋە نەسىللەر بويى ماددىي راھەتكە بېرىلىپ كەتتى؟

مانا بۇلارنىڭ نەتىجىسىدە غەربنىڭ زېھنى ۋە ئەسىرنىڭ مەنتىقى راھەت - پاراغەت بەرمەيدىغان، تۇيغۇ ئەزالىرى بىلەن ھېس قىلغىلى بولمايدىغان مەنپەئەتنى قولغا كىرگۈزۈشكە مۇۋەپپەق بولالمىدى ۋە بۇ ئارقىلىق ياۋروپانىڭ ئەقىل - ئىدرىكى ماتېرىيالىزمنىڭ قوغدىغۇچىسى بولۇپ قالدى. ئەخلاقنى ماددىي مەنپەئەت بىلەن تەمىنلەيدىغان، جەمئىيەتنى راھەت - پاراغەتكە ئېرىشتۈرىدىغان، ئىنسانلارنى ھۇزۇر - ھالاۋەت ۋە راھەت - پاراغەت تۇرمۇشقا ئىگە قىلىدىغان ئۆلچەمدە توغرا ۋە گۈزەل دەپ قوبۇل قىلاتتى. نەتىجىدە ماددىي مەنپەئەت ئەخلاقنىڭ ئۆلچىمى، ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ بىردىنبىر پرىنسىپى بولۇپ قالدى. ماددىي ئۆلچەملىرىگە كىرمەيدىغان، بۇرۇنقى ئىستىلاھلاردا ئەخلاقىي ياكى دىنىي ئېتىباردىن باشقا ھېچقانداق قىممىتى بولمىغان ئەخلاق ئۇقۇمى كۈندىن - كۈنگە قەلب ۋە ئىدىيىسىدىكى ھاكىمىيىتىنى يوقاتتى. ياقىلغۇچىلىرىنى يوقىتىپ قويىدى ۋە نەتىجىدە ئاتا - ئانىنىڭ بالىلىرىغا بولغان شەپقىتى ۋە ئەر - خوتۇنلارنىڭ بىر - بىرىگە بولغان سۆيگۈ - مۇھەببىتىگە ئوخشاش بۇرۇنقى ئەسلىمە ۋە ئۆتمۈشنىڭ قالدۇقلىرىغا ئايلىنىپ قالدى ۋە ئەخلاقنىڭ ئورنىنى تا ھازىرغىچە تەسىرىنى يوقاتمىغان، قىممەت - ئېتىبارى بارغانسېرى يۇكسەلگەن سانائەت بۇيۇملىرى، ئىجادلار، مەھسۇلاتلار، ئىرقچىلىق ۋە مىللەتچىلىك ئىگەللىدى.

بۈگۈن زامانىۋى جەمئىيەت سىياسىي، سانائىي ۋە ئىقتىسادىي ئاساسلار ئۈستىگە قۇرغان ئىجتىمائىي نىزاملىرى بىلەن ئائىلىۋى مۇناسىۋەتلەردىن، قان قېرىنداشلىقتىن ۋە ئەخلاقىي ئاساسلاردىن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پۈتۈنلەي مەھرۇم ھالدا ياشىماقتا. يەنى شەخسلەرنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرى جەمئىيەتتە ھۇزۇرسىزلىق پەيدا قىلمىغاندەك، جەمئىيەتنىڭ ئاساسىي نىزامىغا تەسىر قىلمايۋاتىدۇ ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئېقىشىغا توسقۇنلۇق قىلمايۋاتىدۇ؛ بالىنىڭ دادىسىغا قارشى چىقىشى، ئايالنىڭ رەسۋاچىلىقى ياكى ئېرىنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىشى، يولدىن چىقىشى، ئەرنىڭ يامان ئىشلارنى قىلىشى ياكى ئايالنىڭ ئېرىگە خىيانەت قىلىشى بەك مۇھىم ئەمەس دەپ قارالماقتا...

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بەشىنچى بۆلۈم

ئىسلامنىڭ دۇنياغا رەھبەرلىك قىلىشى

بىرىنچى قىسىم

ئىسلام دۇنياسىنىڭ تەرەققىي قىلىشى

پۈتۈن دۇنيانىڭ جاھىلىيەتكە يۈزلىنىشى

ئالدىنقى بۆلۈملەردە بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، خىرىستىئان ياۋروپا بەزى تارىخي، ئەقلي ۋە تەبىئي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن پەيغەمبەرلەردىن قالغان ھەر تۈرلۈك روھىي ئاساسلاردىن، ئەخلاقي ئېتىبارلاردىن ۋە ئىنسانىي قىممەتلەردىن يىراقلىشىپ، ماتېرىيالىست جاھىلىيەتكە يۈزلەنگەن؛ شەخسىي ھاياتىدا ماددىي مەنپەئەت ۋە راھەت ـ پاراغەتتىن، سىياسىي ھاياتتا كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە ئۈستۈنلۈكتىن، ئىجتىمائىي ھاياتتا چېكىدىن ئاشقان مىللەتچىلىكتىن باشقا ھېچنەرسىگە ئىشەنمەسلىككە باشلىغان؛ ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتىدە ۋە ئەخلاقي ئېتىبارلىرىدا چوڭ ئۆزگىرىش پەيدا قىلىپ، ئۇلارنى ھەرخىل ماشىنىلار بىلەن ئالدىغان؛ غايە ۋە نىشانلىرىنى خورلىغان ۋە ھايات لىنىيىلىرىنى ئۆزگەرتكەن ئىدى. خىرىستىئان ياۋروپا ئەخلاقي تەربىيە، روھىي ئوزۇقنى داۋاملىق كەمسىتىپ،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن بارلىق ئاساسلارنى ئىنكار قىلىپ، ئىجاد ۋە كەشپىياتلىرىنى تېزلاشتۇرۇش، ئەخلاقىي ۋە دىنىي تۇسالغۇلارنى ئېلىپ تاشلاپ، كۈچكە ۋە زۆرۈر بىر ماددىي ئىمكانغا ئېرىشىش ئارقىلىق ئاجىزلارنى ئېزىدىغان، نەسىللەرنى ۋە مىللەتلەرنى خانىۋەيران قىلىدىغان قورقۇنچلۇق كۈچ ھالىغا كەلدى. شۇنداق، مۇسۇلمانلارنىڭ ھايات سەھنىسىدىن چېكىنىشى، مىللەتلەرنىڭ ۋە دۇنيانىڭ رەھبىرى ئورنىدىن ئايرىلىشى، دىن ۋە دۇنيا ئىشلىرىدىكى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىشلىرى، ئۆزلىرىگە ۋە قېرىنداشلىرىغا قارشى ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرى نەتىجىسىدە، ياۋروپالىقلار مىللەتلەرنىڭ داھىيسى بولدى ۋە بۇ ئارقىلىق خىزمەتچىسى قالمىغان ھايات ۋە مەدەنىيەت كېمىسىنىڭ رولىنى ۋە دۇنيا رەھبەرلىكىنى مۇسۇلمانلاردىن ئۆتكۈزۈۋالدى. نەتىجىدە پۈتۈن دۇنيا مىللەتلىرى جەمئىيەتلىرى ۋە مەدەنىيەتلىرى بىلەن بىللە ماتېرىيالىزملىق جاھىلىيەت پاراۋۇزى سۆرىگەن مەنزىلگە قاراپ ئۇچقاندەك ئىلگىرىلىگەن ۋاگونغا ئوخشاپ قالدى. مۇسۇلمانلارمۇ باشقا مىللەتلەرگە ئوخشاش، قوللىرىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان، چارىسىز يولۇچىلارنىڭ ئەھۋالىغا چۈشۈپ قالدى. ياۋروپا كۈچ - قۇۋۋەت ۋە سۈرئەت جەھەتتىن تېز ئالغا بېسىپ، ماددىي قورال ۋە ۋاستىلىرى كۆپەيگەنسېرى، بۇ ئىنسانىيەت ۋاگونلىرى جاھىلىيەت مەنزىلگە قاراپ ئىلگىرىلىۋاتاتتى. شۇنداق! ئاتەشكە، يوقلۇققا، ئازاب ۋە ئۆلۈمگە، ئىجتىمائىي تاشقىنلىققا، ئەخلاقىي چېكىنىشكە، ئىقتىسادىي بوھرانغا، روھىي ۋەيرانچىلىققا قاراپ ئىلگىرىلەۋاتاتتى. مانا بۈگۈن ياۋروپا ئەڭ تېز سۈرئەتلىك پويىزدىنمۇ ئېشىپ كېتىۋاتماقتا. ئۇ ئايروپىلان تېزلىكى بىلەن ھەتتا ئاتوم ئېنېرگىيىسى بىلەن غايىسىگە يېتىش خىيالىدا يۈرمەكتە.

ياۋروپا پەلسەپەسىنىڭ دۇنياغا تارقىلىشى

ھازىر دۇنيانىڭ ھېچبىر يېرىدە يەنى ئامېرىكا، ئافرىقا ۋە ئاسىيادا ياۋروپالىقلارنىڭ ئېتىقاد ۋە ئىدىيىسىگە قارشى چىقىدىغان، كۆز -

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قاراشلىرىنى تەنقىد قىلىدىغان، ماتېرىيالىزمغا تايانغان ھايات نىزامىنى ۋە بىغىسىغان جاھىلىيەت پەلسەپەلىرىنى سوراقىقا تارتىدىغان ھېچقانداق جەمئىيەت ۋە مىللەت يوق. بىز ئاگلاۋاتقان، كۆرۈۋاتقان سىياسىي تالاش ـ تارتىشلار ۋە مىللەتلەر ئارا توقۇنۇشلار ئەسلىدە رەھبەرلىك دەتالىشى ۋە ئورتاق غايىنىڭ قوماندىنىنى تەيىنلەش غەۋغاسى ئىدى. دۇنيانىڭ مەركىزى بولۇپ قولغان دەرىجىدىن تاشقىرى دۆلەتلەر ئۆزئۆندىن بېرى يەر يۈزىنىڭ كىرىم مەنبەلىرىنى، ئېنېرگىيە ئامبارلىرىنى، بازارلىرىنى، قالاق دۆلەتلىرىنى ۋە دۇنيا رەھبەرلىكىنى مۇستەبىت مېتودلىرى ئارقىلىق ئۆز قولىدا تۇتۇپ كېلىۋاتقان ئىنتىپاقداشلىرىنىڭ بۇ ئورۇندا يەنە تۇرۇۋېرىشىنى خالىمايتتى. ئەمەلىيەتتە، دەرىجىدىن تاشقىرى دۆلەتلەر ئىلىم، كۈچ ـ قۇۋۋەت، نىزام، ئىنتىزام، ئەقىل ۋە تېخنىكىدا ئىنتىپاقداشلىرىدىن تۆۋەن تۇرمايتتى. ھەتتا ئۇلاردىن نەچچە ھەسسە ئۈستۈن بولۇپ. ئەمما ئۇلارنىڭ غايىسى باشقا ئىدى. باشقا ساھەلەرگە سېڭىپ كىرىشنى ئويلايتتى. خىرىستىئان دىنىنىڭ تەشۋىق ـ تەرغىباتلىرىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش ئارزۇسىدا تولغىناتتى. يەر يۈزىدە ئادالەت ئورنىتىش، مىللەتلەرنى دىن ۋە تەقۋادارلىققا يۈزلەندۈرۈش، ئىنسانىيەتنى ماتېرىيالىزمنىڭ ئازغۇن دولقۇنلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئەخلاق ۋە روھانىيەت ساھەللىرىغا چىقىرىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئەمما ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس!

كوممۇنىست رۇسىيەنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇ، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ پىشىپ ـ يېتىلگەن بىر مېۋىسىدىن ئىبارەت خالاس. رۇسىيەنىڭ ياۋرۇپا جەمئىيەتلىرىدىن ۋە دۆلەتلىرىدىن ھېچ پەرقى يوق. لېكىن رۇسىيە ياۋرۇپالىقلارنىڭ ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى، بەزىدە كۆرسىتىپ، بەزىدە تىقىپ قويغان، يۈز يىللاردىن بۇيان ئەخلاق ۋە ئىجتىمائىي پرىنسىپ قىلىپ ئۆزلەشتۈرۈۋالغان ئىككى يۈزلىمچىلىك ۋە يالغانچىلىق پەردىسىنى پۈتۈنلەي ئېلىپ تاشلىغان ئىدى. لېكىن رۇسىيە دىنسىزلىقتا، ماتېرىيالىست ھايات پەلسەپەسىدە ۋە ئازغۇن ماتېرىيالىزملىقتا بۇ مىللەت ۋە دۆلەتلەردىن تېخىمۇ بەك ئېشىپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كەتتى. چۈنكى رۇسىيە دۇنيا رەھبەرلىكىنى قولغاكىرگۈزۈپ، پۈتۈن ئىنسانىيەتنى تېزراق قىسماققا ئېلىش ئارزۇسىدا ئىدى.

ئاسىيا مىللەتلىرى ۋە دۆلەتلىرى

شەرق خەلقلىرى، ئاسىيا مىللەتلىرى ۋە دۆلەتلىرىنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلارمۇ ياۋروپا جەمئىيىتىنىڭ مەدەنىي ۋە سىياسىي غايىسىگە قاراپ يۈرمەكتە. ئەخلاقتا، ئەنئەنىلەردە ۋە ئىجتىمائىي مۇئامىلىلەردە ئۇلارنى تەقلىد قىلىشقا باشلىدى. غەربنىڭ كائىنات ۋە ھايات كۆز ـ قارىشى بىلەن ئۇلارنىڭ كائىنات ۋە ھايات كۆز قارىشى ئارىسىدا ھېچقانداق پەرق يوق. ھەممىسى ئوخشاش نەرسىلەرنى ئويلايدۇ. غەربنىڭ ھايات يولى، ئەخلاق كۆز ـ قارىشى ۋە ئوقۇتۇش سىستېمىسى قانداق بولسا، ئۇلارنىڭمۇ شۇنداق. ئەمما يات مىللەتلەرنىڭ بويۇنتۇرۇقى ئاستىدا ئەقىلسىز مىللەتلەرگە ئوخشاش باشقىلار تەرىپىدىن ئىدارە قىلىنىشنى ياقتۇرمايتتى.

شۇنداقلا، ياۋروپا مىللەتلىرى ۋە دۆلەتلىرىنىڭ ئۆز ئۈستىگە ھاكىمىيەت قۇرۇپ، ئۆزلىرىنى قانات ئاستىغا ئېلىشىنى، كىرىم ۋە ئېنېرگىيە مەنبەلىرىنى تالان ـ تاراج قىلىشىنى ئارزۇ قىلمايتتى. شەرقتە، ئافرىقىدا ۋە ئاسىيادا بۇنىڭغا ئوخشاش دۆلەت ۋە ئىمپېراتورلۇقلارنىڭ قۇرۇلۇشىغا، دۆلەتلەرنىڭ ئىچ ۋە سىرتتا ئۇزۇن ۋاقىت ياۋروپالىقلار تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغانلىقىغا ئوخشاش تەكرار بۇ دۆلەتلەر تەرىپىدىن تالان ـ تاراج قىلىنىشقا رازى بولمايتتى. ئەمما، ياۋروپالىقلارنىڭ ماتېرىيالىزملىق ھايات كۆز قارىشىنى رەت قىلىش، ھايات شەكلىنى ۋە ئەخلاق قۇرۇلمىلىرىنى يېمىرىپ تاشلاش، پەلسەپە ۋە پرىنسىپلىرىنى تەنقىد قىلىپ، ئۇنى ئىچ ـ ئىچىدىن تۈگەشتۈرۈۋېتىش ئۇلارنىڭ ئەقلىگە كېلىپ قويمىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ياۋروپالىقلارنىڭ ھەر تۈرلۈك ھەرىكەت ۋە مۇئامىلىلىرىنى ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن قوبۇل قىلغان ئىدى ۋە ئۇلارنى بەكمۇ چوڭ بىلىپ كەتكەن ئىدى...

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بۇ مىللەتلەر بىر پۈرسەت تېپىپ ئۆز مۇستەقىللىقىنى ئېلان قىلىش بىلەن ئۆز ئەخلاق ۋە پرىنسىپلىرى قايتا تىرىلىشكە باشلىدى. جاھىلىيەتتىكى ھاياتلىرىنىڭ ھەقىقىي چېھرىسى پۈتۈن رەزىللىكى بىلەن ئاشكارىلاندى، رەھىمسىزلىك، قانخورلۇق، ئار ۋە نومۇسقا تېگىش، بۇلاڭچىلىق، قاتىللىق ۋە ئاغدۇرمىچىلىق بۇ چېھرىنىڭ ئۆچمەس خاتىرىسىدۇر. چۈنكى، مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلغان بەزى ئاسىيا مىللەتلىرىدە ۋەھشىي ھايۋانلارنىمۇ دەھشەتكە سالىدىغان، كۆڭۈل رايىنى ياندۇرىدىغان، سەت ۋە قورقۇنچلۇق رەزىللىكلەر كۆرۈلگەن ئىدى. بەزى مىللەتلەرگە دىنىي، سىياسىي ۋە ئىرقىي مۇتەئەسسىپلىكى بىلەن تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن مۇئامىلىلەر راۋا كۆرۈلگەن ئىدى. بىر-بىرىدىن تارتىۋېلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەن بوۋاقلار، ئاۋۋال نومۇسىغا چېقىلىپ ئاندىن ۋەھشىيلەرچە، ھاياسىزلارچە قەتل قىلىنغان ئاياللار، زەھەرلىك يىڭنىلەر بىلەن ئۆمرىنىڭ باھار پەسلىدە ئۆز دۇنياسىنى يوقىتىپ قويغان قىزلار، خانىۋەيران قىلىنغان ئۆيلەر، گۈرۈلدەپ كۆيگەن ئوتلار، دەھشەتلىك بومبىلار... ۋە يەنە نېمىلەر، قانداق پاجىئەلەر... ئىشغال قىلغان يەرلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىلدى. خەلققە قورال-ياراق ئالدىدا ئەجەل تەرى ئاققۇزدى. قان ۋە ئار-نومۇس ئۈستىگە سايە تاشلىغان بۇ ۋەھشەت بۇلۇتى يۇرت-يۇرتلارنى ئادەمسىز چۆلگە ئايلاندۇردى. تارىختا كۆرۈلمىگەن ئەڭ ۋەھشىي قىيناش ئۇسۇللىرىدا جان بەرگەن ۋە ۋەھشىيلەرچە ئۆلتۈرۈلگەن ئاياللار بىلەن بىرگە ئۆز ئار-نومۇسىنى كىرلىتىشتىن ئۆلۈمنى ئەلا بىلىدىغان قانچىلىغان ئىپپەتلىك خانىملار زەھەرلىك يىڭنىلەر بىلەن جان تەسلىم قىلدى. مەيلى مەدەنىي دۆلەتلەردە ياكى ئىسلام دۆلەتلىرىدە بۇنىڭغا ئوخشاش ئىنسانلارنى قىڭغىر قاخشاتقان يەنە قانچىلىغان زۇلۇملار...

شۇنى ئېنىق ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسى مىللەتلەرنىڭ ئۆز دۆلەتلىرىدە كۆرگەن دىنىي بېسىمدىن ۋە ئامما ئارىسىدىكى پاجىئەلەردىن، مەدەنىيەت ۋە دىنلىرى دۇچ كەلگەن بېسىم ۋە ھۇجۇملاردىن ئايرىم ۋەقەلەر ئىدى. چۈنكى جاھانگىر دۆلەتلەر چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالغان بىچارە مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تىللىرىغا ئەڭ خەتەرلىك شەكىلدە ھۇجۇم قىلىشۋاتماقتا. خەلقنى ياسالما بىر تىل قوللىنىشقا مەجبۇرلىماقتا. دوقمۇش ـ دوقمۇشقا ئورۇنلاشتۇرغان جاسۇسلۇق تەشكىلاتلىرى خەلقنىڭ قانچىلىك مەدەنىيەت ۋە كۇلتۇر ئەسەرلىرى بولسا، ھەممىنى يوق قىلىشقا تىرىشماقتا ۋە بۇ يولدا ھەر تۈرلۈك يالغان ۋە بوھتانلارنى ئويدۇرماقتا. ھەر كۈنى بۆرە بىلەن قوزىنىڭ ھېكايىسى تەكرارلانماقتا. ئۆتمۈش ۋە مەدەنىيەت قاراۋۇللىرىنى ۋەزىپىلىرىدىن ئېلىپ تاشلاپ، تىجارەت ۋە تۇرمۇش ئىشىكلىرىنى تاقىۋالماقتا. كۈلكىلىك ۋە ئاقماس سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ خەلقنىڭ دۇكانلىرىنى ۋە تىجارەت يەرلىرىنى ئېتىۋەتمەكتە. مال ـ مۈلۈكلىرىنى مۇسادىرە قىلماقتا.

مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بۇ مىللەتلەر دىن ۋە ئەخلاق جەھەتتىن پۈتۈنلەي ۋەيران بولدى. قەلبلىرىگە مال ـ مۈلۈك سۆيگۈسى ئورۇنلاشتى شەخسىيەتچىلىك ۋە نەپسانىيەتچىلىك شەيتانىنىڭ قولىغا چۈشتى. ھەتتا رەھبەرلىرى بىلەن چىقىشالماي ئۇلارنى بەزدۇرۇلۇۋەتتى. مال باھاسى مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ئۆرلىدى.

ھۆكۈمەت مال باھاسى تەھدىتىگە قارشى چىقىۋېدى، تىجارەت ماللىرىنى بازاردىن ئەچىقىپ كەتتى. خەلق كىيىم ـ كېچەك ۋە يېمەك ـ ئىچمەك تاپالمايدىغان ھالغا چۈشتى، ئېھتىياجىنى قامدىيالمىدى ۋە ئامالسىز سودىگەر قويغان باھادا ئېلىشقا مەجبۇرلاندى. نەتىجىدە بازارلاردا قۇرۇقدالدى، جىنايەتلەر، خىيانەتلەر، پارا ۋە بۇلاڭ ـ تالاڭلار ئەۋج ئالدى. باشقۇرغۇچىلار بىلەن سودىگەرلەر مۇسابىقىلىشىۋاتقان ئىككى ئات ياكى مەيدانغا چۈشكەن ئىككى رەقىبكە ئوخشاش، ھەر كۈنى بىرى يەنە بىرىنى يېڭىپ، يوق قىلىش ئۈچۈن تىنىم تاپماس ئەھۋالغا كەلگەن ئىدى. بىچارە خەلق ئىككى تۈگمەن تېشى ئارىسىدا قالغان بۇغداي دانچىلىرىغا ئوخشاش نېمە قىلىشنى بىلەلمىدى.

دىنىي زاتلار ۋە ئىسلاھاتچىلار بۇ مىللەتلەرگە يېڭى بىر ھايات بەخش ئېتىش ۋە ئۇلارغا ئەخلاق، پەزىلەت، ئىشەنچ ۋە ئىقتىساد روھىنى سىڭدۈرۈش ئۈچۈن ھەرقانچە كۈچىگەن بولسىمۇ مۇۋەپپىقىيەت قازىنالمىدى ۋە نىھايەت مۇنداق بىر مىللەتنى ئىسلاھ قىلىپ تۈزىتىشتىن يېڭىدىن بىر مىللەت يارىتىشنىڭ تېخىمۇ ئاسان

www.munber.org

ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى ئۆز هالىغا قويۇپ بېرىپ، ئاقىۋەتنى كۈتۈشكە باشلىدى.

ۋە بۇ ئارقىلىق دۇنيا شەرقىدىن غەربىگىچە جىددىي داۋالاش كېرەك بولغان روهىي، ئەخلاقىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي بوهرانلارغا ئىتتىرىلدى.

دۇنيادىكى بوهرانلارنىڭ بىردىنبىر چىقىش يولى

دۇنيا رەهبەرلىكىنى ۋە هايات يولىنى قەبىھ ئارزۇ ـ هەۋەسلىرىگە ۋاستە قىلىۋالغان گۇناهكار قوللاردىن ئېلىپ، پاك ۋە ئىقتىدارلىق قوللارغا تاپشۇرۇش دۇنيادىكى بوهرانلارنى هەل قىلىشنىڭ بىردىنبىر يولىدۇر.

رەهبەرلىكنىڭ ئەنگلىيەگە، ئامېرىكىغا ياكى پۈتۈنلەي رۇسىيەگە ئۆتۈشى دۇنياغا هېچنەرسە بېرەلمىگىنىدەك، هېچبىر مەسىلىمۇ هەل بولمايدۇ. بۇ ئۆزگىرىش ئوڭ قول تالغاندا سول قولغا، سول قول تالغاندا ئوڭ قولغا ئېلىنغان قېيىق پالىقىدىن باشقا نەرسىگە ئوخشىمايدۇ. پالاق ئوخشاش بولغاچقا، ئۇنىڭ ئوڭ ياكى سول قولغا ئۆتۈشىنىڭ هېچ پەرقى يوققۇ؟ ئامېرىكا ۋە رۇسىيەمۇ هايات روتاسىنى ئورتاق يۈرۈتكەن، كېمىنى بىر لىنىيە ئۈستىدە بىرلا نىشانغا قاراپ هەيدەۋاتقان بىر ئادەمنىڭ ئىككى قولىدىن پەرقلەنمەيدۇ.

تۈپ يىلتىزىدىن ۋە هەقىقىي ئۆزگىرىش پەقەت رەهبەرلىكنىڭ ماتېرىيالىزم ۋە جاهىلىيەت قوماندانلىقىدا هەرىكەت قىلىۋاتقان ياۋرۇپادىن ياكى تېخىمۇ كەڭ مەنىسى بىلەن ئەنگلىيە، ئامېرىكا، رۇسىيە ۋە بۇلارنىڭ ئارقىدىن مېڭىۋاتقان شەرق ۋە ئاسىيادىكى باشقا مىللەتلەردىن پەيغەمبىرىمىز هەزرىتى مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامنىڭ ئەبەدىي ئەلچىلىكى ۋە هەقىقىي دىنىي بىلەن ئىدارە قىلىنىغان ئىسلام ئالەمگە ئۆتۈشى بىلەن مۇمكىن بولىدۇ.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تارىخنىڭ يۈزىنى ۋە ھادىسىلەرنىڭ يۆنىلىشىنى ئۆزگەرتەلەيدىغان ۋە دۇنيانى خەتەرلىك پەيتلەردىن قۇتۇلدۇرىدىغان تۈپتىن ئۆزگىرىش مانا بۇدۇر.

پۈتۈن ئىسلام دۇنياسى بۇ مۇھىم ئورۇننى قولغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن جان ـ جەھلى بىلەن تىرىشىشى كېرەك. بارلىق ئىسلام مەملىكەتلىرى ۋە مۇسۇلمان مىللەتلىرى بۇ غايىگە يېتىش ئۈچۈن كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ پۈتۈن كۈچىنى سەپەرۋەر قىلىش لازىم. ھەر بىر مۇسۇلمان بۇ يولدا مۇجادىلە ۋە جىھادقا ئاتلىنىشى، كۈچىنىڭ يېتىشىچە غەيرەت قىلىپ، كۈچ چىقىرىش لازىم. چۈنكى بۇ، ئىسلام ئۈممىتىنىڭ مەۋجۇدىيەت ئالەمگە تۆرىلىپ، ئۇرۇقى ئەرەب يېرىم ئارىلىغا ئېتىلغان كۈن، ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئەڭ شەرەپلىك ۋەزىپىدۇر.

ئىسلام دۇنياسى ياۋروپانىڭ ئىزىدا

يېقىنقى زامانلاردا، دۇنيانىڭ ھەر يېرىدە ھەتتا ئىسلام مەركەزلىرى ۋە پايتەختلىرىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ياۋروپا جاھىلىيىتىنىڭ شېرىكى ۋە ئۇنىڭ پىدائىي ئەسكەرلىرى بولۇپ قېلىشى ئىنسانىنى جىددىي ئويلارغا سېلىپ قويىدۇ. ھەتتا بەزى مۇسۇلمان دۆلەتلەر ۋە مىللەتلەر ئەسىرلەردىن بېرى جاھىلىيەت ھەرىكەتلىرىگە رەھبەرلىك قىلغان ۋە ئۇنىڭغا يېڭى بىر جان كىرگۈزگەن، بايرىقىنى شەرق ۋە غەربتە تىكلىگەن ياۋروپا مىللەتلىرى ئىچىدە مۇسۇلمانلارغا ياردەم قىلىدىغان، قالاق مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ مەۋجۇدىيىتىنى قوغدايدىغان ۋە ئادالەتنى يەر يۈزىگە كەڭ يېيىپ، ئادالەت بايرىقىنى تىكلەيدىغان مىللەتلەرنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەكتە...

شۇنىسى بەكمۇ ئېچىنارلىقكى، ئۇلار ئىسلام قوشۇنىنىڭ قوماندانى بولماي جاھىلىيەت توپىنىڭ ئېتىبارسىز ئەسكىرى بولۇشقا رازى بولدى. ياۋروپا پەلسەپەلىرىنىڭ ئاساسلىرى ۋە جاھىلىيەت ئەخلاقى ئۇلارنىڭ قەلبلىرىگە خۇددى سۇنىڭ دەرەخ يىلتىزىغا سىڭىپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كىرىشى ۋە تۇك ئېقىمىنىڭ سىمدىكى ئايلىنىشىغا ئوخشاش رىتىملىق سىڭىپ كىرمەكتە. ئەگەر ئىسلام دۆلەتلىرىگە شۇنداق بىر كۆز تاشلايدىغان بولسىڭىز، ياۋروپا ماتېرىيالىزمىنىڭ ئورغۇنلىغان شەكىل ۋە ئىزلىرىنى ئاسانلا كۆرەلەيسىز. شۇنداق، خۇددى ئاخىرەتكە ئىشەنمەيدىغان، بۇ ھاياتتىن باشقا بىر ھاياتنىڭ بارلىقىنى قوبۇل قىلمايدىغان ۋە ئۇنىڭ نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىدىغان كىشىنىڭ قارا نىيىتى بىلەن دۇنيا ھاياتىغا قۇچاق ئاچقانلىقىنى ۋە شەھۋەت پاتقىقىغا پاتقانلىقىنى كۆرىسىز. دۇنيانىڭ راھەت - پاراغىتى ۋە نېمەتلىرىگە ياۋۇزلۇق بىلەن مەھكەم ئېسىلغانلارغا ئوخشاش ئورۇن ۋە مەنسەپ ئۈچۈن قانداق بەسلەشكەنلىكىنى ۋە بىر - بىرىنى قانداق يەپ تۈگەتكەنلىكىنى كۆرىسىز. پەيغەمبەرگە، كەلتۈرگەن كىتابقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنمەيدىغان ۋە ھېسابتىن قورقمايدىغانلارغا ئوخشاش شەخسىي مەنپەئەت ۋە پايدىلىرىنى ئەخلاق ۋە پەزىلەتلىرىدىن قانداق ئەلا كۆرىدىغانلىقىنى كۆرىسىز.

دۇنيا ھاياتىنى بىردىنبىر بايلىق ۋە غايىلەرنىڭ ئاخىرقى بېكىتى دەپ چۈشىنىدىغانلارغا ئوخشاش دۇنياغا قانداق باغلانغانلىقىنى ۋە ئۆلۈمدىن قانداق يىرگەنگەنلىكىنى ئوچۇق كۆرىسىز. ئەخلاقىي ئاساسلاردىن ۋە يۈز بېرىۋاتقان ھەقىقەتلەردىن مەھرۇم قىلغان ماتېرىيالىست مىللەتلەرگە ئوخشاش ۋال - ۋۇل بېزەكلەرگە ۋە قۇرۇق خىياللارغا قانداق ھەيران قالغانلىقىنى كۆرىسىز، بۇتپەرەس ۋە دىنسىز مىللەتلەرگە ئوخشاش ئىنسانلارنىڭ، پادىشاھلارنىڭ، ھۆكۈمدارلارنىڭ، رەھبەرلەرنىڭ، مەنسەپدار ۋە ئەمەلدارلارنىڭ ئالدىدا قانداق بويۇن ئېگىپ تۇرغانلىقىنى يىرگىنگەن ھالدا كۆرىسىز.

ئىسلام ئىنسانىيەتنىڭ بىردىنبىر پاناھگاھىدۇر

كۈنىمىزدە، مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىگە يوقتان بارلىق كىبىسەلگە ۋە خاراب بولغان ھالىغا باقماي، يەنىلا دۇنيا رەھبەرلىكى ۋە دۇنيا تىنچلىقى ھەققىدە غەرب مىللەتلىرى بىلەن توختىماي كۈرەش قىلىپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بەسلەشكەن، يەر يۈزىنىڭ يېگانە كۈچ تەگپۈڭلۈقدۇر. چۈنكى، بۇ ئاۋام ئېتىقاد قىلغان دىن ئۆز مەنسۇپلىرىنىڭ دۇنيا تەرەققىياتىنى كونترول قىلىپ، مىللەتلەرنى ئۆز ئەخلاق، ھەرىكەت ۋە مۇئامىلىلىرىگە قارىتا يېتىشتۈرۈشنى ئىنسانىيەت ئالەمنى پەزىلەت ۋە تەقۋادارلىققا يېتەكلىشنى، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە تىنچلىق ۋە سائادەتكە ئېرىشتۈرۈشنى، باشقا مىللەتلەرنى ئىنكار قىيالىرىدىن قولىدىن كېلىشىچە تارتىشنى مۇتلەق بۇيرۇق قىلىدۇ. ئاندىن، مۇسۇلمانلارنىڭ تەبىئىتى، ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسى ياكى دىنلىرى جاھىلىيەت پاتقىقىغا پېتىشقا رازى بولمايدۇ. ئىسلامىيەت جاھىلىيەتنىڭ ئەجەللىك دۈشمىنىدۇر. ئىسلام ھۆكۈمرانلىق قىلغان يەردە جاھىلىيەتتىن ئەسەر قالمايدۇ.

مانا بۇ مۇسۇلمان خەلق ياۋرۇپانىڭ شەرق ۋە غەربتە يايغان خاتا نىزاملارنىڭ بېشىدا ھەرئان پارتلاشقا تەييار بومبىغا ئايلىنىپ، ياۋرۇپانىڭ پۈتۈن غەيرەتلىرىنى يوققا چىقىرىدىغان كۈچتۇر.

ئۇلۇغ ئىسلام شائىرى دوكتور مۇھەممەد ئىقبال بۇ خەتەرنى ”ئىبلىس پارامېنتى“ ناملىق شاھ ئەسەر قەسىدىسىدە شەيتان تىلى بىلەن ناھايىتى ئوچۇق ئىپادىلەپ بەرگەن ئىدى. قەسىدىدە ئىپادە قىلىنىشىچە، شەيتانلار ئىبلىسنىڭ دوستلىرى ۋە قولچۇماقلىرى بولۇپ ئۇلار پارلامېنتتا توپلىنىپ دۇنيانىڭ تەرەققىياتىنى، كېلىچەكنىڭ خېيىم ـ خەتىرى ۋە پىتنە ـ پاساتلىرىدىن، ئىبلىس نىزاملىرى ۋە شەيتان مۇئەسسەسلىرى ھەققىدە قەلبلىرىگە كىرگەن قورقۇنچ ۋە ئەندىشىلەردىن سۆز قىلىشىدۇ ۋە بۇ ئارىلىقتا مەۋجۇدىيەتلىرىنى خەتەرگە ئىتتىرگەن، نىزاملىرىغا تەھدىت سالغان خېيىم ـ خەتەر ۋە پىتنە پاساتلار توغرىسىدا مۇزاكىرە قىلىشىپ، بىر ـ بىرىنى كېلەچەكتە بۇلاردىن كېلىدىغان ئاپەتلەر بىلەن قورقىتىشىدۇ. بۇ ۋاقىتتا بىر ئىبلىس پارلامېنت ئەزاسى سۆز قىلىپ جۇمھۇرىيەت توغرىسىدا گەپ باشلايدۇ ۋە ئۇنى چوڭ خېيىم ـ خەتەر دەپ سۈپەتلەيدۇ. يەنە بىر پارلامېنت ئەزاسى بۇ ھەقتە سۆز قىلىپ: «جۇمھۇرىيەت سىزنى قورقۇتمىسۇن، چۈنكى ئۇ بىر دىكتاتورلۇق ماسكىسىدىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس. ئاندىن شۇنىمۇ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئېيتىپ قويايكى، دىكتاتۇرلۇقتا جۇمھۇرىيەت تونىنى كىيگۈزگەنمۇ يەنە بىز. قاچانكى، ئىنسانلارنىڭ ئويغىنىپ ئەقلى - ھوشىغا كەلگەنلىكىنى، شەرەپ ۋە غۇرۇرلىرىنى ئىدراك ئەتكەنلىكىنى كۆرسەك، مۇئەسسەس قارشى نەتىجىسى ياخشى بولمايدىغان بىر زەربە بېرىش نىيىتىنىڭ بارلىقىدىن شۈبھىلەنسەك، ئەنە شۇ ۋاقىتتا بىز ئۇلارنى ”جۇمھۇرىيەت“ ئويۇنى بىلەن ئالدايمىز. ھۆرمەتلىك پارلامېنت ئەزالىرى! مەسىلە پادىشاھلىق ياكى ھۆكۈمرانلىق مەسىلىسى ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە دىكتاتورلۇق پەقەت بىر شەخس ياكى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئىستىبدات يۈرگۈزىدىغان بىرى تەرىپىدىن مونوپول قىلىنىۋالالمايدۇ.

دىكتاتورلۇق ئىنساننىڭ باشقا بىرىگە تايىنىپ كۈن ئۆتكۈزۈش ۋە باشقىلارنىڭ مېلىغا كۆز تىككەن ھالدا ياشىشىدىن ئىبارەتتۇر، خالاس! بۇ بەزىدە يالغۇز ۋە بەزىدە جەمئىيەت شەكلىدە كۆرۈنىدۇ. لېكىن ھەر ئىككىلىسى ئوخشاش غەربنىڭ جۇمھۇرىيەت نىزامىنىڭ سىرتتىن قارىغاندا نەقەدەر پارلاق ۋە گۈزەل، ئەمما ئەسلىدە چېكىگە چىققان تېخىمۇ زالىم ئىكەنلىكىنى كۆرمەيۋاتامسىلەر؟ دەيدۇ.

يەنە بىر پارلامېنت ئەزاسى سۆز باشلاپ مۇنداق دەيدۇ: ”دىكتاتورلۇقنىڭ داۋاملىشىشىدا ھېچقانداق شۈبھە يوق. لېكىن پەيغەمبەر بولمىسىمۇ قولچوماقچىلىرى تەرىپىدىن مۇقەددەس كىتاب دەپ ئاتالغان شۇ كارل ماركس دېگەن يەھۇدىينىڭ ئىنسانىيەتنى دىر - دىر تىترىتىدىغان قورقۇنچلۇق پىتنىسى ھەققىدە ھۆرمەتلىك ۋەكىل نېمە دەيدىكىن؟! ئەجىبا بۇ زاتى ئالىيلىرىنىڭ بۇ ئادەمنىڭ دۇنيانى ئاست - ئۈست قىلىپ ھەممە ئىشنى قالايمىقانلاشتۇرغانلىقىدىن، ئىشچىنى ئۆز خوجايىنىغا قارشى كۈشكۈرتۈپ، ئىنتىزامنى بىتچىت قىلغانلىقىدىن خەۋىرى يوقمۇ؟

ئۇنىڭ كەينىدىنلا يەنە بىر پارلامېنت ئەزاسى سۆز باشلاپ مەجلىس رەئىسىگە خىتاب قىلغان ھالدا مۇنداق دەيدۇ:

مۆھتەرەم رەئىس!

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ياۋرۇپا سېھىرۋازلىرى زاتى ئالىيلىرىنىڭ ھەرقانچە سادىق مۇرتلىرى بولسىمۇ، مەن شەخسەن ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراستىگە ئىشەنچ قىلالمايمەن. مانا ئىران سوتسىيالىزمىنىڭ رەھبىرى مازدەكنىڭ نۇسخىسى بولغان ھىيلىگەر يەھۇدىيدۇر. ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان پرىنسىپلىرى بىلەن دۇنيانى قالايمىقانلاشتۇردى. نەتىجىدە پېقىر تەبىقە شاھلار بىلەن تەڭ تۇرۇشقا ۋە ئۇلارنى ئاسانلا يوق قىلىشقا باشلىدى.

بىز بۇ سوتسىيالىزم ھەرىكىتىنىڭ تەشۋىق ـ تەرغىباتلىرىنى كۆزگە ئىلمىغان ئىدۇق. ئەمما ھازىر پۈتۈنلەي ئەۋج ئېلىپ، ئالدىنى ئالغىلى بولمايدىغان بىر قۇۋۋەتكە ئايلاندى. بۈگۈنكى دۇنيا ئەتىنىڭ قورقۇنچ پىتنىسىدە تىترىمەكتە. مۆھتەرەم رەئىس ئەپەندى! ھاكىمىيەت ئاستىدىكى بۇ دۇنيا بىر كۈن ئۆزىنىڭ بېشىغا بالا بولىدۇ ۋە نىزامى پۈتۈنلەي قالايمىقانلىشىدۇ.

مەجلىس رەئىسى سۆز ئېلىپ مۇنداق دەيدۇ:

دۇنيانىڭ تىزگىنى مېنىڭ قولۇمدىدۇر. مەن ئۇنى ئۆزۈم خالىغانچە قوللىنىمەن. بۇ سوتسىيالىست پىكىرلەر ياۋرۇپا مىللەتلىرى ئارىسىدا يىلتىز تارتىشى بىلەن دۇنيا ھاڭ ـ تاڭ قىلىدۇ. بۇ ئارقىلىق مىللەتلەر ئىتتىپاقى ئوخشاش بىر ـ بىرىگە ئېتىلىدۇ ۋە بۆرىگە ئوخشاش بىر ـ بىرىنى پارچىلاپ يوقىتىدۇ. بۇ پىكىرلەر سىياسىي رەھبەرلەرنىڭ ۋە چېركاۋدىكى باش پوپلارنىڭ قولىقىغا يېتىپ قالسىلا، ئۇلار يولىدىن ئېزىقىدۇ ۋە ساراڭغا ئايلىنىدۇ. لېكىن سىلەرگە ئېيتقان سوتسىيالىزمغا كەلسەك... ئىنسان تەبىئىتىنىڭ بىر ئىنسان بىلەن يەنە بىر ئىنسان ئارىسىغا سالغان ئەخمىقانە ھۆكۈمرانىنى مازدەك مەنتىقىسى (سوتسىيالىست پەلسەپە) نېگىزىمۇ تۈزىتەلمەيدىغانلىقىنى ئەقلىڭلاردىن چىقارماڭلار. بۇ قوغلاندى سوتسىيالىستلار ۋە ئەقىلسىز مەدىكارلار مېنى ھېچقاچان قورقۇتالمايدۇ.

ئەگەر مەن قورقماقچى بولسام، كۆللىرىدە ھايات چوغى ۋە كېلەچەك ئۈچقۇنى يوشۇرۇنغان، كېچىلىرىنى ياتماي تاڭ ئاتقۇزىدىغان، سەھەرلىرى مەڭزىلىرىدىن قانلىق ياشلار ئېقىتىدىغان

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بىر مىللەتتىن قورقمەن. ئەقلى ـ هوشى جايىدا بىرى ئەتىنىڭ پىتنىسىنىڭ ۋە كېلەچەكىنىڭ پالاكىتىنىڭ سوتسىيالىزم ئەمەس، بەلكى ئىسلام ئىكەنلىكىنى دەرهال چۈشىنەلەيدۇ.

مەن بۇ مىللەتنىڭ قۇرئان كەرىم ئاساسلىرىنى ئاياغ ئاستى قىلىپ، بىر تەرەپكە ئىتتىرىپ قويغىنىنى، مال ـ بايلىققا بەكمۇ هېرىسمەن ئىكەنلىكىنى ۋە باشقا مىللەتلەرگە ئوخشاش بايلىق توپلاش ئارزۇسىدا يۈرىكى پۇچىلىنىۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلىمەن. مەن شەرق كىچىلىرىنىڭ زۇلمەت قاراڭغۇلۇقلارغا هامىلە بولغانلىقىنىمۇ ئوبدان بىلىمەن ۋە مەن يەنە ئىسلام ئالىملىرى ۋە ئۇلۇغلىرىنىڭ بۇ زۇلمەت قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ، دۇنيانى يورۇقلۇققا ئېرىشتۈرىدىغان ”ئاق قول“ دىنىمۇ مەهرۇم ئىكەنلىكىنىمۇ ناهايىتى ياخشى بىلىمەن. لېكىن مەن بۇ ئەسىرنىڭ شىددەت ۋە بۇزۇقچىلىقلىرىنىڭ بۇ مىللەتنى ئويغۇتىشىدىن قورقمەن. مەن سىلەرنىڭ ئۇلۇغلۇقىنىڭ هامىيسى، شەرمى ـ هايانىڭ قوغدىغۇچىسى، شان ـ شەرەپ دىنى، ئىپپەت ۋە ئامانەت دىنى، قەهرىمانلىق ۋە ئىنسانلىق دىنى جىهاد ۋە مۇجادىلە، دىنى قۇلچىلىقنىڭ هەرقاندىقىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان، ئىنسانغا قۇل بولۇشنى پۈتۈنلەي يوقاتقان، هۆكۈمدار بىلەن چاكارنى ئايرىمىغان، مال ـ بايلىقنى هەر تۈرلۈك يامانلىق ۋە مەينەتچىلىكتىن تازىلاپ ساپ ۋە پاكىز هالغا كەلتۈرگەن، مال ـ مۈلۈك ئىگىلىرىنى ئۆز مۈلكىنىڭ ۋارىسى قىلغان، الله نىڭ ئامانەتچىسى ۋە ماللارنىڭ مەسئۇلى قىلغان هەزرىتى مۇهەممەد ئەلەيهىسسالامنىڭ دىنىدىن قوغدىنىشىڭلارنى ۋە قورقۇشۇڭلارنى تەۋسىيە قىلىمەن.[1] قايسى بىر ئىنقىلاب ۋە قايسى بىر هەرىكەت بۇ دىنىنىڭ ”يەر يۈزى سۇلتانلارنىڭ ياكى پادىشاهلارنىڭ ئەمەس، ئۇ پەقەت الله نىڭدۇر“ دەپ چۇقان سېلىش ئارقىلىق پىكىر ساهەسىدە ياراتقان خەتەردىن تېخىمۇ چوڭ ۋە تېخىمۇ شىددەتلىك؟

بۇ دىننى ئىنسانلارنىڭ كۆزىدىن يىراق تۇتۇش ئۈچۈن بارلىق كۈچۈڭلارنى ئىشقا سېلىڭلار. مۇسۇلمانلارنىڭ رەببىگە بولغان

[1] ”الله نىڭ سىلەرنى خەلىپە قىلغان نەرسىلەرنى سەرپ قىلىڭلار“ سۈرە هەدىد 7 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىتائىتىنىڭ ئاجىزلىششى ۋە دىنغا بولغان ئىمانىنىڭ سۇس بولۇشى سىلەرنى سۆيۈندۈرۈشى كېرەك. مۇسۇلمانلارنىڭ كالام ئىلمى، ئىلاھىي بىلىملەر، الله نىڭ كىتابىنىڭ ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى مەسىلىسى قاتارلىقلار بىلەن مەشغۇل بولماسلىقى ھەر دائىم بىزگە پايدىلىقتۇر. ھەرقاچان مۇسۇلمانلارنىڭ قۇلاقلىرىنى ئېتىڭلار. چۈنكى ئۇلار ئەزان ۋە تەكبىرلىرى بىلەن سېھىرلىرىمىزنى بۇزىدۇ ۋە دۇنيانىڭ تىلسىملىرىنى بىردەمدىلا تارمار قىلىۋەتكۈدەك كۈچكە ئىگە. سىلەر مۇسۇلمانلارنىڭ كېچىلىرىنىڭ ئۇزۇن، سەھەرلىرىنىڭ ئېغىر بولۇشى ئۈچۈن تىرىشىڭلار.

قېرىنداشلىرىم! مۇسۇلمانلارنى پائالىيەت ۋە ئىش ـ ھەرىكەتتىن يىراقلاشتۇرۇڭلاركى، ئۇلار دۇنيادىكى مۇسابىقىلەردە مەغلۇپ بولسۇن، مۇسۇلمانلارنىڭ باشقىلارغا قۇل بولۇشى، دۇنيا ھاياتىدىن پۈتۈنلەي قول ئۈزۈپ ”بىر لوقما، بىر يەكتەك“ پەلسەپەسىنى ئۆزلەشتۈرۈشى ۋە كۆز ئالدىدىكى خەتەرلەرگە پەسەنت قىلماسلىقى ھەرقاچان بىز ئۈچۈن پايدىلىقتۇر. ئەگەر مۇسۇلمانلار بىر كۈنلەردە ئويغىنىپ دىنلىرىنىڭ دۇنيانىڭ تىزگىنلىرىنى قولغا ئېلىش پرىنسىپىنى تەتبىق قىلىپ قالسا، ئۇ چاغدا بىزنىڭ ھالىمىزغا ۋاي! بىزنىڭ بېشىمىزغا كەلگەنلەرگە ۋاي! ھەقىقىي پالاكەت مانا بۇدۇر!

ئىسلام نىزامى

ئىسلام دۇنياسى پەقەت ھەزرىتى مۇھەممەد ئېلىپ كەلگەن بۇ نىزام ئارقىلىق قۇتۇلالايدۇ. شۇنداق، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتىش ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆز رازىلىقى بىلەن جان پىدا قىلىش ئارقىلىق... چۈنكى بۇ نىزام، دۇنيادا ئۇنىڭدىنمۇ ئادىل ۋە ئۈستۈنى كۆرۈلۈپ باقمىغان، ئىنتايىن كۈچلۈك ۋە ئاجايىپ پارلاق بىر نىزامدۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بۇ نىزام مۇسۇلمانلارنىڭ تۇنجى ئىستىلاسىدا روھلىرىغا سىڭىپ كەتكەن ۋە ئەلچىلىرىدىن بىرىنىڭ ئىران ھۆكۈمدارى يەزدەرچىنىڭ ھۇزۇرىدا قىسقىچە قىلىپ سۆزلەپ ئۆتكەن نىزامنىڭ ئۆزىدۇر.

ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: ”اللّٰه بىزنى خالىغان كىشىنى قۇللارغا قۇللۇق قىلىشتىن بىر اللّٰه غا قۇللۇق قىلىشقا، دۇنيانىڭ قىسىلچىلىقىدىن راھەت ۋە مولچىلىققا، دىنلارنىڭ زۇلمىدىن ئىسلامنىڭ ئادالىتىگە ئېرىشتۈرۈشكە ئەۋەتتى“.

بۇ نىزامنىڭ بىر كەلىمىسىنى ئۆزگەرتىش ئۇياقتا تۇرسۇن، بىر ھەرپ قوشۇپ قويۇشقىمۇ قەتئىي بولمايدۇ. ئۇ مىلادى **6** ـ ئەسىرگە ئۇيغۇن كەلگىنىدەك، **20** ـ ئەسىرگىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ. مۇسۇلمانلار دۇنيانى بۇتپەرەستلىك ۋە جاھىلىيەت چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئەرەب يېرىم ئارىلىدىن ھەرىكەتلەنگەن كۈنى زامان خۇددى ئاجايىپ بىر ھەيۋەت بىلەن ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەن ئىدى.

بۇ كۈنلەردە ئىنسانلار تېخى ئۆزلىرى ياسىۋالغان، تىكلىۋالغان، كۆمۈۋالغان ۋە تىزىۋالغان ھەرخىل بۇتلارنىڭ ئالدىدا سەجدە قىلماقتا. لېكىن بىر بولغان اللّٰه غا قۇللۇق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن مەغلۇبىيەت ۋە غەيرى تۇيۇلماقتا. يەنە بىر تەرەپتە دۇنيادا ھېلىدىن ھېلىغا يېڭى پىتنە ـ پاساتلار مەيدانغا كەلمەكتە، ئارزۇ ـ ئىستەكلەرگە قۇللۇق قىلىنماقتا... راھىبلار، پادىشاھلار، سۇلتانلار، ئېسىلزادىلەر ۋە بايلار، رەھبەرلەر ۋە سىياسىي پارتىيەلەر اللّٰه دىن باشقا ئىلاھلار دەپ قوبۇل قىلىنماقتا. ئۇلارنىڭ ئالدىدا قۇربانلىق قىلىنماقتا، مەيدانلاردا ھەيكەللىرى تىكلەنمەكتە!

بۈگۈن دۇنيا بىر يەردىن بىر يەرگە بېرىش ئۈچۈن قاتناش قوراللىرىنىڭ كۆپلۈكى، جەمئىيەت ۋە خەلقلەرنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلەرنىڭ قويۇقلۇقىغا قارىماي، ئىنسانلارغا تۇنۇگۈنكىدىن تېخىمۇ تار تۇيۇلماقتا، چۈنكى بۇرۇننىڭ ئۈچىدىن يىراقنى كۆرەلمەيدىغان، ئۆز ئىگىسىنىڭ مەنپەئەتىدىن باشقا نەرسىنى ئويلىمايدىغان، شەھۋەتكە بېرىلىش ۋە ئۆز نەپسىگە ئىبادەت قىلىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان ماتېرىيالىزم دۇنيانى مۇشۇنداق تارلىتىۋەتكەن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىدى. چەكسىز كەتكەن كەڭ دۆلەتتە ئازغىنە كىشىلەرگە ياشاش ھەققى بەرمىگەن شەخسىيەتچىلىك ۋە بارلىق چەتئەللىكلەرگە يامان كۆزى بىلەن قاراپ، ئۇلارنىڭ قانچىلىك ئۈستۈنلۈكى بولسا، ھەممىسىنى ئىنكار قىلغان ۋە ئۇلارنى تۈرلۈك ھەق - ھوقۇقتىن مەھرۇم قالدۇرغان بورژۇئا مىللەتچىلىكى دۇنيانى مانا مۇشۇنداق تار ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان ئىدى.

ئۈنىڭدىن قالسا، كۈندىلىك ئېھتىياج بۇيۇملىرىنى ۋە ئېنېرگىيە مەنبەلىرىنى بازاردىن يانىدۇرۇپ چىقىپ، ساقلاپ ياتقان سىياسىي كۈچلەر ماددىي ھاياتنىڭ چەمبىرىنى تېخىمۇ تارلاشتۇرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن چوڭ شەھەرلەر چاشقان تۆشىكىدىنمۇ تارلىشىپ كەتتى. كىشىلەر ئۆز دۆلىتىدە يوقسۇللۇقنىڭ دەردىنى تارتتى. يېتىم ۋە ھاماقەتلەرگە ئوخشاش مۇئامىلىگە دۇچ كەلدى. يەر يۈزى شۇنچە كەڭ بولسىمۇ، ئىنسانلارغا تار كەلدى. ئىچلىرىدە بىر بۇرۇختۇملۇق داۋالغۇشقا باشلىدى... بەزىدە يالغان بەزىدە ھەقىقىي ئاچارچىلىق بىلەن، ئىچكى ۋە تاشقى ئۇرۇشلار بىلەن، كۈندىلىك ئازاب - ئوقۇبەتلەر بىلەن تەھدىت سېلىنىپ ئۆز ئانا تۇپراقلىرىدا ۋەتەنلىرىدە خار - زار قىلىندى. پۇت - قوللىرى جىنايەتچىلەردەك چەمبەرچاس باغلاندى.

شۇنداق، دىنلارنىڭ زۇلمىدىن ئىسلامنىڭ ئادالىتىگە تاپشۇرۇش! ئىلىم، مەدەنىيەت (كۇلتۇر) ۋە تېخنىكا ئۇچقاندەك تېز تەرەققىي قىلىۋاتقان دەۋرىمىزدىمۇ، تېخىچە ئىنسانلارنىڭ ئوي - پىكىرلىرىنى چۇلغاۋاتقان ۋە ئۇلاردىن ھايۋاندىن پايدىلانغاندەك پايدىلىنىۋاتقان؛ ئۆز يېقىنلىرىنىڭ قۇربان ھېيتتا سويۇلغا بىر تۇياق كالا ياكى يېزىلاردىن بىرىدە كېسىۋېتىلگەن بىر تۈپ مۇقەددەس دەرەخ ئۈچۈن يۈزلەرچە كىشىنىڭ قېنىنى ئېقىتىشنى راۋا كۆرىدىغان قانچىلىغان دىنلار بار!

ۋە يەنە بۇندىن باشقا دىن دەپ ئاتالمايدىغان، لېكىن قوللىغۇچىلىرىنىڭ ئوي - خىياللىرىدىكى بېسىم ۋە سەلتەنىتى، زۇلۇم ۋە دۈشمەنلىكى، ئاغدۇرمىچىلىق ۋە ھىيلە - نەيرەڭلىرى بىلەن كونا دىنلاردىن كېيىن قالمايدىغان، كىشىلەردىن ۋە نىزام دەپ ئېتىقاد قىلىۋاتقان ئىرقچىلىق، يۇرتۋازلىق، دېموكراتىيە، سوتسىيالىزم،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دىكتاتورلۇق ۋەكوممۇنىزمغا ئوخشاش قانچىلىغان سىياسىي نىزاملار ۋە ئىقتىسادىي نەزەرىيەلەر بار. بۇ سىستېمىلار ئۆزلىرىگە بويسۇنمىغانلارنى ياقتۇرۇپ كەتمەيدۇ. ئۆزلىرى بىلەن تىركەشكەنلەرگە بەكمۇ رەھىمسىز مۇئامىلە قىلىدۇ. ئۇلار جاھىلىيەت دىنلىرىغىمۇ بەك ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيدۇ. بۈگۈنكى، سىياسىي زۇلۇم زۇلمەت دەۋرىدىكى دىنىي بېسىملاردىنمۇ ئېچىنىشلىقتۇر. بىر دۆلەتتىكى پارتىيەلەردىن بىرى غەلىبە قازانسا ياكى سىياسىي تەشۋىقاتلىرىدىن بىر قارشى ئېلىنسا ۋە ياكى سايلامدا بىر پارتىيە يەنە بىر پارتىيەدىن كۆپرەك ئاۋازغا ئېرىشسە، ئۇ رەقىبىدىن پۈتۈنلەي يۈز ئۆرۈيدۇ ۋە ئۇنى چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئېغىر. ئازاب ـ ئوقۇبەتكە دۇچار قىلىدۇ. ئۇزۇن يىل داۋاملاشقان ۋە ھەددى ـ ھېسابسىز قاننىڭ ئېقىشىغا سەۋەب بولغان ئىسپانىيە ئىچكى ئۇرۇشى، جۇمھۇرىيەتچىلەر (گومىنداڭچىلار) بىلەن كوممۇنىستلار (گوڭسەنداڭچىلار) ئارىسىدا چىققان جۇڭگو ئىچكى ئۇرۇشى، چاۋشيەن بىلەن كورىيە ئارىسىدا يۈز بەرگەن ئۇرۇشلار سىياسىي ئېتىقاد ۋە ئىقتىسادىي نەزەرىيەلەر ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشلاردىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

ئىسلام دۇنياسىنىڭ بىردىنبىر ۋەزىپىسى ئىنسانىيەتنى اللە غا، پەيغەمبىرىگە ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىشقا چاقىرىشتىن ئىبارەتتۇر. ئۇنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى ئىنسانىيەتنى قاراڭغۇ زۇلمەتتىن يورۇقلۇققا، قۇلغا قۇللۇق قىلىشتىن بىر اللە غا قۇللۇق قىلىشقا، دۇنيانىڭ قىسلىچىقلىدىن راھەت ۋە مولچىلىققا، دىنلارنىڭ زۇلمىدىن ئىسلامنىڭ ئادالىتىگە ئېرىشتۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ نىزام، دەۋرىمىزدە ئۆتمۈش زامانلارغا قارىغاندا تېخىمۇ ئاسان چۈشىنىلمەكتە ۋە ئەۋزەللىكى تېخىمۇ ياخشى بىلىنمەكتە. دەۋرىمىزدە جاھىلىيەت نىزاملىرىنىڭ يېپى سۆكۈلدى ۋە ئۇلارنىڭ زادى نېمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكى ئىنسانلار تەرىپىدىن پەرق ئېتىلدى. ئىنسانىيەت بۇلاردىن زېرىكىشكە باشلىدى. مانا بۇ، دۇنيانىڭ جاھىلىيەت رەھبەرلىكىدىن ئىسلام رەھبەرلىكىگە ئۆتۈشى دېگەنلىكتۇر. ئەگەر ئىسلام دۇنياسى تەرەققىي قىلسا ۋە بۇ نىزامنى سەممىيەتلىك بىلەن، جاسارەت ۋە كۈچ بىلەن باغرىغا بېسىپ ئۆزلىرىنىڭ يېگانە نىزامى دەپ قۇچاق ئاچسا،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

شـۇنداق، ئەنـە شـۇنداق قىلىسـىلا، دۇنيـانى ھـەرخىل ئـازا ـ ئوقۇبـەت ۋە پەرىشانلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ، خاتىرجەملىككە ئېرىشتۈرەلەيدۇ.

روھىي تەييارلىق

دەۋرىمىـــزدە ئىســـلام دۇنياســـى ئـــۆز نـــزامىنى ياۋرۇپـــانى دۇنياغـــا تونۇتقـان مەدەنىيـەتنىڭ سـىرتقى سـىزىقلىرىدا مېڭىش، غـەرب تىللىـرىنى ئۆگـىنىش ۋە ئۇلارنىـڭ دۆلـەت تـەرەققىياتىدا ھېچبىـر رولـى بولمىغـان ھايـات شـەكىللىرىنى تـەقلىد قىلىـش بىلـەن ئەمـەس، بـەلكى ياۋرۇپـا كۈنسېرى يىراقلىشـىۋاتقان روھـىي ۋە مـەنىۋىي قۇۋۋەتكـە مەھكـەم ئېسـىلىش ئـارقىلىق قۇرالايـدۇ. شـۇنداق، پـەقەت ئىمـان بىلـەن ھاياتقـا ئېرىشـكە تېگىشـلىك بولغـاندىنمۇ كۆپـرەك ئەھمىيـەت بېـرىش، شـەھۋەتلىرىنى تىزگىنلەش، شاھادەت زوقـى ۋە جەننـەت ئىشـقى بىلـەن، دۇنيـا بايلىقىغـا ھـەددىدىن زىيـادە بېرىلمەسـلىك، اللّٰه يولـدا دۈچ كەلگـەن ئـازاب ـ ئوقۇبەتلەرگـە سـەۋر ـ تاقـەت قىلىـپ، بەرداشـلىق بېـرىش بىلـەن زەپـەر قۇچالايدۇ. چۈنكى اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿دۈشـمەنىنىڭ ئارقىسـىدىن قوغلاشـقا سۇسـلۇق قىلمـاڭلار، ئەگـەر سـىلەر قىينالسـاڭلار، ئۇلارمـۇ خـۇددى سىلەرگـە ئوخشـاش قىينىلىدۇ. سـىلەر ئـۇلار ئۈمىـد قىلمايدىغـان نەرسـىنى (يـەنى شـېھىت بولۇشـنى، سـاۋابىنى ۋە غـەلىبىنى) اللّٰه دىـن ئۈمىـد قىلىسـىلەر. اللّٰه ھـەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[1]﴾

ئـاخىرەت كۈنىگـە ئىمـان ئېيـتىش ۋە مۇكاپـاتىنى اللّٰه دىـن كۈتـۈش مـۆئمىنىنىڭ قۇۋۋىـتى ۋە زەپـەرلىرىنىڭ سـىرىدۇر. ئەگـەر ئىسـلام دۇنياسـى ياۋرۇپـانىڭ كـۆز ئـالدىدىكى ئەرزىمـەس نەرسـىلەردىن باشـقا نەرسىلەرگـە يۈزلەنمىسـە، ياۋرۇپـا مۇپـتىلا بولغـان دۇنيـا بـايلىقىدىن باشـقا نەرسـگە كـۆڭۈل بۆلمىسـە ۋە ياۋرۇپـا ئېتىقـاد قىلغـان خۇسۇسىيەتلەرگـە ۋە مـاددىدىن باشـقا بىـر نەرسـگە ئىشەنمىسـە، ئەلۋەتتـە، ياۋرۇپـا زەپـەر

---

[1] سۈرە نىسا 104 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قۇچۇشقا ۋە خوجايىن بولۇشقا، ماددىي كۈچ جەھەتتىن ئۆزىدىن كۆپ ئارقىدا قالغان ۋە مەنىۋى كۈچ - قۇۋۋەت جەھەتتىن ئۈستۈنلۈككە ئېرىشەلمىگەن ئىسلام دۇنياسىدىن تېخىمۇ لايىقتۇر.

شۇنداق بىر زامان كەلدىكى، ئىسلام دۇنياسى بۇ مەنىۋى قۇۋۋەتكە بىپەرۋالىق قىلدى، ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمىدى ۋە ئۇنىڭدىن قالغان كۈچلەرنى قوغداپ مۇۋاپىق شەكىلدە پايدىلىنالمىدى. شۇڭا يۈرەكلىرىدىكى مەنىۋى كۈچ بۇلاقلىرى قۇرۇپ كەتتى. ئىسلام دۇنياسى ئىمانغا، تاقەت ۋە سەۋرچانلىققا، شىددەتلىك ۋەقە - پالاكەتلەرگە ۋە توختىماي داۋاملىشىۋاتقان داۋالغۇشلارغا بەرداشلىق بېرىشكە موھتاج بولىدىغان جەڭلەرگە كىرىش بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ يۈرەكلىرىگە يەرلەشكەن مەنىۋى كۈچتىن پاناھ تىلىدى. ئەمما ئېزىتقۇنى سۇ دەپ ئويلاپ يۈرگۈزگەن، لېكىن ھېچيەردىن سۇ تاپالمىغان، ئۇسسۇزلۇقتىن باغرى يانغان، چاڭقاق يۈرەكنىڭ ئازابىغا دۇچ كەلدى. دەل شۇ چاغدا، بۇ روھىي كۈچكە بىپەرۋالىق قىلىپ، ئۇنى يوقىتىپ قويۇش ئارقىلىق ئۆز - ئۆزىگە قانچىلىك چوڭ جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىكىنى چۈشەندى ۋە دەرھال قولىنى ئۇقدانىغا ئۇزاتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئورنىنى تولدۇرغىدەك ۋە ئەينى رولنى ئىجرا قىلغۇدەك بىر نەرسە تاپالمىدى.

ئىسلام دۇنياسى شىددەتلىك توقۇنۇشلارغا كىردى چۈنكى ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ تاغنى تالغان، ئالەمنى مالەم قىلىدىغانلىقىنى، مۇقەددەس تۇپراقلارنى ۋە ئىسلامنى قوغداش ئۈچۈن يۈگۈرىدىغانلىقىنى، الله ۋە پەيغەمبىرى ئۈچۈن قىزىپ جاسارەتكە تولىدىغانلىقىنى، ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ بىر پارچە لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا ئايلىنىدىغانلىقىنى، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە قەھرىمانلىق داستانلىرىنىڭ يېزىلىدىغانلىقىنى خىيال قىلغان ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۈمىدلىرى پۈتۈنلەي خىيال بولۇپ چىقتى. ئۈمىد قىلغان نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى. كۆزلىرىنىڭ نۇرى ئۆچتى. شىددەت خەتەرگە ئايلاندى. ئىسلام دۇنياسىنىڭ خۇددى پەۋقۇلئاددە بىر ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەك ئۆز ئورۇنلىرىدىن قىمىرلاپمۇ قويمىغانلىقىنى ۋە ھاياتى ھەۋەسلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆردى ۋە بۇ ئارقىلىق ئىسلام دۇنياسىدا دىنىي مۇداپىئە تۇيغۇسىنىڭ ئاجىزلاشقانلىقى، جىھاد مەسىلىسىنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۆچكەنلىكى ياكى ئۆچۈش ئالدىدا تۇرغانلىقى ئوتتۇرىغا چىقتى. ئىنسانلارمۇ ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئاجىزلىقىنى، مەغلۇبىيىتىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندى.

ئىسلام دۇنياسىنىڭ رەھبەرلىرىنىڭ، تەشكىلاتلىرىنىڭ، دىنىي ھەيئەتلىرىنىڭ ۋە ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى شۇكى، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبلىرىگە ئىمان ئۇرۇقىنى يېڭىدىن چېچىشى، دىنىي ھېس ـ تۇيغۇلارنى قوزغىشى، اللّٰه ۋە رەسۇلۇللاھقا، ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىشقا دەۋەت قىلىشىنى ئىسلامنىڭ تۇنجى دەۋەت مېتودىغا ئاساسەن ئېلىپ بېرىشى، بۇ يولدا ھەرقانداق پىداكارلىق كۆرسىتىشى، كونا ـ يېڭى پۈتۈن ۋاستىلارنى سەپەرۋەر قىلىشى، ئوقۇتۇش ۋە نەشرىياتنى ئومۇملاشتۇرۇشى، مەسىلەن: دەۋەتچىلەرنى شەھەر ـ شەھەر، يېزا ـ يېزا ئايلاندۇرۇشى، لېكسىيە ۋە سۆھبەت يىغىنلىرى ئۆتكۈزۈشى، كىتاب ۋە ماقالىلار ئېلان قىلىشى؛ تەرجىمىھاللار، ساھابىلارغا ئائىت ماتېرىياللار، ئىسلام قەھرىمانلىرى ۋە شېھىتلىرى تەسۋىرلەنگەن ئەسەرلەرنى نەشر قىلىشى، جىھاد ۋە شاھادەت تېمىسىدا ئاشكارا يىغىلىش ئۆتكۈزۈشى ۋە بۇ يولدا رادىئو، گېزىت، ئەدەبىي ئەسەرلەر، ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، قانچىلىك كۈچى ۋە زامانىۋى ۋاستىلىرى بولسا، ھەممىسىنى سەپەرۋەر قىلىشى لازىم.

قۇرئان كەرىم ۋە ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى ئىسلام دۇنياسىدا ئىمان ۋە قەھرىمانلىق ئوتىنى تۇتاشتۇرىدىغان، جاھىلىيەت دەۋرىگە قارشى ھەر زامان بۈيۈك بىر ئىنقىلاب ئېلىپ بېرىشقا، تەسلىم بولغان، مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان، پالەچ مىللەتتىن جاھىلىيەتكە قارشى تۇرىدىغان، زالىم نىزاملارغا قارشى كۆكرەك كېرىپ چىقىدىغان، جىھاد ئىشقىغا تولۇپ تاشقان ياش ۋە قاۋۇل بىر مىللەت يارىتىدىغان ئىككى قۇۋۋەتتۇر. دۇنيا ھاياتىغا ھەددىدىن زىيادە بېرىلىپ پۈتۈن ئېنېرگىيىسىنى ئۇ يەرگە سەرپ قىلىش، يىغلىغۇدەك ئىشلارنى كۈلۈپ قارشى ئېلىش ۋە دۇنيا ھەۋەسلىرى ئۈچۈن ئەقلىنى يوقىتىش قاتارلىقلار بۈگۈنكى ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئەڭ قورقۇنچلۇق كېسەللىرىدۇر. ھازىر ھېچبىر ھادىسە ياكى ھەرقانداق ئىمانسىز ئۈنى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

هاياجانلاندۇرالمايۋاتىدۇ، يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەكتىن باشقا ھېچنەرسە ئۇنى قىزىقتۇرالمايۋاتىدۇ.

پەقەت قۇرئان كەرىم ۋە ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەسىرىدە ـ ئەگەر قەلبلەرگە يول تاپالىسا ـ ئىختىلاپ بىلەن ئىمان، ھەققەت بىلەن گۇمان، دۇنيا مەنپەئەتلىرى بىلەن ئاخىرەت ھاياتى، بەدەن راھەتى بىلەن قەلب ھۇزۇرى، خاراب قىلىنغان ھايات بىلەن شېھىتلىك شەربىتى ئارىسىدا كەڭ كۆلەملىك جەڭ باشلىنىدۇ.

شۇنداق، خۇددى ھەربىر پەيغەمبەر ئۆز دەۋرىدە ئېلىپ بارغان كۈرەشكە ئوخشاش دۇنيا پەقەت مۇشۇنداق بىر ھەرىكەت سايىسىدا قۇتۇلالايدۇ. دەل شۇ چاغدا، ئىسلام دۇنياسىنىڭ ھەر بىر بۇلۇڭىدىن، ھەتتا ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى ھەربىر مۇسۇلمان ئائىلىدىن رەببىگە چىن يۈرەكتىن ئىشىنىدىغان ياش يىگىتلەر يېتىشىپ چىقىدۇ ۋە الله نىڭ:

﴿ئۇلار ھەققەتەن پەرۋەردىگارىغا ئىمان ئېيتقان، بىز ھىدايەتىنى زىيادە قىلغان يىگىتلەردۇر. ئۇلارنىڭ دىللىرىنى (يەنى ئىرادىسىنى) مۇستەھكەم قىلدۇق، ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار (ئىمانسىز زالىم پادىشاھ ئالدىدا) دەس تۇرۇپ ئېيتتى: «بىزنىڭ پەرۋەردىگارىمىز ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، بىز ئۇنى قويۇپ ھەرگىزمۇ باشقا ئىلاھقا ئىبادەت قىلمايمىز، ئەگەر (الله نىڭ شېرىكى بار) دەيدىغان بولسا، بۇ چاغدا ھەققەتتىن تولىمۇ يىراقلاشقان بولىمىز[1]﴾

ئەنە شۇ چاغدا، بىلالنىڭ، ئاممارنىڭ، خۇبەيبنىڭ، خەببابنىڭ، سۇھەيبنىڭ، مۇسئەب ئىبنى ئۇمەيرنىڭ، ئوسمان ئىبنى مەزئۇننىڭ ۋە ئەنەس ئىبنى نادىرنىڭ، ئەسلىملىرى قايتا جانلىنىدۇ، جەننەت پۇراقلىرى ھەر تەرەپنى قاپلايدۇ، تۈنجى ئەسىرنىڭ شاملى قايتا چىقىشقا باشلايدۇ ۋە مۇسۇلمانلارغا ھېچ نەرسە كونىسىغا بۇرۇنقىسىغا ئوخشىمايدىغان يېپيېڭى بىر دۇنيا تۇغۇلىدۇ...

[1] سۈرە كەھف 13 ـ 14 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تېخنىك ۋە جەڭ تەييارلىقى

ئىسلام دۇنياسىنىڭ ۋەزىپىسى بۇنىڭ بىلەنلا تۈگىمەيدۇ. ئەگەر ئىسلام دۇنياسى ئەلچىلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىپ، دۇنيا رەھبەرلىكىنى قولغا كىرگۈزۈشنى خالىسا، ئۈستۈن كۈچكە ئىگە بولۇشى، جەڭ تېخنىكىسى، تىجارەت، سانائەت ۋە ئىلىملەردە تولۇق تەييارلىقتا تۇرۇشى، ھاياتنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئېھتىياج ماددىلىرى ئۈچۈن ياۋروپاغا قول سۇنماسلىقى ۋە ھېچقانداق ئىشتا پەرەڭلەردىن مەسلىھەت سورىماسلىقى لازىم. شۇنىڭ بىلەن ۋاقىتتا، ئۆزىنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ئېھتىياجىنى قامدىيالايدىغان ھالدا بولۇشى، ئۆزىنىڭ قورال ـ ياراقنى ئۆزى ياسىشى ۋە يەر ئاستى بايلىقلىرىنى ئۆزى قېزىپ، ئۆز ئىشلىتىشى، ھۆكۈمىتىنى ئۆز پۇلى ۋە ئۆز ئادەملىرى بىلەن ئىدارە قىلىشى، ئەتراپىدىكى دېڭىزدا ئۆز كېمىلىرى ۋە پاراخوتلىرى بىلەن بازا قۇرۇشى، دۈشمىنىگە ئۆزىنىڭ توپ ئوقلىرى، ئۆزىنىڭ تانكىلىرى ۋە قورال ـ ياراقلىرى بىلەن قارشى تۇرۇشى، ئېكسپورتىنى ئىمپورتىدىن ھەر دائىم ئۈستۈن تۇتۇشى، ياۋروپاغا پۇل تىلەپ چىقماسلىقى، ھېچبىر پەرەڭنىڭ بايرىقى ئاستىدا پاناھلىنىشقا مەجبۇر بولماسلىقى ۋە ھېچبىر ياۋروپاغا قوشۇنىغا بويۇن ئەگمەسلىكى لازىم.

ئىسلام دۇنياسى ئىلىمدە، سىياسەتتە، تېخنىكىدا ۋە تىجارەتتە ياۋروپاغا بويۇن ئەگكەنسېرى، ياۋروپا ئۇنىڭ قېنىنى شورايدۇ، تۇپرىقىنى ئىشغال قىلىدۇ ۋە ئۇ يەردىن ھايات مەنبەلىرىنى قازىدۇ؛ ياۋروپانىڭ ماللىرى ھەر كۈنى ئىسلام دۇنياسىنىڭ بازارلىرىنىڭ، ئۆيلىرىنىڭ ۋە يانچۇقلىرىنىڭ بىردىنبىر ئىناۋەتلىك مېلىغا بولۇپ قالىدۇ ۋە ئۇلار ئىسلام دۆلەتلىرىنى قۇرۇقداپ قويىدۇ. ئىسلام دۇنياسى يەنە ياۋروپاغا پۇل تىلىگىلى بارسا، قوشۇن يېتىشتۈرۈش، مۇھىم ۋەزىپىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ۋە ئىدارىي مېخانىزمنى ئالغا سىلجىتىش ئۈچۈن ياۋروپادىن ئادەم سورىسا، غەربتىن مال ئىمپورت قىلسا، ھە دېسىلا تىلەمچىلىككە چىقسا، ياۋروپانى ئۆزىنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئوقۇتقۇچىسى، ئۇستازى، خوجايىنى ۋە ”رەببى“ دەپ ئويلىسا، ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز ھېچ ئىش قىلالمىسا ۋە ھەممە نەرسە ئۇنىڭ تەستىقىدىن ئۆتسە، ئۇنىڭ غەربتىن ئۇستۇن كېلىشى ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەبەدىلئەبەد ئۇنىڭ بىلەن تەڭمۇ تۇرالمايدۇ.

ئىسلام دۇنياسى مانا مۇشۇنداق ئۆتمۈشتە ئىلىم ۋە تېخنىك ساھەگە سەل قارىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇزۇن زاماندىن بېرى قۇللۇقتا ۋە خارلىقتا دۇچار بولدى. ئىسلام ئالەمى دۇنيانى ئوتقا، يوقلۇققا، ئۆلۈۋېلىشقا ۋە ئۆلۈمگە بۇيرۇيدىغان زالىم ياۋروپا خوجايىنلىقىنىڭ قىسقۇچىغا چۈشكەن ئىدى. ئەگەر ئىسلام ئالەمى يەنە بىر قېتىم سانائىي، ئىلمىي تەييارلىقىدا ۋە ھاياتىي مەسىلىلىرىنىڭ ھەل قىلىنىشىدا بوشاڭلىق قىلىدىغان بولسا، دۇنيانىڭ پېشانىسىگە شاقاۋەت تامغىسى بېسىلىدۇ ۋە ئىنسانىيەتنىڭ مېھنەت ۋە جاپا ـ مۇشەققەتتى تېخىمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كېتىدۇ.

ئىلىم ۋە تەتقىقاتتا ئەڭ ئالدىدا تۇرۇش

ئىسلام دۇنياسى (بۇ يەردە ئەرەب ئالەمى) ئۇزۇندىن بېرى ئىلمىي ساھەدىكى رەھبەر ۋە يېتەكچىلىك ئورنىنى ۋە پىكرى مۇستەقىللىقنى يوقىتىپ قويغاچقا، ئەرەب تىلى ۋە ئەدەبىياتىدا، ھەتتا تەپسىر، فىقھى ۋە ھەدىسكە ئوخشاش دىنىي ئىلىملەردە ياۋروپانىڭ شاگىرتى ۋە دەستىخىنىنىڭ تەييار تىبىي بولۇپ قالدى. شەرقشۇناسلار تەتقىق ۋە تەكشۈرۈشلەردە، ئوبزور ۋە تەنقىدلەردە ئەڭ نوپۇزلۇق ئۇستاز ۋە يېتەكچى بولۇپ قالدى. تارىخىي ۋە ئىلمىي چۈشەنچىلەردە، ئىسلام نىزامى ۋە ئەھكامى بىلەن مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەردە ئەڭ ئاخىرقى مەكان ۋە يېگانە مەنبە بولۇپ قالدى. رەت قىلىش ۋە تەستىقلاشنىڭ بىردىنبىر ۋەكىلى شەرقشۇناسلار ئىدى. بۇ كۆپىنچىسى پاپا، دىن تەشۋىقاتچىسى، يەھۇدىي ۋە مۇتەئەسسىپ خرىستىئانلار ئىدى. ئۇلار ئىسلامغا ۋە ئۇنىڭ تەبلىغچىسى بولغان ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ناھايىتى چوڭقۇر دۈشمەنلىك، ئۆچ ـ ئاداۋەت

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ساقلىماقتا. ئىسلام مەدەنىيىتىنى زاڭلىق قىلىپ قارا چاپلايتتى، دەلىل - ئىسپات ۋە نەقىللەردە خىيانەت قىلاتتى ۋە ھەقىقەتلەرنى بۇرمىلايتتى. بەزىلىرى ئەرەب تىلىنى ياخشى بىلمىگەچكە ۋە بۇ ساھەدە ئىختىساس ئىگىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن دەلىللەرنى چۈشىنىشتە ۋە تەرجىمىدە كەچۈرگۈسىز خاتالىقلارنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. مۇشرىكلارنىڭ پىكىر ۋە تەرغىباتلىرى ئىسلام دۆلەتلىرىدىكى تېخى يېڭى قۇرۇلغان ئىلمىي مۇھىتلاردا ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. ”دىن سىياسەتتىن ئايرىمدۇر، دىن سىياسەت ۋە ئىدارە بىلەن ئالاقىسى بولمىغان بىر ئېتىقادتۇر. ئىبادەت ۋە ئەخلاقتىن باشقا نەرسە ئەمەس“ دېگەندەك ئىدىيەلەر دىنىي ئۇقۇملارنى ۋە ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئەھكامىنى غەرب مەدەنىيىتى ۋە پەلسەپىسىگە ماس ھالدا ئۆزگەرتىپ، بۇزۇشلىرى شۇنداقلا مۇسۇلمان شەرقتە شەرقشۇناسلارنىڭ تالىپلىرى ۋە شاگىرتلىرى تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا قويۇلغان پىكىرلەر بىلەن شەرقشۇناسلارنىڭ كىم ۋە نېمە ئىكەنلىكى سۇ يۈزىگە چىقتى.

شەرقنىڭ مۇسۇلمان يازغۇچىلىرى ۋە شەرق مۇتەپەككۇرلىرى غەرب مەدەنىيىتىنىڭ قارشىسىغا ئۆتۈپ، ئۇنىڭ ئاساس ۋە پرىنسىپلىرىنى ھېچ تارتىنماي، جاسارەت بىلەن ھۆر ۋە مۇستەقىل ھالدا تەنقىد قىلالمىدى. بەزىلىرى پىكرى جەھەتتىن شۇنچىلىك زەئىپلەشتى ۋە تەقلىدچىلىككە شۇ قەدەر بېرىلىپ كەتتىكى، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ئىنسانىيەت ئەقلى يېتەلىگەن ئەڭ ئېگىز چوققا ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى پەللىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى تەكىتلىمەكتە ئىدى. يەنە بەزىلىرى غەربنىڭ مەدەنىيىتىنىڭ شەرقتە پۈتۈن خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئۆز پېتى تەتبىق قىلىنىشى ئارزۇ قىلاتتى ۋە بەزى ئەرەب دۆلەتلىرىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ياۋروپا قىتئەسىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى بولۇپ قالغانلىقىنى ۋە ئۇ تۇپراقلارغا سىڭىپ كەتكەنلىكىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ياۋروپا مەدەنىيىتىنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىغان يۇنان مەدەنىيىتىنى قوبۇل قىلىۋاتاتتى.

دەۋرىمىز نەسلىدە غەرب مەدەنىيىتى ۋە ئۇنىڭ ھايات پەلسەپىسى ۋە قىممەت قاراشلىرىنى رەت قىلىپ، غەرب مەدەنىيىتى

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ۋە ئۇنىڭ ئۇستىگە قۇرۇلغان ئىلمىي ۋە ھەقىقىي بىر شەكىلدە قانائەتلىنەرلىك ئىزاھات بېرەلەيدىغان مۇتەپەككۇرلار ئازلاپ كەتتى. ئەمما بىز، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ ئىلغار مۇتەپەككۇرلىرىدىن دوكتور مۇھەممەد ئىقبال، ياۋرۇپالىق مۇھتەدى (ھىدايەتكە ئېرىشىپ مۇسۇلمان بولغان) ئۇستاز مۇھەممەد ئەسەدكە ئوخشاش قىممەتلىك شەخسلەرنى بەرگەن بۇ باھامىزنىڭ سىرتىدا تۇتىمىز ـ ئەلۋەتتە!

ئەگەر ئىسلام ئالەمى ئىككى ئايىقى ئۇستىدە دەس تۇرۇپ، ئۆز ئەقلى بويىچە پىكىر يۈرگۈزۈشنى ئويلىسا، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن، بويىنىدىكى قۇللۇق زەنجىرىنى پاچاقلاپ تاشلىشى، غەرب مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىپ تەنقىد قىلغان ھالدا شەرقشۇناسلارنىڭ ئەسەر ۋە كۆز قاراشلىرىنى پىكىر سۈزگۈچىدىن ئۆتكۈزۈپ، خاتالىقلىرىنى تۈزىتەلىگىدەك سەۋىيەگە ئىگە ئالىملارنى ۋە داڭلىق يازغۇچىلارنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشى كېرەك. ئەينى ۋاقىتتا، بۇ داڭلىق يازغۇچىلار ئىسلامىي ئىلىملەردە ياۋرۇپا ۋە ئامېرىكىدىكى شەرقشۇناسلارنىڭ كۆز قاراش ۋە خاتالىقلىرىنى تۈزىتەلىگۈدەك دەرىجىدە ۋايىغا يېتىشى ۋە ئىختىساسلىششى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا، تەتقىقات ۋە ئىلىم ئاشىقلىرى خۇددى ياۋرۇپا ۋە ئامېرىكىنىڭ پايتەختلىرىگە بېرىشقا ئادەتلەنگەندەك ئەرەب ئالەمىنىڭ پايتەختلىرىگە ۋە ئىسلام دۇنياسىنىڭ مەركەزلىرىگىمۇ كېلىشكە باشلايدۇ.

بۇ مۇسۇلمان شەھەرلىرى ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ، دىنى ئىلىملەرنىڭ، ئەرەب تىلى ۋە ئەدەبىياتىنىڭ مەركىزى بولۇشقا ياۋرۇپا پايتەختلىرىگە ۋە ئۇنىۋېرسىتېتلىرىغا قارىغاندا تېخىمۇ لايىقتۇر. ئەپسۇسكى، ئۇزۇن تارىختا ئىگە بۇ پايتەختلەر بوشاڭلىق ۋە ھورۇنلۇق سەۋەبىدىن ئىلمىي ۋە دىنىي ساھەدىكى مەدەنىي رەھبەرلىكنى يوقىتىپ قويغان ئىدى.

www.munber.org

زامانىۋى ئىلىمگە يېتەكچىلىك قىلىش

ئىسلام ئالەمى زامانىۋى ئىلىمنى ئۆز روھ ۋە نىزامىغا ئۇيغۇن بىر شەكىلدە تەرتىپلىشى كېرەك. ئىسلام دۇنياسى كونا دەۋردە ئىلمىي ئىلغارلىقى بىلەن دۇنياغا ھاكىم بولغان ئىدى. دۇنيانىڭ پىكىر ۋە مەدەنىيىتىگە بۇ يول بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلغان، ئەدەبىيات ۋە پەلسەپە ساھەسىگىمۇ بۇ يول بىلەن ئاتلانغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن، مەدەنىي دۇنيا ئەسىرلەر بويى ئۇنىڭ ئەقلى بىلەن ئويلىغان، ئۇنىڭ قەلىمى بىلەن يازغان ۋە ئۇنىڭ تىلى بىلەن ئەسەرلەرياراتقان ئىدى. ئىران، تۈركىستان، ئافغانىستان ۋە ھىندىستاندىكى يازغۇچىلار قىممەتلىك ئەسەرلىرىنى پۈتۈنلەي ئەرەب تىلىدا قەلەمگە ئالغان ئىدى. بەزىلىرى غەزەلىنىڭ “Kimyayi Saadet” ناملىق ئەسىرىگە ئوخشاش ئەسەرلىرىنىڭ ئەسلىنى ئەرەبچە يېزىپ، پارسچە بىلەن خۇلاسىلىگەن ئىدى.

ئاباسىيلار خەلىپىلىكىنىڭ ئالدىنقى دەۋرلىرىدە ئوتتۇرىغا چىققان بۇ ئىلمىي ھەرىكەت يۇنان ۋە ئەجەملەرنىڭ تەسىرىدە ھەرقانچە قېلىپ ئىسلام روھى ۋە ساپ ئىسلام پىكىرىنىڭ ئۇستىگە قۇرۇلمىغان؛ ئىلمىي ۋە دىنىي جەھەتتىن ھەرقانچە ئاجىزلىق تەرەپلىرى بولسىمۇ، دۇنياغا ئۆز كۈچ ـ قۇۋۋىتى بىلەن ھاكىم بولغان ئىدى ۋە كونا دەۋرنىڭ ئىلمىي سىستېمىلىرىنى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتقان ئىدى. كېيىنچە، ياۋرۇپا ناھايىتى تېز ئىلگىرىلەپ بۇ كونا نىزامنى ئۆزلىرىنىڭ ئىلمىي تەنقىد ۋە ئىجادلىرى بىلەن مەغلۇپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىلىم ۋە تەتقىقاتتا ئۆز پىكرىگە، روھىغا ۋە ماتېرىيالىست قۇرۇلمىسىغا ئۇيغۇن يېڭى بىر مېتودنى قوللاندى. بۇ ئوقۇتۇش سىستېمىسىدا يېتىشكەن ئوقۇغۇچىلار مەكتەپنى ماتېرىيالىست روھىغا تولۇپ ـ تاشقان ھالدا پۈتتۈرەتتى. دۇنيا بۇ ئوقۇتۇش سىستېمىسىغا يەنە بىر قېتىم بويۇن ئېگىشكە مەجبۇر بولدى. يىللاردىن بېرى ئىلمىي قالاقلىق ۋە پىكرىي چۆكۈش ئىچىدە تېنەپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يۈرگەن ياۋرۇپادىن باشقا ياردەم ۋە ئېھتىياج ئىشىكى تاپالمىغان ئىسلام ئالەممۇ بۇ ئوقۇتۇش سىستېمىسىنى تولۇقى بىلەن قوبۇل قىلدى.

بۈگۈن ئىسلام ئالەمدە يولغا قويۇلۇۋاتقان ئوقۇتۇش سىستېمىسى ياۋرۇپانىڭ ماتېرىيالىست ئوقۇتۇش سىستېمىسىدۇر.

بۇ سىستېمىنىڭ تەبئىي بىر نەتىجىسى شەكلىدە، جەمئىيەت ھېچ ھەل قىلالمىغان ۋە ھېلىمۇ ياش نەسىللەرنىڭ زېھنىدە ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان ئىسلام روھى بىلەن يېڭى روھ، ئىسلام ئەخلاقى بىلەن ياۋرۇپا ئەخلاقى، بىر نەرسىنىڭ يېڭى ئۆلچىمى بىلەن كونا ئۆلچىمى ئارىسىدا توقۇنۇش پەيدا بولدى.

جەمئىيەت بۇ توقۇنۇشنى ھەل قىلالمىدى ۋە بۇ توقۇنۇش تا ھازىرغىچە ياش نەسىللەرنىڭ زېھنىدە ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە ۋە يەنە زىيالىلار قاتلىمىدا شۈبھە، توقۇنۇش، ئالدىراقسانلىق، دۇنيا ھاياتىغا بېرىلىش، دۇنيا ھاياتىنى ئاخىرەت ھاياتىدىن ئۈستۈن كۆرۈش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ياۋرۇپا مەدەنىيىتىنىڭ ماتېرىيالىست روھىدىن سىڭگەن بەزى كېسەللەرمۇ بۇ سىستېمىنىڭ بىر نەتىجىسى بولۇپ كۆرۈلۈشكە باشلىدى.

ئەگەر ئىسلام ئالەمى ھاياتنى يېڭىدىن تەرتىپكە سېلىش ۋە باشقىلارنىڭ بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتۇلۇشنى خالىسا ۋە ئەگەر دۇنيا رەھبەرلىكىنى قايتىدىن قولغا ئېلىشنى ئارزۇ قىلسا، ئىمپورت قىلىنغان ئوقۇتۇش سىستېمىلىرىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ ئوقۇتۇش سىستېمىنى يولغا قويۇشى، ئىلمىي سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ، قوماندانلىق ئورنىغا ئولتۇرۇشى لازىم. ئەمما بۇ، ئۇنچىۋالا ئاسان ئىش ئەمەس. بۇنىڭ ئۈچۈن چوڭقۇر چۈشەنچە، كەڭ تەتقىقات نەتىجىسى ۋە يېزىقچىلىق ھەرىكىتى بولۇشى لازىم. مۇستەھكەم ئىمان ۋە ئۇنىڭ پرىنسىپلىرى بىلەن قوراللىنىپ تۇرۇپ دەۋرىنىڭ زامانىۋى ئىلىملىرىنى تەھلىل ۋە تەنقىد قىلالايدىغان دەرىجىدە ئىلمىي سەۋىيە كېرەك. بۇ، ئۇنداق ئاددىي خەلق توپلىمىنىڭ قىلالايدىغان ئىشى ئەمەس. بۇ، مۇسۇلمان دۆلەتلەرنىڭ ئىشىدۇر. ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ ئۇنىۋېرسىتېتلارنى قۇرۇشى ۋە بۇ ئۇنىۋېرسىتېتلار ھەر كەسپتىن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

لاياقەتلىك ئالىملارنى تاللىشى، بۇ ئالىملار كىتاب ۋە سۈننەتنىڭ ئاساسلىرى ۋە دىنىنىڭ ئۆزگەرمىگەن ھەقىقەتلىرى بىلەن دەۋرنىڭ تەبىئىي پەن بىلىملىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان يېڭى بىر ئوقۇتۇش سىستېمىسىنى قۇرۇشى، دەۋرنىڭ زامانىۋى ئىلىملىرىنى ئىسلام ئاساسلىرىغا ۋە ئىسلامنىڭ روھىغا ماس شەكىلدە ئىسلام ياشلىرى ئۈچۈن تەييارلاپ بېرىشى، بۇ ئارقىلىق يېڭى نەسىللەر بارلىق ئېھتىياجلىرىنى بۇ مەنبەدىن قامدىشى، ھاياتلىرىنى بۇنىڭغا قارىتا تەرتىپلىشى، مەۋجۇدىيىتىنى بۇنىڭ بىلەن قوغدىشى، جەڭ تەييارلىقىنى بۇنىڭ بىلەن قىلىشى، دۆلەتلىرىنىڭ خەزىنىلىرىنى بۇنىڭ بىلەن قېزىشى، مەملىكىتىنىڭ بايلىقلىرىدىن بۇنىڭ بىلەن پايدىلىنىشى... ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ مالىيىسىنى بۇنىڭ بىلەن ئىدارە قىلىشى، ئىدارىلىرىنى ئىسلام ئاساسلىرىغا قارىتا باشقۇرۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، ئىسلام نىزامىنىڭ دۆلەت رەھبەرلىكىدىكى ئۈستۈنلۈكىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ ۋە ياۋروپا ھەل قىلالمىغان ئىقتىسادىي مەسىلىلەر ئۆزلىكىدىن ھەل بولۇپ قالىدۇ.

ئىسلام ئالەمى پەقەت روھىي، سانائەت ۋە مۇداپىئە تەييارلىقى ۋە مۇستەقىل ئوقۇتۇش سىستېمىسى ئارقىلىقلا تەرەققىي قىلىشى، ئىسلامنى ئەمەلىي تۇرمۇشقا تەتبىقلاپ، ئۇنى ھەر ۋاقىت يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان ئۆلۈم خەۋپىدىن قۇتۇلدۇرالىشى مۇمكىن، رەھبەرلىك كىچىك بالىنىڭ ئويۇنىغا ئوخشىمايدۇ، ئۇ جىددىيلىق، تىرىشچانلىق، چىدام ـ غەيرەت ۋە تولۇق تەييارلىق تەلەپ قىلىدۇ.

”ھەركىشى جەڭگە تەييارلىق بىلەن چىقىدۇ.“

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىككىنچى قىسىم

ئەرەب دۇنياسىنىڭ رەھبەرلىكى

ئەرەب دۇنياسىنىڭ ئەھمىيىتى

دۇنيا سىياسىي خەرىتىسىدە ئەرەب دۇنياسىنىڭ ئورنى چوڭدۇر. چۈنكى ئەرەب ئالەمى ئىنسانىيەت تارىخىدا چوڭ رول ئوينىغان مىللەتلەرنىڭ ۋەتىنىدۇر. شۇنداقلا، دەۋرىمىزنىڭ سانائەت ۋە جەڭ ساھەسىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئېھتىياجلىرىدىن بىرى بولغان ”قارا ئالتۇن“ غا ئوخشاش بۈيۈك قۇۋۋەت ۋە بايلىق مەنبەلىرىنى ئۆز قوينىدا ساقلىماقتا. ئەرەب دۇنياسى ياۋروپا، ئامېرىكا ۋە يىراق شەرق ئارىسىدا كۆۋرۈكلۈك رول ئوينىماقتا. ئۇ ئىسلام دۇنياسىنىڭ روھىي ۋە دىنىي جەھەتتىن ئۆزىگە تەلپۈنگەن، سۆيگۈ ئىشقىدا يالقۇنلاپ كۆيگەن يۈرىكىدۇر. الله ساقلىسۇن! بەلكى، ئەرەب ئالەمى ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ جەڭ مەيدانى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. چۈنكى ئۇ يەرلەردە ئىشچان قوللار، ئويچان خىياللار، تىرىشچان بەدەنلەر، تىجارەت بازارلىرى ۋە تېرىقچىلىققا مۇناسىپ، مۇنبەتلىك تۇپراقلار بار. باغرىدا نىلغا ئوخشاش ھايات مەنبەسى دولقۇنلاپ ئاقىدىغان، ھوسۇللىرى، بايلىقلىرى، كىرىمى، مۇنبەتلىكى، ئىلغارلىقى ۋە مەدەنىيەتلىكى بىلەن داڭق چىقارغان مىسىر بار. چۈنكى، ئۇ يەردە ستراتېگىيىلىك ئورنى، ئىقلىمىنىڭ گۈزەللىكى ۋە ھاۋا شارائىتىنىڭ مۇۋاپىقلىقى بىلەن مەشھۇر بولغان سۈرىيە، پەلەستىن ۋە خوشنىلىرى بار. نېفىت مەنبەلىرى ۋە خەلقىنىڭ مەردلىكى بىلەن نام چىقارغان دۆلەتلەر بار. روھىي مەركەزلىكى، دىنىي ساھەدىكى ئۈستۈنلىكى تونۇلغان، دۇنيادا ھېچ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۆخششى بولمىغان يىللىق ھەج يىغىلىشى ۋە مول نېفىت بازىلىرى بىلەن ئەرەب يېرىم ئارىلى بار. مانا بۇلار، غەربلىكلەرنىڭ دىققەت - نەزەرلىرىنىڭ ئەرەب دۇنياسىغا بۇرۇلۇشىغا، ھېرىس ۋە ئارزۇلىرىنىڭ بۇ تۇپراقلارغا قارىتىلىشىغا ۋە رەھبەرلىك توقۇنۇشلىرىنىڭ بۇ ساھەلەردە پارتلىشىغا سەۋەب بولدى. ئەرەب دۇنياسىدا بۇ ھەرىكەتنى توختىتىش مەقسىتىدە بىر ئەرەب مىللەتچىلىكى ھېسسىياتى تۇغۇلدى. شۇنىڭ بىلەن، ”ئەرەب ۋەتىنى“ ۋە ”ئەرەب شەرىپى“ دېگەندەك چاقىرىقلار ھەر تەرەپتە جاراڭلاشقا باشلىدى.

الله نىڭ رەسۇلى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەرەب دۇنياسىنىڭ روھىدۇر. لېكىن مۇسۇلمانلار ئەرەب دۇنياسىغا ياۋرۇپالىقلارنىڭ ياكى ئەرەب مىللەتچىلىرىنىڭ كۆزى بىلەن قارىمايۋاتىدۇ. ئۇلار ئەرەب دۇنياسىنى ئىسلامنىڭ بۆشۈكى ۋە ئۇنىڭ تۇغۇلغان زېمىنى، ئىنسانىيەتنىڭ ئەقىل بۇلىقى ۋە دۇنيا رەھبەرلىكىنىڭ مەركىزى دەپ قارايدۇ. ئەسلى ئەرەب بولغان ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ ئەرەب ئالەمنىڭ روھي ئاساسي ۋە شەرەپ تاجى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ.

الله ساقلىسۇن! ئەگەر ئەرەب دۇنياسى ئىگە بولغان بايلىق ۋە ئېنېرگىيە مەنبەلىرى، گۈزەللىك ۋە ياخشىلىقلىرى بىلەن الله نىڭ رەسۇلى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن ئايرىلسا ۋە ئۇنىڭ تەلىماتى ۋە دىنىدىن يىراقلىشىدىغان بولسا، ئۇ بىر روھسىز بەدەنگە ۋە ئۆچۈپ كەتكەن سىزىقتا ئوخشاپ قالىدۇ. چۈنكى بىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنيا پارچە - پارچە بۆلۈنگەن، قەبىلىلەر بىر - بىرىگە دۈشمەن بولغان، مىللەتلەر قۇللۇق زەنجىرىگە باغلىنىپ ئۆز قەدىر - قىممىتىنى يوقاتقان ۋە دۆلەتلەر ئازغۇنلۇق ۋە جاھالەت پاتقىقىغا پاتقان بىر ۋاقىتتا، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەرەب دۇنياسىنى مەۋجۇدىيەت ساھەسىگە چىقاردى. ئەرەبلەر رىم ۋە ئىرانغا ئوخشاش دۆلەتلەرگە قارىمۇقارشى چىقىپ، ئۇرۇش قىلىدىغانلىقنى چۈشلىرىدىمۇ كۆرمىگەن ئىدى. بۇنداق ئىشلار ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمىگەن ئىدى. ھەتتا بىرەرسى شۇنداق دېسىمۇ ئىشەنمەيتتى. ئەرەب دۇنياسىنىڭ مۇھىم بىر پارچىسى بولغان سۈرىيە رىم ئىمپېراتورلۇقىنىڭ ھاكىمۇتلەق

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

دىكتاتورلۇقى ۋە زالىملاردىنمۇ ئېشىپ چۈشكەن مۇستەبىت ئىدارىسى ئاستىدا ئىشغال قىلىنغان ئەھۋالدا ئىدى. ئۇلار ھۆرىيەت ۋە ئادالەتنىڭ مەنىسىنىمۇ بىلمەيتتى. ئىراق مۇتتەھەم دۆلەتنىڭ بىچارە ئوغلانى ئىدى. ئېغىر باج ـ سېلىق ۋە چىدىغۇسىز دەرىجىدىكى قىممەتچىلىكنىڭ دەردىدىن قاتتىق ئېگىرماقتا ئىدى. رىملىقلار مىسىرنى ھەم سېغىپ ئېچىلدىغان ھەم ئۈستىگە مىنىلىدىغان تۆگىدەك قوللىناتتى. يۈكلىرىنى يۆلەتتى ۋە يەم بەرگەندە چىدىغۇسىز دەرىجىدە ئازاب ـ ئوقۇبەتكە دۇچار قىلاتتى. ئەينى ۋاقىتتا، مىسىرلىقلار سىياسىي ئىستىبداتتىن باشقا، دىنىي زۇلۇمنىڭ قىسقۇچىدا تولغانماقتا ئىدى. پارچە ـ پارچە بۆلۈنۈپ تارقىتىۋېتىلگەن، يەتكۈچە ئېغىر ئازاب ۋە زۇلۇمغا ئۇچرىغان ئىنسانىيەت دۇنياسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئېلىپ كەلگەن ئىسلام باھارى يېتىپ كەلگۈچى بۇ ئازابلارغا كۆكرەك كەردى. ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلگەن ۋاقىتتا ئىنسانىيەت ئالەمى يوقلۇقنىڭ تەگسىز چوڭقۇر ئازگىلىغا يۇملاپ كەتكەن ئىدى.

رەسۇلۇللاھ ئىنسانىيەتنىڭ قولىدىن تۇتقان ۋاقىتتا، ئىنسانىيەت جان تالىشىۋاتاتتى. رەسۇلۇللاھ الله نىڭ ئىزنى بىلەن ئۇلارغا ھايات بەخش ئەتتى. يەر يۈزىدە يوللىرىنى يۈرىتىپ بېرەلەيدىغان نۇر ئاتا قىلدى. قۇرئان ۋە سۈننەتنى ئۆگىتىش ئارقىلىق قەلبلىرىنى پاكلىدى. بۇ مۇسۇلمانلار ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلگەندىن كېيىن، ئىسلامنىڭ ئەلچىسى، تىنچلىق ۋە ئىشەنچنىڭ خۇش خەۋەرچىسى، ئىلىم ۋە ھېكمەتنىڭ رەھبىرى، مەدەنىيەت ۋە كۇلتۇر (ھازارەت) نىڭ بايراقدارى، مىللەتلەرنىڭ نىجاتكارى ۋە دۇنيانىڭ يېگانە قاراۋۇلى بولۇپ قالدى. ۋە بۇ ئارقىلىق شام، ئىراق، مىسىر ۋە بىز ئېيتىپ ئۆتكەن ئەرەب دۇنياسى مەيدانغا كەلدى. ئەگەر ھەزرىتى مۇھەممەد بولمىغان بولسا، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ئەلچىلىكى ۋە ئۇنىڭ دىنى بولمىغان بولسا، نە سۈرىيە، نە ئىراق، نە مىسىر، نە ئەرەب ئالەمى بولمىغان بولاتتى. ھەتتا بۈگۈنكىدەك مەدەنىي كۇلتۇرلۇك (ھازارەتلىك) ۋە ئەخلاقلىق دۇنيامۇ بولمىغان بولاتتى. كىمكى ئەرەب مىللەتلىرى ۋە دۆلەتلىرىدىن، ئىسلام دىنىدىن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئايرىلىپ يۈزىنى ياۋرۇپاغا ياكى ئەرەبلەرنىڭ كونا جاھىلىيەت دەۋرىگە بۇرىسا ياكى سىياسەت ۋە ياكى ھايات قانۇنلىرىنى غەرب ئاساسى قانۇنلىرى ۋە تۈزۈملىرىدىن ئالسا ۋە ھاياتىنى ئىسلام بىلەن ھېچ ئالاقىسى بولمىغان ئىرقچىلىق ۋە يۇرتۋازلىق ئۈستىدە داۋاملاشتۇرسا، رەسۇلۇللاھنى بىر يېتەكچى، قوماندان، يولباشچى ۋە رەھبەر دەپ قوبۇل قىلمىسا، ھەزرىتى مۇھەممەد ئېلىپ كەلگەن نىزامنى تەكرار ئۆزگە ئۆزلەشتۇرۇپ، كونا جاھىلىيەتنىڭ ئۇ زۇلمەت قاراڭغۇلۇقىدىن قايتمىسا، رىم ۋە ئىران زوراۋانلىقىغا، قۇللۇق ۋە خورلۇققا، زۇلۇم ۋە قىستاققا، جاھالەت ۋە ئازغۇنلۇققا، غەپلەپ ۋە يوقلۇققا، تەركىدۇنيا بولۇشقا، ئۆلۈم ۋە جانسىزلىققا قاراپ يۈزلەنگەن بولىدۇ. چۈنكى بۇ شەرەپلىك تارىخ، بۇ پارلاق مەدەنىيەت، بۇ تەڭداشسىز ئىنتىزام ۋە بۇ ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ ھەممىسى ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئىبارەتتۇر.

ئەرەب دۇنياسىنىڭ قۇۋۋىتى ئىماندۇر.

ئەرەب دۇنياسىنىڭ مىللىتى ئىسلام، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بولسا ئەرەب ئالەمىنىڭ روھى، يولباشچىسى ۋە يېتەكچىسى، ئىمان ئەرەب دۇنياسىنى پۈتۈن ئىنسانىيەتتىن ئۈستۈن قىلغان يېگانە كۈچتۇر. ئىمان، خۇددى تۈنۈگۈنكىدەك، بۈگۈنمۇ ئۇنىڭ قورالى ۋە قۇۋۋىتىدۇر. ئۇ دۇشمەنگە ئۇنىڭ بىلەن تاقابىل تۇرىدۇ. ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى ئۇنىڭ بىلەن قوغدايدۇ ۋە ئىنتىزامنى ئۇنىڭ بىلەن داۋاملاشتۇرىدۇ. ئەرەب دۇنياسى سەھيۇنىزم، كوممۇنىزم ياكى باشقا دۇشمەن بىلەن ئەنگلىيە ئەۋەتىدىغان ياكى ئامېرىكا تەقدىم قىلىدىغان ۋە ياكى ئۆز تۇپرىقىدىن چىقارغان ”قارا ئالتۇن“ ھېسابىغا بېرىدىغان پۇللار بىلەن ئۇرۇش قىلالمايدۇ. ئۇلار دۇشمەنلىرى بىلەن پەقەت ئىمان، مەنىۋي قۇۋۋەت، رىم ۋە ئىران ئىمپېراتورلۇقلىرىنى بىر سائەتتەك قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتكەن روھلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلالايدۇ. ئەرەبلەر ھېچقاچان ھاياتنى سۆيۈپ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۆلۈمدىن قورقىدىغان يۈرەك، راھەت ـ پاراغەتكە چۈشكۈن بەدەن، شەك ـ شۈبھە قاپلىغان ئەقىل ، ھەرخىل ئارزۇ ـ ئىستەكلەردە توقۇنۇشىدىغان زېھىن تىترەك باسقان قول، ئىمانى زەئىپلەشكەن سۇنۇق دىل ياكى جەڭ مەيدانىغا چىقىشقا ئاجىزلىق قىلىدىغان قۇۋۋەت بىلەن دۈشمەنلىرىگە تاقابىل تۇرالمايدۇ. ئەرەب رەھبەرلىرى، يولباشچىلىرى ۋە ئەرەب جەمئىيىتى قوماندانلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى شۇكى، (ئۇلار) ئەرەب مىللەتلىرىنىڭ، ئەرەب ئاممىسىنىڭ بېشىدا تۇرىدىغانلارنىڭ، قوشۇنلارنىڭ، دېھقان ۋە سودىگەرلەرنىڭ يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، پۈتۈن خەلق تەبىقىلىرىنىڭ قەلبىگە ئىمان ئۇرۇقىنى چېچىشى، الله يولىدا جىھاد ئوتىنى ئۇلغايتىشى، جەننەت سۆيگۈسىنى دۇنيانىڭ تېشى پال ـ پال، ئىچى غال ـ غال ئەيشلىرىنىڭ قەدىرسىزلىكىنى كاللىسىغا سىڭدۈرۈشى؛ تويمىغۇر نەپسكە ۋە دۇنيانىڭ ئۆتكۈنچى ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىگە قانداق تاقابىل تۇرۇش، الله يولىدا ئۇچرىغان توسالغۇلارنى قانداق يېڭىش، ئۆلۈمگە كۈلۈپ تۇرۇپ قۇچاق ئېچىش ۋە خۇددى پەرۋانىلەر ئۆزلىرىنى ئوتقا ئاتقاندەك ئۆزلىرىنى ئۆلۈمگە قانداق ئاتىدىغانلىقىنى ئۆگىتىش لازىم.

ئەرەب ياشلىرىنىڭ پىداكارلىقى ئىنسانىيەت سائادىتىنىڭ

كۆۋرۈكىدۇر.

رەسۇلۇللاھ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن ۋاقىتتا، ئىنسانىيەت ئەڭ زۇلمەت دەۋرىنى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتاتتى. ئىنسانىيەت مەسىلىلىرى قورسىقى توق، ئەتىسىدىن غېمى يوق، ھېچقانداق خېيىم ـ خەتەر، جاپا ـ مۇشەققەت ۋە زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىمايدىغان باي كىشىلەر ھەل قىلالايدىغان مەسىلىلەر ئەمەس. بۇ مەسىلىلەر قولىلىرىدىكى بارلىق ئىمكانلىرىنى ۋە ئىستىقباللىنى ئىنسانىيەت خىزمىتى ۋە مۇقەددەس ئەلچىلىكىنىڭ تولۇق ئورۇنلىشى ئۈچۈن پىدا قىلىدىغان؛ جېنىنى، مېلىنى، ئېھتىياج ۋاستىلىرىنى ۋە دۇنياۋى ئارزۇ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ـ ھەۋەسلىرىنى بۇ يولدىكى خېيىم ـ خەتەر ۋە ھايات ـ ماماتقا ئاتىۋەتكەن، تىجارىتىنى، سەنئىتىنى ۋە پايدا ـ مەنپەئەتىنى بۇ يول ئۈچۈن سەرپ قىلغان، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ ۋە دوستلىرىنىڭ قۇرۇق خىياللىرىنى بۇ يول ئارقىلىق يوقىا چىقارغان ۋە ھەتتا ئۇلارغا سالىھ ئەلەيھىسسالامنىڭ قەمى ئۇنىڭغا: «ئى سالىھ! سەن ئىلگىرى بىزنىڭ ئارىمىزدا ئىشەنچىلىك بىرى ئىدىڭ» دېگەندەك دېگۈزگەن كىشىلەرگە موھتاج.

شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، يۇقىرىدا بىز توختىلىپ ئۆتكەن مۇھاجىرلار بولماي تۇرۇپ ئىنسانىيەتنىڭ ئۆز مەۋجۇدىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇشى ۋە ئۇلۇغ بىر دەۋانىڭ ئېلىپ بېرىلىشى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، ئۇلارنىڭ زاماندىشلىرى ئېيتىپ ئۆتكەندەك، بۇ ئازغىنا كىشى ئىنسانىيەتكە بەخت ـ سائادەت كەلتۈرۈپ، مىللەتلەرنى راھەت ـ پاراغەتكە ئېرىشتۈرگەن ۋە دۇنيانىڭ يۆنىلىشىنى يامانلىقلاردىن ياخشىلىقلارغا بۇرىغان ئىدى. بىر قىسىم شەخسلەرنىڭ خۇشال ۋە بىر قىسىم مىللەتلەرنىڭ خاپا بولۇشى، بەزى ئىنسانلارنىڭ تىجارىتىنىڭ ناچار ۋە ماللىرىنىڭ ۋەيران بولۇشى، سانىنى اللّٰه دىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىغان روھلارنىڭ ۋەئىنسانلارنىڭ اللّٰه نىڭ ئازابىدىن ۋە جەھەننەم ئوتىدىن قۇتۇلۇشى بەخت ـ سائادەتكە ئەڭ چوڭ ۋەسىلىدۇر.

اللّٰه تائالا ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن ۋاقىتتا، رىملىقلار ئىرانلىقلارنىڭ ۋە مەدەنىي دۇنيانىڭ تىزگىنىنى قولىغا ئېلىۋالغان كۈچلۈك مىللەتلەرنىڭ ھەشەمەتلىك ۋە ئىسراپچىلىقتا تولغان سۈنئى ھاياتلىرى بىلەن خەتەرلەرگە تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىنى؛ جىھاد، دەۋەت ۋە دەرتلىك كىشىلەرگە خىزمەت قىلىش جەريانىدا دۇچ كەلگەن قىيىنچىلىق توسالغۇلارغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغانلىقىنى؛ مەدەنىيەت ئەسەرلىرىدىن، يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەك زوقلىرىدىن ئازراقمۇ ۋاز كېچەلمەيدىغانلىقىنى، ئېھتىياجلىرى ئۈياقتا تۇرسۇن، زوقلىرىدىن، نېسىۋىلىرىدىن ۋە زىبۇزىننەتلىرىدىن ھەرگىز سەرپ قىلمايدىغانلىقىنى؛ شەھۋەتلىرىگە ھاكىم بولغان، ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىنى

تىزگىنلىگەن، هاياتنىڭ ئۆتكۈنچى زوقلىرىغا ۋە دۇنيانىڭ قۇرۇق هەۋەسلىرىگە بېرىلمىگەن، شۇنداقلا ئۆز قولىدىكىگە قانائەت قىلغان شەخسلەردىن مەھرۇم ئىكەنلىكىنى ناهايىتى ياخشى بىلەتتى. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن، الله تائالا ئىسلام نىزامىنى ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ ساھابىلىرىنى جىھاد ۋە دەۋەت يولىدىكى قىيىنچىلىقلارغا كۆكرەك كېرىپ چىقىدىغان ۋە بۇ يولدا ھەر تۈرلۈك پىداكارلىقنى كۆرسىتەلەيدىغان بىر مىللەت قىلىپ تاللىدى. ئەنە شۇ مىللەت زامانىۋى مەدەنىيەت يۇتالمىغان، ھەشەمەتچىلىك ۋە ئەيش - ئىشرەت تۈنجۈقتۇرالمىغان كۈچلۈك ئەرەب مىللىتىدۇر. ئۇلار ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋا يولداشلىرى ئىنسانىيەت ئىچىدە قەلبى ئەڭ پاك، ئىلمى ئەڭ ئۇستۇن ۋە ئەڭ كەمتەر كىشىلەر ئىدى.

رەسۇلۇللاھ بۇ ئۇلۇغ دەۋا بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ ۋەزىپىسىنى تولۇق ئورۇنلىدى. بۇ دەۋا يولىدا ئالدىغا چىققان بارلىق توسالغۇلارنى يەڭدى. شەھۋەتلىرىدىن، دۇنيانىڭ زوقى ۋە ئەيش - ئىشرەتلىرىدىن باش تارتتى. بۇ يولدا پۈتۈن دۇنيانىڭ يېگانە رەھبىرى بولدى. قۇرەيشلىكلەر ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئۇنىڭغا رەئىسلىك، شەرەپ، مال - دۇنيا ۋە ئېسىل قىزلار قاتارلىقلارغا ئوخشاش ياشلارنىڭ ئەقلىنى لال قىلىدىغان ۋە تاماخولارنى تىزلاندۇرىدىغان تەكلىپلەرنى بەردى. لېكىن رەسۇلۇللاھ بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئوچۇق - ئاشكارا ۋە پەرۋاسىزلارچە رەت قىلدى. تاغسى ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىپ، بۇ دەۋا يولىدىكى پىداكارلىقلىرىغا توسقۇنلۇق قىلماقچى بولدى. ئەمما رەسۇلۇللاھ ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ رەددىيە بەردى:

«ئى تاغا! ئوڭ قولۇمغا قۇياشنى، سول قولۇمغا ئاينى بەرسىمۇ، الله غەلىبىگە ئېرىشتۈرگىچە ياكى بۇ يولدا ئۆلگۈچە بۇ دەۋادىن ۋازكەچمەيمەن».

رەسۇلۇللاھنىڭ يۈزىگە بارلىق ئىشىكلەر يېپىلغان، يوللار كېسىلگەن ۋە ھەتتا بۇ ھاقارەت ئۇنىڭ ئائىلىسىگە، ئەھلى خەلقىگە ۋە قوللىغۇچىلىرىغا قىلىنىۋاتقان ۋاقىتتا، ئۇ، مەيلى زامانداشلىرىغا ياكى ئۇنىڭدىن كېيىنكىلەرگە بولسۇن، ئۆزى ئېلىپ بارغان كۈرەشلەر ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كۆرسەتكەن پىداكارلىقى بىلەن، زاھىد ـ تەقۋادارلىقى ۋە ئاددىي ـ ساددا ھاياتى بىلەن تەڭداشسىز ئۈرنەك بولدى. رەسۇلۇللاھ ئىنسانلارنىڭ ئىچىدە ئەزىيەتكە ئەڭ كۆپ ئۇچرىغان ۋە دۇنيا ھاياتىدىن نېسىۋىسىنى ئەڭ ئاز ئالغانلاردىن ئىدى. جىھاد ۋە پىداكارلىقتىكى ئەڭ يۇكسەك ئورۇن رەسۇلۇللاھنىڭ ئىدى. ھەرقانداق بىر نەرسىنى چەكلىمەكچى بولغىنىدا، ئالدى بىلەن ئۆز ئائىلىسى ۋە تۇغقانلىرىدىن باشلايتتى. ھەرقانداق بىر ھەق ياكى مەنپەئەت يولىنى ئاچسا، ئۇنى ئۆز تۇغقانلىرى ۋە يېقىنلىرىغىمۇ چەكلەيتتى.

ئۆسۈمنى چەكلىمەكچى بولغان ۋاقىتتا، تۇنجى بولۇپ ئۆز تاغىسى ئاببا ئىبنى ئابدۇلمۇتەللىبتىن باشلىدى ۋە پۈتۈنلەي چەكلىدى. جاھىلىيەت دەۋرىدىكى قان سۈرۈشتۈرمە دەۋاسىنى ئەمەلدىن قالدۇرماقچى بولغان ۋاقىتدا، تۇنجى قېتىم رەبىيئە ئىبنى ھارىس ئىبنى ئابدۇلمۇتەللىبنىڭ قان دەۋاسىدىن باشلىدى ۋە يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلىدى. قىيامەت كۈنىگە قەدەر دۇنيادا تەگدىشى كۆرۈلمىگەن بىر ياردەملىشىش مۇئەسسەسەسى سۈپىتىدە داۋاملىشىدىغان زاكاتساندۇقىنى قۇرغان ۋاقىتتا، ئۆز قەبىلىسى بولغان ھاشىم ئوغۇللىرىغا پۈتۈنلەي چەكلىدى. مەككە پەتھى قىلىنغان ۋاقىتتا ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب ”ھاجىبە ۋە سەغايە“① ۋەزىپىلىرىنى بەنى ھاشىمغا بېرىلىشىنى تەلەپ قىلغاندا، شىددەت بىلەن قارشى چىقتى ۋە ئوسمان ئىبنى تەلھەنى چاقىرىپ، كەبىنىڭ ئاچقۇچلىرىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزدى ۋە:

«ئى ئوسمان! مانا بۇ ئاچقۇچلار سېنىڭ. بۈگۈن ياخشىلىق ۋە پىداكارلىق كۈنىدۇر» ۋە يەنە: «بۇلارنى ئەبەدىلئەبەد ساقلاڭلار، بۇلارنى سىلەردىن پەقەت زالىملارلا تارتىپ ئالالايدۇ» دېدى.

ئۇ ئائىلىرىگە زاھىدلىقنى، قانائەتنى، ئاددىي ـ ساددا تۇرمۇشنى تەۋسىيە قىلدى. ئۇلارغا ئۆز ئەھۋالىغا يارىشا پېقىر ۋە يوقسۇل ھايات كەچۈرۈش بىلەن باياشات ۋە خۇشال ـ خۇرام ھايات

① ھىجابە ـ كەبىنىڭ يوپۇقىنى ئالماشتۇرۇش؛ سەقايا ـ ھاجىلارغا سۇ تارقىتىش ۋەزىپىسى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كەچۈرۈش ئارىسىدا ئۆز ئىختىيارىغا قويۇپ بەردى ۋە ئۇلارغا اللّٰه نىڭ مۇنۇ ئەمرىنى يەتكۈزدى:

﴿ئى پەيغەمبەر! (ئارتۇق خىراجەت سوراپ سېنى رەنجىتكەن) ئاياللىرىڭغا ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەر دۇنيا تىرىكچىلىكىنى (يەنى پاراۋان تۇرمۇشنى) ۋە دۇنيانىڭ زىبۇ زىننىتىنى كۆزلىسەڭلار، كېلىڭلار، سىلەرگە بىر ئاز نەرسە بېرەي، سىلەرنى چىرايلىقچە قويۇپ بېرەي. ئەگەر سىلەر اللّٰه نى ۋە اللّٰه نىڭ پەيغەمبىرىنى، ئاخىرەت يۇرتىنى ئىختىيار قىلساڭلار، اللّٰه ھەقىقەتەن ئىچىڭلاردىكى ياخشى ئىش قىلغۇچىلارغا چوڭ ساۋابنى (يەنى كۆز كۆرمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان ۋە ئىنساننىڭ كۆڭلىگە كەلمىگەن نازۇ نېمەتلەر بار جەننەتنى) تەييار قىلدى»[1]﴾

ئۇلار مۇ اللّٰه ۋە رەسۇلىنى تاللىدى.

رەسۇلۇللاھ قول تۈگمىندە قولىنىڭ ئاغرىپ كەتكىنىگە ۋايسىغان ھەزرىتى فاتىمەگە تەكبىرنى، تەسبىھنى ۋە ھەمدى ئېيتىشنى تەۋسىيە قىلىپ، بۇلارنىڭ ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر خىزمەتچىدىن تېخىمۇ ياخشى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

مەككىدە رەسۇلۇللاھقا ئىشەنگەن قۇرەيشلىكلەرنىڭ ئىقتىسادى ھاياتلىرى چوڭ بوھرانغا ئۇچرىدى. بەزىلىرىنىڭ تىجارەتلىرى توختىدى. بەزىلىرىنىڭ ھاياتى بويىچە توپلىغان مال ـ بايلىقى ۋەيران بولدى. بىر قىسمى خۇشاللىقىدىن، بەخت ـ سائادىتىدىن ۋە تىللاردا داستان بولغان ئېسىل كىيىملىرىدىن مەھرۇم قالدى. بەزىلىرى بۇ دەۋاغا كۆپ كۈچىگەنلىكى ۋە ھەرخىل پىداكارلىق كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن تىجارىتى ئاقساپ قالدى. بەزىلىرى ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن قالغان مىراستىن ئۆز نېسىۋىلىرىنى ئالالمىدى.

كېيىنچە، رەسۇلۇللاھ مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ، ئەنسارىلارنىڭ ئۇنىڭغا بەيئەت قىلىشى بىلەن مەدىنىدە ھايات ئاستىلىدى. ئەنسارىلار باغ ـ ۋاران، ئېتىز ـ ئېرىقلىرىغا قارىيالماس بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ۋاقىتلىرىنىڭ بىر قىسمىنى باغ ۋە ئېتىزلىرىغا ئايرىشنى تەلەپ

---

[1] سۈرە ئەھزاب 28 ـ 29 ـ ئايەتلەر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلدى. ئەمما رەسۇلۇللاھ رۇخسەت بەرمىدى ۋە الله تائالا دەرھال بۇ ئايەتنى نازىل قىلدى:

﴿الله نىڭ يولىدا (پۇل ـ مال) سەرپ قىلىڭلار، ئۆزەڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار، ئېھسان قىلىڭلار، ئېھسان قىلغۇچىلارنى الله ھەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ﴾①

ئەرەبلەرنىڭ ۋە بۇ دەۋاغا ساھىب چىققانلارنىڭ ئەھۋالى مانا مۇشۇنداق ئىدى. جىھاد يولىدا چەككەن ئازابلىرى، مال ۋە جان جەھەتتىن تارتقان زىيانلىرى دۇنيادىكى مىللەتلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ كۆپ ئىدى. الله تائالا ئۇلارغا مۇنداق دېگەن ئىدى:

﴿ئېيتقىنكى، «ئەگەر سىلەرنىڭ ئاتاڭلار، ئوغۇللىرىڭلار، قېرىندىشىڭلار، خوتۇنلىرىڭلار، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭلار (ھەممە ئۇلاردىن باشقىلار)، تاپقان پۇل ـ ماللىرىڭلار، ئاقماي قېلىشىدىن قورققان تىجارىتىڭلار، ياخشى كۆرىدىغان ئۆيلىرىڭلار سىلەر ئۈچۈن الله دىن، الله نىڭ پەيغەمبىرىدىن ۋە الله نىڭ يولىدا جىھاد قىلىشتىنمۇ سۆيۈملۈك بولسا (يەنى شۇلار بىلەن بولۇپ كېتىپ، الله نىڭ پەيغەمبىرىگە ياردەم بەرمىسەڭلار)، ئۇ ھالدا سىلەر تاكى الله نىڭ ئەمرى (يەنى مەككىنى پەتھە قىلىش ئىزنى) كەلگۈچە كۈتۈڭلار، الله پاسىق قەۋمنى (يەنى الله نىڭ دىنىنىڭ چەك ـ چېگرىسىدىن چىقىپ كەتكۈچىلەرنى) ھىدايەت قىلمايدۇ»﴾②

﴿مەدىنە ئاھالىسى ۋە ئۇلارنىڭ ئەتراپىدىكى ئەئرابلارنىڭ رەسۇلۇللا بىلەن جىھادقا بىللە چىقماي قېلىپ قېلىشى، ئۆزلىرىنىڭ ئارامى بىلەنلا بولۇپ، جاپادا رەسۇلۇللا بىلەن بىللە بولماسلىقى توغرا ئەمەس ئىدى. بۇ (يەنى ئۇلارنى جىھادقا چىقماي قېلىپ قېلىشتىن مەنئى قىلىش) شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار الله نىڭ يولىدا ئۇچرىغان ئۇسسۇزلۇق، تارتقان جاپا ـ مۇشەققەت ۋە ئاچلىق، ئۇلارنىڭ كاپىرلارنى خاپىلىقتا سالىدىغان ھەر بىر قەدىمى، دۇشمەنلەر ئۈستىدىن ئېرىشكەن (ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش، ئەسىر ئېلىش، مەغلۇپ

① سۈرە بەقەرە 195 ـ ئايەت.
② سۈرە تەۋبە 24 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قىلىش قاتارلىق) ھەربىر نەرسىسى ئۇچۇن (اللّٰہ نىڭ دەرگاھىدا) ئۇلارغا ياخشىلىق (يەنى ساۋاب) يېزىلىدۇ، اللّٰہ ئەلۋەتتە ياخشى ئىش قىلغۇچىلارنىڭ ئەجرىنى بىكار قىلىۋەتمەيدۇ﴾[1]

چۈنكى ئىنسانىيەتنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۇلار قىلىدىغان پىداكارلىق ۋە بۇ يولدا دۇچ كېلىدىغان پالاكەت ۋە زىيانلارغا باغلىق ئىدى.

اللّٰہ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿بىز سىلەرنى بىرئاز قورقۇنچ بىلەن، بىرئاز قەھەتچىلىك بىلەن ۋە ماللىرىڭلارغا، جانلىرىڭلارغا، باللىرىڭلارغا، زىرائەتلىرىڭلارغا يېتىدىغان زىيان بىلەن چوقۇم سىنايمىز. (بېشىغا كەلگەن مۇسىبەت، زىيان ـ زەخمەتلەرگە) سەۋرقىلغۇچىلارغا (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگىن﴾[2]

باشقا بىر ئايەتتە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ئىنسانلار «ئىمان ئېيتتۇق» دەپ قويۇش بىلەنلا سىنالماي تەرك ئېتىلىمىز، دەپ ئويلامدۇ؟﴾[3]

ئەرەبلەرنىڭ بۇ شەرەپلىك ۋەزىپىنى تاشلاپ كەينىگە چېكىنىشى ئىنسانىيەتنىڭ ھۇزۇرسىزلىقى ۋە يەر يۈزىدىكى يامانلىقلارنىڭ داۋاملىشىشىغا سەۋەب بولدى. چۈنكى اللّٰہ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿كاپىرلار (ياردەمدە ۋە مىراستا) بىر ـ بىرىگە ئىگىدۇر، ئەگەر بۇ ھۆكۈمگە ئەمەل قىلمىساڭلار، يەر يۈزىدە پىتنە ۋە چوڭ قالايمىقانچىلىق تۇغۇلىدۇ﴾[4]

مىلادى 6 ـ ئەسىردە، دۇنيا يوللىرىنىڭ ئايرىلىش نوقتىسىغا بېرىپ يەتتى. بۇ ئەھۋالدا ئەرەبلەر ياكى بىر قەدەم ئالدىغا چىقىپ جانلىرىنى، ماللىرىنى، باللىرىنى، قىسقىسى، ئۇستىدە تىك

---

[1] سۈرە تەۋبە 120 ـ ئايەت.
[2] سۈرە بەقەر 155 ـ ئايەت.
[3] سۈرە ئەنكەبۇت 2 ـ ئايەت.
[4] سۈرە ئەنفال 73 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

تۇرىدىغان ھەر نەرسىسىنى خېيىم ـ خەتەر ئۈچۈن تەۋەككۈل قىلىش، دۇنيا زوقلىرىنى تەرك ئېتىش، ئىجتىمائىي مەنپەئەتلىرىنى مەنمەنلىكلىرى ئۈچۈن قۇربان قىلىشى كېرەككى، ئەنە شۇ ۋاقىتتا دۇنيا بەخت ـ سائادەتكە ئېرىشەتتى. ئىنسانىيەت ئۆز يولىغا چۈشەتتى، ئىمانىنىڭ مەھسۇلاتلىرى كۆرگەزمە قىلىنەتتى. جەننەت بازارلىرى قۇرۇلاتتى. ياكى ئۇلار شەھۋەتلىرىنى، ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنى ۋە شەخسىي مەنپەئەتلىرىنى ئىنسانىيەتنىڭ بەخت ـ سائادىتى ۋە دۇنيا تىنچلىقىدىن ئۈستۈن كۆرۈشى كېرەككى، ئۇ ۋاقىت دۇنيا الله ئىرادە قىلغان ۋاقىتقىچە زۇلمەت ۋە شەقىيلىقنىڭ جەھەننىمىدە قالاتتى. لېكىن الله تائالا ئىنسانىيەتنىڭ ياخشىلىقىنى ئىرادە قىلدى. ئەرەبلەرگە ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پۈۋلىگەن ئىمان ۋە پىداكارلىق روھى، قەلبلىرىگە تولدۇرغان ساۋاب ۋە ئاخىرەت سۆيگۈسى بىلەن بۈيۈك جاسارەت بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئەرەبلەر پۈتۈن مال ـ دۇنياسىنى ئىنسانىيەت ئىشلىرى ئۈچۈن پىدا قىلدى. الله نىڭ ساۋابى ۋە ئىنسانىيەتنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن دۇنيا نېمەتلىرىدىن ۋاز كەچتى. ماللىرى ۋە جانلىرى بىلەن الله يولىدا جەڭ ۋە جىھاد ئېلىپ باردى. ئىنسانلار توختىماي ئېتىلىپ تۇرىدىغان ھەر تۈرلۈك شەھۋەت، ئارزۇ ـ ھەۋەس ۋە خىياللارنى بۇ ئىشلار ئۈچۈن پىدا قىلدى. ئىشلىرىنى ۋە ئەھدىلىرىنى الله رازىلىقى ئۈچۈن قىلدى. الله مۇ ئۇلارنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئەڭ ياخشى نېمەتلەر بىلەن مۇكاپاتلىدى. چۈنكى الله ياخشىلىقلارنى ھەر دائىم ياخشى كۆرىدۇ.

زامان تامامەن رەسۇلۇللاھ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلگەن دەۋرگە ئايلاندى. دۇنيا يەنە ئايرىلىش نوقتىسىدا بىر قېتىم توختىدى. ئەرەبلەر (يەنى رەسۇلۇللاھنىڭ مىللىتى ۋە نەسەبى) ياكى ئۇتتۇرىغا چىقىپ جانلىرىنى، ئىمكانلىرىنى، ئىشتىياقلىرىنى قۇربان قىلىش ئارقىلىق ئۆزلىرى ياشاۋاتقان بەخت ـ سائادەتنى، خۇشاللىقنى، كەڭ دۇنيانى، ھاياتنىڭ تېخى قولغا ئۆتمىگەن پۇرسەتلىرىنى ۋە تۇرمۇشنىڭ قولاي شارائىتلىرىنى تاشلاپ خېيىم ـ خەتەرگە كىرىشى كېرەككى، ئۇ ۋاقىتتا دۇنيا ئۆزى پاتقان پاتقاقلىقتىن چىقالايدۇ ۋە يەر يۈزى باشقا بىر تۈسكە كىرىدۇ. ياكى ئۇلار ئۆزلىرى ياشاۋاتقان ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنى،

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئورۇن ـ مەرتىۋە يولىدىكى تالاش ـ تارتىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ پەقەت مال يىغىش، بايلىق توپلاش، نا مۇۋاپىق يوللاردىن پايدا قازىنىشنى ئويلىشى كېرەككى، ئەنە شۇ ۋاقىتتا، دۇنيا ئەسەرلەردىن بېرى ئىچىدىن چىقالماي تولغىنىۋاتقان پاتقاققا تېخىمۇ چوڭقۇر پېتىپ قالىدۇ.

ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ پايتەختلىرىدىكى پاشالارنىڭ ئەقىل ـ پىكرى شەھۋەتتە بولسا، هاياتى قورساق ۋە ماددا ئەتراپىدا چۆرگىلىسە ۋە بۇنىڭدىن باشقا بىر نەرسە ئويلىمىسا، بۇ يولدا داۋاملىق مېڭىشتىن ۋاز كەچمىسە، ئەلۋەتتە دۇنيا سائادەت يۈزى كۆرمەيدۇ. جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بەزى مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئىستىقبالىنى ئۆزلىرى ئىشەنگەن پرىنسىپلار ئۈچۈن پىدا قىلغان پاشىلىرى بۇلاردىن بەكرەك ئېتىقادچان كېلىدۇ ۋە پىكرى سەۋىيىسى تېخىمۇ كەڭ بولىدۇ. ھەتتا جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ شائىرى ئىمرىئۇل قەيس جېنىدا بۇلاردىن غەيرەتلىكرەكتۇر:

مەن ئاددىي مەئىشەتنى قوغلاپ يۈرمەيمەن،

كېرىكى يوق، قولۇمدىكى ماڭا يېتىدۇ.

لېكىن مەن ھەقىقىي شەرەپ تىلەيمەن،

بۇ شەرەپكە مەندىن باشقا كىممۇ يېتىدۇ؟

دۇنيا پەقەت ۋە پەقەت مۇسۇلمان پاشىلار قۇرىدىغان جىھاد ۋە مۇشەققەت كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈش ئارقىلىقلا سائادەتكە ئېرىشەلەيدۇ. يەر ئۇغۇتقا موھتاجدۇر. ئەرەب پاشىلىرىنىڭ ئىسلامنىڭ شان ـ شەرىپىنى ئۇلۇغلاش، بەختەرلىك ۋە تىنچلىقنى دۇنياغا يېيىش، ئىنسانلارنى جەھەننەمگە ئېلىپ بارىدىغان يولدىن جەننەتكە يۈزلەندۈرىدىغان يولغا بۇراش ئۈچۈن شەخسىي ئارزۇ ھەۋەسلىرىنى پىدا قىلىشى ئىنسانىيەت دۇنياسىنى ھۇزۇرغا ئېرىشتۈرۈپ، ئىسلامنىڭ ساغلام مايسىلىرىنى يېتىشتۈرۈشنىڭ ئۇغۇتىدۇر.

مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى باھا پىچىلمەس قىممەتلىك ئەشيالار ئۈچۈن تۆلەنگەن ناھايىتى ئاز بەدەلدىن ئىبارەت پۇلدۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەربىي كۈچكە يېتەرلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك

ئەرەبلەرنىڭ كۆپلىگەن ئەسكىرىي كۈچلىرىنى يوقىتىپ قويۇشى بىر ئاچچىق ھەقىقەتتۇر. ئەرەب مىللەتلىرى دۇنياغا مەشھۇر بىرىنچىلىكلەردە ئارقىغا چېكىندى. بۇ چېكىنىش ئۇلار ئۈچۈن چوڭ پالاكەت ۋە ئېغىر يوقىتىش بولدى. شۇنداقلا، جىھاد مەيدانىدا ئاجىز ۋە زەئىپ كېلىپ قىلىشىغا سەۋەب بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئەرەبلەردە ئەسكىرى روھ يوقالدى. بەدەنلەر زەئىپلەشتى، ئىنسانلار كەيپ - ساپاغا پېتىپ كەتتى. تورۇق ئاتلارنىڭ ئورنىنى ئاپتومبىللار ئالدى. ھەتتا، ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ئات نەسلى قالماسلىقتەك خەۋپكە دۇچ كەلدى. ئىنسانلار چېلىشىش، ئوق ئېتىش، ئات مىنىش، ھەرخىل تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ۋە ئەسكىرىي مەشىقنى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويۇپ، ئۆزلىرىگە ھېچقانداق پايدىسى بولمىغان ئويۇنلارنى تاللىدى. ئەرەب ياشلىرىغا ئات مىنىش، ئەسكىرىي ھايات، ئاددىي - ساددا ياشاش ھاياتىنىڭ ئېغىرچىلىق ۋە قىيىنچىلىقلىرىغا كۆكرەك كېرىش، مۇشەققەت ۋە ھارغىنلىقىغا سەۋر - تاقەت قىلىشقا ئادەتلەندۈرۈش ۋە ئۆگىتىش ئەرەب مىللەتلىرىنىڭ رەھبىرى ھېسابلىنىدىغان ئوقۇتقۇچى - ئۇستازلارنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسىدۇر!

ئۇلۇغ ئۇستاز، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمىرى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يات مەملىكەتلەردىكى بەزى ئەرەب ۋالىيلارغا مۇنۇ تەلىماتنى ئەۋەتكەن ئىدى:

”كەيپ - ساپادىن ۋە يات مىللەتلەرنىڭ كىيىملىرىنى ئۆزەڭلارغا سىڭدۈرۈۋېلىشتىن ساقلىنىڭلار، سىلەرگە قۇياشنى تەۋسىيە قىلىمىز، چۈنكى قۇياش ئەرەبلەرنىڭ مۇنچىسىدۇر. ياتىك قىيالاردەك بولۇڭلار[1] ئاددىي - ساددا كىيىنىپ، نورمال غىزالىنىڭلار. ئېغىرچىلىقلار ئالدىدا پولاتتەك چىڭ تۇرۇڭلار[2] ئاددىي - ساددا

[1] يەنى ياش ۋە دىنامىك بولۇڭلار، بەزىلەر مۇنداق مەنە بېرىدۇ: ”مەن ئىبنى ئەدناننىڭ ھاياتىدەك ھايات كەچۈرۈڭلار. چۈنكى، ئۇ بەكمۇ ياش ۋە دىنامىك ئىدى.

[2] ھەرىكەتلىرىڭىزدە ۋە جىھادقا تاقەت قىلىشتا تۆمۈرتەك قەتئىي بولۇڭلار.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

كېيىنكىلار، ئات مىنىشتا ئەھمىيەت بېرىڭلار، ناھايىتى كۈچلۈك بولۇڭلار، نىشاننى ياخشى قارىغا ئېلىڭلار"[1]

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن ئىدى:

«ئى بەنى ئىسرائىل! ئېتىڭلار، سىلەرنىڭ ئاتا ـ بوۋاڭلارمۇ ئاتقۇچىلاردىن ئىدى»[2]

ۋە يەنە بىر ھەدىستە:

«دىققەت قىلىڭلار، كۈچ ئېتىشتىدۇر؛ دىققەت قىلىڭلار، كۈچ ئېتىشتىدۇر»[3]

يېتەكچى ۋە ئۇستازلارنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى شۇكى، (ئۇلار) يىگىتلىك ۋە قەھرىمانلىق روھىنى زەئىپلەشتۈرىدىغان، قاشاڭلىق ۋە ھورۇنلۇقنى ۋە تەشۋىق قىلىدىغان ھەر تۈرلۈك ئادەت، تەربىيە، گېزىت ـ ژورنال ۋە ئوقۇتۇش ۋاستىلىرىغا قارشى قەتئىي كۈرەش قىلىشى، ئازغۇنلۇق ۋە گۇناھ ئۇرۇقلىرىنى تېرىيدىغان شەھۋەت ۋە ھېسسىياتقا زورلايدىغان ئەدەپسىز گېزىت ـ ژورناللارغا ۋە ماتېرىيالىست روھقا ئىگە نومۇسسىز ئەدەبىياتقا خاتىمە بېرىشى، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قوشۇنىنىڭ ئىمانلىق ئەرلىرى ئارىسىدا زىناني يېيىشقا تىرىشقان، يېڭىدىن بىخلانغان ئىسلام ياشلىقىنىڭ قەلبىنى، ئەخلاقىنى بۇزغان، ئازغىنە پۇل بىلەن ئۇلارغا ئازغۇنلۇقنى، ئىسيانىنى ۋە يامان ئىشلارنى جەلپ قىلارلىق ھالغا كەلتۈرگەن نومۇس. دەللاللىرىغا ئەپۇچانلىق كۆرسەتمەسلىكى كېرەك. تارىخ گۇۋاھچىدۇركى، ئەرلىرى ئۆزىنىڭ ئەرلىك خۇسۇسىيىتىنى يوقاتقان، ئاياللىرى ئانىلىق ۋە ئاياللىق شەرىپىنى يوقاتقان، ھەشەمەتلىك تۇرمۇشقا بېرىلىپ كەتكەن، ئەرلىرى ھەر قايسى ساھەدە قاشاڭلىشىپ كەتكەن، بولغان ئائىلە ھاياتى يىقىلغان، يامانلىقلارنى ياقتۇرىدىغان ۋە ئۆزلەشتۈرگەن مىللەتلەرنىڭ يۇلتۇزلىرى ئۆچۈپ، كۈنى تۈتۇلدى ۋە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ئارىلىقتا تارىخ بېتىدىن يوقالدى.

[1] بەغەۋىي ئەبۇئوسمان ئەن نەھدىدىن رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام بۇخارى رىۋايىتى.
[3] ئىمام مۇسلىم.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

يۇنان، رىم ۋە ئىراننىڭ ئاقۋىتى مانا مۇشۇنداق بولغان ئىدى. ياۋرۇپامۇ ئوخشاش ئاقىۋەتكە دۇچار بولماقتا. ئەرەب ئالەمى ئۆزىنى قورقۇنچلۇق ئاقۋەتتىن چەتكە تارتىپ قوغدىنىشى لازىم.

باي ۋە يوقسۇل تەبىقە ئارىسىدىكى قورقۇنچلۇق پەرق

ئەرەبلەر غەرب مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى ۋە باشقا ھەرخىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ھەشەمەتچىلىككە، بەتخەجلىككە ۋە ئىسراپچىلىققا، اللہ نىڭ مېلىنى كەيىپ - ساپا، شەھۋەت، دەبدەبە ۋە رەڭۋازلىق يوللىرىغا سەرپ قىلىشقا ئادەتلەندى.

بۇ ھەشەمەتچىلىك ۋە ئىسراپچىلىققا تولغان بەتخەج ھاياتنىڭ يېنىدا ئاچلىق، يالىڭاچلىق ۋە يۇرەك دۆلەتلىرىنىڭ پايتەختلىرىدىكى بۇ ئېچىنىشلىق مەنزىرىنى كۆرگەنلەرنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولماقتا، يۈرىكى ئېچىشماقتا ۋە خىجىللىقتىن باشلىرى ئالدىغا ئېگىلمەكتە. بىر تەرەپتە قۇرقۇر، رەڭگارەڭ كىيىملەرنى، دۆۋە - دۆۋە يېمەك - ئىچمەكلىرىنى قانداق تۈگىتىشىنى بىلمەيۋاتقان بايلار، يەنە بىر تەرەپتە ئاغزىغا سالغۇدەك بىر لوقمىغا ۋە ئۇچىسىنى ياپقۇدەك بىر پارچە كىيىمگە موھتاج بولغان بىچارە بەدۆيلەر؛ بىر تەرەپتە شامالدىن تېز، ئۇچقۇر ماشىنىلارنىڭ ساھىبى بولغان بايلار ۋە ئەرەب باشلىقلىرى، يەنە بىر تەرەپتە بولسا، ئۇچىسىدىكى قارا يەكتىكى بىلەن بىر بورىدانان ۋە تۆت - بەش ياماق تەڭگە ئۇچۇن يۈگۈرۈپ يۈرگەن كىچىك باللار ۋە ئاياللار؛ ئەرەب شەھەرلىرىنىڭ دەبدەبىلىك سارايلىرى ۋە ئەڭ يېڭى مودىل ماشىنىلىرى بىلەن غېرىپ كەپىلىرى ۋە قاراڭغۇلۇقتا مەھكۇم ئەرەب ئۆيلىرى بىر تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان مۇددەتكىچە... ئاچكۆزلۈك بىلەن ئاچارچىلىق، ھەشەمەتچىلىك بىلەن غېرىپچىلىق، بارلىق بىلەن يوقلۇق بىر شەھەردە بىللە بولغان تەقدىردە، قوزغىلاڭلار، ئىنقىلابلار، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي بوھرانلار، ئازاب ۋە ئوقۇبەت ئارقىمۇئارقا يۈز بېرىدۇ ۋە بۇ ئارقىلىق يوللار كوممۇنىزم دېگەن بالايىئاپەتكە ئېچىلىدۇ. ئەگەر ئەرەبلەر ئۈستۈن ياكى تەڭ - باراۋەر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھالىتىدە تۇرۇپ ئىسلامنى ئۆزلىرىنىڭ ھايات نىزامى شەكلىدە ئۆز دۆلەتلىرىدە يولغا قويمىسا، الله ئۇنىڭ جازاسى سۈپىتىدە ئۇلارنى زالىم ۋە قەبىھ بىر نىزامنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈرىدۇ ۋە ئۇلار ئۇنىڭ بىلەن باشقۇرۇلىدۇ.

ھەر تۈرلۈك دېكتارتورلۇقتىن قۇتۇلۇش

تارىخنىڭ بىر ۋاقىتلىرىدا ئەرەب دۇنياسىدا ھايات تەك بىر شەخسنىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەيتتى. بۇ خەلىپە ۋە پادىشاھنىڭ شەخسىيىتى ئىدى ياكى بىر توپ ئىنساننىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەيتتى، بۇلار ۋەزىرلەر بىلەن پادىشاھنىڭ ئادەملىرى ئىدى. پۈتۈن دۆلەت بۇ ئالىي شەخسنىڭ مۈلكى ۋە خەلق قۇل ـ چۆرىلىرى ھېسابلىناتتى. خەلقنىڭ مال ـ مۈلكى جېنى ۋە ئىپپەت ـ نومۇسى بۇ ئالىي شەخسنىڭ زومىگەرلىكى ئاستىدا بولۇپ. قول ئاستىدىكى خەلق ئۆز مەۋجۇدىيىتىنىڭ سايىسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ ھاياتلىرىمۇ ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ تەبىئى بىر قىسمى ئىدى.

ھايات چاقپىلىكى تارىخى، ئىلىملىرى، ئەدەبىياتلىرى، شېئىرلىرى، مەھسۇلاتلىرى بىلەن پۈتۈنلەي بۇ شەخسنىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەيتتى. ئەگەر بىرى ئۆز دەۋرىنىڭ تارىخىنى ۋە ئەدەبىيات چۈشەنچىسىنى تەنقىد قىلىشقا ئۇرۇنسا، بۇ ئالىي شەخسكە دۈچ كېلەتتى. خەلقنى ياكى جەمئىيەتنى ئۆز زومىگەرلىكى ئاستىدا ئېزەتتى. بۇ خۇددى بىر تۈپ چوڭ دەرەخنىڭ ئۆز سايىسىدا ئۆسكەن كۆچەت ۋە ئوت ـ چۆپلەرگە ھاكىم بولۇپ، ئۇلارنى ھاۋا، قۇياش قاتارلىقلارنىڭ نېمەتلىرىدىن مەھرۇم قالدۇرغىنىغا ئوخشايدۇ. مانا مۇشۇنداق، خەلق بۇ شەخسنىڭ قول ئىلكىدە ئېرىپ يوقالدى. ئىرادىسىز، شەخسىيەتسىز (كىملىكسىز)، شەرەپسىز ۋە ھۆررىيەتسىز، زەئىپ مىللەت ھالىغا كەلدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇ شۇنداق بىر شەخس ئىدىكى، ھايات چاقپىلىكى پەقەت ئۇنىڭ ئۈچۈن چۆرگىلەيتتى. دېھقانلار ئۇنىڭ ئۈچۈن تەر تۆكسە، سودىگەرلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن مەشغۇل بولاتتى. ھۈنەرۋەنلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن ئىشلىسە، يازغۇچىلار ئۇنىڭ ئۈچۈن يازاتتى. ئانىلار ئۇنىڭ ئۈچۈن تۇغسا، ئادەملەر ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلەتتى. قوشۇن ئۇنىڭ ئۈچۈن جەڭ قىلاتتى. ھەتتا تۇپراق ئۆز باغرىداساقلىغان خەزىنىلەرنى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاشكارىلايتتى، دېڭىزلار قىممەتلىك مەدەنلەرنى ئۇنىڭ ئۈچۈن قىرغاققا ئاتسا، يەر يۈزى خەزىنىلەرنى ئۇنىڭ ئۈچۈن چىقىراتتى.

بۇ باياشاتچىلىقنىڭ قۇرغۇچىسى ۋە ھەقىقي ساھىبى بولغان خەلق ئاممىسى پۈتۈنلەي يوقسۇل بىر ھايات كەچۈرمەكتە ياكى قۇل ۋە ئەسىرلەردەك ياشىماقتا، ھۆكۈمدارنىڭ داستىخىنىدىن تۆكۈلگەن ئۇۋاقلار ۋە ئاشقان ـ تاشقانلار بىلەن كۈن ئۆتكۈزەلىگىنىگە شۈكرى قىلماقتا، بەزىدە بۇنىڭدىنمۇ مەھرۇم قالسىمۇ، سەۋر ـ تاقەت قىلماقتا ئىدى. ھەتتا ئىنسانلىق قەدىر ـ قىممىتى، شان ـ شەرىپى ئاياغ ئاستى قىلىنغاندىمۇ ھېچنەرسىدىن شىكايەتچى بولالمايۋاتاتتى. چۈنكى ئۇلار پۇرسەتتىن پايدىلىنىش ئۈچۈن بىر ـ بىرى بىلەن مۇسابىقىلەشمەكتە ئىدى.

مانا بۇ دەۋر شەرق ئالەمدە ئۇزۇن مۇددەت ھۆكۈم سۈرگەن ۋە خەلقنىڭ ھاياتى، روھى، ئەدەبىياتى، شېئىرى، ئەخلاقى ۋە ئىجتىمائىي ھاياتىدا چوڭقۇر ئىز قالدۇرغان ۋە ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ كۇتۇپخانىلىرىغا بىر مۇنچىلىغان ئەسەرلەرنى كۆپەيتىپ بەرگەن دەۋر ئىدى. "مىڭ بىر كېچە چۆچەكلىرى" بۇ دەۋرنى ئەڭ مۇكەممەل شەكىلدە تەسۋىرلەپ بەرگەن ئەسەرلەردىن بىرىدۇر. ئۇ دەۋردە باغداتتىكى خەلىپە ياكى قاھىرە ۋە شامدىكى ھۆكۈمدار ھەر نەرسىنىڭ مەركىزى ئىدى. "مىڭ بىر كېچە چۆچەكلىرى" نىڭ ئەپسانە ۋە ھېكايىلىرى بىلەن "كىتابۇل ئەغانى" نىڭ تارىخ ۋە ئەدەبىياتى ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويىغان بۇ دەۋر يا بىر ئىسلامىي ياكى تەبىئىي ۋە ئەقىلگە ئۇيغۇن بىر دەۋر ئەمەس ئىدى. ئىسلام ھېچقاچان بۇنىڭغا رازىلىق بەرمەيدۇ ۋە بۇنى ئەقلمۇ قوبۇل قىلمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسلام بۇنداق ھاياتنى يىقىتىپ، يوقىتىش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى. بۇ دەۋر

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ”جاھىلىيەت“ دەپ ئاتىغان، تېگى - تەكتىدىن قومۇرۇپ تاشلاپ، يەر بىلەن يەكسان قىلغان، خىسراۋ ۋە قەيسەرگە ئوخشاش ھۆكۈمدارلارنى ۋە ئۇلارنىڭ دىكتاتور، ئەيش - ئىشرەت ئالەملىرىنى لەنەتلىگەن بىر دەۋردۇر.

بۇ دەۋرنىڭ ھېچ بىر زامان، ھېچبىر يەردە ياشىشى ۋە داۋاملىششى مۇمكىن ئەمەس. بۇ پاتاقتا پەقەت ئۆزىنى كونترول قىلالمىغان، ئەقلى تەكپۇڭلۇقنى يوقاتقان، ئاڭ ۋە زېھنىنى يېتتۈرگەن ۋە ياكى روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئۆلگەن مىللەتلەر چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن.

ئەقلى - ھوشى جايىدا بولغان ھەرقانداق ئادەم بۇ ئەھۋالنى قوبۇل قىلمايدۇ. بىر تەرەپتە، بىر شەخس ياكى بىر توپ ئىنسان مىڭبىر تۈرلۈك نازۇ - نېمەت ئىچىدە كەيپ - ساپا سۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن مىڭلارچە ئىنسانىنىڭ ئاچلىق ۋە يوقسۇللۇقتىن ئۆلۈشگە قايىسى ۋىجدان رازى بولىدۇ؟ بىر تەرەپتە ھۆكۈمدار ۋە بالا - چاقىلىرى ئەس - ھوشىنى يوقاتقان ھالدا ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرسە، يەنە بىر تەرەپتە خەلقنىڭ قورسىقىغا يېگۈدەك بىر بۇردا نان، بەدىنىنى ياپقۇدەك بىر قۇر كىيىمدىن مەھرۇم قىلىشىغا كىم كۆز يۇمالايدۇ؟ بارماق بىلەن سانىۋالغۇدەك دەرىجىدىكى بىر ئۇچۇم كىشىلەرنىڭ پۈتۈن ئۆمرىنى پۈتمەس - تۈگىمەس ئىغىر ئىشلار بىلەن ئۆتكۈزگەن ۋە كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلىدىغان ئەمگەكچى سىنىپىنىڭ ماڭلاي تەرىنى ۋە كۆز نۇرىنى كىچىككىنە ئېتىبارغىمۇ ئېلىپ قويماي، ئەقلسىز ۋە ئاڭسىزلارچە مونوپۇل قىلىشىغا كىم رازى بولىدۇ؟ سەنئەتكار - ھۈنەرۋەنلەر، ئەقىللىق ۋە ئالدىن كۆرەر شەخسلەر، قابىلىيەتلىك ۋە يارامىلىق كىشىلەر يوقسۇللۇق دەردىدە تولغىنىۋاتسا، ئىچملىك ۋە رەزىللىكتىن باشقىنى بىلمەيدىغان، قول ئىلكىدىكى بار - يوقىنى ئاسمانغا سورۇشتىن باشقا ھۈنىرى بولمىغان كىشىلەرنىڭ راھەت - پاراغەت ئىچىدە ياشىشىغا قايىسى ۋىجدان رازى بولىدۇ؟ لاياقەتلىك، ئالدىن كۆرەر ۋە ئىشەنچلىك شەخسلەر بىر بۇلۇڭغا ئىتتىرىلىپ، يوقلىشقا مەھكۇم قىلىنىۋاتسا، ھۆكۈمدارى ياكى پادىشاھنىڭ ئەتراپىغا دۆلەتنىڭ مال - مۈلكىنى بۇزۇپ - چېچىپ، شەھۋەت ئارزۇسىنى

www.munber.org
www.abulhasanalinadwi.org

قاندۇرۇشتىن باشقا غايىسى، دۇنيادا تەخسكەشلىك، يالاقچىلىقتىن باشقا ھۈنىرى، غۇرۇرسىز ۋە نومۇسسىزلىقتىن باشقا ئالاھىدىلىكى بولمىغان شەخسىيەتسىز، ئەقلى كەم، كاللىسى ئىشلىمەيدىغان، ۋىجدانسىز بىر گۇرۇھ كىشىنىڭ توپلىنىشىغا قايسى كۆڭۈل رازى بولىدۇ؟

بۇ، يىللارچە داۋاملىشىدۇ ئۇياقتا تۇرسۇن، بىر كۈن قېلىشىمۇ ئىمكانسىز بىر ئەھۋالدۇر. تارىختا مانا مۇشۇنداق بىر دەۋر ئۆتكەن ۋە ھاكىمىيەتنى ھەرقانچە ئۇزۇن سۈردۈرگەن بولسا، بۇ مىللەتنىڭ غەپلەتكە چۆكۈشى ياكى بۇ غەپلەتكە بويسۇنۇشقا مەجبۇر قېلىشى ۋە ياكى ئىسلام روھى زەئىپلىشىپ، جاھىلىيەت كۈچىنىڭ قۇترىغانلىقىنىڭ نەتىجىسىدۇر. لېكىن ئۇ، ئىسلام قۇياشىنىڭ پارلاپ چىقىپ، يېڭى بىر ئاڭنى ئويغىتىشى ۋە يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، مىللەتنىڭ ئاۋۋال ئۆزىنى ئاندىن ھەر بىر ئەزاسىنى ھېسابقا تارتىشى بىلەن يوقىلىدۇ.

تېخى ھازىرغىچە ”مىڭبىر كېچە چۆچەكلىرى“ دۇنياسىدا ياشاۋاتقان چۈش ئالەمدە ئۈزۈۋاتقانلاردۇر. ئۇلار ئۆمۈچۈك تورىدىنمۇ ئاجىز بىر ئۆيدە ھايات كەچۈرىدۇ. قاچان ئۆرۈلىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغان، لەنەت بازغىنىنىڭ قاچان كېلىپ ئۇرۇپ چېقىشىنى كېسىپ ئېيتقىلى بولمايدىغان، خېيىم - خەتەرگە تولغان ئۆيدە ياشايدۇ. ئۇلار بۇ پالاكەتلەردىن ئۆزلىرىنى قۇتۇلدۇرالىسىمۇ، ئۈستىدىكى ئۆگزىنىڭ باشلىرىغا قاچان ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. ھالبۇكى، ئۆزلىرى ياشاۋاتقان ئۆينىڭ ئۇلى بوش، تۈۋرۈكى چۈرۈك ئىدى.

شۇنى دەرھال ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ”مىڭبىر كېچە چۆچەكلىرى“ دەۋرى ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتتى. مىللەتلەر ھەرگىز ئۆزىنى ئالداپ ئوقى سۇنۇپ كاردىن چىققان چاققا ئۈمىد باغلىمىسۇن. دىكتاتورلۇق - تەبىر مۇۋاپىق بولسا - يېغى تۈگىگەن ۋە پىلىكى قالمىغان گاز لامپىسىنىڭ ھالىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ شامال چىقمىسىمۇ ئۆچۈشكە مەھكۇمدۇر.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

شۇنىسى ھەقىقەتكى، ئىسلامدا ھېچبىر دىكتاتورلۇقنىڭ ئورنى يوق. ئىسلامدا، بىز بەزى شەرق مىللەتلىرى ۋە ئىسلام دۆلەتلىرىدە كۆرگەن شەخسىي ياكى ئائىلىۋى دىكتاتورلۇقنىڭ ئورنى بولمىغىنىدەك، ياۋروپا، ئامېرىكا ۋە رۇسىيەدە تەتبىق قىلىنغان دېكتاتورلۇق بېسىمىنىڭمۇ يېرى يوق.

ياۋروپادا قايسى بىر پارتىيەنىڭ دىكتارتورلۇقى، ئامېرىكىدا كاپىتالىستلارنىڭ دىكتاتورلۇقى، رۇسىيەدە بولسا، ئىنساپسىز كوممۇنىزمغا باغلىنىپ كۆپ سانلىقتا ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئاز سانلىقلارنىڭ دېكتاتورلۇقى مەۋجۇت. كوممۇنىست بېسىم ئىشچىلارنى ۋە سىياسىي مەھبۇسلارنى تارىخنىڭ ئەڭ ئېغىر ۋاقىتلىرىدىمۇ كۆرۈلمىگەن ۋەھشىيلىك ۋە ئازاب ـ ئوقۇبەتكە دۇچار قىلماقتا.①

دىكتارتورلۇق ئاخىر بىر كۈنى پۈتۈن شەكلى بىلەن ئاياغلىشىدۇ ۋە ئىنسانىيەت پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ كېلىپ، ئىنتىقامنى قەبىھلەرچە ئالىدۇ. شۇنىسى ھەقىقەتكى، بۇ دېكتاتورلۇقلارنىڭ ئەجىلى ھەرقانچە ئۇزىراپ، يىپلىرى بوشاپ، ئازغۇنلۇق ۋە تەلۋىلىكى يەنە مەلۇم بىر مۇددەتكىچە داۋاملاشسىمۇ، يەر يۈزىدە ئىستىقبال، تىنچلىق، ئادالەت ۋە مەرتلىك نىزامى ئىسلامغا تەۋەدۇر.

دېكتاتورلۇق مەيلى شەخس، مەيلى ئائىلە، مەيلى پارتىيە ۋە مەيلى گۇرۇھ دېكتاتورلۇقى بولسۇن، مىللەتنىڭ ھاياتىغا تەتۈر تاناسىپ كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مىللەتلەر تۈنجى قېتىملىق پۇرسەتتىلا ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى ئىزدەيدۇ. ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن يا ئىسلامدا ياكى ئىلغار جەمئىيەتتە دېكتاتورلۇقنىڭ ئورنى يوق. ئەسلىدە دېكتارتورلۇقنىڭ ئۆزىمۇ ئۆزىنىڭ داۋاملىق مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ۋە ئەرەبلەرنىڭ ھۆكۈمدارى ۋە قوماندانلىرىنىڭ ئەڭ بۈيۈك ۋەزىپىسى شۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىنى دېكتاتورلۇقتىن قۇتۇلدۇرۇش ۋە بوغۇلۇپ

Prof. Ernest Tallgren "Parcea Labour In Russia" ①

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

قېلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنى ئۈزىشى لازىم. ئۇنداق بولمىغاندا ئۇلار دىكتاتورلۇق بىلەن تەڭ تۇنجۇقۇپ يوقىلىدۇ.

مىللەتتە ئاڭ پەيدا قىلىش

مىللەتنىڭ ئۆز ئىگىسىنى يوقىتىپ قويۇشى، ھەر ئاۋازغا قۇلاق سېلىشى، ھەر دولقۇندا چايقىلىشى، ئالدىغا كەلگەننىگە بويۇن ئېگىشى، ھەر بىر رەزىللىكنى سۈكۈت ئىچىدە كۆتۈۋېلىپ، بارلىق ھەقسىزلىكلەرگە رازىلىق بىلدۈرۈشى، مەسىلىلەرنى ئەتراپلىق ئويلىشىپ، جاي ـ جايىدا ھەل قىلالماسلىقى، دوست بىلەن دۈشمەننى، ھىيلىگەر بىلەن نەسىھەتچىنى ئايرىيالماسلىقى، ئىدارى مېخانىزمنىڭ ھەر دائىم ئوغرى ـ بۇلاڭچى، خائىن، شەخسىيەتچى، ۋىجدانسىز ۋە مۇتەھەم كىشىلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشى، جېنىنى، مېلىنى ئىپپەت ـ نومۇسىنى ۋە خەزىنىسىنىڭ ئاچقۇچىنى ئۇلارغا تاپشۇرۇپ ۋە ئۇلاردىن تارتقان زىيان ۋە ئۇچرىغان ئىزا ـ ئەلەملەرنى تېزلا ئۇنتۇپ كېتىشى قاتارلىقلار مىللەتنى خېيىم ـ خەتەرگە دۇچار قىلىدىغان ۋە ئۇنى مۇناپىقلارنىڭ غەنىمىتى، ساختىپەزلەرنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلاندۇرۇپ قويىدىغان ئەڭ چوڭ پالاكەتتۇر. مانا بۇ ئەھۋال ئاستىدا، ئەدەب ـ ئەخلاقسىز سىياسەتچىلەر ۋە خائىن رەھبەرلەر ھۇجۇملىرىنى تېخىمۇ كۆپەيتىدۇ. مىللەتنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتى ۋە كۈرەش كۈچىگە ھېچ پىسەنت قىلمىغان ھالدا ئويۇنلىرىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. مىللەتنىڭ ئەخمەقلىقى، مۈڭ ۋە ئاڭسىزلىقىدىن ھىيلە ـ نەيرەڭلىرىنى كۆنسېرى كۈچەيتىدۇ.

ئەپسۇسلانغان ھالدا شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، مۇسۇلمان مىللەتلىرى ۋە ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ئاجىز، تېخىمۇ توغرىسىنى ئېيتقاندا، ھەقىقىي ئاڭ ۋە ساغلام ئەقلىگە يوقسۇل. چۈنكى ئۇلار دوست ـ دۈشمەننى بىلمەيدۇ. شۇڭا بەزىدە ھەر ئىككىلىسىگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلماقتا ياكى دۈشمەنلىرىگە دوستلىرىغا قىلغاندىنمۇ ئارتۇقراق يېقىنچىلىق قىلماقتا ۋە بەزىدە دوستلىرى بىلەن ئايىغى يوق دە ـ تالاش ۋە ئىختىلاپ قىلىشىپ، دۈشمەنلىرىنى خۇشال قىلىۋاتماقتا. بىر تۈشۈكتىن نەچچە قېتىم چېقىۋېلىنسىمۇ، يەنىلا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ھادىسە ۋە ۋەقەلەردىن تەجرىبە ساۋاق ئالمايۋاتىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى ئاجىز. بىر نەرسىنى ئاسانلىقچە خاتىرىلىيەلمەيدۇ. رەھبەر ۋە قوماندانلىرىنىڭ ئۆتمۈشىنى يىراق - يېقىن تارىختا يۈز بەرگەن ھادىسىلەرنى تېزلا ئۇنتۇپ كېتىدۇ. ئۇلارنىڭ دىنىي ۋە ئىجتىمائىي ئېڭىمۇ ئاجىز. ھەتتا سىياسىي ئېڭى يوق دېگۈدەك دەرىجىدە ئاز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئېغىر پالاكەتلەرگە ۋە چىدىغۇسىز ئازاب - ئوقۇبەتكە دۇچار بولدى. زالىم ۋە قەبىھ يولباشچىلىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە بارلىق جەڭلەردە يېڭىلدى، تالاپەتكە ئۇچرىدى.

ياۋروپالىقلار بىز بۇ كىتابتا ئېيتىپ ئۆتكەن بىر مۇنچىلىغان كەمچىلىكلىرى، روھىي ۋە ئەخلاقىي جەھەتتىكى تالاپەتلىرىگە قارىماي ئاڭلىق سەۋىيەگە ئىگە. بولۇپمۇ مەدەنىي ۋە سىياسىي ئاڭلىرىمۇ بەك يۇقىرى. ياۋروپالىقلار سىياسىي جەھەتتە پىشىپ يېتىلدى. پايدا - زىياننى، دوست - دۈشمەننى تونۇيالايدىغان ھالغا كەلدى. ئۇلار ھەقىقىي دوستى بىلەن خائىنلارنى، سەممىي - ساداقەتلىك ئىنسانلار بىلەن مۇناپىقلارنى، قابىلىيەتلىكلەر بىلەن يارامسىزلارنى ناھايىتى ئېنىق ئايرىۋالالايدۇ. ئىدارى مېخانىزمىغا پەقەت ئىشەنچلىك، قابىلىيەتلىك ۋە لاياقەتلىك ئادەملەرنى قويىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلارغا شۈبھە بىلەن قارايدۇ ۋە ھەر دائىم ھوشيار تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ قابىلىيەتسىزلىكى ياكى خىيانەت قىلغىنىنى كۆرسە ياكى ئۇلار ئۆز دەۋرىنى تاماملاپ، ۋەزىپىسىنى تۈگەتسە، دەرھال ئۇلاردىن تېخىمۇ كۈچلۈك، تېخىمۇ لاياقەتلىك ۋە تېخىمۇ ئىش ئەھلىلىرىنى ئۇلارنىڭ ئورنىغا ئالماشتۇرىدۇ. پارلاق ئۆتمۈشىدىكى رەھبەرلىك ۋە نەتىجىلىرى، ئۇنتۇلماس ئىش - پائالىيەتلىرى، ھەرقانداق بىر جەڭدىكى زەپەرلىرى ياكى بىر مەسىلىدىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى بۇنىڭغا توسالغۇ بولالمايدۇ. ياۋروپا ۋىجدانسىز سىياسەتچىلەرنىڭ، نائەھلى، خائىن رەھبەرلەرنىڭ قولىدىن مانا مۇشۇنداق قۇتۇلۇپ، ئىشەنچ ساھىلىغا مانا مۇشۇنداق چىققان ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئەھۋال، رەھبەرلەرنى، ئىدارى مېخانىزمدا يەر ئالغان ئىلغار گۇرۇھنى خېلىلا چۆچۈتكەن، مىللەتنىڭ كۆز - قۇلاق بولۇشى ۋە جازاسىدىن، جاھان ئەھلىنىڭ ياقىسىغا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىسلىشىدىن قورقۇپ، ھەر دائىم سەگەك ۋە ئېھتىياتچان بولۇشغا تۈرتكە بولغان ئىدى.

مەيلى خەلق ياكى گۇرۇھ - تەشكىلاتلارنى ئاگاھلاندۇرۇپ ئېڭىنى ئويغىتىپ، مەدەنىي، ئەقلىي ۋە سىياسىي تەربىيەدىن ئۆتكۈزۈش ياۋروپا مىللەتلىرى يولغا قويغان ۋە بۇ ئارقىلىق نۇرغۇنلىغان پالاكەت ۋە كېسەللىكلەردىن قۇتۇلغان ئەڭ چوڭ ھەرىكەت شەكلىدۇر. شۇنىسى ھەقىقەتتۇركى، جاھالەتنى قومۇرۇپ تاشلاش يۇقىرى ئاڭغا ئىگە بولۇشنىڭ ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك يولى بولسىمۇ، ئوقۇ - ئوقۇتۇشنى كۈچەيتىپ، جاھالەتنى يوقىتىش سەزگۈرلۈك ۋە ئاڭلىقلىق دېگەنلىك ئەمەستۇر. ھەممىدىن ئاۋۋال، سىياسىي رەھبەرلەرنىڭ ۋە قوماندانلارنىڭ ئەقلى ھوشىنى، يىغىپ ئاڭ - سەۋىيىگە موھتاج بىر مىللەتنىڭ مەجۇدىيىتىنى قوغدىيالمايدىغانلىقىنى ۋە ئىشلىرىنى يولغا كىرگۈزەلمەيدىغانلىقىنى بىلىش كېرەك. چۈنكى مىللەت ئۆز رەھبەرلىرىنى ۋە قوماندانلىرىنى نەقەدەر ماختىسا ماختىسۇن، ئۇچۇرۇپ كۆككە نەقەدەر چىقىرىۋەتسە چىقىرىۋەتسۇن، نەقەدەر ئالقىشلىسا ئالقىشلىسۇن، ھەقىقىي ئاڭغا ئىگە بولمىغىچە، خۇددى چۆلدىكى شامالنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ قالغان ۋە نەدە توختىشىنى بىلمىگەن پەيگە ئوخشاش، ھەر تۈرلۈك تەشۋىق - تەرغىباتلارنىڭ، بۇزغۇنچىلىق ۋە ئويۇن - تاماشىنىڭ يېمىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

ئەرەب دۆلەتلىرىنىڭ تىجارەت ۋە مالىيە مۇستەقىللىقى

ئەينى ۋاقىتتا - ئىسلام ئالەمىگە ئوخشاش - ئەرەب دۇنياسىنىڭمۇ تىجارەت، مالىيە، سانائەت ۋە مائارىپ جەھەتتىن تولۇق مۇستەقىللىقكە ئېرىشىشى؛ مىللەتلەرنىڭ ۋە جەمئىيەتلەرنىڭ ئۆز تۇپراقلىرىدا ئۆستۈرۈپ، ئۆز قوللىرى بىلەن كىيىملەرنى كىيىشى، ھاياتلىرىنىڭ ھەرساھەسىدە ۋە ئېھتىياجى بولغان ھەرتۈرلۈك كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك، تىجارەت بۇيۇملىرى، ئىشلەپچىقىرىش مەھسۇلاتلىرى، قوراللار، جەڭ تەييارلىقلىرى، ئەسۋابلار، ماشىنىلار ۋە

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئـــوق ـ دورىـــــلاردا غەربكـــە قـــول سوزماســــلىقى، ياۋرۇپـــاغا قۇيــــرۇق بولماســـلىقى، ئۇنـــڭ قۇلـى بولـۇپ قالماســـلىقى ۋە تـــەييارلاپ بىـــر ئاســـالاق هالىغا چۈشۈپ قالماسلىقى لازىم.

ئـــەرەب دۇنياســـى هېچقاچـــان ياۋرۇپـــا بىلـــەن ئـــۇرۇش قىلالمـــايدۇ. هـــەتتا بۇنىڭغـــا موهتـــاج بولغـــان ۋە شـــەرت ـ شـــارائىت بۇنىڭغـــا قىســـتىغان تـــەقدىردىمۇ... چۈنكـــى ئـــەرەب ئالـــەمى غەربكـــە مۇهتـــاج. تىجـــارەتتىكى ئىمپـــورت ـ ئېكسپـــورتتا ئۇنـــڭ قولچۇماقچىســـى بولـــۇپ. ياۋرۇپـــا بىلـــەن تۈزگـــەن توختامنـــامىنى پـــەقەت ياۋرۇپـــاچە قۇرۇلمىغـــا ئىگـــە قەلـــەم بىلـــەن ئىمزالىغاچقـــا. ياۋرۇپـــا بىلـــەن توقۇنۇشســـا، يەنـــە ياۋرۇپـــانىڭ ئوقلىـــرىنى قوللىنىشى لازىم.

ئـــەرەب مىللـــەتلىرىنىڭ ئـــۆز ئېنېرگـــىيە ۋە بـــايلىق مەنبـــەلىرىنى ئىشـــلىتىپ پايدىلىنالماســـلىقى؛ بۇلىقـــنى ئـــۆز تومۇرلىـــرىدىن باشـــقا بەدەنلەرگـــە ئېقىتالماســـلىقى؛ هايـــات قوشـــۇنىنىڭ ياۋرۇپـــالىق ئوفىتسىـــر ۋە مۇتەخەسسىســـــلەر تەرىپـــــدىن يېتىشتۈرۈلۈشـــــى؛ بـــــەزى ئـــــدارى ئىشـــلىرىنىڭ يەنـــە ياۋرۇپـــالىقلار تەرىپـــدىن باشقۇرۇلۇشـــى بىـــرلا ئېغىـــز گـــەپ بىلـــەن ئېيتقـــاندا، رەزىللىكـــتۇر. ئـــەرەب دۇنياســـىنىڭ ئـــۆز ئىشـــىغا ئـــۆزى ئىگـــە بولۇشـــى، تىجـــارىتىنى، مالىيـــە ئىشـــلىرىنى، ئىمپـــورت ـ ئېكسپـــورتىنى، ئـــۆز ســـانائىتىنى، قوشـــۇنىنىڭ تەربىيىلىنىشـــىنى، ماشـــىنا ۋە بۇيۇملىـــرىنى ئـــۆز قولـــى بىلـــەن ئـــىلىپ بېرىشـــى، دۆلـــەتنىڭ مۇهىـــم ئىشـــلىرىنى ۋە ئـــدارى ۋەزىپـــىلىرىنى پـــۈختا بىـــر شـــەكىلدە، ئۈســـتۈن ماهـــارەت ۋە ئىشـــەنچ بىلـــەن ئورۇنلايدىغـــان ئادەملـــەرنى يېتىشتۈرۈشـــى كېرەك.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

مىسىرنىڭ تىجارەت، تېخنىكا ۋە ئىلمىي ساھەدە قولغا كەلتۈرگەن تەرەققىياتلىرى

شۇنى ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، مىسىر ئىلىم ۋە تېخنىكىدا، ئادەم يېتىشتۈرۈش، ئۆز كۈلتۈرىنى تونۇتۇش، دەۋرىنىڭ زامانىۋى ئىلىملىرىنى ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلىش ۋە بۇ ئارقىلىق پۈتۈن ئەرەب مىللىتىنى زامانىۋى بىلىملەر بىلەن قوراللاندۇرۇش ۋە مىللىي سانائەتكە بەرگەن قىممەت ـ ئېتىبارىدا، دۆلەت ۋە مالىيە ئىشلىرىنى ئىلمىي ئاساسلارغا تاياندۇرۇشتىكى ئۈستۈن لاياقەت ۋە قابىلىيىتىنى ئىسپاتلىغان ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، مىسىرنىڭ ئەرەب تىلىغا بەرگەن ئېتىبارى؛ كىلاسسىك ئەرەب ئەسەرلىرىنىڭ قايتا تىرىلدۈرۈلۈشىدە كۆرسەتكەن غەيرىتى؛ گېزىتچىلىك، مەتبۇئات ۋە نەشرىيات پائالىيەتلىرىدە قولغا كەلتۈرگەن تەرەققىياتلىرى تارىخ ئالتۇن ھەرپلەر بىلەن قەيت قىلىپ، كېلەچەك مەدھىيىلەيدىغان ۋە پۈتۈن ئەرەبلەر مىننەتدار بولىدىغان، ماختاشقا ئەرزىگۈدەك چوڭ پائالىيەتلەردىن ئىدى. پەيغەمبىرى ئىككى مەشرىق ۋە ئىككى مەغرىبنىڭ رەھبىرى، ئۆزىدىن بۇرۇنقى پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسى ۋە ئۆزىدىن كېيىنكى مىللەتلەرنىڭ يولباشچىسى ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلغان مىراج قىسسىسىنى تىلغا ئالدۇ.

ئىسلام ئالەمىنىڭ ئەرەب دۇنياسىدىن كۈتكەنلىرى

ئەرەب دۇنياسى قابىلىيەتلىرى بىلەن، خۇسۇسىيەتلىرى، سىياسىي مەۋقەسى ۋە مۇھىملىقى بىلەن ئىسلام نىزامىنى ئۈستىگە ئېلىشى تېخىمۇ لايىقتۇر. ئەرەب ئالەمى تولۇق تەييارلىقتىن كېيىن ئىسلام دۇنياسىنىڭ رەھبەرلىكىنى قولغا ئېلىشا ئارقىلىق ياۋروپاغا قارشى چىقالايدۇ. ئىمانى، كۈچى، قۇۋۋىتى ۋە الله نىڭ ياردىمى بىلەن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ياۋروپانى بەربات قىلىپ، دۇنيانى يامانلىقتىن ياخشىلىققا، ئوت دېڭىزى ۋە يوقلۇقتىن راھەت - پاراغەت ۋە ئامان - ئېسەنلىككە ئېرىشتۈرەلەيدۇ.

جاھانشۇمۇل قىبلىنىڭ چوققىسىغا

ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋەتىلىشى بىلەن ئەرەب تارىخىنىڭ ئۈپۈقلىرىدا تۇغۇلغان ئىسرا سۈرىسى ۋە مىراج قىسسىسىنىڭ كۈچلۈك ۋە ئوچۇق تىلىدا، پارلاق ۋە راۋان ئۇسلۇبتا ئىپادىلەنگەن ئۇ ئىنقىلاب نېمىدېگەن ئۇلۇغ؟![1]

الله تائالانىڭ ئەرەبلەرگە بەرگەن نېمىتى نېمىدېگەن ئۇلۇغ؟! الله تائالا ئۇلارنى پاتمايۋاتقان يېرىم ئارالدىن قوماندانلىق قىلغان كەڭ دۇنياغا، قىستىلىشىپ تۇرغان تار قەبىلە ھاياتىدىن، ھۆركىرەپ تۇرۇپ رەھبەرلىك قىلغان كەڭ ئىنسانلىققا چىقاردى. ئەرەبلەر ۋە پۈتۈن دۇنيا بۇ ئۇلۇغ ئىنقىلاب سايىسىدە ئەس - ھوشىنى يىغىپ، ئىران ئىمپېراتورلۇقىغا ۋە دۆلەت ئەمەلدارلىرىغا ئوچۇقتىن ئوچۇق ۋە پەرۋاسىزچە مۇنداق دېگەن ئىدى:

”الله بىزنى قۇلغا قۇللۇق قىلىشتىن بىر الله غا قۇللۇق قىلىشقا، تار دۇنيادىن كەڭرى ئالەمگە دىنلارنىڭ زۇلمىدىن ئىسلامنىڭ ئادالىتىگە چىقىرىش ئۈچۈن ئەۋەتتى!“

ئۇلار ئاۋۋال تار دۇنيادىن كەڭرى ئالەمگە چىقتى. ئاندىن خەلقى ئالەمنى دۇنيانىڭ تار چەمبىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ راھەت - پاراغەتكە ئېرىشتۈردى. قەبىلە ۋە ئىرق ھاياتىدىمۇ تار، بىر ئۈچى ئۈپۈقلارغا قەدەر سوزۇلغان ئىنسانىيەت ھاياتىدىمۇ كەڭ بىر ھايات بارمۇ؟ پانى دۇنيا ۋە ئۆتكۈنچى ماددىدىن باشقا نەرسە ئويلىشالمايدىغان ۋە پەقەت ئۇنىڭ ئۈچۈن جاپالىق تىرىشىپ ئۆتكەن ھاياتتىنمۇ تار، ئاخىرى ۋە

[1] سۈرە ئىسرا ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قىبلىنىڭ ئەسەر - ناسىر دەۋرىدىن بۇرۇن يېزىلغان ئىدى.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

چېكى يوق، مۇستەھكەم ئىمان بىلەن ئۆتكەن ھاياتتىنمۇ راھەت بىر ھايات بارمۇ؟

ئەرەبلەر ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ تار چەمبىرىدىن، زېرىكىشلىك ھاياتتىن، ئىش ـ مەسىلىلىرىدىكى تار چۈشەنچىلىرىدىن، خوجايىن بولۇش ئۈچۈن قىلغان رەزىل تالاش ـ تارتىشلىرىدىن تايىنى يوق مال، ئۈنۈمسىز تۇپراق ۋە ۋەيرانە ھاياتى ئۈچۈن باللارچە قىلغان غەۋغالىرىدىن قۇتۇلۇپ، روھ، ئەقىل، ئىلىم ۋە سىياسەت ھاكىم بولغان يېپيېڭى بىر ھاياتقا ئېرىشتى. جوشقۇنلۇق دانۇپ، بەرىكەتلىك نىل، تاتلىق فىرات ۋە ئۇزۇن سىند دەريالىرىدىن ئۇ يەردە كىچىك بىر ئۆستەڭ ياكى قانالغا، پىرەنلەر، ئالپلەر، لىۋان ۋە ھىمالايا تاغلىرى پەس بىنەملەر ۋە كىچىك تۆپىلىكلەرگە؛ ھىندىستان، جۇڭگو ۋە تۈركىستاندەك چوڭ دۆلەتلەر خۇددى كىچىك مەھەللە ۋە ئائىلىگە كۆمۈلگەن نوقتىغا ئوخشايتتى. مۇنداق بىر ھاكىمىيەت پەللىسىگە چىققان كىشىنىڭ نەزىرىدە بۇ تۇپراقلار خۇددى كۆكتە پەرۋاز قىلغان قۇشنىڭ كۆزىگە كۆرۈنگەن رەڭلىك خەرىتىدىن پەرقى يوق ئىدى. چوڭ مىللەتلەرمۇ (كۇلتۇرى، مەدەنىيىتى ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلىرى بىلەن) چوڭ مىللەتلەر ئىچىدە ياشىغان كىچىك ئائىلەرگە ئوخشاپ قالاتتى.

نۇرغۇنلىغا دۆلەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىسلام ئالەمى كۈچلۈك روھى بىرلىك، مۇستەھكەم ئىمان ۋە يالغۇز بىر ئەقىدە ئۈستىگە قۇرۇلغان بولۇپ، تارىختا بىلىنگەن ئەڭ كەڭرى تۇپراقلارنى قول ئىلكىدە تۇتقان ئىدى. بۇ ئىسلام ئالەمىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن مىللەتلەر دۇنيا تارىخىدىكى ئەڭ كۈچلۈك ۋە ئەڭ قۇۋۋەتلىك ئائىلىلەرگە ئىگە ئىدى. ھەر خىل كۇلتۇر ۋە مەدەنىيەتلەرنى بىر نوقتىدا بىرلەشتۈرۈپ، ئۇنىڭدىن تەك بىر كۇلتۇر ۋە مەيدانغا كەلتۈرگەن ئىدى. ئۇ كۇلتۇر ئىسلام كۇلتۇرى بولۇپ. بۇ كۇلتۇر سان ـ ساناقسىز ئىسلام ئالىملىرىدا ۋە تارىخ ئېنقىلاب بولالمىغان ئىسلام مەنبەلىرىدە ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى دەۋرىمىزگىچە داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە.

ئىسلام ئالەمىنىڭ رەھبەرلىكى تارىختا تىلغا ئېلىنغان يولباشچى ۋە رەھبەرلىكلەرنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى ئىدى. بۈگۈنمۇ ھەم شۇنداق، ئەرەبلەر ئىسلام داۋاسىغا سەمىمىيەتلىك بىلەن كىرىشىپ، ئۇنىڭ

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئۇچۇن جانلىرىنى پىدا قىلغان ئىدى. اللہ تائالا بۇ رەھبەرلىكنى ئۇلارغا بەردى.

شۇنىڭ بىلەن ئىنسانلار ئۇلارنى قىزغىن مېھرى ـ مۇھەببەت بىلەن باغرىغا باستى. ھەر ساھەدە ئۇلارنىڭ ئىزىدىن ماڭدى، ھەر ئىشتا ئۇلارغا ئەگەشتى. مەدەنىيەت، كۇلتۇر ۋە تىللار ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت، كۇلتۇر ۋە تىللىرى ئالدىدا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيتتى. ئۇلارنىڭ تىلى باشتىن ـ ئايىغىغىچە مەدەنىي دۇنيانىڭ يېزىقچىلىق ۋە ئىلىم تىلىغا ئايلاندى. چۈنكى، ئۇ شۇنداق ئۇلۇغ ۋە سۆيۈملۈك تىل ئىدىكى، ئىنسانلارنىڭ ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ ئانا تىلىدىن ئارتۇق كۆرەتتى. ئەڭ قىممەتلىك ۋە ئەڭ ياخشى ئەسەرلىرىنى ئۇ تىلدا يازاتتى. ھەتتا ئەرەبلەردىنمۇ ياخشى مۇكەممەل قوللىنالايتتى. شۇ ئارقىلىق ئەرەب ئالەمىدىكى زىيالى تەبىقە ھۇزۇرىدا ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىنغان، ئۇستۇنلۇك ۋە رەھبەرلىكنى ئەرەب ئەدىب ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىرى قوبۇل قىلغان يازغۇچى ۋە ئەدەبىياتچىلار يېتىشىپ چىقتى.

ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى ئىنسانلارنىڭ ھەيران قالغان ۋە ئۆزلىرىگە تەقلىد قىلىشتىن شەرەپ تۇيىدىغان غايىۋى مەدەنىيەت ئىدى. دىن ئالىملىرى بۇ مەدەنىيەتنىڭ باشقا مەدەنىيەتلەردىن ئۇستۇن ئىكەنلىكىنى تىلغا ئالاتتى. ئۇنىڭغا قارشى كەلگەن مەدەنىيەتلەرگە جاھىلىيەت ۋە يات تامغىسىنى ئۇراتتى ۋە ئىنسانلارنى بۇ خىل مەدەنىيەتلەرنىڭ پرىنسىپلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىنى قەتئىي چەكلەيتتى.

بۇ ئۇستۇن رەھبەرلىك شۇنچە ئۇزۇن مەزگىل داۋاملاشقان بولسىمۇ، ئىنسانلار ھەر دەۋردە مەغلۇب مىللەتلەر ۋە مەھكۇم جەمئىيەتلەر قىلغاندەك، ئۇنىڭغا قارشى چىقىپ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلمىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇ رەھبەرلىككە بولغان باغلىنىشلىقى مەغلۇبنىڭ غالىبقا، مەھكۇمنىڭ ھاكىمغا، قۇلنىڭ زالىم خوجايىنىغا بولغان باغلىنىشلىق مۇناسىۋىتىگە ئوخشىمايتتى.

بەلكى بۇ مۇناسىۋەت دىندار بىلەن دىندارنىڭ، مۆمىن بىلەن مۆمىننىڭ مۇناسىۋىتىگە ئوخشايتتى. خۇددى ھەقنى تونۇش، داۋاغا

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

ئىشــــنىش ۋە غايىســــى يولــــدا ئۆلۈشـــنى غايـــە قىلغانلارغـــا ماسلاشــقانلارنىڭ ئارىســدىكى بــاغ ۋە مۇناســىۋەتكە ئوخشــايتتى. شــۇڭا ئىســيان چىقىرىشــقا، ئىنتىقــام ئېلىشــقا ســەۋەب قــالمىغىنىدەك، بــۇ گــۈزەللىكلەرنى ئىنكــار قىلىشــنىڭمۇ هــېچ كېــرىكى قالمىغــان ئىــدى. ئۇلارنىــڭ ۋەزىپىســى پــەقەت ئىدارىنىــڭ ئۇســتۈنلۈكىنى چۈشــىنىپ يېتىپ، شۈكرى ئېيتىش ۋە دۇئا قىلىش ئىدى:

﴿ئۇلاردىــن كېيىــن كەلگــەنلەر: «پەرۋەردىگــارىمىز! بىزگــە ۋە بىزدىن ئىلگىرى ئىمان ئېيتقان قېرىنداشلىرىمىزغا مەغپىرەت قىلغىن، دىللىرىمىزدا مۆمىنلەرگە قارشى دۈشمەنلىك پەيدا قىلمىغىن، پەرۋەردىگارىمىز! سەن ناهايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىسەن، مېهرىبانسەن» دەيدۇ﴾[1]

شــۇنداق! ئــەهۋال مانــا مۇشــۇنداق ئىــدى. فەتــهـ قىلىنغــان تۇپــراقلاردا ياشــىغان مىللەتلــەر ئەرەبلەرگــە ئىنســانلارنى بۇتپەرەســتلىك ۋە جاهالــەتتىن قۇتۇلدۇرغــان، ســۈلهـ ۋە تىنچلىققــا چاقىرغــان، جەننەتكــە باشــلايدىغان، مەدەنىيــەت خوجــايىنى ۋە تەربىيــە ئۇســتازى سۈپــىتىدىكى بىر مىللەت كۆزى بىلەن قارايتتى.

هــــەزرىتى مۇهەممــــەد ئەلەيهىسســـالامنىڭ پــــەيغەمبەرلىكى تــەييارلىغان ۋە ئىســرا سۈرىســى ئــېلان قىلغــان دۇنيــا رەهبــەرلىكى مانــا مۇشــۇنداق بىــر رەهبــەرلىك ئىــدى. شــۇنداق، بــۇ رەهبــەرلىك ئەرەبلــەرنىڭ ئۇنــىڭ ئۈچــۈن ناهــايىتى هوشــيار بولۇشــى، قــول ـ قانــات يېيىشــى، بــارلىقى بىلــەن ئۇنىڭغــا چىــڭ ئېسىلىشــى ۋە نەســىللەرنىڭ بىــر ـ بىرىگــە تەۋســىيە قىلىشــى كېــرەك بولغــان رەهبــەرلىكتۇر ۋە ئەرەبلــەرنىڭ بــۇ رەهبــەرلىكتىن ئايرىلىشــى نــە ئەقلىگــە، نــە دىنغــا، نــە ئىنساپقا توغــرا كەلمــەيدۇ. چۈنكــى بــۇ رەهبــەرلىك باشــقا بــارلىق رەهبەرلىكلەرگــە ئۇســتۈنلۈك بىلــەن قارشــى تۇرالايدىغــان رەهبــەرلىكتۇر. هــالبۇكى، بــۇ رەهبــەرلىكنىڭ ئۇســتۈنلۈكى ۋە ســالمىقى باشــقا رەهبەرلىكلــەرنىڭ هــېچ بىرىــدە يــوق. چۈنكــى، ئــۇ هــەر تۈرلــۈك بۇيــرۇق ۋە هاكىمىيــەتنى ئــۆز ئىچىگــە ئــالىدۇ. ئــۇ ۋۇجــۇد ۋە تەندىن بەكرەك روه ۋە قەلبكە هاكىمدۇر.

---

[1] سۈرە هەشر 10 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

بۇ رەھبەرلىككە ئۇلىشىدىغان يول ئەرەبلەر ئۈچۈن ياسىلىپ بولغان ۋە ئاسانلاشتۇرۇلغان ئىدى. شۇنداق، بۇ يول تۇنجى دەۋرلەردىلا سىناق قىلىنىپ بولغان ئىدى:

«ئىسلام دەۋاسىغا سەممىيەتلىك بىلەن چىڭ ئېسىلىپ، ئۇنىڭغا چىن يۈرەكتىن باغلىنىش، ئۇنىڭ ئۈچۈن رازىلىق بىلەن جان پىدا قىلىش ۋە ئىسلام نىزامىنى باشقا ھەر قانداق ھايات نىزامىدىن ئۈستۈن تۇتۇش».

ۋە بۇ ئارقىلىق دۇنيادىكى بارلىق مۇسۇلمان مىللەتلەر بۇ رەھبەرلىككە كۆز تىكىپ، ئۇنىڭغا ئىگە بولۇش خىيالىغا چۆمۈلگەن ھالدا ـ ئۇلارغا بويسۇنىدۇ. سۆيگۈ، ھۆرمەت ۋە تەقلىدتە بىر ـ بىرى بىلەن بەسلىشىدۇ ۋە ئۇلارغا يەر يۈزىنىڭ شەرق ۋە غەرب تەرىپىدە، ياۋرۇپا رەھبەرلىرى ۋە مۇستەملىكىچىلىرى قولغا كىرگۈزەلمىگەن، ھەر قېتىمدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان يېڭى ـ يېڭى مەيدانلار ۋە دەرۋازىلار ئېچىلىدۇ. ئىسلامغا يېڭى ـ يېڭى كۈچلۈك، قۇۋۋەتلىك، قابىلىيەتلىك، ياش ۋە قاۋۇل مىللەتلەر كىرىپ كېلىدۇ.

شۇنداق، ئۇلار يېڭى بىر ئىمان، يېڭى بىر دىن، يېڭى بىر روھ ۋە يېڭى بىر نىزامغا ئېرىشكەن ۋاقىتتا ياۋرۇپانىڭ مەدەنىيەت ۋە ئىلىملىرىنى ئۆچۈرۈپ تاشلايدۇ.

ئى ئەرەب دۇنياسى! كونا دۇنيانى ئىستىلا قىلغان ئۇ زور ئېنىرگىيەنى يەنە قاچانغىچە چەكلىك، تار ساھەلەرگە سەرپ قىلىسەن؟ تېخى تۇنۇگۈن دۆلەت ۋە مەدەنىيەتلەرنى بەرپا قىلغان ئۇ تەڭداشسىز كۈچۈڭنى يەنە قاچانغىچە دولقۇنلار چىقىرىپ بىر ـ بىرىگە سوقۇلۇۋاتقان بۇ تار ۋادىنىڭ رامكىسىدا قىستاپ تۇرىسەن؟ مانا ساڭا چەكسىز، پايانسىز، كەڭ ئىنسانىيەت ئالەمى! الله تائالا سىلەرنى بۇ ئالەمگە رەھبەر بولۇش ۋە ئۇنى ھىدايەتكە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن تاللىدى. ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبىرى قىلىپ ئەۋەتىلىشى مىللىتىڭلارغا، دۇنيا تارىخىغا ۋە يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، ئىنسانىيەت ئالەمگە ئېچىلغان يېڭى بىر دەۋرنىڭ باشلانغۇچى بولدى. ئىسلام داۋاسىنى يېڭىدىن باغرىڭلارغا بېسىڭلار، ئۇنىڭ ئۈچۈن

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org

جىنسگلارنى ھېچ ئىككىلەنمەي پىدا قىلىگلار، پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭلار بىلەن ئۇنىڭ ئۈچۈن مۇجادىلە قىلىگلار ۋە تىرىشىگلار.

﴿الله نىڭ يولىدا (پۇل ـ مېلىگلار بىلەن، جىنىگلار بىلەن) تاقىتىگلارنىڭ يېتىشىچە جىھاد قىلىگلار، الله (دىنىغا ياردەم بېرىشكە ئۈممەتلەر ئارىسىدىن) سىلەرنى تاللىدى (ئەڭ مۇكەممەل شەرىئەت ۋە ئۇلۇغ پەيغەمبەرنى سىلەرگە خاس قىلدى). سىلەرگە دىندا ھېچقانداق مۇشكۈللۈكنى قىلمىدى (سىلەرنى سىلەر تاقەت قىلالمايدىغان ئىشلارنى قىلىشقا تەكلىپ قىلمىدى). (بۇ) ئاتاڭلار ئىبراھىمنىڭ دىنىدۇر (بۇ توغرا دىن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى مەھكەم ئۇچلاڭلار)، الله سىلەرنى ئىلگىرى (يەنى قۇرئاندىن ئىلگىرىكى كىتابلاردا) مۇسۇلمان دەپ ئاتىدى. قۇرئاندىمۇ شۇنداق ئاتىدى. (الله) پەيغەمبەرنى سىلەرگە گۇۋاھ بولۇشقا ۋە سىلەرنى كىشىلەرگە گۇۋاھ بولۇشقا (تاللىدى)، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، الله غا يېپىشىگلار، الله سىلەرنىڭ ئىگەڭلاردۇر، الله نېمىدېگەن ياخشى ئىگە! نېمىدېگەن ياخشى مەدەتكار![1]﴾

تۇگىدى.

---

[1] سۈرە ھەج 78 ـ ئايەت.

www.munber.org

www.abulhasanalinadwi.org